

પ્રાશસ્તુત્કર્ષી

અને સ્તોત્રાપદ્ય

માર્ચ : ૧૯૪૪

૦૫૬
ગુરુજી. સ્વ. 'બા'

વંચી : સો. જયવતી દેસાઈ,

સંકલ્પત્રીઓ : ડૉ. વનખાળા દેસાઈ, બી. એ.
સો. રમા ઠાકોર, બી. એ.

મુંદરતા અને સ્વચ્છતા જાળવવા આ ત્રણ વસ્તુઓનો
નિયમિત ઉપયોગ કરો

ડોલરની કળી લેવા
દાંત માટે
આર્યન ટુથ પેસ્ટ
ફોરમ્યુલા
ડૉ. પી. ધારગલકર
દાંતના ડોક્ટર

ઠંડામાં ચહેરાને
કરમાવા દો નહિ.
વાપરો :
આર્યન
સ્નો

ઝોંઝોઈમાં વધારો
કરવા માટે
આર્યન
ફેસ પાવડર

અમારી એક શાખા દુકાન સમયમાં
ખીલીઓના મુકામે ખોલવામાં આવશે
અને

ત્યાંના કારખાનામાં
સ્પીરીટ, ટોંકચર્ચ
તથા

ઈતર રસાયણો જાળવવામાં આવશે.

ઈન્ડિયા કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટીકલ

કારખાનું :
પુર્વ ખાલુ, વિલેપારલે

ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લીમીટેડ

રજીસ્ટર્ડ ઓફીસ :
દર, સ્ટોક એક્સચેન્જ
ન્યુ બિલ્ડિંગ, હામ રોડ,
મોટ, મુંબઈ.

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ
માણેકલ એન્ડ સોડીઆ
કાલખાડેવી રોડ,
મુંબઈ ૨

આધિતંત્રી અને સંપાદક : સ્વ. જયકૃષ્ણ ના. વર્મા,

તંત્રી :
શ્રી. જયવંતી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહતંત્રી :
કે. વનખાળા દેસાઈ જી. એ.
સી. રમા ઠાકોર બી. એ.

વ્યવસ્થાપક : નંદવરલાલ ઠક્કર : હાલોલામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

કે. ૪૨ મું]

માર્ચ : ૧૯૪૪

[અંક ૧]

અનુક્રમણિકા

જગન્નાથ કસ્તુરબા : સમરલાલની : તંત્રી	૧
ભવે બોફેટોબું સીરોમણી " બા " :	૨
જગર્મા : શ્રી. શિમલસિંહે મદિરા... ..	૪
રખારણુ : શ્રી શાલકેસ	૪
સ્રી તથા પુરુષની અનેાખી રીત : શ્રી. હાલકાલ માનસિંગ દામદાર	૫
મુવલુંકાર : શ્રી. જનાર્દન પ્રસારકર	૧૧
જાનેશ્વરી : શ્રી. અંબક ૬. ચોડા	૧૬
સમાજ અને કતબ્ય : શ્રી. સરસ્વતી શિય. મહેતા	૨૨
મધી હુનિયામાં સ્રી રાજો જાણી શકે : કે. વનખાળા દેસાઈ	૨૫
અકુદશતી સંતતિ નિયમનની અપૂર્ણતા અને સ્વછંદ મનોદશા : શ્રી. પ્રકાશ... ..	૨૮
સ્રીએનાં કતબ્યશ્રેણી : શ્રી. મુન્દરાય પંડ્યા	૩૨
કુલવેણી :	૩૪
નોંધ :	૪૦

ગાલવિભાગ

તંત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ

ઉપા : શ્રી. શિમલસિંહે મદિરા	૬
વપુરાર્થ : શ્રી. સાંતિ દામદાર	૧૦
મુજાનો ભાડુ : શ્રી. ચીમનલાલ રણછોડલાલ પંચાલ	૧૧
ભાસ્વ દર્શન : શ્રી. હવરલાલ મોલીલાલ મદાન	૧૪

વાર્ષિક લવાનમ : દિ-૬ માટે રૂ. ૪-૮-૦ : વિદેશ માટે સિદ્ધિંગ દસ : છુટક નકલ દશ આના

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'ખાલવિનોદનું' ખાલસાહિત્ય '
ખાલકોના સંસ્કાર ઘડે છે. તમારાં ખાલકો માટે

'ખાલવિનોદનું' ખાલસાહિત્ય 'વસાવો.

* 'ખાલવિનોદ' ના બે સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

૧૫૦૦ માનનું વાંચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના સુંદર બોક્સના રૂ. ૫-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૧૨-૦

બેઠ સેટના બે બોક્સના રૂ. ૧૧-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૧-૪-૦

* 'અશોક' ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ માનનું વાંચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૮-૦

આઠ સેટના આઠ બોક્સના રૂ. ૨૮-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૨-૮-૦

* ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

એકંદરે ૬૫ બોક્સના રૂ. ૩૯-૮-૦

વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૩-૮-૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજે જ લખો—

ખાલવિનોદ ને અશોક

ખાલસાહિત્યના સેટ બોક્સ

ખાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૬, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાઇ.

વડોદરાના એજન્ટ—ખાલસાહિત્ય કાર્યાલય, ખાલવાડા-વડોદરા.

પુસ્તક ૪૨૩

માર્ચ : ૧૯૪૪

અંક ૧ લો

જગન્માતા કસ્તુરબા : સ્મરણાંજલિ

જગતવંદ્ય વિરલવિભૂતિ મહાત્માજીનાં જીવનસંગિની થઈને જેમણે ૬૧ વર્ષપર્યંતના પરિણીત જીવનમાં એકધારે અને સતત સાથ આપ્યા, પતિને પત્નિ બાંધી-તેનો પડપો બોલ ઝીણી લઈ, નિરાદિન પતિસેવાપરાયણ રહ્યાં તે કારતવ્યનાં “બા”-કસ્તુરબા-જેમ મહાસિંહરાજીની સંખ્યાએ દિવંગત થયા. પ્રજા તેમના આત્માને પરમસાંતિ આપે.

‘બા’ સાથેજ સમસ્ત કારતવ્યનાં ‘બા’ હતાં. કારતવ્ય ‘બા’નાં જીવનસંગિની ‘બા’એ આજની નૂતન નારીને શુદ્ધિજીવનનો અલેક આદર્શ આપ્યો છે.

ઈતિહાસનાં પાનાં પર અંકિત થયેલાં, કારતવ્ય દેવીબોનાં આદર્શ ચરિત્રોની આપણે કલ્પના જ કરી રાખીએ છીએ: સતી સીતા, અરુંધતી કે અનુસયાની પતિપરાયણતાનાં દૃષ્ટાંતો-જીવનકથાઓ વાંચી આદર્શરૂપે એમના જીવનચરિત્રો આપણી સામે રાખીએ છીએ; પરંતુ ‘બા’ એ જે જીવન જીવી નવડ્યું છે તે તો સાચે જ, એ જૂતકાલીન સન્નારીબોને પણ ધીરજ વિસ્મૃતિના પટંતર પાછળ સંતાડી કે તેવું છે.

જે આદર્શ શુદ્ધિજી હતાં-આર્ય શુદ્ધચાતુર્યનાં શુદ્ધિજી પોતાનું જે સ્થાન સાવવડી તેવું સ્થાન તેમનું હતું. તેમણે આદર્શ પત્ની તરીકેનું જીવન કલ્પ જીવી નવડ્યું છે, બાળવયે-અણુસમજ ગણાય તેવી વયે પરણીને, પતિનાં અનેક અંગવાતોથી એવા ખાતાં જીવનમાં પણ ચિરસંગિની રહીને, એમણે આપણી આજની નૂતન નારીને આર્ય સન્નારીબો અલેક આદર્શ આપ્યો છે.

આજે ધીરધીમાં રિંસાઈ નતાં, છેડાઈ પડતાં, લડી મરતાં અને છેક છેલ્લે છૂટાછેડા મેળવવાનાં પગલાં સુધી પ્રયાણ કરનાર આજની નૂતન નારીને ‘બા’નું દાપલજીવન એક અનન્ય આદર્શરૂપ હતું.

આજની નૂતન નારી, સ્વતંત્ર થવા મથતી છતાં સ્વચ્છંદમાં તણાતી વીસમી, સહીની નારી, ‘બા’ના જીવનનો બોધપાઠ લેશે તોય આપણા આજના સંસારમાં સાતિનાં બીજ વધારો.

“બા”ના અવસાનથી બધે ભારતને કંઈ-એટલે નહિ લાગે, પરંતુ ભારતના બાળ્ય-વિધાતાને એમની સાથે જીવનવાટ કેટલી વચસી થઈ પડશે એની કલ્પના પણ આજે કરવી મુશ્કેલ છે; છતાં સાચા રિયલિસ્ટ વિભૂતિ સરખા બાપુ, શંકરના વિધવાપાનની માફક ‘બા’ના અવસાનને પણ પચાવશે.

આટલી અલ્પ સ્મરણાંજલિને અંતે અમે તે પરમનિયંતા પરમાત્મા પ્રત્યે, સદ્ગતને પરમસાંતિ પ્રદાન કરે, એજ પ્રાર્થાએ છીએ.

સર્વ બિરુદોનું શિરોમણિ: “બા”

સ્વ. હસ્તુરખાના જીવનમંડળો, મહાત્માજીની “આત્મકથા”માં આલેખાઈ ગયા છે. છાંયે જ એ કોઈથી અણુવંચાયલા રહ્યા હશે. પરંતુ આ નીચે “કૃષ્ણજાળ”ના તત્ત્વચીત્રોએ એમની ખાનીમાં જે જીવનપરિચય આપ્યા છે તે “ગુણસુન્દરી”નાં વાચકો માટે આ નીચે રજૂ કરીએ છીએ. —તંત્રી.

એ મનામાં પ્રતિભા નહોતી, પ્રજા નહોતી, જનજરમાન વ્યક્તિત્વના તેને ડારતી કે સરોજિની અથવા કદપના ને રોમાન્સના રંગોએ રંગી નાખતી વિશૂતિવંતી વિજયા-લક્ષ્મીની સાથે એમની ગણના નહોતી થતી. મિસ રથેડમાથી મીરાં બનેલાં બાપુનાં પરિચારિકાની તોલે આવવાની પણ એમનામા આવડત અગર આવડી નહોતી; એ તો સામાન્ય ગૃહિણીની ખુબીઓ તેમ જ ખાખી-ઓએ નૈસર્ગિક સૌંદર્યવંતાં બાળાં ભોળાં ને ઠાણધેણાં શુભદાતણુ હતાં.

નયાં એ ‘બા’ જ હતાં. સ્વામીએ આપેલું એ બિરુદ સારા દેગે અપનાવ્યું હતું. ‘મહાત્મા’ કે ‘મીરા’, ‘દેશજી’ કે ‘દેવી’, વગેરે પદવીઓના કરતાયે વધુ સહેલાઈથી આ એકાકીરી ‘બા’ સંબોધન જનતાની જીભે રમણું હતું. પણ જૂજને જ ખજાર હતી કે એ ‘બા’ લગભગ નિરક્ષર હતાં, અને ૬૨ વર્ષની ઉંમરે યરોડાના ‘કર ના કારવાસને વિશે, તુરંબના એક ખુલામાં લપાઈ જઈને બા છાનાંમાનાં અંગ્રેજી પ્રાઇમરમાંથી પાઠો જોખતાં હતાં—‘સી’ ‘એ’ ‘ટી’—કેટલું દારણુ કે બાપુના પરિચારિકાપદને માટે અંગ્રેજીનું જ્ઞાન ‘બા’ને આવશ્યક લાગ્યું હતું.

એમાં બાપુને પડ્યે બાને દેખ્યાં છે? એક, પણ સમામાં એમનો લલકાર સંભળાયો છે? એક જગતશ્રેષ્ઠની એ અધોંગી હતાં, પણ પત્રકારોએ એની મુવાકાતો લખી છે કદી? સ્વામીએ ઉપાડેલા એક સંપ્રામની આવેવાને રજુચંદીરે બાને નિદાળ્યાં છે કદી મોઢાં? *

છતાં અમે હિંદનાં વાસીઓએ તો, વિશેષે કરીને અમે કરોડો સામાન્યોએ એ પરાક્રમેના કે એની પ્રસિદ્ધિએ પ્રખરતાઓના તેજને-રાશિથી મોકળાં વેગળાં એવાં આ સામાન્ય બાને જ વધુ યાદાં છે,—હા, અમે યાદાં છે, અમે અંજળ્યાં નથી, શોકમાં તણાયાં નથી, મંત્રગુગ્ધ અથવા ચક્રિત બની જઈને એમને પૂજ્યાં નથી.

અમારો શ્રેષ્ઠ બિગ્લેબોલ દેવી, શક્તિ, રણચંદી, સાખી કે જગદંબા નદિ, નૂતન નારી નદિ, પણ બા છે. શક્તિ તો છે ડારનારી, અને ઢાઈક વાર વિભ્રમ પણ કરાવનારી! અમારી સન્માનાર્હ નારી મુખ્યત્વે મંગળા છે. ઢાઇ પણ ઓ પ્રત્યે ઊભરાઈ જાયતો અમારો આદરભાવ જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ ઢાઈએ પડોયે છે ત્યારે અમ મુખે એરડું જ બોલાવે છે કે ‘બાઇ! ચેરે અવતાર લેવા જેવાં છે.’ ‘બા’ શબ્દનો એ જ અર્થભાવ છે.

અંતરમાં એવા, એમના ઉદરમાં આળો-
ટવાના અભિલાષો ભરતાં એ સર્વતોભદ્ર
સ્ત્રીમૂર્તિ, એ સકળકલ્યાણિની, એ રાષ્ટ્ર-
મંગળા, આર વર્ષની વયે પરવ્યા પતિ તે
ટાણે તેર વર્ષનો હતો. તદ્વાવત એ વચ્ચે
કેવળ થોડા કાળ પૂરતો જ હતો, ઔદિક
ને સામાજિક કક્ષા એકની જરીકે જુદી
નહોતી. એક હતો માત્ર મોહન અને ખીજ
હતી કેવળ કરતુર.

*

મોહન તો તે પછી એરિસ્ટર મોહનદાસ,
હિંદી નેતા મિ. ગાંધી, મહાત્મા ગાંધી અને
આપ્ત એવાં પદો પર હનુમાન-કૂદકે ઠેકતા
મયા, અને બાલવધૂ કરતુર કેવળ કરતુરના
બનીને 'જ વિરમ્યાં. પતિએ કાતવા કહ્યું,
તો કાંત્યા જ કયું; પતિએ એક દમડીનો
પણ અપરિમલ સેવવા કહ્યું, એટલે બા બાવણ
બન્યાં; પતિની ચોપાસ તેજના અંબાર
પાથરતી વ્યક્તિઓનાં વર્તુલો વીંટળાયાં તો
પત્નીએ એ વર્તુલની બહાર ભેગવાનું જ ગની-
મત ગણ્યું. પતિએ યુદ્ધો ઉપાડ્યાં, તો તેમાં
પત્નીએ છેલ્લી હરોલતું સૈનિકપદ સ્વીકાર્યું.

યરોડાના 'ઠર ના કારાવાસ-ટાણે કોષ
કોષ 'દેવી'ને મચ્છી તળા ખાવાની પણ
સનલતો મળતી, ત્યારે તુમાખી ગોરી મેટ્ટને
સગડી સુઢાં નહોતી રાખરા દીધી-કરતુરબાને !
પુનામાંથી રવ. પ્રેફેસર ત્રિવેદી દૂધ અને
મીઠાં તેલ મોકલતા, ખીજેથી ફળો અને મેવા
આવતા, એની કણીયે ઢી ન ચાખી એક
બાએ: બધું ખીજને ખવરવતા.

મહાપુરુષોનાં મંત્રીપદની દોષલતા એક
મહાદેવે જ બજાવી હતી; રાષ્ટ્રનાયના પત્ની-
પદમાં ભોંકાતાં ત્રિશૂળ શ્રી કરતુરબાને જ
સમગ્રમાં હશે. એ ત્રિશૂળને પોતે તો મંગલ-
સૂત્રની આડશે ગોપતીને જ ગયાં; એ ઉઝરડા
અને જખ્મોની બાકીની ગોપનકથા કથવાતું
તો ગાંધીજીને માટે જ રાખી ગયાં.

*

અમારી દૃષ્ટિએ તો બા બડમાગી બની
ગયાં. સરકારે બહાર ન ધકેલ્યાં એમાં અમને
તો ધષ્ટ ભાસે છે. મરતાંતું મોં જોવાયે
સરકાર મહાત્માજીને બહાર ઢાલત નહિ,
મોલાના સાહેબની અવદશા આપણે દીડી છે.
સામાન્ય સંયોગો વચ્ચે બા પતિની આટલી
બારીક અને અવિગત સારવારને પામી શકત
નહિ. આગાખાન મહેલના મહાન બંદીવાને
એકસાંઠ વર્ષોના દાંપત્યની આવી સુભગ
સમાધિ આપ્યું હોવા બદલ સત્તાનો આભાર
માન્યો હશે.

પતિએ જોને 'અપના ઘર' કહ્યું છે,
તે સાચા ઘરને છાંયડે, વેળા પડી ગયેલા
સ્વામીની સુદેશન સારવાર પામી, મહા-
શિવરાત્રિની સમી સાંજે, પુત્રપૌત્રાદિની
લીલી વાડી મૂકીને, મંગળસૂત્ર સમેતાં બા
સિધાબ્યા. નક્કી એ તેડું કેલાસના નાયતું
હતું: અન્ય મતિ નોંધ બાની.

પણ સાચા બાવિહોણા આજે કોણ બની
ગયા ? દેવદાસ ? રામદાસ ? હરિલાલ ?
મણિલાલ ? નહિ-પોણોસો વર્ષના બાપુ

જંગમાં -

જંગે હુંકે રે જંગે હુંકે,
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.
સંગે હુંકે એક સંગે હુંકે
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.

છવનના રંગરાગ સૌએ તણને
કેસરિયા પટકુળ સણ સણને
વીરોની વીરતા ઉઘે મૂકે,
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.

આઝાદી કેરી ઉર્મિ ઉછાળી
ભારત સુકિતનો દીપ પ્રગટાવી
જલાવે જ્યોત એની યુગે યુગે
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.

શમરાંગણે રણચંડીશી ત્રાડતી
આઝાદ ધ્વજ ઉઘે ફરકતો રાખતી
ભારતની દુઝાલ એને રંગે રંગે
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.

જંગે હુંકે રે જંગે હુંકે
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.
સંગે હુંકે એક સંગે હુંકે
ભારત વીરાંગના જંગે હુંકે.

શ્રી. ગેમલસિંહ મહીડા

રખારણુ

[હેખા હેખા સખી રે ડાઘરીઓ.. એ રાગ]
જુઓ આવી રખારણુ નેસડે,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

સખી રે સાંજનાં અગર સુહાવાં,
ચરી ચરીને ગોધન આંબ્યાં,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

મેંગણું આંધીને આંધી ગાવલડી,
હોહી હોણલામાં ફૂધે ધારાવડી,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

બાપો...બાપો...બોલી ચાખડતી ગોવાલણુ,
સીમની રાણી એ મહીની મહિયારણુ,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

ડોકમાં ઝરમર ને કાતમાં ઠાળિયાં,
દાંબી-કડલાં રણુ કે રણુ કયાં,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

ધમ ધમ ગાજતી ધમકારે તામરી,
અંગડોલને ઉઠતી કામળી,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

હુધે ગોવાલણુને ફૂલડાં મીઠાં,
જુઓ દીકા, મીઠા, એ અણુદીકા,
કે ગોરસડાં મીઠાં દો'વા રે.

શ્રી. રાજલલ

:: સ્ત્રી તથા પુરુષની અનોખી રીત ::

લેખક : શ્રી. છાટાલાલ માનસિંગ ઠામડાર

મારી મેજર તરીકે નીમણુક થયાને એક અઠવાડિયું થયું હતું. મારા માનમાં આપવામાં આવેલ મહેરીશમાંથી હું હમણાં જ પાછો ફર્યો હતો. વાળુ કરવા જતાં પહેલાં હું સાંજની ટપાલ જેતો હતો એટલામાં તાર લખને મારો પટાવાળો અંદર આવ્યો. તાર નીચે મુજબ હતો:

“ મેજર સુદરસાજ, આઈ. એમ. એસ.

રાતપીડી

મારાં લગ્ન વીસમી એપ્રિલે નક્કી થયાં છે તમારે હાજરી આપવી જ પડશે. વિગતવાર પત્ર લખ્યો છે.

રામુ ”

મને આઘાત લાગ્યો. આનો અર્થ એટલો જ કે રામનાથની પહેલી પત્ની ચતુ પામી હોવી જોઈએ, આટલા વખત સુધી તેનો પત્ર ન હોવાનું પણ આ જ કારણ હોવું જોઈએ. ત્યાં જ બેસીને મેં એક મદિનાની રજા અરજી લખી કાઢી. તેના પાર પછી ચોથે દિવસે પત્ર આવ્યો. પત્રના હુકાલુથી હું મુંઝાઈ ગયો. રામનાથે તેમાં માત્ર એટલું જ લખ્યું હતું કે “ મારાં લગ્ન તાંજેર મુકામે વીસમી એપ્રિલે થવાનાં છે. તમારે આવવું જ પડશે. જે ન આવી શકે તો તમારી સગવડ મુજબ તારીખ ફેરવીશ ” બિચારો રોનું ! મેં તરત જ તેને તારથી ખબર આપ્યા કે “ હું ૧૬ મી એપ્રિલે તાંજેર પહોંચીશ ” થોડા સમયમાં મારી રજા મંજૂર થઈ ગઈ અને સરહદ પ્રાંતની ત્રણ વર્ષની રાખત નોકરી પછી મેં રજા માગવાની તૈયારી કરવા માંડી.

(૨)

એકથી વધારે કારણોસર મારા મિત્ર રામનાથની મને કૃપ્યા થતી હતી. તે શ્રીમંત માખાપતો એકનો એક પુત્ર હતો. તેણે સરસ કેળવણી તથા ચારિત્ર્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું સ્વભાવે ગ્રેમાળ તથા સુંદર પત્ની તેને પ્રાપ્ત થઈ હતી. વંશ, આવાની મને અદેખાઈ ન થાય તો બીજા કોની અદેખાઈ થાય ? અમે બંગોલિયા બાઈમંધો હતા. અમે બારાખડી સાથે જ શીખ્યા હતા. થાળા અને કોલેજમાં પણ અમે સાથે જ હતા. એટલે ગ્રેજ્યુએટ થયા પછી જુદા પડવાનું અમને બન્નેને વસતું લાગ્યું. તે કાયદાનો અભ્યાસ કરવાનો હતો. હું વૈદકનો. એમ. બી. બી. એસ. પૂરું કર્યું પછી તરત જ મને સરકારી નોકરીમાં કમીશન મળ્યું. તે વખતે ૧૯૧૪ નું મહાન યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું—મને ક્રાન્સ મોકલવામાં આવ્યો. યુદ્ધ પૂરું થયા પછી ત્યારે રજા પર હું ઘેર આવ્યો ત્યારે મને ખબર પડી કે રામનાથ પરણીને ઘર માંડીને બેઠો હતો. એડવોકેટ તરીકે ઉત્તમવળ કારકીર્તીની તે ખાસા આપતો હતો. મારી રજા પૂરી થતાં મારી નોકરી પેશાવરમાં થતાં મેં સરહદ પ્રાંતનાં ઇશ્વરવિહીન રથેયોગાં ત્યાર પછીનાં ત્રણ વર્ષો ગાળ્યાં.

ચરઆતમાં તો રામનાથના પત્રો આવતા હતા, પણ પાછળથી આવતા બંધ પડ્યા. તેના ધંધાને અંગે આ હોવાની મેં કલ્પના કરી. બીજું કારણ તેની પત્ની પણ હોય. સુવાન સુંદર સ્ત્રીને પરણ્યા પછી જો ખાસ મિત્રને જુલો જવાય તો તેમાં કંપકો કોને

આપવો ? મારા કનકને મારા પર ચાલુ હતો અને જો કે હું ક્રકત કેપ્ટન જ હતો છતાં તે પાસે જિભા રહેતા અને બહુ ગંભીર સ્વભાવ પશુ મને કરવા દેતા હતા. હું બાલ્યુતો હતો કે આ વૃદ્ધ મનુષ્યના સારા અભિપ્રાયનું કંઈક સારું પરિણામ આવશે અને તેથી હું વધારે સખત કામ કરવા લાગ્યો, મારી આરા નિષ્કળ નીવડી નહિ. કેમકે બધારે કર્નલ નિવૃત્ત થયા ત્યારે મને જેજર બતાવવામાં આવ્યો. હિંદીઓમાં હું નાનામાં નાનો જેજર હતો.

(૩)

તાંજેર જતાં રસ્તામાં હું એક દિવસ મદ્રાસ રોકાયો. મારા મિત્રોને આશ્ચર્યમાં મગ્ન થઈ નાખવાના હોઈને હું મદ્રાસ થઈને જવાનો છું તેવા ખબર મારા કોઈ મિત્રને આપ્યા નહોતા. પણ સેન્ટ્રલ રેલવે હું માડીમાંથી ઉતર્યો કે તરત જ મેં એડીકલ ડેલેજના મારા મિત્ર ગોપાલને જોયો. તે પણ રામનાથને સારી રીતે-જોળખતો હતો. તે મને તેને ધેર લઈ ગયો અને મારી સગવડ સાચવી લીધી. જમ્યા પછી સામાન્યતઃ યુના સમય તથા યુના મિત્રોની વાત નીકળી.

“ પેલા રામનું કેમ આવે છે ? મહિના-આથી તેના મારા પર પત્ર નથી. તને હજી મ્યો તેમ હું તેના લગ્ન પર તાંજેર ગઈ છું. મને ખાતરી છે કે તેણે તને આમનથી મોકલ્યું હશે. ”

ગોપાલ મારા પ્રશ્નનો જવાબ ન આપતાં મૂકી રહ્યો.

“ ગોપાલ, તું તેની સાથે ખાઝ્યો તો નથી ને ? ”

“ ના મુંદર, હું તને ખાતરી આપું છું. તેણે તેના લગ્નમાં જવાનું મને આમનથી આપ્યું છે. ”

“ ખિયારો ! કમળા જેવી મુંદર પત્ની ચાલી ગઈ ? ”

“ મુંદર, મને ખબર નથી જો- ” વાક્ય પૂરું કર્યા શિવાય જ ગોપાલ અધવચ્ચે અટકી પડ્યો.

મેં પૂછ્યું “ શું હકીકત છે ? ”

“ હું પારું છું કે હું જરા સ્પષ્ટતાથી બોલું તો તને વાંધો નથી ને ? ”

મેં અધીરાપથી કહ્યું “ આગળ ચલાવ. ”

“ રામનાથની પત્ની શુભાવવામાં બધો દોષ તેનો જ છે. ”

ગોપાલના શબ્દોથી ખૂબ આશ્ચર્યચકિત થઈને મેં પૂછ્યું “ શું ? ”

“ મુંદર, સાંભળ. તને ખબર છે કે લગ્ન પછી તેના પિતા દુરત મૃત્યુ પામ્યા. બધારે કમળા તેની સાથે રહેવા આવી ત્યારે તેની માતાને તેના પ્રત્યે અચાનક વિચિત્ર પ્રકારનો અણગમો થઈ આવ્યો. ”

મેં વચ્ચે જ કહ્યું “ અસંભવિત ! કમળા જેવી બાળા પ્રત્યે અણગમો ! ”

“ ગોપાલે આગળ ચલાવ્યું ” અણગમો શબ્દ બરાબર નથી. હુંકામાં ડોશીએ કમળાના જીવનને નર્ક જેવું બતાવી દીધું. ”

હું બોલી ઉઠ્યો, “ પણ એમ કેમ ? આંચા ચીઠા સ્વભાવની બાળા પ્રત્યે કમળા અણગમો આવે જ કેમ ? ”

“ મુંદર, સાંભળ. જો કે કહેતાં મને દુઃખ થાય છે. તને ખબર છે ને રામનાથને એક વિધવા બેન જવા હતી. તેની ઉંમર તેની પત્ની જેવડી જ હતી. વિધિએ તેને જીવનના આનંદથી વંચિત રાખી હતી એટલે રામનાથની માતાએ કમળાને સારી સાડી પણ પહેરતાં અટકાવી. ”

“ પ્રભુ, પ્રભુ ! આપણા દેશમાં આવી વસ્તુ હજી પણ સંભવિત છે ! ”

ગોપાલે કહ્યું “ જો તે વાળમાં મુઠ

નામતી તો ડોશી તેને નાચણ કહેતી. "

" જો મારે તેવી માતા હોત તો તેને ગોળાએ ફેંટ. "

" સુંદર, મારું કહેવું પુરું તો સાંભળ. તે કક્કા કમળાને પ્રેટ પુરતું ખાવા પણ નહોતી આપતી. તે રામનાથને તેના વિરુદ્ધ ખૂબ બંભેરતી હતી. "

" હું તો હમેશાં એમ માનતો હતો કે રામમાં ખૂબ અક્ષલ છે. "

" પણ તું જૂઠી જાય છે કે તેવી માતાના હાથમાં તે માદીના ગોળા જેવો હતો...સાસુની આવી રીતભાતને અંગે કમળાની તખીયત લયડી. એક વર્ષ પહેલાં હવાફેર માટે તેને તેના મામાપને ઘેર મોકલી દેવામાં આવી છે...પણ તે ફરીથી કદી મદ્રાસ આવી નથી. "

" તેનું શું થયું ? હું ધારું છું કે આપધાતનો ફિરસો હશે. "

" સુંદર, કદાચ તેમ હોય. "

" અને રામનાથનું શું ? "

" જ મહિના પહેલાં એક સાંજે તેણે મને બોલાવીને કહ્યું. " ગોપાલ, હું તારી વિદાય લેવા આવ્યો છું. હું હમેશ માટે મદ્રાસ છોડી જવાનો છું. "

" જો પૂછ્યું. રામનાથ, શા માટે મદ્રાસ છોડી દે છે ? મને ખબર મળ્યા છે તે મુજબ તારી પ્રેક્ટીસ તો સારી ચાલે છે. બધું ઠીક છે. કમળાને કેમ છે ? "

" તેના વિષે મને પૂછીશ નહિ..... સાહેબજી, સાહેબજી ! " જેવી ત્વરાથી આવ્યો હતો તેવી ત્વરાથી તે ચાલ્યો ગયો.

" ત્યાર પછી તું તેને મળ્યો નથી ? "

" ના, આપણા મિત્રો મારફત તેના ખબર મેળવવાનો મેં યત્ન કર્યો હતો. પરંતુ તે ક્યાં ગયો કે શું કરે છે તે સંબંધી કંઈ ખબર આપી શક્યો નહિ. તે તેનું જૂતકાળનું જીવન તથા જૂતકાળના મિત્રોને જુદી ગયો

તેવી જ રીતે તેનું વર્તમાન જીવન પણ ગૂઢતામાં ઢંકાયેલ છે. બ્યારે તેણે તેના લગનનું આમંત્રણ મોકલ્યું ત્યારે મને લાગ્યું કે હું હજી તેનો મિત્ર છું અને વધારે તો એ કે-

" તે વળી શું ? "

" કે કમળા મૃત્યુ પામી છે. "

ગોપાલના શબ્દોથી મને ખાત્રી થઈ. કમળા જેવી સ્ત્રી તે કક્કાનો ભોગ થઈ પડી '...કમળાનું' શું થયું હશે ? કાંઈ પણ રીતે તે જીવતી હશે ?...જો તે જીવતી હોય તો રામનાથે શા માટે તેના ત્યાગ કર્યો હતો ? આવા પ્રશ્નોની પરંપરાથી હું સુંઝાઈ રહ્યો હતો. પણ રામનાથને મળી તેના સ્વપ્નેથી જ બંધી હકીકત ન સાંભળું ત્યાં સુધી મગજને તકલીફ આપવાનો કંઈ અર્થ નહોતો.

(૪)

બીજા દિવસે બપોરે તાજેર રોડને મારા કબાની પારીમાંથી મેં બહાર ડોકું કાઢ્યું ત્યારે ત્યાં રામનાથનો પત્તો નહોતો. ઉતાવળને અંગે તે મારા કબાન બહાર રહી ગયો હશે તેમ મેં ધાર્યું પરંતુ નીચે ઉતર્યો પછી ખૂબ નિરાંતે તપાસ કરતા પણ તે ટોળામાં ક્યાંયે દેખાયો નહિ. પણ તે વરરાજ હોવાનું હું તદ્દન જુદી ગયો હતો અને તેથી તે માંડવેથી સ્ટેશન આવી ન શકે. મારી નિરાશા પર કાણ મેળવી હું રામનાથના ઘેર ઉતાવળથી ગયો.

કન્યાના પિતા તાંજેરના આગેવાન વેપારી હતા. વળી તે સ્થાનિક મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખ ઉપરાંત ધારાસભાના સભ્ય હતા. માંડવાની નજીક વરપક્ષને એક મોટો બંગલો આપવામાં આવ્યો હતો. લગ્નનો - દિવસ હોવાથી ચારેકોર ધમાલ મચી રહી હતી. હું રામનાથના ઘણા ખરા સગાઓ કાકા કાકી, બહેનો બાઈઓ, બત્રીજ બત્રીજીઓ, તથા સાળા સાળાઓને ઓળખતો હતો. દૂરના સગાઓ ઉપરાંત તેઓ બધાં ત્યાં હાજર

હતાં. તપાસ કરતાં મને જણાયું કે રામનાથ પોતાના ઝોરડામાં હતો. જમીને તે આડે પડ્યો થયો હતો. હું સીધો તેના ઝોરડામાં ગયો અને બહારથી ટકોરો માર્યો. તેના હમેશના વિમત સહિત તે મને મળશે તેમ હું આશા રાખતો હતો.

અંદરથી પ્રશ્ન પુછાયો “ કાણ છે ? ”

પ્રશ્નની રીત કંઈ દીક જણાઈ નહિ.

“ રામ, એ તો હું, સુંદર. ”

“ કાણ ? ”

“ સુંદર. ”

તેણે અવાજ સાથે ખાણું ઉઘાડ્યું અને મને અંદર દાખલ કરી, ફરીથી ઘૂસત બાંધ કરી દીધું. મેં જ્યારે તેના સામે જોયું ત્યારે તે રામનાથ છે એમ હું બાગ્યે જ માની શક્યો. તાજેતરના રૂઢિથી તેની આંખો લાલચોળ થઈ ગઈ હતી. હજી તે આત્માની પીડાની પકડમાં જણાતો હતો. તેના બધાં ત્રણ આપાત પહોંચાડે તેવો હતો.

મેં કહ્યું “ રામ, મને તેમ હોય તોપણ હું તને આ રિયતિમાં જોઈ શકું તેમ નથી. ”

તે જમને ખુશી પર જોઈ ને માથું ટેબલ પર મુક્યું, અને મારા પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નહિ. પણ મેં તેના ફસાઈ માંમળ્યાં.

“ રામ, બાઈ, મને નહિ કહે ? આવતી કાલે તો તારા લગ્ન છે. આજે તો તું તૂટી ગયેલ રમકડા મારે નાની છોકરી રહે તેમ રહે છે. ”

રડતાં રડતાં તેણે કહ્યું “ સુંદર, સુંદર, મારું હૃદય લાંગી પડ્યું છે. ”

“ તારા શબ્દોથી જીવું વધારે ગૂઢ થાય છે. ચાલ, ભડ થઈ જા, એવું તે શું બન્યું છે કે તારા લગ્નને દિવસે હું તને રડતો જોઈ છું ? ”

તેણે આંસુ લુછી નાખ્યાં અને જરા શાંત થયો. પણ મને તેની પાસેથી કશું મેં જણવાનું મળ્યું નહિ. મેં તેને સમજાવ્યો,

પટાબો તથા તે જ રાત્રે મદ્રાસ ચાલ્યા જવાની ધમકી પણ આપી. તે ધમકીને અંગે તેણે જાણીપણું ઓણું થયું.

મારાથી દૂર નગર રાખીને તેણે કહ્યું, “ સુંદર, તો મારા વિષે બહુ હોયો મત બાંધ્યો હશે, પણ આજે તને જણારો કે હું તો અધમ છું. ”

“ રામ, રામ, તું મને તે કર તો પણ મારો તો ખરો મિત્ર રહેવાનો જ ” એમ. કહી મેં મારી ખુશી તેની ખુશી નજીક લીધી.

“ ના, ના, તને મારા પ્રતિ તિરસ્કાર આવશે. તને ખબર નથી, કમળા !..... ”

“ રામ, છે શું ? શું બોલું થયું છે ? ”

ટોચ પર પડેલી એક નાની પેટી બતાવીને તેણે કહ્યું “ તે પેટી ઉઘાડ ને જો કે અંદર શું છે. ”

તેણે બતાવેલ પેટી મેં લીધી. સુખડની નાની પેટી હતી. મેં તે ઉઘાડી અને અંદરના દાથથી લપેલ ધડી પાડેલ કાગળ તેમાં જોયો. તેમાં સોનાના તથા હીરાના દાગીના હતા. ખુલાસા મારે મેં રામનાથ સામું જોયું.

રામનાથે કહ્યું “ પેલો કાગળ ” અને તેનો સ્વાસ જોરથી ચાલવા લાગ્યો.

મેં બોલીને કાગળ વાંચવા માંડ્યો. તેમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું :

“ મારા પ્રિયતમ,

મને તમારા ભાવિ લગ્નની ખબર પડી છે અને આ સાથે લગ્નરોક મોકલું છું. દરે પછી તો તમે સુખી થાવ એમ હૃદયું છું.

તમારી ત્યજા
કમળા. ”

મેં આશ્ચર્યથી પૂછ્યું “ કમળા તરફથી આ આવેલ છે ? ”

“ હા, મારી પત્ની કમળા તરફથી. ”

થોડીવાર હું શાંત બેઠાં બેઠાં વિચાર કરતો હતો. મને ધડીમાં આશ્ચર્ય થતું તો ધડીમાં ભય લાગતો હતો. પછી કાશી આવી ત્યાં સુધી અમે વાતો કરતા હતા.

(૫)

મારા મિત્રની વાતનો છેલ્લો આશ્ચર્યકારક ખનાવ મેં હજુ જોયો નહોતો. ખીજે દિવસે સવારે વહેલાં, ધાર્મિક ક્રિયાઓ પહેલાં રનાન વિધિ માટે વરરાત્રીની શોધખોળ ચલાવી ત્યારે રામનાથનો પત્તો નહોતો. હું તેની સાથે એક જ ઓરડામાં સુતો હતો તે વાત ખરી, પરંતુ તે ક્યાં ગયો તે વિશે મને ખીજા કોઈ મનુષ્ય કરતાં જરા પણ વધારે ખબર નહોતી. લગ્ન માટે આવેલ દરેક જાણનાં મન બાકીનું થઈ ગયાં હતાં. લગ્નના દિવસે જ વરરાત્રી ગૂમ ! આવી વાત તો કોનન ડાઉસ કે એડગર વોલેસની નવલકથા સિવાય ક્યાંય સાંભળી નહોતી.

રામનાથના અદૃશ્ય થવાના બેદનો અર્થ સમજવા દરેક જાણુ પ્રયત્ન કરી રહ્યું હતું. તે ક્યાં ગયો હશે કે તેનું શું થયું હશે તેની હું અટકળ કરી શક્યો નહિ. તેના વિના માલવે એક ક્ષણ પણ વધારે રહેવાનું મને ગમ્યું નહિ. મેં જાનામાના છટકી જવાનો તથા નહીના કાંઠા પર થોડો વખત શાંતિથી ગાળવાનો વિમાર ક્યો. કોટ પહેરીને મારા પિસામાંથી મેં સીગરેટની ડબી કાઢી. સીગરેટ લેવા ડબી ઉઘાડી ત્યાં રામનાથના પરિચિત દરતાક્ષરમાં લખેલી મારા ઉપરની ચિઠ્ઠી નીચે પડી. મેં તે ખોલી ને વાંચી. તેમાં નીચે મુજબ સંદેશ હતો:

“ બહાલા બાઈ સુદર,

મારી ગૂમ થયેલ પ્રિયતમાની શોધમાં હું નહકું છું. વારો રાત્ર,

મારા મિત્ર રામનાથના ત્યાર પછી મને કંઈ ખબર મળ્યા નથી કે મેં કંઈ ખબર સાંભળ્યા નથી.

શરીરના ઘણા રોગ દાંતના સડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે !

એટલે જ તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય.
મગજ સ્વચ્છ રાખવું હોય,
દીર્ઘાયુ મેળવવું હોય,

તો

ખનાવનાર:-

સેવાશ્રમ, ભરૂચ

દાંત પરની હારી,
દાંતનો કુખાવો,
હાલતા નબળા દાંત,
પે દા ના અવાળા,
દાંતમાંથી નીકળતું લોહી અને
દાંતના ખીજા સર્વ રોગો પર
રામબાણુ ઉપાય સાખીત થઈ ચુકેલ

‘થાયમોસીન’

આજેના પાપરવાતું શરૂ કરો.

દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્ટ્સ:- ડી. એમ. ઠાકુર એન્ડ કું. ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ-સુબર્ક ૧

દેશ-દેશાન્તરમાં પ્રખ્યાત ।

પ્રદર્શનોમાં પ્રભાવશીલ !

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાહસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્ક્સ

સુટકેસ, એટેચકેસ, સ્કુલબેગ, સાઇકલબેગ, હોલ્ડલ, હેન્ડબેગ, ફીટબેગ, બુવેલ બોક્સ,
ટ્રેસીંગ કૅબ્સ, થર્મોસ કેસ, પાકીટ, પટા, ફેન્સી ચંપલ, શુઝ, સ્લીપર્સ-ટુઠામાં
તમામ જાતનો ને લાતલાતનો સુસાફરી માટે તેમજ હરકોઈ
સુખસગવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ
તૈયાર અથવા ઓર્ડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—અગ્રબુજ બીલ્ડીંગ ૬૬૬/૨ ગાંધીરોડ, કોઠારી પોળના નાકે.

હેઠ ઓફીસ તથા શો રૂમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

મુંબઈની શાખાઓ:—

- (૧) ધી રીઅલ લેધર વર્ક્સ. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
- (૨) ૧૭૨, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ૨. નં. ૨૩૮૬૭
- (૩) પીરભાઈ મેન્ચન, સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, ૨. નં. ૪૨૫૬૨
(ચંપલ અને શુઝ ડીપાર્ટમેન્ટ)

કારખાનાંઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

મુવર્ણહાર

લેખક :
શ્રી. જનાર્દન અભાસ્કર

ગીતા અને કુમુદ બંને બહેનપણી હતી. તેઓ બાળપણમાં સાથે રમેલાં અને સાથે ભણેલાં. પણ મોટી થયા પછી ગીતા એક ગરીબ સાથે અને કુમુદ એક ગમ્ભીરિયંત સાથે પરણી હતી.

ગીતા ગરીબ હતી પણ તેના પતિનો તેના પર અત્યંત પ્રેમ હતો. ગરીબીમાં પણ તેમનો સંસાર આનંદમય હતો. ભયારે કુમુદને ત્યાં કાંઈ વાતની ખામી નહોતી પરંતુ તેના પતિનો પ્રેમ પતંગિયા જેવો હોવાથી તેના જીવનમાં ભ્રમણા જેવો હાલસો નહોતો.

ગીતાના પતિએ પોતાની ઓછી કમાણીમાંથી પણ બચત કરીને ગીતા માટે એક મુંદર દાર કરાવ્યો હતો અને તે દારની વચ્ચે એક દોઢાટ જડાવી તેમાં પોતે તથા ગીતાનો સંયુક્ત ફોટોમાફ મઢાવી ગીતાના જન્મદિવસે તેને પ્રેમપૂર્વક ભેટ આપ્યો હતો અને સાથે ગીતાને તેણે જણાવ્યું હતું કે, કોઈપણ દિવસ તેણે પ્રેમના પ્રતીક જેવો આ દાર પોતાના ગળામાંથી દૂર ન કરવો.

પછી, એક દિવસ ગીતા કુમુદને મળવા ગઈ. આમતેમ વાતો કરીને તેઓ આનંદ માણતાં હતાં. પોતાનાં બાળપણનાં સ્મરણોની વાતો તેમના આનંદમાં ઉમેરણ કરતી હતી. ગીતાએ કુમુદને કહ્યું કે, તું મારે ત્યાં કોઈવાર આવતી નથી, હું ગરીબ હોવાથી મારે તારે ત્યાં આંટા મારવા અને તારે મારે ત્યાં એક વાર પણ ન આવવું ? એમની પણ ઇચ્છા છે કે તું અમારે ત્યાં આવે-પણ તું શેની આવે. તું શીમંત અને અમે ગરીબ—

હવે, ગીતા આમ શું બોલે છે ? તે મારી આ જ પરીક્ષા કરી કે ? ગરીબી અને શ્રીમંતાઈ કંઈ કોઈના હાથની વાત છે ! હું પણ તારે ત્યાં નિયમિત આવું પણ એમનો સ્વભાવ આવો અનિશ્ચિત. ઘેર અનિયમિત આવવું જવું, માત્ર આટલું જ ઝરણ; બાકી, તું ગરીબ છે એટલા ખાતર જ હું તારે ત્યાં આવતી નથી એમ માનવામાં તું મંબીર બૂલ કરે છે. કુમુદે એકરાર કર્યો.

આમ તેમની વચ્ચે વાતોલાપ ચાલતો હતો ત્યાં કુમુદની નજર ગીતાના મળામાંના દારપર પડી. આજ સુધીમાં તેણે ગીતાના મળામાં કદી દાર જોયો નહોતો. દાર અતિ શય મુંદર હતો તેથી કુમુદની નજર તેના પર ચોંટી હતી. તેને એ દાર બહુ જ ગમી ગયો હતો. અને તેથી તે જો કે ગીતા સાથે વાત કરતી હતી પણ તેનું હૃદય તો દારે તરફ જ યુથાયું હતું.

આ વાત ગીતાના ખ્યાનમાં આવતાં તેણે કુમુદને કહ્યું, આમ મારા મળા તરફ જોવા કરવા જેવું ખાસ શું છે ? તારે ત્યાં ક્યાં હારેની ખોટ છે. આવા તો અનેક હારો તીજેરીમાં પડ્યા હશે.

એટલે, તારા મળા તરફ જોવા જેવું જ બહુ ત્યાં છે ! આવો મુંદર દાર તારી પાસે હોવા છતાં તે મને કદી ખતાવ્યો નહોં. ખરેખર હું બહુ જ હુચ્ચી છે.

આ તું જરા વધારે પડતું બોલે છે. ખાવી મૂંધવાન વસ્તુઓ તારે મને ખતાવવાની હોય કે મારે ? તે દાગીના વાપર્યો હશે તેવા

તો મેં જોયા પણ નથી. આ હાર જરા કિંમતી છે ખરો પણ તે એક દાગીના તરીકે મેં ગળામાં પહેર્યો નથી, સમજી ! ખરે જ કુમુદ, લોહીયું પાણી કરીને એમણે પેસા બચાવીને પ્રેમના પ્રતીક તરીકે મને આ હાર અર્પણ કર્યો છે, અને મને ગળામાંથી એ હાર કાઢવાની મનાઇ કરી છે. એવું કારણ તારે જાણવું છે ? એમ કહી ગીતાએ એ હારના મધ્ય બાજે લટકેલું બદામના આકારનું લોહિટ પોતાની આંગળી-ઓમાં પકડીને તેની સ્પ્રિંગ દાખી. તત્કાલે જ લોહિટનું ઉપરું ઢાંકણું લિપટી ગયું અને અંદરનો ફોટો દેખાવા લાગ્યો.

કુમુદે લોહિટ હાથમાં લઈ ફોટો જોવા જોવા માંડ્યો. ગીતા અને તેના વરનો તેમાં ફોટો હતો.

‘ ધણો જ સુંદર છે આ ફોટો ’ તે ફોટો તરફ નીરખીને જોતાં કુમુદે કહ્યું. ‘ આવી સુંદર સ્ત્રી તને મળવા માટે મારે તારું આગનનંદન કરવું જોઈએ. મારો પાસે મૃત્યુવાન અનેક વસ્તુઓ છે, પણ આવી એક પણ નથી. મને આ હાર અને તેમનો ફોટો બહુ જ ગમી ગયો છે, આવી સુંદર વસ્તુ આપવાનું જમારે ત્યાં કહી પણ મનમાં આવતું નથી. ’ કુમુદે એક દીર્ઘ નિઃસ્વાસ નાખ્યો, હજી પણ તે લોહિટમાંના ફોટા તરફ જ જોયા કરતી હતી.

‘ કુમુદ, નજર લાગશે અમારા ફોટાને ! ’ કુમુદની તે ફોટો તરફ નજર ચોરેલી જોઈને ગીતાએ હસીને કહ્યું.

‘ ખરે જ ! મારી નજર લાગે જો ! ’ ઘેરે જઈને એના પરથી નજર છતારી નાંખીને હં ! ’ અને પછી થોડી વારે તેણે કહ્યું ‘ આજનો દિવસ આ હાર મારે ત્યાં ન મૂકી જાય ! ’ મારે એમને બતાવીને આવો હાર મારે માટે મંગાવવો છે. તમારી જેમ

મારો અને મારા પતિનો એક જ ફોટો મારા મળામાં હંમેશ રહે તો સારું એમ મને પણ થાય છે. ’

‘ કુમુદ, તેં તો મને ધર્મસંકેટમાં મૂકી દીધી કહેવાય. ’ કુમુદનો પ્રશ્ન સાંભળીને ગીતાએ કહ્યું : ‘ તેં આવી માંગણી ન કરી હોત તો સારું થાત. તને ના કહી શકતી નથી, પણ રાત્રે ઘેર આવ્યા પછી મારા ગળામાં હાર ન જૂએ તો તેમને અવશ્ય ખરાબ લાગે. હાર ગળામાંથી દલીપણ કાઢવો નહીં એવું તેમણે મને આમ્રહથી ફરમાવ્યું છે. ’

‘ ગીતા, કેવળ મારે માટે-આજનો એક જ રાત હાર મારે ત્યાં રહેવા દે. કાલે સવારમાં તારે ત્યાં ખાત્રીથી પહોંચતો કરી દઇશ. મારે ત્યાં હાર રહેવા દેવાથી તારા પતિ તને નહીં વહે એવી મને શ્રદ્ધા છે, તો રાખીશ ને ! હું એમને એ -બતાવીશ અને આવો હાર લાવવા કહીશ. કુમુદે આજંબુ યુક્ત સ્વરે વિનંતી કરી.

‘ નહીં કુમુદ, આ હાર મૂકી જવાનું મને ના કહે. ’ ગીતા ના ઈલાજે બોલી, ‘ હું કહીશ તે નહીં કરેલા વખતે હું આ હાર લઈને તારે ત્યાં આવીશ પણ હાર મૂકી જવાનું મારું મન કમુલ કરવું નથી. જેમને જાતે જ મરણ લાગશે અને મળાતી જ અપશકુનીયાળ સમજણ કરી શેશે. ’

‘ ગીતા, ના પાડીશ નહીં, મેં કહ્યા બરાબર મને આવો હાર મળશે જ એમ તું ધારે છે. મારે કેટલી વીનવણીઓ કરવી પડશે, કેટલું રીસાવું પડશે. આ બધું કંઈ તારી હાજરીમાં અને ! ગીતા, મારે માટે ના પાડીશ નહિ. ’

આખરે, મિત્રિણીની વિનંતીને માન આપી ગીતાએ પોતાનો હાર કુમુદને ત્યાં મૂકી જવાનું મંજૂર રાખ્યું.

‘આ જોયું કે?’ ગીતાનો હાર પોતાના હાથમાં લઇને રમાકાન્ત તરફ જોઇ લાડીલા સ્વરે કુમુદ બોલી. રાત્રે ભોજન થયા પછી રમાકાન્ત ખુશમિજાજમાં છે એમ જોઈ તેણે હારની વાત કાઢી.

‘શું છે? હાર જણાય છે.’ ખુરશી પર બેઠાં બેઠાં જ પાછળ સહેજ ફરીને હાર તરફ જોઇ રમાકાન્ત બોલ્યા, ‘તે મંગાવ્યો છે આ હાર, કેમ વાર? તમને ખરાબોની વળતને ધરેણીની ઘેલછા હોય છે. તારે ત્યાં શું ધરેણી આંખમાં છે? તો આ હાર વગર શું અટકી પડ્યું છે?’

‘એવું કંઈ અટક્યું નથી.’ તે હાર સાથે રમતાં અને વચ્ચે વચ્ચેથી રમાકાન્ત તરફ આડી નજરે જોતાં કુમુદ બોલી, ‘પણ આ હાર કંઈ મેં મંગાવ્યો નથી. મારે આવો હાર મંગાવવો છે.’

‘એમ, તો આ હાર કેનો?’ રમાકાન્તે પૂછ્યું.

‘ગીતાનો. તેના વરે તેને બેટ આપ્યો છે.’

‘તેના વરે?’ રમાકાન્તને ખૂબ જ આશ્ચર્ય થયું. તે ઊઠીને કુમુદ પાસે આવ્યા અને તે હાર પોતાના હાથમાં લઇને બોલ્યા, ‘અરે, આ હાર તેના વરે આપ્યો? મારે કિંમતનો છે માટે પૂછું છું.’

‘નહિ તો બીજું કોણ આપે?’ સહેજ રેશમીના સ્વરે કુમુદે જવાબ આપ્યો.

‘ખરેખર, આશ્ચર્ય છે. આવો હાર કોણ તેની પાસે પૈસા ક્યાંથી આપ્યા? સ્વારીએ કેયે ધાપ મારી લાગે છે!’ રમાકાન્તે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો.

‘હટ. આવી ગંદી કદંપના શાંખા મનમાં લાવો છો?’ કુમુદે સહેજ કંપિત સ્વરે કહ્યું. ‘તે ગરીબ છે એટલા ખાતર આવી અતુહાર કદંપના કરવી તમને ન જોઈ. પોતાના કોઠીડું પાણી ફરીને એક ગરીબ

માથુસ પથુ પોતાની પત્નીને આવી ઉદ્ધત બેટ આપી શકે છે?’

‘એમ! આમ હારતું વધુન કરીને પોતાની મૈત્રિણીને વૈભવ મારી કને રજૂ કરવા માગે છે?’

‘પાછી કુચેષ્ટા! તેનો વૈભવ દર્શાવવા મેં કંઈ આ હાર આપ્યો નથી. મારે આવો મંગાવવો છે, તેથી નમૂનો બતાવવા માટે જ—’ કુમુદે કહ્યું.

‘અરે, પથુ છે તે કંઈ એવું છે? આ હાર કરતાં અનેક કિંમતી વસ્તુઓ તારી પાસે છે, તો આ હાર વગર તારું શું અટક્યું છે?’

‘કેવળ હાર માટે જ હું એવો હાર માગતી નથી. પણ એના કોઠિટમાં આ ફોટો છે તેવો આપણે જાનેનો ફોટો હમૈશ મારા મળામાં રાખવાની મારી ઇચ્છા છે.’

‘હીક. નાળ માટે તું ઘોડો ખરીદવા માગે છે. પણ હાલમાં આપણો ખર્ચ કેમ ચાલે છે તે તો તું જાણે છે, એવી સ્થિતિમાં એકાદ કિંમતી વસ્તુ ખરીદવી એ ગેરવાજબી જ ગણાય. તારે જોવા જ હોય તો આ બોર્ડ પર ઘોડા ફોટા ટાંગેલા છે. મન ચાય ત્યારે ગમે તે ફોટો જોવાનો.’

આ જવાબથી કુમુદને ખરાબ લાગ્યું. પોતે યકને તો કંઈ આવી વસ્તુ લાવવી નહીં ને મારો ત્યારે સાફ નન્નો સુણાવવો! તેણે ગીતાના હારમાનો ફોટો પાછો એક વાર ઉઘાડીને જોયો. ‘અરે જ કેટલું સુંદર આ પ્રેમનું પ્રતીક છે. પણ મારા ભાગ્યમાં એવું લખાયું નથી! ગીતા અને તેનો પતિ! કેટલું ભાગ્યવાન જોડું. ગીતા તેને અને તેનો વર તેને કેટલાં બધાં ચાહે છે. પૈસાની બલે નહીં તો પણ મનની અને પ્રેમની તેમની પાસે શીગતાઈ છે. અને મારે ત્યાં!’ તેને થયું કે, હું પણ ગીતાના જેવી જ ગરીબ

હોત તો ઘણું સારું હોત, આવા કૃત્રિમ પ્રેમમાં રાચવા કરતાં.

કુમુદે એક નિશ્વાસ નાંખ્યો અને હાંકેટનું હાંકણું ખન્ય ક્યું. રમાકાન્ત તે વખતે ક્યાંક બહાર જવાની તૈયારીમાં હતા. ફેલ્ટકેપ હાથમાં રાખીને તે ધીમેથી કુમુદ પાસે આવ્યા.

‘તને આમ ખરાબ લાગી આવ્યું ?’ હસીને કુમુદ તરફ જોઈ તેમણે કુમુદને કહ્યું, ‘તમે બેરાંઓ બહુ જ વિચિત્ર ! એકાદ માગેલી વસ્તુ ન મળ્યા કે આ રીસાઈ ગયાં. જોઈ તારો હાર કેવો દેખાય છે. હવે તે હં જ પકડી છે તો હાર લાવવો પડવાનો.’

‘મારી હં ખાતર હાર લાવવાના. તમારે તો તે લાવવો નથી ને ?’ નીચી ડોક રાખીને કુમુદે કહ્યું ‘મારું હાર વગર કંઈ અટક્યું નથી. માગી જોયો; પણ તમારી મરજી નથી તો તે પહેરવામાં શું મુખ ?’

‘પણ તારે જોઈતો ન હોય છતાં મારે લાવવો છે પહેર જોઈ ગળામાં, કેવો દેખાય છે જોઈએ.’

પરંતુ કુમુદ પોતાની જગાથી હાલી નહોં તેમ જ હાર પણ પહેર્યો નહોં.

‘આમ રીસાવું ઠીક નહોં. તારે પહેરવો ન હોય તો લે હું પહેરાવું. એક વાર ટુલનો હાર પહેરાવ્યો હતો. હવે સોનાનો પહેરાવું.’ એમ કહીને રમાકાન્તે બળાતકારે કુમુદના ગળામાં હાર પહેરાવ્યો.

‘રાખો, આ શું, કાંઈ જોશે તો ?’ રમાકાન્તે હાર પહેરાવવા માંડ્યો ત્યારે હાર પોતાના હાથે પહેરતાં કુમુદે લાડીલા સ્વરે કહ્યું. પોતાના વર વિષે મનમાં ન લાવવા જેવા આવેલા વિચારો મારે રહેજ પરતાવો અને હાર ગળામાં પહેરાવતા હોવાથી આવેલું દસબુંદ એ બાનેના મિલાવની છટા તેના અંદરોપર સ્પષ્ટ જણાતી હતી.

રમાકાન્ત જરા પાછળ હટીને કુમુદની ગળામાંનો હાર જોવા લાગ્યાં. કુમુદને પ્રથમ તેમના જોવામાં કોતુક લાગ્યું; પરંતુ પછી તેમની નજર પોતા તરફ ન હોતાં ક્યાંક ખીજ ખાજુ જ છે એવા તેને સંશય આવ્યો. તે હાર તરફ જોતા હતા ખરા પરંતુ પોતાની પાતીને હાર સરખી પ્રેમની વસ્તુ પહેરાવતી વખતે જેવી નજર હોવી જોઈએ તેવી તેને જણાઈ નહોં. આ વાત કુમુદના ધ્યાનમાં તો આવી પણ તેણે મન વાળ્યું કે, વચ્ચે જ કંઈ ખીજે વિચાર આવવાથી પણ એમ બનવાનો સંભવ છે અને તેથી તેણે એ વાતને ખાસ મહત્વ આપ્યું નહોં. કુમુદે તે દિવસે રમાકાન્ત સાથે બહાર ફરવા જવાની મામણી કીધી. પરંતુ રમાકાન્તે ઉઠાડે જવાળ આપતાં કહ્યું, ‘શું આ ફરવા જવાનો વખત છે. હું તારી સાથે ફરવા આવું તો મારો અસીલ વાટ જોતો જ રહેશે.’

પોતા કરતાં અસીલની કિંમત વધારે ! કુમુદને ખરાબ લાગ્યું.

‘એક દિવસ પણ તમે મને સાથે ફરવા લાઈ જતા નથી.’ ખેદપૂર્ણ સ્વરે કુમુદ બોલી. એને ઉમેર્યું, ‘આજનો દિવસ અસીલને ત્યાં ન ગયા તો નહોં ચાલે ? એક દિવસ વાટ જોશે અને અસીલો વઝીલને ત્યાં આવે છે. વઝીલને અસીલને ત્યાં જતા મેં તો કદી કીદા નથી !’

‘ઝાહી છે ! તું એમાં નહોં સમજે.’ રહેજ ગુસ્સાથી રમાકાન્ત બોલ્યા, ‘એક હં પૂરી કાંધી ત્યાં ખીજ છે જ ઉમેલી. તમે બેરાંને એવી જ રેય હોય છે. તારે ફરવા જવું હોય તો હું ટેકસીમાં જઈ છું. તું મોઢરમાં જ. શેફરને કહી રાખું છું.’

રમાકાન્ત ઝટપટ ચાલ્યા ગયા. કુમુદને અચ્ચપ્રાય દુઃખ થયું. તેની આંખો પાણીથી

મરાઠ મઠ. શ્રીમંતામ્ને તેને કંટાળા આવ્યો.
‘ પોતે કયા હેતુથી ફરવા જવાની વાત કાઢી
અને રમાકાન્તે તેના ભળતો જ અર્થ કયો !
પેસા ! કેવળ પેસા ખાતર તેમના ગનમાં
આવા વિચારો આવે છે, ગરીબ હોત તો
મારી વાત આમ નિષ્કુરતાથી કહી પણ
નકારતે નહીં. અને હું જ તેમને એવી લાંબ
મઠ હોત. પણ પેસાના જોર પર તે મારાપર
અધિકાર ગળાવે છે-’ તેના ગાલ પરથી
અમુની ધારા વહેવા લાગી.

‘ આમ સાહેબ, નીચે ગાડી જીબી છે. ’
શાફરે કુમુદને કહ્યું.

‘ ગાડી, જા લાંબ જા તે તેમની જ
વાંસે મને. ગાડીની જરૂર નથી ? એમ કહી
કુમુદે ઝટ લઈ ખાસ જ બધ કરી દીધું. તે
પવંગ પર પડી અને ઓશીકામાં માથું
ઓશીને રડવા લાગી.

*

. અત્યંત ઉત્કંઠાથી કુમુદે રમાકાંતના
ટેબલનું ખાતું ઉઘાડી તેમાંથી લાખા આકા-
રની એક મખમલની દાખડી કાઢીને ઉઘાડી.
અંદર ગીતાના હાર કરતાં અધિક મૂલ્યવાન
એવો સુંદર હાર અને મધ્યભાગે લોહિત હાથ.
તે જોઈને કુમુદને અત્યંત આનંદ થયો. તુરત
તેણે દાખડી બંધ કરી અને પોતાને ટેબલનું
ખાતું ઉઘાડતાં કાંઈએ જોઈતો નથી ને એની
ખાતી કરી લીધી. આજે રમાકાંત રોજના
કરતાં ઘેર જરા મોડા જ આવ્યા હતા અને
તેમને ટેબલના ખાનામાં શુભચુપ કંઈક મૂકતાં
તેણે જોયા હતા; તેથી તેમણે હારજ આપ્યો
હશે એવી ધારણાથી તેઓ જમવા મેઠા ત્યારે
હાર જોઈ લીધો. આગવે દિવસે રમાકાન્ત
સાથે ચલવી ખટપટની ખિજતા આજે કુમુદના
સુખ ઉપરથી હડી મઠ હતી. પેસાની પાછળ
પડીને રમાકાન્ત પોતાપરના પ્રેમની ઉપેક્ષા
ફેરે છે એમ તે ધારતી હતી-પણ હવે જણાયું

કે રમાકાંત તો ઉલટા તેને આમ ખરા પ્રેમથી
ચાહે છે. ધરમાં આવતાની સાથે જ તેમણે
પોતાને આજેથી હાર બતાવ્યો નહીં, તેથી
પોતાની મરકરી કરવાનો તેમનો હેતુ હોવા
જોઈએ એમ માની પોતે યદને હારની વાત
કાઢવી નહીં, એમ તેણે નક્કી કર્યું.

‘ આજે રાણીસરકાર ખુશીમાં જણાય
છે ! ’ કુમુદે આપેલું બીકું આપતાં રમાકાંતે
હસીને કહ્યું.

‘ રાણી સરકાર હંગેશ ખુશીમાં જ
હોય છે ! પણ કુશુરની મરજી લાગે ત્યારે
ને ? ’ વાંકી ડોક રાખીને સહેજ લાડકી
વાણીથી કુમુદે કહ્યું. ‘ કંઈ કહેવા જઈએ
કે કામની સખમ હોવાની જ ! ’

‘ એ...મ ! હા, મને લાગે છે, કાલના
હાર ઉપરથી આ બધું હશે, કેમ ? પણ
આજે હાર લાવવાનું કામ નથી. અણુશો
સમવડે. ’ આમ કહેતાં રમાકાંતે કપડાં પહે-
રવા માંડ્યાં.

કુમુદ કંઈ જ બોલી નહીં. રમાકાંત
પોતાની મગક કરે છે એમ તેણે માન્યું.
પોતે હાર આપ્યો નથી એમ કહી એકદમ
બતાવવાનો તેમનો ધરાઈો હશે એવી તેની
સમજ હતી. તે માન હસી. રમાકાન્ત બહાર
જવા ખાટે કપડાં પહેરતા હતા.

‘ આજે પણ અસીલને ત્યાં જવું જ
પડશે કે ? ’ રમાકાંત પાસે આવીને તેણે
સૌમ્ય શબ્દમાં તેમને પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘ ખરેખર
આજે તો મારી તમારી સાથે ફરવા આવ-
વાની ખાસ ઇચ્છા છે; આવું ને ? ’

‘ હા, પાછી એક જ વાત ! કાલે
આટલું કંઈ હતું, તારી એક જ વાત !
કુમુદ, તને સાચું જ કહું છું કે, કામ
બહુ જ મહત્વનું હોવાથી મારે જવું જ
જોઈએ. કાલેજ તેનો કેસ નીકળવાનો છે. ’

‘ ત્યારે એમ કરોને કે હું નીચે મોટરમાં

બેસી રહીશ તમારું કામ પૂરું થાય એટલે
આપણે ફરવા જશું. નહીં તો એક દિવસની
રજા આપવા હું તમારા અસીસને ઠીકીશ. શું
તે એટલું મારું નહીં માને ?

‘ મૂરખ છે ! ’ ઉતાવળથી રમાકાંત
બોલ્યા. ‘ મારે ત્યાં રાત્રે બાર પથ્રુ વાગે. ત્યાં
સૂઈ તું મોટરમાં બેસી રહે ? તારું આટલું
સાંભળ્યું એ જ મારી મૂર્ખાઈ થઈ ! ’

કુચુદને ખરામ લાગ્યું. ગુસ્સો પથ્રુ ચઢ્યો.
પરંતુ રમાકાંતને સમજાવવા શક્ય નહોતું.
આવે સુંદર દાર ઘેરે લાવવા છતાં તે પોતાની
પત્નીને શ્રેયસ્વર્ક આપવાને બદલે એમને
પોતાના અસીસની કિંમત વિશેષ છે એ
વાતનું તેને આશ્ચર્ય લાગ્યું. છેલ્લે ગમે તે
થાય તો પણ રમાકાંત સ્વયે ફરવા જવાનું
જ એવો તેણે નિશ્ચય કીધો. ‘ રમાકાંતની
પાછળ પાછળ જ તેના અસીસને ત્યાં જઈને
તેમને ચકિત કરવા અને પછી ત્યાંથી ફરવા
જવાનો તેણે ઇરાવ કર્યો.

‘ ઠીક, પણ મને મોટર તો મળશે કે
નહિ ? હું એકલી જ ફરવા જઈશ. ’ તેણે
રમાકાંતને પૂછ્યું.

‘ હરકત નથી. હું જઈશ બાડાની
બાડીમાં ’ સીલીંગ તરફ ચોડીવાર બોલ્યા પછી
રમાકાંતે જવાખ આપ્યો અને ચાલ્યા ગયા.

રમાકાંતે આજેસો દાર ગજામાં પહેરીને
જ ફરવા જવાનું અને તે બતાવીને તેમને
આશ્ચર્ય ચકિત કરી મૂકવા એવો વિચાર
કરીને તેણે રમાકાંતના ટેળણનું ખાતું ઉધા-
ડવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તે બંધ હતું.
તેની કૂંચી પણ તેને મળી નહી. તે ખૂન
બગડી, પરંતુ કંઈ ઉપયોગ ન થયો. નવો
દાર પહેરીને આવેલી બેઠ રમાકાંત વિરમય
પામશે અને પોતાના અસીસ આમળ દારનું
બધું વર્જન કરશે, એવું જે તેણે ચિત્ર
દોષું હતું તે સંદેહ ભાંગી પડ્યું. ચોતે

દાર ન જુએ એટલા ખાતર કદાચ રમાકાંત
ખાતું બંધ કરીને ગયા હશે, એવો પણ
એક વાર તેને વિચાર આવ્યો.

તે જ વખતે શોફર દરવાજામાં આવીને
ઊભો રહ્યો.

રામો, તેને બોલે તે એકદમ બોલી,
‘ તેઓ જે અસીસને ત્યાં ગયા છે, ત્યાં મને
લઈ જા. ’

‘ અસીસને ત્યાં ? ’ એટલા જ આશ્ચ-
ર્યોદ્ગાર કાઢીને રામો સ્તબ્ધ રહ્યો.

‘ તેમાં તને એટલી વિમાસણ શેની ?
તેઓ દરરોજ અસીસને ત્યાં જાય છે. ઘેરે
બાપડી છે કે નથી તે પણ ડાણ જાણે ?
આજે તો હું તેને મળાને નોંખાને કહેનાર છું. ’

‘ બાપ સાહેબ ! ’ આગળ રામો બોલી
શક્યો નહિ. તે નીચી ગરદન રાખીને
ઊભો રહ્યો.

‘ કહેને તારે શું કહેવું છે ? ’ તે બોલતા
નથી એમ ભેદ કુચુદે કહ્યું.

‘ આપ ત્યાં ન જાઓ તો સાહે. ’
કિંમત રાખીને રામો બોલ્યો.

‘ કાં, કાટ દરનાર કરનાર માણસને
ત્યાં જવા શી હરકત ? ’ કુચુદે હસીને કહ્યું,
‘ જાડા, તે ક્ષણનારો માણસ હશે છતાં તેને
ગૈરી પોલીસ તો હશે જ ને ? તેને એક
કામની કાળજીને ખાતર પત્નીને છોડીને રાત્રે
એમની સુલાકાત લેવી જરૂરી હશે, પણ વડીલ
સાહેબે તો પોતાનો વિચાર કરવો જોઈએ.
દંમેય આવું જ ચાલ્યા કરે છે. પૈસા યોડા
છે ? પણ એમને તો રાત્રિદિવસ અસીસ અને
કોર્ટનાં કામો ! ’

‘ પણ, બાપસાહેબ, એક વડીલ ડાહ
અસીસનું કામ તે એટલે તે પૂરું કરવું જ
રહ્યું. આપણે વિનાકારણ તેમને ત્રાસ આપવા
ત્યાં શાને જવું ? ’ રામાએ કહ્યું.

‘ તારે’ ડહાપણ રહેવા દે, હું કહું
તેમ કરે.’

*

‘ આઠ સાહેબ, ’ મોટર રસ્તાના ખૂણા
આમળ ઊભી કરીને રામાએ કહ્યું, ‘ ગરીબ
પર શરસે થશે નહીં; પણ ખરું જ કહું છું.
જૂઓ, તમે તેને ત્યાં ન જાઓ એ જ સારું.
વિનાકારણ ત્યાં તમારું અપમાન થશે. તમારાં
જેવાંએ એ ઘરમાં પગ મૂકવો—’

‘ ગાંડો છે. ’ તેને બોલતો અટકાવી
કુમુદે બોલી, ‘ ચરે, તેઓ મને શું કરડી
ખાવાના છે ? તે અસીલની રૂબરૂમાં જ હું
તમને પૂછીશ. પણ મોટર વચ્ચે જ? કેમ
ઊભી કાઢી ?’

‘ આમળ મોટર લઈ જઈ તો શેઠ મને
વેદ. ’ રામો બોલ્યો. હવે તમે મારું માનતાં
જ નથી તેથી મારો નાઈલાજ છે. ખાટી—
‘રામો આપણે અહીંથી માલતાં જ જઈએ.’

જાને જણાં તે અસીલના પર પાસે આવ્યાં.
કુમુદે હિપર જોયું, બારીઓમાંથી દિવાઓનો
અકાશ બહાર પડી રહ્યો હતો.

‘ રામા, આજે અહીં કંઈ સમારંભ
લાગે છે, અને એમને એકલાને જ બોલાવ્યા ?’
કુમુદે રામાને પૂછ્યું. વિશેષમાં કુમુદે બોલી;
‘આ તો કેમ વિચિત્ર જ અસીલ જણાય છે.
અમને બનેને આમંત્રણ આપવાની સાદી
રીતની પણ એને ખબર જણાતી નથી !’

રામો કંઈ જ બોલ્યો નહીં. કુમુદને આ
ટેકણે લાવવા માટે શેઠ અવશ્ય શરસે ચલાતા
એ તો તે જાણતો જ હતો. જન્મે માળ પર
જવા લાગ્યાં. પોતાના પતિ સામે જઈને
ઊભી રહેવા કુમુદે હતાવળી થઈ હતી. દાદર
ચઢી રહ્યા એટલે બારણું ઠોકવાનો વિચાર
કરે છે ત્યાં રામાએ આડો હાથ કરીને
તેને અટકાવી.

૧

‘ બાપ સાહેબ, મને માફ કરો. ’ રામો
બોલ્યો, ‘ પણ પહેલાં વકીલ સાહેબ અને
તેમના અસીલનું શું ચાલે છે તે આ બાર-
ણાની ફાટમાંથી જોશો તો ઠીક થશે. ’

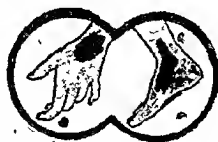
બારણાનું ઘટ્ટર રહેજ ઉઘાડીને કુમુદે
અંદર જોયું. એક સુસજ્જ દિવાનખાનામાં,
એક કાચ પર રમાકાન્ત બેઠા છે. તેમની
સોડમાં જ એક નખરાખાજ સ્ત્રી બેઠી છે
અને તેણે પોતાના હાથમાં એક સુવર્ણહાર
પકડેલો છે. રમાકાન્તના ખાતામાંનો જ
આ હાર છે એવી કુમુદની ખાતરી થઈ. તે
આંત્રી ચહેરા પર કિચિત્ તિરસ્કાર જ
દેખાતો હોય, રમાકાન્ત તેના તરફ નમ્ર
મુદા કરીને જોતા હતા.

‘ પ્રાણેશ્વરી ’ રમાકાન્તના શબ્દો
કુમુદના કાન સાથે અથડાયા. ‘ આ લોકેટમાં
આપણો બંનેનો ફોટો રાખીને આ હાર
તારે હંમેશા ગળામાં પહેરી રાખવાનો,
સમજીને !’

‘ છટ્ !’ તે નખરાખાજ તરણી બોલી
‘ બંનેનો ફોટો બંને શોભે ખરો કે ? અને
આવો સારો હાર હું નહિ પહેરું ! હું જોયું
કશું નહીં કરું. હાર તે શું અને તેનું
મકરન કેટલું. છતાં તમે કહેશો તો મારા
એકલીનો ફોગો એમાં જડાવીને હું પહેરીશ. ’

પોતે મંગાવેલો હાર એક વારાંગનાના
હાથમાં ! અને પોતાની ફોટાની કંપના
ધૂલકારીને તે ડાકણનો ફોટો તેમાં રાખવા
માટે તેની વીનવણી કરે છે ! તે ‘ પ્રાણેશ્વરી ’
અને ‘ હું ’ ?—કુમુદના કોષનો પાર રહ્યો
નહીં—તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું. આખું ઘર,
દાદર ચઢર ચઢર ફરી રહ્યાં તેને લાગ્યું.
‘ રામા ’ તેનાથી જોરથી જૂમ પકાઈ ગઈ.
રામો પાસે જ હતો. દરવાજો પકડી સેવાનો
તેણે પ્રયત્ન કર્યો, ‘ છતાં તે જમીનપર
પટકાઈ પડી !’

ખરજવા માટેનો સચોટ ઉપાય

સ્માર્ટનું

‘ઝીમેક્સ’

શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઔષધ.
જ્યો ઇન્ફેક્ટીઝ, એકમૂન્ડે અને ઇન્ફેક્શનો લઇ
થાક્યા હોય તેવા દરદીઓ માટે છેવટેનો ઉપાય.
ખરજવા (સુક્ષ્મ તેમ જ લીલા) તથા બીજા
ચામડીનાં દરદો માટેનો એકમાત્ર ઇલાજ

—: સોલ એજન્ટ્સ :—

ટી. એમ. ઠાકોર એન્ડ કું. ૪૩ અર્ચગેટ રોડ, કોટ, મુંબઈ

થા ય મો સી ન

- દાંતનો દુખાવો
- દાંત પરની છારી
- હાલતા દાંત
- પેદાના અવાળાં
- પાયોડીયા
- દાંતમાંથી નીકળતું લોહી

વગેરે દાંતનાં તેમ જ મોઢાનાં દરેક
દરદો માટેનો ચોક્કસ ઇલાજ

નોંધ:—ટૂંક પાવડર કે પેસ્ટને બદલે
ખચ, દાંતણ કે આંગળીના
ટેરવા પર ચાપમોસીન
લઇને વાપરી શકાય છે.

મહાદેવે અને મહમદે હાથ મીલાવ્યા અને

ચુંબન

કર્યા!

‘દાદની ચાલી’ માટે!

જ્ઞાનેશ્વરી

લેખક : શ્રી. અંબક દ. ઝોલાડા

ગાંધી વૈશાખમાં લગ્નગાળા, જાણે કાંઈ એવી રાગ કાઢી નિકળ્યો હોય તેમ કાઢી નિકળ્યો હતો. રેલ્વેવાળાઓની “ જેમ અને તેમ ઓછી મુસાફરી કરો ! ” તેમ જ “ ત્યારે જરૂર પડે ત્યારે જ મુસાફરી કરો ! ” આવી જાહેરાતની માણસોને કાંઈ પણ અસર થતી નહોતી; તેમ જ લગ્ન કરતી વખતે પણ “ આપણે તો લગ્ન કરવાની ખાસ જરૂર છે ” આમ પોતાના મનને મનાવી માણસો ધામધુમથી જન જોડી લગ્નનો લાહાવો લેવા નિકળી પડે છે !

હું અને મારા ‘ એ ’ પણ સાંજની ટ્રેનથી રવાના થઈ મારી બહેનની દીકરીના લગ્ન પ્રસંગે વસંતપુર જવા નિકળી પડ્યાં. વસંતપુર પહોંચતાં સુધીમાં ગીરદીથી એવાં ત્રાસી ગયાં કે તેની હદ જ નહિ. આવી સખત ગીરદીમાં પણ અમે ધારી ધારીને જોવાની વ્યક્તિ હોઈએ તેમ અનિમેષ નજરે તથા કટાક્ષમરી નજરે અમારી સામે જોઈ રહેતા અને માહો માહો વાતો પણ કરતા. (અમારા સંબંધી), પણ તેમનાથી માર વાતો સિવાય કાંઈ જ થઈ શકે તેમ હતું જ નહિ ! બીયારા !

*

વસંતપુર આવ્યા બાદ નિર્મળાનાં લગ્ન આનંદ ઉત્સવથી પતી ગયાં. મારી બહેનની દિકરીનું નામ નિર્મળા હતું.

લગ્નથી નિવૃત્ત થયા બાદ, તેમને રજા ન હોવાથી તેઓ તો લગ્ન થયાં તે જ દિવસે પાછા ત્યાં ચાલ્યા ગયા હતા; મારો ઇચ્છા પણ તેમની જ સાથે જ જવાની હતી. પણ મારી બહેનના આમ્રકને વચ્ચે યતાં, મારે વસંતપુર રોકાઈ જવું પડ્યું.

*

વસંતપુરમાં “ જ્ઞાન કુટિર ” નામે એક મંદિર છે. ત્યાં હમણાં થોડા દિવસો પહેલાં એક સાધ્વી આવેલ છે. તે ધણો જ સદુપદેશ શ્રોતાજનોને આપે છે. તેના શ્રોતાઓમાં માત્ર સ્ત્રીઓ જ હોય છે.

મારી બહેન અને હું પણ શ્રોતામંડળમાં બધ્યાં. ખરેખર ! જ્ઞાનેશ્વરી તે જ્ઞાનેશ્વરી જ હતી ! તેણી ઉપદેશ એટલો બધો મીઠો જોઈ આપતી કે દરેક શ્રોતા પર તેણી ધારી અસર ઉપજાવી શકતી. સાધ્વીનું નામ જ્ઞાનેશ્વરી હતું.

મને જ્ઞાનેશ્વરીના આખ્યાન-બ્યાખ્યાનોમાં ધણો જ રસ પડવા લાગ્યો. કારણ તેણી હિંદુ-સંસારમાં રહેવાને યોગ્ય બનાવે તેવા ધણા જ સદુપદેશ આપતી હતી. વળી અમારું અહિંદવ્ય એટલે આરથા તુરત બેસી જાય ! અમારી આરથા બાબતમાં વધારે જાણવું હોય તો અમારી સામુઓ કે માતાઓને પૂછી જુઓ !

મેં મારા ‘ એ ’ ને, -તમે કહેશો ‘ આ નવા યુગની નારી શા માટે તેના પતિને ‘ એ ’ કહી સંબોધતી હશે ! ” વાહ ! હવે હું તેમનું નામ જ લખને આપણા પ્રસંગમાં તમારી સાથે વાતચીત કરીશ કેમ બરાબર છે કે ! ! એટલે મારા ‘ એ ’ ને કહેતાં અનુપને પત્ર લખી જણાવી દીધું કે હું અને થોડા દિવસો વધુ રોકાઈશ તો ચલાવી લેશો. તેમને બે કે ત્રણ સો આવ્યો હશે પણ આજકાલની પત્નીઓને તો તમે જાણતા જ હશે !

ધીરે ધીરે હું જ્ઞાનેશ્વરીના સંપર્કમાં આવવા લાગી. મને જ્ઞાનેશ્વરી સાથેની એકાંતની મુલાકાતોમાં ધીરે ધીરે તેણીના પૂર્વ જીવનમાં કાંઈ એવું પ્રચંડ મોજું આવ્યું છે કે જેથી તેણી માખી બનવા પ્રેરાઈ છે-ગતી છે. એમ સહેજે ખાસ થવા લાગ્યો.

*

રોજની માફક એક દિવસ હું જાનેશ્વરીને મળવા ચાલી.

મારી બહેને મને “હું ક્યાંક જાનેશ્વરીની શિષ્યા ન બની જતી ! જળવળે હો ! બીચારા અતુષ રખડી પડ્યો !” આમ વ્યંગમાં ટોર કરી. હું નિરંતર રહી ચાલી ગયો.

જાનેશ્વરી પણ મારી જ રાહ જોતી બેઠી હતી. વાતમાં ને વાતમાં “તમે સંન્યાસ લીધો તે પહેલાં કોણ હતાં તે જણાવશો ?” મારાથી જાનેશ્વરીને પુછાઈ ગયું.

“પણ બેન !-એ કહેવાથી શો કાયદો ! તમે જે આજે માનો છો, તે મારી કશું કંઈની સાંભળી મારા પર ઘૂણા ઉપજશે, માટે તે તો અધકારમાં રહે તેજ સારું છે !” જાનેશ્વરીએ કાંઈક ગંભીર બનતા કહ્યું.

“ના ! ના ! તમે મારી સાહેલી છો-બહેન છો ! તમને કલા પગર ચારે તેમજ નથી.” તેણી સ્ત્રી હૃદય બોલ્યું.

“વાર.”

જાનેશ્વરીએ પોતાની જીવનકથની કહેવા માંડી :

“અવની પર વસંતના ઝગુરાજની ફોરમ ફેલાયેલી હતી. પાનખર ઝાતુ પુરો થતાં જુલો પશુ લીલી-હરિયાળા કુપળો કુટવી રાત થઈ હતી. મારા જીવન પર આવી અદાર અદાર વસંતના વાવરાઓ વાઈ ચુક્યા હતા. જીવનનો યનમનાટ પુષ્પધનવાને પણ શરૂ થાવતો હતો. આ વસંત આગમને મારી જીવન કુનચાડીની ફોરમ પ્રસરી રહી હતી.

“હું એ વખતે મહારાજાના પહેલા વર્ધના પગચારે પડોશી હતી. એ મહારાજામાં એક કુવાન કે જેને કુનિયા કલાપીના નામથી જાળખતી-પિછાનતી હતી; તે દ્વિતીય વર્ધમાં વિદ્યા સંપાદન કરી રહ્યો હતો.

“મારું અને એ કામરેવના અવતાર સમા એ કલાપીનું પ્રથમ મિલન, મહારાજામાં પ્રેમી વિદ્યાર્થીઓની મીઠી મોઢી હૈયે રાખતાં,

એ શેરૂરના વૃક્ષ નીચે થયું હતું. એ પ્રથમ મિલને જ અમારા આત્મા એક થયા. આત્મિક બાવને ઓથે પ્રેમકુપમાં રનાન કરવાં લાગ્યાં.

“અમારા આ નિર્દોષ પ્રેમ સંબંધ મહારાજાની ચોતરફ પ્રસરી ચુક્યો. અને સમવપરક સાહેલીઓ તથા સહાધ્યાયીઓએ ઉદ્ગાર કાઢ્યા કે ‘સમાજમાં આ એક બાવી યુગલ છે ! બન્નેનાં માબાપો લગ્નમાં સંમતિ આપે અગર ન આપે. પરંતુ જાનેશ્વરી અને કલાપી આત્માના એક સંબંધી પ્રભુતામાં પગલાં માંડશે !’

“અમારા આ લગ્નમાં અમારા માત-પિતાએ પણ સંમતિ આપી.

“અમારા લગ્નને હજી ચાર માસ બાકી હતા. તે દરમિયાન હું અને મારો કલાપી દંપતિ સંબંધ બાંધી ચુક્યા હતા.

“મનુષ્ય ધારે છે કાંઈ અને કુદરત કરે છે કાંઈ ! કુદરતની કલા અકસિત જ છે !

“અચાનક કોઈ કાળ ચોપડીએ કલાપી માંદગીને બીજાને પડ્યો.

“મને શંકા-આશંકાઓએ ઘેરી લીધી. હૃદયમાં કોઈક અઢીક અમંગળ શંકાઓ ઉપરિથત થઈ. અને માસકો પડ્યો કે કદાચ કલાપી...?

“—અને કાળ અમારી સામે રહેલો. મારા હૈયાના દાર-જીવનનૈયાનો મુશની અને આ સંસાર સાગરમાં અધવચ્ચ ઝોલાં ખાતી મુખી એકલો સ્વર્ગ પંથે પરવર્યો. પરમાત્મા કે તેને જરા એ મારી ક્યા ન આવી.

“જે વખતે કલાપી સ્વર્ગ સંચર્યો ત્યારે મને ન બે માસ થયા હતા !

“હે !!!” મારાથી સહસા પુછાઈ ગયું.

“હા. તે પછી મારી માનસિક વ્યવસ્થા તેમજ પરિસ્થિતિ કેવી થઈ હશે ! તે તમેજ કહોને !

“ઉપરોક્ત ઘટનાની મારા માતપિતાને પણ બહુ થઈ. અને અચાનક અમારા પ્રેમ-વૃક્ષનું કળ મૃત અવસ્થામાં આ અવની પર

આંધ્રુ' ત્યારે દુનિયા-સમાજને પણ જાણ થઈ.

“મારા માતૃપિતાની ધૃષ્ટિ મારું જીવે
 ઠેકાણે લગ્ન કરવાની હતી. પરંતુ સમાજને
 તે ધૃષ્ટિ ના મંજૂર હતી.

“ મારી ઇચ્છા પણ દ્વિતીય લગ્ન કરવાની નહોતીજ, કારણ મ્યાર્થસક્ષના પોતાનું જીવન પોતે માની લીધેલા દૈયાના હારનેજ સમર્પી ચૂકી હોય છે.

“ અને તેથી મેં કંઝાપી પાછળ બેખની કંઝની ધારણ કરી. હું સાધ્વી બની. અને અમેઝામ તથા શહેરશહેર સાત્ત્વિક વૃત્તિથી મારો દિકરી-બહેનો-તથા માતાઓને મારી શક્તિ પ્રમાણે યોગ્ય ઉપદેશ આપતી ફરં હું.”

માનેશ્વરીએ એક મહન નિસાસા સાથે
નયન નીર લુછતા પોતાની કુરુષ કંથની
પ્રગે કરી.

ଦରଗୀରାଣୀ

340
ઉપરાંતના ઘરગથ્થુ વિષયો
249
ઉપરાંતના
અનેકરંગી ચિત્રો
208
પુસ્તકમાં

કિંમત એ ૬-૧૨ ૦

▷ **ପାଣି ଖର୍ଚ୍ଚ** ଘାଟେଇ

અમરતી સુવાસીત જોહન વાળે
આજે જ અમાવી વ્યો

આ
સર્વ સાહિત્ય
જુદું ખરીદના
રૂ. ૫૦
ની વધુ ખર્ચ થાય
જ્યારે આ બધું
પરનીચાણી માત્ર
રૂ. ૬૫
મા આપે છે

ઉપરાંત

ગુજરાતના ગૃહજીવનને દર્શાવતી અનેકવિધ સામગ્રી

ગણવાનું ઠેકાણું
એન. એમ. હક્કરની ફાં.
જીલ્લા સેલ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
મુંબઈ-૨.

સમાજ અને કર્તવ્ય

લેખિકા : સૌ. સરસ્વતી એમ. મહેતા

આપણા હિંદુસમાજ અને આપણા કર્તવ્ય માટે જે શબ્દો કહેવાની છત્તો રોજી શકાતી નથી. આપણાં હિંદુ-સમાજમાં અનેક પ્રથા અને રૂઢીઓ એવી જડ નાખી ખેસી ગઈ છે કે તેનાં ઉડાં મૂળ ગયા છે. અને તે કાઢવાં બહુ કઠીન છે, કારણ કે તે વિષે ગળથુથીમાં જ યાન (૧) આપવામાં આવ્યું છે. આપણા રવભાવમાં સાચા સુધારાને અવકાશ હોય તેમ અન્યને ધામતું નથી.

અરુ' કહેવામાં આવે તો સુધારો દાખલ કરવા જેટલું બળ-સામર્થ્ય ભાગ્યે જ કોઈ વ્યક્તિ ધરાવતી હશે. અને તેમ હોવાનું કારણ એ છે કે, કુરૂદીનો હિંદુ કરી યોગ્ય સુધારો કરવા માટે જો કોઈ વ્યક્તિ બહાર પડે તો આપણો સમાજ યોગ્યાયોગ્યનો કિંચિત માત્ર વિચાર કર્યા સીવાય એ વ્યક્તિએ મહાન અપરાધ કર્યો હોય એ રીતે તેને વખોડી કાઢી તેની મરજી મારફત બિભિર્સના કરી તેના નામનો ધજાગરો બાંધશે. અને કાચીપોચી એ વ્યક્તિ હશે તો સામ, દામ, દંડ બેઢથી તેને દબાવી દઈ મૌન રહેવાની ફરજ પાડશે.

પુરુષ જેવા પુરુષનું ગજી સત્ત્વ સમગ્ર-વવાનું નથી તો પછી બહેનો માટે એ કામ જેટલું કઠીન છે એ તો સર્વ સમજી શકે તેમ છે. કારણ કે હિંદુસમાજમાં અમારી બહેનોનું સ્થાન બહુ ઉચું નથી, બહેનો તો તેમની જન્મસિદ્ધ ધરમ-મર્યાદાને અંગે એ વિષે શબ્દોચ્ચાર ન કરી શકે એ ખરું જ છે. કેમકે જન્મથી જ પુત્ર પુત્રીમાં પક્ષપાત આપણા સમાજમાં રખાએલો આપણને દર્શિ-

ગોચર થાય છે. એકાદ જે વાતની રમૂતિ કરાયાથી તે સ્પષ્ટ સમજી શકાશે. *

પુત્રીના જન્મથી ધરનાં બધાં ઉદારસીન બની જશે. પુત્રના જન્મ વખતે ઉત્સવ મનાવાશે. યાજ્ઞાથી પુત્ર જન્મના સમાચારની જાણ થવાથી માંડીને, દાન, પુન્ય, ધનાર્મ, અકરામ અને તમામ સંસ્કાર વિધી કરવામાં આવશે. પુત્રીના જન્મવેળાએ કશું નહિ. વિચારવું જરૂરી છે કે સ્ત્રીના અસ્તિત્વ વિના, કુવ, નરસિંહ, તુકારામ, ચોનેશ્વર, તુલસીદાસ, વિદુરજી, હરિશ્ચંદ્ર જેવી મહાન વ્યક્તિઓનું પ્રામટ્ય ક્યાંથી હોત ? એ મહાપુરુષોએ પંથ માતાની કુખેથી જ જન્મ ધારણ કરેલ હતો. પછી શંકરાચાર્ય, કૃષ્ણ, રામ, કપિલદેવ, વસિષ્ઠ, વ્યાસજી, શુકદેવજી, વિગેરે અવતારી વ્યક્તિને જન્મ દેનાર માતાઓ, સ્ત્રીઓ જ હતી. અંગીરા, નારદ, અત્રી, વાલ્મિકી, યાત્રવલક્ય, જેવા રૂપી મુનીઓની જન્મદાતા સ્ત્રીજ હતી. ગાર્ગી, સુલભા, મીરાં, રીતા, સાવિત્રી, અનસૂયા, દમયંતી, જેવી મહાસતીઓ, અને દેવીઓ નારી જાતીજ હતી ભરતખંડમાં અવતાર લઇને તેઓએ આપણને માર્ગસૂચન કર્યું છે. તો આપણા હૃદયમાંથી ખોટા વહેમો દુર કરી, સમાજમાં કુપ્રચારથી પ્રવેશી ગએલ સજાને નાશુદ કરવાનું કામ બહેનોનું ખાસ છે. કારણ કે જો સાચું કહેવામાં આવે તો વહેમો, અનેક કુપ્રથા યાને કુરૂદીની જન્મદાતા આપણી બહેનો છે. એને રોષવામાં આપણો વધારે ફાળો છે. અને તેમાં આપણે વધારે સદન કરવું પડે છે. જે રીતે કોરોળાથી ભગ બીજાવી બીજાને ચિકાર કરવા માગે છે, અને તેનાં જાળમાં, માખી,

મંદોડ અને ધતર જંતુઓને પકડી મરણ શરણ કરે છે, પરંતુ છેવટે એ જાળમાં પોતે પણ ફસાઈ, અટવાઈ મુંઝવે મરી જાય છે એ રીતે આપણે ધારણ કરી રાખેલ વહેમો, અને રૂઢીઓથી આપણેજ અંતમાં શોષણ પડે છે. અને હાથના કર્મ હોયે વાગે છે. તો એવા ખોટા વહેમો, અને કુપ્રધાઓને મૂળમાંથી નિમૂળ કરી દેવા માટે તત્પર થવું જોઈએ કે જેથી કરીને ભવિષ્યમાં આપણે સુખે રહી શકીએ.

આવી વસ્તુને તિલાંજલી આપવા માટે બહાર પાડનારની સમાજ ટીકા કરશે. કદાચ તેના નામનો ઉદાપોહ કરી તેને સંડોવશે, સુધારક અને ઉચ્છૃંખલ જેવા વિશેષણોથી નવાજવા ઉપરાંત, ખીજ પણ અનેકવિધ ઉપાધીઓમાં ઉતરવું પડશે, પરંતુ તે છતાં જો ધૈર્ય-સહનશીલતા રાખી, સત્ય વસ્તુ સમજવી, સર્વ ખોટા વહેમોરી સેધને પણ પોતાના કાર્યમાં અટક રહેશે તો કાંઈ ઉજ્જવળ હીવસ જોવાનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થશે એ વાત નિઃસંશય છે.

સિતાજીને પ્રભુ રામે, રાવણને મારી લાવ્યા પછી, તેની અગ્નિપરિક્ષા કરાવી શુદ્ધતાની ખાત્રી સમાજને કરાવ્યા છતાં, સમાજની એક દુર દુર વ્યક્તિના બોલવા પરથી માતા સિતાને રામે પુનઃ વનવાસ આપ્યો. ત્યાં વાલ્મીકીના આશ્રમે રહી, લવ કુશને જન્મ આપ્યા પછી યોગ્ય સમયે વાલ્મીકીએ માતાજી સાથે રામચંદ્રજીની સભામાં આવી સર્વ નાગરીકો સમક્ષ માતા સિતાની પવિત્રતાની સાબીતી આપી તેનો અંગિકાર કરવા રામચંદ્રજીને આજ્ઞા કરતાં, તુરત રામે તેનો હર્ષથી સ્વિકાર કર્યો હતો.

આમ ફરીવાર સિતા માતાને રામે વનમાં મોકલ્યાં તે વખતે રામની બહુજ ટીકા થઈ હતી અને માતા સિતાને અન્યાય ક્યોનો

આક્ષેપ પણ તેમના ઉપર મુકવામાં આવ્યો હતો, તે છતાં પોતાનું કર્તવ્ય, વાલ્મીકી દ્વારા સિતા માતાની પવિત્રતા જાહેર કરાવવાનું હતું તે સમજીને, તેમણે ટીકાની તરફ ધ્યાન આપ્યું ન હતું, અને પોતે કર્તવ્ય કર્મને પ્રાધાન્ય રથાન આપ્યું હતું, એ રીતે ખોટી ટીકા તરફ લક્ષ ન આપતાં, સાચા કલ્યાણ-કારી સમાજ સુધારા માટે સૌ બાઈ બહેનોએ તનમનથી બોગ આપી, આપણી ઝાંતિમાં, સમાજમાં અને સંસાર વ્યવહારમાં સર્વને દિલકારી અને એવા સાચા સુધારા કરવા પ્રયાસ કરવો એજ આપણું સૌનું એક જ કર્તવ્ય અત્યારે છે.

જ્યારે સત્ય વસ્તુ સમાજ સમજશે, ત્યારે સુંદર સંસાર સર્વનો બનશે. પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વર્ગ સમાન સુખ આપનારો થઈ પડશે, અને સાચા સુધારા લાવનાર વ્યક્તિની સમાજ પ્રશંસા કરવા લાગશે, છતાં માનાપમાનમાં સમદષ્ટિ રાખી રિયલ પ્રગતી માફક, એ સર્વ વ્યક્તિ રહેશે તો એ મહાન થઈ શકશે. માનવીમાંથી મનુષ્ય દેવ બની શકે છે. અત્યારે તો માનવતા ક્યાંઈ દષ્ટિગોચર થતી નથી. સધળે રથળે જ્યાં નજર નાખીએ ત્યાં પશુતા તત્વ કરી રહેલી જોવામાં આવે છે.

જો તેમ ન હોય તો બાઈઓ બાઈઓની અંદર કલેશ કંકાસ શા માટે હોય ? આપણી સામે, રામાયણ જેવો મહાન સદ્ગ્રંથ પડ્યો છે. આપણે તે અનેક પ્રસંગે સાંભળ્યો હશે, ઘર ઘર ગિતાજી છે. ઘર ઘરની અંદર અલ્પાંશે, પણ એનું પઠન પાઠન થતું હશે, તેમાં આપણે શું અવગોળી શક્યા ? રામાયણમાં જાતૃપ્રેમ, માતાપિતા, સાસુ સસરાનો સ્નેહ, સર્વ પ્રત્યેની ફરજ, અને પદપર વાતસલ્ય, ગિતાજીમાં અનુનને આપેલું શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ અગાધ જ્ઞાન, કર્મયોગ,

બકિતયોગ અને જ્ઞાનયોગ એ સધણું સ્મૃતિપદમાં આવતાં, તેવું જીવન જીવવા અભિલાષા આપણને સર્વને યાવ એ સ્વાભાવિક છે. કારણ કે આપણું સુહૃદ્ભાગ્ય છે, કે આપણે જન્મ, ત્યાં અવતારી પુરશે યજ્ઞ ગયા છે એવા ભારતવર્ષમાં છે. ત્યાં ખોટા બહેમો કે પ્રયાઓ અને ઝઘડાને સ્થાન ન સંભવે,

પતિવ્રતના ઓળસને અંગે બહેનો પહેલાંની સતીઓ જેવી બની શકે. ધાર્યું સત્ કાર્ય પાર ઉતારી શકે, કેમકે તેમનો હેતુ જગતમાં અસ્તીત્વ ધરાવનાર, માનવ-પ્રાણીને નરમાથી નારાવણુ બનાવવાનો જ હોય. નિર્ધન નારીમાથી વિરાગના સતી ઉપજવવાનો સ્મૃત્ય પ્રયાસ હોય અને ધૃષ્ટિરમા તેમને અપૂર્વ અયાગ શ્રદ્ધા હોય, એટલે તેમના સર્વ મનોરથ પ્રભુ પૂર્ણ કરે જ

એ વિષે જરાએ શંકાને સ્થાન ન સંભવે.

આમ વિચારી સમાજને, ધરને, અને જગતને સત્પથે વાળવા માટે સક્ષમ જગતનો સાક્ષાત્કાર કરવા સાર, કુઠ્ઠી, કુપ્રયા અને બહેમો અંતરથી દુર કરવા, સાચી સમાજ સુધારણાથી પ્રયાસ કરવા મારી નમ્ર વિનંતી છે, એ માટે પરબલ આપણને સર્વને મનોમળ, અયાગ શ્રદ્ધા અને શક્તિ પ્રદાન કરે, એવું હું વિપ્ર-બંધન ભગવાન પાસે સદા સર્વદા માથું છું અને જરૂર આપણામા તેવું સામર્થ્ય ધૃષ્ટર આપશે જ એમ મને તો અચળ વિશ્વાસ છે. પછી સત્યમનો વારો આવશેને વિશ્વ ભાગશે નહીં, એ સમય સત્તર લાવવો સર્વ બાધ બહેનોના હાથમાં છે. અરુ.

કેટલું સુંદર બાળક ? કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ?

કારણ કે

‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ એના ગળામાં છે;

માથિતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના ગ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડ્યા છે—એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે—એટલે ‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ બાળકને પદેરાવવાની દરેક માતા બલામણુ કરે છે—કારણ કે ‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ સિવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અસરકારક નથી. ટૂંક સમયમાં એ સારીયે દુનિયામાં શ્રેષ્ઠગ્રિય બનવા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારી મીરા દીથીંગ નેકલેસ

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટ્સ—ટી. એમ. ઠાકોરની કુંઠ ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ

નવી દુનિયામાં સ્ત્રી કાળો આપી શકે ?

લેખિકા : કુ. વનખાળા કંસારી

[ડિસેમ્બર ૧૯૪૩ના અંકના પાન ૨૧૫ થી ચાલુ]

કુળા અને સાહિત્યનાં ક્ષેત્રમાં જોઈએ તો પણ આપણને ઠેકઠીએ વિદુષી બહેનો મળશે. રાણી મીરાં, મીરાંબાઈએ ભગવાનને અણુએ અણુમાં પિછાન્યા અને ભક્ત કવિ તરોડે પ્રખ્યાતી પામ્યાં. તેમણે તેમના પ્રજુપ્રેમને જ કવિતામાં ગુચ્છે અને એ સ્ત્રીસુલભ કામળતાએ બધા વાંચકના મન હરી લીધાં. અને તેથી તેમનું સાહિત્ય લોકપ્રિય અન્યું, અને હરેકનાં હૃદયમાં કંપક ને કંપક પ્રેમ-ભક્તિનાં સિંચન સૌથીને આમ વર્જને જાગૃત કર્યો. તેમની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ હજી આજે પણ સાહિત્યમાં અમરત્વ પામી છે.

કળાના ક્ષેત્રમાં આના પાવશેવાનું નામ પ્રખ્યાત છે. એણે જ આપણા ઉદ્વેશકરને ઉત્પન્ન કર્યા એમ કહી શકાય, અને આખી નૃત્ય વિદ્યાને દેવતાઈ બનાવવાનો મૂળ યશ પાવશેવાને ધટે છે. હજી આજે પણ રૂઢમણી દેવી જેવી વિદુષી બાઈએ નૃત્યકળાને જીવનમાં ઉતારો; અને તે કળાની મહત્તા જગત સમગ્રત આગળ બતાવી અને તેના ઉપર પુસ્તકો પણ લખ્યાં. આજ પ્રમાણે સરોજની દેવી પણ એક પ્રખ્યાત કવેત્રી છે. તેમની કળા પ્રેમને જ વરી છે. તે ઉચ્ચ પ્રકારના પ્રેમને જન્મે જે તદ્દન નિસ્વાર્થ છે ને બદલાની સ્થેજ પણ આશા રાખતો નથી- એવા પ્રેમની ઝાંખી સમાજને કરાવી. તેમાં તેમનો દેશ પ્રત્યેનો પ્રેમ એટલો બધો ઉત્કટ બન્યો કે પોતાના દેશને ખાતર તો એ સાહિત્યનું ક્ષેત્ર સુકી રાજકિય ક્ષેત્રમાં પડ્યાં; અને ત્યાં પણ ભલભલા વક્તાઓને હારેવે તેવી સુંદર શૈલીથી અને પ્રેમાળ સંબોધનોથી તેમણે આખા રાષ્ટ્રને જાગૃત કર્યો ને સમાજને

દેશપ્રેમથી નવપદ્ધતિત કરી લોકોને તેમની જવાબદારીનું બાન કરાવ્યું. એ હિન્દનાં છુલછુલે તો સદાએ મીઠા પ્રેમનાં જ ગીતો ગાયાં છે. સમગ્ર માનવ જાતને સંતપ્ત ને અહિંસાનો પાઠ આપે છે. આ સરોજની દેવીને દેશ પ્રેમની ગૌરાંગી કહે તો ક્ષેત્રેન્સ નામદીન્ગલને સુચુપાતી દેવી કહે. સ્ત્રી એ દયાની દેવી છે. એ વિધાનને ક્ષેત્રેન્સ નામદીન્ગલ પુરો પાડે છે. કિમીયાનાં યુદ્ધો વખતે એ યુદ્ધ વચ્ચે જઈને ધવાએલા સૈનિકોને રજુભૂમિમાંથી ખસેડી સુરક્ષિત રથાને લઈ જઈને તેમની સેવા કરી, તેમના જખમો ધોયા ને યોગ્ય દવાઓ કરી તેમાં તેમને નવજીવન અપ્યું. તેનાં પ્રેમાળ વચનોથી સૈનિકોમાં નવી આશા, નવી શ્રદ્ધા ને શૌર્ય અપ્યું. આ કાર્ય તેનું એક જ સમયપુરણું ન રહેતાં તેનાં અનુકરણ રૂપે આજે જે નસોની પદ્ધતિ સમસ્ત જગતમાં છે તેની મૂળ પ્રેરણા તે આ બાઈ જ છે. તેનો સેવાભાવ આદર્શ હતો. અને તે અમરત્વ પામ્યો. માંદાની માવજત માટે જેમ ક્ષેત્રેન્સ નામદીન્ગલ પ્રખ્યાતી પામ્યાં તેમ આજે બાળકોના ઉદ્ધારાર્થે મેડમ મોન્ટેસોરીએ સાફ એવું જીવન સમપ્યું. તેમણે બાળકનાં વ્યક્તીત્વનું બાન કરાવ્યું. બાળક એ ન્હાનકડાં પ્રજુ છે માટે જ તેમની સેવા એ પ્રજુસેવા છે એવા મંત્ર ઉચ્ચાર્યો, ને સાથે સાથે માતાનું પદ પણ કેટલું બધું મહાન છે તેની ઝાંખી કરાવી. બાળકના શિક્ષણને આખો કાયકો તેમણે ઉઠેલો. અને આજે સર્વ સ્થળે બાળમંદિરો ને શિશુવિહારો છે તે બધાનાં જ પ્રણેતા મેડમ આમ મેડમ મોન્ટેસોરી બાળકના

જેવણીકાર તરીકે અમરપદ પામ્યાં છે. તેમની પદ્ધતિ મોન્ડેસેરી પદ્ધતિ નામે જાતભરમાં માન પામી છે. બાળક એ બલિષ્ઠનો નામ-રિક છે. તેનો સાચો ખ્યાલ મેડમે આપ્યો; ને તેનાં શિક્ષણની જવાબદારી સમાજે લેવી જ જોઈએ તેમ મારપૂર્વક જણાવ્યું. ખીસીસ એની ઓસેન્ટ એ પણ એક આદર્શ સ્ત્રી હતી. તે જાતે આધરીય હતી છતાં દિન-દુષ્કર્મ પ્રત્યે એટલો બધો ભાવ હતો કે જ્યારે આપણા દેશમાં હિન્દુધર્મની મહત્તા ધટી ગઈ હતી ત્યારે હિન્દમાં આવીને તેમણે પોતે હિન્દુધર્મનું હાર્દ સમજાવ્યું. અને સમાજને ધર્મવિમુખ થતાં અટકાવ્યો. શ્રી. રૂકમીણદેવી તે કળા સાથે ધર્મનો પણ ફેલાવો કરે છે. અને વિશ્વધર્મની જે જે સંસ્થા છે તેના અમગણ્ય તરીકે આજે બિરાજે છે. તેઓ હિન્દી છે. એક યુરોપીઅન-મા, એન્ડ્રેલ સાથે પરણ્યાં હોવા છતાં તેમનામાં આર્પત્વની ભાવના નહિ નથી થઈ.

ચીન અને જાપાનની અંદર પણ સ્ત્રીઓ પુરોણની હરોળમાં રહીને જ પોતાનું કાર્ય આગળ ધપાવે છે. ચીનની સ્ત્રીઓમાં પણ દેશાભિમાન તરવરે છે. છેલ્લા ચીન જાપાન યુદ્ધ સમયે તેમણે ગૃહ અને ગૃહની જાહારતું એમ સમગ્ર સમાજનું કાર્ય તેમને શીર લીધું હતું. તે સ્ત્રીઓ આપણા દેશની સ્ત્રીઓની માફક જ સમાજની શૃંખલાઓમાં જઠરાંએલી હતી. એ શૃંખલાઓ તેમણે પોતાના મનોબળથી, ઝાનથી અને કર્તવ્યથી તોડી નાખી અને આજે આઝાદ સ્ત્રી તરીકે પુરોણની સાથેસાથ કામ કરે છે. બે વર્ષ પહેલાં મેડમ શેંમાઇએ આવા યુદ્ધના સમયે પણ પતિની સાથે હિન્દમાં આવીને તેની પરિચિ-તિનો સુંદર ખ્યાલ મેળવ્યો. તે માત્ર સહ-ધર્મચારીણી નથી પણ “કાયેશુ મંત્રી” છે. આરોગ્ય, તંદુરસ્તી, બચરસ, સુનીતિ અને સદ્બોધવાદ એ સૌથી ઉત્તમ નૂતન જીવનનાં-સંસ્કૃતિનાં અંશો છે. આવા કપરા સંજો-ગોમાં પણ રાષ્ટ્રીયભાવના જેવી ને તેવી ટકી

રહે તેને માટે તેમણે પ્રજામાં નવીન જોમ અને જુસ્સો પ્રગટાવ્યો છે. આવી આદર્શ પ્રેરણાની ભૂતિઓ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી બાવી ઉજાગર છે એની મને ખાતરી છે.

જાપાનની સ્ત્રીઓ પણ કેળવણીથી છે. અને ત્યાં તો સ્ત્રીઓ મોટી મોટી સંસ્થાઓ ચલાવે છે કે જે બીજા દેશોમાં દૃષ્ટાન્તરૂપ બની રહી છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ બહુ જ મહેનતુ; ઉલોગી અને સ્વાગ્રથી છે. સ્વચ્છતાની દૃષ્ટિએ તે સ્ત્રીઓ આદર્શરૂપ છે. હરકરી તાલીમ પણ સ્ત્રીઓ લે છે.

યુરોપની સ્ત્રીઓમાં ૧૯ મી સદી પછી ખૂબ જાગૃતિ આવેલી છે. સફેદરત મુવમેન્ટ. એ યુરોપની સ્ત્રીઓની મહાન લડત છે. ૧૮૧૪ નાં યુદ્ધ સમયે તેમણે પોતા ઉપરાંત પુરોણની જવાબદારી પણ માથે લઈને દેશની અંધાધુંધી અટકાવી, અને તે સુંદર કાર્યનાં ફળરૂપે તેમણે ગુમાવેલા અધિકારો અને હક્કો પાછા મેળવ્યા. અને પાલીમેન્ટમાં પોતાનું પ્રતિનિધિત્વ રખાવ્યું. આ અધિકારોની પ્રાપ્તિ પછી સ્ત્રીઓમાં અજબ જાગૃતિ આવી છે. અને પુરોણની સાથે સાથે રહીને સમાજનાં તમામ ક્ષેત્રમાં પોતાનો ફાળો આપે છે. હિન્દમાં આવેલાં અંગ્રેજ અમલદારોની સ્ત્રીઓ પણ દંડ ને કંઈ કાર્ય કરે છે. લેડી લીન્લી-ચેમોએ જોયું કે હિન્દમાં ક્ષયરોગનું પ્રમાણ ખૂબ છે અને તેની જોઈએ તેવી માવજત થતી નથી. તો એ દરદીઓ માટે કંઈક કરવું જોઈએ. એ દવામાવથી પ્રેરાઈને એક મોટું ફંડ કાઢ્યું. કે જે ફંડોમાં આ રૂપિયામાંથી આ દરદીઓની આખી હિન્દમાં સારી એવી માવજત થાય. આ બધી સ્ત્રીઓની હિલચાલ જોઈશું તો ૨૫૯ દેખાશે કે આત્મમોગ વિના કશું જ મળવું નથી. જેટલો ભોગ ઓછો તેટલું ફળ ઓછું. પણ સમગ્ર જગતનાં ઇતિહાસમાં જોઈશું તો સંયમ અને ત્યાગની ભાવના જે સ્ત્રીનાં જીવનમાં ઓતપ્રોત થયેલી છે એટલી ભાગ્યે જ બીજા કોઈનામાં ઓત-પ્રોત થયેલી હોય, એવો કાંઈ યુગ નહોતો કે રાષ્ટ્રનાં ઇતરમાં સ્ત્રીઓએ તેમનો ફાળો આપ્યો ન હોય ? (અપૂર્ણ).

નવાં બહાર પડેલાં છેલ્લાં પચીસ ગ્રન્થરત્નો

(૧) ચિત્રલેખા	રમણિક મેઘાણી	૩-૮-૦
(૨) ભારતી	સીતારામ શર્મા	૨-૮-૦
(૩) જર્મનીની આત્મકથા	કુંગરશી સંપદ	૪-૪-૦
(૪) ધર્મોનું મિલન	સર રાધાકૃષ્ણન	૫-૦-૦
(૫) ગાંધીજીને જગવંદના	”	૨-૧૨-૦
(૬) ભક્તિપ્રભા યાને તે કોણ ?	સ્વામી માધવતીર્થ	૩-૦-૦
(૭) શ્રી લક્ષ્મીસાધના	ભક્તિમાર્ગ	૧-૪-૦
(૮) શ્રી શક્તિમહિમા	”	૧-૮-૦
(૯) પ્રભુનાં પ્યારાં	”	૧-૪-૦
(૧૦) તારામતી	”	૧-૪-૦
(૧૧) જીવનસખી	કુંગરશી સંપદ	૪-૪-૦
(૧૨) ઘરની રાણી	”	૬-૧૨-૦
(૧૩) સંસ્કારલક્ષ્મી	”	૬-૧૨-૦
(૧૪) ભાતભાતનું ભરતકામ	લીલાવતી પટેલ	૧-૦-૦
(૧૫) આત્રપાત્રી ભાગ ૧-૨	શમચંદ્ર ઠાકુર	૬-૦-૦
(૧૬) માનવહૈયાં	ચાંપશી ઉદેશી	૧-૮-૦
(૧૭) બંગાળી જીવન અને સાહિત્ય	”	૧-૦-૦
(૧૮) વ્યાપારી ભવિષ્ય યાને ભાગ્યેદય	રતનલાલ દ્વિવેદી	૫-૦-૦
(૧૯) ભવિષ્યવાણી	આનંદકુમાર ભટ્ટ	૬-૧૨-૦
(૨૦) પ્રજાનો પાઠ	અમૃત જોષી	૩-૦-૦
(૨૧) રતની અને બીજી વાતો	રમણલાલ સોની	૧-૪-૦
(૨૨) વતોત્સવ	(તહેવારો અને વતો)	૩-૦-૦
(૨૩) વનિતાવિનોદ	વિદ્યાબહેન નીલકંઠ વગેરે રચિત	૩-૮-૦
(૨૪) ભાઈબહેન	ટાગોર	૩-૮-૦
(૨૫) ભાલી	”	૩-૮-૦
(૨૬) એને ચરણે	કપીલા ઠાકોર	૧-૪-૦

આજે જ મંગાવો :

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની
 બુકસેલર્સ :: પબ્લીશર્સ ; ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

તા. જેતરમાં અ. હિંદ મહિલા પરિષદનાં ઉપપ્રમુખ લેડી રામરાઓએ બંધા-
ળના દુર્ભાગ્યને નિમિત્ત બનાવીને સંતતિ-
નિયમનની ચર્ચા તા. ૨૮'મી નવેમ્બરના
સાપ્તાહિક ' જોએ કોનિક' માં કરી છે.
છે. સંતતિનિર્માણ વચ્ચેના સમજણપૂર્વકના
ગાળા (stages spacing of families)
ની એમણે કરેલી હિમાયત અત્યંત સમર્થ-
નીય છે, પણ તેનાં સાધનેલી બાગત
નિષિવાદ નથી રહેતી.

આ ચર્ચા શા માટે ?

સંતતિનિયમન એટલે ' બાલજન્મોનો
અવરોધ ' (cessation of births)
નહિ એ તો એ પોતે પણ કબૂલ કરે છે,
પરંતુ સંતતિનિયમન અર્થે માંધીછએ
નિર્દેશેલા ' સંયમ ' ને તેઓ ત્યારે માંધીછના
' અંગત દષ્ટિકોણ ' તરીકે જ જાહેર કરીને,
કોંગ્રેસ કોપોરેટરને એ દષ્ટિકોણથી મુક્ત
થવાનો આમદ કરે છે ત્યારે આ પ્રશ્નની
વધુ હજીવટ થતી જરૂરી લાગે છે. તે
ઉપરાત મુંબઈની ' બગિની સમાજ પત્રિકા '
તું મંતવ્ય પ્રજા આ પ્રશ્નની વધુ ચર્ચા
ગ્રેરક અને છે.

‘ મૂખ્યાંઓના સ્વર્ગ ’ નો આદેશ

‘ સ્ત્રીઓના આ બળબળતા અંગત
પ્રશ્નમાં પુરવો માથું ન મારે એમાં જ
એમની શોભા છે ’ એવું જણાવી મજકુર
' પત્રિકા ' માં એવો આદેશ કરવામાં આવ્યો
છે કે, ' પુરવો માત્ર આર્થિક દષ્ટિબિન્દુથી
જ જુએ છે. '

‘ દર કલાકે વીસ સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિમાં જે
દેશમાં મરણ પામે છે ’ એ દેશ માટે તો
એ બહેનોની મારક હરોળને લાગે. પરંતુ
એ માટે પત્રિકાનાં સંચાલક બહેનો જણાવે
છે તેમ, પ્રસૂતિ આવવા જ ન દેવી એજ

શું સર્વોત્તમ ઉપાય છે ? સ્ત્રીનાં શારીરિક
આરોગ્યથી માંડીને અર્થસંકટ સુધીના અનેક
કારણો એ મરણો પાછળ રહેતાં હોય છે.
એ સામે પ્રત્યક્ષની કરેલી રજૂઆત સામે
એ ' પત્રિકા ' જણાવે છે, ' ભૂખમરના
કે મરણના બચથી પણ નથી પળાવું એ
પ્રત્યક્ષ પત્રકારોના ઉપદેશથી પળાશે
એવી આશાના મૂખોના સ્વર્ગ (100th
paradise) માં પત્રકારો ભલે રાખે ! '

અને નરી વાસ્તવિકતા

પ્રત્યક્ષ સિવાયના સંતતિનિયમનને હું
તો અવશ્ય એક અનિષ્ટ માતું છું, પરંતુ
નીતિ-અનીતિનો પ્રશ્ન જોતા કરીને ' મૂખોના
સ્વર્ગ ' માંથી વાસ્તવિક ધરતી પર પત્ર
મૂકતા પણ એ માન્યતામાં કશી ફેર નથી
પડતો, ઇલકી એ દક્ષતર અને છે નૈતિક
નહિ પણ શાસ્ત્રીય નગરે સંતતિનિયમનના
એ પ્રશ્ન પર પ્રાપ્ય ફેટલુંક સાહિત્ય વાંચી
જતાં, પરિણામે જે કંઈ જણાયું એ હું
અહીં રજૂ કરું છું.

માટકર્મ ખરો, કે એથી પણ સુખિ ?

સંતતિનિયમન કાણે કરવું અને કઈ વયે
ફેટલા પ્રમાણમાં કરવું એ પ્રશ્નો પણ બિના
તો રહે છે. સંતતિનિયમન કરવું એટલે
નિઃસંતાન રહેવું એમ તો ભાગ્યે જ કંઈ
કહી શકે, કારણ એ એક પ્રકારનો સામાજિક
દ્રોહ છે. સમાજની લગ્નમદ્દ બે વ્યક્તિઓ
કશી અપત્તનિર્મિતિ વિના મરી જાય એ
સમોજને હાનિરૂપ છે, એટલા માટે સમાજને
વહેતો રાખવા માટે ખુદ સંતતિનિયમનના
પ્રસિદ્ધ હિમાયતીઓએ પણ સંતતિના અમુક
પ્રમાણને તો આદર્શરૂપ મણેવ છે-ફેટલાક
૨ મણે છે, ફેટલાક ૩ અને ફેટલાક ૪
સંતાનને એથી વધુ સંતતિ માતાને ' ૦૩
Mother ' મૂકે એણે હોખને ' વધારાની
સંતતિનો નિષેધ કરેલ છે. આપણા દેશકાળ

અપૂર્ણતા અને સ્વચ્છંદ મનોદશા : ♦ ♦ ♦ ♦

છી. પ્રકૃતિ

અને શરીરક્ષમતાની સરેરાશ પરથી આપણે ત્યાં પણ એ રીતે અમુક સંતતિપ્રમાણ નક્કી થઈ શકે, પરંતુ 'શારીરિક યાતનાના' જેવા જ ગંભીર સવાલ માનસિક યાતનાના છે. અનેક બાળકોને ઉછેરવાં, મદવાડમાં યાકરી કરવી, ઉત્તમ કરવા અને એમનાં બલિષ્ઠતાની ચિંતા રાખવી એ સર્વે ઓળખવનને ખૂબ અકળાવી શકે છે ' એવી ' ભગિનીસમાજ પત્રિકા 'ની દલીલ તો બધે માતૃધર્મથી પણ મુક્તિ માગતી હોયને અહીં તેવા પ્રમાણનો ઉદાહરણ નથી ક્યો. પ્રસૂતિમાં આને જે શારીરિક કષ્ટ પડે છે તેમાંનું દશમા ભાગનું પણ પુરૂષને નથી પડતું એનો જવાબ તો ખરી રીતે પુરૂષ પાસેથી માગવા કરતાં કુદરત પાસેથી માગવો જોઈએ છે. '

- સંતતિનિયમનના મુખ્ય પ્રકારો

હવે મુખ્ય પ્રશ્ન પર આવીએ, તો સંતતિનિયમન ત્રણ પ્રકારે શક્ય છે, જાતીય વિરક્તિ બહિરસ્ખલન અને સંતતિ નિયમનનાં કૃત્રિમ સાધનો. મનોમજબૂત એટલું જાણવામા આવે કે જાતીય આવેગ ઉદ્ભવ જ ન પામે તો તે સર્વોત્તમ છે. જાતીય આક્રેમથી મુક્ત એવા સંયમની શરીર પર પણ કશી પ્રતિક્રિયા નથી થવા પામતી એમ નિષ્ણાઓ પણ જણાવે છે. જાતીય આવેગની ગેરહાજરીમાં ઓસમાગમનો ત્યાગ કશી હાનિ નથી કરતો.

હવે બીજો પ્રકાર બહિરસ્ખલન (Coitus interruptus)નો લક્ષ્યે સંતતિ ન થવા દેવાના ધરિદાએ સમાગમ પછી વીર્યનું સ્ખલન બહાર થવા દેવામાં આવે તેની માનસિક પ્રતિક્રિયા તો થાય જ છે, પરંતુ શારીરિક પ્રતિક્રિયા પણ ઓછી નથી. વ્યવસ્થા અને બધા વગેરે માનસિક ચિહ્નો ઉપરાંત જુદાં જુદાં ૭૩ શારીરિક ચિહ્નો એમાંથી

વિકસતાં હોવાનું શરીર અને મનોનિદાન શાસ્ત્રીઓએ જણાવ્યું છે. શરીરની રક્તાભિસરણ (Circulatory) પ્રક્રિયા, શ્વાસોચ્છવાસ (respiratory) પ્રક્રિયા અને પાચનાત્મકતાની (alimentary) પ્રક્રિયા પર તેની અસર થાય છે. આવા એનર્ગિક સમાગમને લઈને પુરૂષનું પેટ ધીમે ધીમે પેડુના ભાગ (ovis)માં ઉતરતું આવે છે.

કૃત્રિમ નિયમન-સાધનો

બાકી રહી સંતતિનિયમનનાં કૃત્રિમ સાધનો (pooontracoptives)ની વાત. અત્યાર સુધીમાં શોધાએલું એક સાધન એવું નથી જે સોએ સો ટકા ખાતરીથી સંતતિનિયમન કરતું હોય અને શરીર પર કશી વિક્રિયા ન કરતું હોય. નામદાર શહેનશાહના ચિકિત્સક લોર્ડ ડોસન જેવા સંતતિનિયમનના દિમાયતોનું જ આ બાબતમાં કહેવું છે કે, ' સંતતિનિયમનની પદ્ધતિઓની બાબતમાં તો એકે આદર્શ પદ્ધતિ હજી શોધાઈ નથી...આ મુદ્દા પર મારાથી શંકાશીલ બન્યા વિના રહેવાનું નથી. '

સવળાં જ સાધનો અપૂર્ણ

જુદાં જુદાં પ્રકારની 'પેસરી'થી માંડીને જુદાં જુદાં 'ફૂલ' સુધીનાં તરેહવાર સાધનો-માંના એકેએક સાધનની ખામી અને તજજ્ઞ શારીરિક નિષ્ણાની પાઠી અહીં બહુ લાંબી થઈ પડે એમ છે, એટલે સંતતિનિયમનના દિમાયતોએ પોતે જ એમાંના કયા સાધનને સંતતિનિયમન માટે અચૂક માને છે એ જણાવશે તો એની અપૂર્ણતા વિષેના નીતિ-અનીતિના મીમાંસકોના નહિ પણ ખુદ દાકતરોના અને એ સાધનો વાપરનારના અભિપ્રાયો શક્ય એટલા પ્રમાણમાં સહેજે જણાવીશ.

હિંદમાં સંતતિનિયમન-પ્રવૃત્તિ

‘મગિનીસમાજ પત્રિકા’ એ અથવા તે જોને પોતાની પ્રેરણારૂપ એણે માનેલ છે તે પૂનાના શ્રી કુલકર્ણીની ‘અર્થ કો-ટ્રોલ હીંગે’ આ બાબતમાં દર્શાવેલ ઉત્સાહ નવો નથી. હિંદની વસતી બ્યારે ૩૧૧ કરોડની હતી ત્યારે દિલ્લી મુકામે પ્રો. ગોપાલજી અહલુવાલિયાએ ઈ. સ. ૧૯૨૨ માં ‘ઇન્ડિ-અન અર્થ કો-ટ્રોલ સોસાયટી’ સ્થાપેલી, જે પછીના બે દાયકામાં હિંદની વસતી ૩૮૧ કરોડ પર પહોંચી છે.

નૈસર્ગિક સમાગમની વિશિષ્ટતા

નૈસર્ગિક પુરુષ-સમાગમ સ્ત્રીને માત્ર વૃષ્ટિ જ નહિ પણ વૃષ્ટિ પણ અર્પે છે. પુરુષના વીર્યશોષણ દ્વારા સ્ત્રીના અંગો વિકસે છે, સ્ત્રીનો કંઈ ખીણે છે, ચાપરાઈક મન્યો મોટી બને છે અને દાકતરી જગતમાં જોને ‘Abderhalden reaction’ કહે છે તે સ્ત્રીશરીર પર થવા પામે છે. ડૉ. ડબ્લ્યુ. એચ. બી. રોડાડ સંતતિનિયમનના પ્રખર દિમાયતી છતાં આ પ્રત્યાઘાત પર આવતાં દબૂલ કરે છે કે અમાગમ પછીનાં ચોવીસ કલાકમાં સ્ત્રીનું રક્ત અમુક નિશ્ચિત પ્રત્યાઘાત આપે છે, અને જો સંતતિનિયમનનાં પ્રેમ સાધનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો એ પ્રત્યાઘાત થવા નથી પામતો. સ્ત્રી દ્વારા વીર્યશોષણ થવા વિના એ ઉપસ્થિત જ થવા નથી પામતો.

એક માત્ર સફળ જણાતો ઇલાજ

સંતતિનિયમનનો એક સફળ ઇલાજ શક્ય છે, જે સ્ત્રીને તેના માસિક ઋણવર્તમા કે તેના જાતીય જીવનને દાનિ પહોંચાડ્યા વિના સંતતિનિયમન સાધી રહે. અને તે છે જર્મન ડૉ. રટ્ઝનાક તથા તેના અનુયાયી-ઓએ શોધી કાઢેલા ‘સર્જિકલ એપરેશન’નો. એ એપરેશનથી સ્ત્રીની જાનને નિષ્પ્રમાની ‘Fallopian tubes’ દૂર કરવામાં આવે

છે. પરંતુ એવા નિષ્ણાત સંન્યોનો પશ્ચિમમાં પણ પૂરતા નથી, તો પછી હિંદમાં ક્યાં અને કેટલા? વળી એ એપરેશન પછી માતૃત્વના અધિકારથી સ્ત્રી હમેશને મારે ત્યારે બને છે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

આખો યે પ્રશ્ન એક મૂડીવાદી તરફ

મને તો સંતતિનિયમનનો આ આખો યે પ્રશ્ન એક મૂડીવાદી તરફ જણાય છે માર્ગરેટ સેન્ડર (જે હિંદ આવીને ગાંધીજીની સુવાકાત કેટલાંક વર્ષો પર લખે ગઇ છે) અમેરિકામાં આ પ્રવૃત્તિ ઉપાડી ત્યારથી તેના પ્રચારનો પતન એ જ દિશા બતાવે છે.

‘લીઓ-મોલ્ટ્યુસિયન એન્ડ અર્થ કો-ટ્રોલ કો-રેન્સ’ના પાંચમાં આંતરરાષ્ટ્રીય અધિ-વેશનમાં ડૉ. એલ. ગોલ્ડટાઇને ૨૫૪ જણાવ્યું હતું કે, ‘...એમાં મુખ્ય વસ્તુ એ છે કે મજૂર વર્ગે એટલી બધી સંતતિ ઉત્પન્ન ન કરવી જોઈએ, જે સિદ્ધિત વર્મથી સં-ખ્યામાં વધી જાય. ’ જેમ જેમ સમાજનું યંત્રીકરણ થતું જાય તેમ તેમ મૂડી અમુક વર્ગમાં કેન્દ્રિત થતી જાય અને મજૂરી નવરી પડતી જાય. એ નવરી પડતી મજૂરી સામે સંતતિનિયમન એક ધાતક શસ્ત્ર છે. મિસીસ ડ્રાપરેલે કરા સોમ વિના એ દલીલ કરેલી છે કે, ‘વખન પીતવા સાથે ધારીરિક શ્રમનું સ્થાન યાંત્રિક શ્રમ લેશે એ નિઃશંક છે, અને યત્રોદ્ધાર કામ પણ સારું થશે. આને લખને માત્ર સંખ્યાવૃદ્ધિ સમાજને ખારડપ બની રહેશે. ’ ‘ખારડપ’ બની રહે તેમાં નવાંધ પણ નહિ કારણ કે યંત્રોદ્ધાર યોજાને નફોનો આખો લાડવો જ ગણવા જોઈએ.

એ પદ્ધતિના પ્રેરક જો

પશ્ચિમના દેશોમાં અરીગોને નબાવવા માટે સોમતોને કર બરવો પડે છે. આપણે ત્યાં નથી ગરીબો મારે એવું કશું સમાધાન કે ‘Freed-oles’ નવાં કર્યાં સાધે.

સંતતિનિયમન દ્વારા ગરીબોની સંખ્યા મર્યાદિત કરીને ત્યાંના ઓમતોને કરવેરાથી બચવું છે, વળી લાંનાં ઓમતોના દુશીએ સોક-સાસન ત્યાં જોર પર હોધને મજુરોની વિપુલ સંખ્યા વડે તેમનું મતબળ (Eleotorai force) વધી ન જાય એટલા માટે પણ સંતતિનિયમનનું મહત્ત્વ એમને જરૂરી બની રહે છે,

સ્વચ્છંદાચારીઓને રહેતી તક

• ઉપરાંત કેટલીક સ્વચ્છંદી વ્યક્તિઓ માટેનું સમવડબચું સાધત સંતતિનિયમન બની રહે છે, અને એકધારા એકાચારને બદલે વ્યભિચારની તક પણ પૂરી પાડી રહે છે. આ વિધાન કશા પૂર્વમુદ્દથી પ્રેરાએલું નથી પરંતુ સંતતિનિયમનની એક આંતરરાષ્ટ્રીય પરિષદમાં મિસ એક ડબલ્યુ. બ્રાઉને કરેલા આ નિવેદન પરથી પ્રેરાએલું છે કે ' એક-ધારા એકપત્નીમતના પ્રકારને પણ એથી અંત આવશે. '

સંતતિનિયમનનું ભસ્મકંકણ

અનેસર્ગિક ધનાઁશ્વર દ્વારા સંતતિનિયમન એ આ રીતે મૂડીવાદીઓ અને સ્વચ્છંદાચારી-ઓએ જીલું કરેલું એક ભસ્મકંકણ છે, અને બનવું આવ્યું છે તેમ, મૂડીવાદીઓ અને સ્વચ્છંદાચારીઓના સંતતિક્ષયમાં જ જગતના સર્વ દેશોમાં તેનું પરિણામ આવવું રહ્યું છે, સત્ત્વશીલ અને સર્વજની પ્રહાયક

અહીંની પ્રજા પશ્ચિમના અને પાશ્ચાત્ય દીક્ષાના એવા કશા ભાંત પ્રચારને લક્ષમાં ન લેતાં પોતાની જીવનપ્રદાન અને સંસ્કાર-પ્રદાનની શક્તિ, અનુરૂપ સંતાનોત્પત્તિની મપીદા આંકે, અને એ મપીદા આવી રહેતાં જીવનમાં સત્ત્વશીલ અને સર્વજની પ્રહાયકનું બળ-ગુણને એ વ્યક્તિ અને રાષ્ટ્રના ઉદ્ધાર માટે આવશ્યક તેમજ અમોઘ બની રહેશે.

["પ્રભબંધુ" તા. ૧-૧૨-૪૪ મધ્ય]

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, ઝટુદોષ, વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાગ્રયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અક્સીર છે. કિં. શીશી એકને રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ઉંઝા ફાર્મસી—

સોલએજન્ટ : મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, તથા લક્ષ્મીરોડ, પુના સીટી

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો ભેંધે છે—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચિપત્ર મફત મંગાવે.

: : : : સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્યક્ષેત્રો : : : :

લેખક : શ્રી. મુકુન્દરાય પંડ્યા

‘ કાર્યેષુ મંત્રી કરણેષુ દાસી
મોક્ષ્યેષુ માતા શયનેષુ રમા । ’

ઈત્યાદિ ઉક્તિઓ સ્ત્રીઓનાં કર્તવ્ય તત્ત્વ અંગ્રુહિનિર્દેશ તો અવશ્ય કરે છે, પરંતુ અહીં તો સમાજને લાભકારક એવા કયા કયા કર્તવ્યક્ષેત્રો સ્ત્રીસમાજ અપનાવી શકે તેનું જ અવલોકન કરી-તેયે આશુ આશુ-સંતોષ માનશું.

પણ આપણે તે પર આવીએ તો પહેલાં એક બીજી વસ્તુ તરફ જરા નજર કરી લેવી જરૂરની છે કે સમાજમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન શું હોઈ શકે ? દરેક વિચારક બાળે છે કે સમાજમાં બે તરફો, બે ભિન્ન કાર્યપ્રદેશો નૈસર્ગિક રીતે જ પ્રસ્થાપિત થયેલા છે; એક આપનાર, અને બીજો લેનાર. કોઈક પોતાના શુદ્ધ લૈભવથી નૂતન યોજનાઓ રજૂ કરે, તો તે ઝીલનાર, વર્તનમાં મૂકનાર બીજો વર્ગ પણ એટલો જ મૂલ્યવંતો છે. અને તે બંને એકેક વિના અપૂર્ણ જ મળ્યા. તેમ સમાજમાં સ્ત્રીનું સ્થાન તો સાચી રીતે કહીએ તો પ્રથમ વર્ગનું છે, તેમ જ બીજા વર્ગનું પણ છે. તેનામાં પોતાના વ્યક્તિત્વને નિસારીને, છતાં પ્રેરણાનો સૂક્ષ્મ ચેતનસ્ફુર્તિજન જગાવી અનેક કાર્યોના પરોક્ષ સર્જક બનવાનું સામર્થ્ય છે, તેમ જ પોતાના વ્યક્તિત્વને સર્વથા પોતાના હૃદયનાયમા સમાવી દઈ એકપાને તેની જ આગા અમલમાં મૂકવી, એ પણ તેણે કરવું રહ્યું. પ્રેરણાદાત્રી તરીકે તે સામાજિક અનેક કાર્યો કરી શકે છે. અવગત, પરોક્ષ રીતે; પણ ખરું મૂલ્ય તો તેમાં જ છે ને ?

ન્યારે પ્રત્યક્ષ રીતે પણ તેણે કાંઈ આશુ

કાર્ય કરવાનું નથી. પ્રથમ તો તે માતા છે. જન્મથી જ તેનામાં માતૃત્વ અને વાત્સલ્યના ઓધ નિરંતર ઊછળી રહે છે-તેનો અભિપ્રેક્ષ તે સમાજમાં આવનાર સર્વ પર નિરપત્રાદ સીંચી રહે છે, ને નાનાલાલ કહે છે તેમ “એથીયે મહાન છે મહિમા, માનવમંજરીએ મહોરતી માતૃલતાનો.” માતા તો ‘મન્વંતરોને સાંકળે’ છે. એ ઉપરાંત પણ બાળકનો ઉછેર તો તેને જ કરવાનો હોષ જેવા સંસ્કાર તે સીંચે તેવા જ છોડ એ સંસ્કારબીજમાંથી પ્રગટે, ને ઉચિત પુષ્પપરાગે સૌરભવતા બવિધ્યમાં નીવડે ! સિવાજીને ‘રામ લખ-મણી વાત’ સુણાવતી જીજ્ઞાસુ કે ધીર-ધામાંથી જ રજુસંભાળેચિત વીરતાના સંસ્કાર રેલાવતી રમણુત રાણીઓ આના બલકંત ઉદાદરણ છે.

‘Mother is the best teacher’ એ સુવિખ્યાત કથન અક્ષરશઃ સાચું છે. બાળક કંઈક સમજવું થાય ત્યારથી જ તેનામાં ઉદારતા, પ્રમાણિકતા, ન્યાયપ્રિયતા વગેરે સદ્ગુણો કે રાષ્ટ્ર ને સમાજ, માતા-પિતા ને પત્ની, વગેરે કર્તવ્યક્ષેત્રોનું જ્ઞાન જોટલી સચોટતાથી ને યથાર્થ રીતે માતા આપી શકે તેટલું અન્યથી તો કેમ જ થાય ?

એ ઉપરાંત અન્ય રીતે પણ તે સમાજની સદાયક બની શકે-અને નર્સ કે શિક્ષિકા તરીકે, તેનામાં ઉપરોક્ત વાત્સલ્યના ગુણે દીનહીન, દરિદ્ર સ્વબાંધવાને માંદગીમાં કે અકરમાતમાં અનુરૂપ સારવાર કરે; કે નિઃશ-બમાં, બાળકોનું માનમ તેજ શ્રેષ્ઠતવા બાળી શકે તેમ હોવાથી રૂચિર અને રસપ્રદ શિક્ષણ આપી, બાળકોનો તેની પ્રત્યેનો કંટાળો

ઓછા કરે; તો તે રીતે આ બંને ક્ષેત્રો પણ કંઈ સમાજને ઓછાં ઉપયોગી નથી.

અને અંતે સુદૃઢ શરીર સ્વાસ્થ્ય બળવાળી, પુખ્ત વય સુધી બહુચર્મ પાળી, લાચક પતિ સાથે લગ્ન કરે; અને પરિણામે રાણા પ્રતાપ કે શિવાજી જેવા રણયોદ્ધાઓ, યંકરાચાર્ય જેવા વેદાંતી ધર્મચાર્યો, ગાંધીજી જેવા આત્મચીનીઓ, કે ટાગોર જેવા કવિઓ સર્વે તો તેથી પણ સમાજ પર તેમનું અણુ ઓછું નથી ચઢતું !

છેવટે તો પોતાની ફરજો એ સાચી રીતે, પરિપૂર્ણ કરે એ પણ એક મોટામાં મોટું કાર્યક્ષેત્ર છે. જેટલે અંશે તે તેમાં અપૂર્ણ હોય તેટલી સેવા એ સેવા જ ન કહી શકાય અને એ ન્યાયે આદર્શ ગૃહિણી બનવા પહેલાં, તે ફરજો અવગણીને આદર્શ દેશસેવિકા બનવા અંખડું એ બહુ ઉચિત તો નથી જ ! તે ઓઓની ફરજો શું છે. એ શું આર્થ નારીને સમજાવવું પડે ?

અસખત, એક વાત કહેવી રહી ગઈ કે સ્ત્રી એક અર્ધાંગીની છે અને એ ન્યાયે તે બહાર પણ યથેચ્છ કર્તવ્ય કરી શકે, પરંતુ તે પણ નિર્ધારિત તો નથી જ. કેમકે સર્વ-ધર્મચરણ એ પણ એટલું જ અગત્યનું કર્તવ્ય છે, અને એ 'ધર્મચરણ' અધર્મ પર ન લગા પડે તે પણ તેણે અધોગ તરીકે

જોવું રહ્યું; એટલે અંશે તે સંસ્કૃતિની રક્ષક પણ ગણાય.

શ્રીઓ ધારે તો પુરૂષો પર જીવનભર અંકુશ રાખી શકે-નાનપણમાં સખી કે મિત્ર તરીકે, યૌવનમાં મોહિનીથી, પ્રૌઢાવસ્થામાં સદચરી યથા, ને વાર્ધક્યે સેવિકા બની, સ્વયં માતા સ્વરૂપ બની આખીયે માનવજાત પર હેરા પણ અકારો ન થઈ પડે તેવા દૃઢતમ અંકુશ નિર્ધારક જમાવી શકે, અને એવી કષ્ટ વસ્તુ છે કે જે કોઈ પુરૂષ નારીના એક રિમત પર પણ ન્યોચાવર કરવા ન તૈયાર હોય !

તો પછી શ્રીઓએ સમાનતાને નામે કે પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર વિકૃત કરવાને બદલે શા માટે સ્વવ્યક્તિત્વ યુગાવધું જોઈએ ? તેથી તો ઇંગ્લેન્ડ કે બનાર્ડ શાની વાણીમાં કહીએ તો The new man wished to be himself, the new woman threatened to live her own life; and they incidentally became 'unwomanly woman' and 'unmanly man' ! જેવી રિયલિટી ચાપ. [નૂતન પુરૂષે આત્મસ્વરૂપ થવા અંખડું છે, નૂતન નારીએ સ્વતંત્ર જીવન જીવવાની આગાહી આપી છે; તેનું વિચિત્ર પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ નારીત્વવિહીન નારી, કે પુરૂષત્વવિહીન પુરૂષ થયા છે.]

પ્રદર (લ્યૂકેરિયા)ની ખાસ દવા

—લ્યૂકોરિન— (૨૭૨૮૬)

આ દવાના સેવનથી શ્રીઓનો યુવાળી-સફેદ-લીલો-પીળો દરેક જાતનો હડીલો પ્રદર -કમળું દર્દ-અગ્નિ-શ્વાસ-ખાંસી-પીડીઓનું તટવું વગેરે રોગ નાશુદ યથા શરીર સુદર, બળવાન તથા સ્ફુર્તિ ભરેલું યથા ચહેરો સુંદર સુશોભીત થઈ જાય છે.

કીંમત ૧૦ દિવસની દવાના રૂ. ૧૫ ૨૦ દિવસની દવાના રૂ. ૨૫ ટ. ખ. ૦-૧૨-૦ જુદા.

મંગાવનારે પોતાનું સરનામું અંગ્રેજીમાં લખવું.

મળવાનું ઠેકાણું—

ઈન્ડીયા લ્યૂકેરિન ઓફીસ, નં. ૧૧ અલીગઢ (યુ. પી.)

[૧] શિક્ષિત સીઓ ધારે તો—સમાજ સેવાનાં વિવિધ ક્ષેત્રો

આ સંસ્થાથી અપરિચિત, એવા અને અસુક રાજકીય પક્ષો જ દેશનો હિદાર કરી શકે અને બીજા કોઈ ચર્ચિત પક્ષ તેમાં કાળો ન આપી શકે એવો દૃઢ આમદ્ધ ધરાવનારા ધણીવાર પૂછે છે કે અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ આદર્શ વર્ષોમાં શું કામ કર્યું? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એક વાક્યમાં આપવો બને તેમ નથી. આ સંસ્થાનું ક્યેય શું છે, તેના હેતુઓ કયા છે એ જાણવા વગર આવા બીનજવાબદાર પ્રશ્નો પૂછનારને તો દેશો જ જવાબ આપવાની જરૂર નથી. પરંતુ ખરી જિજ્ઞાસાથી જોઈએ જાણવા માગે છે તેમને માટે થોડો ખુલાસો જરૂરી છે. આખા ભારતની-શું પુરોષોની કે શું સ્ત્રીઓની-સંસ્થા મુખ્યત્વે દેશની ઉન્નતિના તમામ પ્રશ્નો ઉપર વિચારોની આપણે કરે અને પ્રશ્નોના હોલ શોધે એ તેમનું પ્રથમ કર્તવ્ય થઈ પડે છે. દેશની પરિસ્થિતિ વિશે તથા પ્રગતિ વિશે લોકમત જાણવું એ કાર્ય પણ આની સંસ્થા કરી શકે છે. સમસ્ત દેશનાં જાણવણી વિષયક, આરોગ્યને સતતા, સામાજિક અને રાજકીય પ્રશ્નો સંબંધે નિષ્પક્ષપણે તેમ જ તટસ્થ રહીને ગંભીરપણે વિચાર કરવાનું કર્તવ્ય અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ માથે લીધું છે. સંસ્થાઓ એટલે કે શાળાપાઠશાળાઓ હોમોગ્રુપો, વર્ગો, વર્ગો

જાતે ચલાવવાં એ આ સંસ્થાની ખાસ ફરજ નથી. તેની શાખાઓ આવી સંસ્થાઓ ઉપર દેખરેખ રાખે, તેને માર્ગસૂચન કરે અને બને તેટલી સહાયતા કરે; પરંતુ અખિલ હિંદની મુખ્ય સંસ્થા તો સમગ્ર દેશનું સર્વદેશીય અવલોકન કરી દેશની અધિગતિ શાધી થઈ, હવે તેમાંથી તેને બહાર કેમ લાવવો વગેરે મહાન પ્રશ્નો પર પોતાના અભિપ્રાયો બાંધી તે માટે ઉપાયો યોજા, સરકાર તરફથી અંતરાયો હોય તો તે દૂર કરાવવા મથે, કાયદાનાં બંધન હોય તો ધારાસભાઓ આગળ પોતાના મતો આમદ્ધપૂર્વક રજૂ કરે, પ્રગતિ જે કામ કરવાનું હોય તે તેમની સમક્ષ જણાવે.

આમ આ સંસ્થાનું મુખ્ય કર્તવ્ય તે deliberation એટલે કે ગંભીર વિચારણા છે. આખા દેશની સ્ત્રીઓનું સંગઠન કરવું એ આ સંસ્થાનો એક હેતુ છે અને તેમાં તેને સફળતા મળી છે એ તો સ્વતઃસિદ્ધ વાત છે. હવે આદર્શો અને નિષ્પક્ષતાને પરિણામે દેશમાં અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ એક અગ્રગણ્ય સંસ્થા બેઠાં છે એ નિર્વિવાદ છે. જ્યારે જ્યારે પ્રશ્ન આવે ત્યારે એ સંસ્થાના મતનું ભારે વજન પડે છે. રાષ્ટ્ર દેવલ ધાન્ય-સમાં સ્ત્રીઓને સામેલ કરવાની અ. હિં. મ. પ.ની માગણી મંજૂર

યદ્ય હતી. ઓઝોને ખાણોમાં કામ કરતી બંધ કરાવવામાં અ. દિ. મ. પ. તરફથી થએલા હથાણુનું શુભ પરિણામ આપ્યું હતું. હિંદુ કાયદોમાં ઓઝોને અનેક રીતે અન્યાય થયા છે તે માટે કાયદાઓની ફરી વિચારણા કરી તેને ન્યાયી સ્વરૂપ આપવા અ. દિ. મ. પ. એ સરકાર પાસે કમીટી નીમાવડાવી જે રાવ કમીટીને નામે જાણીતી છે, તે કમીટીનું કામ ન્યારે સંપૂર્ણ થશે ત્યારે આ સંસ્થાએ હિંદની ઓઝો માટે જે પ્રયત્નો કર્યા છે તેનો ખ્યાલ પ્રજાને આવશે.

અક્ષરજ્ઞાન તેમ જ અસ્પૃશ્યતાનિવારણ માટે અ. દિ. મ. પ. ના સ્તુત્ય પ્રયાસોનાં સુક્ષ્ણ આવેલાં છે. સ્વદેશીતા પ્રચાર અર્થે એ સંસ્થાએ જનતુ કરવામાં બાકી રાખ્યું નથી. પ્રજાનું સ્વાસ્થ્ય સુધારવા માટે ચર્ચા છલાંગે લેવાની ઠાણી કરી છે. સમાજની હાનિકારક રૂઢીઓ તરફ પોતાનો વિરોધ દર્શાવી લોકમતને સંગમજવા પથારક્તિ પ્રચાર કાર્ય કર્યું છે. ગામડાંની સ્થિતિ સુધારવા સંબંધેની ચોજનાઓ ધડી છે પરંતુ તે કાર્ય ઇચ્છીએ તેટલું આગળ વધારી શકાયું નથી. હવે જે ગામમાં પરિષદ મળે ત્યાંની સ્થાનિક બાબામાં પ્રવચનો કરવાની પદ્ધતિ ઘાબડ કરવાથી માત્ર સુશિક્ષિત જ નહિ પરંતુ ઇતર ઓ વર્ગ આ સંસ્થાનાં સંમેલનોમાં ભાગ લેતો થયો છે. થોડા વર્ષની કારકીર્દીમાં અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ ધડ્યું કરી જતાયું છે એ નિર્વિવાદ છે. આપણો દેશ ધણો મોટો છે. અનેક કારણોને લઈને આપણે આપણા પ્રાચીન ગૌરવને વિસારી બેઠા છીએ. એટલે આ સંસ્થાને તેમજ બીજી સર્વ દેશહિતની સંસ્થાઓને માટે કાર્યક્ષેત્રનો મહાન સમુદાય આગળ પડ્યો છે.

આપણી સુશિક્ષિત ઓઝોની જવાબદારી ભારે છે. એવી ઓઝોની સંખ્યા દિન પર દિન

વધતી જાય છે એટલે એ જવાબદારી તેઓ સમજે અને તે મુજબ કાર્ય બજાવે તો દેશનું બાવિ ઉત્તમવલ છે. તેમને ઘણું કાર્ય કરવાનાં છે. સૌથી મોટું કાર્ય આપણી બહેનોનું અજ્ઞાનનિવારણ એ છે. આને માટે બહેનો વાંચતીલખતી થઈ જાય એ આવશ્યક છે-નિરક્ષરતા એ આપણે માથે મોટું કલંકરૂપ રૂપ છે. બહેનો માત્ર નહિ પણ બાઈઓ પણ એવી જ સ્થિતિમાં છે-માટે જેમને જેમને આપણા દેશબંધુઓની હાલ હોય, તેમણે ધીર અંધકાર દૂર કરવા માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આપણે વિદ્યાનાં સુદર્શ મોગચીએ અને આપણાં કરોડો બાઈ-બહેનો તેનો સ્પર્શ પણ ન કરી શકે એ સ્થિતિ આપણને પોતાને સ્વાર્થમય દેખાડનાર અને ચરમાવનાર છે: એ જેટલી જલદી દૂર થાય તેટલો પ્રજાને લાભ છે.

આપણા દેશની મરીબાઈ પણ દિલ પીગળાવે તેવી છે. અડધી પ્રજા એક ટંક ખાઈને જીવે. અડધું શરીર હાંકીને રહે અને એકાદ દુકાળ જેવું સંકટ આવે કે હજારોની સંખ્યામાં જીવડાં માંસક મરી જાય, આ અતિ કષ્ટ દશા એક વખતના ગૌરવશાળી, ધનધાન્યપૂર્ણ દેશની થઈ છે-તેને માટે જેને પરમાત્માએ હુદ્દિ અને સંપત્તિ આપી હોય તેણે વિચાર કરી એ સ્થિતિ કેમ સુધરે તેના માર્ગ શોધવા એ કર્તવ્ય થઈ પડે છે. જાતજનના ઉલ્લોગે સ્થાપી કમાણીનાં સાધન કરી આપવામાં મદદરૂપ થવાની જરૂર છે. હાલની યુદ્ધ સિતિ પૂરી થતાં આપણે અનેક માર્ગોનો વિચાર કરવાનો રહેશે. પ્રજાને પોતાનો વહીવટ પોતાના હિત માટે કરવા દેવામાં આવે તો ઘણા પ્રજાનો નિકાલ થાય, યુદ્ધ ચિરામ પડી આવું શુભ પરિણામ આવે એમ આપણે આશા રાખીશું.

આટલા મોટા વિસ્તારવાળા, અનેક ધર્મ સંપ્રદાયોવાળા, બિન્ન રાજ્યવહીવટવાળા, અનેક ભાષાવાળા દેશમાં ક્યે માગે પ્રયાણ કરવું એ વિકટ પ્રશ્ન છે. છતાં એટલું તો છે જ કે નિરક્ષરતા-ગરીબાઈ-અનારોગ્ય, સામાજિક કુરિવાજો, રાજકીય પરિસ્થિતિ વગેરે દેશની કુર્દશાનાં કારણો સર્વસામાન્ય છે. આ કુર્દશા સુધારવા માટે અહીંતરી યોગડાં મારવાથી ખરી કાર્યસિદ્ધિ ચલાવી નથી. એવી થોડી રાહત મળે પણ મૂળ જવાનાં નથી. એટલે સર્વદેશીય, સર્વોચ્ચ પ્રગતિને માટે યોજવા યાય તો જ સફળતા મળે. આ યોજના એવી જ હોય કે જેમાં એકેક બાબતના સુધારા એક પછી એક નહિ પણ એકાં વખતે કરવાના હોય.

આ મોટી વિચારણામાં નેહરો પુરુષોત્તમ ભાગ ભજવવાનો છે, તેટલો જ સ્ત્રીઓને ભજવવાનો છે. આપણાં હમરો આમડાં સુધારણા માગે છે, ત્યાંના લોકોની સાથે એકતા ફેળવી તેમનો વિશ્વાસ જીતી તેમનામાં કામ કરવામાં એક જાતની કુનેહની જરૂર છે. જેનામાં તે હોય તે જ ત્યાં પોતાનું કામ ધપાવી શકે છે. આમજનો આપણી મમતાના જૂખ્યા છે. આપણામાં વિશ્વાસ મૂકવા જેવું જીએ તો તરત જ તેઓ આપણને વશ થાય છે. પરદેશી મીથનો આજ કુનેહથી આમજનોનાં મન મેળવી લાઇ શક્યાં છે. આપણામાંનાં ચોડાં બાઈજનો આ કાર્ય કરે તો દેશની મોટી સેવા કરી ગણાશે. મને ખબર મળી છે કે હન્ડોરની શાખા આમડાંની પ્રગતિ રિયતિ સુધારવા સક્રિય પ્રયાસો કરે છે અને તે માટે તેમને દુ' ધન્યવાદ આપું છું.

અખિલ ટ્રિંદ પરિષદ તરફથી ચતા કાર્યનું સ્વરૂપ એવું છે કે જેમાં ખાસ

સુશિક્ષિત અને આગળપડતા વિચારવાળા બહેનોને કામ કરવાની તક મળે છે. એમાં સર્વ બહેનો રસપૂર્વક ભાગ લે એ તો અગ્રે ઇચ્છીએ છીએ. બહેનોના સર્વ પ્રયત્નો, તેમનાં સર્વ દુઃખો, તેમની તકલીફો તેઓ સમજે તે ખરેખર ઇચ્છવા જેવું છે. તે માટે તેમની સાથે બળી તેમને ખરી રિયતિ સમજાવવા માટે આ મંડળને હજી ઘણું કરવાનું બાકી છે.

આ પ્રસંગે એક બીજી બાબતનો ઉલ્લેખ કરવો અરવાને નહિ ગણાય. દિન પર દિન અબ્બાસ કરનાર છોકરીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. ઉચ્ચ અબ્બાસ પણ સંખ્યાબંધ બહેનો કરે છે. તેમાંની કોઈ કદાપિ ધરકામમાં પ્રવીણ ન હોય, અપવાદતરીકે કોઈ અનુચિત વર્તનવાળા હોય, તો તે બધા હોય બાબત પર નાંખવાની હાલમાં એક પ્રયા પડી છે. આ ખરેખર તિરસ્કારને પાત્ર વલણ છે, જેને સર્વ બહેનોએ વખોડી કાઢવું જોઈએ. આવા વિચારો ફાંવનારી વાર્તાનાં પુસ્તકો બાળી મૂકવાં જોઈએ. એવાં નાટકોનો 'બોયકોટ' કરવો જોઈએ. સ્ત્રી વર્ગે પોતાના સન્માનની રક્ષા કરવા આગલ ધરાવવો, જોઈએ. કોઈ મોટા શહેરની જાહેર જગ્યાએ જઈને જીએ; જાતજાતનાં વસ્ત્રાલંકારમાં મદાએલી સ્ત્રીઓનો સમૂહ જીએ; સુંદર દેખાવાની ટીપ્પીપના પ્રદર્શન રૂપ બ્યક્તિઓ જોતાં જાણે ચીતરી ચડે તેવી લામણી થશે. પૈસાઠાર અને પૈસાવાળાં દેખાવા મથનાર આ રોજામાં સુશિક્ષિત બહેનો આંખોને વેઠે ગણાય તેટલી દશે; છતાં બહેલી સ્ત્રીઓ ફેશનેશન હોય એવી મોટી માન્યતા ફેલાવાનો ધધો જ ફેટલાક લાઇ બેઠા છે. જેઓ ખરી વાત જાણતા નથી અગર જાણવા મામતા નથી, તેમનો મન ફેરવો એ અશક્ય વસ્તુ છે. સામાન્ય રીતે તો સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓ સાદા-

છમાં જ પોતાની મદત માને છે એ દર્શીકત છે.

બીજું એક ખાતત તરફ આપ સર્વતુ' લક્ષ દોરવા' રજા લઈ છું. આપણા દેશની પ્રજાતું શરોરજળ, તેમતું આરોગ્ય, તેમના ખાંધા વગેરે દિન પર દિન ઊતરતી દશામાં જતા જાય છે એમ એ ખાતતનો અભ્યાસ કરનારાઓ જાહેર કરે છે. આ સખધે બહે-જોએ ખાસ વિચાર કરવાની જરૂર છે. શ્રીઓ ખાળકોને ઊછેરે છે, તેમના પોષણની વ્યવસ્થા કરે છે, તેમણે આ સંખધમાં શોષખોળ કરી કંઈ હિતુપે છે તે જોઈ તેના દસાજ લેવા જરૂરી છે. પુષ્ટિકારક ખોરાક અને પૂરતી કસરત એ બેની ખામી મને પોતાને લાગે છે. પ્રજાનાં ખાળકોનો મોટો ખામ દૂધ વગર વીછેરે છે. તેમને ફળફળાદિ શાકપાન ખાવા મળતાં નથી. તેનાં ધણાં કારણો છે. તેમાં જે

આપણે દૂર કરી શકીએ તેવાં હોય તે હાથમાં લેવાં એ પ્રગટિતનું મોટું જરૂરી કામ છે.

મને માહિતી મળેલી છે કે ઇંદોરની શાખા ઉત્સાહપૂર્વક શ્રી જાતની બઢતી ચાય તેવાં જીદાંજીદાં કાર્યો કરે છે તેમજ મધ્યસ્થ સંસ્થાને દરેક પ્રસંગે જરૂરી સાથ આપે છે. ઇંદોર શહેરમાં પચરંગી પ્રજા વસે છે. તે સર્વ એકત્ર યજ આવાં શુભ કાર્યો કરવા બહેનો સતત શ્રમ કરે છે એ પ્રસંગ-નીય છે. જે દીર્ઘ દષ્ટિથી અને દેશપ્રીતિથી અખિલ હિંદ મદિલા પરિષદ સ્થાપિત યજ છે, તે આપણી પ્રજાને વધારે ને વધારે ઉપકારક નીવડે તથા બવિધની પ્રજા તેનાં શુભ પરિણામ પ્રાપ્ત કરે, એ શુભેચ્છા સાથે મારું મોલવાતું સમાપ્ત કરું છું.

વિદ્યાબહેન નીલકંઠ.

જોઈએ છે : મહિલાઓની દોરવાણીમાં દષ્ટિપંલટો

અખિલ હિંદ મદિલા પરિષદ નામે ઓળખાતું એક મંડળ આ દેશમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે, જેનો હેતુ ઓરવાતગ્યનો હોવાતું જાહેર કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ અત્યાર સુધી ગમે ત્યારે દાહમાઠ સાથે મળ્યા જવા સિવાય એ મંડળે પોતાને નામે કશી કામગીરી નોંધાવી નથી. આમ છતાં એ પરિષદની એક પ્રાંતિક શાખાના 'સંજ્ઞ' અધિવેશનની એક પ્રસન્નિ તાજેતરના એક માસિકમાં વાંચવામાં આવતાં તે પર પ્રસંગોચિત બે બોલ દેવા પડે છે.

વૈદાનિક કૃશમતા વિ. લોકસંપર્ક

પંડિત જવાદરલાલ નેદરૂએ જેને આપણી કરનાર સંમેલન જણાવ્યું છે એવા ઉપયુક્ત મંડળ તરફથી કશી વિધાયક કામગીરી થવા નથી પામી. હા, એકાદ બે

આશ્ચર્યકારક જાહેરાતો યજ છે—એક તો સંતતિ નિયમનની દિમાપતી અમેરિકન કુમારી માર્ગેટ સેમરના શબ્દોની પુનરુક્તિ કરીને શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે મુદ્દનો તોપમારો બનાવાતી સંતતિને જન્મ જ ન આપવાની દિંદી શ્રીઓને આપેલી શિખામણ, અને બીજી તે લેડી રામરાઓએ જ પાશ્ચાત્ય અનુકરણ દષ્ટિએ અને મિસ માર્ગેટ સેમરની કુબેચના સમર્થનમાં હિંદને સંતતિનિયમનની આપેલી શિખામણ ! ૪૦ કરોડની વસતીના દેશમાં માત્ર ૧૦,૦૦૦ જ સભ્યો ધરાવતી એ સંસ્થા આખા દેશવતી મોલવાનો દાવો કરે એમાં કશું અનુગતું નથી, પણ દેશના સર્વસામાન્ય ઓવર્જને પોતાના વિશ્વાસમાં લેવા માટે આવી બેજવાબદાર જાહેરાતને બદલે કશી વિચિટ્ટ સક્રિય કામગીરીની અપેક્ષા નથી રહેતી ! ૧૦,૦૦૦ સભ્યો પર

૩૮ શાખાઓ, ૧૫૦ ઉપશાખાઓ, ૧૨ કારોબારો સમિતિઓ વગેરેનું તંત્ર ઊભું કરવામાં નેટલી વૈધાનિક કુશળતા એ મંડળ દર્શાવી રહ્યું છે એટલી લોકસંપર્કની કુશળતા એણે દર્શાવી છે ? પુરુષની સત્તા સામે સ્ત્રીને દલિત વર્ગ તરીકે અત્યેક સંમેલનમાં જાહેર કરવાથી જ સ્ત્રીને સંસાર નથી સુધરી જતો. એ પરિસ્થિતિ ટાળવા માટે હિંદી સ્ત્રીના કાયદેસરના રાજકીય અને સામાજિક હક્કોના મોરચે લડત આપવી જોઈએ છે. અ. હિં. મહિલા પરિષદ એવી લડતને અમલી બનાવાનું તો દુર રહ્યું, પણ એવી લડતનો કોઈ દુરઆગી અને પરિણામ-લક્ષી કાર્યક્રમ પણ ઘડ્યો છે ?

અ. હિં. રાષ્ટ્રીય મહાસભાની જે આરંભિક દશા હતી, એજ દશા અ. હિં. મહિલા પરિષદની આજે રહી છે. એના પ્રમુખપદે કોઈ ઉમરાવની મહેરદાર આવે, કોઈ શ્રીમંત પિતા કે પતિની લાડકી પુત્રી કે પત્ની આવે કે પાશ્ચાત્ય વિચારપ્રવાહોની રન્ડેરજ માહિતી ધરાવતી કોઈ જાદુશ્રુત વિદ્વાધી આવે એ સામે વાંધો ન હોય. જો પોતાની લાગવગ, શ્રીમંતાઈ કે વિદ્વતા વડે પણ હિંદી સ્ત્રીઓની આજની દશા સુધારવાનો ચમત્કાર એથી સાધી શકાતો હોય તો, બાકી દુરસદે એકવાર મળીને દેશની કે જગતની પરિસ્થિતિને અનુલક્ષીને તરેહવાર કરાવો ધડી કાઢવાથી જ કોઈ પ્રવૃત્તિ ક્રાન્તિકર નીવડી હોય એમ નથી જણાવું.

પ્રત્યક્ષ ક્રાન્તિમાં ફાળો દેટલો ?

નિરક્ષર એવી ખેડૂત કે શ્રમજીવી સ્ત્રીઓ માટે એ પરિષદનો-અલગતા, તેના અત્યારના સ્વરૂપમાં-કશો અર્થ નથી. અંત મહેનતથી કમાણી કરવામાં એ સ્ત્રીવર્ગ પુરુષની બરોબરીનો હોષને અનેક અધિકારો તે નૈસર્ગિક

રીતે જ બોમવે છે અને એ અધિકારો કાયમ રાખવાનું શારીરિક તેમજ આર્થિક સામર્થ્ય પણ તે ધરાવે છે. એ પરિષદની આગલી દરોળો જે બાનુઓ શોભાવે છે એમને તો એ અધિકારો મળી ગયા હોવાનું જ માનવાનું રહ્યું. એટલે બાકી વિચારણીય પ્રશ્ન રહે છે તે એ પરિષદ મુખ્યત્વે જેમના અધિકારો માટે ઊઠાપોઠ મલાવી રહી છે અને જે વર્ગની ભાગ્યેજ કશી હામરી એના અધિવેશનમાં જણાય છે તે મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓનો.

આજની વિષમ સમાજરચનાએ ઓપુરુષ સંબંધની સમસ્યાને પણ વિષમ બનાવી મૂકી છે, એટલે એ સંબંધની વિષમતા ટાળ્યા વિના છૂટકો નથી. સામાજિક ક્રાન્તિથી જ એ વિષમતા ટાળી શકાય અને એવી ક્રાન્તિમાં પ્રત્યક્ષ ભાગ લેવાથી જ તેને પરિણામસાધક બનાવી શકાય. મહિલા પરિષદમાં એવી પ્રત્યક્ષ ક્રાન્તિકારિણીઓ કેટલી ? કેંગ્રેસને નેવા લોકમાન્ય ટીળક અને ગાંધીજી મળ્યા એવી, ક્રાન્તદર્શી અને લોકસંપ્રકૃત જ્યોતિર્મયી દોસ્તવણી મહિલા પરિષદને હવે મળવી જોઈએ છે, નહિતર એના પોપટિયા કરાવો આવતાં ઘોડાં જ વર્ષોમાં એક જીનવાણી સંરચા તરીકે તેને પાછળ પાડી દેશે.

પુનર્ગઠનાની 'સમાન' જવાબદારી

રોષિત તરીકે સ્ત્રીને સદા દ્વાપાત મણાવતા રહેવું એ જ કંઈ તેના ઉદારનો રામબાણુ હોવાજ નથી. મતાધિકારથી માંડીને નાગરિકત્વના સમાન હક્ક સાથે રાષ્ટ્રધડતરની સમાન જવાબદારી માટે દેશના સ્ત્રીવર્ગને એ પરિષદે આજસુધી કેટલો તૈયાર કર્યો છે ? મહેતી કે નર્સ બનીને સતોષ માનના સ્ત્રીવર્ગને એન્જિનીયરિંગથી માંડીને ખેતીવાડી સુધીના વ્યાપક ક્ષેત્રમાં પ્રવેશાવવાનો અને રાષ્ટ્રીય યોજક શુદ્ધિએ દેશના સ્ત્રીસામર્થ્યને

નિયોજવાનો કયો પ્રયાસ એના દ્વારા થવા પામ્યો? મહિલા પરિષદે માત્ર 'સમાન હક્કો' નો જ ભોગવટો કરી બેસી રહેવાનું છે કે પછી સમાન હક્કના ધોરણે રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક પુનર્વ્યવસ્થામાં પણ સમાન જવાબદારી ઉઠાવવાની છે ?

નિરક્ષરતા અને ઓઝોનું દરમ એ કોઈ-
પણ સમાજને માટે કર્તકકર્ય છે. હિંદનો
કૃષ્ણવાંચેશ પુરુષવર્ગ એ સમજ્યો છે અને
એ સમજવાથી માંડીને આજ સુધી એના
નિવારણના પ્રયત્નો અપ્યવેશ્ય પર્વે જ
કયો છે. આજે ત્યારે પુરુષવર્ગનું પ્રથમ
લક્ષ રાષ્ટ્રીય પારતંત્ર્ય રોકી રહેલ છે ત્યારે
એ કલેક નિવારણના માગે શોધવાની
જવાબદારી આ, હિં. મહિલા પરિષદ જેવી
સંસ્થા સહેજે ઉઠાવી શકે તેમ છે. આરામ
ખુરશીઓથી નીચે જીતારીને ધૂળથી ખરડાવાની
બીજી રાષ્ટ્રતા આવા આપત્તિકાળે રાખવી
— જેટલી અવિવેક પુક્ત છે એટલી જ
રાષ્ટ્રના તાત્કાલિક ભાવિ સાથે કરોડ સંજંધ
ન ધરાવતા સંતતિનિપત્તન જેવા પ્રત્યે હિંદ-
પવાની પરિપક્વની વૃત્તિ વિવંચનાપૂર્ણ છે.

નવરચનાનો શ્રેયોમાર્ગ
 દિંદતી ઓ લાચાર છે, શોષણ પર
 નિર્ભયતા સમાજમાંનો અધિકારીદ વર્ગ સર્વ
 બાબુએ સર્વ પ્રકારનું શોષણ અપનાવીને
 પોતાનું વ્યવસ્થા ટકાવી રાખવા મથી રહેલ
 છે. સીવર્મ પશુ એવા જ શોષણનો ભોગ
 બનેલ છે. એ શોષણ વિરૂદ્ધ લડત આપીને
 સમાજની નવરચનામાં દિંદતી ઓ પોતાનો
 સમાન હિસ્સો આપણી થશે ત્યારે તેનું દાસ્ય
 અને તેની દુર્ગંધતા આપોઆપ નષ્ટ થશે.

એટલે, અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું
ને કર્તવ્ય રહે છે તે ઓરવાતઁર્થ-એના
વાજબીપણા માટે ભાગ્યે જ હવે ઠાકને યંત્ર
રહી છે તેનો એકનો એક સર ફૂંકવા કર-
વાનું નહિ પણ સુદેશતરકાલીન હિંદની સમાજ
રચના ઠીક ઠીક બોધે તેનો રમણ આદર્શ
રજૂ કરીને તેનો વ્યાપક પ્રચાર કરવાનું,
ઓમાનસના શૈક્ષણિક અને સાંસ્કૃતિક પરિ-
માર્જન દ્વારા જીવનનાં નવાં મૂલ્યોની પ્રતિષ્ઠાનું,
વગેરે. આગળની સાથેસાથ આવતી કાલ પર
પણ હિંદી રાખવાનો પ્રતિબંધ તો કંઈ
પુરવવર્ગે નથી મૂક્યો ને !

સંસારશાસ્ત્રી

રવિલાણી
મનુનાં મઠીયાં
પસીનાં પાપડ
વડોદરાની વિખ્યાત વડી
રામકૃષ્ણ અમદાવાદી યોગ

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું
આગામી અધિવેશન :

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું આગામી અધિવેશન એપ્રિલ માસના પહેલા અઠવા-
ડીઆમાં મળવાની જાહેરાત હમણાં હમણાં
ચલા માંડી છે. એનાં પ્રાંતિક અધિવેશનો પણ
ચુખ્ત, અમદાવાદ અને સુરત સુકાગે તાજે-
તરમાં મળી ગયાં.

આ તખ્તે વિવિધ વર્તમાનપત્રોની
કતારોમાં “ અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ
શું કયું ? ” “ એ જણેલી સ્ત્રીઓ માટે
ચા-પાણીની મિજલસ માત્ર છે, ” એવે
ગ્રામસ્ત્રીઓ માટે શું કયું ? એવા એવા
આક્ષેપો ચલા આવે છે.

આવા, આક્ષેપોના રદિવારૂપે પરિષદનાં
ગુજરાત વિભાગનાં અમણી શ્રી. વિદ્યાનહેન
નીલકંઠે એક બાપણમાં જવાબ આપ્યો છે.

શ્રી. વિદ્યાનહેને સાચું જ કહ્યું છે કે,
હિંદી સ્ત્રીઓના આખા વર્ગનો અવાજ
રજૂ કરવા માટે એક સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓની
સંસ્થા હોવી જોઈએ; જેનાં સભ્યો એ વર્ગના
સામાજિક, નૈતિક અને રાજદારી પ્રશ્નોની
છબાવટ-ચર્ચા કરી ચત્તાવાળાઓ સમક્ષ
રજૂ કરે.

અને અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદે આ
દિશામાં સરસ કામગીરી પણ જાળવી છે.
એનો અવજ મધ્યમ સરકાર સુધી પહોંચા-
ડવામાં એને ધણીવાર સફળતા મળી છે અને

તેના અભિપ્રાય પર વજન મુકતાં તેનાં શુભ
પરિણામો પણ આવ્યા છે.

બીજી બાજુ, એક એવા પણ આક્ષેપ
કરવામાં આવે છે કે, પરિષદે ગામડે વસતી
અબણ સ્ત્રીઓના હિતાર્થે શું કયું ?

આ પ્રશ્ન પણ સ્વાભાવિક છે. પરિષદે
પ્રૌઢશિક્ષણ પ્રચાર માટે પ્રયાસો કર્યા છે,
ગામડે વસતી જાહેરોની પરિચરિતની તપાસ
પણ કરાવી હોવાનું જાણુવા મળે છે તેમજ
એ ક્ષેત્રમાં કામ કરવા માટે સ્ત્રીતાલીમ વર્ગો-
દ્વારા કેટલીક જાહેરોને તાલીમ આપી એ
દિશામાં સક્રિય કામ કરતી પણ કરી દીધી
હોવાનું કહેવાય છે.

પરંતુ આજના વિષમ કાળમાં, આપણે
ધારીએ તેટલું સક્રિય કામ તે ન કરી શકે
તે બનવા જોત છે. વળી પરિષદની કાયકતા
અનેક જાહેરો આને જોલના સળિયા પાછળ
પણ હશે.

આ રિચતિમાં થોડું ધણું પણ જે કાવ
એ પરિષદદ્વારા ચાલતું હોય તેની પણ શુભ-
ચતા આપણે અવશ્ય આંકવી જોઈએ.

હવે, આપતા એપ્રિલ માસમાં, એના
આગામી અધિવેશન અંગે વિનંતિમયક એ
સજ્જો લખીશું તો તે અરથાને નહિ લેખાય.

આવતા અધિવેશનમાં, હાલની પરિચરિત
પર વિચારણા ચલાવી, હિંદી સ્ત્રીઓના
શહેરી તેમજ ગ્રામસ્ત્રીઓની-સામાજિક વિશ્લે-
ષણી એક વ્યવહાર સક્રિય યોજના પરી કાઢી
તેનો અમલ કરાવવા પ્રયત્ન કરે.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વ : નાગરસ ઇ. પટેલ, મલાહ

ઉપા

કુંકરે કુંકર સૂર મુજીતી ઉપા,
ધીરે ધીરેથી ખીલતી હો જી.

ઝગ ઝગ રાતુડા રંગના કુંવારા,
ધરતી માતા એના ઝીલતી હો જી.

રાણીએ રાણીએ પંખીમાં ઉડતાં,
બાલુમાં હોંસથી ઉડતાં હો જી.

નદીના નીર પર ઉપાકિરણને,
જોયા તરંગ જાણે કૂંડતાં હો જી.

ઝાકળનાં મોતિમાંની ગાળા ચળકતી,
ઉપાનાં દ્વાર જ્યાં ખુલતાં હો જી.

વૃક્ષોનાં રાજપાન નીચાં હકીને,
મોઘેરા આવકાર આપતાં હો જી.

આવો ઉપા બહેની ! આવો તમે ને,
અધારાં ફર કાંઈ થાયે હો જી.

મારા તે કેશની ઉપા ઉગેને,
એતન કુંવારા લાયે હો જી.

શ્રી. ગેમલસિંહ મહીડા

ચતુરાઈ

એક હતો રાજા. તેનું નામ જયપાલ, તેનું રાજ્ય ઘણું મોટું હતું. એની રાજધાની માલપુરમાં હતી.

એ નગરમાં એક વાણીયો રહેતો હતો. તેનું નામ બુદ્ધિદાસ હતું. તે બુદ્ધિનો ખજાનો હતો, નામ તેવા જ તેનામાં શુભ હતો.

એક વખત રાજાને ત્યાં બીજા દેશેના રાજાઓ મહેમાન તરીકે આવ્યા, જયપાલ રાજાએ તેમનો સારી રીતે આદર સત્કાર કર્યો, રાજાએ તેમને મહેમાન ગૃહમાં ઉતારે આપ્યો.

પછી રાજાએ પોતાના એક નોકરને બોલાવી કહ્યું, “ મહેમાનો માટે રાખડી બનાવવાની છે, માટે તું બજારમાં જઈ દૂધ લઈ આવ, અને તે લાવી રસોડામાં જઈ રસોડયાઓને આપ, અને કહે કે રાખડી બનાવી આપે. ”

નોકર તો દોડ્યો, ઝટ દૂધ લઈ આવી રસોડામાં જઈ રસોડયાઓને આપ્યું, અને રાજાનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો.

રાજાનો હુકમ ! પછી પુછવાનું શું ? રસોડયાઓ ઝટ કામે લાગી ગયા, જરા પારમાં તો રાખડીની સુગંધ આખા રસોડામાં પ્રસરી રહી.

રસોડયાઓએ નોકરને બહુ કરી, નોકરે રાખડી ભેઈ, ભેતાં જ તેનું મોટું પડી ગયું, રાખડીમાં તેને દૂધ ઓછું નાખેલું જણાયું. એટલે તે બોલ્યો, “ તમે આમાં કેટલું દૂધ નાંખ્યું ? ”

રસોડયાઓ બોલ્યા, “ તમે જેટલું લઈ આવ્યા હતા, તેટલું બધું નાંખી દીધું હતું. ”

પણ નોકરનું મન માન્યું નહિ. તે તો ગયો સીધો રાજા પાસે અને બનેલી બધી ખીના કહી સંભળાવી.

રાજા પણ મુંઝાયો. કોણે પીધું હશે તે બહુવું તેને સુરકેલ થઈ પડ્યું, તે તો વિચાર કરવા લાગ્યો.

પણ એટલામાં કાંઈ કામસર બુદ્ધિદાસ રાજાને મળવા આવ્યો. રાજાને તેણે નમસ્કાર કરી પછી રાજા કશું બોલ્યો નહિ. તે બુદ્ધિનો ચપલ હોવાથી તેણે ધારી લીધું કે રાજાનું મગજ આજે અસ્થિર જણાય છે, કંઈક શુચ્યવણ હોવી જોઈએ.

એટલે તે બોલ્યો, “ રાત્રી ! આને આમ કેમ ? શાના વિચારમાં પડ્યા છે ? ”

રાત્રીએ બધી વાત બુદ્ધિદાસને કહી સંભળાવી; વાત સાંભળ્યા પછી થોડી વાર વિચાર કરીને તેણે નોંકરને કહ્યું. “ તું પાછો જા ! અને બધા રસોઈયાઓને અને નોંકરને આહિં લઈ લાવ. ”

નોંકર તો ગયો, બધાને લઈ આવ્યો, બધા લાઈનબંધ હિસા રદા.

પછી બુદ્ધિદાસે રાત્રીને કહ્યું. “ રાત્રી ! જુઓ તો ખરા ! આ લોકો દૂધ પીએ છે, અને વળી સાચે સાચે પોતાના હોઠને પલ્લ પાચ છે, જુઓ ! પેલા લોકોના હોઠે દૂધનું ફીણ કેવું ચરસ બાજેલું છે ! ”

હવે જેઓએ દૂધ પીધું હતું તેઓએ છાનામાના આડકતરી રીતે પોતાના હાથ હોઠ પર લગાડ્યા, એટલે તરત જ બુદ્ધિદાસ બોલ્યો, “ જુઓ ! રાત્રી ! જે લોકોએ હોઠે હાથ લગાડ્યા છે, તેઓએ જ દૂધ પીધું છે. ”

તપાસ કરતાં વાત સાચી પડી. ગુનેગારોને રાત્રીએ હાંસી મૂક્યા, અને બુદ્ધિદાસને પોતાનો મુખ્ય પ્રધાન બનાવ્યો.

ચી. શાંતિ દામકાકર

✱

બુવાનો જાદૂ

હમારાં ગામમાં રથો લગરીઓ અને બગો બુવો બે બાઈ રહેતા હતા. બગો બુવો પૂણે અને રથો લગરીઓ ડાખલું વગાડે, ગામમાં બધા વાતો કરતા હતા. ‘ અથા બુવો તો બગો જ. એને બાથુલ સાચા ચડે છે ’ ત્યાં વળી બીલ વાતો કરતા. ‘ અરે હાજા ભેવાના તો રવાના જ. બલબલું વગગાડ ખોળી કાઢે. ’

હું આ બધા ટોંગ જ માનતો, અને કહેતો ‘ બધા ટોંગ ! અમમાં પૂણે અને પતિ ખાખ. ’ ત્યાં લોકો કહેતા કે ‘ શું મારા બાઈ ! નિત્યા વિનાના. ’

એક વખત હું અને મારો મિત્ર છગન બાથુલએ ફરવા ગયા. દરીશના દિવસ હતો બાથુલ દરેરીએ જવારા વાળ્યા હતા. બગો પૂણે દતો અને રથો ડાખલું કાઢતો હતો, અને માતો હતો—

‘ એ મારા હાથવેલ ગામના પટ્ટી, રે તે—

મિંદર ખ્યાતા પિધા-વગેરે વગેરે.

અને ડાખલું વાગતું:—

ઢાંગ છે ઢાંગ છે, ડીંગ છે ડીંગ છે;
ડીંહીંગ ડીંહીંગ, ડીંગ છે રૂક.

ધૂણતો ધૂણતો ભુવો બોલતો:—

સાવ લલે છે, સાવ લલે છે;
બાહુજના, સાવ લલે છે.

થોડી વારે ભુવો ધૂણતો ગંધ રહ્યો, અને દૂધનો ખ્યાલો પી ગયો. નગરીએ નમસ્કાર કરી ડાખલું ભરવી દીધું.

થોડી વારમાં શાન્તિ પથરાઈ ગઈ.

થોડી વારમાં ભુવાને સાંભળી આવ્યું હોય એમ ડાળ કરી: ‘અત્યા, રધા ?’
રધા બોલ્યો: ‘હાં મહારાજ !’ ભુવો બોલ્યો: ‘આટલામાં મને મહાદાની ગંધ આવે છે, મરી ગયું હોય કે પછી મરવાતું હોય.’

રધો બોલ્યો: ‘મહારાજ ! તમારી રહેર.’

આ સાંભળી મારો મિત્ર છગન બોલ્યો:—‘જો તું કહેતો હતો કે ઢાંગ, પથુ હું કંઈ બોલ્યો નહિ.’

થોડી વાર થઈ ખાલપા વાડમાં મરણપોક પડી. હું અચંબો પાર્યો. અને થનમાં બોલ્યો:—‘સાચું ચ હોય !’

છગન:—‘જોયો ચમત્કાર ? એમ છે ત્યારે.’

પછી અમે વાતો કરતા ઘેર આવ્યા. ઘેર આવીને મેં મારી બાને કહ્યું:—
‘બા ? આજ તો મેં ભુવાનો ચમત્કાર જોયો.’

મારી બા:—‘કેવો ?’

મેં બધી વાત કહી સંભળાવી. મારી બા વાત સાંભળી બોલી:—‘બધા ઢાંગ ! ને સાંભળ—

“ખાલપા વાડમાં એક મહિનાથી એક સ્ત્રી માંડી હતી. મંદવાડ વધી જવાથી એને ખાલપા દવાખાનામાં લેઈ ગયા. ત્યાં દાકતરે કહ્યું કે આ સ્ત્રી બધેયે નહિ માટે લઈ જાય ! ખાલપા એ સ્ત્રીને ગાઠામાં ઘાલી ઘેર દોધ આવતા હતા. તે ધડી ભુવે પૂછ્યું હતું કે ‘આ સ્ત્રીને કેમ છે ?’ તે ધડી એ લોઠાએ બધી બીના કહી

સંભળાવી. આ વાત હું પાણી લરીને આવતાં સાંભળતી હતી, હવે બાકી
અમલકાર ? ”

હું આ સાંભળી આશ્ચર્ય પામી ગયો.

એક વખત એક ઢેરી માંદી હતી. ઢેર રધા પાસે દાણા ભેગાવવા આવ્યો.

હું પણ લાચુલ્ય એ ગયો હતો. હવે રધાનો ઢાંગ ભેગાનો સરસ વખત હતો.
હું શાન્તિથી સો નેતો બેઠો.

રધે લાલ કામળી આણી; અને સરસ ગડી લાળીને જ્યાં તડકે આવતો
હતો ત્યાં પાથરી. ઢેર-રધાને ઘઉંના દાણા એક ચુકી આપ્યા.

રધાએ ઢાંગ આપ્યો. એ મૂળે બડબડતો પણ મનમાં, હાં. રહેજ બખડી
થપટી દાણા કામળી ઉપર નાંખ્યા અને બળે દાણાનાં ભેડમાં ગણવા લાગ્યો. ગધા
બળે બળે જ થાય ત્યારે એને વેણ કહે છે. અને કદાચ એક વધે તો વધાવો
કહે છે.

રધા દાણા આધા પાછા ફેરવતો હતો. મારા સાચુ ભેડ રધો બોલ્યો:—
‘ સ્ત્રીમનલાઈ, દાણા કેવા ફેખાય છે ? ’ મેં નેથું તો બધાય ઘઉંના દાણા ભૂરી
‘ શાહીમાં બોળી દીપા હોય એમ ફેખાવા લાગ્યા. હું નવાઈ પામ્યો. પણ પાછું
વિચારું કદાચ ઢાંગેય હોય !

રધે દાણા ભેડ કાઢ્યા. અને ઢેરને ધાર દાણા આપી કહ્યું:—“ ભે સાંભળ ?
આ ધાર દાણા એ માંદી સ્ત્રીના ખાટલાના ધાર પાયા ઉપર નાંખી દેજે. ’

ઢેર આજાર માની દાણા લેઈ ચાલતો ગયો.

પણ, મને તો રધાનો ભદ્ર બલુવાની ચંદપટ્ટી થતી હતી. ઘેર ધ્યાવી મેં
લાલ કામળી પેટીમાંથી કાઢી અને રધાની પેટે તડકે પાથરી અને ઉપર ઘઉંના દાણા
ફેરવવા મંડ્યો. થોડાંવારમાં બધાય દાણા શાહી જેવા જણાવા લાગ્યા. પણ મેં
ઘઉંને બદલે કાંકરા ફેરવ્યા તો તે પણ શાહી જેવા ફેખાવા લાગ્યા. મેં રધાનો ભદ્ર
ભેડ લીધો.

થોડા દિવસમાં પેલી માંદી ઢેરી મરી ગઈ, ત્યારે રધે કહ્યું:—‘ એ દાણા
નાખતાં જ ભૂલ થયેલી. ’

આર્થિક દર્યા : અહીં મરીખી વધુ પ્રમાણમાં છે. સેંકડે ૭૫ ટકા મેદુત છે ને બૂખે મરે છે. બ્યાપારીઓની સંખ્યા સેંકડે ૧૧ છે. નોકરીવાત ૪ ટકા છે. હિંદમાં બજારોની સંખ્યા ૬૮ લાખ, ૭૬ હજાર છે. હજી ૨ કરોડ, ૫૫ લાખ ૭૬ હજાર છે. સરેરાશ એક માણસની રોજની આવક ૭૫ પૈસા છે. ભ્યારે સંયુક્ત રાજ્યમાં દરરોજ એક માણસની સરેરાશ આવક ૮ રૂ. ૮ આના, ઈંગ્લેન્ડમાં ૪ રૂપિયા એક આનો, ફ્રાંસમાં ૩ રૂ. ૮ આના અને જાપાનમાં ૩ રૂ. ૨ આના છે.

દેશી રાજ્ય : ભારતમાં દેશી રાજ્યોની સંખ્યા ઓછી છે. હૈદરાબાદ (૧૪૪૭૫૧૪૮), રત્નપુતાના એજન્સી (૧૧૨૨૫૭૧૦), ગણ્યપ્રાંત એજન્સી (૬૬૭૨૭૬૦), મદ્રાસ રેટેડ એજન્સી (૬૦૫૪૮૪), મહેસુર (૬૫૫૭૩૦૨), ગ્વાલિયર (૨૪૪૩૦૦૭), જંશુકાશ્મીર (૭૬૪૬૨૪૩), ત્રાવણકોર (૫૦૬૫૬૭૩) પશ્ચિમ ભારતરાજ્ય (૩૬૬૬૨૫૨) અને મેચીન (૧૨૫૦૦૧૬) છે. અહીં રાજેરાની કુલ વસ્તી ૯૩ લાખ, ૨૬ હજાર, ૬ સો, ૫૮ અને ગામડાંઓની ૭ કરોડ, ૧૬ લાખ, ૮૩ હજાર ૮ સો ૮૭ છે. કેળાવવાઓની કુલ સંખ્યા સેંકડે ૮ છે.

સલામી—ભારતના રાજ્યોને સરકાર તરફથી યોગ્યતા મુજબ સલામી આપવામાં આવે છે. જેમાં ગ્વાલિયર, વડોદરા, જશુ, હૈદરાબાદ અને મહેસુરના રાજ્યને ૨૭ તોપ, છોટા, ભોપાલ, ઉદ્ધર, મેદાપુર, ત્રાવણકોરના રાજ્યને ૧૬ તોપ, ભરતપુર, બાવલપુર, જયપુર, જોધપુર, કચ્છ, મેચીન, મેટા, કરોલી, છુદી, ટાક, પતિયાલા અને રવાના રાજ્યને ૧૭ તોપની સલામી આપવામાં આવે છે. એના સિવાયના બીજા ૧૮ રાજ્યોને ૧૫, ૧૬ રાજ્યોને ૧૩, ૨૬ રાજ્યોને ૧૧ અને ૩૮ રાજ્યોને ૬ તોપની સલામી આપવામાં આવે છે.

આ સર્વ વાતોનો વિચાર કરીએ છીએ અને ગણ વાતોને યાદ કરીએ છીએ. આજે પણ એમાં ગાંધી, ગામા, આચાર્ય બોઝ, રમણ, રાય, રવીન્દ્ર જેવા સપ્રતો પેલા યમા છે જેઓએ જગતમાં ભારતનું માથું ઉંચું રાખ્યું છે. અહાહા ! હિમાલયનું ઉંચું શિખર, ગંગા સિંધુની અમૃત જેવી ધારા, તાજમહાલની ઠારીમરી, ઝણુઓનું આગમન ફળફુલોનો જથ્થો શું બીજા દેશમાં મળશે ? -

ઓ હિંદના ખીરપુત્રો અને પુત્રીઓ, ખડાદુર બનો. હિંદવાસી બનવા બદલ ગર્વ મો અને જગતને કહો કે અમે “ હિંદી છીએ-હિંદમાં જન્મ્યા છીએ-હિંદ અમારો દેશ છે અને દરેક હિંદવાસી-હિંદનો જંગી પણ અમારો ભાઈ છે...” ઓ હિંદવાસી ભાઈઓ અને બહેનો, તમારી પાસે માત્ર લંગોટી હોય તો પણ તમે ગર્વથી મોટે સાદે કહેજો, “ હિંદનું જીવન, હિંદની આગાહી એ અમારો પ્રાણ છે. હિંદની મુક્તિ માટે અમે ઝંખૂમીશું અને અમારો પ્રાણદાન પણ ઓઠા છે. અમે અમારા દેશ માટે તન મન ને ધન અર્પીશું, હિંદ માટે સાચા વીર યજ્ઞનું ને હિંદની પવિત્ર ભૂમિને સર્વસમ બનાવીશું. હિંદની વાડી તાણ કરીશું. હિંદનું કલ્યાણ એજ અમારું કલ્યાણ છે. ”*

શ્રી ઉચ્ચરણમી સાંતિલાલ મહાજન

દરેક લાયબ્રેરીમાં ખાસ વસાવવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો

૧ હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ ભા. ૧-૨-૩ ૧૧-૦-૦	
૨ રાજયોગી પાત્ર પરમાર મારા વર્ષાદેવ ભા. ૧-૨ ૮-૦-૦	
૩ બલહક બંકા દેવડા ભા. ૧-૨ ૬-૮-૦	
૪ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન ૪-૦-૦	
૫ વિશ્વભારતી ૧-૦-૦	
૬ કૃષ્ણાદી ૦-૪-૦	

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

શ્રી સયાજીરાવ માધવવાડનું જીવનચરિત્ર

૧ ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ૩-૧૨-૦	
૨ નગવેદ સંહિતા ભા. ૧ થી ૫ ૧૦-૪-૦	
૩ વેપારની ચાવી ૧-૧૨-૦	
૪ વિદ્યુત ૧-૧૨-૦	
૫ વિદ્યાનંતા વિધાયકી ૧-૧૨-૦	
૬ માર્ગ જીવન અને કાર્ય ક્ષેત્ર ૧-૧૨-૦	
૭ ઇતિહાસ સમયનું હિંદ ૧-૧૦-૦	
૮ જુલાનીની ચાવી ૧-૮-૦	
૯ કેનેડાનું જવાબદાર રાજતંત્ર ૧-૮-૦	
૧૦ રાજયશી ૧-૮-૦	
૧૧ ભારતીય સમાજશાસ્ત્ર ૧-૬-૦	
૧૨ આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર ૧-૪-૦	
૧૩ ઉદ્યોગોની ઉત્ક્રાંતિ ૧-૪-૦	
૧૪ કળા અને જાગૃતિ ૧-૨-૦	
૧૫ ભાષા વિજ્ઞાન પ્રવેશિકા ૧-૩-૬	
૧૬ મહાપતરામ ૧-૧-૦	
૧૭ નેદરલેન્ડનું જીવન ચરિત્ર ૧-૦-૦	
૧૮ વલ્લભ ૧-૦-૦	
૧૯ ઇંગ્લેન્ડ અને હિંદુસ્તાન ૦-૧૫-૦	
૨૦ ખેતીના ઉપદ્રવો ૦-૧૪-૦	
૨૧ સરોવરના જીવો ૦-૧૦-૦	
૨૨ ગર્ભ વિદ્યા ૦-૧૨-૦	
૨૩ સૂર્ય ૦-૧૨-૦	

૨૩ મનુષ્ય ભ્રમણ ૦-૧૨-૦	
૨૪ પ્રાચીન પૂર્વ ૦-૧૨-૦	
૨૫ હિંદુસ્તાનમાં જુદા જુદા રાજ ૦-૧૨-૦	
૨૬ નરસિંહ મહેતા ૦-૧૧-૦	
૨૭ સામાજિક સુધારપતા ૦-૧૧-૦	
૨૮ નૌકાબળ ૦-૧૧-૦	
૨૯ ધન વિદ્યા ૦-૧૧-૦	
૩૦ હિંદની સરે નીકળેલા વહાણવટીઓ ૦-૧૧-૦	
૩૧ પરિવર્તનવાદ ૦-૧૦-૦	
૩૨ હિંદુસ્તાનના લોકો ૦-૧૦-૦	
૩૩ પ્રાણીઓનાં શબ્દાવલિ તથા વધુ વિજ્ઞાન ૦-૧૦-૦	
૩૪ રાજાનીક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ૦-૬-૦	
૩૫ જગતની રાજનીતી અને હિંદ ૦-૮-૦	
૩૬ મેગેસ્ટાનીસના સમયનું હિંદ ૦-૮-૦	
૩૭ રેડીઓ અને ટેલીવીઝન ૦-૮-૦	
૩૮ કળા વિષે પ્રવચન ૦-૭-૦	
૩૯ તરવાની કળા ૦-૭-૦	
૪૦ વડોદરા ૦-૮-૦	
૪૧ સુરત (ભાગ ૧-૨) ૧-૬-૦	

શ્રી સયાજી ખાલજ્ઞાન માળા

૧ પંચતંત્ર વાતો ભા. ૧-૨ ૧-૦-૦	
૨ સૂર્ય નમસ્કાર ૦-૮-૦	
૩ રીતા ૦-૧-૦	
૪ જુદા જગતની વાતો ૦-૬-૦	
૫ મહામદ બેગડો ૦-૬-૦	
૬ વાઈસરોયનું શુભરાત ૦-૬-૦	
૭ આયોનું આદિ નિવાસ સ્થાન ૦-૬-૦	
૮ કરોળીઆનાં કાવચો ૦-૬-૦	
૯ મીઠીની મુલાકાત ૦-૬-૦	
૧૦ પગાસ પ્રેરક પ્રસંગો ૦-૬-૦	
૧૧ છોડવાનું જીવન ૦-૪-૦	

આનંદ લખો:-

ન્યવસ્થાપક : હુડાણામિત્ર પ્રેસ, રાવપુરા-વડોદરા

આ માસિક વડોદરા-રાવપુરામાં પાંચ હુડાણામિત્ર પ્રેસમાં અખાલાલ ચિત્રલખાઈ ઠક્કરે
ચાલાને માટે છાપો અને તેજ ઠક્કરો પ્રસિદ્ધ કથા. તા. ૧-૩-૪૪

સ્વતંત્ર ભારતનાં સોલુકાં સેવતી
આઝાદી ખાતર બલીદાન અર્પતી

યંગ ઇન્ડિયા

ના
સંચાલકો
રજુ કરે છે

સંતાન પ્રેમમાં
ઘેલી બનેલી
માતા પોતાના
પુત્રને ભગવાનનો
અવતાર માની
બેઠી છે તે.....

કુનૈયો

ભા. ૧-૨

કોમીક દ્વારા

રિવાઈઝ્ડ ડાકર પાર્ટી
સંબંધિત છે.

ડી.એ. ૧૧૨૩૪

★

ખસંત પીકચર્સ ફ્રમ—

“મોજ” અને “હન્ટરવાલીકી બેરી”

નાં ગાયકોની રેકૉર્ડ્સ સામગ્રી.

: વધુ વિગત માટે લખો :

ધી મેશનલ ગ્રામોફોન રેકૉર્ડ્સ

મેન્યુ. કંપની લિમ

૧૧૦, મેડાઇ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૧

ગરવી ગુજરાતજોની
મનોભાવના.....

ડી. એ. ૧૧૨૩૩

શ્રી. મધુરિકા—
મણુમદાર

ચેલી ગુજરાતજી
સી આવો અથ—
ગુજરાતજીને દાર

માં

રજુ કરે છે.

✱

શરો કરતાં પણ સાતક
કેર કરતાં પણ કાતીલ
જેવી

નયન કટારી

ના
ધાવે જવા અવસેષ
હોય છે તે જાણવે છે

ધનરયામ ડાકર

ડી. એ. ૧૧૨૩૨

સનમને ન પાતા
દિલ્લેર નયનાના તોર

★

નવા વરસમાં તમારી લાયબ્રેરી
નીચેનાં પુસ્તકો વસાવી લ્યો

ગુજરાત અને એતા સીમાપ્રાંતોના પરમા
અને ચીકાલોના વીરતા અને ને-
ઈતિહાસનું મૂર્ત સ્વરૂપ હજી સુધી
-કરતો વાતોના અનોખો ઐતિહાસિક અ

પરમાર ધારાવધાર

ભાગ ૧-૨] ક્ર [મૂલ્ય રૂ. ૮

બુલહકળકા દેવડા

ભાગ ૧-૨ -

મૂલ્ય રૂ. ૬

આ ઐતિહાસિક નવલને દરેક પુસ્તકાલયે
વસાવવી જ પડશે.

★

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ
જાણવા માટે વસાવો —

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩

મૂલ્ય ત્રણે ભાગનાં રૂ. ૧૧)

★

ગુજરાતનાં બે મહાનગરો

પડોદરા અને સુર

મૂલ્ય ૦-૮-૦ ભા. ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૫

ખાળકો અને કોટરોને આ બે મહાનગરો
નો પરિચય રસમય શૈલીએ આપે છે

મંગાવવા માટે આજેજ લખો:

હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ-

રાવપુરા, પડોદરા.

ગુણગુજ્જરી

અને સીદિતોપદેશ

★ ★ ★ ચોખિલ : ૧૯૪૪

નિઝામી
પદ નો.
ભગવતી કસ્તુરબાઈ ગાંધી
ગુજરાતની એ તો શુભિચલઃ
ગુજરાતણી એ તો શુભમૂર્તિ.
આશ્રમની એ માતૃશ્રી,
નગરની એ ભગણ,
મલાસંઘની એ પ્રેરણા,
જગતની સત્પત્નીઓનું શુભણ,
અમારી એ તો અનુપમ ગુજરાતણી,
ભગવતી કસ્તુરબાઈ ગાંધી.

—મહાકવિ ન્હાનાલાલ

તંત્રી : સો. જયવતી દેસાઈ,
સહતંત્રીઓ : ડૉ. વનખાળા દેસાઈ, જી. એ.
સો. રમા ઠાકોર, બી. એ.

દશે દિશાએ દિગ્વિજય નાંધાવે છે !

પુનામાં ૧૦ મું અઠવાડીયું
સોલાપુર ૬ મું અઠવાડીયું
બનારસ ૬ મું અઠવાડીયું
કનકતા ૮ મું અઠવાડીયું
કરાચી ૮ મું અઠવાડીયું
મુરત ૮ મું અઠવાડીયું
અમૃતસર ૮ મું અઠવાડીયું

★

સિક્કતરાજ

૩

તુલસીદાસ
શાહી
તાનસેન
બેવાં ત્રણ ત્રણ
બપોંતી ચિત્રોના
સર્જક,
દિગ્દર્શક :
જયંત દેસાઈ
સ્વતંત્ર સર્જક

૨૫ મું સપ્તાહ હિંદના પાટનગર દિલ્હીમાં
રજત જયંતિ ઉજવે છે.

દિન—પ્રતિદિન અધિક
આકર્ષણ જમાવી રહ્યું છે.

૧૪ મે અઠવાડીયે પણ મુંબઈને
મંત્રમુગ્ધ કરી રહ્યું છે.

લેમિંગ્ટન ટોકીઝ

દરેક—૪૫, ૭૫, ૧૦, શની, રવી રજાએ ૧-૪૫

○

આ સહેરામાં
સ ર જ તા નો
નવો ઇતિહાસ
રચી ગયું છે

○

કાનપુર	૧૬ અઠવાડીયા
લખનૌ	૧૪ અઠવાડીયા
દેવાનાદ (સિંધ)	૧૧ અઠવાડીયા
અલ્હાબાદ	૧૧ અઠવાડીયા
દહેરાદુન	૭ અઠવાડીયા
આમ્રા	૬ અઠવાડીયા
મીરત	૬ અઠવાડીયા

જયંત દેસાઈ
પ્રોડક્શનની
ચરાપતાકા લોકપ્રિયતાના
ગજનમાં ઉંચે લહેરાવતી
કલાકૃતિ.

વડોદરા : સુપ્રીમ ટોકીઝમાં હુંક સમયમાં રજુ થશે.

નામાંકિત
ડૉક્ટરો

શક્તિ માટે

નામાંકિત
દવા જ

ખતાવે છે

ઝંડુ નામાંકિત રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ
નખાં સખાં બધાને ઉપયોગી છે. સાબાં
માણસોની શક્તિ બોનાં સેવનથી સચવાઈ રહે
છે, અને માંદાને, માંદગી પછીની નખબાઈ
નાબુદ કરી, નવજીવન આપે છે.

ઝંડુનું રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ સ્વૈદિષ્ટ અને
તાપ્રિદે તાબગી આપનાર છે. અને તેથી નાનું
બાળકો તેમજ ચોટાં સૌ
કાંઈ સહેલાઈથી લઈ શકે છે
ચોખ્ખુ આપનાર, સ્ફુર્તિ
આપનાર અને ખાસ કરીને
હોઢીની લાલી વધારનાર—

ઝંડુ
રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ

એક વાર અવશ્ય અજમાવો !

ઝંડુ કાર્મા. વર્કસ લી. મુંબઈ-૧.

વડોદરાના એજન્ટો :—

- (૧) વેદ ભવાનીશંકર અને હરીશંકર કું,
- (૨) મેસર્સ બી. એમ. ઠક્રની ફા.

રાવર પાસે, વડોદરા.

મુંદરતા અને સ્વચ્છતા જાળીવવા આ ત્રણ વસ્તુઓનો
નિયમિત ઉપયોગ કરો

ડાહરની કળી જેવા
હાંત માટે
આર્યન ટુથ પેસ્ટ
ફોરમ્યુલા
ડૉ. પી. ધાર્મલકર
દિલ્લી ૩૧૪૨

૦ તમારા ચહેરાને ૦
કરમાવા દો નહિ.
વાપરો :
આર્યન
સ્નો

ઝેંસાંઘર્ષમાં વધારો ૦
કરવા માટે
આર્યન
ફેસ પાવડર

અમારી એક શાખા હુંકે સમયમાં
ખીલીમોરા મુકામે ખોલવામાં આવશે
અને

ત્યાંના કારખાનામાં
સ્પીરીટ, ટોંક થર્સ
તથા

ઈતર રસાયણો બનાવવામાં આવશે.

ધી ઇન્ડીઆ કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટીકલ

કારખાનું :
પુર્વ બાબુ, વિલેપારલે

ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લીમીટેડ

રજીસ્ટર્ડ ઝોડીસ :
હર, સ્ટોકે એકમચેન્જ
ન્યુ ગિલ્ડીઅ, હમામ રોડ,
મોટ, મુંબઈ

સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ
માણેકજી એન્ડ રાડીઆ
કાલખાદેવી રોડ,
મુંબઈ ૨

તંત્રી :
સૌ. જયવતી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહતંત્રી :
કે. વનખાળા દેસાઈ જી. એ.
સૌ. રમા ઠાકોર બી. એ

ન્યવસ્થાપક : નટવરલાલ ઠાકર : હાલધામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

ક. ૪૨ થું]

એપ્રિલ : ૧૯૪૪

[અંક ૨]

અનુક્રમણિકા

તપશ્ચ : શ્રી. જનાદન પ્રસારકર...	૪૧
કમખાણની કહાણી : શ્રી. જાનાકુર ...	૪૨
પરિવર્તન : શ્રી. તરંગી ...	૪૩
સાચું સૌન્દર્ય : શ્રી. કુસુમાકર ...	૪૬
કમળી સ્ત્રીઓ અને એમની લાખા : શ્રી. હુંગરસી ધરમસી સંપદ ...	૪૭
બહેરખાખરના લક્ષની છાણ : શ્રીમતી ચમવતી ...	૫૧
સંતતિ નિયમન ક્યારે અને શા માટે : શાશીરાજ હમેશ્વરદ્રવ્ય ...	૫૭
કયે રહેતે : શ્રી કનેયાલાલ જી. રાવળ ...	૫૬
હિસમિસ : શ્રી. બાલકૃષ્ણ ભેરી ...	૧૫
ફેરાનના પ્રવાલ વચ્ચે શવનનું સાચું તત્વ કયું ? ...	૧૮
અતુલ આર્તમખલ ધરાવતી અન્ય દેશોની અખળાઓ : શ્રી. વિનોદીની દેસાઈ...	૭૨
કુલવેણી : ...	૭૬
પુસ્તક પરિચય : ...	૭૭
શ્રીજગત : ...	૭૮
નોંધ : ...	૭૬

ખાલવિભાગ

તંત્રી : નામરદાસ ઇ. પટેલ

લીકુટો લીમટો : શ્રી. ધીરારકુમાર ...	૧૭
નિર્દોષ ખાલશવન : શ્રી. લાલશંકર વિશ્વનાથ રાજ્યગોર...	૧૮
બોધો : શ્રી. દર્પક પટેલ ...	૧૯
રાજકુંવરનો ફેરો : શ્રી. જયંતીલાલ બાલાભાઈ સાહુ ...	૨૧
હાથીનો ભાર : શ્રી. જયંતીલાલ બાલાભાઈ સાહુ ...	૨૧
વિજ્ઞાનની રસભરી વાર્તા : શ્રી. રમણલાલ મયુરભાઈ પટેલ ...	૨૨
સ્વામી વિવેકાનંદની શીખામણો : ...	૨૩
મુખ્ય ઉદ્દેશ : શ્રી. બાલકૃષ્ણ મુગટરામ ઠાકર ...	૨૪

પાલિક સલામત : હિન્દ માટે રૂ. ૪-૮-૦ : વિદેશ માટે શિર્ડીંગ દસ : છુટક નકલ દસ આના

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'ખાલવિનોદનું' ખાલસાહિત્ય '
ખાલકોના સંસ્કાર ઘડે છે. તમારાં ખાલકો માટે

'ખાલવિનોદનું' ખાલસાહિત્ય 'વસાવો.

* 'ખાલવિનોદ' ના બે સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

૧૫૦૦ પાનનું વાંચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના સુંદર બોક્સના રા. ૫-૧૨-૦૦ વી. પી. અર્થ ૦-૧૨-૦૦

બેઠ સેટના બે બોક્સના રા. ૧૧-૮-૦૦ વી. પી. અર્થ ૧-૪-૦૦

* 'અશોક' ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ પાનનું વાંચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રા. ૩-૮-૦૦ વી. પી. અર્થ ૦-૮-૦૦

આઠ સેટના આઠ બોક્સના રા. ૨૮-૦-૦૦ વી. પી. અર્થ ૨-૮-૦૦

* ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

એક દરેક બોક્સના રા. ૩૯-૮-૦૦

વી. પી. અર્થ રા. ૩-૮-૦૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજે જ લખો—

ખાલવિનોદ ને અશોકના

ખાલસાહિત્યના સેટ લખો

ખાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુભાષ.

વડોદરાના એજન્ટ—ખાલસાહિત્ય કાર્યાલય, માનવાસ વડોદરા

પુસ્તક ૪૨મું

એપ્રિલ : ૧૯૪૪

અંક ૨ જો

તર્પણ

(૧)

લબ્ધ ભૂમિ ભારતના ગાંધીજી તો ભાવ્યવિધાતા,
 પુનર્જીવનના પ્રેરક ને નવસર્જનના નિર્માતા
 એના યશની અમરગાથા,
 આજે જગજગનો ગાતા !

(૨)

વિશ્વવંદ એ વિરલ વિભૂતિ કેરાં પત્ની પનોતાં,
 પરમપુરુષના સહચારે કસ્તુરબા હતાં સુહૃતાં;
 આજે એકલરામ થયા,
 દિવંગત કસ્તુરબા થાતાં !

(૩)

જેલમહેલતણાં સંગાથી, દશવિદેશે સાથે,
 એકનિઘ નિજપતિ સેવામાં, મૂક સેવિકા સાથે:
 સ્વભાવે લક્ષણમાં આર્યા,
 અરે આદર્શ હતાં ભાર્યા !

(૪)

પ્રાચીન સતિગણમાંહે શાભે, એવાં એ સન્નારી,
 યથા નામ કસ્તુરબા કીર્તિ પરિમલ ગયાં પ્રસારી:
 એના પરમપુનિત પગલે,
 પ્રભુતા ભારતમાં ય ફુલે !

(૫)

રહી સદાય પતિને પડખે, ખરી દેશની દાએ,
 વીરાંગનાસમ એય ઝૂઝ્યાં સ્વતંત્રતાને કાળે.
 આજે દેવ થયાં ત્યારે,
 ભારતી આંસુ શિદ્ધ સારે ?

ફેલી અલી ! કંઈક મારે જીવનની વાતડી—
છપી; સ્નેહ તારો અથાગ !
કહાણી કોને ફેલી કમલાગ્યની ?

માતા વિહાણી—અર પિતાએ પાળી સખી,
વિકસી જાણે વસંતની વેલ ! કહાણી

સ્નાતક બનીને સખી જન સેવ કરવી;
ધાયું જીવનનું એ ધેય ! કહાણી

સાતિ રિવાજ બન્યો શિકારી ફર સખી;
જરા સાથે જડાઈ જીવન વેલ ! કહાણી

સા ગ્ય ની
કહાણી

પ્રોઠા પ્રવેશ પહેલાં પંચત્ર પામ્યા પતિ,
ઉજાડે સાસરિયું પિયર ! કહાણી

વિધુરને પત્ની ખીજી કરવાનો . હક ? હા !
વિધવાને , સાધુ જીવન ! કહાણી

વિધવાનું- વાન-સાન હિંદુ સમાજમાં;
, સખીરી ! તુચ્છ લેખાય ! કહાણી

મિશનમાં પેટ માટે અંતે હું આવી સખી !
સેવિકાનો કીધો સ્વીકાર ! કહાણી

દઈ ભરી વાત જાણી દિલમાં ના દાઝતી;
સુર સમાજનો આ શાપ ! કહાણી

નવા જ માનાના વહેણમાં વિચરનાર 'તરંગી' ની તરંગકથા

પરિવર્તન

જિપિનને એના બાપે પરણાવ્યો હતો: લીલા સાથે. લીલા અલણ હતી; એ અબણ લીલા માટે જિપિનને સૂગ હતી; એ કંઈક લણેલી, આધુનિક અને રસિકતામાં સાથ આપે એવી પત્નીને વાંચતો હતો. એ માટે એને અમદાવાદનું ક્ષેત્ર મળ્યું. ત્યાં તરલા મળી અને પછી...

લેખક : શ્રી. "તરંગી"

આ મની નાનકડી શાળાના માસ્તર પાસે એક વૃદ્ધ હોડતો હોડતો આવ્યો, વૃદ્ધાવરથામાં હોડવાથી તેને શ્વાસ ચડી ગયો હતો. "બાઈ, આ તાર વાંચી દેશો?" એમ કહી એણે તાર માસ્તરના હાથમાં મૂકી દીધો ને અસ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઉતાવળે જણાવ્યું, "અમદાવાદથી આવ્યો છે, જિપિનને કાંઈ થયું તો નથી ને? એ છે તો હેમખેમ ને?"

માસ્તરે વૃદ્ધની વિકળતા પારખી. એણે મૂળ વસ્તુને છૂપાવી શાંતિથી જવાબ આપ્યો, "શરીરે ઠીક નથી. ખાસ ઉચાટ કરવા જેવું નથી. આ તો શેરનાં માણુઓ અધીરાં એટલે તાર કરે."

"હે માસ્તર! સાચું કહે છે એને સાઈ છે? અમથાં તાર કોઈ ન કરે!"

"સહેજ તાવ વધારે આવતો હશે. બીજું કાંઈ નહિ."

"એ તાર કોણે કયો છે?"

"એના બાઈબીધોએ...તરલાએ."

આ સાંભળ્યા પછી જટાશંકર વધારે વાર ત્યાં રોકાયા નહિ. ગયા વેકેશન દરમિયાન જિપિન ઘેર આવેયો, ત્યારે લીલા સાથેનું એનું વર્તન એને સમગ્રમયું. ત્યારથી લીલાની પચારી બીની મટતી જ નહિ એ જટાશંકર મોરને ખચર હતી. એટલે એક નહિ પણ બે છવ ખચાવવા અમદાવાદ જવું ઉચિત થાયું.

એ ઘેર આવ્યા ત્યારે લીલા એમની રાહ નેતી બારણામાં જ બેઠી હતી. વૃદ્ધ જણાવ્યું, "બેટા, એને તાવ આવે છે. હું આજે જ તેડવા જઈ છું. ક્યાં છે તારી બા!" લીલા સામુને પણ બા કહીને જ મોઝાવતી.

અંદરથી જવાબા આવ્યા. "કાં? કેમ છે મારા દીકરાને! મેં તો ના પાડી તોય તને એને મોડી નોકરીની લાલચે અમદાવાદ મોકલ્યો. મોટાં શહેરનું પાણી એને સઘું નહિ ને મારી લખમીના અવતાર જેવી વધુનેય ઓછી લીલા-પીળાં કરીને ફરનારની પાછળ મોઢીને તરછોડી. 'મારે ભણેલી નેછએ ને, મારે તો મુધરેલી નેછએ!' "

"લે હવે રાખ! અત્યારે એવું નો સંભાળીએ. મારે અત્યારે અમદાવાદ જવું છે."

"ઈ પાછા તમેય ત્યાં રોકાઈ નો' રે'તાં ને એના બાઈબીધુને કહેજો કે હવે વાંદેથી કાગળો લખી એનો છવ ન ખાય." વળી ઘોડીવાર રહીને જવાબા બોલ્યાં, "છતે જવા જ નો દીધો હોત તો બહુ સાઈ હતું. આંઈ ખાપના ગરાહમાં ક્યાં વાંધો આવે એમ હતું?"

"ઠીક લે, હવે તૈયારી કર."

આ બધા વાર્તાલાપ દરમિયાન લીલા એક ચાંબલીને અટેકીને ચન્નમૂર્તિ જેવી બેઠી હતી.

તેને કાંઈક કહેવું છે એમ ધારી જટાશંકરે એના અત્યે નજર ફેંકી. એની આંખોમાં એણે વીનતિ વાંચી, “ મને સાથે નહિ લઈ જવ ! ” ને જટાશંકરે પોતાની પત્નીને જણાવ્યું, “ હું ને લીલા બેચ જઈએ છીએ. ”

અમદાવાદમાં હોરટેક્ષમાં તપાસ કરતાં જણાયું કે દાકતરની સલાહથી—અતિ ગંભીર હોવાથી એને તરલાને ત્યાં લઈ જવામાં આવ્યો છે. આથી બન્ને—સસરો અને વહુ—ત્યાં ગયા. એક સુંદર સ્વચ્છ ચોરડામાં બિપિન સૂતો હતો. તેની આસપાસ મિત્રો—વિદ્યાર્થીઓ તેમ જ વિદ્યાર્થીનીઓ—ગૂંથ જમ્યું હતું. તરલા બધાને સૂચનાઓ આપતી આમતેમ ફરતી હતી. તરલા જરા દૂર જતી ત્યાં બિપિન સાદ મારતો, “ તરલા ! ” ને તરલાને ત્યાં જવું પડતું. એ તરલા સિવાય રહી શકતો નહિ. એને માતાના કેમળ સ્પર્શની જરૂર હતી. તરલા એ ક્યાંથી લાવે ?

બિપિનને ખાસ બાન ન હોય એમ લાગતું. તેણે અવાજ કર્યો, “ તરલા ! ” તરલા પામે ગઈ ને બોલી “ આ આવી ! ” અવાજમાં કંટાળો હતો. એણે બિપિનને માથે સહાનુકૂળિતિ વિહીન હાથ મૂક્યો. પંખી ખીજ તરફ જોઈને બોલી, “ હવે તો હું કંટાળી ગઈ છું. એટલા મટિ જ મેં એના વિદેશને તાર કર્યો. આવા મનુષ્ય સાથે સહજીવન કેમ સુખી નીવડે ? ”

આ વખતે જ જટાશંકર અને લીલાએ “ તરલા બહેન અહીં છે કે ? ” એમ પૂછતાં પ્રવેશ કર્યો. તરલાએ તેમને સત્કાર્યો. ઘરમાળ લીલાની પિછાન થતાં કોતેજમિત્રો “ આ આની પત્ની ! ” એમ કહી અંદરોઅંદર હસ્યા. જટાશંકરે બિપિનને પોતાને ત્યાં લઈ જવાની વાત કરી એટલે પ્રથમ તો ‘ ત્યાં દાકતરની સલાહ નહિ મને, ’ ‘ અહીં અમે ગયા છીએ, ’ ‘ આપને કોઈ જાતની હરકત

નહિ ’ વગેરે શબ્દોથી નકાર્યા. પણ પંખી “ હા, એક વાત છે. ત્યાંના જેવા અંગત રસથી અહીં ચાકરી ન થાય. ને ત્યાં વળી એક આત્મા પણ દૂભાતો હોય ! ” તરલા બોલી. પાછળું વાક્ય એણે લીલા સામે જોઈ ઉચ્ચાર્યું. પણ એ બિચારી તો બિપિનના મૂકાએલા મુખ સામે જોવામાં તરફીન થઈ હતી.

*

સૂચના આપ્યા મુજબ રામપરના નાનકડા રોશને માવજ ગાડામાં ખૂબ ખડ પાથરી ઉપર ગાડાનું નાખી સામે આવ્યો હતો. રસ્તામાં ઘેનમાં પડી રહેલ બિપિનને રોશન આવતા જટાશંકરે જણાડ્યો. તેણે ધ્યાન લીલા તરફ ગયું. “ બાપુજી ! ” હા, બેટા ! ” જુદે એ સિવાય બીજો જવાબ આપ્યો નહિ. જટાશંકર અને લીલાના ટેકાથી બિપિન યાડ બહાર નીકળ્યો. ત્યાં તો અતેકે ખજર પૂઝ્યાં, “ કાં ગોર, કેમ છે બાપને ! ” માવજ હાંકતો હાંકતો દોડ્યો આવ્યો. ‘ ભાઈ ’ ને ગાડામાં સૂવાડયા. ગાડા માથે માફો નાખી છાંયો કર્યો. ગોરભા આગળ બેઠા. લીલા પાછળીનો લોટો બરી બિપિન પાસે બેઠી. રસ્તામાં અધિરાધથી એ બિપિનના માથા પર વારંવાર હાથ મૂકતી જતી હતી. બિપિનને એ પ્રેમપૂર્ણ સ્પર્શ ગમતો હોય એમ લાગ્યું.

ધેર પહોંચ્યા ત્યારે પણ આણું ગામ એની ખજર કાઢવા એકદું ચર્ચ ગયું હતું. બધા પોતાની મદદ આપવા તત્પર હતા. એમણે કેટલાય સલાહ સૂચનો કર્યાં; જવાબાએ હસતાં મુખે તે રસીકાઓ.

વાતાવરણ ફેર થયા છતાં બિપિનને હજી આગમ નહોતો. લીલા ગત દિવસ એની પ્રચારી પામે બેઠી રહેતી. ગામના વેદે કહેવા મુજબ એને નિયમિત દવા આપતી. હૃદયને મૂંઝારો હોવાથી ઘણી વખત એ

બોલવા લાગતો ત્યારે એના માથે હાથ ફેરવતી ને એની વાચા શાંત પડતી: વૈદ્ય ત્યારે કહે ત્યારે શેક કરતી. ચાકરી કરવામાં એણે મળ્યા રાખી નહિ.

આમ ભદિનો પસાર થયો. રાતદિવસ સખત ચાકરી કરવાથી લીલાનું શરીર પણ પાછું પડતું ગયું. પણ બિપિનની તબિયત મુધાગપર આવતી નતી હોવાથી એના ઉચ્છ્વાસમાં ઘટાડો થયો નહિ.

બિપિને સાંજ થયા પછી અમદાવાદ 'જવાનું' નામ પણ લીધું નહિ. અહીંના જેવાં હરિયાળા ખેતરો, સુંદર વાડીઓ, પક્ષીઓ વગેરેના ત્યાં દર્શન પણ થતાં નહિ. મેવા ઠરવી હોય તો ગામડામાં પણ પુષ્કળ અવકાશ છે એમ એને જણાયું. મુનશીને સળગામ મુધારવાનેવા દુષ્કટ લાગતા પત્નીના મુધારાને એણે પ્રથમ હાથ પર લીધો. એણે એને ફેળવણી આપવા માંડી. ખેડૂતોને પણ અક્ષરજ્ઞાન આપવા માંડ્યું.

આડેક માસમાં તો લીલા સારી રીતે વાંચતી લખતી થઈ ગઈ. તે દરમિયાન બંનેએ દંપતી જીવન આનંદથી માણ્યું.

એક વખત બિપિન બહાર ગયો હતો, ત્યારે એના પુસ્તકો ફેંદતા પોતાના જ નામનો એક કાગળ નોંધ લીધા વાંચવા લાગી.

તી.....

“ પ્રિય લીલા,

“ આ પત્ર વાંચતાં તને શી લાગણી થશે તેનો મને ખ્યાલ નથી. પરંતુ માફ કરવાનો આ એક જ માગ છે. અનેક વખત આ દુષ્ટિત તને ફળદ્રુપ કહેવા મન થયેલું પણ દોષિત હૃદયમાં એટલી હિંમત ક્યાંથી કાઢવી ?

“ મને ભણતરનો શોખ નથી. આજના ભણતરને તો હું માનસની ગુલામી સમજું છું. એટલે અમદાવાદ હું અક્ષાસ માટે નહોતો ગયો-પરંતુ તારા પ્રત્યેની સ્વચ્છ મારા જેવા

સુશિક્ષિત યુવાનને તારા જેવી અમણ પત્ની હોય એ કેમ ચલાવી લેવાય ? ને બીજું કાશ્વ દંત્ર મનુરોની સેવા સારી રીતે કરવાની હોય-આ વિચારોથી હું અમદાવાદ ગયો.

“ પ્રથમ તો મેં મનુરોની ચાલીઓમાં સારી રીતે કામ કરવા માંડ્યું. થોડા જ સમયમાં સમાજવાદી મંડળમાં માફ નામ અમરધાને આવી ગયું એટલે સમાજવાદી મંડળની ઓફિસે મારે જવા આવવાનું થયું. ત્યાં કેટલાક ‘કહેવાતા સમાજવાદી યુવકો અને યુવતીઓ’ સાથે મારે પરિચય થયો. ખરી મેવા વિસારી આવા યુવકો અને યુવતીઓ માત્ર ભતિયવૃત્તિ પોષવા જ આવ્યા કાર્યમાં ભાગ લે છે એની મને ખબર નહોતી-એ ખબર તો બહુ મોડી પડી. હું પણ એમને પાંચે પચ્યો. તરલા સાથે પરિચય થયો. તારા પ્રત્યે અસ્તોર્ષ હોવાથી, ‘યમકદાર છુદ્ધિવાન તરલા સાથે જીવન જીવવાનું હોય તો કેવો આનંદ ! એ વિચારે એનો સાથ વધારે શોધવા લાગ્યો-એ મારો શોધતી રહી. અનેકવાર ગૂંજરાત કોલેજના રીડીંગ રૂમમાં અમે કલાકો સુધી સહજીવનની વાતો કરી છે. એ વાતો સાંભળે છે ત્યારે મને અત્યારે મને પણ કમકમા આવે છે.

“ વેકેશનમાં તારા પ્રત્યેના વર્તનનું બીજ એ વાતોમાં જ છે. એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત મારે કંઈ રીતે કરવું લીલા !

“ અહિંથી ગયા પછી હું વધારે ને વધારે એના મોદમાં પડ્યો. હું એને ત્યાં જતો, એ મારી રૂંધે આવતી. અનેક યુવક-યુવતીઓ અમારી ઇર્ષ્યા કરતાં. પરંતુ આ મૃગજીવનનું મુખ લાંબો કાળ ન તક્યું એજ સાફ થયું. અમારા સોપિયેટ સંજ્ઞામાં હું મંત્રી હોવાથી કામકાજ વધારે રહેતું. પરીક્ષાઓ પણ પાસે હોવાથી દલગરમ ખૂબ થતા. પરિણામે હું માંદગીમાં પડકાયો. મિત્રો કહે છે કે દાક્તરોને મને એ અસાધ્ય રોગ હતો. તેમણે મારી ચાકરી કરી પણ જે પ્રેમાળ હાથની મને જરૂર હતી એ ત્યાં ન મળ્યો. તરલાનો હાથ મને હથોડા જેવો લાગતો ત્યારે તારા હાથમાં મેં કમળની રોમરતા અનુભવી છે.

તરલાને જીવનસખી તરીકે રચીકારવાના
મારા વિચારોને એ કામળ હાથે ડિન્નસિન્ન
કરી નાખ્યા છે દેવી !

રજે બહેમાતી,
તારા સદાનો
બિપિન. ”

લીલાએ પત્ર ફરી ફરી વાંચ્યો. ને
આનંદની હિમ્મિએ અનુભવી.

થોડીવાર પછી બિપિન આગ્યો. તેના
હાથમાં કંઠોત્રીઓ હતી. લીલાએ પૂછ્યું,
“ કોનાં લગ્ન છે ? ”

“ તરલાના. ”

“ તમારી સાથે ? ” એમ કહી લીલાએ
પેથો પત્ર બિપિનના હાથમાં મૂકી દીધો.

“ આવી ચોરી ક્યારથી શાખી ? ”
બિપિને પૂછ્યું.

“ શુદ્ધ તો તમે જ છો. ”

વાતાવરણમાં પ્રેમાળ હાસ્ય પથરાયું.*

* વસ્તુ પ્રા. રવિશંકર મ. જાપાએ
નવસિકા હરીદાસ માટે આપેલ.

સાચું સૌન્દર્ય

: માલિની :

નથી નથી જડ વસ્તુ, રૂપ સૌન્દર્ય કાંઈ,
સતત જીવતી રમ્યા ચાલતી એ ક્રિયા છે.
નથી નથી જડમૂર્તિ, સ્ત્રી નથી રંગ પાત્ર,
પરમ પુનિત એ છે, ચેતના ગોત્ર ગાત્ર....૧

અમૃત લિપિ શું તેના ચાક્ર ચહેરે લખાઈ,
નયન ઝળકે આત્મા પૂરતો દિવ્ય તેજે;
શુચિ મધુ મુખ ભાવે આત્મનો નીતરે ત્યાં.
લલિત વદન શોભા ધન્ય તો નિર્ઝરે ત્યાં....૨

નથી રસ રતિ રંગે ઘાટ કે આકૃતિમાં,
હલન ચલન ચારુ આત્મની સૌ કૃતિમાં,
નયવ વિરલ સ્વપ્ને રૂપ લાવણ્ય રાજે,
શું હરિવદની ચહેરે રૂપ રશ્મિ વિરાજે ?....૩

કિરણ કિરણ એને આત્મની ભવ્યકાન્તિ
દગધુતિ મંહી ચોહે આત્મની તેજશાન્તિ....૪

કચ્છી સ્ત્રીઓ અને એમની લાષા

લેખક :

શ્રી. કુંગરસી ધરમસી
સંપટ

ગુજરાત જીલ્લાગુજરાતના બહુશ્રુત લેખક અને તલરેપર્યાં
અભ્યાસી આપણા જુઝગ સાક્ષર શ્રી. કુંગરસી સંપટ એમની
અભ્યાસમરી કલમે કચ્છનારીનો પરિચય આપી એમની
બાવાનો પણ સાથે સાથે પરિચય આપે છે.

કચ્છ એ જૂલહ ગુજરાતનો એક ખૂણે
આવેલો ભાગ છે. એના સંબંધમાં
મહુ જુજ સાહિત્ય બહાર પડ્યું છે. એટલે
કચ્છ સંબંધી અત્યંત ગુજરાતી પ્રત્નમાં ખૂબ
ખૂબ છે. કચ્છ એક દ્વિપકલ્પ છે. ત્રણ તરફ
પાણી અને એક તરફ જમીન છે. કચ્છની
દક્ષિણમાં કાઠિઆવાડ, ઉત્તરમાં સિંદ્ધ, પૂર્વમાં
રેતીનું મોટું રણ અને પશ્ચિમમાં અરબીસમુદ્ર
છે. કચ્છના રણની પડતર જમીન મૂઢી દેતા
એનું ક્ષેત્રફળ ૬૫૦૦ ચોરસ માઇલોનું છે.
કચ્છની વસ્તિ સવા પાંચ લાખ માણસોની
છે. એંગી ટકા વસ્તિ એક હજાર ગામડાઓમાં
વસે છે. વીસ ટકા વસ્તિ શહેરોમાં છે. દર
ચોવીસ માઇલે ૭૭ માણસોની સંખ્યા આવે
છે. શહેરમાં દર ચોરસ માઇલે ૪૦૦ થી
૫૦૦ ની જનસંખ્યા વસે છે. પરંતુ જે
જમીનમાં મોઢા પાણીની સગવડ નથી ત્યાં
ચોરસ માઇલે માત્ર બે માણસો જ વસે છે.
પૂર્વ પશ્ચિમ કચ્છની લંબાઇ ૧૬૦ માઇલની
છે. ઉત્તર દક્ષિણમાં આ તુલ્યા આકારના
દેશની પહોળાઇ ૩૦ થી ૭૦ માઇલની છે.
કચ્છના આઠ વિભાગો એટલે તાલુકાઓ છે.
કચ્છમાં એક હજાર ગામડાઓ છે. તેમાં ૫૦૦
લગભગ મહારાવ થી વિજયરાજ (જડેજ
રાજપુત)ના સ્વધિનમાં છે. બાકીના ૫૦૦
ગામના બાવાનો ધર્મોદા જગીરો અને મોરબી
રાજ્યને તાબે છે.

લોકો—કચ્છની પ્રજા સંસ્કૃતિ અને
વિદ્યામાં પછાત છે. એઓ બારે સાદસિક

અને ખડતલ છે. હિંદની જુદી જુદી દિશા-
ઓના પ્રદેશોમાં, આફ્રિકામાં, ધરાની અખા-
તમાં, રાતા સમુદ્રમાં કચ્છી વેપારીઓ મોટા
પ્રમાણમાં છે. મુંબઈ, મદાસ, કલકત્તા, કરાંચી
અને હિંદના બીજા મોટા બંદરોમાં કચ્છી
વેપારીઓ ધીકતો વેપાર ચાલે છે. કેટલાક
ઉદ્યોગપતિઓ અને ડોન્ટ્રાકટરો છે. કચ્છની
વસ્તિ પાંચ લાખની છે. બીજા પાંચ લાખ
કચ્છીઓ કચ્છ બહાર ઉદરનિર્વાહ વારતે વસે
છે. કચ્છી વેપારીઓ સારા વડાણુવટીઓ છે.

શિક્ષણ—કચ્છના લોકો શિક્ષણમાં પછાત
છે. પરંતુ હવે ધનવાન કચ્છીઓએ પુષ્કળ
શાળાઓ ખોલી કચ્છમાં અક્ષરજ્ઞાનનો વિકાસ
કર્ષે છે. કચ્છમાં ચાર હાઇસ્કૂલો છે. બસો
પ્રાથમિક શાળાઓ અને સાઠ લાયબ્રેરીઓ છે.
એકે કોલેજ નથી. કચ્છમાં કોઈ વર્તમાનપત્ર
કે પુસ્તક પ્રકટ થતું નથી. રાજની આજ્ઞા
નહોતી.

ધર્મ—કચ્છમાં બે ભાગ પ્રજા હિંદુ છે.
ત્રીજો ભાગ મુસ્લિમ છે. કચ્છમાં હિંદુઓનું
નારાયણ સરોવર નામે પ્રચલિત યાત્રા સ્થળ
છે. જૈનોનું બદેસર યાત્રા સ્થળ છે.

રાજ—સિંધથી આવેલા જડેજ રાજ-
પુત્રોનું રાજ્ય કચ્છમાં છે. એ રાજ્યનું માનસ
જુની ધરેનું છે. રાજ્યની કુલ પેદાસ લગભગ
વાર્ષિક પાત્રીસ લાખ રૂપિયા જેટલી છે.
કચ્છના રાજ્ય કુટુંબની શાખાઓ જામનગર,
ગોંડલ, મોરબી, ધરોળમાં રાજ્ય કરે છે.

ખેતી—કચ્છ ત પાણીઓ દેશ છે. એમાં

નહેરો નથી. કોઇ મોટી મીઠા પાણીની નદી નથી. ફવા અને વરસાદના પાણીથી ખેતી થાય છે. મોટા ભાગમાં રેતી અને ખારી જમીન છે. કચ્છની ખેતી ખૂબ પછાત છે. કચ્છની ખેતી દસ આના ખેરાફા પુરી પાડે છે. બાકી છ આની પરદેશીયી (સિંધી મુખ્યત્વે) આનાજ કચ્છમાં આવે છે.

વેપાર—કચ્છમાં કપાસ, ઉન અને ચામ- પાની નિકાશ થાય છે. એ દેશ પોતાનો નિભાવ કરી શકે તેમ નથી. એની આવક માલની કિંમત ૧૧૧ કરોડ રૂપિયાની છે. નિકાશ માલની કિંમત માત્ર ૨૫ થી ૩૦ લાખ રૂપિયાની છે. આવી રીતે કોઇ દેશ છવી કે નબી શકે નહિ પરંતુ પરદેશના કચ્છીઓ દેશવેરામાંથી દર વરસે એક કરોડ રૂપિયા કમાઇને કચ્છમાં લઇ આવે છે. આથીજ કચ્છ છવી શકે છે.

ઉદ્યોગો—કચ્છમાં કાચા પદાર્થોમાં માત્ર કપાસ થાય છે. કોઇ પણ ખનીજ દ્રવ્ય મુધી નીકળ્યા નથી. એટલે એકાદ નાની કાપડની મીઠા સિવાય કચ્છમાં કોઇ ઉદ્યોગ હવતો નથી. કચ્છની જમીનમાં લોહું અને કાંચસો હોવાનું કહેવાય છે.

ભાષા સાહિત્ય—કચ્છી ભાષા સિંધી ભાષાની બહેન છે. એને સ્વતંત્ર લિપિ નથી. એવું પ્રાચિન સાહિત્ય લગભગ ભક્ત સાહિત્ય મોટા પ્રમાણમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. કચ્છના કંપીર મેરણ બેકાની વાણી ઉપદેશમય છે. કચ્છી કાશીઓ ગાવામાં વખણાય છે. કચ્છમાં લગભગ અર્ધી પ્રજા ગુજરાતી બોલે છે. ગાંધીની ડાટ કચેરીમાં ગુજરાતી ભાષા આવે છે. ગુજરાતી બાપા દેશમાં લેખનવાંચન તરીકે વપરાય છે.

કચ્છનો સિક્રો—કોરીના નામે ઝોળખાય છે. કચ્છની સ્વતંત્ર ટંકશાળ છે. પાંચ કોરીનો કપાનો પાંચીઓ ગણાય છે. સાધારણ રીતે

ફપાની કોરીની કિંમત ચાર આના જેટલી હોય છે. પરંતુ એમાં પુષ્કળ વધવડ થાય છે. કચ્છમાં બેન્કે ઓફ ઇન્ડિયાની શાખા હમણું સ્થપાઈ છે.

જકાત—કચ્છમાં પોતાની સ્વતંત્ર જકાતનું ધોરણ છે. રાજ્યની અર્ધી પેદાશ આ જકાતમાંથી મળે છે. બાકીની પેદાશ જમીનની મહેસુલ અને સિંકાની ટંકશાળમાંથી મળે છે.

સ્થાપત્ય—કચ્છમાં જુના સ્થાપત્યો મુંદર છે. ભદ્રસરના જૈન મંદિરો અને કેટલાક હિંદુ મંદિરો સારી બાંધણીના અને મુંદર દેખાવાના છે.

ખંદેરો—આરબી સમુદ્રનાં અખાત ઉપર કચ્છમાં માંડવી, મુંદરો, તુણા, કંડલા એ મુખ્ય ખંદેરો છે. કચ્છમાં પરદેશીયી આવવા માટે સમુદ્ર માર્ગે રીમરો દર અકવાલિએ મળે છે. રેલ્વે રસ્તે ગામનગર વાટે જવાય છે.

સ્ત્રીઓ—કચ્છમાં લગભગ ૨૧ થી ૨૧૧ લાખ સ્ત્રીઓ છે. તેમાંથી શહેરોમાં ૧૧૧ લાખ સ્ત્રીઓ વસે છે. શહેરોમાં પચીસેક કન્યાશાળાઓ છે. કચ્છની સ્ત્રીઓમાં શહેરોમાં વસતી વીસેક લાખ સ્ત્રીઓ અક્ષરજ્ઞાન ધરાવે છે. ગામડાઓની સ્ત્રીઓમાં તો અક્ષરજ્ઞાન ધરાવનાર કોઈક જવાસે જ મળે છે. કચ્છની સ્ત્રીઓમાં એકેય ગ્રેડ્યુએટ સ્ત્રી હોવાનું ખ્યાનમાં નથી. મેટ્રિક પણ એકાદ બહેન હોય તેવું લાગે છે. કચ્છની સ્ત્રીઓ પછાત છે. પરંતુ ઉચ્ચ પલ્લે નાગર, બાદિઆ, બ્રાહ્મણ, વાણિયા એમની સ્ત્રીઓનો સારો ભાગ અક્ષરજ્ઞાન ધરાવે છે. પરદેશોમાં તેમાં પણ ખાસ કરીને મુંમઈમાંથી હજારો કચ્છી સ્ત્રીઓ કચ્છમાં દર વરસે આવે છે તે ત્યાંની ફેશનો અને સંસ્કૃતિ કચ્છમાં ફેલાવે છે. કચ્છની સ્ત્રીઓ પણ જુનવાણીની ધરેડ ઉપર ચાલે છે. પરદેશ પ્રવાસ પોતાના પતિ પૂત્રો સાથે કરીને અલ્લેદ, લંડા, એડન, બસરા અને હિંદનાં

કેટલે ભાગમાં કરે છે. કચ્છમાં પરદેશીથી આવેલી સમૃદ્ધિ રીક પ્રમાણમાં છે. પણ એવો વિદ્યાવ્યાસંગ કે એની તકે કચ્છી સ્ત્રીઓને મળતી નથી. તેમ સાહિત્ય, સંગીત, રાજકારણમાં પણ કોઈ આગળ પડે એવી સ્ત્રી પ્રકારમાં આવી નથી. કચ્છની સ્ત્રીઓ ઘર-રખણ હોય છે. ઘરકામ સારી રીતે કરે છે. કુવામાંથી પાણી કાઢે છે. ઘડીમાં લોટ પીસે છે આથી કચ્છી સ્ત્રીઓ મજબુત અને ખડતલ રહે છે. ધનવાન કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ મોતાના કુટુંબની રમોઈ જાને કરે છે. કોઈ રમોઈઓ રાખતું નથી એટલે સ્ત્રી ઘરની રાણી ગણાય છે. કચ્છમાં મુસ્લિમ સ્ત્રીઓ જ્યોત્સલ પડેલા બહુ મોળા અને જુગ પાળે છે. હિંદુ સ્ત્રીઓમાં લાજ કાઢવાનો રિવાજ છે. ધાર્મિક ગ્રંથો સ્ત્રીઓમાં ખૂબ પ્રમાણમાં છે. કચ્છમાં તપસ્વી, જ્ઞાની અને ભક્ત સ્ત્રીઓ છે. એમનો સત્સંગ પણ છે. એમના કવાના મ્થાનો પણ છે. પરંતુ આધુનિક સ્ત્રીમંડળો કે સ્ત્રીસભાઓ નથી. સ્ત્રીઓના સંસ્કારવર્ધક એકેય હોવાનું ધ્યાનમાં નથી. સ્ત્રીશિક્ષા પણ હોવાની ખબર

નથી. સ્ત્રીઓનું માસિક તીકળતું નથી. ગરબા પાર્ટીઓ આધુનિક અર્થમાં માત્ર કન્યાશાળાનાં મેળાવડાઓમાં જ દેખાય છે. સ્ત્રીઓનું સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્ર લગભગ અણખેડાયતું છે. પરંતુ હવે નવી ખેડના ચિન્હો દેખાય છે ખરાં. પરદેશી કચ્છી સ્ત્રીઓ નવા સંસ્કારોના પ્રતિકો લાવતી દેખાય છે. રાજકુટુંબમાં પણ પડેલા હાળવો ધાય છે. કચ્છમાં હજી સ્ત્રીઓ માટે મુવાવડખાતા સ્થપાયાં નથી.

ગામડાઓ—કચ્છમાં એક હજાર ગામડાઓ છે. પરંતુ તે ગામડાઓનાં લોકો પરદેશ તરફ જાય આવ કરે છે તે ગામડાઓમાં શહેર જેવાં મોટા મકાનો બાગ બગીચાઓ સ્થપાયા છે.

સ્ત્રીઓ માટે વૈદ્યક સંસ્થાઓ—કચ્છમાં મુવાવડ ખાતા નથી. સ્ત્રી ડૉક્ટર પણ એકાદ રાજ્યકુટુંબ માટે જ છે. સ્ત્રીઓની મુવાવડો પણ જુની ઘરેણી મુવાણીઓ કરે છે. ગામડાઓમાં આંખના, દાંતના ઘણા રોગીઓ છે પણ ચિકિત્સકોની અછત છે.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું ૧૭મું અધિવેશન

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું ૧૭મું અધિવેશન તા. ૭ થી ૧૦ એપ્રિલ '૪૪ ના દિવસો દરમિયાન શ્રીમતિ કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે સુવર્ણ ખાતે મેન્ડરપટ્ટ રોડ પરના વનિતા વિભામના ઉદ્યાનમાં મળનાર છે. તે પ્રસંગે, પ્રદર્શન કલ્યાદિનો વિવિધ કાર્યક્રમ યોજાયો છે. પ્રદર્શનનું સ્થળ કાંદવાડી મોરાર બાગમાં હોઇને એની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા શ્રીમતિ વિજયાત્મજી પંડિતના હસ્તે તા. ૫-૪-૪૪ ના રોજ નવા સ્ટા. ટા. ૪ વાગે થનાર છે. નવારે પરિષદની ખુલ્લી બેઠક શુક્રવાર તા. ૭મી એપ્રિલના રોજ સાડા પાંચે શ્રીમતિ કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે મળશે.

દેશનાં ગણીતાં આગેવાન સીનેતાઓનાં પ્રવચનો, રંગન કાર્યક્રમ કલ્યાદિની પણ યોજના છે.

દેશ-દેશાન્તરમાં પ્રખ્યાત ।

પ્રદર્શનોમાં પ્રભાવશીલ !

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાહસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્ક્સ

સુટ કેસ, એટેચકેસ, સ્કુલબેગ, સાઈકલબેગ, હોલ્ડલ, હેન્ડબેગ, ડ્રીટબેગ, બુવેલ બેગ,
ટ્રેસીંગ કેષસ, થરમોસ કેસ, પાકીટ, પટા, કેન્સી ચંપલ, શુઝ, સ્લીપર્સ-દુકામાં

તમામ જાતનો ને ભાતભાતનો સુસાદરી માટે તેમજ હરકોઈ

સુખસગવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ

તૈયાર અથવા ઓર્ડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—ચત્રમૂલ બીલ્ડીંગ ૬૬૬/૨ ગાંધીરોડ, કોઠારી પોળના નાકે.

હેડ ઓફીસ તથા શો રૂમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

સુખર્ષની સાખાઓ:—

(૧) ધી રીઅલ લેધર વર્ક્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ

(૨) ૧૭૨, અજફલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ટે. નં. ૨૩૮૬૭

(૩) પીરભાઈ મેન્ચન, સેન્ટ્રલ રોડ, ટે. નં. ૪૨૫૬૨

(સંપર્ક અને શુઝ ડીપાર્ટમેન્ટ)

કારખાનાંઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

:: જાહેરખબરના લગ્નની ઝાળ ::

“ એક દિવસ છાપામાં ખબર વાંચી-ઉચ્ચ કુટુંબના ઉચ્ચ કેળવણી લીધેલા પ્રાણીએ લાણેલી કન્યા લેખે છે. માસિક રૂપિયા ખસેલી આવક. ” એક હોળી ખાળાએ આ જાહેરાત વાંચી, વાંચીને લોળવાઇ, લોળવાઇને પરણી; પણ કેને ? પછી શું થયું ? એ તો આ વાર્તામાં વણાયેલી એ જા. ખ. ની ઝાળમાં ખળતી ખાળાજ એના સ્વપ્નને કરુણાભરી ઠંડાણીમાં રજૂ કરે છે.

સેખિકા : શ્રીમતિ ભગવતી

આ વતી દાર્મિકની પરીક્ષા માટે હું વાંચતી હતી.

ઘેર અધારી રાત્રે કેઇના સ્વાનો અવાજ સાંભળી મેં મારી ચોપડી મૂકી દીધી અને બારી ઉઘાડી અવાજ તરફ લક્ષ્ય રાખતી ઉભી રહી. થોડી થોડી મિનિટના અંતરે બેચાર દૂસડાં સંભળાતાં અને કદિ કદિ નિસાસાના સીતકાર સંભળાતા. ખૂબ ધ્યાન-પૂર્વક સાંભળી રહી હતી. આખરે એને જાણાયું કે પાસેની ફળીમાંથી અવાજ આવે છે. હું મારા પતિને ખબર ન પડે એવી રીતે ‘ટાઈ’ લઈ તે ફળીમાં ગઈ, તો એક ધરમાં એક સ્ત્રી રડી રહી હતી. મને અહિં આવ્યાને એક અઠવાડિયું પણ થયું ન હતું. એટલે હું કાઠને ઓળખતી નહતી. હું તે ઘરની સ્વેચ્છીમાં ગઈ અને બારણું ખખડાવ્યું. પેલો રડતી હતી તે એકદમ બંધ થઈ ગઈ અને, “ એ હોવા રહેલો ઉઘાડું છું ” એમ કહી બારણું ઉઘાડ્યું. મને જોતાં તે ખૂબ તાણુય પામી હોય તેવું જ મને લાગ્યું. “ મેં તો જાણ્યું કે ‘ એ ’ આવ્યા, પણ જ્યેન તમે અહીં, અને અત્યારે શા માટે આવ્યા છો ? ” તે મને ઓળખતી હતી કે હું માસ્તરની પત્ની છું કારણ કે અમારા ઘરની બારી તેની ફળીમાં પડતી અને આ બારીમાંથી મને તે ઘણીવાર એકા-

ટશે બેઈ પણ રહેતી. ‘ પણ જ્યેન તમે રડો છો શા માટે, તમને કેં દરદ થાય છે ? ’ આટલું પૂછતાંમાં તો તે એકદમ જમીનપર બેસી ગઈ અને ડ્રસકે ડ્રસકે રડી પડી. મને જવાબ આપ્યા વિના તેની આવી સ્થિતિ થતાં મને ખૂબ વિહળતા થઈ. હું આકુળ આકુળ થઈ ગઈ. મેં તેને આશ્વાસન આપ્યું. તેના ધરમાંથી પાણી લાવી પાણું અને ખૂબ જ ધીરજ આપી ત્યારે તે બોલી અને કહ્યું કે “ તમે અહીંથી જતાં રહો કારણ કે હમણાં તે આવશે અને મને વધુ મા...ર...શે. આટલું કહેતાં કહેતાં તેની આંખોમાં પાણી ભરાઈ આવ્યાં.

રાતનો વખત હતો અને હું પણ સ્ત્રી હતી. જે દિવસ હોત તો હું એને મારે ઘેર પણ લાવત. વળી મારા પતિને કહ્યા વિના હું આવી હતી. અને અર્ધો કલાક થઈ ગયો હતો. પણ મને ધંર તરફથી ઠપકો મળવાની જરાયે બીક ન હોવાને લીધે હું તેની પાસે બેઠી ને તે શા માટે આવેલા બધા કલ્પાન્ત કરતી હતી એ પૂછ્યું.

‘ જ્યેન મારી વાત કહેતાં ઘણો વખત લાગે તેવો છે. તો કાંચે જ્યારે માસ્તર નિરાળે જશે ત્યારે તમારે ત્યાં આવીશ, અને સર્વ વાત કહીશ: હમણાં તમે જતાં રહો. ’ કહી તેણે ધરમાં જઈ બારણું બંધ કરી દીધું. હું પાછી

મારે ત્યાં આવી મુઠ ગઠ પણ મને ઉંઘ આવી નહિ. તેના વિષે મેં 'ખૂબ જ કલ્પનાઓ કરી. તેનું મુંદર મોં મારી સામે જ ભમ્યા કરતું. મારે કહેવું જ નોંધ્યે કે તે મારા કરતાં ઘણી જ મુંદર હતી. 'હું એટલી મુંદર હોત તો કેવું સાફ!!' આ રીતે હું વિચાર કરી ખૂબ જ તરંગો - કથાં કરતી પથારીમાં બેસતી પડી રહી હતી.

સવાર થતાં હું ઉઠી પણ મારી મુખમુદ્રા મારા પતિએ બાણી લીધી ને પૂછ્યું કે 'આજ ઉદાસ શું છે?' 'મેં કંઈ નહિ' કહી કહી હુંકાણમાં જ પતાન્યું.

મેં વાગે તે મારે ત્યાં આવી. મેં તેનું નામ પૂછ્યું તો 'લક્ષ્મી' હતું. નોંધરતે આ બનાવવાનું કહી હું અને લક્ષ્મી આગલા રૂમમાં બેઠાં. થોડીવાર સુધી બેસી રહ્યાં પછી મેં 'વાત ઉપાડી કે ગઠ કાચે મારે બે ત્રણ વાગે રહ્યાં હતાં તેનું શું કારણ હતું. તમને કંઈ કુખ છે? સ્વચ્છ હૈયે તેણે જવાબ આપ્યો કે 'બહેન કુખ તો ઘણું છે છે કે જાક ઉચ્ચાં હોત તો નિગાની ગ્હે, બહેન હું મુંબાઈમાં ગ્હેની હતી.' તેણે વાત શરૂ કરી. તે વેળા મારી ઉમર તેર વર્ષની હતી.

મારા પિતા એક શેઠને ત્યાં નામું લખતા અને તેમને તે શેઠ માસિક રૂપિયા ૬૦ આપતા હતા. માગ પિતા મારા ઉપર ખૂબજ પ્રેમ રાખતા કારણ કે મારી મા મને આઠ વર્ષની મૂઠી મરી ગઈ હતી. હું તથા મારા પિતા ખૂબજ આનંદથી રહેતાં હતાં. હું ઘર કામકાજથી પરવારી નિશાળે ભણવા જતી. ગુલામતી અને અંગ્રેજી ચોથા ધોરણ સુધી મેં અભ્યાસ કર્યો છે. અંગ્રેજી ત્રીજા ધોરણમાં અભ્યાસ કરતી હતી. આ વેળા એકાએક મારા ઉપર આદત આવી પડી. બ્યારે હું નિશાળમાં હતી તે વેળા એક સિપાઈ મને તેડવા આવ્યો. તેણે કહ્યું કે તમારા પિતા

મોટર તળે આવી ગયા છે અને તમને દવાખાને બોલાવે છે. આ સાંભળતાંજ મારા પગ ઢીલા થઈ ગયા અને હું રહતી રહતી દવાખાનાને રત્ને ગેવા સિપાઈ સાથે માથવા માંડી. હાં ગઈ તો મારા પિતાની ચંબીર સ્થિતિ હતી. હું તેમની પાસે બેઠી. તેમણે મારા શરીરે હાથ ફેરવ્યો અને કહ્યું કે શેઠને ત્યાં આપણા ત્રણ દાગર રૂપિયા છે, જે શેઠ તને આપશે અને તું પછી આપણે ગામ જઈએ." તે વેળા શેઠ પણ ત્યાં હાજર હતા તેમણે કહ્યું કે શીકર કરશે નહિ. થોડી વાગ્યાં મારા પિતા મરણ પામ્યા. બહેન! હું 'મુંદર' ગામાં કદિએ નહોતી રહી તેટલું તે દિવસે રહી. હું તે દિવસથી નિરાધાર બની. અને ત્યારથી કુખ પામતી આવી છું. જે અત્યારે પણ બોમળી રહી છું.

મારા કુટુંબમાં 'દાઈ' હતું નહિ. મારે મોસાળમાં પણ દાઈ ન હતું. તેથી મેં વિચાર કર્યો કે ગામ જઈને યે શું કરવું? હું મુંબાઈમાં જ ગઈ. અંગ્રેજી ચાર ધોરણ જેમ તેમ કરી ભણી. અને તે બદલ મારે મારા પાકો-શીઓનો ઉપકાર માનવો. તેઓએ કારણ કે મારા પિતાના મરણ પછી તેમણે મને ખૂબ જ સહાય કરી હતી. મારી પાસે પૈસા ખૂટવા માંડ્યા અને એકથવાસુ જીવન સાક્ષવા લાગ્યું. મને લાગવા માંડ્યું કે મારે હવે પરણવું જોઈએ. મારી સ્થિતિમાં વર મારે તપાસ કરવા માંડી. આમ કેટલા દિવસો વીતી ગયા.

એક દિવસ છાપામાં બહેરખબર વાંચી કે ઉચ્ચ કુટુંબના ઉચ્ચ કેળવણી લીધેલા બાલકને બર્ણેલી કન્યા બેઠ છે. માસિક રૂપિયા બસોની આવક. પત્ર વ્યવહાર ખાનગી રહેશે લખો." આટલા ગબ્દો તેમાં હતા. મેં તે બહેર ખબર કાઢી લીધી આ વેળા બહેન હું દુનિયાથી તફા અજાણી હતી. મારે એક બહેનપણી છે. તે પરગામ ગણ હોવાથી મેં તેને પત્રથી મારા લખ વિષેની વાત પૂછી પણ તેનો ઉત્તર ન મળ્યો. મેં બંધવું કે આવી

સારી આવકવાળો, ઉચ્ચ કેવળશીવાળો વર-
કદાચ હાથથી જતો રહેશે તો ? આંધું બાણી મેં
નહેરખખરમાં જાણવેલા સરનામે પત્ર લખ્યો
તથા પરણનાર માણસનો ફોટો માર્યો. એ
ફોટો પાછળથી મારી પાછેથી જળદરનીથી
લઈ કાઢી નાખવામાં આવ્યો હતો. એ ફોટો
તો એટલો સરસ હતો કે મેં તે જોતાંની સાથે
જ બીજો પત્ર વળતી ટપાલે ડાખી દીધો કે
હું પરણવા ઇચ્છું છું. જાહેન ? એ ફોટાનો
માણસ સંપૂર્ણ અંગ્રેજ પોસ્ટાકમાં હતો. તેનો
ચહેરો ફીક ફીક હતો. મેં તેની ખજ ખટપટ
તેના લણતર આગળ ન કરી. તેની આવજુ-
આજુ ચોપડીઓથી ભરેલાં કપાટ હતાં ન તે
પંદરથી ત્રીસ મોટી મોટી ચોપડીઓ ચૂકતા
રેખા પર એક ચોપડી વાંચતો હતો આવી
જતનો ફોટો જોઈ તેવા માણસને પરણવાનું
મન કેને ન થાય ?

મેં આગળ કહ્યું તેમ મારે દુનિયામાં
એકે સચુ ન હતું. મેં કાગળમાં લખેલું કે તે
જાતે બે ત્રણ મિત્રો સાથે આવે અને અહિં
માર્ગ પાડોશી વગેરે છે, જેથી લગ્ન ઉત્તમી
ગકાશે. ત્યારે મારા પર બીજો પત્ર આવ્યો કે
મને ફરસદ તથી અને થોડા વખત પછી તે
કાગળીર જનાર છે તો તમે બંને જ અડી
આવો તો સારું. જવાનું યરનાસુ તેણે
લખ્યું હતું.

મેં કાશ્મીર વીશે ખૂબ ખૂબ વાંચેલું ને
સાંભળેલું એટલે મને મારા પતિ સાથે કાશ્મીરની
જોજ બોગવવાના ડોડ જગ્યા. તેથી મેં ખૂબ જ
ઉતાવળ કરી મારું ઘર બંધ કરી હું પત્રમાં
લખ્યા પ્રમાણેના સરનામે ખેળતી ખેળતી ગઇ.
ત્યાં 'ફોટાનો માણસ' ન હતો. પણ ઘરનાં
માણસોએ મારા ઘણો જ આદરસન્માન કર્યો.
મને સારી રીતે જમાડવામાં આવી. પછી
સાંજ પડી. ઘરની બે સ્ત્રીઓ મારી પાસે
આવી બેઠી અને વાતો કરવા લાગી. મેં કહ્યું

મહેન્દ્ર નથી. તેમણે કહ્યું હમણાં આવશે જરા
ખાસ કામ હતું તેથી ઘાટકોપર ગયા છે.
રાતના નવેક વાગ્યા હશે ત્યાં તો પેપો
'ફોટાનો માણસ' આવ્યો. ઇંગ્લીશ પોસ્ટાકમાં
તે હતો. તે આવી મારી સામે ખુરશી પર
બેઠો પણ એ પોસ્ટાક એણે છંદગીમાં આવેજ
પહેર્યો હોય તેવા તેને અતડો લાગતો હતો.
તેની સાથે એક માણસ કાળા પેટી લઈને
પણ આવ્યો હતો. મેં જાણ્યું કે તેના 'મિત્ર
યતો' હશે. થોડી વારમાં લગ્નની તૈયારીઓ
કરવા માંડી, તૈયારી તો શી ! પણ મારીની
વેડી કરી. ચાર ભોટા ચાર બાગુ મૂક્યાં.
અમને બેઠને પામે પામે પાટલા ઉપર બેસા-
ડવામાં આવ્યાં. માગ માથા પર મોઢ
મૂકવામાં આવ્યો. અમારો હસ્તમેળાપ એક
માથુમે કરાવ્યો પછી પેલા કાળા પેટી લોખનાર
માથુમે પેટી ઉઘાડી તો મને ફોટો પાડવાનો
કંમરો લાગ્યો. તેણે તે ગેઝવી અજવાળું કરી
અમારો ફોટો પાડી લીધો ને પછી તે રવાના
થઈ ગયો. પછી મારો પતિ ગાડી લઈ આવ્યા,
અમે નાટક બેવા જતાં હતાં એવું ઘરના
માણસને કહ્યું. અમે બે ગાડીમાં બેઠાં એમાંથી
કેઈ ભોડલું નહિ. ગાડી ગીરગામ તરફ
જતી હતી.

x x x

ગાડી એકાએક અટકી તેણે ગાડીવાળોને
પૈસા ચૂકવ્યા ને મને તેની પાછળ આવવા
નિગમી કરી આગળ ચાલવા માંડ્યો. એક
ચાલીમાં એક નાની ચોરડીમાં હું તેની સાથે
ગઇ તો ત્યાં સામાન બહારગામ જવા માટે
પેક કરેલો હતો. મેં જાણ્યું કે કાશ્મીર
જવાનું હશે છેવટે હું થોડી યુ અજાણ જ
કાશ્મીર જવાનું છે ? ત્યારે તે 'હા' કહી
રહી ગયો. મને તેના બોલમાં ફીક ગભિરતા
લાગતી, થોડીવાર પછી તેણે મને કહ્યું
'આપણે એકની ગાડીમાં જવાનું છે, તમે

‘નાસ્તો લેશો.’ તેના આ સંબોધમાં દરેકતા લાગી ને હું અમોઘ ન રહી. તેટલામાં તે જોડેની હોટેલમાંથી ચાલ તથા ખાતાનું લઈ આવ્યો. મેં જાણ્યું કે સમાન બાંધી દીધો છે એટલે તે બહારથી લાવ્યો હશે. મેં પણ ચલા વગેરે લીધું, અને થોડી-વાર થઈ એટલે અમે સામાન ઓરડી બહાર કાઢ્યો તે ગાડી લાવ્યો હોવા તેમાં બેગી અમે રંગને પહોંચ્યાં તે રીપ્રીટ લઈ આવ્યો. દરેક મિનિટ પછી ગાડી આવી તેમાં બેઠાં. તે ગાડી અમદાવાદ જવાની હતી. મેં પૂછ્યું આપણે દિલ્લી જવા વડોદરાથી ગાડી બદલવી પણ ને ? તેણે હા કહ્યું. તે બહુ ન હુંડો ઉત્તર આવતો. તેણે કહ્યું ‘મને ગઈ રાતનો પણ ઉગમગેરી છે માટે હું જરા ઉંચ તઈ.’ મેં તેને રમ રમ આપી. હું ‘કે’ કે ‘તરંગો’ કરતી. કારમીની કસપનાઓ કરતી જાગવી બેસી રહી.

x . x x

વડોદરા આવ્યું અને અમે ગાડી બદલી. આપણે દીલ્લી પાંચ ૭ દિવસ રહીને પછી આગળ જઈશું ઈડી ઉપર આધાર છે. ‘કહી તેણે મારો પગ તેના પગ વડે દબાવ્યો. આ વખતે મને દુનિયા મગાની લાગી દુનિયાના વાતાવરણમાં મને આનંદના રંગ જણાતા હતા. એવી રીતે પ્રેમની જુદી જુદી એટા કરતાં અમે દીલ્લી પહોંચ્યાં ત્યાં એક સરાઈમાં એક રૂમ રાખી ને ત્યાંજ મૂકામ કર્યો. પતિ-પતિ તરીકેનું જીવન શરૂ થઈ ગયું. સંસારના લાવા ધરાઈ ધરાઈને ક્રેવા માંડ્યા. પાંચ દિવસને બદલે પંદર દિવસ રહેવાનું દીલ્લીમાંજ તેને મેં કહ્યું. તેણે તેની ખુશી બતાવી. આમ પંદર દિવસને બદલે દોઢેક મહીને! મને તેણે રાખી હશે. દોઢેક મહીનાના સંવાસથી હું મર્મવની થઈ હતી. મેં તેને વાત કરી. દીલ્લીથી પાંચ રહેવાનું કહ્યું ને તેના કારણમાં

તેણે મને જુદી જુદી રીતે સમજાવી મેં તે માની પણ લીધેલી. અમે પાછાં ફર્યાં. હું જાણતી હતી કે મુંબઈ જવાનું હશે પણ વડોદરા આવ્યાં ને ગાડી બદલી. ત્યાંથી અમદાવાદ જતી ગાડીમાં બેઠાં. બેરીયાવી રેશને ઉતર્યાં મેં પૂછ્યું કેમ બેરીયાવી રેશને ત્યાં જવું છે. ‘આપણે ઘેર જઈશું ને હવે તમારે ખાટો આવવાનો તેથી મુંબઈ નહિ ફાવે. ત્યાં હવાપાણી પણ ઠીક નહિ માટે તમારે અહીં રહેવું વધારે ઠીક છે.’ એમ કહી તે મજુર બેલાવવા ગયો. મજુર માથે સામાન ઉપડાવી અમે ચાલવા માંડ્યાં.

બેરીયાવી ગામમાં ફળીયામાં આવ્યાં બધાં પાડોશીઓ બેગાં થઈ ગયાં બધાં મને ‘ધારી ધારી’ બેલા લાવ્યાં તો કોઈ મને જુદી જુદી જાતના સવાન પૂછવા માંડ્યા. તેણે ધર ઉઘાડ્યું. હું તરતજ બધું સમજી ગઈ મને એજ વખતે લાગ્યું કે હું ફસાઈ છું. મને મારી જાત ઉપર તિરસ્કાર આવવા લાગ્યો. બહેન મને પરજીનાર કશુંજ ભણેલો નથી.

પરજીવા માટે તેણે સૌએક રૂપિયાનો, મેં કહ્યું એ રીતે, અર્થો કયો હતો. ઘરમાં કશુંજ ન હતું. તમે જુઓ છો કે ઘર કેવું છે. તેમાં કોઈ જાતની સવડ નથી. એક બે દિવસ તો મેં રહી રહી કાઢ્યા. પછી આમુઆમુના પાડોશીઓને પૂછતાં અને વાતે વાતે હું જાણી ગઈ કે તે એક લકઝેરો અને બદમાશ હતો. તેને માથે દેવાના ગડ ગાળતા હતા. ત્રણ ચાર વીધાં ફક્ત જમીન હતી જે એની મિલકત હતી. અને દાગીનામાં તો તેની પાસે એક ન ઘડિયાળ હતી જે એણે એના મિત્ર પામેથી માંગી આણી હતી. બહેન ! આ રીતે હું જાહેર ખર્ચ વાંચી ફસાઈ. પછી તો તે નજીવી ખૂસ માટે પણ મને ગાળો દેવા લાગ્યો ને ધીમે ધીમે માર મારવા પણ માંડ્યા. હું નાઈલાજ બની હતી. મને એ સમયે બીજાને

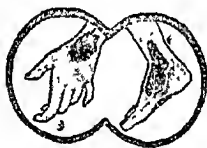
મહિનો ઉતરવા આવ્યો હતો. કોઈ ઉપાય ન રહ્યો. મારા નરીમનો વાંક કાઢતી દિવસો વિતાવવા લાગી. મુંઝઈ છોડી દિવ્ધી ગઈ અને ત્યાંથી પાછી આવી ત્યારથી કરીને ગાડીમાં બેસી નથી. ને ક્યાંય જહાર જવાનું પણ મળ્યું નથી. ત્યાર પછી મને ખુબ માર વારંવાર પડવા માંડ્યો, કારણ કે તેના દુર-આની મિત્રોને ઘેર બોલાવતો તે મેં ના પાડી. તેનામાં એક રૂપિયો કમાવાનુંથે મદુર નથી. ખેતીની ઉપજ આવે તેમાંથી, કે કદિ કદિ કોઈનાં મળવાં કાતરી લાવે તેમાંથી ચુગ્ગલ ચલાવતો. માસ્તરને કહેતો કે એને ઘરમા આવવા ન દે ને કોઈ જાતનો સંબંધ રાખે નહિ. ઉછીના પૈસા મોંઘે તોથે આપવા નહિ.

આજે આ વાતને ત્રણ વર્ષ થઈ ગયાં. બહેન ! 'આટલો મારો કાન્તિ ઉછરી જાય તો ગંધાંચ મારાં દુઃખનો અંત આવે. મારા ધણીની મને જરાયે પડી નથી. પણ આ મારા કાન્તિને લીધે જ એને વળગી રહી છું. એને હું સરસ રીતે બચાવી ગણુવી હોશિયાર કરીશ. કંકત આ જ મારા જીવનની આશા છે અને.....

આમ વાત કરે છે ત્યાં બદમાશ એના પતિને દરથી આવતો જોયો એટલે વાત પડતી મૂળી 'આવજો' કરી બાથુના બારણે થઈ તેના ઘેર જતી રહી.

બહેર ખરની ઝાળ હજીએ મારા મગજ-માં ફરે છે.

ખરજવા માટેનો સચોટ ઉપાય

સ્માર્ટનું

'ઝીમેક્સ'

શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઔષધ.
જેઓ ઇથેરિક, એક્સ-રે અને ઇન્ફ્રારેડ લઘ ચાક્રો હોય તેવા દરદીઓ માટે છેવટનો ઉપાય.
ખરજવા (સુક્ષ્મ તેમ જ લીલા) તથા બીજાં ચામડીનાં દરદો માટેનો એકમાત્ર ઇલાજ

—: સોલ એન્ટસુ :—

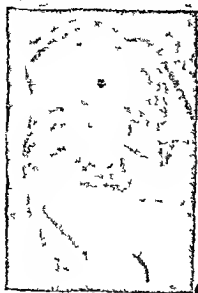
ડી. એમ. ઠાકોર એન્ટ ફાં. ૪૩ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ

યા ય મો સી ન

- દાંતનો દુખાવો
- દાંત પરની છારી
- હાલતા દાંત
- પેહાના અવાળા
- પાથોરીયા
- દાંતમાંથી નીકળતું લોહી

વજેરે દાંતનાં તેમ જ મોઢાનાં દરેક દરદો માટેનો ચોક્કસ ઇલાજ

નોંધ:—ટૂંચ પાવડર કે પેસ્ટને જલ્દતે ઘસા, દાંતથી કે આંગળીના ટેરવા પર યાથોસીન લઇને વાપરી શકાય છે.

ખહાર પડી ચૂક્યું છે

ભારતજનની કરતુરખાતું
સંપૂર્ણ જીવન

કરતુરખા

કિંમત રૂ. ૧)

વી. પી. ખર્ચ ચાર આના.

છ અમૂલ્ય ફોટા સાથે આ પુસ્તકમાં ખા અને ખાપુ વચ્ચેના
અનેક પ્રસંગો તેમના સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર સાથે આપવામાં આવેલ છે.

દરેક લાયખેરી વસાવી લ્યે

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

બુકમેલર્સ :: પબ્લીશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : સુંબર્ઈ-૨

સંતતિ નિયમન ક્યારે

અને
શા માટે

લેખક : યોગીરાજ ઉમેશચંદલ

એક વખતે આપણી (ભારતની) પ્રજા કલા કૌશલ્યથી, શરીર બળથી, વીર્ય તેજથી, માનસિક શક્તિથી, મહાન ઓજસ તથા આત્મવિદ્યાથી સંપન્નચાક્ષી હતી. એજ પ્રજા આજે વિર્ધિર્ણ, નિઃસ્તેજ, રોગ-ગ્રસ્ત, માનસિક નિર્બલતા તથા નાસ્તિકતાને મેલી રહી છે.

દુર્ભાગ્યની વાત એ છે કે જેમ જેમ પાશ્વિભાત્ય રીત રિવાજને વધારે પ્રમાણમાં અનુસરતા જોવામાં આવે છે તેમ-તેમ અહીંની પ્રજા વધારે દુઃખી થતી જાય છે.

સંતતિ નિયમન વિષે મેં અનેક સાસિક પત્રોમાં લેખો વાંચ્યા છે. હિંદુસ્તાનમાં હાલ સંતતિ નિયમન અમલમાં મુકવાની જરૂર છે. જે ભાષાઓ તથા બહેનો સંતતિ નિયમાનુસાર નથી ચાલતા તેઓ સુખી નથી, પરંતુ દુઃખી છે.

પરંતુ હાલ જે સંતતિ નિયમનના માટે સાધનો ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે તે લાભ કર્તા નથી કિન્તુ અનહેદ હાનિકર્તા છે. પાશ્વિભાત્ય દેશોથી જે સાધનો સંતતિ નિયમન માટે આવ્યા છે તે સાધનોથી સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો પરાંજ માર્ગે ચડી ગયા છે. આ સાધનો આવતાં પહેલાં કંઈક અંશે અલ્પ-ચર્ચાને માટે માન હતું.

સંતતિ નિયમન ઇંદ્રિઓની સાથે સંબંધ

આજે ત્યાં ત્યાં સંતતિ નિયમન પરત્વે અનુરોધ અને વિરોધ જાગી ગયો છે. અનેક પત્રોની કટારોમાં રોજ ને રોજ એ પ્રશ્ન ચર્ચાતો પડ્યો છે. એક એને લગતી નવીજ દિશા રજૂ કરતી વિચારસરણી એક નિસર્મભ્યાસી આ લેખમાં રજૂ કરે છે. અને એને લગતી તુલનાનો માર્ગ ચિંધે છે.

ધરાવનાર બહિર સાધનો વડે થઈ શકે નહિ. તેને માટે પ્રથમ મનના વિચારોને વશીભૂત કરવા પડે છે. આહાર ઉપર કાણુ મેળવવા પડે છે, કુસંગ ત્યાગ કરવો પડે છે, ચિંતને ચંચલ બનાવનાર ખીભાસ વાંચનોને મુટી દેવા પડે છે, સતચાત્ર, યોગસાધન, સત્સંગ તથા સાત્વીક આહારથી સંતતિ નિયમન થઈ શકે છે.

સુંધરેલી પ્રજાને આધુનિક જમાનાના અકુદરતી સાધનો વધારે પ્રિય લાગે છે. તેનું કારણ આજકાલ કોલેજમાં મેળવેલી અંગ્રેજી વિદ્યાનો લાભ. અંગ્રેજી વિદ્યા ભણનારી પ્રજાને વધુ પ્રમાણમાં એશ આરામની-શુદ્ધગી જ ગમે છે. પરિશ્રમની નહિ. એશ આરામની શુદ્ધગીની સાથે આધુનિક સાધનો નજીકનો સંબંધ ધરાવે છે. એકંદરે તપાસ કરતા પરિશ્રમ કરનાર પ્રજાઓ જેટલી સુખી છે તેટલી સુખી એશ આરામથી જીવન વ્યતીત કરનાર પ્રજા નથી. આ નિર્વિ-વાદ વાત છે. પહેલાના જમાનામાં બહેનો પણ અત્યંત પરિશ્રમ કરતાં હતાં, કૃષામાંથી પાણી કાઢવું, ઘઉં, બાજરા, ચણા, મગ વગેરે ફળવા, કપડાં ધોવા, ભરતકામ, સીવવાતું, સંગીત, ગાયન, વિદ્યાભ્યાસ વગેરેમાં પ્રવીણ હતા. હાલના જમાનામાં આહાર, નિદ્રા, કુવિચાર, અલ્પચર્ચા ખીલકૂલ નહીં પાસવું,

નાટક, સીનેમામાં સર્વ સુખ સમજવું, શકે નહીં તેની નીકી થાય તે ક્રિયાઓને શાખી
આનંદના વગેરે અઠીક શુભાનંદમાં આવે છે. શિવેવાની જગત છે આ ક્રિયાઓથી શરીરને કે
પુરુષોન્નકદાય, ખગળ મુર્છિ ગયેન હોય તો મનને ખીનપૂવ હાનિ નથી
તેઓને બહેનો સમજવીને ખરે રસ્તે લઈ, સતતિ નિયમન કરેવા માટે યોગના ખામ
આવના બેઠાએ તેને બદલે આગ્રહાન વિપરીત અમુક આસનો છે તે આસનોને દરરોજ
કાર્ય ચાલી રહેતું છે. પોતાના ધર્મ સનારે પૃથ્વી ૧૫ મિનિટ
બેઠા લેવાથી ધર્મ જ હાયદો થશે તે આસનો
ના નામ નીચે દર્શાવ્યા સુચ્ય છે —

જો બહેનો ધારે તો ગદ્ય શક્તિ પાછી પાદાશુભાસન, (શિર્ષાસન) મુલોન્દાસન,
આવે એમ છે, રોગમુક્ત થઈ શકે છે, ગોગ્રાસન, વિસ્તૃત પાદાસન, વિપરીત કગળી
યથેચ્છ સુખનો ભાગીદાર થઈ શકે છે, (ઉર્ધ્વ સર્વોળાસન), વાતાપ્તનાસન, મર્યા-
સસાગિક સુખ મેળવી શકે છે અને તન, મન સન, ગદ્ગાસન, સિદ્ધામન અને ગેસુખાસન

સુહૃદ્વિઓમાં અમુક સાવન રાખીને યોગક્રિયાઓ
મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવામાં આવે છે, નૌતીક્રિયા, ઐન્દ્રિયા, નાટકક્રિયા, ખેચેરી
પગ્નું તેન કરવાથી વિવિધ ઇચ્છા રધે છે, મુદ્રા, ઉન્મીમુદ્રા, વજ્રેરી મુદ્રા, સાવિત્રી
વીર તથા રજ પાતળુ બને છે, આખની પ્રાણાયામ અને ભસ્ત્રિકા પ્રાણાયામ
દષ્ટિ ઘટે છે, નપુસન પ્રાપ્ત થાય છે, નાની આશુઆમ
ઉમરમાં હૃદયના ચીકો દેખાય છે, નાળ પ્રાણાયામ
યોગી નાની ઉમરમાં થવા માંડે છે ગળાનો આશુઆમ
અનાજ કફલ બને છે, અને અસાખરોગો શુભાય છે

માટે વ્યાધિ વધારનાર સાધનોને સદતર ત્રાગ કરીને શરીર, મન તથા આત્માનો
ભેદાર થાય અને સતતિ નિયમન યોગ્ય રીતે ઉદ્ધાર થાય અને સતતિ નિયમન યોગ્ય રીતે
પાલન કરના જો તમારે તમન્ના હોય તો અવસ્થા મેદ યોગના આસન તથા પ્રાણાયામનો
અભ્યાસ કરેશો.

યોગ સાધનાથી વીર ઘટે બને છે મનોમજમા રાખી શકાય છે, યોગની અમુક એવી ક્રિયાઓ
છે કે શુદ્ધસ્થાવ્રમત સુખ ભોગવતી વખતે જો ઇચ્છા પુત્ર સત્તાન કરવાની હોય તો જ થઈ
પડી એન મહિતા સુધી મક્કત સવાહ, યોગેશ મળશે અને દરેક નિવારે સારે કા થી
૧૦ (૨૮) ૮૧) સુધી મક્કત આસનો, પ્રાણાયામ, ક્રિયાઓ, મસાજ, સૂચ કિરણ
ઈલાજ હીપ્પાથ અને માનસિક ઇલાજ વગેરે આપનામાં આનંદો દિ છો તતસત

તૈયાર છે : આજેજ મળવો....

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ

કિંમત રૂ. ૦-૬-૦

લખો : હુહાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

કયે રહેતે ?

આપણા સમાજજીવનના અનેક અશ્વનો ઉઠેલ માગે છે. દર દેન નજરે પડતા આવા છાના છુપા નિઃસ્વાસો કંઈ શિયળવંતી-ઓનાં શિયળા ભાંગ કરાવાતા હશે ? ખુલ્લે ખુલ્લા નજરે નથી પડતા તેવા કેટલાક પતિદેવો સ્વપત્નીને બળાત્કારે વ્યભિચારને માર્ગે દોરતા હશે સમાજસેવકો ! સાવધાન

લેખક : શ્રી. કનૈયાલાલ જ. રાવળ

અ ચાનક એક નિવસ સવાળના પોરમા હજી તો માગ દાયમા ચ્હાનો ખાનો હતો ત્યા રોહિતે મારે ત્યા આસીને કહ્યું, “ સાને તૈયા યહ મહેને, ગલી, બહાર જવાનુ છે. ”

“ કેમ ? ‘ હન્દગી ’ જોરા કે પડી ‘ વડિનોને વાકે ’ જોરા ? પણ નાટક જ હોય તો પડી ગતે રાખજેને ? ”

“ અરે, આ પણ એક નાટક જ છે જોમા તુ હન્દગીની પરેવાની જોડગ, અને પગિનો નહિ પણ વ્યક્તિનો વાક દેખીશ. ”

“ તો પડી સડેનગાડે ઉપડુ છે કે ગતે ‘ મિકસ ’ મા ? કહક ચોખનટ કરવી જોડએ એ વગ મારે તૈયાગી શુ કચી ? ”

“ હવે તુ ગણમાર સગર ત્યા પાટણ ઉડા જશે, મળી જનમા થોડુ જ જવાનું છે ? કશુ તેવુ કાગનાનુ નથી ભાઈ, અહીં જ છે ”

રોહિત નજરેતો હતો મારે આનટકમા અરધી પોણી કાસ સહેજે થતી. અને કપડા પહેરતા પાનુ તેટલો જ વખત થતો મુઝા કરીએ જનુ હોય તો અરધુ ઘર માથે ફેં-વનાની મને આદત હતી આ કુવે ઉપર રોહિત મસાણુ મો કરી ખૂમળખાના કાકનો.

પણ ક તો મોગી વિમામણુમા ઝીકાઈ ગયો, આનુ નાટક જેનુ તે અગત્યનુ શુ

હશે ? રોહિતની રોરગ હુ પાર્શ્વેતો તેનો હસમુખો ચહેરો, ચપગ આખો, અને મીઠાગ વગી છલ તેને આકર્ષણને. આપ આપતા હતા મેગનના એક અદના ક્રીસ્ટીપરતી જગ્યાએ તે હતો ભણવામાં તેનું ચિત્ત ચોટેનુ નહિ મિત્રવર્તુલ વધાગવામાં તેમજ તેમના ઘનના ઉજરા ધમી નાખનામા તે પાવ-ગ્યો હતો તે મડળો આપતો, વ્યાખ્યાનો ગોઠવતો, આનદ બજાર કે પર્પટનો યોજતો. આવી અનેક પ્રવૃત્તિઓ ઉભી કરી તે વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓમા અનન્ય ઉત્નાસ પ્રગટાવતો. પુરુષ મિત્રો નેટના જ. બાકે તેથી વિશેષ તેને સ્ત્રી મિત્રો હતા તેનું કાગ્યુ તેના હૃદયની મિયોરી કાચ જેવી નિખાનુસતા હતી તે સરકરો ખરો, વિનોદી વિશેષ, અને વાચાળ ગજબ. દરેક વિષયમા તેને ગ્સ હતો, અને પ્રેમાનદની જેમ અનાયામે એક ગ્સમાથી ખીખ ગ્સમાં સામાની પગદગીને વૃત્તિ જોણીને વાત વાળી લેતો.

સામાન્ય માણસે પ્રથમ નજરે તેનામા વિનાસપ્રિયતા જુએ અથવા તેને પાગ માની લે. પણ તે સાદુ દિવનો હતો એ તો અનુભવે જ જણાવુ સ્ત્રીમિત્રો સથે તે છટકી વર્તતો, તેમને હસાવતો અને વ્યનદાગ્નિક વિખામણો પણ આપતો તેથી સ્ત્રી તેને આદતા પણ ને ને સ્ત્રીઓ તેના સપર્કમાં આવતી

તેમના અંતરની પાતાળ સરવાણીઓનો તે પાણીકળો હતો. માનસશાસ્ત્રના સ્વભાવ જન્મ પરમથી તે એવી સિદ્ધતથી વાત કઢાવી લેતો કે તેણે વધીલાલ માંડી હોત તો તે માતખર થઈ જાત એમ સી કહેતા.

સાંજે રોહિત આંખો કે તરતજ મારા શ્રીમતિએ તેને ઉધડો લીધો,

“ કેમ રોહિતભાઈ, તમે વ્હાપાઈ કે જલસામાં જાઓ, તો અમે શું શું કરીએ ? ”

“ રજની આવે એટલે તમે આવી ચૂક્યાં એમ આર્યધર્મની પ્રથુલિકા કહે છે. ”

“ એટલે વહેવાર સાચવવો અમારે અને જલસો કરવો તમારે, એમજ ને ? ”

“ જુઓ, બાબી, આ જલસો ય નથી કે નથી મહેરીલ. વાત એમ છે કે રજની એક છાપાનો પ્રતિનિધિ થઈને અને હું છૂપી પોલીસનો માણસ થઈને જવાના છીએ, સમજ્યાં ? ”

રોહિત વાતનું સ્વરૂપ પસંદી નાખી તેની ઉપર ધણેજ રંગની પીંછી ફેરવવામાં કુશળ હતો.

અને બહાર નીકળ્યા; પણ મારા મનની ગડબાંજો હજી સંકેસાયા વગરની ઉખળા રહી હતી. વગરપિછાણે, વિના નોતરે અને ખાસ કરીને ઠેકાણાની ખરખખર વગર હું જાઉં તેવો ન હતો. માર્ગમાં મેં જાણ કરી અને કહ્યું કે, “ તારે સાચેસાચું કહી દેવું પડશે, નહિતર હું છાપાનો પ્રતિનિધિ છું. તને ઉધડો પાડી દઈશ. તું દુનિયાની આંખે બહુ ચડ્યો છો ! ” મેં સહેજ કટાક્ષ કર્યો.

“ હવે રાખ રાખ; તને હાથકડી પહેરાવી દેતાં મને વાર નહિ લાગે. ખાતમી દઉં એટલીજ વાર છે ! પણ આ તો દુનિયાનો રંગદંગ ખતાવું છું. ” એ કંઈ ગાંજ્યો જય તેવો ન હતો.

“ આ નિર્દોષ રંગ-રાગે ય તને ફેટલા માંડા ઉડાડ્યા છે. માટે પહેલા અચ્છ પતિ

કહે. ” એટલું બોલી હું રસ્તાની એક બાજુએ તેને લઈ ગયો.

“ સાંભળ લારે. આપણે જેને ત્યાં જઈએ છીએ તેનું નામ ગણેશ છે. હું જ્યારે રેશનને દરવાજો ઉભો હોઉં ત્યારે તેને દરેજાં જોઉં છું. તે પ્લેટફોર્મ ટિકિટ વિના આવતો એટલે તે મને લગી બૂકીને નમન કરતો. હું તેને ટપારતો નહિ. એ ત્રણ-વાર તેની સાથે એક યુવતી પણ આવી હતી. તે જરા શરમાળ ને ઉદાસ લાગી; કદાચ ચક્રમ હોય ! એ યુવક ટેલિફોન વાર દરવાજા પાસે ઉભો રહી મારી સાથે વાતો કરતો. સામાન્ય રીતે એ વાતો રેલ્વે ટર્મિની, ગાડીની અનિયમિતતાની અને ગીરદીની હોય. મને સંશય પડતો કે તે દરેજાં રેશન પર શા માટે આવતો હશે ? એક વાર એ વિશે મેં પૂછ્યું એના જવાબમાં તે કહે, ‘ મારા એક બાળખીતા જવાના છે. ’ બીજી વાર કહે, ‘ મારો મિત્ર આવવાનો છે. ’ ત્રીજી વાર કહે ‘ મારે સંપત્તિ મેં ગોપ્ય રાખી છે. ’ હમણાં થોડા દિવસ પહેલાં કહ્યું, ‘ મારા મિત્ર પાસેથી લીધેલા ઉછીના રૂપિયા આપવા છે. ’

“ પણ મેં કીણી નગરે જોઈ લીધું કે તેને કશું જ કામ ન હતું ફક્ત પ્લેટફોર્મના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી તે ચક્કર લગાવતો. જો કે તેની આંખો ચક્રજવકળ ફરતી હતી ખરી, જાણે કોઈની તલાશમાં હોય એમ લાગતું. તે કાંઈ કોઈની સાથે વાતો પણ કરતો હતો એટલે મને તેનામાં કંઈ રહસ્ય જણાયું.

“ લાર પછી તેણે બે-એકવાર મને યાન તમાકુ પણ આપ્યા, આ પાછ, અમે ટિકિટ રૂમમાં બેસતાં એવામાં તેણે એકવાર મારી પાસે થોડા રૂપિયા ઉછીના માગ્યા. તે કહે, ‘ એક અઢવાડિયામાં આપી દઈશ. મહાન ભાડાના આપવાના છે. ’ મને અનુકંપા આવી; પણ મારી પાસે તોકડા ન હતા તેથી મેં પગાર વાત ટેલી.

“ ત્યાર પછી બીજે દિવસે તેણે મને આમંત્રણ આપ્યું. તેણે કહ્યું, ‘ ચાએને આજે મારે ઘેર મારું ઘર તો પાવન કરે ? ‘ મારે મોડું થશે, ‘ મેં કહ્યું. ત્યારે તે કહે, ‘ મારું ઘર રસ્તામાં છે. ચ્હા પીતાં વાર નહિ લાગે. બેઘડી આનંદ આવશે, ચાઓ. ’

“ મને થયું કે હવે રહસ્યની ચાવી મળશે જ. ”

“ તેને ઘેર જતાં મેં પેલી યુવતીને બેઠું. તે ઘર વચ્ચે બેઠી હતી. હું ગયો એટલે તે જીભી યઈ અને રસોડામાં ચાલી ગઈ-અને જતાં જતાં પાછલી એક દયાર્દ્ર નજર ફેંકતી ગઈ, જે નજર મારા દૈયા સોંસરવી નીકળી ગઈ. મેં તે યુવતીની આ-જખાણુ પૂછી.

‘ મારી પત્ની છે. ’ ગણેશે જવાબ આપ્યો.

“ મેં એમને એક-બેવાર તમારી સાથે બે-પેલાં ખરાં. ”

“ હા, તેને ગમતું નથી એટલે આવી હતી. ”

“ પછી તેણે તેની પત્નીને

સંબોધી કહ્યું, ‘ કેમ બેઠતી નથી ? ભાઈને આવકાર તો આપ. ’

“ પણ તે યુવતીએ રસોડામાંથી બહાર પગ ન મૂક્યો ” ગણેશે કહ્યું, ‘ બહુ શરમાળ છે. કોઈ બોલાવે તો જ બોલે એવી તેની પ્રકૃતિ છે. હીક લ્યો, જરા હું દૂધ લઈ આવું ’ આટલું કહી તે રસોડામાં ગયો. કંઈક છાની પણ ગંભીર રીતે વાત કરીને નીચે ગયો.

“ મને વિચાર આવ્યો કે પુરુષો-ધણાં પુરુષો-રસોડામાં અને શયનખંડમાં મુલાપમ થઈ જાય છે એવું સંભવ્યું છે; તેને વદલે અહીં આમ કેમ હશે ? તેને ગયાને બેએક મિનિટ યઈ હશે ત્યાં તો રસોડામાંથી ધીમા

ફૂસકાની અવાજ કાને પડ્યો. હું કંઈ સમજી શક્યો નહિ; મારા મનનો ગૂંચવાડો ઉલટો વધ્યો. તંદ્રામાં હોઈ એમ હું બેસી રહ્યો. નહિ તો તું જાણે છે કે તે યુવતીને હું પૂછ્યા વગર ન રહું. પાંચેક મિનિટમાં ગણેશે આવ્યો અને હિંડોળે બેઠેલો બેઠું તેને આશ્ચર્ય થયું.

“ તે કહે, ‘ કેમ બેઠા છો ને ? સાંઈ થયું. દૂધવાળાની દૂકાન દૂર છે; અને દૂકાન-દારો કંઈ ફાટ્યા છે ? જરા ઉતાવળ કરવાનું કહીએ તો ‘ લગામ ખેંચી રાખો કામમાં છીએ ’ એમ કહી છલુટા કરે. માફ કરજો, હમણાં ચ્હા યઈ જશે. તમે પાણી લીધું કે ? ’ એમ પૂછતોકને તે રસોડામાં ગયો; અને કંઈક

ઊંચા પણ અરપટ સ્વરે આવ્યા. હું બીલીપગે ઉંચે કાને ખારણાની આડશે ઊભો.

“ ‘ કહ્યું હતું તોય પાણીખાણી આપવા કેમ ન ગઈ ? ’ એ વાક્ય મેં સાંભળ્યું. તે નક્કામો તેની પત્ની ઉપર યુસ્સો કાઢી રહ્યો હતો. તરત જ

ફટાક કરતો કંઈ થપાટ જેવો અવાજ સંભળાયો; અને એના પરિણામ રૂપે રૂદન. હું કંકળા ઉઠ્યો ને હિંડોળે બેસી ગયો. તેણે રસોડામાંથી બહાર આવીને મને કહ્યું, ‘ બેરાની જાત તે અવળચડી જ રહી. કહીને ગયો હતો કે ભાઈને પાણી આપજો; પણ ગણકારે કોણ ? મારા મિત્રનું મારા ઘરમાં અપમાન ! પણ ભાઈ, મોડું લગાડશો નહિ આ ઘર તમારું છે. ’ એમ કહી તેણે એક અર્ધવ્યક્ત નિસાસો મૂક્યો. તેના મોં પર અણુગમો તરી આવ્યો હતો. તેના મોં પર નિષ્ફળતાની રેખા છવાઈ ગઈ. મને વધુ અને વધુ સંદેહ પડતો ગયો. આ છે શું બધું ?

‘ ગુણસુન્દરી ’ નો

આવતો - મેં જીજ્ઞાસા અંક

મહિલા પરિષદ અંક

તરીકે પ્રકટ થશે.

પરિષદમાં હાજરી આપનાર બહેનોને તેમના સંસ્મરણો વેળાસર મોકલી આપવા અમારું હાર્દિક આમંત્રણ છે.

આ ગણેશ કોણુ હશે ? ચોર, હશે ? લકડગો
હશે ? દગાખાન તો નહિ હોય ને ! તેના
હાથકવન નેત્રો, ધરમાં કંઈ જ ગચરચિત્ર
ન નેત્રો મને વિચાર આવ્યો કે તે મન્યાની-
ગમ હશે કે બેકોર ? લાગે છે તો બહારથી
કક્કડગોમ. કંપડાં ઉડળા છે. મને પહેલી જ
વાર લય લાગ્યો કે હું છું એકસો, તેથી
કહાય તે મને હેંગા કરે તો ! તેના મોં
પર કાગિરી છાયા મેં જોઈ, ગદરોમાં
કરગઈ હતી; આંખમા લાલાશ તરી આવી
હતી. 'રહા' પાને હું ઉપગતે સ્વાસે, બહાર
નીકળ્યો ત્યારે જ શાંતિ વળી. ગંગે એ જ
વિચાર ધોળાતો હતો. સવારમાં ઉઠ્યો ત્યારે
સર્થમતીનો દમ લીધો. હું, પણ ત્યાંથી
નીકળ્યો ત્યારે તેણે મને કહ્યું, "સાહેબ,
કામે જરૂર આવજો. કામે માગે જન્મદિવસ
છે. સાંજે હું ગઈ જોઈશ, મારા સમ, ઓના
રોપ સામે ન જોશો." "

મેં જતાં જતાં કહ્યું, "ના રે, કશો દોષ
નથી, એ તો તમને વહેમ છે."

"પણ રજાની, સાચું કહું ? હું તેને
ના ન પાડી શક્યો આજે સવારમાં તને
લાઈને જવાનો મનસૂબો આવ્યો. કંઈક છે
ખરું ! " એમ કહી તેણે મને ખીંગસામાથી
એક કટાર કાઢી ખતાની.

"સાધન સારું, જરૂર વખતે કામ લાગે."

મેં કહ્યું, "તું માને છે કે એ માણસ
સારો છે છતાં આમ કેમ ? "

"મરિ જ કહું છું કે કંઈક ભગ્ન છે.
વાતને ન તોય લેવા જોઈએ."

મને આમાં કશું મહત્વનું ન લાગ્યું, છતાં
તેણે મારી ગિલાસાને ઉતેજ હતી. થોડી
જ વાગમા અમે તેને ઘેર પહોંચી ગયા,
ગણેશ બાળ્યામાં જ બેઠો હતો. તેણે અમારું
સ્વાગત કર્યું. મને અનુદયાને જોઈ તે સહેજ
અંખવાણે પડી ગયો, પણ પછી તે અંખપ

ચાવી ગઈ. મારા કાપામાં કશું ન આવ્યું.
ઘાટ પર જઈ અમે હિંચકે બેઠાં. ઓશરીની
મધ્યમાં હિંચકો હતો એક બાળુ ગ્રહોડું અને
ખીજી બાળુ રહેણોતો ઓરડો હતો. બમથા
તો શું પણ કશું સામાન્ય ન હતું. પણ
ધમ્મા ન હતું. દેખાવે કીકડીક લોકો આટલી
સાદામી અને ઓછી જરૂરીઓ વસતા
હશે એ મારા આંખમાં ન આવી શક્યું.

ગણેશ તેની પત્નીને બોલાવી, "પેચો
નામ્તો લાવજો, ને બાઈ માટે રહા બનાવજો."
એટલું કહી તે અમારી તરફ ફર્યો અને
બોલ્યો, "ભૂલ્યો, સાહેબો, તમે તો દમ-
ણાજ એ ત્રણ મિત્રો આવ્યા હતા તે ચદ
કરી ગયા ઉમા રહો દમણાં લઈ આવું."

એટલું કહી તે રસોડામાં જઈને પછી
નોંચે ગયો. પેચી ધુત્તી તો આજે રસોડાના
બાળ્યામાં થોડી દેખાઈ તેમ બેઠો હતો, તે
મેં જોયું તેવું મોહું અમે જોઈ શકતા હતા.
તેનાં ચહેરા પર મૂંઝવણની દેખાઓ વપટી તરી
આવેથી દેખાતી હતી. તેનાં ચહેરા સળગાવતાં એક
હિંચકું અમે સાંભળ્યું. રોહિત ઉભો થઈને તરત
તેની પાસે ગયો, ને પૂછ્યું, "કેમ, બેન,
રડો છો ? સાચું કહેજો." તે યુવતીએ
આસુ લૂછી નાખ્યા, અને સ્વસ્થ થઈ પંગણે
હસતી બોલી, "કંઈ નથી એ તો. આપ
બેસોને પાણી આવું ? "

રોહિતે ત્યાં જ જમાવ્યું અને મને ત્યાં
જ્યાં ધસારો કર્યો. તે યુવતીએ આંખો નચા-
વવાનો કૃત્રિમ પ્રયાસ કર્યો, તેના હાથમાં
પણ કૃત્રિમતા હતી, મનમાં મૂંઝવણ હતી;
હૃદયે ચડકો હતો.

"તમને અહીં નથી ગમતું ? તમારા
પતિ તમને દુઃખ દે છે ? "

રોહિતે સૂધિ જ ઘડાકો કર્યો. હું તો
સાંભળી જ રહ્યો. પણ રોહિતનું અનુમાન
બિનપાયાદાર ન હતું. તે યુવતી રોહિતની
સામે તાકી રહી, પછી બોલી.

“કુખ ? ના ના કશું નથી આવ્યું !
પણ તમારે કશું બેઠવું હોય તો કહેવું.”
રોહિતને લાગ્યું કે આજ ખાતરશરદાસ્ત

“આમ ને આમ દિવસો ગુજરે છે.
તમે જોવા બેસો પાસેથી ઉઠીના લઈને જ.
અને બદલામાં...”

કંઈ વિશેષ નથી હતી; અને હવે આમને
દિવસે તો તે મૂંઝી હતી. રોહિતે ધમિથી પૂછ્યું,
“કહો ન કહો પણ તમે કંઈ કુખમાં
છો, ખરેખર.”

“વાહ ! કુખ કેને નથી હોતું ?-પણ
ખીલું થાય શું ? જુઓને એમને નોકરી નથી.
કપાંક કામ ધંધો મોઢી આપોને !”

મને લાગ્યું કે હવે આ બી એના
અંતરના દાર ખોલી નાખશે.

“કેટલા વખતથી નોકરી નથી ?”

“અહીં આખા ત્યારથી-૭ માસથી.”

“તો અત્યાર મુઠી હારને નિભાવ કેવી
રીતે કર્યો ?” તે પુત્રની ચરમાઈતે સાથે
મોઢું શેવાઈ ગયું.

“આમને આમ !” કહી તેણે મારી
સામે મીટ માંડી. મને તેમાં મેથાની કદીશ
છાંદ લાગી. એની આંખોમાં અરસપરસ
વિરોધી ભાવો ધુટાળે જતા હતા.

“તમારું મજાગામ કયું ?”

“અમે આમ તો અમદાવાદની નજીકના.”

“ત્યારે અહીં આવવાનું પ્રયોજન શું ?”

“કાંઈ નહિ. ફક્ત સાસુસસરાથી જુદા
થઈને આવ્યા હોએ. ને બેઠે જિઆગં પ્રભુનાં
મામુસ છે. પણ આમને ન ગમ્યું. પડિતો
એમ કંઈ પેસા વેંડી નાખવા દે ? નોકરી
કરવી ગમે નહિ, પછી એના રોગની
સાથે અહીં આવ્યા. રોગત સાચો ગયો.
નોકરી ધંધો ન અપાઓ. થોડા રૂપિયા
સાથે લાવ્યા હતા તે ધંધો વેંડ ગયા, ને...”

“એટલું કહેતાં તે રડી પડી. વળી પાછું
કંઈક સાંભરી આવતાં તેણે આંખ ઢગી;
દારા તરફ તે પારંવાર ભેંતી હતી.

“તો તમે પેસા વગર હવે કેવી રીતે
ચલાવો છો ?”

એમ કહી તેણે છાતી ઉપરથી ખગી જવા
દાયેવ ઉત્તરીયના છેડાને સારીથી ને પછી
ચૂંપ ચૂંપ ગઇ. તેની આંખમાં ચમકારો હતો.

પણ તે ચમકારાની પાછળ રુદનના પડ્યા હતા.
“અંતરમાં જાનિયો મેં ધટારોપ જામ્યો
હતો. રોહિત આ વાતને ત્રાગડો સાંધવા
માન્યો હતો. મને વાત સમજાઇ ગઇ.”

“અને બદલામાં તમારે કશું-કશું તમે
કરેના મારો છો ? ક્ષણ વ્રાત કરો.” મને
લાગ્યું રોહિત હવે નજીકની વાત ચૂંધે છે.

તે સુવતીને લગ્ન ઉપજા; અને ખીલ
પછે કુરેશ સાથે તે રોહિત પડી. રોહિતે કહ્યું,
“તો તમે વિશેષ કરતાં કેમ નથી ?”

“એ મારાથી થઇ ચકતું, નથી; મને
દેવેતીની બીક લાગે છે.”

તેને ઘણું આશ્વાસન આપ્યું; છતાં તેના
દિવમાંથી દંત્રો પુકાર સરી પડતો હતો. જ્યા
શત વર્તા તે બોલી.

“મરદ સાણસ; કુમાર નહિ અને અમારે
આટલો જીજ્ઞસ સહન કરવો ? આ તો સહન
નથી થવું.”

“કેટલા વખતથી આમ ચલાવો છો ?”

“છેલ્લા બે માસથી. પણ એમાં તો
હું મરી રહી છું. તમે દયા કરી અચાવો તો
તમારા ઉપકાર !”

“તો તમે તમારે ખીયર ચાલ્યા કેમ
નથી જતા ?”

“કેમ જવું, ક્યારે જવું, એ જ ચકતું
નથી. પડેશમાં બધું જ અગમ્યું.”

રોહિતે એકાએક નિશ્ચય કર્યો હોય તેમ
લાગ્યું. તેણે તે પુત્રીના માથાપના અને
સાસુસસરાના નામ કેકાણાં લઈને ખીસામાંથી
ઝપિયા દસની એક નોટ તેને આપી; અને
પેસા બહારથી આવે તે પહેલાં અમે રવાના
થઈ ગયા.

કેટલું સુંદર બાળક ? કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ?

કારણ કે

‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ એના ગળામાં છે;

માથિતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને ઘાંત આવવા માંડ્યા છે—
જે ઘાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલયે ગંભીર રીતે થઇ જવાનો સંભવ હોય છે—
એટલે ‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે—
કારણ કે ‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ સિવાય કોઇ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અસરકારક
નથી. દરેક સમયમાં જો સારીયે કુનિયામાં બોકપ્રિય બનવા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારી મીરા ટીથીંગ નેકલેસ

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

સોલ જોનન્ડસ્—ટી. એમ. ઠાકોરની કુંઠ ૪૭, ચર્ચજેટ રોડ, ગાંધી, મુંબઈ

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, જાતુદોષ, વંધ્યત્વ તથા અર્લાયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની
પ્રત્યક્ષ કાર્ય

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બા. જા. શર્મા સી— સોલજોનન્ડ : મેસર્સ એસ. રમણુ જોન્ડ કુંઠ.
ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, તથા લક્ષ્મીરોડ, પુના સીટી

૧ દરેક સ્થળે જોનન્ડો લેખએ છીએ—

દરેક જાતની દેરી દવાઓ માટે સૂચિપત્ર બહેત મંગાવો.

આ પણા આ જ ના દ વા આ ના માં ડો ક્રિયુ કરાવતી નવલિકા

ડિવાનિસ

જાણક

શ્રી. બાલકૃષ્ણ જોષી

—મામલતદારનાં બાઈસાહેબની સારવાર માટે નર્સ સરલાને મોકલે. યશુ, કારણ, ગામની આમખંડની ગણાય તેવી. સંયુક્તાના પુત્રની સારવાર માટે એ પ્રથમ ગઈ. મામલતદાર સાહેબે ‘બેદરકારી’નો રિપોર્ટ ડોક્ટર પર મોકલ્યો અને ડોક્ટરે સરલાને પરખાવી દીધું: “હિસ-મિસ” !!

સરલા બીકદમ દળવે દાઢે યશુ ચપળ તાથી રૂખીના જન્મમ ધોતી હતી. સવારથી દરેકબેની સારવાર કરતાં કરતાં તેનું સ્મરિત નાનું યાદી, ગયું લાગતું હતું. એવે રૂખીના જન્મમ ધોતા ધોતાં તેણે પછુ “કેમ બેન; આ માયામાં ક્યાંથી થયો ક્યાંથી ક્યાંથી ?”

“જા, શું કરે તારે પગ લથડતા હતા ને તેથીને તેની પાણીનો દેગડો લાવની હતી—તે પડી ગઈ.”

“ત્યારે તારા આવેશો હોવા છતાં શું કામ પાણી બેરવા ગઈ ?”

“શું કરીએ જા ? અને મનુરીઆત માણસ, ધણીને છોકરાને પીવા પાણી તો લાવતું નહીં પડે ને ? છોકરાં આડે આડે કરતાં હતાં—ધણીને મીઠમાં જવાનું—સંધવાની ઉતાવળ—”

સરલાનો અહેસાસિન જન્મ જન્મો ને તેણે પાણું પોતાનું કામ ચાલુ રહ્યું તેને વિચાર આવ્યો, “વખતે દરેક બંધે પછુ પડતી સંધનશક્તિ જવારનો ડોક્ટર સાહેબની તથી આત ખસી જશે.”

“સરલાબાઈ, ડોક્ટર કૃષ્ણનાથે કકેસ રહે લોક પાડી. આ રાજદાર સાહેબનાં વિચારેનને કેમ ખેડી કરે હો ? તમે બધા છાન્ને તો જાનતાં માધુસ-તમને સામાન્ય છુદિ નથી ! પડેલાં એમનું પતાવી એમને છૂટા કરા.”

“હા—આમી !” કહી રૂખીનું પ્રેસિંગ અધૂરું મૂકી સરલા ઉતાવળી ઉતાવળી બહાર ગઈ. તેણે વિચારના દાઢ પકડી પ્રેસિંગ રૂખીમાં બાણી. ડોક્ટર પછુ તેના પ્રેસિંગ વખતે જાતે લાલચ રહ્યો. રાજદાર સાહેબના પત્ની વિદ્યાબેન કાલે ખેતરોમાં ફરવા ગયાં હતાં અને ત્યાં ચાલતાં ચાલતાં પછે ઉઝરડો થવાથી લોકી જામ્યું હતું—આટલાં ગભીર (૧) સ્વરૂપનો જન્મમ દોવ છતાં સરલા પેલી રૂખી—બીખા-રણનું પ્રેસિંગ ક્યાં કરે એટલે શું ? એની અથડાયક મુદાથી ડોક્ટરે તુચ્છતાથી એકવાર રૂખી સામે જોયું—અને પછી સરલા સામે નજર કરી—તત્કાળ તેણે જુદાં જોયું “આમ સાવો, પેલી આયોમિનીની રીતી અને પાટો—” વિદ્યાબેનનો પાટો અધાણ રહ્યો તે ગયા બહાર રૂખી તે નર્સ સામે આવી ગરીબકા અવાજે બોલી “બેન, તારે સજી ચાર માઠે ચાલીને જવાનું છે—”

(૨)

“હા, હા, હવે પડેલાં તારા પાટો બાંધી રહી છું હો—” દૂર ગામ જવાની ને માયામાં આવી લોકી છુટાવું થયેલી એટલે જ હું તારી માસે આવી હતી—” સરલાએ પ્રેમાળપણે કહ્યું અને રૂખીનો અધૂરો રહેશો પાટો પાછો બાંધવા માંડ્યો. એટલામાં ગામના શ્રીમત રૂઢ કલ્યાણનાસનાં ચોથીવારના પત્ની સુશીલા અને તેની દીકરી

શાંતા આત્મા એટલે તેમને રૂપીના પહેલાં જ
ચિદાપ કરવાની જરૂર હતી; પણ સરસ્વાએ સહજ
સ્મિત કરી તેમને બેસવાની ઇશારત કરી અને
પાછું પોતાના કામમાં ચિત્ત પરોવ્યું. બિચારી
સરસ્વા ! તે વ્યવહાર જેવી વસ્તુ જ સમજતી
ન હતી ! શ્રીમંત લોકોને મહત્વનાં જરૂરી
કામો હોય છે, તેમને એક ક્ષણ પણ ગુમાવવી
પાડવે નહિ—એ કાંઈ સરસ્વાના ધ્યાનમાં આવ્યું
નહિ. તે તો ભોળા ભાવે એમ જ માનતી કે
ગરીબોને પેટને ખાતર મજૂરીએ જવાનું હોય
છે—તેમને વધુ રોકીએ તો તેના રોજ ગળડે—
ને જૂએ રહેવું પડે ! ત્યાં ત્યાં નેતી આવી
જ જૂલ થતી હતી ! તેના ભોળા અને સરળ
સ્વભાવનો લાભ લઈ સામ્રાજ્યે તેના પતિના
કાન બંધેરી તેને ઘરમાંથી કઢાવી મૂકી હતી.
મનને શાંતિ મળે અને બીજાનું દુઃખ મટાડ-
વામાં પોતાનું દુઃખ વીસરવાના હેતુથી તેણે
આ નર્સિંગનો કાર્ય લઈ પૂરે. કયો હતો.
બહુતાં બહુતાં ત્યારે ઘોડામાં કામગીરી પર
તે ત્યારે ત્યારે તે દરદીની સારા દિનથી
રવાર કરતી. બીજી નર્સો મજૂરીમાં હસતી
.યુ ખરી ” કેવી નરખંદી છે ? એકેક
દરદી પાછળ પહોરના પહોર કરે છે ! ને મેટ્રન
પણ હમેશાં તાજીદ આપતી; ક્વચિત્ શિક્ષા
પણ કરતી, અને કહેતી, દરદીઓના જલદી
નીકાલ લાવો; પણ દવાની દેવી સરસ્વા એ
સર્વ વેડી લેતી. તેની જરૂરસચી આરામ
પામતા દરદીઓના હસતા ચહેરા જોઈ તે
પોતાના પર આવતા બધા કપડા, તાજીદ,
મહેલું, મજૂરી જૂદી જતી. ”

આમ બહુતર તો ખત્રાસ થયું પણ હવે
સરકારી દવાખાનામાં નોકરી કરવા માંડ્યા
પછી તો તેને પગલે પગલે વ્યાવસાયિક જ્ઞાનના
પાઠ મળવા લાગ્યા. ” શ્રીમંતેને હાજી હા
કરવું, ગરીબોને તુરંત ગળવા અને પોતાનાં
બીસાં ગમે તેમ કરી બરવાં—એ ડૉ. કૃષ્ણ-
લાલનો પ્રિય અવસાપ અને વ્યવસાયિક
સમજુત હતાં.

(૩)

સવારના દસેક વાગ્યા હતા. તાલુકાના
ગામે આ એક જ દવાખાનું હોવાથી આગુ-
આગુનાં ગામડાંના ગરીબ મજૂરીઆત લોકોની
ચિકાર ગરદી હતી. તેમાં મામલતદાર સાહે-
બનો ગીપાર્થ પણ લાંબ પટેા પહેરી રવાનમાં
ઉભો હતો. બંધાની પુછપરછ કરતાં કરતાં
સરસ્વા પટાવાળા તરફ વળી “ કેમ, કેને
માટે દવા જોઈએ ? ” તેણે પૂછ્યું.

“ પાર્થ સાહેબને માટે ” ગીપાર્થએ નસ-
કેરાં છુલાવતાં કહ્યું.

“ વાહ, ઉભા રહો; હમણાં ડૉક્ટર
સાહેબ આવશે એટલે દવા આવશે. ” એટલું
કહી તે અંદર કામ પર ચાલી ગઈ.

થોડીવારે ડૉક્ટરના જૂનો ખટખટ
અવાજ સંભળાયો. આશામાં ને આશામાં
આંખો વિકામી ખેડેલી જૂતાવળ (તેના મનને
ગામડીઆએ બધા જૂત જ હતાં.) પર
ધ્યાન ન આપતાં ડૉક્ટર મીઠા સીપાઈ તરફ
ગયો. તે જોઈ સલામ ભરતાં સીપાઈએ કહ્યું.
“ શાર્પ સાહેબને સવારથી સળેકમ થયો છે;
ને બેચાર છોકા પણ આવી ગઈ. તેથી મને,
દોડતાં દવા લઈ આવવા મોકલ્યો છે. ”

“ એમ કે ? ” ડૉક્ટરે ગંભીર ચહેરે
કહ્યું; અને તત્કાળ ટેબલ આગળ બઈ
પ્રેરકીધાન લખવા માંડ્યું.

પછી સહજ ડોક ડચું કરી તેણે હાંક
મારી ” સરસ્વાપાર્થ, એ નર્સ, મામલતદાર
સાહેબને ત્યાં ટેમ્પરેયર લઈ બરાબર રખડગ
કરી આવો. ” બારણામાં ઉમેલી-સરસ્વાને
તેણે હુકમ કયો.

સરસ્વા મનમાં ધુંસવાઈ. ગામમાં ને
ગામમાં રહેતા મામલતદારને ત્યાં પછી જતીએ.
તો ચાહે—પણ આ ફરના લોકોને પહેલાં છૂટા
ન કરાય તો તેમને બધુ રોકાઈ રહેવું પડે—
બિચારા હેરાન થાય—એવો તેને વિચાર આવ્યો.

“ અરે, આમ બેધા શું કરો છો ? મેં
કહ્યું તે સાંભળ્યું ને ? ” ડૉક્ટરે તપી નજ
કહ્યું “ આ સીપાઈ અહીં ક્યારનો ઉભો છે ?

લોકોને જે વખતસર દવા ન મળે તો સરકારે દવાખાનું ખોલ્યાનો ઉપયોગ શો ? ”

(૪)

સરકાર ભારે જોડાળામાં પડી. “ લોકોને ઉપયોગ—તો અહીં ઉમેલા ખીજાઓ લોકો નહિ કે ? ” એમ તેના મનમાં થયું; પણ તત્કાળ શુદ્ધિમાં આવતાં તેણે ઝટપટ સ્પંછંગની તૈયારી કરી, થર્મોમીટર લીધું અને બહાર નીકળી. નીચી નજરે તે મામલતદારના ઘર તરફ જવા લાગી, એટલામાં “ બેન, ઝો સરનામેન ! ” એવી ખૂંમ તેના કાને સંભળાઈ. પાછું ભાળી જોયું તો આંસુભીની આંખે આંધી આવતી સગુણા દેખાઈ. “ કેમ, સગુણા ? કેમ આમ ગભરાયલી લાગે છે ? ” તેણે પૂછ્યું.

“ બેન, મારા બાણુની છાતી કદથી ભરાય ગઈ છે. તમે ગમે તેમ કરી હમણાં જ ઘેર આવોને. ” સગુણા કરગરતે બોલી.

હતીકત સાંભળી સરકારને ધ્રાસડો પડ્યો. મામલતદારને ઘેર જવાનું તે ખીજકુલ જૂલી જ ગઈ. અને સગુણાને કહ્યું “ આજ બેન ! પણ તારો રમતો જમતો છોકરો એમ એકએક શાથી મીંદો પડી ગયો ? ” અને જવાબની રાક ન જોતાં તે સરસરાટ સગુણાની સાથે તેને ત્યાં જવા નીકળી.

ઘેર પહોંચતાં સરકારે બાલકને બોળામાં લીધો અને શેક, લેપ, દવા વગેરે તાત્કાલિક ઉપાયો શરૂ કર્યા. ચાર વાગ્યા તો પણ તેને ખાવાપીવાનું ચે બાન ન રહ્યું; તેમ મામલતદાર સાહેબને ત્યાં જવાની પણ પાઠ ન આવી.

પાંચ વાગે બાલકનો તાવ કંઈક ઓછો થયો. સ્વાસ ખરાબ ચાલવા લાગ્યો અને આંખ ઉઘાડી એમોર જેવા લાગ્યો. સરકારે પારાવાર આનંદ થયો. સગુણા તો આનંદ અને ફેતનતાના આવેશમાં સરકારના પગમાં જ આગોટી પડી ! હવે સરકારને મૂળ પરિચ્છિન્ન બાન થયું. પોને ક્યા કામ માટે નીકળી હતી તે પાઠ આપ્યું; અને તે ઝટપટ મામલતદાર સાહેબના જગતે દોડી આવી.

એટલા પર આરામ ખુરશીમાં સાહેબ પડ્યા હતા. સરકાર નર્સને આવેલી જોતાં તેમના નાકમાંથી અગ્નિની જ્વાળા ભજુકતી લાગી.

(૫)

“ કેમ ? સવારના બોલાવ્યાં હતાં, ને અત્યારે આવે છે ? આવી જ લોકોની સારવાર કરો છો ને ? ”

“ ઇ, પેલી સગુણાના છોકરાને ન્યૂમોનીઆ થઈ ગયો હતો—”

સરકારનું વાક્ય પૂરું થતા પહેલાં જ મામલતદારે કંઈક ફવાખથી કહ્યું “ એ મારે તમારો બહાનો કાંઈ સાંભળ્યાં નથી—પણ એનો જવાબ તમારા ડોક્ટર તરફથી મળી જ નરશે. ”

“ હું હમણાં બાઈસાહેબની તખીઅત—” સરકાર પુનઃ ગભરાટથી બોલી.

“ હવે ? કાંઈ જરૂર નથી ! બાઈસાહેબને હવે આરામ થઈ ગયો છે—અને ખીજ ખાનગી દવાખાનેથી દવા મંગાવી લીધી હતી. ”

સરકાર નાકલાજ થઈ. તે મૂંઝીમૂંઝી દવાખાના તરફ વળી. ત્યાં ડોક્ટર સાહેબ એટલાપર હાથમાં એક કાગળ લઈ ઉભા હતા. કંપાઉન્ડર પણ તેના ધરસામાં કાંઈક ઉમેરો કરતો હતો. “ બધી કામની ચો-દાઈ જ છે—”

સરકાર ખીતાં ખીતાં કંપાઉન્ડમાં પેડી. દવાખાનાનાં પગથીઆં ચડતાં તેના પગ મૂળવા લાગ્યા.

“ આ લો, તમારી બેદરકારીનું પરિણામ—કે પ્રાપ્તિ ? ” સામે કાગળ ફેંટી ડોક્ટરે કહ્યું.

મૂળતા હાથે સરકારે કાગળ ઉપાડી લીધો. દવાખાનાની કામગીરી બરાબર ન બજાવવા માટે તેને ડિસમિસ કરવાનો સિવિલ સરજનની ભલામણનો રીપોર્ટ હતો.

સરકારની આંખે અધારો આવ્યાં, “ અરે શમ રામ હવે ઘેર મારી વૃદ્ધ માને શું મોં બતાવીશ ? એનો વિચાર મનમાં આવ્યો અને હથડા પથે તેણે ધરનો રસ્તો લીધો—પણ ડિસમિસ રાન્ડ તેના હૃદયમાંથી ઝંદગીબર ન જુસાયો.

કેશનના પ્રવાહ વચ્ચે

કેશન વિનાના જગતની આપણે કલ્પના કરી શકીએ તેમ છીએ ? ખરેખરી જગતી કેશન વિનાનું જગત કેવું નીરસ અને કંટાળા ભરેલું બની રહે ! વિવિધ એ જીવનનો અર્થ છે, અને કેશન એ વિવિધતા પૂરી પાડી રહે છે. કેશનના પ્રવાહની સાથે સાથે તરતા રહેવું એ મોટા ભાગના લોકો માટે જીવનનો મોટામાં મોટો આનંદ બની રહે છે, કપડાંની કેશન બહુધા 'આર્મ્સ' શ્રીમંતો' દ્વારા ચક્ર ચાપ છે. સામાન્યતા તેઓ સુદૃઢતાથી ન હોયને એવી નવી કેશનો ચક્ર કરવામાં તેમને દરજ્જો તથા ગોશાક બતાવનારાઓની સહાય લેવી પડે છે; અને જો એમ માને છે કે કેશનેયત્ર કપડાંથી પોતે સુંદર અને આકર્ષક દેખાય છે એવાઓ હમેશાં નવી ને નવી કેશનોનો ભાગ થઈ પડે છે.

કેશન અને સૌન્દર્યવૃદ્ધિ

સવાત્ર એ છે કે કેશનેયત્ર કપડાં ખરેખર સૌન્દર્યમાં વૃદ્ધિ કરે છે ? મને તો એમાં શંકા છે. જીઓની ટેલીક હેરા દેખાવે જ એવી હાસ્યગ્રેસ્ક રહી હોય છે કે એ પહેરનારનો દેખાવ પણ હાસ્યગ્રાંક જ બની રહે છે. એ ઉપરાંત ખીછ ટેલીક કેશનો તો નિરાકર હાનિકારક મણી શકાય-જેવી કે સોના સ્વાભાવિક ગતિલાવણ્યને ખેડેલા બનાવતાં હાંચી એડીનાં ખૂટની કેશન એવાં ખૂટ ન પહેરનારી હિંદી સ્ત્રી પશ્ચિમની સ્ત્રી કરતાં અધિક લાવણ્ય વતી દેખાય છે.

પુરુષોના અતુકરણની કેશન

પશ્ચિમની સ્ત્રીઓને ઘણીવાર આપણે પુરુષોના પોશાકમાં સજ્જ થયેલી જોઈએ છીએ. પુરુષોનું આણું અતુકરણ શા માટે ? લાવણ્યપ્રથીનો એમાં સ્કેટ નથી થતો ? કાંઈ પુરુષે એ રીતે જીનો પોશાક અપનાવ્યાનો

લેખિકા : શ્રી.

ઘડીભર ખ્યાલ કરે. પેટમાં બેઠેલ દેખાવ લાગે ? એ જ રીતે સ્ત્રી પણ પોતે પુરુષોના કપડાંમાં બેઠી દેખાય તે એ ભૂલી ગય છે.

['પ્રત્યક્ષ'ના સૌન્દર્યથી]

ચાહી મને એક પ્રસંગ યાદ આવે છે. 'ટેની-સની રમત' જેતા એક પ્રેક્ષકે પોતાની પડોશમાંના એકને રમતમાંનો એક છોકરો સરસ રમતો હોવાનો અભિપ્રાય આપ્યો. 'અરે, એ છોકરી છે, છોકરો નથી' પડોશીએ તેની બૂધ સુધારી. 'એક ત્યારે આપે તેના પિતા લાગે છે.' 'ના છે, હું જોતી. માતા હું' પેલી પુરુષ વંચાધારિણી પડોશીને જવાબ આપ્યો. સાચી વચ જીવાવવાની કેશન પશ્ચિમના દેશોમાં ખીછ એક કેશન પોતે વચમાં હોય તેથી નાના દેખાવાની છે. અકાંચે વૃદ્ધ્ય બેચક ધ્વજીય નથી જ, અને પોતે

જીવનનું સાચું તત્વ કયું? ::

સોદાશિની મહેતા

હોય તે ક્રૂરતા વધતી જાય છે. આવા સમયે જીવનના કોઈ એક નિર્ણય પરથી જીવનનું નવું ચત્રોત્કર્ષણ શરૂ થાય છે. આવી પશ્ચિમની તારાવેધી ઝાંઝી પૂર્વાસીની માટે સમજાતી મુશ્કેલી ઘણી જ છે. વચ્ચેની રીતના સાથે માણસ જીવનમાં વધે જતી જોડાણો વચ્ચેની જોડાણો કયા નથી હોતા. જોવનની જોડાણો કયારેક તો મૂર્ખાઈની હદ પર જઈ પડે છે. જીવન એક દેશી રાગની રૂઝડા કરતાં એક અમેરિકન અધિકારીએ તેનો મોટામાં મોટો ગુણ એ જોયો હતો કે તે જીવન હતો સ્ત્રીઓના મોજાનો નિષ્ણત એક ટાકરે ખાનગીમાં જાણાવેલું તેમ તેના ધધાની અંતર તાતુ મોટામાં મોટું ઘણું એ રહેલું કે પોતાના દર્દીને એ હમેશા કહેતા હતા, 'અમે વખતે તમે મરેલા તે કરતાં આ વખતે ઘણું નાના દેખાઓ છો. પરંતુ પોતે હોય તે કરતાં વધારે નાના કે વધારે મુગ્ધ દેખાવાનો આ ચમકો જો ન હોય તો પછી સૌન્દર્યપ્રમાણનો પર જ શરૂ કરી દેતાં અને તેથી થી થી થી પામે? અન્ય ના કે સિદ્ધિ, પાડોશ, નિષ્ણત વગેરે એકો ધીમેથી તો પછી ફરી માગ ન કરે, અને પશ્ચિમી એ ધધામાં પડેના અંતરો એકાદ ગાળા જેવું એક્ટને આ જે ચમકો ચાલે છે તે જે બને ચાલતાં હો.

પુસ્તકોના પ્રદર્શનની ફેશન

પુસ્તકોના વાચનમાં પણ ફેશન પ્રવેશ કરેલો જોય છે એમાં કેટલાક લોકો હોય છે જેઓ પુસ્તકોની દુકાને જઈને સામેલમાં જે પુસ્તક પ્રચલમાં હોય તે ખરીદી લાવે છે. માગ એક મિનિટ એના મૂલ્ય જાહેરાત પામેના પુસ્તકો જ ખરીદનારો જોવા હતા.

પણ એમાં મોટું તે કદી વાચતો નહિ પોતાના પુસ્તકો એ એને માટે ગાળો નિષ્ણ હતા અને જીવનમાં મહેમાનોનો મહત્વ એ પુસ્તકોનામાં જ આ જ તે હમેશા કરેલો રહેતો ફેશનનો પ્રવેશોત-મીનિમા કિંદમ એવી જ ફેશન અવાજોએ જોવામાં આવે એક ચિત્ર જોવાની છે કેટલાક લોકો તો એટલા જ માટે જીવનમાં જાય છે કે અમુક ચિત્ર જોવા પોતાના મિત્રવર્ગથી પોતે પાછા ન પડી જાય. એક દર્શનને આગળ છુ કે મને જે ચિત્ર જોવા મળત કદાચો વચ્ચે હતા જો જીવનમાં ચિત્ર જોવા નીકળી પડે છે અને પોતાના એકીવર્ગમાં પોતાનું જીવન દર્શાવી મળના દર અંકવાકિયે આની કમીમાંથી પસાર થાય છે. એક મિત્ર મને -રેલુ કે, ઘણીખરી ફિલ્મો માનવ શુદ્ધિના અપમાન સમાન હોય છે, અને એ કથન મને સાચું નાજે છે. દિ મહારાજ ધારી ઘણી ફિલ્મોના અર્જકો હોય છે, એટલે સહેલે એમ કદી મળત કે કરાવના પુત્રીઓ માટે જીવનમાં-કિંમો મહાન પ્રવેશોત જાતી રહે છે.

મિત્રજાનીઓની ફેશન

મિત્રજાનીઓ આપવી અને આપવી એ પણ જોડે એક ફેશન છે, પણ હાલના અન્ય મહત્વના કારણે એ પ્રથમ સદ્ભાગ્યે મદ પડી છે. એકવાર એક મહારાજાની શુદ્ધિ એક પ્રાતના મનમાં એક પ્રસિદ્ધ કન્યામાં પોતાની સાથે ખાણ લેવાની વિનંતિ કરી એ શુદ્ધિ એ મિત્રજાનીનો અહેવાલ જાપામાં ન આપે એ જગતે મનમાં એ વિનંતિ માન્ય રાખવાનું જણાયું, જેના જવાબમાં પેના શુદ્ધિ જણાવે તે પછી મિત્રજાની આપવાનો કોઈ અર્થ જ નહોતો આની ધણી મિત્રજાનીઓ અર્થહીન જ હોય.

છે છતાં એ રીતે પાર્ટીઓ આપી આપીને પણ ઉંચા સરકારી હોદ્દાથી માંડીને ઠેક વાઢસિરેખની કારોઆરી સુધીનો પ્રવેશ મેળવી શકાય છે. આવી મિજબાનીઓમાં સૌથી રમૂજની વાત એ હોય છે કે કોઈક ત્રીજાના જ પૈસે તે ચની હોય છે.

જુદા જુદા વ્યાસંગની ફેશન

કેટલાક લોકો પ્રચલિત ફેશનની હારોહાર રહેવા માટે જુદા જુદા વ્યાસંગ કેળવે છે, જેમાંનો એક ફેટોપ્રાણીનો છે. અમારા એક મિત્રને ખૂબ બારે કીમતના કેમેરા ખરીદતા રહેવાની જ ધૂન લાગેલી, જે કે એમને હાથે કોઈ સારો ફેટોપ્રાણી ભાગ્યે જ પડતો. આ દેશમાં કેટલાક લોકો તો વળી અપ-ટુ-ડે ગણાવા ખાતર જ ધૂત્રપાન અને મધપાનનો આશરો લે છે.

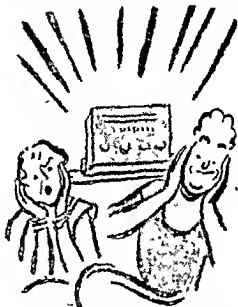
શ્રીમંતોની કેરલીક ફેશનો

કેટલાક શ્રીમંત લોકો પોતાના મકાનની આસપાસ મોટું ઉદ્યાન રાખે છે, કારણ આજકાલ એ ફેશનેબલ પ્રથા ગણાય છે. ઉદ્યાન રાખવા છતાં એમને ભાગ્યે જ એમાં કશો રસ હોય છે અને જૂઠું કે કેતકી વચ્ચેનો તફાવત પણ તેમનાથી સમજી શકાય તેમ નથી હોતું ! વળી ઉદ્યાનમાં ખીલતાં પુષ્પો છતાં શ્રીમંતોનાં ઘરમાં કૃત્રિમ ફૂલોથી શણગારવાં વાજ અનેક રથજે જેવામાં આવે છે. લુહ શરૂ થયું ત્યાર પહેલાં શ્રીમંત હિંદીઓમાં બીજી એક ફેશન હતી અને તે યુરોપની સફરની. એવા પણ હિંદીઓ હતા, જેમણે કમકમતા તથા લંડન સિવાય બીજાં કશું જોઈું ન હતું.

મેચો જોવાની ફેશન

રેડીઓ વસાવવાની, અને પોતાને ત્યાં રેડીઓ છે એ દર્શાવવા માટે વધુમાં વધુ અવાજ પર તે મકાનની જેમ ફેશન છે એ રીતે ટેનીસ, ટૂર્નામેન્ટો તથા ક્રિકેટ મેચો જોવાની પણ ફેશન છે. એ રમતોમાં બધે

કશો રસ ન હોય પણ વસ્ત્રાલંકારોનું મન-ગમતું પ્રદર્શન ત્યાં થઈ શકે છે. કોલેજમાં

['પ્રભબધુ'ના સૌમ્યથી]

બહુતી વખતે એક વાર હું ઇન્ટર-કોલેજ ક્રિકેટ મેચ જોવા ગયેલી. એક ફેશનેબલ યુવતી પણ એ મેચ જોવા આવેલી. રમતમાં એને કશી સમજ પડતી નહોતી. લગભગ અડધી રમત રમાઈ રહેવા આવી ત્યારે તે બોલી ઉઠેલી, 'અરે, આમાં તો બે પાર્ટી સામસામી રમે છે !'

અભિપ્રાયોની પણ ફેશન

અભિપ્રાયની બાબતમાં પણ એક પ્રકારની ફેશન પ્રવર્તે છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. એક કાળે અંગ્રેજી બાપા ભડોળમાંતું કોઈ પણ ખરાબમાં ખરાબ વિશેષણ કેમ્બુનિરોટા કે બોલશેવિકો માટે વધારે પડતું નહોતું ગણાતું. રક્તપિપાસુ, લૂટારા, બકાસપટિયા, કૌટુંબિક જીવન તથા પાવિત્ર્યનો નાશ કરનારા વગેરે તરીકે તે ઝોળખાતા, પણ આજે એ ફેશન બદલાઈ ગઈ છે. કેમ્બુનિરોટાને માનની નગરે જેવામાં આવે છે. કેટલાંક વર્ષો પહેલાં ઇંગ્લેન્ડે જ્યારે સાંત્વનનીતિને પોતાતું ધોરણ બનાવ્યું હતું ત્યારે ક્રિકેટર એ બોલશેવિક જંગલી-

પણને અવરોધની અડીઅમ દીવાલ તરીકે
અને કુસૌમિની ઇટલીના ઉદ્ધારક તરીકે એ-

['પ્રમળધુ'ના સૌભન્યથી]

જખાને. એ વખતે હિંદનાં દેશી રજવાડાંના
કેટલાક દીવાનોને પણ સામર્થ્યપૂર્ણ અને
સમર્થોની નેતાગીરીનો નાદ લાગેયો. પરંતુ એ
દેશન હવે ખદવાઈ ગયું છે અને કાસિરો હવે
જંગલીઓ તરીકે ગણાવેને સંસ્કૃતિસંરક્ષણ
માટે તેમનો નાશ અનિવાર્ય મનાયો છે ત્યારે
આપણાં દેશી રજવાડામાં પણ લોકશાહીનો
આદર કુદી નીકળ્યો છે !

જીવનનું સાચું પૂજાર્થ તત્ત્વ

આ રીતે સમયે સમયે ઉપસ્થિત થતી
દેશનને વશ થવાને ખદસે તેનો પ્રતિકાર કરે છે
એ જ વ્યક્તિ સાચું જોતો જીવનમાં સાચી
પ્રગતિ સાધી શકે છે. પ્રતિકારમાંથી જ
સામર્થ્ય જન્મે છે. ચાલુ પ્રવાદની સામે થવામાં
જ ખરેખરાં દિમ્બ અને મનોગણ જોઈએ છે.
પ્રવાદની સાથેસાથ વહેતા રહી, પ્રચલિત
અભિપ્રાયોનો પોષ્ટિયો પાડ બણતા રહીને
ચાલુ પ્રણાલિકાઓનો અંગીકાર કરતા રહેવું
એ તો તદ્દન સહેલું છે. પરંતુ આજે જેમના
નામ ચિરંમરણીય બન્યાં છે એ સ્ત્રી-પુરુષોને
આપણે એટલા માટે જ યાદ કરીએ છીએ
કે માનવજાતને ઉચ્ચ જમિકા પર લાવવા માટે
એમણે સ્વતંત્રપણે ચિંતન ચલાવેલું અને
અધળા વિરોધનો સામનો કરવાની દિમ્બ
પૂર્વક એ ચિંતનને અમલી બનાવેલું. કલાના
ક્ષેત્રમાં શું કે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં, રાજકારણના
કે સમાજકારણના યા ધર્મના ક્ષેત્રમાં એ
વ્યક્તિઓએ જીવું પરંપરા કે રૂઢ પ્રણાલિકાનું
અવસંબન નથી કરેલું. બર્નાર્ડ શો કહે છે
તેમ, ' કલામાં સુવર્ણ નિયમ એ છે કે કરા
નિયમ સોનેરી નથી ! ' આપણી મૂળભૂત
વફાદારી તો આપણા અંતરાત્મા પ્રત્યે હોવી
જોઈએ, કારણ એક કવિએ કહ્યું છે તેમ, જે
વ્યક્તિ પોતાની જાત પ્રત્યે સાચી છે તે
બીજાઓ પ્રત્યે કદી જૂઠી ચાલ શકતી નથી.

[અમૃતભંજાર પત્રિકા]

મણા વખતથી તમે જેની રાહ જોતા હતા તેની નવી આવૃત્તિ ગહાર પડી ચૂકી છે

વિશ્વ ભારતી

(આવૃત્તિ બીજી)

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

મૂળ લેખક :

કવિચર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર

આ જે જ નમારી નકલ મંગાવી લો—
લખો— લુહાણામિમ પ્રેસ, રાવપુરા, રાવર પાસે, વડોદરા.

અતુલ આત્મબલ ધરાવતી અન્ય દેશોની અબળાઓ :

લેખિકા : શ્રી. વિનોદીની દેસાઈ

એ કે ચાલુક્ય અને વિસદ્ધાણ પુરુષ બાબી ગયો છે કે આ જગતમાં ત્રણ વસ્તુઓ એવી છે જેના પ્રસંગથી કોઈ પણ પુરુષ નાણી શકતો નથી. એ ત્રણ વસ્તુઓ તે જન્મ, મરણ, અને દૃઢ નિશચી અબળા છે. એ વાત તો શંકા વગરની છે કે દરેક સ્ત્રીમાં કોઈ પણ વસ્તુને એના ખરા અને અસવ સ્વરૂપમાં જોળખવાની એક વિચિત્ર પાશ્વર્યક શક્તિ રહેતી હોય છે અને તે મહિનથી પુરુષ બિચારો હંમેશાં વંચિત હોય છે. તે અબળા જાતિ પ્રત્યે પક્ષપાત ધરાવું છું એવો આરોપ મારા ઉપરોક્ત મંતવ્યથી મારી ઉપર મુક્યો નહિં કારણ કે નીચે જણાવેલી વાતો ઉપરથી મારા મંતવ્યનું પ્રતિપાદન એની મેળેજ થઈ જાય છે. આ વાતોએ અદિર્ઘિયો લીધેની સાચી અનેકી ઘટનાઓ છે અને તેમના દરેક પુરાવાઓ મોજુદ છે.

૧. ચીન ઉપરના શરૂઆતના આક્રમણ વખતે જંગલી જપાનીઓએ ચીની વિગંઘતા-ઓના ઉગ્ર સામનાની બીજકુન દરકાર કરી નહિ અને તેમની એ મૂખાંધ માટે તેમને હવે બારિ કિંમત ભરપાઈ કરવી પડે છે. કેટલાક પ્રાન્તોમાં જપાની સૈનિકોએ ચીની સ્ત્રીઓની ઉઘાડે છેલ્લે લાજ લુટી એટલું જ નહિ પણ તેમની રંજન કરવામાં કોઈ બાકી રાખી નહિં. એ વેરનો પ્રબળ અગ્નિ ચીની સ્ત્રીઓના હૃદયમાં ધીબી રહ્યો એટલે જ્યારે તેમને બરાબર લાગ મળી ગયો ત્યારે ગામડાની વૃદ્ધ સ્ત્રી-માતાઓ અને સાસુઓએ તેમના પ્રદેશમાં પગ મુકનાર અન્ય જપાની દંપ્તો ઉપર કુદા-ડીઓ અને છત્રીઓ ચલાવીને તેમને બાવ-બીનો સત્કાર કર્યો.

૨. ૨૪૦ માઈલ વિસ્તારનો ડાંચુ, એયુ-આનનો રસ્તો આને પણ કાંસુની ચીની અબળા-

એનું અભેદ આત્મબળ અને તેમના લોખંડી નિમિષની હવંત સાક્ષી પૂરે છે. એ રસ્તો આંધવા માટે હજારો સ્ત્રીઓએ દીશાગનથી મદદ કરી છે.

૩. સને ૧૯૪૦ ની નવવંત આત્મબલિ-દાનની આ ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ કથા છે. ગર્વિષ્ટ ગોર્ગિ ઉત્તર ક્રાન્સની હરિયાણા ભૂમીમાં એના નાપાક પગલાં પાડ્યાં હતાં અને છોએ-ડનાં શહેરો ઉપર કાળો કેર વર્તાવવાની એણે ખોતાનાં જર્મન હવાઈબોને નિષ્ક્રમ આજ્ઞા ફરમાવી હતી. એ આજ્ઞા આપનાર રાક્ષસમૂર્તિ ગોર્ગિ જ્યાં હોય ત્યાં પછી પૂઠું ન શું ? સર્નાય, ભડકે બળની આગો અને મૃત્યુની મૂળાધાર વૃષ્ટિ ઇંગ્લીશ શહેરો ઉપર-રાજ-ભ-રાજ વગ્ગી રહી. આખું જગત આ મહો-ભયંકર અને પ્રલયકારી ઘટનાને કાઢી આંખોએ જોઈ રહ્યું પરંતુ એનું પરિણામ શું આવ્યું ? હંડનની વજ્રહેદથી કેમગાંઠીઓ દાઢક અને રંફાટક બોમ્બોની અગ્નિવૃષ્ટિ અને મશીન-ગનોના ધગધગતા જોળાઓ માટે તૈયાર જ હતી. સવાર ઉગતાં જ તેઓ તો આખી ગતના હિતગરાથી લાલ અનેકી આંખો સાથે અને તેમના મોઢક મુખડા ઉપરે મીઠું સ્મિત ગમતું રાખીને તેમની હાથધેલીઓ બગલમાં મારીને ખસ્યાં બેસી જતી હતી અને ખોતાની એણીસો અને કુકાનોમાં ફરજ ઉપર ગોઠવાઈ જતી હતી. આ બહાદુર રમણીઓએ ગોર્ગિના એ બોમ્બો અને મશીનગનોની તો કૂર મરકડી કરી હતી. હજી પણ આ વીરાંગનાઓની કાર્યવાંકી હંમેશ મુજબની છે પરંતુ હવે સંયુક્ત રાષ્ટ્રોના સખાસદો તેમનાં કાંડામાં બેવડું જોરે આવ્યું છે.

૪. રશિયાની સુદરી તાનિયાની ગૌર્યબરી

કયા તો અમર બની રહી છે. આ વીરાંગના ત્યારે જીવનના છેલ્લા શ્વાસો લઈ રહી હતી ત્યારે એક જર્મન દેદીએ જે હૃદયભેદક દષ્ટિ જેણે એનો આળેલુથ ચિતાર આ રહ્યો: “અમારી છાવણીમાં શિશુઓ મર્યા રહ્યો હતો. પહેરે-ગિરોએ એક છાપામાર મુદ્દગીને પકડી હતી. એ સૈનિકો એ છોકરીને લાવ્યા. એ પૂછ્યું-એ છોકરીએ શું ગુન્હો કર્યો હતો? સૈનિકોએ જણાવ્યું કે એક ધરને આગ લગાડવાની એ તૈયારી કરી રહી હતી અને-ગેસોલીનની બે બાટલીઓ એની જડતી લેતાં મળી આવી હતી. અમારા દળનો કર્નલ આવ્યો ત્યાંસુધી અગેએ એ છોકરી સાથુ ક્રિંકર્તવ્ય વિમુદ્ધ બનીને બેસી ક્યું, કર્નલ આવ્યો અને એણે એક ફુલાસિયા મારકત એની પાસેથી સધળુ, કથુન કરાવવાનો અને એના સદાયક ગોઠિયા-

ઓનાં નામો કઢાવવાનો મહાપ્રયત્ન કર્યો પરંતુ એ છોકરીએ મહોડામાંથી એક શબ્દ પણ કહ્યો નહિ, કર્નલે એનાં કપડાં કઢાવી નાખ્યાં અને નિર્દય માર મારવાનુ કરમાન ક્યું, પરંતુ એક પત્થરની પ્રતિમા સમી ઉભી રહી. મેરૂ જેવી નિશ્ચલ અને મહામાયા જેવી અટંકી, પત્થર બોલે તો એના મહોડામાં શબ્દ નિકળે. કર્નલે એને અર્ધનગ્ન કરવાનો હુકમ કર્યો અને ત્યારપછી એક બરફની શીલા ઉપર એને બેસાડીને એની ઉપર જીવમતી ઝડીએ વરસાવવા માંડી. ઠંડીથી એણે શરીર ન્યુ થઇ ગયું હતું અને એના જન્મમાંથી લોહીની ધારાઓ વહી રહી હતી. પરંતુ તાનિયા બોલે તો પડી થઇ ગયું ને? એણે તો સિંહણું દૂધ પીધુ હતું. એના મહોડામાંથી એક હરફ પણ નિકળે તો એની જનેતા

તમારા જીવનમાં-આવશ્યક જરૂરીયાત
તમારા જીવનનો વીરો ઉતરાવો

ધી. કેસન્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

હેડ ઓફીસ : મુંબઈ

સ્થાપના : ૧૯૧૬

: સલામતી અને સદ્વિશ્વાસ :

ગુજરાતના :

[૦] પૂર્ણ અને કાયમી અપંગતના
લાભો.

નાના મોટા ગ્રામો અને કરખાઓમાં

[૦] અવનવા આકર્ષક પ્લાનો.

એન્જની એન્જિનાઇઝરો

[૦] ગ્રેટી બોનસની યોજના.

સારી ટર્મ્સથી નિમવાના છે.

[૦] વાર્ષિક પ્રિમિયમ પર વળતર.

—: મળો યા લખો :—

મેસર્સ પટેલ એન્ડ સન્સ

ગુજરાતના એન્જિનાઇઝર્સ સેક્ટરી,

રાવપુરા : વડોદરા.

લાગે ? ખીજે દિવસે જરૂરી હીમશીર્ષુ
કંડીથી સીજવાઈ ગયેલા એના શરીરને ફાંસીને
લાકડે લટકાવવામાં આવ્યું પરંતુ મૃત્યુ સમય-
ની કારમી વેદના સહન કરતાં કરતાં પણ એ
સૌમ્ય સુંદરીએ મૌન રહેવું ઉચિત ધાર્યું. ”

૫. સૈન્યોને મોરચા ઉપર લડતું
રાખવા માટે મોરચા પાછળ કાળી મથુરી
કરતી લકનાઓ, યુદ્ધ સમયની પારાવાર મુરકે-
લીઓ અને અનહદ વિટંબનાઓ વચ્ચે કુટું-
બનો ભાર વહન કરતી જંગલોઓએ એતર
ખેડવાની તૈયારી કરતી, ખાતર અને બીયાં
નાંખવા માટે હિલ્લુકે ખનતી, ઘરનો ચૂલો
જલતો રાખતી અને જીવનમાં અગાઉ કદી

પણ ન કપ્યો હોય એવાં કામો હસતાં હસતાં
કરતી આપણી જોગમાયાઓ; મુર્ધારા અને
સંસ્કૃતિના શિખર ઉપર મિરાજેલી દુનિયાના
મોટા જાગનું આજનું આ રોમાંચક ચિત્ર છે.

પરંતુ ભારત વર્ષનું શું ? આ સવાલ
હિન્દના ઇતીહાસની ધૃણાત્મક અગ્રાનતા બતાવે
છે. થોડાં જ દૃષ્ટિાં જોયાં કરીએ તો
ચિતોડની પદમીની, જોગમ સાહેબ, તુરજહાં,
વીરાંગના ચાંદબીબી અને ઝાંઝીતી રાણી
હિન્દની હદ નિશ્ચયી રમણીઓનાં જન્મજાત
દૃષ્ટિાં છે. બીજા દેશોમાં જે કાપોં જીઓ
કરી શકે છે તે કાપોં આખીવતની આખીઓ
પણ કરી શકે છે.

શરીરના ઘણા રોગ હાંતના સડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે !

એટલે જો તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય,
મગજ સ્વચ્છ રાખવું હોય,
દીર્ઘાયુ જીવવું હોય,

તો

ખનાવનાર:-

સેવાશ્રમ, બરૂચ

હાંત પરની છારી,
હાંતનો ફુખાવો,
ફાસતા નખળા હાંત,
પે હાં ના અવાળા,
હાંતમાંથી નીકળતું લોહી અને
હાંતના બોળ સર્વ રોગો પર
રામબાણ ઉપાય સાખીત લઈ મુકેલ

‘થાયમોસીન’

આજેના વાપરવાતું શરૂ કરો.

દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્ટ:- ટી. એમ. ઠાકર એન્ડ કું. ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ,
કોલકાતા-૭૦૦૦૧૬

Shohanjodaro

Shakti

Gandhi

Kishore

સુંદર વાળનું છુપું રહસ્ય

વાળ ઓળવાની અનેકવિધ સુંદર રીતોએ દરેક નવાનામાં દરેક દેશના સ્ત્રીપુરુષોના જીવનમાં મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. દિનદિન આ રિવાજ હેઠળ ૫,૦૦૦ વર્ષ પહેલા પ્રચલિત હતો અને એની પ્રતિદિ મોઢેન-એકાદેના જોડાઓમાંથી મળેલી વસ્તુઓ વપરથી થાય છે.

એજ પ્રમાણે આજે પણ નિરોગી ચળકતા અને લગાવદાર વાળ આકર્ષણ અને સૌન્દર્યમાં હમેશા દરે છે.

ટાન્કો કોકોનટ
હૅરઓઈલ
અને
શેમ્પુ

ધિ તા તા ઓઈલ મિલ્સ કું. લીમીટેડ.

[૧] મનુષ્ય જીવનના વિભાગો

મનુષ્યના જીવનના મુખ્ય ત્રણ વિભાગ પડે છે (૧) બિશ્વા, (૨) ધર્મો, (૩) ચોરી

બિશ્વા એટલે—સમાજની વધારેમા વધારે સેવા કરી સમાજ પાસેથી ફક્ત શરીર પોતાનું ચાલ એટલું જ ઓછામાં ઓછું ચેતન રહેવું એ પણ ન છુટકેળ અને ઉપકૃત બાનનાથી રહેવું

ધર્મો એટલે—સમાજ નિશિષ્ટ સેવા કરી સમાજ પાસેથી તે જાન યોગ્ય બદલો મારી દેવો

ચોરી એટલે—સમાજની ઓછામાં ઓછી સેવા બળથી અથવા મેવા કરવાનો ડોળ કરી, અથવા તે અંગે આડબાર તથા દોષ કરી, અથવા સેવા કરીએ છીએ એવું નાટક બજવી, અથવા મુદનમાં સેવા ન કરવી અને કેટલીક વખત બહાણીબુદ્ધી પ્રત્યક્ષ સમાજને હાની હોવાથી, સમાજ પાસેથી બગજબરીથી ગરેમા વધારે ચેતન અથવા ભોગ પ્રાપ્ત કરવો

(આચાર્ય વિનોબા ભાવે)

[૨] સત્યના સ્વરૂપો

પરમ સત્યના જે સ્વરૂપો છે એક ગિતિ-શીલ અને બીજું ગતિશીલ, પુરોપના કેટલાક વિચારકો માને છે કે પૌર્વાત્મો ગિતિશીલ રૂપના ઉપાસક છે અને તેઓ ગતિશીલ રૂપના ઉપાસક છે પણ હું બ્યારે બેઠે છું કે તેઓ ગતિશીલ વિજ્ઞાનની મદદથી આદિ માનવના જેવી પોતાની શારીરિક મનોવૃત્તિઓની જ પૂર્ણ કરે છે, ત્યારે તેમનું બાગર પણ મૂળે આશા-બળક નથી બચાવું આદિ માનવના હાથના કાષ્ટ, લોખંડ અને પત્થરના હથિયારોએ આજે વિજ્ઞાનની મદદથી મશીનોનું રૂપ લીધું છે, પણ માણસ માણસને ખાસની વૃત્તિ તો જીવત રહી છે મનુષ્યભક્ષી માણસો પહેના વ્યક્તિગત રીતે માણસોને શરીર ખાતા, આજે તો

મનુષ્યભક્ષીપણનો વાગમો રાષ્ટ્રનાં માટીએ લીધા છે અને વિદેશ અને રક્તશોષણની વૃત્તિને ગંધીયતાનો સમ્યક તેવાશ પડેગયો છે. આ સમ્યકતાની મનપિપાસા અનૃપિ છે પુરોપનો સાગ સમાજ અધિ છે, એમ મ્હારું કહેવું નથી પણ ત્યાં અજો તેમનો સમ્યકતાનું જે ગંધીય સ્વરૂપ પ્રગટ થયું છે તે વિરે અજાની થયા વગર કોઈને પણ ન ગ્રહિ

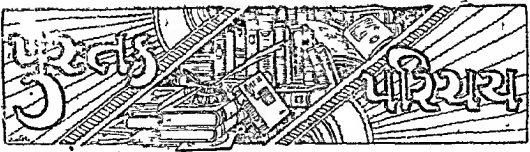
(આચાર્યશ્રી ક્ષિતિમોહન સેન)

[૩] દિપક બનો,

મનુષ્યના મહાત્મ્યની વાત સમાજને કોણ પાંદ દેનકારી ? જુદાદેન હ મેશા કહેતા કે બીજા ઉપર અવનુબન ન કરવો, પોતે જ દીપક બનો. ઉપનિષદમાં પણ આ જ વાત કહી છે, માનવ પોતે જ નિર્ગાનમય છે, પોતે જ સ્વયંભ્યોતિ છે, તો બધા શા મારે ?

અતરમા જે વિજ્ઞાનમય પરમભ્યોતિ છે, તેનું આવાહન કરો, અતરમા મૂકેના આ મહાગુરુ સિવાય બીજું કોઈ એવું નથી કે જે પરમ કયાણની પ્રાપ્તી કરાવી શક માનવનો અતરમા એ જ અતીમ વેદ છે ઉદ્ધમી અને બજીત લોક તેને પીઠાની શકશે અતપ્રિત અને ઉત્સાહશીન લોકો જ આનંદ લોકના અધિકારી છે કત્રિયુગમાં આમ ન બને એ કહેનારા અજ્ઞાન છે સુતેનાને કત્રિયુગ લાગ્યું પડે છે બજેનાને કાષ્ટની પ્રાપ્તિ થાય છે, ઉગિને ઉભો થનારને વેતાયુગ છે, અને આજેસર થનારને સત્યયુગ છે, મારે આજે બટો, બગતા મ્હો, એ સાહે પ મ ક્ષિતકારી મત્ર છે શક્તિના અભાનની કહી ચીન્તા ન કરતા સાગ સસારમાં પ્રકાશ દેવાનનાર સૂર્યને કોઈ બિન્દસ શક્તિનો અભાવ અનુભવવો પડ્યો છે ?

(આચાર્યશ્રી ક્ષિતિમોહન સેન)

કસ્તુરબા. વેપક શ્રી. દયાશંકર ભ. કવિ, પ્રકાશક. હક્કર પબ્લીશર્સ, પ્રિન્સેસ રોડ, મુંબઈ ૨.

ભારતજનની કસ્તુરબાના અવસાનકાળે એમનું મળંગ-મૂળાત્મક ચરિત્રનું પુસ્તક આપણી બાપામા એકેય નહોતું, એ ખરે જ આપણા સાહિત્યની એક ખામી ગણાય.

મહાત્માજીનાં સદૃશમંચારિણી તરીકેના એમના છૂટાડાયા જીવન પ્રસંગો, મહાત્માજીની આત્મકથામાંથી તેમ જ હાલ કોઈ કોઈ પુસ્તકોમાંથી મળી આવે છે. પરંતુ એક જ પુસ્તકમાં, એમના જીવન પ્રસંગો સમગ્રતા હોય તેનું એકેય પુસ્તક આપણે ત્યાં આ જ મુદ્દામાં બહાર પડ્યું નથી. આ પુસ્તક આપણા સાહિત્યમાંની એ ખોટ પૂરી પાડે છે.

પુસ્તકમાં, લેખકે, સ્વ. કસ્તુરબાના વિવિધ જીવન પ્રસંગો-એમના બાળપણથી લઈને અવસાન પર્યંતના જીવન પ્રસંગોને આ પુસ્તકમાં સાકળી લીધા છે. એથી, એમનું સળંગ જીવન ચરિત્ર વાચક માગનારને માટે એ એક સરસ પુસ્તકની ગરજ સરે છે.

તેમ મહાત્માજીની જીવનકથામાં, આપો-આપજ કસ્તુરબાના જીવન પ્રસંગો વણાઈ ગયેલા મળી આવે છે તેમ આ પુસ્તકમાં પણ ચરિત્ર નાણિકાના ચરિત્ર પ્રસંગો સાથે સાથે ગોંધીજીના જીવન પ્રસંગો પણ મળે છે. એથી વાચકને સદા જ ખાતરી થશે કે એ દંપતીનું જીવન પરસ્પર આત્મપ્રેરણાનું હતું.

આપણા સાહિત્યની આ ઉણપ વખતસર પૂરી પાડવા માટે મુંબઈના હક્કર પબ્લિશર્સનો

શુભ વાચક જનતાએ આભાર માનવો જોઈએ.

પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. દોઢ છે.

ભારતનાં સંતો-લેખક શ્રી. રસૂલ-

બાઈ ન. વડોદરા, પ્રકાશક પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ વિ. રોવપુરા, વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. દોઢ.

આપણાં કિશોરો, જુવાનીમાં પણ માંડતા કિશોરો સમક્ષ ભારતના આગેવાન સંતોનાં ટૂંક જીવન ચરિત્રો રજૂ કરવાનો લેખકે આ પુસ્તકમાં પ્રયાસ કર્યો છે.

આજના કિશોરોની વાચનશ્રુષ્ટ અને તે મારેની તાત્કાલિકી જીવન જોડાય છે. એઓ જે કંઈ હાથ આવે તે વાચવા મંડી પડે છે. તેમની સામે આના ચરિત્ર પુસ્તકો રજૂ થાય એ હિતજનક છે.

લેખકે આ પુસ્તકમાં શુભરતના ભક્તકવિ નગસિંહ મહેતા, દક્ષિણના સંત સ્વામી રામદાસ, પૂર્વ દિલ્હના પૈશ્વર સત ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તેમ જ દક્ષિણના સંતો તુકારામ અને ગમદામનાં ચરિત્રો આપ્યાં છે.

ચરિત્ર નિરૂપણની દૈવી કિશોર વાચકો માટે મુગ્ધ હોઈને તેઓ આ પુસ્તક વાચવા પ્રેમથી તેવી છે. ચરિત્ર નિરૂપણમાં લેખકે, આજના વૈજ્ઞાનિક સુગમાં ન, માની શકાય તેવા વા અમબલિત લાગતા ચમત્કારોની વિગિષ્ટતા ન મૂકી હોત તો એ ચરિત્ર નાથ હોને તેમના અસલ સ્વરૂપમાં આજખના માટે તે કીકે આનંદકારક થઈ પડે.

લગભગ અઢીમે જોડયાં પૃષ્ઠવાળું પાઠ પૂરું આનુ સચિત્ર પુસ્તક દોઢ રૂપિયાની કિંમતમાં સસ્તું જ લેખાય.

સ્ત્રી જ્ઞાન

—ભગિની સમાજ કલ્પ-સુખ તરફથી દર વર્ષની માર્ચ આ વર્ષે તા. ૩-૩-૪૪ થી બેડમીન્ટન ટુર્નામેન્ટ રમાઈ હતી. સંખ્યોએ સારી સંખ્યામાં ભાગ લીધો હતો. તે ઉપરાંત એક આંતર-કલ્પ ટુર્નામેન્ટ ગોલ્ફવામાં આવી હતી. આમાં આર્થ મહિલા સમાજ કલ્પ, ન્યુ ઇરા હમખાનાનાં સ્ત્રીસભ્યો, સુન્દરલી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, સાન્તાક્રુઝ કલ્પ અને ભગિની સમાજ કલ્પ-આટલી કસબોએ ભાગ લીધો હતો.

બેડમીન્ટન ટુર્નામેન્ટમાં હવેલાં બહેનોને ઈનામ આપવાનો મેળાળડો શુક્રવાર તા. ૨૪ માંને દિવસે સેડી કુસુમબહેન હ. કણીયાના પ્રમુખપણા નીચે યોજાયો હતો.

—સુખર્ષના ૩ બગરમાં જાણીતા શ્રી માણેકલાલ ચુનીલાલે પોતાને હયાત પત્ની અને છ બાળકો હોવા છતાં ફરી લગ્ન કર્યાં છે.

—અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદની વાર્ષિક પરિષદ આ વર્ષે મુંબઈમાં બરાણની છે. અસાધારણ સંખ્યોએ લીધે આ પરિષદ ગ્લે વર્ષે ભરી શકાઈ નહોતી.

આ પરિષદમાં સ્ત્રી હિતને લગતા તેમજ કોટાકટીના મામલાને પહેાંચી વળવાના વિષયો પર ચર્ચા થશે. એ ચર્ચા મુખ્યત્વે હિન્દીમાં થશે. પરિષદની બેઠકની તારીખો ૭-૮ અને ૯ માં એપ્રિલ નક્કી કરવામાં આવી છે. આ પરિષદની વ્યવસ્થા કરવા સ્વાગત સમિતિ તરફથી આઠ પેટા સમિતીઓની મુલાકાતો આપી છે.

(૧) પ્રકાશન સમિતિ, (૨) સ્વાગત સમિતિ, (૩) વાહન સમિતિ, (૪) મનરંજન સમિતિ, (૫) બોલન સમિતિ, (૬) પ્રદર્શન સમિતિ, (૭) ઉદારા સમિતિ, (૮) અધ્ય-મેવિકા સમિતિ.

સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ સેડી પ્રેમલીલા દાકળી છે.

રંજન સમિતિ તરફથી શનિવાર તા. ૮મી એપ્રિલે મુંદરબાઈ હોલમાં સાંજે સાડા છપ્પી સાડા આઠ રંજન કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો છે.

—સુન્દરલી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની દિવાળી સામાન્ય સભા તા. ૨૪-૧-૪૪ ને રોજ સેડી તામબડેન મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે મળી હતી. તેમાં નીચે પ્રમાણે મુંદરણી થઈ હતી. પ્રમુખ—સેડી તારામડેન મહેતા

મંત્રીઓ:—શ્રી. રસિકમણી બી. દેસાઈ
શ્રી. કુસુમગૌરી મંગલદાસ મુનશી
શ્રી. તિલોતમા મુંદરલાલ પાલક

—પૂજ્ય કસ્તુરબા સ્મારક ફંડમાંથી કોઈ પણ મોટાં શહેરમાં દા. ત. દિલ્હી અથવા આગ્રા ખાન પેલેસમાં એક 'પીકચર એવેરી' તૈયાર કરવામાં આવે જેમાં આધુનિક હિન્દની સ્ત્રી પ્રિયતીઓનાં ચિત્રો મુકવા, એવી સચના મદારાષ્ટ્ર હિન્દુ મહાસભાના પ્રમુખ શ્રી. એસ. એસ. કરન્ડીકર તરફથી પૂજ્ય મહાત્માજીને કરવામાં આવી છે.

વધુમાં તેઓ જણાવે છે કે ભરતવર્ષમાં પૂજ્ય કસ્તુરબાનું નામ પતિના જીવનમાં પોતાનું જીવન વણી, લેનાર સતી તરીકે જ જીવત રહેશે. એટલે કોઈ કેળવણીની સંસ્થા મારે ફેર વપરાય તેના કરતાં ઉપર કરેલી સચના મારે વપરાય તે યાસ્તવિક છે.

—મુખર્ષ-મોરારજીભગ-કાંદાવાડીમાં તા. ૫-૪-૪૪ ના રોજ સાંજે ૪ વાગે સ્વદેશી દલા કોશલ્ય પ્રદર્શનનો ઉદ્ઘાટન ફીચા શ્રી. વિન્યાસદેવી પડિત કરશે.

ગાંધી

આગામી અ. હિં. મહિલા પરિષદનાં વરાયેલાં પ્રમુખ :

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું આગામી અધિવેશન મુંબઈ મુકામે તા. ૧ થી ૧૦ તારીખો દરમિયાન જાણીતાં દેશભેદિકા શ્રીમતી કમલાદેવી ચૌધરીવાળાના પ્રમુખપદે મળનાર છે. આ અધિવેશનનાં વરાયેલાં પ્રમુખ, ગયા અધિવેશનનાં પ્રમુખ શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતની નેમ સ્ત્રીઓના પ્રશ્નોમાં ઊંડો રસ ધરાવે છે, સ્ત્રીહિન્નતિ અને દેશોદ્ધયના પ્રશ્નોમાં ત્રીણુવટ-ભર્યો એમનો અભ્યાસ છે. માત્ર ભણીગણી સ્ત્રીઓના વિસ્તાર પૂરતો જ તેમનો સેવાવિસ્તાર સીમિત નથી, પરંતુ દેશની હજારા બહેનોની અજ્ઞાનતાનો ખ્યાલ તેમને છે. આ અધિવેશનને મજેલાં આવાં સેવાભાવી પ્રમુખની રાહબરી નીચે પરિષદ જરૂર કંઈક સક્રિય કામગીરી સાવશે, એ નિર્વિવાદ છે. એની સામે આજે અનેક પ્રશ્નો પડેલા છે. દેશ આજે ભયંકર કટોકટીમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે. ન્યાં ને ત્યાં દુઃખદાવાનળની સર્વભક્ષી જ્વાળા પસરતી નજરે પડે છે. ક્યાંક ભૂખમરો તો ક્યાં અસહ્ય મોંઘવારી, ક્યાંક રોગચાળો તો ક્યાંક દુઃસ્મનઆક્રમણની આગાહીઓ, ક્યાંક રાજકીય આંધીનાં ઘેરાતાં વાદળો તો ક્યાંક સામાજિક રૂઢિચઢેના-ભારતભરમાં આજે ચારે તરફ આવી પરિસ્થિતિ પથરાયેલી છે. એવા સમયે અ. હિં. મ. પરિષદનાં આ

સુક્રમી પરિષદ સમક્ષ દેશનાં અસંખ્ય ભાઈ-બહેનોને એક યા બીજાએ સહાયબૂત થાય એવી કંઈક કાર્યદિશાની રાહબરી દાખવશે એવી આશા રાખવી અસ્થાને નહિ લેખાય.

દેશમાં નિરક્ષરતા અને ભૂખમરો ખૂબજ છે; સ્ત્રીઓને, રેલવેઓમાં પણ ભોગવવી પડતી હાતાશી ઓછી નથી. સુસાદરીનાં સાધનો પણ દિવસે દિવસે મુશ્કેલ બનતાં જાય છે.

આવા આવા તો અનેક પ્રશ્નો પરિષદ સમક્ષ પડેલા છે.

પરિષદ તરફથી નિરક્ષરતાનિવારણાર્થે અને ગ્રામ બહેનોને શિક્ષણ આપવા માટે સેવાભાવી બહેનોને તાલીમ આપવાના વર્ગો પણ ચલાવવામાં આવ્યા હતા. તેમાં તાલીમ પામેલી બહેનોએ પરિષદના ગયા અધિવેશનથી હવે મળતા અધિવેશન દરમિયાન પોતાનાં ક્ષેત્રોમાં કેટલી કામગીરી જનવી તેનો પણ ખ્યાલ-સરવાયું આ અધિવેશન પ્રસંગે કદાચમાં આવશે તો પરિષદે એ દિશામાં કેટલી પ્રગતિ સાધી છે તે સહેજે જણાઈ આવશે.

આશા રાખીએ, પરિષદ આતપકડે પોતાની કામગીરીનું સરવાયું કાઢી આગામી કાર્યની રૂપરેખા દોરશે.

*

દેશનેતાઓની મુક્તિ :

આજે દુઃસ્મન દેશના પૂર્વદરવાજા

અખડાવી રહ્યો છે. ચોમેર અનાજ સફટ, બ્રૂખમરો, મોઘવારી વગેરે વગેરે બ્રૂચવલુ-ભંચી પ્રશ્નો-દેશ સામે ખડા છે, તે પ્રસંગે, એવાં કાર્યોમાં તન-મનથી લાગી જનાર દેશના આગેવાનો અને ગાંધીજી સરખા દેશહિતચેતીઓ જનતાના સંપર્કમાં હોય તો એ પરિસ્થિતિમાં સારો જોશો સુધારો થાય એ નિર્વિવાદ છે. એવા સમયે, સરકાર દેશના એ માનીતી નેતાઓને બંધનમુક્ત કરી પરિસ્થિતિને હળવી બનાવવા માટે તેમનો સહકાર સાથે, એ અત્યંત ઇચ્છનીય છે. સરકારે એ દેશનેતાઓને મુક્ત કરવાનો વખત હવે પાકી ગયો છે. તેમનો સક્રિય સહકાર સાથેવા માટે અમે દરીવાર સરકારી મોવડીઓને વિનંતિ કરીએ છીએ કે એ નેતાઓને સત્વર મુક્ત કરા.

સ્વ. કસ્તુરબા સમારક દાણો :

ભારતજનની-જગદેશી કસ્તુરબાની યાદ-ગીરી કાયમ રાખવા અને તેમને અનુરૂપ એક સમારકની યોજના કરવા દાણો ઉધરાવવા માટે એક મધ્યસ્થ સમિતિની સ્થાપના થઈ છે. તેના મંત્રી તરીકે જાણીતા સમાજસેવક અને ગાંધીજીએ જેમને “દેશના ગૌર”ના બિરુદથી નવાજ્યા છે તે હકાર બાપાનો નિમણૂક થઈ છે. દિંદનાં મુખ્ય મુખ્ય નગરોમાં આ દાણો ઉધરાવવાની પ્રવૃત્તિ ચાલુ થઈ ગઈ છે અને તેમાં મોટી રકમો ખરાતી જાય છે.

આ દાણામાં નાનાથી મોટા સૌએ-સ્વ. કસ્તુરબાના આદર્શનાં પ્રશંસક તમામ સ્ત્રી પુરુષોએ-જોતાનો ફૂલ નદિ ને ફૂલની પાંખડી મોકલી આપવી જોઈએ. અને એમાં જે ગંગાવર રકમ એકઠી થશે તેના પડે ભારત-વર્ષમાં એ આદર્શ માતાનું એવું અમર સમારક રચાશે કે જોયો દિંદનાં બાંકુઓ માટે એક યા બીજા રૂપે ચિરંમરણીય રહી જશે.

“જુલુસુદરી”નાં વાચકોને પણ અમે આ નોંધ દ્વારા એ સમારક દાણામાં જોતાનો પયા-શક્તિ દાણો મોકલી આપવા વિનંતિ કરીએ છીએ.

આરોગ્ય, શુદ્ધ, સમાજસુધારણા પ્રદર્શન :

જ્યાં જન-સુઆરીનાં છેલ્લા અઢવાડિયામાં અખિત દિન્દ. મહિલા પરિવહની, મુખર્મી, શાખા તરફથી એક સુદર, પ્રદર્શન, યોજનામાં આનું હતું. જેમાં આરોગ્ય, શુદ્ધ અને સમાજિક એ ત્રણે પ્રશ્નો કક્ષમાં રાખવામાં આનું હતું. સોમાન અને હવનનાં ઉદ્દેશ્યો આવા પ્રદર્શનો મકરમનો બાગ બંધાય છે. કાચી, જે દેશનું આરોગ્ય સુદર તે દેશનો સામાજિક પાસો સુદર બને છે. દેશનો આધાર સમાજ, સમાજનો આધાર કુટુંબ અને કુટુંબનો આધાર ધર. અને તેનાથી પશુ વધુ-ધરનો આધાર સ્ત્રી. જે સ્ત્રીઓ આરોગ્યશુદ્ધ અને સમાજસુધારણાના આગ્રા પ્રશ્નો દાઢ ધરે તો જરૂર પોતાના દેશને સમૃદ્ધ બનાવી શકે. આ જાતના પ્રશ્નો મોટાં શહેરોમાં નદિ પરંતુ ગામડે ગામડે અને ગલીઓએ ચર્ચાય તો જરૂર આપણે પ્રગતિ સાધી શકીએ.

પ્રદર્શનમાં પુસ્તકાલય, ભરતસીવજી, આરોગ્યશૈક્ષક વિભાગો, ચિત્રો બોરાક વિભાગ વગેરેનો સમાવેશ થતો હતો. જેમાં ભારતીય વિદ્યાભવન, મુખર્મી આગેવાન સ્ત્રીસંસ્થાએ નેશનલ કોમરસીયલ મ્યુઝિયમ તેમ જ અન્ય સંસ્થાઓએ બાગ લીધો હતો.

આવું સુદર પ્રદર્શન થોમસી સ્ત્રીતાવતી મુન્ડી અને તેમનાં મદદનીશ બંદોના પ્રયત્નથી ખરેખર સફળ થયું હતું. તેઓનો આ પ્રયત્ન પ્રપત્ન દર વર્ષે ચાલુ રહે તેમાં બીજા સહેર ગામડાઓ પણ બાગ લે અને આથી પણ

સુંદર પ્રદર્શનો આવતા વર્ષોમાં યોજાય અને જનતાને જીવનની મદદરૂપ સૂચનાઓ આપવા પ્રદર્શનો દ્વારા મળ્યા કરે તો ખરેખર સમાજનો મુખ્ય પ્રશ્ન આપણે હાથ ધરી શકીએ.

*

ત્રીઉપયોગી સહકારી મંડળો :

મુખ્ય પ્રાન્તિક કો-ઓપરેટિવ ઈન્સ્ટીટ્યુટના આગરા હેડક્વાર્ટર્સ તા. ૨૧-૩-૪૪ ને રાજ ભગ્યેશી પરિષદમાં ત્રીએ પ્રમાણેનો દગવ રજુ થયો હતો :

" સહકારી ધોરણે સેવામાં મહાનવાં, સહકારી રોટારી-સંઘવા, સ્ત્રીઓના હસ્ત-ઉદ્યોગો અને ખીજા ઉદ્યોગોને ઉત્તેજન મળે તેમ જ વેચાણનું સાધન મળે, કરકસુની રેવ એમને પડે અને એવાં ખીજાં સહકારી ધોરણે કાર્યો કરવાને માટે યોજનાઓ પ્રાન્તિક કો-ઓપરેટિવ ઈન્સ્ટીટ્યુટ હાથ ધરી નેહએ એમ આગવી આ સલાહ અભિપ્રાય દર્શાવે છે, અને અરજ કરે છે કે આ બધાં કાર્યો પદ્ધતિસર અને ક્રોતેહમદ ચલાવવાને માટે સહકારી રોટારી તૈયાર કરવાને, એ જાતનું શિક્ષણ પૂર પાડવાને સગવડ કરી આપે એમ વિનવતી કરે છે. "

" હાનની શોધવાની નેતા તેમ જ મોટા શહેરોમાં તીસલા મધ્યમ વર્ગ તેમ જ ગરીબ વર્ગને એક જ એરડામાં બધી જ સગવડ નેમોડાની, સુવા બેસવાની અને બાળકોને રાખવાની વગેરે-કરવાની હોવાથી આ જાતની યોજના ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે. જાતણ, ધાસનેન અનાર્જ તેમ જ ખીજા ધરઉપયોગી ચીજો મેળવવાની હાડમારીને લીધે આ યોજનાથી ગરીબ વર્ગની સ્ત્રીઓને ઘણી ગડત મળી શકશે. ગરીબ સ્ત્રીઓ આપો દિવસ સેવા, બાળકોને સંભાળવામાં ને ચીજો વાવવાના કાર્યમાં રોકાયેલી રહેવાથી

એમના ઉત્કર્ષ અર્થે એમના લક્ષમાં આવતા શિક્ષણવર્ગોના લાભ નેહએ તેવા સર્થ મકતી નથી. ન્દાના બાળકો માટે પણ સહકારી ધોરણે " ધોડીયાખાતુ " ચલાવવામાં આવે તો જરૂર આશિર્વાદરૂપ થઈ પડે.

સહકારી ધોરણે નેનો તરફથી બંડારો ચલાવવામાં નેનોને ઘણા ફાયદા થાય તેમ છે. એક તો એક જ જગ્યાએથી અથડામણ વેકયા વિના તથા છેતરપીંડીની બહીક વિના ધરગથ્થુ બધી ઉપયોગી ચીજો ખરીદી મકે છે. વેપારીઓનાં જીણકાં કે અપમાન સદન કરવાં પડતાં નથી તેમ જ આવા બંડારોમાં નેનોની મુડીનું જ રોકાણ હોવાથી ને કાંઈ નકે થાય છે તેમાં નેનોને તો હિસ્સો રહેયો હોય છે. આવાં બંડારો ને ક્રોતેહમદ નીવડે તો નેનોને એમની મુડીનું વ્યાજ મળે છે એટલું જ નહિ પણ ખરીદી પર વળતર પણ મળી શકે છે.

સ્ત્રીઓનાં હસ્તઉદ્યોગો વધારવા માટે સહકારી ધોરણે વ્યવસ્થા થવાની જરૂર છે. મુખ્યત્વે ભગિની સમાજ તરફથી સહકારી ધોરણે સ્વદેશી રોટાર ચલાવવામાં આવે છે, તેમાં દરવર્ષે પ્રદર્શન ભરવાથી ઘણી નેનોનાં ન્દાનાં ન્દોટાં હસ્તઉદ્યોગોના વેચાણ માટે સગવડ થઈ શકે છે. આવા પ્રદર્શનો છેલ્લાં પંદર વર્ષથી આ સંઘા યોજે છે. અને સ્ત્રીઓનાં કામ કરતી સ્ત્રીઓમાં ઉદ્યોગને જ નહિ પરંતુ વ્યક્તીગત હિતનું ઉદ્યોગ કરતી સ્ત્રીઓને પણ આ લાભ આપી શક્યા છે. તે ઉપરાંત ભગિની સમાજ સહકારી રોટાર તરફથી " ધરમાં કલા ", " ધરમાં બાળક ", " સ્ત્રીઓની હસ્તકલા અને હસ્તઉદ્યોગો ", એ નામનાં ત્રણ ન્દોટા પ્રદર્શનો યોજાયેલા નેમાં ઘણી સ્ત્રીઓની હસ્તકલાને ઉત્તેજન મળી શક્યું હતું અને આ રીતે ખીજા સંઘાઓને આ

દિશામાં કાર્ય કરવાને માર્ગસૂચક થઇ શક્યાં. આથી ખેડેતો ધરની આવકમાં ઉમેરો કરી શકે, અને એમની કસાશક્તિને પ્રોત્સાહન પણ મળે.

કરકસરની ટેવ પાડવાને માટે સહકારી મંડળીઓ, કેડીટ સોસાયટીઓ-ની ખૂબ જ જરૂર છે. કારણ ગરીબ લોકોને પદાર્થો પાસેથી સો ટકાથી ત્રણસો ટકા વ્યાજે ઉધાર પેસા લેવાં પડે છે, પરિણામે તેઓ મુડી તો શું પણ વ્યાજ પણ ભરી શકતાં નથી. વ્યાજનું વ્યાજ ચડવાથી આ રીતે ધણું કુટુંબો દેવાદાર રહે છે અને તેથી કુટુંબની દુર્દશા થાય છે. આ લોકોને એછા વ્યાજે સોન આપવાની સગવડતા કરવાને તેમજ બચાવ-

વાની ટેવ પાડવાને માટે સહકારી મંડળીઓ સ્થાપવી જોઈએ.

આ ગદ્યા કાર્યક્રમો ફતેહમંદ ચલાવવાને માટે ને આ ચોળનાઓનો પૂરેપૂરો અમલ કરાવવા માટે પ્રમાણિક ને લાગવગવાળું તેમજ તેની પદ્ધતિનું શિક્ષણ પામેલાં સ્ત્રીકાર્યકરોની જરૂર રહે છે, ને તેથી તેનું શિક્ષણ પૂરું પાડવા માટે વ્યાવા શિક્ષણકેન્દ્રો કહાડવાની આજ્ઞા આ સભા ઇન્સીટ્યુટને વિનંતી કરે છે.*

● ઉપરની મતલબનો કારાવ શા-આપરદીવ દોનર-સર્મા શ્રી હંસાબહેન મહેતાએ રળ્યું કથી હતો અને શ્રી. લીલાવતી બેનરે તેને અનુમોદન આપ્યું હતું.

બાળકોને રસ પડે તેવી વાતોનો સુંદર સંગ્રહ
ચંદ્રશંકર ભટ્ટ કૃત સચાલ્ય બાળજ્ઞાનમાળાનાં નવાં પુસ્તકો

પંચતંત્રની વાતો ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય દરેક ભાગના આના આઠ

***

એ હજાર વર્ષ પહેલાંની વાર્તાઓનો સંગ્રહ
બુદ્ધ ભગવાનની વાર્તાઓ

રાજપાટ હોડી સાધુ અનેક, ભુદ્ધ ભગવાને ખાસ કરીને ૪૫ વર્ષ સુધી લોકોને ઉપદેશ આપ્યો, એ ઉપદેશોથી ફેટલાક માણસોના જીવન પલટાઈ ગયાં. વગેરે જાણવા માટે આ પુસ્તક ખાસ ઉપયોગી છે:

કિંમત રૂ. ૦-૬-૦

બાળકોને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત આપતાં આવાં પુસ્તકો જરૂર વસાવી આપો

આજે જ લખો:—

ધિ હ્રદાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, રાયપુરા, વડોદરા.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વ: તાગરદાસ ઈ. પટેલ, મલાડ

લીલુડા લીમડા

મારા ફળિયા વચ્ચે ઉભેલો એક
લીલુડા લીમડા.

હાદીમાએ છે વાવેલો એક
લીલુડા લીમડા.

બા, ને બાપુએ પાણી સીંચીને
ઉછેરી મારા કીધેલો છેક
લીલુડા લીમડા.

એની તે ઠાળીએ બાંધીને હોંચકો
હોંચતાં ગામનાં બાળ અનેક
લીલુડા લીમડા.

એવો એ લીમડા છે શુષ્કકારી,
ઔપચના કામમાં લેતાં મહુ,
લીલુડા લીમડા.

કહવો ખાધે પશુ મહુરો છાંયડો,
મીઠી લીંબોરી ચખાડતો બહુ;
લીલુડા લીમડા.

મારા ફળિયા વચ્ચે ઉભેલો એક,
લીલુડા લીમડો.

નિર્દોષ-ખાલજીવન

[કુવણા]

ખાલજીવન અહીં ? સુખ ભરેલું મહા
પારણું મંદ શું હાસ્ય કરવું:
દોરડી કરે અહીં માત જૂલાવતી
સદન ભાસે મને હાસ્ય ભરવું.

માત મીઠી કરે હેત આ ખાલને
ઊર્મિઓ ઊમળકા આજ લાવે:
અશયરી ચૂમતી માત વાતસહ્યથી
હૃદય સુખ સ્વર્ગસમ આજ લાગે.

અંદે શા વદનને કમળ શા કરથડી
સ્પર્શ કરતી વળી સુખ ભાણે:
પારણું પ્રીતથી શીઘ્ર નહીં જલતી
ગીતકાં મીઠકાં ગાતી ગાણે.

ઊઠતી રેણુના રોધ કરવા વળી
વસ કંઈ ઠાંકતી સ્નેહથી તે.
સફળ સ્વપ્નો થવા વાંછના રાખતી
બાળકર ભેઈ હસતિ રહી છે.

તાપની તીવ્રતા ટાળવા હરખથી
કંઈક ઉપાય કરતી હનરો:
મકુરવા મોર શાં વેણુ મુણાવતી
થાય હિંમુક જીએ કંઈ મળ્યો.

ધન્ય આ જીવન છે બાળ તારું અહીં
રમત રમવા જીવન જે સુખમયું:
મીઠા સદનમાં જીવન ખુલ્લું રીસે
અકળ લીલા પ્રજા હું પ્રમાણું

બોધો

બોધાએ બે દિવસ તો આમતેમ કાઢયા. આખરે નોકરીતું ઠેકાણું પડ્યું. તે ફરતો ફરતો એક હુકાનદારને ત્યાં ગયો અને પૂછ્યું: 'શેઠ નોકર નેઇએ છે?' શેઠે તેની સામે નોંધ્યું. તેણે ક્યામણું મુખ નેઇ શેઠને ક્યા આવી. શેઠે તેને નોકર તરીકે સમી લીધો.

હુકાન હતા ચોપડીઓની. બોધો નવરો પડે ત્યારે ચોપડીઓ વાંચે. શેઠ પણ સારા હતા. એક દિવસ હુકાન પર એક વિદ્વાન આવ્યો. શેઠ અને વિદ્વાન વાતોએ ચડયા વિદ્વાન કોઇ કોઇ વખત બેવડા શબ્દો બોલતો હતો. આ રીત શેઠને ખૂબ ગમી વિદ્વાનના ગયા પછી શેઠે કહ્યું:

‘બોધા, જ્યારે જ્યારે તું બોલે ત્યારે ત્યારે કોઇ કોઇ બેવડા શબ્દો બોલવા.’

શેઠ અને નોકર વચ્ચે વારંવાર બેવડા શબ્દોનો ઉપયોગ થતો.

એક દિવસ શેઠે બોધાને કહ્યું: ‘જા, હજમ-મજમને બોલાવી લાવ.’ બોધાએ કહ્યું: ‘વારૂં શેઠ, ટોપી-બોપી પહેરી જાઉં છું.’

બોધો તો ઉપડ્યો હજમને બોલાવા. સ્તામાં વિચાર કર્યો કે શું કહું? હજમ-મજમ કહું? કે નાવી-ખાવી કહું? કે વાળંદ-સાળંદ કહું? કે ધાંચળે-દાંચળે કહું? જસ વાળંદ-સાળંદ કહીશ.

‘શેઠનું નામ હતું લાલાંજી.

બોધો તો હજમના ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો અને ખૂમ પાડી: ‘વાળંદ-સાળંદ છે કે?’

હજમ બોલ્યો: ‘કોણ?’

બોધો બોલ્યો: ‘એ તો હું-બોધો. આવો બોલાવે છે.’ હજમે પૂછ્યું: ‘કોણ?’

બોધાએ કહ્યું: ‘કોણ તે વળી લાલા-સાલા બોલાવે છે.’ હજમે પૂછ્યું: ‘શું કામ છે?’

બોધાએ કહ્યું: ‘બાલ-કાલ બનાવવાના છે.’

બોધો હજમને લઇ આવી પહોંચ્યો. હજમ શેઠની હજમત કરવા લાગ્યો.

તેણે ધીરથી શેઠને કહ્યું: 'શેઠ, બોધાએ તમને 'સાલા' કહીને ગાળ દીધી.'

શેઠ પૂછ્યું: 'હું અલ્યા બોધા ?'

બોધાએ કહ્યું: 'શેઠ, હજમ-અજમ ગધેડો-ફધેડો છે. મેં કહ્યું, હવે કે લાલા-સાલા બોલાવે છે. ખાલ-ફાલ બનાવવાના છે.' શેઠે કહ્યું: 'કોઈપણ વખત કોઈપણ શબ્દ બેવડો નહિ બોલવો. સમજ્યો ? બોધાએ કહ્યું: 'વારુ શેઠ સાહેબ !'

'બોધા, હુકાનનું ખાસ કામ છે. તું સુરત જઈશ ?' શેઠ એક દહાડો બોધાને પૂછ્યું.

બોધાએ પૂછ્યું: 'શું કામ કરવાનું છે ?'

શેઠે કહ્યું: 'તારે કાંઈ જ કરવાનું નથી, ફક્ત હું ખતાવું તે ઠેકાણે જઈ ચિકી આપવી અને ત્યાંથી જે માલ આપે તે લઈ આવવો.'

બોધાએ કણ્ણલ, કયું. બોધા સુરત આવી પહોંચ્યો. શેઠનું કામ કયું અને પાછો આવવા સ્ટેશન પર આવી પહોંચ્યો. ગાડી આવી ગઈ હતી. ટિકિટ લીધી. એક હાથમાં ટિકિટ અને બીજા હાથમાં માલનું પોટલું. જેવો તે પ્લેટફોર્મમાં દાખલ થયો તેવી જ ગાડી ઉપડી. બોધા દોડ્યો પણ ગાડે અને રોક્યો અને કહ્યું: 'એઈ, ચાલતી ગાડીમાં ચઢવાનો નિયમ નથી. તું હવે નહિ બેસી શકે.'

ગાડીના ડબ્બા એક પછી એક પસાર ચતા હતા, બોધા ગાડની પાસે જ ઉભો. ગાડનો ડબ્બો ધીરે ધીરે પાસે જ આવતો હતો. ગાડના ડબ્બા પર ગાડ ચઢવા નય છે તેવો જ બોધાએ ગાડ પકડી લીધો અને ડબ્બામાં ચઢવા ન દીધો અને પૂછ્યું: 'ચાલતી ગાડીમાં ચઢવાનો નિયમ નથી તો પછી તમે શું કરવા ચડો છો ?'

ગાડે લાલ વાવટો ખતાવી ગાડી ઉભી રખાવી.

'ગાડીની ખારીમાંથી ટાકાં ખહાર નીકળ્યાં અને બેસા લાગ્યાં કે ગાડી કેમ બસી રહી. પોલીસ તેમજ પ્લેટફોર્મ પર ઉભેલા માણસો ત્યાં આવી પહોંચ્યા. પોલીસ બોધાને દબડાવવા લાગ્યો. ગાડે ભલો હતો. તેણે બોધાને ગાડીમાં બેસવા દીધો. બોધા પાછો પોતાના શેઠને ઘેર આવ્યો.

રાજકુંવરનો ફોટો

એક દિવસ દીવના મિત્રો,
આવ્યા તેને ઘેર;
લીંતે ટાંગેલા ફોટાને,
જુએ ચારે તર

એક બાજુએ હતા શિવાજી,
અને પ્રતાપ ગણા,
બીજી બાજુ ભારત માતા,
આવે નવલા આજ્ઞા.

ત્રીજી બાજુ ભગતસિંહ ને,
કંછક શહીદના ફોટા;
અમને ભેઠ ઘડીભર તો,
આંસુ વહેતા ખોટા.

ચોથી બાજુ મોરા વાળના,
હતો ફોર્ડનો ફોટો;
કપડાં શિકકલ પરથી લાગે,
હરો કુંવર ફોર્ડ મોટા

“ દીવ ! આ છે કયા રાજના,
રાજકુંવરનો ફોટો ? ”
“ આજ ઘરના રાજના એ,
રાજકુંવરનો ફોટો ”

— ધો. નવતિલાલ બાલાભાઈ શાહ

હાથીનો ભાર

એક દિવસ હું સરકસ જોવા,
ગયો દીવ સાથે;
ટેનીસ, ચદી પહેરીને એ,
ચાલ્યા ખુલ્લે માથે.

પાઘ-ખટ્ટરી ને વાનર, ઘોડા,
ચિત્તાના ત્યાં ખેલ થયા;
મોટર-સાયકલ, હુલા કેરા,
જમ્મે સૌએ દિંગ બન્યા.

એવે હાથી ઉપર બેસી,
તારા આવી કરતી બેલ;
સાયકલ, પડઘમ સાથે તેણે
દીધાં તેની સાથે બેલ.

છલ્લે તેણે ભોંચે સુઈ,
હાથી રાખ્યો છાતી પર;
ખાટલી ઉપર બેઠાં અમને,
લાગ્યો તેના મૃત્યુ ઠર.

“ જોયું કેવા જીવ સરોસરના,
અહિં ખેલાયે છે મૃત્યુ-ખેલ;
છાતી પર હાથીને રાખે,
લાગે શું બચ્ચાની બેલ ? ”

દીવ કહે: “ એક હાથીનો છે,
એવો તે શું મોટો ભાર ?
મારી બેન તો કાનની જુદે,
લટકાવે હાથી બે ચાર. ”

ધો. નવતિલાલ બાલાભાઈ શાહ

મૂર્ખ ઉકે

એક ગામમાં એક ડાસી રહેતાં હતાં તેમને એક છોકરો હતો. તેનું નામ ઉકે હતું. ઉકામાં અછલ નહતી તેમજ કંઈ ખોલતાં પણ આવડતું નહિ સ્થિતિ મધ્યમ હતી.

એક વખત પાસેના ગામથી ઉકાની સગાઈ કરવા માટે ચાર માણસો આવ્યા. આ વખત ઉકે પડોસીને ત્યાં બેઠો હતો. ડાસીએ ચારે જણને આવકાર લીધો. જનમ નાખી બેસાડ્યા. પછી બધી વાતચીત કરી. ડાસીને ખાત્રી થઈ ગઈ કે “મારા ઉકાની સગાઈ થઈ જશે.” પછી તરતજ ડાસી પડોસીના ત્યાં ગઈ અને ઉકાને સમજાવ્યું કે “આપણા ત્યાં ચાર માણસો તારી સગાઈ કરવા આવ્યા છે. તે કંઈ ખોલીશ નહિ.”

ઉકાએ કહ્યું, “સારું.”

પડોસીને ત્યાંથી સારાં કપડાં સબળી ઉકાને પેલા માણસો પાસે બેસવા કહ્યું. ઉકાજાઈ કંઈ જેવા તેવા ન હતા. તે તો બધાની વચમાં જઈને બેઠો. ડાસીમાથે સિવાજ પ્રમાણે કંકુ, નાગાછડી, નારિયેળ, ચોખા વિગેરે ચીજો મૂકી.

હવે એવું જાન્યું કે એક ચકલી આવી ચોખાનો દાણો લઈ ગઈ. આ જોઈ ઉકે બોલ્યો, એ “ખડા, ખડા, ચકલી સોખો લઈ જઈ.”

આ સાંભળી દરેકને હસવું આવ્યું. અને ઉકાને મૂર્ખ ધારી ચાલતા થયા.

બાલકૃષ્ણ મુગટરામ ઠાકોર

— તમારાં બાળકોને આ પુસ્તક જરૂર વસાવી આપો —

બુદ્ધા બુદ્ધા
કવિઓનાં
મુંદર બાલગીતોનો
સંગ્રહ

ફૂલવાડી

પ્રકાશક :
હુલાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા
મૂલ્ય : ચાર આના : પોસ્ટેજ ભુઈ.

થોડી જ નકલો મિલકમાં છે. માટે જાલે જ લખો—

હુલાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, રાવપુરા, વડોદરા.

રેક લાયબ્રેરીમાં ખાસ વસાવવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો

૧ હિંદી ગણદીપ મહાસભાનો	
ઇતિહાસ ભા. ૧-૨-૩	૧૧-૦-૦
૨ રાજ્યોગી યાત્રે	
પરમાર ધાગ વર્ષોદેવ ભા. ૧-૨	૮-૦-૦
૩ બલહક ખંડા દેવડા ભા. ૧-૨	૬-૮-૦
૪ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન	૪-૦-૦
૫ વિશ્વભારતી	૧-૦-૦
૫ કૃષ્ણનાડી	૦-૪-૦

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

શ્રી. સુધાજીરાવ ગાયકવાડનું જીવનચરિત્ર	
ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર)	૨-૧૨-૦
૧ મહાવેદ સંહિતા ભા. ૧ થી ૫	૧૦-૪-૦
૨ વેપારની ચાવી	૧-૧૨-૦
૩ વિદ્યુત	૧-૧૨-૦
૪ વિદ્યાનના વિધાયકો	૧-૧૨-૦
૫ માર્ગ જીવન અને કાર્ય ક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦
૬ ઇતિહાસના સમયનું હિંદ	૧-૧૦-૦
૭ જુવાનીની ચાવી	૧-૮-૦
૮ કેનેડાનું જવાબદાર રાજતંત્ર	૧-૮-૦
૯ કેળવણી	૧-૮-૦
૧૦ ભારતીય સમાજશાસ્ત્ર	૧-૬-૦
૧૧ આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર	૧-૪-૦
૧૨ હિંદીભાષાની ઉત્કૃષ્ટિ	૧-૪-૦
૧૩ કૃષ્ણ જાડનો બગચો	૧-૨-૦
૧૪ શાસ્ત્ર વિજ્ઞાન પ્રવેશિકા	૧-૧-૬
૧૫ મહાપતરાય	૧-૧-૦
૧૬ નેક્સનનું જીવન ચરિત્ર	૧-૦-૦
૧૭ વલ્લભ	૧-૦-૦
૧૮ ઇંગ્લાંડ અને હિંદુસ્તાન	૦-૧૫-૦
૧૯ ખેતીના ઉપદ્રવો	૦-૧૪-૦
૨૦ સરોવરના જીવો	૦-૧૩-૦
૨૧ ગર્ભ વિદ્યા	૦-૧૨-૦
૨૨ સૂર્ય	૦-૧૨-૦

૨૩ અનુબ્ય શ્રમણ	૦-૧૨-૦
૨૪ પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨-૦
૨૫ હિંદુસ્તાનમાં જુદા જુદા રાજ	૦-૧૨-૦
૨૬ નરસિંહ મહેતા	૦-૧૧-૦
૨૭ સામાજિક સુધારપત્ર	૦-૧૧-૦
૨૮ નૌકાબળ	૦-૧૧-૦
૨૯ ધન વિદ્યા	૦-૧૧-૦
૩૦ હિંદી સદર નીકળેલા	
વહાણવટીઓ	૦-૧૧-૦
૩૧ પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦-૦
૩૨ હિંદુસ્તાનના લોકો	૦-૧૦-૦
૩૩ પ્રાણીઓનાં શુભાશુભ લક્ષણો	
તથા વય વિજ્ઞાન	૦-૧૦-૦
૩૪ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ	૦-૯-૦
૩૫ જમતની રાજનીતી અને હિંદ	૦-૮-૦
૩૬ મેગરેથીનીસના સમયનું હિંદ	૦-૮-૦
૩૭ રેડીઓ અને ટેલીવીઝન	૦-૮-૦
૩૮ કળા વિશે પ્રવચન	૦-૭-૦
૩૯ તરવાની કળા	૦-૭-૦
૪૦ વડોદરા	૦-૮-૦
૪૧ સૂરત (ભાગ ૧-૨)	૧-૬-૦

શ્રી સયાજી ખાલજાન માળા

૧ પંચતંત્ર વાતો ભા. ૧-૨	૧-૦-૦
૨ સૂર્ય નમસ્કાર	૦-૮-૦
૩ સીતા	૦-૬-૦
૪ જુદા બગવાનની વાતો	૦-૬-૦
૫ મહામંદ મેગડો	૦-૬-૦
૬ વાંચેલાઓનું યુજ્જરાત	૦-૬-૦
૭ આયોજી આદિ નિવાસ સ્થાન	૦-૬-૦
૮ કરોળીઓનાં કાવચો	૦-૬-૦
૯ મીલની મુલાકાત	૦-૬-૦
૧૦ પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬-૦
૧૧ છોડવાનું જીવન	૦-૪-૦

આલેખ લખો:-

વ્યવસ્થાપક : જુહાપુરમિત્ર પ્રેસ, - રાવપુરા-વડોદરા

આ માસિક વડોદરા-રાવપુરામાં છી જુહાપુરમિત્ર પ્રેસમાં અખાલાલ વિક્રમભાઈ ઠક્કરે પોતાને માટે બાપી અને તેમ ઠેકણેથી પ્રસિદ્ધ કથા. ભા. ૧-૪-૪૪

હાળે હાળે હોલન

કુલકે કુલકે ચોવન

એવી

કુલવાડીયે ગયેલી

રસમુંદરીના દિલની

કથા

હીરાલક્ષ્મી સુનગી

ડી. એ. ૧૧૧૯૭

રેકડ પર

રજુ કરે છે

★

રા જ ક મ લ

ક લા મં દિ ર

હું

નવું મનન

નાલી

ચિત્રના ગાયનોની

રેકડ પર

"યંગ ઇન્ડિયા"

પર

સંબંધવા

તૈયાર રહે

★

: વધુ વિગત માટે લખો :

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ

મેન્યુ. કંપની લિં

૧૧૦, મેડાન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૧

યંગ ઇન્ડિયા

નો

નવો ફાલ

આ કેસરી હુધ

અને

આ શીશી પુગી

બધી

રોટલો મળતો ન હોય

ત્યાં

આ મિષ્ટાન્ન ?

તેના બેદ

જાણવા

ડી. એ. ૧૧૨૯૮

તેના પર

ચંદુ દર અને પાટી

વિમળે બીજો ઉત્સાહ

લા. ૧-૨ (માખીક)

રજુ કરે છે.

★

નવા વરસમાં તમારી નીચેનાં પુસ્તકો વસાવી દેવો

ગુજરાત અને એના સીમાપ્રાંતોના અને ઐતિહાસિક વીરતા અને ઇતિહાસનું મૂર્ત સ્વરૂપ હૂણડૂ રીતે કરતો વાર્તાનો અનોખો ઐતિહાસિક

પૂરમાર ધાર

ભાગ ૧-૨] ક્ર [મૂલ્ય રૂ. ૨.૦૦]

આ ઐતિહાસિક નવલને હરેક પુસ્તકાલયે વસાવવી જ પડશે.

મૂલકાળકા દેવડા

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૨.૦૦

આ ઐતિહાસિક નવલને હરેક પુસ્તકાલયે વસાવવી જ પડશે.

મૂલકાળકા દેવડા

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૨.૦૦

આ ઐતિહાસિક નવલને હરેક પુસ્તકાલયે વસાવવી જ પડશે.

મૂલકાળકા દેવડા

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૨.૦૦

આ ઐતિહાસિક નવલને હરેક પુસ્તકાલયે વસાવવી જ પડશે.

મૂલકાળકા દેવડા

ભાગ ૧-૨-૩ મૂલ્ય ત્રણે ભાગના રૂ. ૧૧)

ગુજરાતનાં બે મહાનગરો

વડોદરા અને સુરત

મૂલ્ય ૦-૮-૦ લા. ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૧)

બાળકો અને મોટેશને આ બે મહાનગરોનો પરિચય રસમય શૈલીએ આપે છે

મંગાવવા માટે આજેજ લખો:

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ-

રાવપુરા, વડોદરા.

આપ્તાશુજ્ઞ્યી

આને સ્ત્રીહિતોપદેશ :: મહિલા પરિષદ અંક :: મે : ૧૯૭૧

શ્રી. કમ્ભાદેવી અદ્યોપાધ્યાય

વર્તી : સી. જયવતી-દસમ
સહતંત્રીઓ : ડૉ. વનગાજા દેસાઈ, ૭ એ
સી. રમા ઠાકોર, ૧૧ એ

પ્રજાનાં અપૂર્વ ઉત્સાહ વચ્ચે ચાલુ છે

અમારે નથી કહેવું
આપમેળે,
જુખાન
જ ખોલી ઉઠશે

○

જેના સબ્બે સબ્બે
સ્મિતના કુબુજ વેરાય છે

જયંત દેસાઈ
પ્રોડક્શન્સનું
સુરીલું રસ-સર્જન

★

ચિત્રરસિકોની
જુખાને જુખાને
જેવું નામ રમી રહેશે એવી

જુખાન

: ભુમિકા :
ઈશ્વરલાલ-કૌશલ્યા
વાસલા કુંભકેર મુખ્યાન્ત
દિક્ષિત, કાંતિલાલ ભગવાનદાસ
વગેરે નામાકીત વગામરો...

○

ચિત્રશૈલિ નિર્માના
જયંત દેસાઈ

લેમિંગ્ટન ટૉકીઝ : મુખ્યાઈ.

નામાંકિત
ડૉક્ટરો
શક્તિ માટે

નામાંકિત
દવા જ
ખતાવે છે

‘ઝંડુ’ નામાંકિત રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ
નળજાં સબજાં બધાંને ઉપયોગી છે. સાત્તું
માણસોની શક્તિ એનાં સેવનથી સચવાઈ રહે
છે, અને માદાને, માદગી પછીની નબળાઈ
નાબુદ કરી, નવજીવન આપે છે.

‘ઝંડુ’ રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ સ્વાદિષ્ટ અને
તાબીદે તાઝગી આપનાર છે. અને તેથી નાનાં
બાળકો તેમજ મોટા સૌ
કોઈ સહેલાઈથી લઈ શકે છે
પોષણ આપનાર, સ્ફુર્તિ
આપનાર અને ખાસ કરીને
લોહીની લાલી વધારનાર—

ઝંડુ

રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ

એક વાર અવસ્થા અજમાવો !

ઝંડુ ફાર્મા. વર્કસ લી. મુંબઈ-૧૪

વડોદરાના એજન્ટો. —

- (૧) વેદ ભવાનીશંકર અને હરીશંકર કું,
- (૨) મેસર્સ બી. એમ. ઠક્કરની કું.

ટાવર પાસે, વડોદરા.

સુંદરતા અને સ્વચ્છતા બનાવવા આ ત્રણ વસ્તુઓનો

નિયમિત ઉપયોગ કરો

ડાહરની કળી બેવા

ઠાંત માટે

આર્યન ટુથ પેસ્ટ

ફારમ્યુલા

ડૉ. પી. ધામજલકર

કલિંગા રોડ

૦ તમારા ચહેરાને ૦

કરમાવા દો નહિ

વાપરો :

આર્યન

સ્નો

૦ સોડામાં વધારો ૦

કરવા માટે

આર્યન

ફ્રેશ પાવડર

આમારી એક શાખા દુકાન સમયમાં

ખીલીમોરા સુકામે બોલવામાં આવશે

અને

ત્યાંના કારખાનામાં

સ્પીરીટ, ટીક ચર્સ

તથા

ઘીર, રસાયણો બનાવવામાં આવશે

વી ઇન્ડિયા કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટીકલ

કારખાનું :

પુર્વ બાબુ, વિલેપારલે

ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લી૦

રજીસ્ટર્ડ ઓફીસ :

૬૨, સ્ટોક એક્સચેન્જ

ન્યુ ગિલ્ડીઝ, હમામ સ્ટ્રીટ,

મીડ, મુંબઈ

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ

માણેકજી એન્ડ સોડીયા

કલિંગાદેવી રોડ,

મુંબઈ ૨

૧૩મી
સો જયવંતી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહયત્રી :
ક. વનખાળા દેસાઈ છ. એ.
સી. રમા કાકોર બી. એ

અધ્યક્ષ : નરવરલાલ કોઠર : હુઠાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

ક્ર. ૪૨ મુ']

એ : ૧૯૪૪

[અંક ૩]

અનુક્રમણિકા

હ નરોની સંખ્યામાં જોડાઈ આવ	શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પંડિત	...	...	...	૮૩
લેડી કાકરનીનું સ્વચ્છતા વ્યાખ્યાન :	...	...	...	...	૮૪
શ્રી સમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયનું વ્યાખ્યાન :	...	...	...	...	૮૫
પસાર થએલા ઠરાવો :	...	...	...	...	૮૬
કાનો સતતવે : કુમારી તથના પંડ્યા	...	...	...	...	૮૮
૧૭મા અધિવેશન પર ઉડતી નજર : શ્રી સરોજિની મહેતા	...	...	...	...	૮૯
ચિત્રોમાં ઠલાદણિ : શ્રી વનખાળા દેસાઈ	...	...	...	...	૯૦
કાનિતકોર કમલાદેવી	...	...	...	...	૯૧
સમિત્યદાનંદ જોષી દે : શ્રી કનકુવર-જી રવ મહારાણી સાહેબ	...	...	...	...	૯૨
આદર્શ અર્ધાંગના : શ્રી કુમારી બાલુમતી વારાચંદ્ર અદાવલ	...	...	...	...	૯૩
કુસુમિની : શ્રી. બાળકૃષ્ણ જોશી	...	...	...	...	૯૪
કુલવેણી :	...	...	...	...	૯૫
શ્રીજગત :	...	...	...	...	૯૬
નોંધ :	...	...	...	...	૯૭

બાલવિભાગ

તંત્રી : નરવરલાલ છ. મહેતા

બાલુકાં :	શ્રી મજલાલ ગોરીચંદ્ર પંડ્યા	...	...	...	૨૫
કૌચિયાદેવ :	શ્રી નાગરદાસ પટેલ	...	...	...	૨૬
મલાલ :	શ્રી. બાલકૃષ્ણ મુનરામ કોઠર	...	...	...	૨૮
ધોતલીનાં ધોળાં અગળ ગવારો	શ્રી નાગરદાસ પટેલ	...	...	...	૨૯
કેવો ચણર :	શ્રી સદાગંગા ચાકુભાઈ મંડવી	...	...	...	૩૦
ધાંદની :	સો કાન્તામોરી ચંદ્રકાન્ત મદ	...	...	...	૩૦
પ્રેમજી પદોત્તનાં પાંચ કુટુંબી :	શ્રી નાગરદાસ પટેલ	...	...	...	૩૧
કક્કાની કરામત :	શ્રી બાલકૃષ્ણ મુનરામ કોઠર	...	...	...	૩૨

પાપિક સવાળમ : દિનંદ માટે રૂ. ૪-૮-૦ • વિદેશ માટે સિલોંગ દસ • છુટક નકલ દસ આના

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય 'બાલકોના સંસ્કાર ઘડે છે. તમારાં બાલકો માટે

'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય 'વસાવો.

* 'બાલવિનોદ' ના બે સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

૧૫૦૦ પાનનું વાંચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના સુદર બોક્સના રૂ. ૫-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૧૨-૦

બેક સેટના બે બોક્સના રૂ. ૧૧-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૧-૪-૦

- * 'અશોક' ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ પાનનું વાંચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૮-૦

આઠ સેટના આઠ બોક્સના રૂ. ૨૮-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૨-૮-૦

* બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

એક દર હસ બોક્સના રૂ. ૩૯-૮-૦

વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૩-૮-૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજેના સપ્તે—

બાલવિનોદ ને અશોક ન

બાલસાહિત્યના સૌર જોડખે

બાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

વડોદરાના એજન્ટ—બાલજીવન કાર્યાલય, બાળવાસન-વડોદરા.

હજારોની સંખ્યામાં જોડાઈ જાવ

૧૭ વર્ષ થયાં અગિલ હિંદ મહિલા પરિષદે શિક્ષણ, વિપયક, સામાજિક, તેમજ કાયદેસરનો સુધારાઓની જાળવમાં પ્રયત્નો કર્યા છે. આ સમય દરમિયાન તેને સારા તેમજ માહા દિવસો જેવા પડ્યા છે. એણે એવું જાણપણું વંટાવી અનેક સુરક્ષીઓનો સામનો કરી પાંદટ વય પ્રાપ્ત કરી છે. ધીમે ધીમે એણે એક નાના મંડળમાંથી આગળ વધીને હિંદી સ્ત્રીઓની સીસંસ્થા તરીકે દેશપરદેશમાં સારી નામનાં મેળવી છે.

પરંતુ જે પ્રશ્નોને માટે એ પ્રયત્નશીલ રહી છે તે વિન્ન વિન્ન પ્રકારના અને અનેક છે. સુધારાનાં ક્ષેત્રમાં હંમેશાં પ્રગતિ ધીમી હોય છે અને સતત ઉત્સાહ અને એકધારી કામગિરી હોય તો જ એ પરિસ્થિતીમાં પલટો લાવી શકે છે.

હિંદસરની તમામ સ્ત્રીઓને હું વિનંતી કરું છું કે તેઓ વિશાળ સંખ્યામાં આ પરિષદ સાથે જોડાઈ જાય અને સી તેમજ પુરુષના જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રમાં લોકમંત કેળવણીનાં કામ કરવી થઈ જાય. આ પ્રમાણે નહીં બને ત્યાં સુધી ખરી પ્રગતિ અશક્ય છે. અને કામ, વ્યવસ્થા કે માન્યતાઓથી પૂર રહીને ન્યાય અને સમાનતા નહીં સ્થપાય ત્યાં સુધી સ્વરાજ્યનો કયો અર્થ નથી.

શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પંડિત
(નિવૃત્ત પ્રધાન)

૨૨ અ. હિં. મહિલા પરિપદના ૧૭મા અધિવેશનનાં

પ્રમુખ મહોદયા, પ્રતિનિધિ બહેનો અને સભ્યોને,
આજે આપનું સ્વાગત કરનાં મારું હૃદય
હવેથી ઉભરાર્થ આવે છે. મારી બાપા યુગ-
રાતી છે અને યુગરાતી બાપામાં જ આપનું
સ્વાગત કરવાની ઇચ્છા હતી, પરંતુ કેટલીક
બહેનોના આગ્રહથી હિંદી બાપામાં જ મારી
સ્વાગતાર્થ અર્પણ કરવા ઇચ્છું છું. એ
પ્રયત્નમાં ભૂલચૂક થાય તે સ્વાભાવિક છે.
અગ્રેજીનો મોહ તો સર્વથા તાત્કાલિક જ છે.
હિંદુસ્તાનના ભિન્ન ભિન્ન પ્રાંતોમાંથી અહીં
પધારેલી બહેનો ને એક બાપામાં સારી રીતે
સમજ શકે એ બાપાની અતિ અગત્યતા મારે
એ મત ઠોઠાં શકે જ નહિ. અને તે હિંદુસ્તાની
સિવાય બીજા કોઈ બાપા ઠોઠાં શકે ! હિંદુ-
સ્તાની બાપાનો એક વાર સારો પરિચય મેળવી
લીધા બાદ અન્ય બાપાના યુગાવમાંથી
સરળતાપૂર્વક આપણે બની ગયાએ.

મોખરે રહેતું મુંબઈ

આજે ચૌદ વર્ષ બાદ મુંબઈમાં ફરીવાર
અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ ભરવાની આ
યોજના થઈ છે. એ ચૌદ વર્ષો દરમિયાન તો
સમયરૂપી સરિતામાં અનેક ઉછાળા આવી
ગયાં છે. સમસ્ત જગતમાં આજે જે પ્રચંડ
ઓધી ઉછળી રહી છે તેનાથી મુંબઈ અસ્પૃશ્ય
નથી મળું. મુંબઈને હિંદુસ્તાનનું પાટનગર
બનવાનું સદ્ભાગ્ય નથી મળ્યું તો પણ
ભારતવર્ષના જીવનો પ્રાણવાયુ તો મુંબઈ જ
છે. હિંદુસ્તાનના કોઈ પણ પ્રાંત ઉપર આપણી
આવી પડતાં મુંબઈ પેતાનો ભોજ આપવા
માટે હંમેશાં તત્પર રહે છે-પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં
એ આગલી હરિજનમાં ઊભું છે-અહિંની પ્રજા
પચરંગી છે-અહીં ધાર્મિક સંકુચિતતા નથી,
અહીં જીવનનો ઉત્સાહ છે-હિંદુસ્તાનની પ્રત્યેક
પ્રવૃત્તિને, સંસ્કૃતિને અને સભ્યતાને એ પેલે

મહિલા પરિષદનાં સ્વાગતપ્રમુખ
આવકારત. એની સામે આવી ઊભેલા
પ્રશ્નોની સમસ્યા રજૂ કરે છે. તેમાં
તાત્કાલિક ઉકેલ માટે એ દિશામાં
વ્યારે મધ્યમ વર્ગના પ્રશ્નને પણ એ
કામ કરતી સી વંચાઓને એક થવા

છે અને એમાં પાણીની માફક પેસા ખર્ચે છે.
આજની મહિલા પરિષદની ઉન્નતિમાં
પણ મુંબઈએ ભારે મહત્વનો ફાળો આપ્યો છે.
આ પરિષદની સ્થાપના સને ૧૯૨૬ માં થઈ
તે કે એના મજબુત પાયાનું આરોપણ થવાનું
તો ૧૯૩૦ થી માનવામાં આવે છે. તે વખતે
પણ એનું અધિવેશન પણ મુંબઈમાં જ મંજૂ
હતું. આ પ્રસંગે મને ૨૫. સેડી દોરાય તાજા
જેઓ એનાં સ્વાગત પ્રમુખ હતાં તેમનું ગમરણ
તાંત્રું થાય છે. આપને જાણીને આનંદ થશે
કે સૌ. હંસા મહેનાની મેવાઓ હજી પણ
પરિષદને મળી રહી છે. સંયોગવશાત્ તેમનું
કામ થી. જ્યોત્સીબહેને પોતાના ખર્ચે ઉઠાવી
લીધું છે-તેમના સરખી સતત કામ કરનાર
બહેન કોઈક જ હશે. એટલે પરિષદને યશસ્વી
બનાવવાનો સંયોગ યશ મુખ્યત્વે તેમને ફાળે
જાય છે. એ અધિવેશનની સંપૂર્ણ સફળતા
વ્યવસ્થા એમની આગેવાની નીચે સફળ થઈ
હતી. આજની પ્રગતિના પ્રમાણમાં તે વખતની
ઓગળાઈ આટલી બધી નહોતી. એટલે તે
સમયે એ અધિવેશનને સંપૂર્ણ સફળ બનાવવામાં
સેડી તાતાને કેટકેટલી મુશ્કેલીઓનો
સામનો કરવો પડ્યો હશે એની સહજ કલ્પના
થઈ શકે છે. આ પરિષદનું વય અત્યારે ૧૭
વર્ષનું છે. આજે તે યુવાન છે. અને એ

સ્વાગતપ્રમુખ દેડી ઠાકરસીનું સ્વાગત વ્યાખ્યાન ::

દેડી પ્રેમલીલા ઠાકરસી પરિપદને અને ઉકેલવા જેવા અનેક જટીલ પણ ગાઢ વસતી બહેનોના પ્રશ્નના કાર્યોરંજ કરવાની પ્રેરણા રજૂ કરે છે, બૂલનાં નથી. બિન્ન બિન્ન દિશામાં તેમની હાકલ છે.

તત્કાલિન ઉત્સાહ તેમ જ પ્રગતિનું વેશ પણ આજે એટલું જ છે. એ ઉત્સાહ અને પ્રગતિના સંપૂર્ણ વિકાસનું ક્ષેત્ર મુખર્ધ પ્રાંત સિવાય બીજે ક્યાય નજરે પડતું નથી. અને આશા છે કે એનો ટ્રોપીક મહોત્સવ પણ મુળધને આંગણે ઉજવાશે. ગયે વર્ષે આ અધિવેશન ભરવામાં નિષ્ફળતા મળી છે તેનું કારણ દિહુગાનમાં ચાનતા રાજનૈતિક તોફાનને કોખી ગકાય.

પૂજ્ય આને નિવાપાઝ્ઞિ
આપણા વિશ્વમાન્ય, વિશ્વરેષ્ઠ અને આગેવાન નેતાઓને કારાવાસમાં હમેશી મૂકવામાં આવ્યા છે. આજે પણ આપણે શોકના વાદળોની કાળી છાયા નીચે મળાએ છીએ. જગતનાં નારીશ્રેષ્ઠ કસ્તુરબાની ચિત્તાની ભરમ હજી તો ફરી નથી. પૂ. મહાત્માજીનાં પત્ની તરીકે જ નહિ પરંતુ આદર્શ ગૃહિણી અને કર્તવ્યપરાયણ સહધર્મચારિણી તરીકે પૂજ્ય બાનું સ્થાન જગતભરમાં અજોડ છે. તેમણે આર્થ મહિવાનું સંપૂર્ણ સત્ય સ્વરૂપ જગત સામે ખડું કર્યું છે. અને અનેક યુગો સુધી એમના જીવનમાંથી આપણને પ્રેરણા મળતી રહેશે. મહાત્માજી માટે એમનું ખાલી સ્થાન કની પુરાશે નહિ પરંતુ વિશ્વભરના ત્રી-સમાજે એક અપૂર્વ રત્નને હમેશને માટે

ગુમાવ્યું છે. હિંદુસ્તાનના મહિલા જગતમાં આજે જે નવજીવનની આશારેખાની ઝાંખી થઈ રહી છે તેનો સંપૂર્ણ યશ પૂજ્ય મહાત્માજીને જ છે. એટલે મહાત્માજીને પડેલી ખોટ આપણી પણ ખોટ જ છે. બાની ગેરહાજરીમાં બાપુની રિયલિટી કલ્પના કરવી અસહ્ય છે.

સ્વ. રણજિત પંડિતના અવસાન માટે શોક

આ ઉપરાંત આપણી પરિપદના પ્રાણતુલ્ય અને મર્ધ પરિપદના પ્રમુખ શ્રી. વિજયાલક્ષ્મીના પતિ-રાષ્ટ્રના મન શ્રી. રણજિત પંડિતના અકાળે થયેલ અવસાનની માદ હજી તો તાજી જ છે. આ પંડિત દંપતિએ દેશને માટે આપેલાં બલિદાન તો સર્વપરિચિત જ છે. ભારતને સ્વતંત્ર બનાવવા તેમ જ તેની ભૂતપ્રાય અવ-શ્યામાં નવચેતનનો સંચાર કરવામાં આ બંને મહાન આત્માઓએ પોતાનું સર્વસ્વ ઢોળી દીધું છે. પંડિત દેવી-વિજયાલક્ષ્મીનું સ્થાન ખરેખર આગળ પડતું છે. અને જાણે એમને દેગમેવાના સંભામમાં આગલી હરોળ આપીને પંડિતજી સ્વર્ગરેથ થયા. મરીને પણ જીવવાનો મંત્ર એમણે બપયો, અમરપદ પ્રાપ્ત કરનાર એ દેવી આત્માઓને હું મારા અંતરની શ્રદાળસિ અર્પણ કરું છું. તેમનો જીવનસંદેશ પ્રત્યેક હિંદવાસીને પ્રેરણા આપતો રહે એવી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. આપણી પરિપદ સાથે અત્યંત નિકટનો સંબંધ ધરાવનાર અને મંડળની પ્રગતિમાં સંપૂર્ણ રસ લેતાં રાણી અમૃતકુંવર આજે સરકારની મહેમાની ભોગવે છે તેમની ગેરહાજરીથી પરિપદને હણપ લાગે એ સ્વાભાવિક છે.

પ્રમુખનો પરિચય
આપણા સહભાગ્યે આગના અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન શ્રી. કમળાદેવીએ લીધું છે. એમનો

પરિચય કયા શબ્દોમાં આપું ? તેઓ ન્યાત-
ભરનાં નારીત્વના આદર્શરૂપ છે; એટલું જ
નહિ પરંતુ - તેમણે ન્યાતભરમાં ભારતના
ગૌરવને ફેલાવ્યું છે. આ પરિવહની ઉન્નતિમાં
તેઓ હરકમેશ ઉત્સાહભર્યો ભાગ લે છે-
પરિવહનાં આ પ્રથમ મંત્રીએ વિવૃતવેગે
ભારતભરમાં પરિવહની શાખાઓ ઉઘાડી અને
સંખ્યાની યાદી તૈયાર કરી. મંત્રીપદે રહ્યાં
રહ્યાં તેમણે મંડળની જે અનન્ય સેવા ઉઘાડી
છે તેના પરિણામે મંડળે તેમને ત્રણ ત્રણ
વાર મંત્રીપદે નિયુક્ત કરીને તેમની સેવાઓનું
યથોચિત સન્માન કર્યું છે. સને ૧૯૩૦ માં
ન્યારે મંડળનું પહેલું સંમેલન મુંબાઈમાં
મળ્યું અને ન્યારે તેના દૃઢ પાયો નખાવે
ત્યારે પણ તેમણે એ મંત્રીપદ શોભાવ્યું હતું
અને આજે ન્યારે પરિવહની સામે અનેક
ગૂંચવણભર્યા પ્રશ્નો ખગા છે ત્યારે તેમણે
આ પ્રમુખપદ શોભાવ્યું છે. ચતુરવિદ્યુતી,
ક્ષત્યપગપણ, સંગઠન સાધવામાં સતત
પ્રયત્નશીલ રહેનાર, સેવાતત્કારી, માયાળુ
અને મધુરભાષી કમળાદેવી આજની, ભારતીય
સ્ત્રીઓનાં પ્રતિનિધિ છે. ખસિન, હૃદયવા પ્રેમ
અને એક્સીનોરમાં મળેલી આંતર રાષ્ટ્રીય પરિ-
પદોમાં તેમણે હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે ભાગ લીધો
હતો. અને તેમાં એમણે ભારે યોગ્યતા દેખાડીને
ત્રીસમાજને લગતા તમામ પ્રશ્નોની ચર્ચા
કરી હતી. તેઓ એક પ્રખર લેખિકા હોઈને
સરસ વક્તા પણ છે. સમસ્ત રાષ્ટ્રના સ્ત્રી-
ઓના ક્ષેત્રમાં જ મલી પરંતુ રાજકીય પ્રવૃત્તિથી
પણ તેઓ પૂરા વાકેફ છે. અને એટલેજ
અમેરિકામાં હિંદુસ્તાન સંબંધી જે દ્વિપિ
વાતો ફેલાવવામાં આવી છે તેને દૂર કરવામાં
તેમણે અત્યંત મહત્વનું કાર્ય કર્યું છે. દેશને
ખાતર કેઈપણ બંધિદાન આપવામાં તેઓ
પાછાં પડ્યાં નથી. આથી મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ
છે કે હાવના વિષમ સમયમાં આપણને એમની

જે નેતાગીરી પ્રાપ્ત થઈ છે તેનાથી આપણને
સીધું યથાર્થ માર્ગદર્શન મળશે.

શ્રી. કમળાદેવીશ ! હું મુંબાઈ શહેર
તરફથી તેમ જ સ્વાગતમંડળ તરફથી આપનું
સ્વાગત કરું છું. અમારા સ્વાગતમાં કેઈ
પ્રકારની કંઈ ઉણપ હોય તો આપ ક્ષમા કરશો
અને તેના વિના ચલાવી લેશો. ગૌરવ અપૂર્ણ
છતાં પંચામૃત પામવાનો અમને લોક છે.

આજના વિદેહ સંમેલો

સૌથી વધુ આનંદની વાત તો એ છે કે
શ્રીમતિ સરોજનીદેવી આજે લાંબે ગાળે રોગ
અને સરકારની મહેમાનગીરી ભોગવ્યા છતાં
કુશળતાપૂર્વક આપણી વચ્ચે બિરાજે છે. હજી
પણ તેઓ અસ્વસ્થ છે તો પણ તેમનો અતુલ
પ્રેમ તેમને અહીં ખેંચી લાવ્યો છે. શબ્દોનાં
એ જાદુગરનું અમે કયા શબ્દોમાં સ્વાગત
કરીએ ! આભાર માનીએ ! શ્રીમતિ સરોજિ-
નીદેવી ! આજે અમે અમાગ મુગા રનેહ અને
મહગૃહ હૃદયથી આપનું સ્વાગત કરીએ છીએ.
આજે આ પ્રસંગે-અખિસ હિંદની મહિલાઓ
તરફથી આપને માનપત્ર અર્પણ કરીને કૃતકૃત્ય
ધવાની અમે આશા રાખીએ છીએ. આપે
હિંદી મહિલાઓની તેમ જ હિંદી સંસ્કૃતિની
વિશ્વભરમાં ઉન્નતિ કરી છે. આપની પ્રેરણા
અમારું બળ છે-આપની હાજરી એજ અમારો
ઉત્સાહ છે. આપે ભાગતવર્ષને ઉન્નતિના દરેક
ક્ષેત્રમાં ઉન્નતવર્ષ બનાવ્યું છે તેમ જ તેને
વિશેષ ઉન્નતવર્ષ બનાવવા પ્રયત્ન આપને દીધીયું
અર્પણ કરો. આજે અમારી સામે અતિમહત્વ-
પૂર્ણ અનેક પ્રશ્નો ઉભેલા છે. સત્તાશૂન્યા
મહારાષ્ટ્રીઓએ સળગાવેલો યુદ્ધાગ્નિ હજી પણ
શાંત થયો નથી. પરંતુ અનેક પ્રકારનો ભોગો
મેળવવા છતાં અત્યંત ગંધેલી આ તવાળાઓ
વધુ ને વધુ ઉમર રૂપ ધારણ કરતી ગય છે.
અવશ્ય દીતે તો આ મહાયુદ્ધ સાથે દબને શાં

સંબંધ ન હોવા છતાં એને એમાં જોડાવું પડ્યું છે. અને એ રીતે દિલ્હી અસંખ્ય પ્રાણીઓ અને અત્યુચ્ચ પ્રવૃત્તિઓ આ યુદ્ધાગ્નિમાં હોમ થયો છે અને કચેરો નષ્ટ છે. આ યુદ્ધના કારણે હિંદીઓને રહેલે મુસાફરી વગેરેમાં અનહદ-મુશ્કેલીઓ તેમ જ ખાધાખોરાડીની ચીજો અને નિત્ય ઉપયોગી વસ્તુ ગેળજવામાં અનેકાનેક અડચણોનો સામનો કરવો પડે છે, — પ્રવૃત્તિ ઉપયોગી એવા અનેક પ્રશ્નોને તો આજે કોઈ સંભારતુ પણ નથી. જીવિષ્ણના રમણીય એવા મધુર સ્વપ્નેની કાલ્પનિક આશાઓને એકે જોડી પર રાખી વર્તમાન પરિસ્થિતિ ઉપર આપણે વિચાર કરીએ તો ખગાળનો ભયકર દુષ્કાળ આપણી સામે કરુણાભયુ અને અત્યંત દારુણ દશ્ય ખંડ કરે છે. વાસ્તવિક રીતે હિંદુસ્તાન એવા એકીપ્રધાન દેશમાં દુષ્કાળ પડ્યો એ રાજકર્તાઓ માટે ભારે શરમજનક છે. દાવતી પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે દિલ્હરમાં આવી ભયકર સ્થિતિનું પુનરાવર્તન થાય એ અસંભવિત તો નથી જ. એટલે એવે વખતે આપણું રું કતબ હોઈ શકે તે આપણે સમજી લેવું જોઈએ. હું આશા રાખું છે કે આ બાબતમાં આપણને માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થશે.

સર્વ ભેદની એકતા સાધો

હિંદ એક મહાન રાષ્ટ્ર હોવા છતાં આપણી મુશ્કેલીઓને પાર નથી. હિંદુસ્તાન અનેક ભાગોમાં વહેંચાયેલો છે—એટલે સુધી કે હું એમ કહેવાનું સાદસ કરું “અહીં જેટલા ભાગો અને બેદા છે, તેટલા ભાગે જ કોઈ દેશમાં રહે.” તો અતિશયોક્તિ નહિ લેખાય. પ્રાંતભેદ, ભાષાભેદ, ભાવનાભેદ વગેરે બેદા આપણી ઉન્નતિને આડે આવે છે. ખરેખર ! આ અત્યંત કઠિન સમસ્યા છે. આ વિધિતાઓને એકતામાં ફેરવીને આપણે બધાં

“ભાદતીય” યુનીને ભારતની ઉન્નતિને જ આપણું પરમમક્ષા માની કાર્ય કરીએ તો આપણે દેશની મહાન સેવા કરી શકીશું. એ વાત નિઃસંદેહ છે. ધર્મવિમુખ અને કલહકંકરી પંથવાળાઓને પ્રેમધર્મનું સિંચન કરવાનું કાર્ય આપણે કરવાનું છે; એ મુશ્કેલ છે. પરંતુ આપણે આપણી સ્વાભાવિક કતબ પરમયુક્તા, ઉચ્ચતા, એકધોર્મિકતા, શ્રદ્ધા અને આત્મવિશ્વાસ વડે આ દુષ્કર કાર્યને સફળતાપૂર્વક અવસ્ય પાર પોડીશું.

આમિન્નતિ માટેના પ્રયાસો

આપણે હિંદનાં ગામડાંઓમાં પણ મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કરવાનાં હતાં. અનેક મુશ્કેલીઓના કારણે આપણે આ દિશામાં વિશય પ્રગતિ કરી શક્યા નથી. આપણે ગામડાંઓનાં સુખી અને સંતોષી જીવનની પ્રસંશા કરીએ છીએ, પરંતુ ત્યાંની સ્ત્રીઓ હજી પણ અશિક્ષિત છે. જીવનની મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની તેમની શક્તિનો હજી વિકાસ નથી થયો. પીતૃ શબ્દોમાં કહીએ તો “કૂમર-કુક” કહી શકાય. એ કે. પ. ગાંધીજીના રાજકારણ દ્વારા ગામડાંઓમાં નવચેતનનો સંચાર થઈ ચૂક્યો છે તો પણ તેમને માર્ગદર્શનની આવશ્યકતા છે. હું કયુસ કહે છું કે મંડળે આ કાર્ય માટે સમિતિઓ સ્થાપી છે અને ફલદર્શી સાખાએ સુંદર કાર્ય કરી પ્રતાપ્ય છે તેનું પણ મેં નિરીક્ષણ કર્યું છે; ન તો પણ તેનો સંપૂર્ણ અને સર્વોચ્ચ વિકાસ સાધવા માટે આ પ્રવૃત્તિને સંગીન રૂપ આપવાની આવશ્યકતા છે. આ ગાંજતમાં ભાષાભેદનો એક મહાન અંતરાય આવી ઊભો રહેશે. પરંતુ તેને દૂર કરેજ છૂટકો છે.

રાષ્ટ્રભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરો

પ્રસિદ્ધ દ્વારા દેશની નામક માસિક પત્ર પણ નીકળે છે. આ પત્રનું પ્રકાશન

અંગ્રેજ ભાષામાં થતું હોવાથી અનેક જાહેનો તેનો યોગ્ય લાભ ઉઠાવી શકતી નથી. ગામ-ગામોમાં રહેતી જાહેનોના કાન સુધી તો એવું નામ પણ ભાગ્યે જ પહોંચ્યું હશે. આથી હું આગ્રા રાજ્ય છું કે એવું પ્રકાગન હવેથી દિંદો ભાષામાં જ થશે. અને આ બાબતમાં અહીં હાજર રહેલી જાહેનો પોતાનો મત પ્રગટ કરશે.

સાંસ્કૃતિક વિકાસ સાધો

આ મહાયુદ્ધના કારણે મધ્યમ વર્ગની ગિયતિ અત્યંતે શોચનીય બની ગઈ છે. યુદ્ધ અને એને અંગેની પ્રવૃત્તિઓમાં કામ કરનારો અવસર અવગર્ને મળ્યો છે અને જાગૃત અસમાજને પોષક એવાં શુભ પરિણામો આપ્યાં છે પરંતુ સાથે સાથે એ પણ કહી દેવું ઉચિત સમજીતું છું કે એથી એમનો નૈતિક વિકાસ અવરોધાય છે. એથી સમૃદ્ધિને હાનિ પહોંચી છે. કુર્બાન વિવાસિતા અને અનુકરણના વાતાવરણમાં સુસંસ્કૃતિનો વિકાસ થવો કદી પણ સંભવિત નથી-શ્રીમંત્રાજને માટે સુચારિત્ય અને નીતિમત્તા એ જીવનના મુખ્ય અંગ છે અને એટલે જ જો આપણે એ માનતની ઉપેક્ષા કરીશું તો મને બય છે કે-નિયમમાં એ વર્ણસંસ્કરતા ઉત્પન્ન કરશે. એટલા માટે પ્રજામાં ઉચ્ચ સંસ્કાર પ્રેરવાની આવશ્યકતા છે-અને તે માત્ર ધાર્મિક શિક્ષા દ્વારા જ શક્ય છે. ઉચ્ચ સંસ્કાર વિના જીવનશક્તિ કે જીવનસમૃદ્ધિનો સંભવ નથી. આપણે ત્યાં અનેક સ્ત્રીસંસ્થાઓ અવગ અવગ કામ કરી રહી છે. એ તમામના પ્રયત્નોને સંગઠિત કરવાની આવશ્યકતા છે. એ સંગઠન સધાતાં આપણું કામ બહુ જ સરળ થઈ

જશે. અને આ બાબતમાં આપણા પ્રમુખનું વ્યાખ્યાન બહુ જ ઉપયોગી નીવડશે. શ્રી એ પુરુષની પ્રેરણામૂર્તિ છે, એ એની જીવન-સાથી છે, સ્ત્રીની પ્રેરણા વિના મનુષ્ય જીવનની મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવામાં કંપી ઉઠે છે. અને એવી પરિસ્થિતિમાં મનુષ્યને પ્રેરણા આપવી એ આપણું કર્તવ્ય છે. પુરુષ અને સ્ત્રી પરસ્પર એકબીજાનાં પૂરક છે. સ્નેહ અને મેદા એ આપણો દેવે દીવેનો ધર્મ છે. એને સાક્ષાત્કાર આપણે વિશાળ અર્થમાં કરી જરીએ એ જ હજી છે.

આભારવર્ણન

આ પ્રસંગે મુખ્યની જનતા અને ખાસ કરીને મારાં સહકારી મંત્રીઓનો નેમણે આપેલા સહકારને માટે આભાર માનું છું. તેમાં પણ ખાસ કરીને શ્રીમતિ જાહેન જયશ્રી રાયજી, અને શ્રીમતિ લીલાવતી બેઠરાં નામ ખાસ ઉલ્લેખપાત્ર છે.

ફરી એક વાર સ્વાગત સમિતિ તરફથી હું આપ સૌનું સ્વાગત કરું છું. પ્રતિનિધિ જાહેનોને મુસાફરીના કારણે અનેક અડચણોનો સામનો કરવો પડ્યો હશે. ખાંદેજો કીની મુશ્કેલી-રહેણાંઓનો અભાવ વગેરે અનેક અડચણો આપે વેડી હશે, અને અમારા તરફથી આપનાં આતિથ્ય સંસ્કારમાં ત્રુટીઓ પણ ગઈ હશે તેને આપ ઉદારતાપૂર્વક નિભાવી લેશો. હું આગ્રા રાજ્ય છું કે હવે પછીનું અધિવેશન ફરી મળશે સારું યુદ્ધનાં વાદળો વિખરાઈ ગયાં હશે. જગતમાં ફરી એકવાર શાંતિનું સામ્રાજ્ય પથગયું હશે અને આપણા હિંદુસ્તાને શાંતિના દેવદૂતની જીવંતતા નીચે તેનું યોગ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત થયું હશે.

શ્રી. કમલોદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયનું વ્યાખ્યાન

• જાનની જગત આંખીતા વટોળમાં પણ પોતાના ક્ષિય પ્રતિ એકધારા પ્રમાણ માટે આ વ્યાખ્યાનમાં મહિલા પરિષદનાં વરાયેલાં પ્રમુખ આરોગ્ય આપે છે. પરિષદની શાખા-ઉપશાખાઓદ્વારા દેશની તંદુરસ્તી, આરોગ્ય-શિક્ષણ અને તબીબી રાહત તેમજ બહેનોની સાંવંત્રિક ઉન્નતિ પ્રતિ લઈ જતાં પ્રયત્નો માટે માર્ગ બીંધે છે.

મિત્રો,

આ સંમેલનનાં પ્રારંભકાળે હું, આપણું નિરૂત્ત થતાં પ્રમુખ-શ્રી. વિશ્વાસરમી પંડિતને જે ન પુરાય તેવી જોડ પડી છે તે પ્રત્યે કાર્થિક સદાનુભૂતિ વ્યક્ત કરું છું અને આ સંસ્થાનાં જે સ્થાપક કહેવાય છે તે શ્રીમતિ કમ્પોઝિટ જેઓ દાક્ષ પધારીવશ છે તેમને સત્વર સાગ્ન દાય તેવો આશાસદૈશ પાઠવું છું. આજે શ્રીપ્રવૃત્તિ સાગ પ્રમાણમાં આગળ વધી છે અને પાટ્ટતાને પામી છે છતાં આજે એનાં કાર્યની રૂપરેખા ફરીવાર રજૂ કરવાની હું જરૂર જોઈ છું. કારણ કે પુરુષોના જોડા બાગથી તેમ જ ફેટલીક શ્રીઓમાં પરિહ-પ્રવૃત્તિ સંબંધે જે ગેરસમજ ફેલાયેલી છે તે દૂર કરવાની જરૂર મને લગાય છે. શ્રીઓની આ પ્રવૃત્તિ મુખ્યત્વે ખાસ કરીને સામાજિક પ્રવૃત્તિ છે. અને તેના કેટલોક ભાગ નિસ્પષ્ટતાની સામાજિક અને આર્થિક પરિસ્થિતિની સમાનતા સાધવાના કોષ્ટકે તે પરત્વે પોતાની લાગરમ લગાડી એકતા સાધવાનું છે.

આ પ્રમાણે સામાજિક બંધારણના આગળ-પાછા વિભાગમાં કામ કરી તેની વિશ્લેષણ વધારવાની છે; અને નદિ કે કેટલાકો ધાર્મિક રીતે માને છે તેમ મળીય વિસ્તાર વધારવાની.

જે પ્રશ્નોની આસપાસ રહીને જે કાર્ય કરે છે- જેમ કે મતાધિકાર, વારસાદહ, ઉદ્યોગપ્રવેશ અને એવાં જ બીજાં-એવાં અનેક કાર્યક્ષેત્રોનાં અંશરૂપ હોઈને તેની કેટલાકો તરફથી જે અવગણના કરવામાં આવે છે, એ સંબંધે પ્રયત્નો કરવાના છે. એટલે પરિષદની પ્રવૃત્તિએ પછાત વર્ગોને મદદરૂપ થવાનું તેમ જ દલિતો નેમના વારસાદહો છીનવાઈ ગયા છે તેમને તે ગેરવધી આપવાનું કાર્ય કરવાનું છે. આને ગમે તેવું નામ આપવામાં આવે અથવા તેના મૂળ વિધાનથી તેને દૂર લઈ જવામાં આવે એ ખરેખર સામાજિક રીતે નુકસાનકર્તા છે. મનુષ્ય સ્વભાવે શ્રીઓની નિર્ભજતાના કારણ-રૂપ લેખવું તે પણ એટલું જ નુકસાનકારક હોઈને શ્રીઓની આ પ્રવૃત્તિને પુરુષવિગેષી કહેવા જોઈતું જ લેવું છે. આમાં આપણા સમાજનાં કેટલાંક સ્વાભાવિક બળો જ કારણ-સ્ત્રી હોઈને આપણી પ્રવૃત્તિ દોષભરી સામાજિક અનિષ્ટો પરત્વે છે.

એટલે શ્રીઓની આ પ્રવૃત્તિ પુરૂષો સાથે લડવાનું અથવા તેમનું અનુકરણ કરવાનું દૃષ્ટાંતી નથી. એ તો પોતાનામાં પોતાની જીવિશક્તિની તુલના કરવામાં તેમ જ અન્ય જાતિનું માન લગવવામાં માને છે. આ રીતે

સમાજ અને સમાન ધોરણે સ્વીકારશે. આ યોજનામાં વાસ્તવિક રીતે તેમ જ સૈદ્ધાન્તિક દૃષ્ટિએ સ્ત્રીઓને બધેએ સતી બનાવવાને તેમને મળેલી કુદરતી બાંધોસો તેમ જ શુદ્ધિશક્તિનો વિકાસ સાધવો જોઈએ એટલે આ પ્રવૃત્તિનું મુખ્ય કાર્ય એ જ રહેશે.

સ્ત્રીઓની આ પ્રવૃત્તિઓ વિશેની કેટલીક ખોટી માન્યતાઓને લીધે સ્ત્રીઓના આર્થિક મૂલ્યાંકનમાં ખામી આવે છે. અને જાતિઓનાં સામાજિક વિભાગીકરણ કે જે મધ્યમ વર્ગ તેમ જ ઉપલા વર્ગની સ્ત્રીઓથી ધરગથ્થું સામાજિક કાર્યો કરતી તરીકે જોવાખાવે છે, જે તેમના પતિઓથી વિમુખ ગૃહીને કંઈજ કરતી નથી તેમનાથી જુદાવાત કરવી જોઈએ. સ્ત્રીશક્તિ એ આપણે પાથો છે અને સ્ત્રીને સામાજિક કે આર્થિક દરજ્જાનું એક અંગ ગણવામા આવે અને નહીં કે પ્રકૃતિની એક મર્યાદા.

ગૃહિણીની અનેક જાહેરોત્તેજી કાંઈ નિમિત્ત આંકવામા આવતી નથી અને મોટા ઔદ્યોગિક દેગોમાં તો ધર સંભાળવું એ એક મદત્તરનો ઉદ્યોગ ગણાય છે. અને એ રીતે ગૃહિણી એનું નિશ્ચિત સ્થાન જાળવી રાખે છે. સ્ત્રીઓ સારીએ જાણકો ઉત્પન્ન કરે છે, એમને ઉછેરે છે, ભોગક ગર્ભ છે, કપડા ધુએ છે એટલું જ કહેવું એ ખસ નથી ઔદ્યોગિક અર્થગત્ય અનુસાર તો એ શક્તિનો સ્રોત છે. અને આ શક્તિનો સ્રોત એ મૂળભૂત કારણ છે. કારણ કે એના સિવાય બીજા કોઈ નક્તિ ઉત્પન્ન કરી શકાય નહિ. અને એટલું પણ પૂરતું નથી એક ગૃહિણી કારખાનામા કામ કરતી કોઈ પણ સ્ત્રી કળાં ઓછું કામ કરતી નથી. કારણકે ગ્રામ્યેલી કારખાનામાં કામ કરતી એક સ્ત્રીના કળાં ધરમાં ગૃહીને કામ કરતી સ્ત્રી પોતાની સમિતો પધારે પ્રમાણમાં વ્યય કરે છે, કારણ કે એના કામના ક્યાંકની હદ હોતી નથી, તેમ જ એનાં ઓળંગે પચ

અનેક હોય છે. ધરમાં કામ કરનાંની અને તેના ઉત્પાદન તેમ જ સેવાઓની કિંમત ઉત્તમની આંકકામા આવે છે. આતા કારણમાં કામ્ય એમ કહી શકાય કે સ્ત્રીની મહેનતના ફળો અન્યમાં મુકાતા નથી એ તો માત્ર એનાં ધરના માણસોના જ ઉપયોગમાં આવે છે. આમ છતાં ખરું કહીએ તો એકે લેખકના કહેવા પ્રમાણે એ ‘અમૂલ્ય’ જ રહે છે. આતુ જૂઝ પર્ગિલુમ એ આચ્ય છે કે આવાં અનેક પાતની પ્રતિષ્ઠાને ઉતારી પાડનામા આવી છે, જે પતિએ એમ કહે છે કે ‘તેમની સ્ત્રીઓ પગાળના એક લાનતી નવી માટે તેમનું પોપણ’ અમે કરીએ છીએ’ તેઓ સમાજવિરોધી છે, અને એકતાયુક્ત સામાજિક સમાનતાનો ખમ કરે છે. કારણ કે દરેક ગૃહિણી પોને પોતાને જ પોપે છે એનું આજે સમાજ મમજતો થયો છે. જો કે જો એ દેનત ઉપર એમી કામ જ કરતી હોય અથવા કોઈ ચંમ ચતાની હોય પગતુ એ સામાજિક મહેનત તો કરે જ છે અને એના દ્વારા એ પોતાના ધર અને તેના મુખ માટે જ આપે છે ને અનેક હોય છે.

સ્ત્રીઓ ધરની ગદાગ આવીને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાય એ આવકારદાયક છે; કારણ કે એથી એમની શુદ્ધિશક્તિ પીકવવાને તેમને વિનાય હોમ મળે છે. પોતાના સ્ત્રી તરીકેના જાતીય સંમધો જાળવે છે. એના ઉપર મુકાયેલાં સક્રિય અંધોને એ દૂર કરે છે. સ્ત્રી જ્યાં મુધી એની ધરગથ્થુ ફળેમાં રોકાયેલી રહે છે ત્યાં મુધી એ પુરુષ ઉપરના ભાગ્યે લેખાય છે, જ્યારે ધર ગદાગ નીકળીને એ પોતાનો તરતનિવૃદ્ધ કમાર્ક લે છે. સાર પુરુષની એક હરિદ તરીકે તેના નિગ્રહાર કરવામાં આવે છે. ‘ગેનર્ટ’ દીગમોતે સાચું જ કહે છે કે “એક મન્ય અનેક હકીકતોમાં સમાર્ક જો પગતુ એક શુદ્ધિ” તેને જ અંગે તથાર

કરવામાં આવેલા જુદાજુદા સિવાય બીજા ક્યાંય સમાઈ શકશે નહિ. સ્ત્રીઓની પ્રવૃત્તિ સંબંધે માન્યું જ કહેવામાં આવ્યું છે કે એ પૈરાણિક પાયા ઉપર રચાયેલી છે. જાતીય આદર્શોના આધારે એની રચના થયેલી છે અને સામાજિક યોજનાઓમાં એને ત્યજી શકાય નહિ.

પરિપક્વ સામે જે પ્રવૃત્તિક્ષેત્ર પડેલું છે તે અત્યંત વિશાળ છે. વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને એણે હાથ ધરનાં કાર્યો મહાન છે. એક પરિચાલિકા જેણે સેવાના સિદ્ધાંતને વિકસાવી અપનાવ્યો છે છતાં જેણે પોતાની જુનાન ગમ્મિઓ અને ઉત્સાહ ગુમાવ્યાં નથી તેની માફક આ પરિપક્વ એનાં કેટલાંક કાર્યો પર ધ્યાન આપશે અને સારી રીતે પાર પાડશે. પ્રથમ રથાન હું સામાજિક સેવાઓની તાલીમને આપું છું. તે અત્યંત અગત્યની છતાં તેના પ્રત્યે ખૂબજ પ્રેરકશક્તિ હાજરવામાં આવી છે. આ સંબંધે મેં એક નવ પ્રયાસ પણ કર્યો છે. અન્ય સંસ્થાઓ કાર્યકર્તાઓ અને જાહેર પ્રજા તરફથી તેને સારો આનંદ મળ્યો હતો અને તેથી પ્રેરાઈને પરિપક્વની પ્રતિક શાખાઓ દ્વારા આવતા વર્ષમાં આ કાર્યક્રમને ઉપારી લેવા હું પરિપક્વને વિનંતિ કરું છું. એવી જ બીજી અગત્યની પ્રવૃત્તિ તે સ્ત્રીઓ માટેના ગૃહઉદ્યોગોને અપનાવવાની છે. આ દિશામાં આપણી જે શાખાઓ કામ કરી રહી છે તેમાંની એક પણ જે આનો અખતરો કરશે તે તેનાં સુપરિજીભો સહેજે જણાઈ આવશે. આના ઉદ્યોગોથી અનેક અસહાય સ્ત્રીઓને જીવનનિર્વાહનું સાધન મળશે. અને એ રીતે આપણું દેશના ઔદ્યોગિક ઉત્પાદનમાં ન્યૂનતા એની અસંન જરૂર છે સારે સારે-શબ્દો આપી શકાશે. આથી દરેક પરિપક્વની શાખા જે પણ ગૃહઉદ્યોગ યોગ્ય લાગે તે હાથ ધરે. આમ કરવામાં આપણે અન્ય અનુભવી સંસ્થાઓ જેઓ આવાં કાર્યો કરી રહી છે તેમને સહકાર મેળવવો

આવી જ અગત્યની બીજી પ્રવૃત્તિ-ખાસ કરીને સ્વાસ્થ્યસંરક્ષણની છે. મળેલા આંકડા પ્રમાણે એવો અંદાજ કાઢવામાં આવે છે કે આપણે ત્યાં દર ૫૬,૦૦૦ માણસે ૧ જ નર્સ છે. અથવા ૨૫૬ ચોરસમાઈલે ૧ નર્સ આવે છે. ૨,૫૦,૦૦૦ માણસોએ એક દાકતરી સારવાર આપનાર હોય છે. પ્રસૂતિગૃહો અને બાળસંરક્ષણગૃહો એ આપણે ત્યાં માત્ર અઠવાડિયે એકદવારનો જ પ્રયોગ છે. અને આખા દેશ આદર્શ વિશાળ પ્રજાને માટે માત્ર ૮૦૦ આવાં કેન્દ્રો ધરાવે છે. આ આપણું એક અતિ કરુણ ચિત્ર છે. હું કબૂલ કરું છું કે આ પરિપક્વ આખા દેશની જગ્યાએ પહેંચી વળવા માટે આવાં અરિયકેન્દ્રો સ્થાપી ન શકાય છતાં એ ધારે તે એકાદ નાનો સરખો પણ પ્રશંસનીય ફાળો આપી શકે. એ ધારે તે સ્ત્રીઓને આ ઉદ્યોગમાં જોડવા પ્રેરી શકે. અનેક બાળાઓને જાહેર સંરક્ષણના પાંડો બચવામાં, માંદગીની માવજતમાં, ઔદ્યોગિક તંદુરસ્તીનાં ક્ષેત્રોમાં જોડાડા ઉત્તેજન આપી શકે. તેમ જ આપણી શિક્ષણવિષયક તથા સામાજિક સંસ્થાઓમાં તેમને જોડી શકે. પરિપક્વ ધારે તે સારવારના સામાન્ય સિદ્ધાંતોના શિક્ષણક્રમે થોડું શકે કે જેથી દેશની અત્યારની ટોચકડીના સમયને તેઓ પડેંચી વળી શકે. સાથે સાથે એણે સારાં મકાનોની, ભથ્થાઓ માટેની તેમજ અધી જીવણી અને નર્સિંગનું કામ કરનારાંઓને લાભ પહોંચાડે મળે તેવી યોજનાઓ ધરી તેના વિશેષ પ્રચાર થાય અને આ એક ઉત્તમ ધંધો છે એવું જાણવી આપી શકે. પોતાની પાસે જે સાધનો હોય તેના વડે તે સહાયક એકમે સ્થાપી શકે અને તેના સહકાર વડે સેવાનાં કાર્યો ઉપારી શકે. આવાં કાર્યોમાં આપણે સક્રિય સાથ આપવો જોઈએ. અને બંગાળની માફક અન્ય પીડાગ્રસ્ત પ્રાંતોમાં આવી સહાય આપી શકે. પરિપક્વની શાખાઓ અને ઉપ-

શાખાઓ બાળસંસ્કૃત કેન્દ્રોનાં સંખ્યાબંધ
ટપકાંઓ આપણા દેશમાં સ્થાપી શકે.

અસારના તમકે ખોરાકનો પ્રથમ આપણને
ડરાવી રહ્યો છે અને એની આકૃતના પડછાયા
અનેકો પર ઊતરી રહ્યા છે. એના ઉપાયો યોજવા
એ પરિષદની શક્તિ બહારનું કામ છે. ન્યાં
સુધી હિંદુસ્તાનની આર્થિક પરિસ્થિતિ પરદેશી
હિંતોના હાથમાં હશે ત્યાં સુધી આ બંધાપૂર્યા
દેશની અંદર પણ જીવનમરે પોતાનો પંજો
પથરાયેલો રાખેશે. ન્યાંસુધી સ્વતંત્ર હિંદી
સરકાર સ્થાપશે નહીં ત્યાં સુધી એને આંગણે
પડેલી વિશાળ સંપત્તિનો ઉપયોગ કરીને એ
પોતાનો જરૂરિયાતોને પહોંચી વળી શકશે નહિ.
આમ છતાં આ બાબતમાં આ આપણો હેતુ
શબ્દ હોઈ શકે નહિ. ધરતા ખોરાકને સંભાળનાર
તરીકે હરકેઈ સ્ત્રીએ પહેલાં કરતાં અત્યારે બહુ
કાળજી રાખવાની છે. દરરોજ વપરાતા બોગક-
માંથી બગાડો ન થાય તે જોવાનું છે. દર-
રાત્રીનો જરૂર પૂરતો જ ખોરાક તૈયાર કરવાનું
રાખશે તો એણે ઉપયોગી કાંઈ ક્યું ગણાશે.
આ કુણુ નાટકનો ભોગ આપણાં બાળકો
બને છે. દરેક જવાબદાર સમાજમાં આ
બાળકો જ જે કાંઈ મળે તેના પહેલાં દક્ષદાર
છે—ખાસ કરીને દૂધની બાબતમાં. પરંતુ
આપણા દેશમાં તો કમાણી કરનાર પુરુષ જ દૂધ
ખાંશે છે—બાળકોને દૂધ મળતું નથી એટલે
જેઓને એ પૂરતા પ્રમાણમાં મળે છે તેઓને
એની દરકાર હોતી નથી અને કેટલીક વાર
તો બેદરકારીથી દુર્વ્યય પણ થાય છે;
ન્યારે સાધનહીન માણસોના કુટુંબોમાં બાળ-
કોને દૂધ વિના જ ચઢાવી લેવું પડે છે.
આમાં પવિત્ર લાવવા માટેનાં સાધનો અને
માર્ગો આપણે જોધવા જોઈએ અને જોઈ
જોઈએ કે આ આપણી બિવિધની પ્રગ્તિ—આ
બાળકોનો નિરાશાભર્યો વિનાશ કરવામાં આવે તો
નથી. આમાં જરૂરી સુધારો કરવામાં નહિ

આવે તો આપણે ભયંકર યુ-કેસર ગણાઈશું.

આપણા નિત્ય વર્ણવાગમાં પુરુષો સાથેના
આપણો સાંઝગઠિક સંબંધ પણ જતો કરીએ
છીએ. ખાસ કરીને વાણી, સંગીત, અથવા
મનુષ્ય જાતિના સ્વપ્નદર્શનમાં પરિવર્તે પોતાની
સક્રિય કામગીરીનો પણ ખ્યાન કરવો જોઈએ.
એણે સ્ત્રીકલાકારોને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ
અને તેનો પરિચય જાહેર જનતાને કરાવવો
જોઈએ. પરિવર્તે સ્ત્રીશિક્ષકોએ આગળ
લાવી પ્રકાશકો સાથે તેમના સંપર્ક સધાવવો
જોઈએ. તેમના વેષોનો પરિચય પત્રકારોને
આપવો જોઈએ, એણે જાહેર પ્રયોગો અને
પ્રદર્શનો યોજવાં જોઈએ અને નાટ્યકારોને
તેમણે લખેલાં નાટકો સાથે પરિચય કરાવવો
જોઈએ. આ રીતે કરીને સ્ત્રીઓમાં જે સર્જન-
શક્તિનો સ્રોત વહી રહ્યો છે તેને ઉપયોગી
નળી વાટે એના સ્થાને પહોંચાડવો જોઈએ
અને એ રીતે આપણા દેશના સંસ્કારધનને
વધારવું જોઈએ. આ ધનની તુલના, એના
દ્વારા મેળવતાં સુખો ઉપજી આંકી શકાય.

હિંદમાં સ્ત્રીઓ સંમંદ મતી ગયેલા બે
બનાવોએ જાહેરજનતાનું ખુબ ધ્યાન ખેંચ્યું છે.

(૧) સ્ત્રીઓએ ખાદ્યોમાં કામ કરવા
વિષેનું (૨) મધ્ય ધારાસભામાં રજુ કરાયેલ
રાત કમીડીનો સુસદ્ધો.

સદેકું આંતરરાષ્ટ્રીય કસ્ટોમર સંજ કર-
નારું છે જેણે દેશની લાગણીઓને ઉત્કેરી
મૂઠી છે—એનાથી દેશમાં તેમ જ પરદેશમાં એવો
વિરોધી વટોળા ઊભો થયો છે કે તેની સ્થળે
સ્થળે અવગણના કરવામાં આવે છે.

આ સંબંધે સરકારની એવી દલીલ છે
કે આ ભગતી ફરજિયાત નથી, હિંદ આવા-
ઓને પગારમાં વધારો કરી આપવામાં આવે
છે, તેમાં કંઈ જ તપ નથી. ગરીબાનું માણુ-
સને હરકેઈ જોખમ ખેડવાને પ્રેરે છે. જમીન
ઉપર કામ કરનારોએ દક્કો પડ્યું આપવામાં

આવે છે—આટલોજ એનો ખુલાસો છે. પગારમાં આટલો વધારો છતાં પગાર તો રૂ. પંદરજ પડે છે. ન્યારે નજીકના ઔદ્યોગિક સ્થળે પત્રીસથી ત્રીસ રૂપિયા પડે છે. આ ઉપરાંત ખાણોમાં કામ કરનારાંઓની સર્વસામાન્ય પરિસ્થિતિ ઘણી ખરાબ રહે છે—કેઈ પણ જાતની સગવડ વિનાના અને ભાગ્યા તુટ્યા ઘરોમાં એમને રહેવું પડે છે. આ પગવા સામે ઉપાડેલી ખુબેશ કીક થઈ હોવા છતાં પરિસ્થિતિમાં કંઈ સુધારો થતો નથી અને ન્યાં સુધી આ પરિસ્થિતિ આજુ રહે ત્યાં સુધી આપણે ઝંપીને એના ગટ્ટીયું નહિ. જીઓના દિતો સાચવનાર સાધન નરીકે આ પરિપદને ઓળખાવવામાં આવતી હોય તો ખાણોમાં કામ કરતી એ જીઓને તત્કાળ બહાર ખેંચી કાઢવી જોઈએ. હિંદુસ્તાનના પ્રગતિશીલ જાણે સર્વસામાન્ય સમાન ધોરણે કામ કરના રાષ્ટ્રીય કાયદો સ્થપાય એવાં સ્વપ્નો એવે છે. હિંદુ કાયદાને રાષ્ટ્ર કમીટીએ જે સ્વરૂપ આપ્યું છે તેને આ દિશા તરફના પગથીયા રૂપ લેખી શકાય અને નહીં કે એના મીમાચિન્દ તરીકે. હું આજા રાષ્ટ્ર હું કે આ પ્રયત્નોના શું પરિણામો નજીકના જીવિષમાં આવશે, અને એ કાયદાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપ અપાશે. આ પરિપદ વારસાહક્કના ખીલને સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં નહિ છતાં તેમ આજે છે. કારણ કે જીઓના, હક્કના સિદ્ધિતોને માન્ય કરવાના તેના પ્રયત્નો છે. અહિં મારે દીકરીની સાથે કહેવું પડે છે કે જનના કાયદામાં આવના જાતિ-જોતના બધેનો આધુનિક સમાજમાં તૂટતા જાય છે. તો પણ તેને પડેંચી શકાય નહિ. સમાજનાં કેટલાંક ઉદાત્તત્વોની સાથે મળીને આ પરિપદ જનના કાયદાની પડખે ઉભેલ છે. આ સંસ્થા પ્રત્યેની તેની ફરજોની યાદ આપવાની ભાગ્યે જ વરદર હોય, કારણ એ તો કહેવાયેલા છે. તેઓ પોતાના સામાજિક હિતમાં સદા જાગ્રત

રહીને કાંઈ હાજર રહેશે. પરંતુ હિંદુ સમાજ સહિત સઘળા સમાજોએ પોતાના કાયદાઓને સરખા કરવા શીખવાડ્યું છે. પદ્ધતીની પરિસ્થિતિ જોનાં વખતોવખત કાયદાઓ પણ બદલાવવા જોઈએ.

આ પરિપદના રાજ્યકીય મત સંબંધે અત્યંત વિવાદો ઉઠાવવામાં આવે છે. પરાધીન પ્રજા માટે રાજ્યકીય પ્રવૃત્તિ જીવનધાસ સરખા છે. એનો ઇન્કાર કરવો એ તેના જીવનથી વિમુખ કરવા બરોબર છે. આપણે બધનથી ગંધાયલા છતાં આપણે સદંતર સ્વપ્નાઓ અને વિચારધારાઓ ઉપર જીંદગીએ છે અને એ દિશામાં પ્રયત્નશીલ રહીએ છે. આ પરિપદ કુદરતી એવા આંતરિક તેમજ બાહ્ય બનાવોથી વિમુખ રહી શકે નહિ, પરિપદના સંબંધોના રાજ્યદારી મતો જલ્દે જુદા જુદા હોય પરંતુ હું નિઃશંક રીતે માનું છું કે આપણાં રાષ્ટ્રીય ધ્યેય પહોંચવા માટે જુદા જુદા માર્ગો મઢવું કરે છે પરંતુ એ ધ્યેયથી દષ્ટિ હઠાવી લે એ તો જે ધ્યેયને માટે આ પરિપદ કામ રહી છે તેને છોડી દેવા સરખું છે. આમ છતાં તેના મુજબ સ્વરૂપમાં એ તો છે જ કે તેણે કાંઈ રાજ્યદારી પક્ષમાં પડ્યું નહિ. જૂતકાળમાં આપણે એ ધ્યેય જાળવી રાખ્યું અને જીવિષમાં એને જાળવી રાખીશું એ માટે આપણે ગૌરવ લઈ શકીશું. જેવો એની વિશ્વ વિચારના હોય અથવા વર્તમા હોય તેઓ પરિપદના મિત્ર નથી એમ મારે બારપૂર્વક કહેવું પડે.

આપણાં આંતરિક જાણે હવે સંપૂર્ણ, જોનાર્થ સુધી વિસ્તૃત થયેલ છે અને એ બાબત વધુ કાળજી રાખીએ કે આપણે અને દુનિયાના અન્ય લોકો બધા એક પ્રત્યેના માનવીઓ છીએ, આપણા પરસ્પરના અંતર્ય સ્થાનો એક બીજા સાથે સંકળાએલા છે. અને આપણા રસ્તાઓ પરસ્પર

રંધાયેલા છે. એટલે દુનિયાની રાજનીતિઓ તેમ જ બનાવો આપણી પોતાની બાબતો બેટલા જ સંબંધકર્તા છે. અને બધામદારીઓ તેટલી જ છે.

યુદ્ધ તેમજ શાન્તિ તો દર્શાવે છે કે આ બગત શુદ્ધામ અને આઝાદ વર્ગોમાં વહેંચાઈ ચક્રશે નહિ! એક પ્રુખ બીજી પ્રખને સ્વચ્છળે દબાવી રાકશે નહિ. પછી ભલે તેના પ્રુદા-સાઓ ગમે તેટલા સુંવાળા હોય, એ તો દુનિયાને ભયને ચાહવા વાતાવરણ બદલી દેશે અને આખરે મનુષ્ય પ્રાણી અને નીતિનો નાશ ફેલાવશે. રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્યની માફક સામાજિક સ્વાતંત્ર્ય માટે આ પરિપદ લડી રહી છે અને એના સિદ્ધિ અને એના સમાન હક્કના સિદ્ધિનો સર્વત્ર સ્થપાય એવા પ્રયત્નો કરે છે. અત્યારની પદ્ધતિને દુગ્ધ કરીને નહિ પણ તેનો સંપૂર્ણ યોગ કરવા નહિ આવે તો આવી શાન્ત અને સ્વતંત્રતાની વોતો

જુ અને અર્થહીન બનશે. કારણ કે શાન્તિ નહિ સત્સંવિનયોથી અથવા હથીવારનંધીથી આવવાતી નથી! એ તો એનાં મુળ કારણો દૂર કરવાથી આવશે. શાહીવાદ અને સંસ્થાનોની પ્રજાઓની શાંતિને સૌ અવરોધે છે. આજે આપણે દુનિયાની મહાન સત્તાઓને વિશાળ સ્વાતંત્ર્ય અને માનવજાતના મહાન મુખો માટે લડતી હોવાનો દાવો કરતી નેત્રએ છીએ. પરંતુ તેઓ પોતાનાથી દબાએલાના સ્વાતંત્ર્યને સ્વીકાર ન કરતાં યરમાતા નથી. કોઇ ધરમાં જેમ એકાદ જૂત તેના માણસોને મૂંઝવી રહ્યું હોય તેમ હિંદના લોકોને “હિંદુનું શું?” એ પ્રશ્ન ખૂબજ મૂંઝવી રહ્યો છે. આના બવાનમાં આપણે કદાચ કહીએ કે “બધુંજ.” કારણ કે ત્યાં સુધી હિંદુ ઈએન્ડના રાજકીય અને આર્થિક સંકળમાં સપડાયેલું છે, ત્યાં સુધી કોઇ સંયુક્ત ગણ્ટ્રે કાંઇ કરી શકે તેમ નથી. હિંદુસ્તાન એ તો પારાશી છે. હિંદુસ્તાન

એક આગમી છે, જેમાં દુનિયાના બધા બનાવોનો આકાશ નેત્ર ગરે છે. આજે આપણે જે લડના પયોને નેત્રએ છીએ. દરેક વિશાળ સ્વાતંત્ર્ય માટે અને મનુષ્ય જાતિના મહાન મુખ માટે લડતા હોવાનો દાવો કરે છે. દરેકે રાષ્ટ્ર પોતે પોતાનું સંભાળી લે અને પરસ્પર સહકારપૂર્વક દુનિયાનો વ્યવહાર ચાલે એમ હિંદની તેમજ જગતભરની મહિલાઓ ઇચ્છી રહી છે; જે તેણે જગતમાંથી મુક્તિનાથુન કરવાં હોય.

હવે અતેજો લાખે માણસો ધરપાર વિનાના થયા છે અને જેમનો ભાર વિનાશ થયો છે તેમના પ્રત્યે હું સહાનુભૂતિ વ્યક્ત કરું છું. ખાસ કરીને મારા વિચારો આપણા દેશમાં જેમણે દુઃખપીડિતોની ભારે સેવા બજાવી છે તેવી સંસ્થાઓ, સ્વયંસેવક મંડળો અને વ્યક્તિઓ જેમણે નિઃસ્વાર્થભાવે આ દુખીઓની મેવા કરી છે તેમના પ્રત્યે હું માનની કાગળી વ્યક્ત કરું છું. આ પ્રસંગે આપણી બંગાળસાથાને, આવા બધાંકર દુઃખ વખને તેણે જે કામગીરી બજાવી છે તે માટે તેને અભિનંદન આપું છું.

આજનું હવામાન ઘેરાયેલું છે, આકાશ દુઃખી હાવકારાઓથી ગરજી રહ્યું છે; આપણી પરિપદનું મુખ્ય અંગ સહેરી સ્વાતંત્ર્ય આજે ધવાઇ રહ્યું છે અને અનેક રાંકારીલ પડછાયા આપણા હૃવન ઉપર ઉતરી રહ્યા છે. આપણા ન પુરાય તેવા આગેરાન નેત્રએને પૂરી રાખવાનું હજી સરકારે છોડ્યું નથી. અને જેઓ આજની આંધીમાંથી આપણને મુક્ત કરી શકે તેવાઓ હજી જનના સ્વર્ગીયા પાછળ છે. ત્યારે એ વાતાવરણ આપણા ઉત્સાહને નગ્ન પારી ઈઈ હાથ બેડાવે છે. પરંતુ આ દુઃખદ વાતાવરણ એક મહાન કાંઈરંબને માગી રહે છે. કારણ કે અત્યારના સંજોગોમાં આપણી કન્ન બેવડાય છે. આજે કેટલાકો અત્યારની આંધીમાંથી જાગવાને યુદ્ધ પછીની

પુનર્જન્મનાનો પ્રશ્ન હાથ ધરવાને રોકાઈ પડ્યો છે, કેટલાકો અત્યારની આંધીમાંથી બચવાને યુદ્ધ પત્રીની પુનર્જન્મનાનો પ્રશ્ન હાથ ધરવાને રોકાઈ પડ્યા છે, કેટલાકો મોટા પાપા પરના ઉઘોગો હાથ ધરવાને આજના ઉપાય તરીકે લેખે છે. જેમને આવી “ પેટાંટ ગોળીઓ ” મા વિશ્વાસ હોય તેમજ મંદાન ઉઘોગયુક્ત દેશો તરફ નજર ફેરવી નેહાએ અને ત્યાંના અનિક કુદગતી ધનનો એનાથી જે નાશ થયો છે તે નેવો નેહાએ.” જુમ્મરો, ખેકારી, માનવહીનતા, આ બધાં આ દુષ્પ્રગિણાઓમાંના કાગળો ગણાવી શકાય. અહિં એથી થયું રજુ કરવાને કાંઈ અર્થ નથી. અહીં તો જ્ઞાત તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત વ્યવસ્થા કરીએ છે જે બધામાં અનંકા ઉત્પાદન કરતા હોય અને તેના લાભો માત્ર મુક્તિમાન માનવીઓને જ મળતા હોય તેમાં

લેકાઈ શરીરો નહીં. જે સમાજમાં જીવન ધોણુ ઉચું હોય અને પોતાની મહેનતનું સમગ્રમાણુ જળવાવું હોય ત્યાંજ સ્ત્રીઓ પોતાની અતંત્રતાને જળવી શકે કે જે સમાજમા એક નાના બાળકને પણ પોતાની શક્તિઓના વિકાસનું સ્થાન મળે અને તેના આર્થિક તેમજ સામાજિક હિતોનું સંરક્ષણ થાય અને તેની સંસ્કૃતિનો વિકાસ સધાય. આ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવા માટે મહિલા પરિષદ દેશના તમામ પ્રગતિશીલ બળોને સાથ આપવો નેહાએ. અને હક્કિતોને સાથ આપવો નેહાએ. અને દલીલોને તેમની શક્તિઓનો વિકાસ સાધવામાં મદદરૂપ થવું નેહાએ. આમ કરીને જ તે અત્યારની પરિસ્થિતિનો સામનો કરી શકશે અને દેશની પુનર્જન્મમાં પોતાનો વિશિષ્ટ ફાળો આપી શકશે.

શરીરના ઘણા રોગ દાંતના સડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે !

એટલે જે તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય,
મગજ સ્વચ્છ રાખવું હોય,
દોષોયુષ્ય જાળવવું હોય,

તો

દાંત પરની છારી,
દાંતનો કુખાવો,
હાલતા નખાણ દાંત,
પે દાં ના અવાળા,
દાંતમાંથી નીકળતું સોહી અને
દાંતના બીજા સર્વ રોગો પર
રામબાણુ ઉપાય સાખીત થઈ મુકેન

બનાવનાર:-

સેવાશ્રમ, ભરૂચ

‘થાયમોસીન’

આજેજ વાપરવાનું ચરૂ કરો.

દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્સી:- ટી. એમ. ઠાકોર એન્ડ કું. ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, ફાર-મુંબઈ ૧

અ. હિં. મહિલા પરિષદના ૧૭મા અધિવેશનમાં

: : : પસાર થયેલા ઠરાવો : : :

ઠરાવ ૧-૨-૩-૪-૫-૬-અનુક્રમે શ્રી. આર. એસ. પંડિત, શ્રી. કરતુરબા ગાંધી, શ્રી. ખેગમ આઝાદ, શ્રી. મદાદિય દેસાઈ અને કણ્ઠાટક શાખાના પ્રતિનિધિ શ્રી. સ્વામનાથાચ બેઠગાંવકરના અવસાન બદલ ખેદ પ્રદર્શિત કરતા અને તેમના નિકટના સંબંધીઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ વ્યક્ત કરનારા પસાર થયા હતા. આ ઉપરાંત પુનાની હિંદી મહિલા યુનિવર્સિટીના પ્રિન્સીપાલ શ્રી. વી. એમ. જોશીના અવસાન બદલ શોક પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો હતો.

ઠરાવ ૭-અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની બંગાલ શાખાએ જૂથે મરતાં બાળકો માટે દુધના કેન્દ્રો સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિ ઉપાડવા માટે તેમ જ અનાથ બાળકો માટે નિવાસ-સ્થાનો ઉભાં કરવાં બદલ તેને અભિનંદન આપે છે.

ઠરાવ ૮-આ પરિષદ મધ્યસ્થ કેળવણી સમિતિની પ્રાથમિક કેળવણીના હેવાલવાળા યુક્તર પુનરચનાના હેવાલને આવકારે છે. અને નિયત સમયમાં એના અભિપ્રાયો અને બકામથો રેન્ડીંગ કમિટિ સમક્ષ રજૂ કરવા એક પ્રતિનિધિ મંડળ નિમવાની સત્તા આવે છે.

ઠરાવ ૯-કેળવણીના દરેક ધોરણમાં સામાજિક વિજ્ઞાનને રચાત આવવા ખાસ કરીને પ્રાયોગિક ગિજ્ઞાણુ આપવા આ પરિષદ બકામથુ કરે છે.

ઠરાવ ૧૦-ગ્રીડ શિક્ષણુ પ્રચાર અને નિરક્ષરતા નિવારણની અગત્યતાને ધ્યાનમાં લઈને તેમજ ધતર સામાજિક સેવાઓને અનુ-લક્ષને આ પરિષદ-ઉચ્ચ કેળવણીની સંસ્થા-

ઓને એવી યોજના રજૂ કરવા આમંત્રે છે. કે જેના વડે એના વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક સેવાઓના ક્ષેત્રોમાં તેમને તાલીમ આપી સરકારીકૃત અથવા પદક કે ખીતાબ એનાયત કરવાની યોજના કરે.

ઠરાવ ૧૧-આ પરિષદ એવા અભિ-પ્રાપ્તી છે કે હિંદુસ્તાન રકાઉટ પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપવું અને એના સ્ત્રી વિભાગને વિશેષ ઉત્તેજન આપવું.

ઠરાવ-૧૨-કુષ્કાળપીડિત પ્રદેશોમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોના વ્યવસ્થા સંબંધમાં બારે પ્રશ્ન ઉપસ્થીત થયો છે. અનાથ અબ-જાઓની પરાધીન સ્થિતિનો ગેરલાભ સેવાય છે. કે જેમને અનિતિતા કારણે માટે લઈ જવામાં આવે છે. આ પરિષદ સ્ત્રીઓની આપી દશાને વખોડી કાઢે છે. અને આમાં કુલ્યોના (અ) યુનેગાદેને સત્તાવાળાઓ દ્વારા સખતમાં સખત નસિયત પહોંચાડવામાં આવે. (બ) તથા પ્રમાણુજૂત સંસ્થાઓ આવી સ્ત્રી-ઓના રક્ષણુ માટે અને તેમને યાજે પાડવા માટે તાત્કાલીક પગલાં ભરે તથા સરકાર કાયદા દ્વારા તેમજ કારોબારી પગલાં વડે તેમના હિતોત્તું સંરક્ષણુ કરે એવા ભારપૂર્વક આગ્રહ કરે છે.

ઠરાવ ૧૩-આ પરિષદ, વડોદરાના મહારાજાએ પોતાના રાજ્યમાં એક પત્ની હયાત છતાં બીજી પત્ની નહીં કરવાને લગતો કાયદો છતાં તેનો ભંગ કર્યો છે અને તેમના આ સમાજ વિરોધી પગલાંથી હિંદુ સમાજની પ્રગતિનો વિરોધ કર્યો છે તેને વખોડી કાઢે છે.

ઠરાવ ૧૪-અખિલ હિંદ મહિલા પરિ-ષદની આ સભા શ્રી. બાજી રસિદા સતીદે પંખજ

ધાર્મિકસભામાં જે સરિયત પીલ 'ગ્રુ કંયુ' છે તેને ટોકા આપે છે.

ઠરાવ ૧૫—અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની આ સભા એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે ટ્રેડ યુનિયનને સરખી સંસ્થાઓ સાથે સદકાર સાધીને સ્ત્રી મજૂરોને તેમના પ્રશ્નને હકેદાર તેમને બરતરફ કર્યા સિવાય મળતા રહે તે માટે પ્રયત્નો ચાલુ કરવા જોઈએ. અને વધુમાં ઠરાવમાં આવે છે કે હિંદી કારખાનાના કાપદામાં સુધારો કરી તેમાં નીચલી કમરો દાખલ કરવી.

(મ) સ્ત્રીઓ માટે ઇલાવદા રનાનગ્રુકો વર્ણમાં તેમજ નળ જાનરની સગવડવાળા મકાનો

(વ) કારખાનાઓમાં કપાકો સુધી જેમને કામ કરવાનું છે તેવી સ્ત્રીઓ માટે ઉંચી ખેંકડાની ગોઠવણ કરવી.

ઠરાવ ૧૬—હિંદમાં દાકતરી મદદ માટે જે કાયદો છે તે સંબંધે આ પરિષદ સરકારને આગ્રહ કરે છે કે હિંદના દરેક શહેરીને ફરજિયાત આરોગ્યનો વિષે મળે તેવી એક યોજના કરવી.

ઠરાવ ૧૭—અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની આ સભા મધ્યસ્થ સરકારે સ્ત્રીઓને ખાણોમાં કરતી અટકાવવાની બહેરત પાછી આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાનો ભંગ કર્યો છે તેને આ સભા વખોડી કાઢે છે. કોષપણ સંનિગોમાં સ્ત્રીઓને ખાણોમાં કામ કરવાનું ન્યાયમુક્ત લેખી શકાય નહિ. આ પરિષદ સરકારને ફરીવાર સદર બહેરનામું બહાર પાડવા આગ્રહ કરે છે.

ઠરાવ ૧૮—(અ) આ પરિષદ ફરીવાર સ્થપાયેલી હિંદુ લો કમીટીને આવકારે છે અને એનું કામ પુરું ચતાં જ તેને સંપૂર્ણ કાયદાનું સ્વરૂપ મળે એમ હચે છે. સાથે સાથે દિવાન બહાદુર વી. પી. જોશી જેઓ સ્ત્રી હિતોના પ્રખર હિમાયતી છે. તેમને એ

કમીટીમાંથી હુર ગણવા માટે દીક્ષગીરી વ્યક્ત કરે છે.

(ક) સનને લગતું પીલ જે જોઈન્ટ મીલેકટ કમીટીને વગર વિરોધે સોંપાયું છે તેની આ પરિષદ સંતોષપૂર્વક નોંધ લે છે તેમ છતાં ખાસ સંનિગો માટે છૂટાછેડાને સ્થાન હોવું જોઈએ એમ માને છે. આથી તે દિંદુ લો કમીટીના સભ્યોનું એને લગતી કવમ દાખલ કરવાને માટે ધ્યાન ખેંચે છે.

(ક) પુરુષો અને સ્ત્રીઓના સમાનરૂઢ ગળવતાર વારસા પીલને તેને અસલ સ્વરૂપમાં ટોકા આપે છે. અને વારસદારના હક્ક સંબંધે મીલેકટ કમીટીએ જે ફેરફારો જણાવ્યા છે ગ્રાહ્ય ગમે છે.

ઠરાવ ૧૯—દેશમાં અત્યારે પ્રવર્તતી પરિસ્થિતિ મુખ્યત્વે ગાંડકીય કટોકટી અને ચાલુ રાજ્યલીવટ પ્રત્યે જનતાના અસંતોષના કારણે હોવાથી આ પરિષદ મક્કકપણે એવો અભિપ્રાય ધરાવે છે કે આનો એકમાત્ર ઉકેલ જવાબદાર રાજતંત્રનો જ છે.

ઠરાવ ૨૦—અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની ૧૬ મી બેઠકમાં પસાર થયેલા શહેરી સ્વાતંત્ર્યને લગતો ઠરાવ આ પરિષદ ફરીવાર અપનાવે છે. અને હિંદી પ્રજાના મૂળભૂત હક્કો પર કાપ મુકવાનું ચાલુ રાખવા માટે વિરોધ વ્યક્ત કરે છે ખાસ કરીને જેમનું વાણીસ્વાતંત્ર્ય ખૂંચવી લેવામાં આવ્યું છે. આથી આ પરિષદ

(અ) જોડમાં અટકાયતમાં રાખવામાં આવેલા તમામ શહેરીઓને ખીનશરતે અને તાત્કાલીક મુક્ત કરવા, અને

(ક) શ્રીમતિ સરોજિની નાયકુ સામે જે કુકમે અગવવામાં આવ્યા છે તે પાછા ખેંચી લેવા.

ઠરાવ ૨૧—આ પરિષદ સ્ત્રીઓ અને પુરુષોના સમાન મતાધિકારમાં માને છે અને

પગલ સગરે આરતી મુનિસિપલ ચૂંટણી માં સ્ત્રીઓને તેમના મતાધિપત્યની રચિત રાખી છે તે માટે નિરોધ વ્યક્ત કરે છે અને આ પ્રશ્ન તાત્કાલીક પાટુ બેચી લેના આગ્રહ કરે છે.

હરાવ ર૨—ચિત્રુ, મોદનાપુર અને અન્ય સ્થળોએ યુગ્મગૃહેતા સ્ત્રી પ્રત્યેના અત્યાચારો માટે—જે કેટલેક અંગે હજી પણ મને છે, સરકારે ધારણ કરેલી નીતિની આ પત્તિ સખેદ નોંધ લે છે અને ક્યારેક તે કે ખાસ બનાવો સબધે સરકાર માહિતી પ્રગટ કરશે.

હરાવ ર૩—નગણ ઓરીસા અને અન્ય સ્થળોએ જે ખોરાક પરિવિચિતિ ઉભી થઈ છે તેની ચેતવણીભરી નોંધ લે છે અને સત્તા વાળાઓએ એ સબધે ધારણ કરેલી નીતિ માટે ખેદ વ્યક્ત કરે છે પરિપક્વ દક્ષતાપૂર્વક માને છે કે મધ્યમ સગર તેમ જ પ્રાતિક સરકારો ચલણના કુગારા તેમ જ ન માહાધોરી અટકાવવામાં તથા હિંદુ કાસ્ટુ ધન વહી જતુ અટકાવવામાં નિષ્ફળ નીવડે છે.

લેડિને જવાબગ રાજતત્રમા જ આનો

ઉદ્દેશ સમાયેલો હોવાથી અને કેટલેક દરમિયાન વોટોનો વિસ્વાસ ધરાવતી ખામીઓ હાન એવો ઉદ્દેશ સકય હોવાથી.

(અ) શહેરોને પોપવા માટે ગામના ખાતી કરના

(ચ) શહેરોને પોપના માટે સરકારે આપાત અને પૂર્વકા મારફત પ્રયત્ન કરવો

(ક) બાવ નિયમન અને માપબંધીની એમ મરખી નીતિયા

(જ) અંગે સ્થળે પ્રવર્તતી અનૈતિકતા સામે સરકારી સખત પગના

(ઈ) “ વધુ અનાજ વાવો ”ના વ્યવહારીક અને વિકસિત પ્રયાસો

(ફ) બાળકો અને માદાઓ માટે દુધનો પ્રાથમિક પૂરવડો

(ગ) ખોરાકની તળીના કામમા એની નિકારાબંધી મરીને

હરાવ ર૪—આ પત્તિ પાંચ બિધનમ્ન રાયે બગાળમા આદરેલા આરોગ્ય સકાયક કાર્યને આવકારે છે અને તેમના આ ગૃહિત કાર્યમા અત કરણપૂર્વક રોકો આપે છે

કાનો સતાવે

જમુનાને તીરે કાનો મારગ રોકે

મારગ રોકે મારા મનઠા હરે ..

જમુનાને.

વાકીશી ઢબે ઉભો જમના તીરે

ખંસી બળવે આશ ધારી ઉરે ..

જમુનાને.

યનઘટ પર જાતી હું જળ ભરવાને

આવીને કાનો મારી ગાગર ફેરડે .

જમુનાને.

ગોકુળીએ જાતી હું મહી વેચવાને

મારગડે બહાલો મારા ગોરમ હુટે ...

જમુનાને

જસોદાની પાસ જઈ કહીએ સૌ આપણે

કાનો સતાવે મને વાટે ઘાટે...જમુનાને.

ઉડતી

નજર

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની પ્રવૃત્તિ એના સૌથી પહેલા અધિવેશનથી નિહાળવાનું મારી પેઠે જેને સુખાચ્ચ પ્રાપ્ત થયું હશે તેણે જરૂર એક વસ્તુ સ્પષ્ટ જોઈ હશે-તેનું બદલાતું જતું સ્વરૂપ. પ્રથમ શિક્ષણ-વિષયક સુધારણા પરિપદ તરીકે શરૂ થયેલી આ સંસ્થાએ તરત જ જોઈ લીધું કે આપણા દેશમાં બધા જાતિલ પ્રત્નો એક બીજા સાથે એવા ગુલાઈ ગયેલા છે કે એક જ સવાલને પકડીને બેસી રહેવાથી જીનતિ થઈ શકે એમ નથી. તેથી સમાજસુધારાના વિષયો ઠાથ ધરાયા. તેમ કરતાં કામદાર સ્ત્રીઓનો પ્રશ્ન સામે ખડો થયો એટલે એના સંબંધી પણ વિચારણા કરવાનું શરૂ થયું. હવે તો માત્ર સ્ત્રીઓના જ નહિ પણ સમગ્ર દેશના કલ્યાણના પ્રશ્નો વિશે પરિપદ વિચાર કરે છે, અને એ દિશામાં પ્રવૃત્તિ પણ કરે છે.

પરિપદનાં પ્રમુખ શ્રીમતી કમલાદેવીનું બાપણ કોઈ પણ દેશની સ્ત્રીને ગૌરવ અપાવે તેવું હતું. નહોતી કોઈ પણ વિશે એમા ખેંચાખેંચ કે નહોતા શુદ્ધિને બોગે હૃદયને સ્પર્શ કરતા લાગણીવેગાઃ સરળ બાપામાં, સતર્ક અને પ્રમાણયુક્ત દલીલા સાથે એમણે અનેક દિશામાં માર્ગસૂચન કર્યું છે. એમનું બાપણ જ પરિપદના કાર્યપ્રદેશને સમેટી લે છે.

નવી નવી વ્યક્તિઓ અને નવાં કાર્યક્ષેત્રો પરિપદમાં સમાતાં જાય છે છતાં એનાં જૂનાં સંબંધીઓ પણ હજી માનભર્યું આન સાવવી રવાં છે તે જ પૂરવાર કરે છે કે પરિપદ એક એવી સંસ્થા છે કે જેમાં સમસ્ત

દેશમાંથી સર્વ પ્રકારનાં પ્રગતિમાન અંશો દાખલ થઈ શકે છે. અમુક પ્રકારની વિચાર-સરણી લાવી એક પક્ષ બીજાને હાંકી કાઢે એવું અહીં બનતું નથી. કારણ કે પરિષદે કોઈ પણ જાનતમાં કોઈ જાનતના પક્ષની સોડવામાં બરાવાની વૃત્તિ સેવી જ નથી.

આ વખતના ઠરાવો જેતાં જ જણાઈ આવે છે કે પરિપદનું સ્વરૂપ હવે કેટલું વિશાળ અને વ્યાપક બનતું જાય છે. કોઈ પણ રાજ-કાય પક્ષ સાથે સંબંધ ધરાવવાનો અપેક્ષા કરવા છતાં નેતાઓની મુક્તિનો, નાગરિક સ્વાતંત્ર્ય પર મુકાતા કાય તરફ વિરોધ દર્શાવતો, અને જનાબદાર રાજતંત્રની માગણીનો એ સર્વ ઠરાવો કરી પેલાનું રાષ્ટ્રીય ખ્યેય પરિપદે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

દરેક જ હજારોની સંખ્યામાં સ્ત્રીઓ લાગુ રહેતી. " કાઠમાઠ " તો કશો જોયો નહિ. મુખાઈની દેશનેત્રણ ગણાતી સ્ત્રીઓ તો કોઈ દેખાઈ નહિ. આવી હશે તો પણ પરિપદ ખાતર સાદાં વસ્ત્રો પહેરી આવી હશે-એટલું સાદાઈની જાનતમાં પરિપદનું મજાલ. જટપટ ધરકામથી પરવારી દૂરનાં પરામાંથી પણ સ્ત્રીઓનાં દોલોદોળાં આવતાં. એ બધી મધ્યમવર્ગની જ સ્ત્રીઓ હતી. ગરીબવર્ગનાં લોકો તો-પુરુષો કે સ્ત્રીઓ-કોઈ પરિપદમાં જવા પામતાં જ નથી, કે એમાં રસ લેવા જોઈતું જાન પણ ધરાવતાં નથી, એ આપણા દેશનું કમનસીબ છે.

" ઠરાવો કરી પરિપદ વેરાઈ જાય " તેની ટીકા કરવી ખુ સહેલી છે. પણ વિવિધ

શાખાઓ પોતાના પ્રતિભાં કામ ડેટલું કરે છે તે જોવાની કુરસદ ડોને છે ? શાખાઓના વાર્ષિક રિપોર્ટ વાંચવાની કયા ટીકાકારો તસદી લે છે ? બંગાળની શાખાએ ત્યાંના અન્નસંકટમાં અને ખાર-સાન્ડાકુમ જેવી નાનકડી ઉપશાખાએ બીજાપુરની કારમી દયા માટે ડેટલું સંજીન કાર્ય કર્યું છે તેનો હેવાલ તપાસવા ટીકાકારોને આમંત્રણ આપું છું. સ્ત્રીઓની એક મધ્યસ્થ અને બધા પક્ષો કે ડોળી બેઠબાવેલી પર સંસ્થા હોય ત્યારે જ આવું કામ હાથમાં લઈ શકાય. દરેક સંકટ પ્રસંગે નવી સંસ્થા જિલ્લી કરવા ન જવાય. તેમ જ ડોહ ખાસ એવા પ્રસંગ ન હોય ત્યારે

સ્ત્રીહિન્નતાના અનેક પ્રશ્ન વિષે મંત્રણા અને કાર્યસિદ્ધિ પણ આવી સંસ્થા જ કરી શકે, અને કરવા ચલન કરે છે ન.

આપણા દેશનાં પ્રથમ સ્ત્રી ગૃહી સકાય એવાં શ્રીમતી સરોજિની નાયકુને માનપત્ર અને ધેવી અર્પણ કરવાનો સમારંભ એક અગ્ર દરજ્જા હતું. અને મુખાઈનાં સો ઉપરાંત સ્ત્રી-મંડળોએ પોતાના તસદથી હાતોરા અર્પણ કરી એ સ્ત્રીરત્નેને અન્નસિ અર્પણ ઉપરાંત સરકારને બતાવી આપ્યું કે ભલે એ સગ્ગતીના અવતારસમાને તમે મોંએ નાળું લગાવો-અમારે મનથી તો એ પૂજ્ય જ છે. શ્રી. સરોજિની મહેતા

ખરજવા માટેનો સચોટ ઉપાય

સ્મારતું

‘ઝીમેકસ’

શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઔષધ. જ્યોષ્ઠકેટીક, એકસુન્દર અને હીજેકહનો લઘ યાકયા હોય તેવા દરદીઓ માટે ઉચતનો ઉપાય. ખરજવા (સુક્ષ્મા તેમ જ લીલા) તથા બીજાં ચામડીનાં દરદો માટેનો એકમાત્ર ઇલાજ

— સોલ એન્ટસ —

થાયમોસીન

- દાંતનો દુખાવો
- દાંત પરની જારી
- હાલતા દાંત
- પેદાના અવાળા
- ખાંધેરીયા
- દાંતમાંથી નીકળતું લોહી

વગેરે દાંતનાં તેમ જ મોઢાનાં દરેક દરદો માટેનો ચોક્કસ ઇલાજ

નોંધા—ટૂંક પાવડર કે પેસ્ટને ત્રણે બ્રશ, દાંતણ કે આંગળીના ટેરવા પર થાપવે સીન લધને વાપરી શકાય છે.

ડી. એમ. ડાકોર એન્ડ કું. ૪૩ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ

મહિલા પરિપદના આ સંમેલનની વિશિષ્ટતા

હિંદી મહિલાઓની શુદ્ધિ અવિશ્વાસ જન્માવે એવી તો નથી જ, છતાં અખિલ હિંદ મહિલા પરિપદે પોતાના સંમેલન માટે ખીજે કોઈ દિવસ નહિને 'ગૂડ ફ્રાઈડે' ન કેમ પસંદ કર્યો એ પ્રશ્ન છે. ઈતિહાસ, જુલાળીના કે ખીજા કોઈ સપરમા દિવસો એ મને પસંદ ન થઈ શકત ? અને 'ગૂડ ફ્રાઈડે' ના રોજ પણ સંમેલનનો સમય કયા રાખ્યો ? બપોરે ૩ વાગ્યાનો-એટલે કે ઈન્ટર ખ્રીસ્તના ક્રૂસારેહણનો સમય !

પોર્ટુગીસની એક રાજકુમારીના દાયનમાં શ્રિષ્ટનને મળેલા મુબબના ટાપુમાં એકાદ બે મહિના પહેલાં હિંદી મહિલાઓની રાષ્ટ્રીય સમિતિનું અધિવેશન એક મકારાણીના પ્રમુખ-પદે સરાર્થ ગયા પછી એ ખીજું સંમેલન તે' આંગણે ગરાયું. સત્તર વરસના પોતાના છાંહોસમાં મહિલા પરિપદે પોતાનું આ ખીજું સંમેલન મુબબ મુકામે મધુ' એ સંમેલનથી પ્રભુએ કે સરકારે ગબરાવાની જગે નહોતી કારણ કે કોંગ્રેસની માફક 'કરેજે યા મરેજે' એ કંઈ મહિલા પરિપદનો મુદ્દાલેખ હતો જ નહિ. જાહેર જીવનમાં પાવતી કેટલીક સ્ત્રીઓને પોતાના જાહેર જીવનનો ઉત્સાહ તેમાં પ્રદર્શિત કરવાનો હેતુ છે અને તે ઉત્સાહ તેમણે સામાજિક, રાષ્ટ્રીય, આર્થિક, આરોગ્ય, કાપક, અનાજ, નાણિક સ્વાતંત્ર્ય, રાષ્ટ્રીય સરકાર, દૂકામાં—પ્રાંતી પર અને ખાસ કરીને આ દેશમાં પ્રવાર્તા મધળા પ્રશ્નો પર હરાવો કરીને પ્રગટિત કર્યો.

માત્ર જેવા જનરની આંખોને જીભળી મને તેવું સંમેલનનું દ્રશ્ય હતું. વય અને સો-દર્પનો સમયો કેમ ત્યાં ઉપરિચત હતો.

કપડાંમાં પણ એટલું વૈવિધ્ય હતું. સપ્રમાણ દેશી પોશાકથી માંડીને કોટ પાટલન સુધીનો પ્રકાર તેમાં નજરે પડતો હતો અને પારસિયન હલકે ધરાવતી કેટલીક અઘતન મહિલાઓ સિંગારેટના રૂપેરી ધુમાડાથી વાતાવરણ હળવું બનાવી રહી હતી. જો કે આમે વાતાવરણ તો વિનાપ્રસંગે મહિલાઓના ગોમાંથી ખરતા હારથ અથવા તો અકારણે ઓપતા રિમતને લઈને હળવું જ લાગતું હતું. હિંદી પોશાકમાં, પગરખાંમાં, દેશરચનામાં અને દાગીના-ધરેણામાં કેટલી પ્રગતિ કરી છે તેનું સાચુ માપ અહીંથી નીકળતું હતું.

મહિલા પરિપદનું આ ૧૭ મું અધિવેશન હોઈને એટલી વયની એકાદ અઘતન મુઘ્ધા જેવું તેનું સ્વરૂપ બની રહ્યું હતું, હિંદુત્વ સ્ત્રીત્વ તો એમના કષ્ટેકસ લગાડેલાં નખની અણીએ રમતું હતું. કેટલીક મહિલાઓએ પૌર્ણત્ય પદ્ધતિનો પુરસ્કાર કર્યો અને પહેલાં શોખાં ન મળતાં એવો પ્રિયાઈનો એમનાં કપડાં પર દીપતાં હતાં; ત્યારે કેટલીક તો અજંતાનાં ચિત્તિચિત્રોની જ નજરે હરીકાષ્ઠિમાં જિતરી હતી. પરંતુ એથી રખે કોઈ એમનામાં પ્રચીનપૂજ્ય આરોગ્યે એમ હોત તે તેનાં નાકમાં નયની અથવા પગમાં માંજર વડે જ, એમણે એવી પૂજની પ્રતીતિ આપી હોત. નારીનિંદકો ભલે એને પૂર્વ-પશ્ચિમની પ્રથમ 'મેનેકરીન પેરેડ' તરીકે ઓળખાવે; પણ નાનું મસ્તક ગોઠું દેખાય ને ચપટું મસ્તક પડોળું દેખાય એ રીતે મહિલાઓએ અખં નાવેલું કેશવિધાન, બેઠેલા ગાદી ઉપસેલા દેખાડવા અપનાવેલું 'રજ' અહેરામાં સર્વસ્વ જેવા હોઈને અવિરમરણીય બનાવવાને નાવેલી કિપ-રિટક કે કુદરતે બેડોળ પ... આંધામાં ડાલત પ્રેરતા જાયી એડીના

પ્રદર્શનની ખારીના નમૂનાઓને બદલે અગ્ર-
તંત્રતાના પ્રતીકો જ કહી શકાય.

*

સાંજે ૫-૩૦ વાગ્યે વિજ્યાવદની પડિત
તથા કમલાદેવી આવી પહોંચ્યા. શ્રી. વિજ્યા-
વદનીએ મહિલાઓને તથા મોટા બાળના
આમંત્રિત પુરુષોને સંબોધીને હિંદુસ્તાનીમાં
બાપજી કયું અને પ્રમુખપદનો તાજ કમલા-
દેવીને સાથે ચૂકવ્યો. શ્રીમતિ લીમિલા મહેતાએ
સ્ત્રીપુરુષોએ ધર આંગણેથી તેમ ધર બહારથી
મોકલાવેલા સંદેશોના પાચન કયું, જેમાં
મહિલાઓના ઠેક અંતર સુધી ઊતરી જવા
પામેજો સંદેશ શ્રી. ઇ. ડી. ગિરલાનો હતો.
શ્રી. ગિરલાએ બહાદુર સંતાનો લિપ્તવવા
મંદિ વધુ સુશિક્ષિત અને પ્રગતિશીલ માતા-
ઓની અપેક્ષા વ્યક્ત કરી હતી. એમને
કુરસદ હોત તો એવી બહાદુર સંતતિ
માટેની એક પંદર વર્ષીય યોજના પણ ધીરે
તેઓ કદાચ પરિપદ પર મોકલવી આપત !

મેયર મસાનીએ લગભગ ક્ષમાપ્રાર્થી
પરિપદને જણાવ્યું કે પોતે અવિલ-
માન એવી અપિલ હિંદ પુરુષ પરિપદના
પ્રતિનિધિ તરીકે આ સમેલનમાં ઉપસ્થિત
થયા હતા. શ્રી. બુલાભાઈ દેસાઈએ સ્ત્રીઓ
આગ્રહી અતક્રમક રહી કોણ ભેદન આપીને
પર જેતાં પુરુષજાતિની પ્રશંસાનો જ દાવો
લીધો હતો. નરસિંહ આગ્રહીએ મહિલાઓને
જાતીય યુદ્ધ (Box-war) પર ન ઊતર-
વાની શિખામણ આપી હતી. ન્યારે
યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચેન્સેલર શ્રી. બી. જી.
વાડીઆએ પણ સ્ત્રીઓની પરિપદમાં ખુદ
પુરુષોના વંધતાં આ વચસ્વ વચ્ચે જણાવી

લીધું કે, સ્ત્રીઓએ એવી સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા
માટે ન મથવું જોઈએ કે જેથી પુરુષ સાથેના
પરસ્પરાવલંબનનો અંત આવી જાય.

*

શ્રીમતિ કમલાદેવીએ માંગલોરી મહિલાને
શોભે એક લાક્ષણિક અને ગુણગામી અવાજે
પોતાનું બાપજી કયું. જેમાં રસોડાથી માંડીને
કાપડા સુધીના ક્ષેત્ર પર દષ્ટિપાત કરીને
તેમણે આજની સમાવેશનાની દ્વિપિતતા
સાબિત કરી હતી.

‘જનગણમન’થી પરિપદની પૂણીકૃતિ
થયા બાદ ત્રણ ફૂટ પડોંગા તેના દ્વારમાંથી
બહાર પડવા માટે પગપડી થઈ રહી અને
પુરુષ સમેલનો જેવાં જ એવંતાથી ધક્કા-
મુક્કી વગેરે ચાલવા લાગ્યાં. પરિપદે કરેલા
દગવો તો સર્વક્ષેત્રવંદી છે એ ઉપર કહેવાઈ
મથું છે અને એ ઉપર ફટલાંક ડાપામાં
થોડાંક બિહાપોહ પણ ચાલી ગયે છે. પરંતુ
જપોર વખતે વનિતાવિશ્રામના કમ્પાઉન્ડમાંથી
છૂટેલી મહિલાઓએ નચકના ધરની રેસ્ટાર-
ના મહાલિકને ગમરાની નાખેજો તેના બિહા-
પોહ કોઈ ડાપામાં વાંચવામાં નથી આવ્યો.
‘ચા’, ‘કંડા સોડા’, ‘મરકા પાઉ’ વગેરે
તરાહ તરાહના હુકમો સાથે ધસ્યે જ આવતી
એ રોજીદે પ્રારંભી સાક્ષિ તો ચકિત અને
મૂઠ બનીને તાકતો જ રહી હતો. કારણ કે
એકસામથો સ્ત્રીઓનો આવો ધસારો એણે
આ બવમાં નેથો જણાવ્યો નહોતો. હિંદની
સ્ત્રીસક્તિનો સાચો પરચો પણ સઘડી પરની
કોટથી અને ચૂલા પરના તાવડાનો કળજો
કરીને કેટલીક મહિલાઓએ દર્શીવી આપ્યો.

(“ફોરમ”-“અનબધુ”)

ચિત્રોમાં કલાદષ્ટિ

વેખિયા :

કુ વનખાળા દેસાઈ, ઇ.એ.

Painting is like a frozen poetry. સુંદર ચિત્રો એ ખરેખર કાવ્ય જેવાં જ હોય છે. કાવ્યમાં ધ્વનિ હોય છે તેવી જ સુંદર ચિત્રોમાં પણ કંઈક ધ્વનિ-તેની પાછળનું રહસ્ય હોય છે જ.

કાવ્યો જેવાં સુંદર ચિત્રો જોવાનું સહ-ખાગ્ય મને મહિનાએક પહેલાં અમદાવાદમાં શ્રી. ગવિનાથ રાવળની ચિત્રશાળામાં થયું. એક ખંગાળના પ્રખ્યાત ચિત્રકાર મનિષી કેનાં આ પ્રદર્શનમાં ચિત્રો હતા. ધી. મનિષી કે અવનીન્દ્રનાથ નાગોરનાં શિષ્ય છે. તેમની પામેથી તેમણે આ કળા સાધ્ય કરી છે.

સાહિત્યની અંદર ખાસ કરીને નવલકથા અને નવલિકામાં અર્થાત્ કડોતડે નાટકમાં પણ વસ્તુ અને પાત્રાવેષન બન્ને અગત્યનો ભાગ બનવે છે અને પાત્રો દ્વારા જ કતી પોતાની સિદ્ધિ મેળવે છે તેવી રીતે રંગો દ્વારા ડો. ચિત્રકાર તેમાં ચિત્રની સિદ્ધિ મેળવે છે. તેનાં રંગોની મિશ્રણમાં તેના મોટા ભાગનું કાર્ય સમાપ્ત થાય છે. આ કળાકારને તો હમેશા દૂર રહીને જ એનાં ચિત્રનાં નાયક નાયિકાનાં મનોભાવો આદેખવાનાં છે. તેની પીછી વડે તે તેની વસ્તુને ચેતનવંતી કરે છે. તેની પ્રત્યેક રેખામાં કંઈ ને કંઈ ભાવો કળા-કાર તેમાં મૂકે છે. કેમ જાણે તેની રેખામાં જ ચેતન બધું ન હોય ! રંગ તો ચિત્રનાં પ્રત્યેક અંગને ભાવપૂર્ણ કરે છે.

આ ચિત્રપ્રદર્શનમાં ઘણાં ચિત્રો હતાં. તે અર્ધાં જ ચિત્રો શ્રી. મનિષી કેનાં જ હતાં. 'આયાસન' 'રમણમ' 'હૃદયની વાત' 'સુનેરી પંખી' 'રૂપગર્વિતા' 'ગિરિકન્યા' તથા લીલોતરી વગેરે ઉત્તમ ચિત્રો હતાં. 'સુનેરી પંખી' એ ચિત્રમાં ઢાઢ યુવ-તીના ખભા ઉપર કળાકારે એક પક્ષીને

બેસાડ્યું હતું. એ યુવતી પક્ષીને જોવામાં જાણે તેનું સર્વસ્વ હુ.ખ જૂસી જતી હોય તેમ જણાયું હતું. તેની વાંકી ડોકથી કરેલી નજરમાં તેની કુતૂહલતા અને તેનો પક્ષી પ્રત્યેનો ભાવ સ્પષ્ટ જણાતાં હતાં. એ મિશ્રિત ધાગણીઓ ખતાવવામાં કળાકારે જે ખૂબી ખતાવી છે તે તેની રેખા ને રંગને જ આભારી છે.

'રૂપગર્વિતા' અને 'ગિરિકન્યા' બન્ને ચિત્રો બીનાં સૌન્દર્યનાં પ્રતિકરૂપે હતાં. 'રૂપગર્વિતા' વાળા ચિત્રમાં કળાકારે સ્ત્રીનું સૌન્દર્ય તેની અત્રિશય પાતળી કમ્બરમાં ખતાવ્યું છે. ન્હાનકડી કેળતા નાગુક છોડાની માફક તેની કમ્બર પણ પાનળી અને સુંદર ચીતરી છે, એ ચિત્રનો ઉઠાવ પણ તેને શોભે તેવો જ છે. એ રૂપગર્વિતાની સામે એક અસ્તિ ભૂકાને કળાકારે તેનો ગર્વ ખૂબ સરસ રીતે ખતાવી દીધો છે. માત્ર તેની પાતળી ઠેક જ નહિ પણ તેના વાળની અપ્રતિમ શોભા તેના પરનું આશ્ચર્ય આ બધું જ ગર્વિતાને પુષ્ટિ આપનારાં છે. કળાકારે એમાં તેનો ગર્વ ખતાવવામાં સારી સિદ્ધિ મેળવી છે. પણ 'ગિરિકન્યા' એ તો એની આંખોમાં જ જોનારને મુગ્ધ કરી નાખે છે. સાચું સૌન્દર્ય શેમાં રહેલું છે એ માત્ર આંખો દ્વારા જ ખતાવી રહી છે. એની આંખોમાં નરમાશ છે. આંખો ચહેરા નમણા છે; છતાં આંખો મોઢા ઉપર નિહીય ગાંભીર્ય છવાઈ રહ્યું છે. છતાં તે નેટલું આકર્ષક અને સુંદર છે તેટલું ખીમ ઢાઢ પણ ચિત્રની સુંદરીઓમાં નહિ હોય ? તેનો નજર મીડી છે. કે તરોવરને તીરે તેની અંદર ખિલેલાં આંખાંશાં ગુલાબી કમળની તરફ નજર કરતાં આંખને જોવો આનંદ થાય, મનને જોવો

સંતોષ થાય અને હૃદયમાં કેા સાગણી ઉદ્ભવે તેવું સર્વોગ સુંદર આ 'ગિરિકન્યા'નું ચિત્ર છે. નમ્રપણે કહેતાં 'રૂપગર્વિતા'નાં ચિત્ર કરતાં કળાકારે આમાં તેની કળા વધારે સારી રીતે બતાવી છે, એમ મને લાગે છે. 'રૂમઝુમ' એ ચિત્રમાં બે સ્ત્રીઓનાં શરીરના પાછવા ભાગનોજ-પીઠનો જ ભાગ દેખાય છે. તેના રંગો ધેરા છે. પીઠના ભાગમાં પણ સ્ત્રીઓનો ઝમઝમાટું આંખ આગળ તરવરે છે. અને માથે બેઠાં લઇને રૂમઝુમ કરતી પનિકારીઓ કદાચ શકાય છે. મોઢાના ભાવો ચીતરવા કદાચ સંવેદના હશે, પણ પાછળનો ભાગ આખોએ ચિત્રને ચતુરતાથી નાખે એવું બનાવવું તે ખરેખર ક્ષતિ છે. કળાકાર તેના રંગોને લીધે જ પગલીઓ દેખાય છે તેને લીધે આખા ચિત્રને સંપૂર્ણ બનાવી શક્યા છે.

'હૃદયની વાત' અને 'આશ્વાસન' એ બંને ચિત્રો કંઈક અંશે સરખાવી શકાય. 'હૃદયની વાત' એ ચિત્રમાં બે યુવતીઓ એકબીજાની તફન પાસે બેઠી છે. તેમની થોડેક દૂર એ જ પ્રમાણે તેમના ઘડા આડા પડ્યા છે. બંને યુવતીઓ એક જાડની નીચે બેઠી છે. ચિત્રમાં રંગ નથી, માત્ર રેખાઓ દ્વારા જ ચિત્રકાર 'હૃદયની વાત' કહે છે. કેમ જાણે જાનત વાતાવરણ બિંદુ કરવામાં કળાકારને કોઈ પણ રંગ અનુકૂળ ન આવ્યો હોય અને આછીશી રેખામાં જ તેને ચિત્રનો પવન રજૂ કર્યો હોય તેવું લાગે છે. સાંજ-જાનાર અને કહેનાર બંને યુવતીઓની બિન્ન બિન્ન વૃત્તિઓ તેમના મોઢા ઉપર રજૂ જણાય છે. એકમાં ઉત્સુકતા છે બીજામાં સંતોષ છે. બંને વાતોમાં કેવા મથથુક છે. એકબીજામાં ઓતપ્રોત છે. ખરેખર હૃદયની વાતોનું એ આયેખન હું કેવી રીતે લખું ? તેની શાન્તિ, સંતોષ ને મિઠાસ એ બધું તો ચિત્રકારે તેમાં બતાવી જ દીધું છે.

આ સુષુપ્ત ચિત્ર પછી 'આશ્વાસન' એ સુષુપ્ત ચિત્રનું આયેખન કરું. આ ચિત્ર 'હૃદયની વાત' કરતાં તફન અને બીજું છે. યુવતીઓની બેસવાની રીત તેમનાં વસ્ત્રો, વાતાવરણ, અરે રંગો અને એ બંનેના ભાવો બધું જ બિન્ન પ્રકારનું છે. નામ ન આપું હોત તો પણ એ ચિત્રના રંગો અને તેના મોઢા પરના ભાવોથી સહેજે સમજી શકાય કે યુવતીઓમાં જોડા ખેદ છે. શોકસાગરમાં ડૂબેલી કોઈ મુઘ્ધાને પ્રોઢા આશ્વાસન આપે છે. કળાકારે તેનો કાચ ખમ્મે મુકવીને ચિત્રને વધુ જીવંત બનાવ્યું છે. કેમ જાણે કે વિરહિણીનાં અશ્રુ લાડવા માટે કળાકારની પીછી હમણાં ફરી વળી લાગે છે. તેમની પાછળ ન્હાનકડાં ધરતો ઉખરે છે. એ અર્ધ બાર-પૂણીમાં કેા અડેલી યુવતીઓને બેસાડવી તે જ કળાકારની શું ખૂબી નથી ? જેવી રીતે નવ-લિપ્તા કે નવલકથામાં લેખક વાતાવરણ બિંદુ કરે છે-તેનાં વણનોધી, પ્રકૃતિમાં ભાવારોપણથી, તેવી રીતે ચિત્રકાર પણ ચિત્રના મધ્યવર્તી કેન્દ્રને વધારે પ્રકાશમાન કરવા તેની આસપાસ કેા વસ્તુઓ ચીતરે છે. અથવા કોઈ સ્થળ બતાવે છે. 'હૃદયની વાત' જાડની રીતજ છાંયડીમાં એકાન્તે ચાપ છે. ત્યારે આશ્વાસન ઉખરે અપાય છે. આ ચિત્રમાં બંનેનો ખેદ રજૂ દેખાય છે. યુવતી એટલી બધી શોકાગ્રસ્ત છે કે તેની આંખ પણ તેના બારથી નીચી નમી ગઈ છે. તેની ડોક પગનાં ઘૂંટણ ઉપર નંખાઈ ગઈ છે. ને તે નીચી નમેલી ડોકથી ઘડું સાંજળે છે ને કહે છે. એ વાતોમાંથી તે હાંડુ આશ્વાસન મેળવે છે. મને લાગે છે કે આપણી પાસે માત્ર આ બે જ ચિત્રો હોય તો જીવનની અનેક લીટી સુખીમાંથી સહેજે પાર બીતરી વતીએ.

'લીલોતરી' એ ચિત્ર તો Pure beauty-નર્થ સૌન્દર્યનો જ ખ્યાલ આપે છે.

નહીં સૌન્દર્ય એટલે કેાઈ પણ જાતના માનવી ભાવોથી કલુષિત થએલું નહિ જેવું સૌન્દર્ય ખસ અમર સૃષ્ટિને લીધા રંગે જ રંગી દીધી છે. એ સૌન્દર્યદર્શન વેશન નથી. લાં ગોવાણીની પગસંચાર કરીને સમગ્ર સૃષ્ટિને ચેતનવંતી કરી મૂકી છે. જેવી આલેખદિત સૃષ્ટિ છે તેવી જ આનંદી ગોવાણી પણ છે. કળાકારે લીસેતરી ખતાવવા લીધા રંગને ગમે તેમ ઢાળી નથી દીધો. તેમાં સપ્રમાણતા છે, છતાં પણ તેના નૈસર્ગિક સૌન્દર્યમાં જરા પણ આંચ આવતી નથી.

આ ઉપરાંત બીજા ચિત્રો પણ છે. ‘પ્રવાસ’ ચિત્રમાં વૃદ્ધ દમ્પતી જાય છે. એ વૃદ્ધ હસ્તી ખેતરોની પગથી પરથી પસાર થતાં દેખાય છે, કે તેમના મોઢા પરથી જીવનની અનેક લીલીસૂઈ તોછ હવે શાન્તિ અર્થે જાય છે કે વનમાં પ્રસ્થાન કરતાં ન હોય તેવું લાગે છે. અને આ ચિત્ર એ જ શાન્તિથી જોતાં આપણા જૂના સુંદર આશ્રમેની યાદ આપે છે. ‘સ્વામા’ -રાધા કદમ્બના ઝાડ નીચે સ્વામા કૃષ્ણને વિચાર કરતી જોવા છે. તેની ભક્તિમાં તે લીન જતી ગઈ છે. કળાકાર માત્ર સૃષ્ટિના ને મૃદજીવનના ભાવો જ આપેખી ખેસી નથી રહ્યા. તેમની કળા રાજકીય રંગે પણ રંગાઈ છે. તેમાંથી પણ કંઈક સદેશ આપે છે. પૂ. ગાંધીજીના અપવાસની વાતો સાંભળવા કરતાં તેવું ચિત્ર જોવું તે વધુ આકર્ષક ને અસરકારક લાગે છે. ‘શિયાળનું રૂદન’ એ આ પ્રકારનું ચિત્ર છે. એ પૂ. ગાંધીજીના છેલ્લા અપવાસ વખતનું ચીતરેલું છે. શિયાળનું રૂદન એ આપણામાં ખૂબ ભયંકર અને અપ્રમુદ્ધનયાળ ગણાય છે. ચિત્રકારે આમાં હિન્દના ભાવિતું સૂચન કર્યું છે. શું થશે ? જેવો પ્રસંગ ગંભીર છે, તેવું જ ચિત્ર પણ તેના લાલ અને કાળા રંગોથી ગંભીર બને છે. એ

એ રંગોની મિલાવટ જ કંઈક અણુધટતા ખતાવતો આગાહી આપે છે ખરેખર, ચિત્રકારની કીણામાં કીણા રંગની મિલાવટ અદ્ભુત છે. એમનો હાથ કંઈ અનેરો ફરે છે.

આ પ્રમાણે તેમનાં પ્રત્યેક ચિત્રો તે એકએક ન્હાનકડી કવિતા જેવા-lyrical poetry જેવાં છે, ઉર્મિકાવ્યો જેવાં છે. આ બધાં ચિત્રોમાં કળાકારે ટપેરા કલર વાપર્યાં છે. આ પ્રકારના રંગોને લીધે ચિત્રકાર ધારે તે ભાવ તેના ઉપર આલેખે છે. આ ટપેરા કલર તે વોટર કલર, અને ઓછક કલરની વચ્ચેના-મધ્યમ રંગો જેવા છે.

તેમની કળાની વિશિષ્ટતા તેમના રંગોમાં છે. તેમ જ બીજી વિશિષ્ટતા એ તેમની ભાવનાઓમાં છે. તેમની કળા પશ્ચિમના રંગે રંગત એકી નથી. પશ્ચિમનાં ચિત્રો બિનમુક્ત વાસ્તવદર્શી હોય છે-Realistic Typeનાં હોય છે. ત્યારે મનીષી કેનાં ચિત્રો પૂર્ણ ભાવનાત્મક છે. આપણા હિન્દની જૂની કળાનો પ્રાણ એ ભાવના છે. શ્રી. દે પોતે ધણે વખત ચાંતિનિકેતનમાં રહ્યા છે, અવનીન્દનાથ ટાંગોર પાસેથી ગ્રેરણા લીધી છે અને હજી પણ પોતાની કળાને નવા નવા રૂપો આપીને ખિલવ્યાજ કરે છે. તે પોતાનાં ચિત્રો લઇને આજા હિંદમાં કલાતરે પ્રચાર કરવા નીકળ્યા છે. આજે તેમનાં માત્ર ચાળીસ જ ચિત્રોનું નાનકડું પ્રદર્શન હતું; પણ આવા તો તેમણે અનેક ચિત્રો ચિત્યાં છે. આ ચિત્રોનાં મૂલ્યો પણ ઘણા વધારે છે પણ તે યોગ્ય જ છે.

આપણા દેશમાં સદ્ભાગ્યે આવા ભેખધારી કલાકારો ઉત્પન્ન થયા છે; અને તેમની ભવ્ય ભાવનાઓ તેમની કળા દ્વારા આપેખે છે ને પ્રબળે જાગ્રત કરે છે. એ જ દેશનું ભાવિ ઉજ્જવળ છે તેનો આગાહી કરે છે.

દેશ-દેશાન્તરમા પ્રખ્યાત ।

પ્રદર્શનોમાં પ્રભાવશીલ !

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાહસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્કસ

સુટકેસ, બ્રેટેચકેસ, સ્કુલબેગ, સાઇકલબેગ, હોલરલ, હેન્ડબેગ, ક્રીટબેગ, બુવેલ બોક્સ,
ટ્રેસીંગ કેષસ, થર્મોસ કેસ, પાકીટ, પટા, ફેન્સી ચંપલ, શુઝ, સ્લીપર્સ-ટુંકામાં
તમામ જાતનો ને ભાતભાતનો સુસાફરી માટે તેમજ હરકોઇ
સુખસગવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ
તૈયાર અથવા ઓર્ડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—ચત્રભૂજ બીકર્ડીંગ ૬૬૬/૨ ગાધીરાંઠ, કોઠારી પોળના નાકે.

હૈદ્રાબાદ તથા શ્રી રમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

મુંબઈની શાખાઓ:—

- (૧) ધી રીઅલ લેધર વર્કસ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
- (૨) ૧૭૨, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ ૨. નં. ૨૩૮૬૭
- (૩) પીરમાલ મેન્શન, સેન્ટ્રલ ૨૩, ૨. નં. ૪૨૫૬૨
(ચંપલ અને શુઝ ડિપાર્ટમેન્ટ)

કારખાનાંઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

ક્રાન્તિકારકમલાદેવી

અખિલ હિંદ
મહિલા પરિષદનાં
વરાયેલાં પ્રમુખ
શ્રી. કમલાદેવીચદોપા-
ધ્યાયનો પરિચય આ-
પનો એ તો પ્રકાશમાન

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનું
સુકાન જેમણે સંભાળી લીધું
છે તેઓનાં સુચોચ પ્રમુ-
ખની દૂંડ છતાં ક્રાન્તિકારી
હલકેસરી છવનહરમર

પ્રચારકોને નડ-
ખાતોડ નવાન
આપતાં હતાં. એ-
મના આ નવાયોથી
શ્રીતાઓ વાહવાહના
પોકારા પાડતા, ન પૂછવા

સરજને ઓળખાવવા જેવું છે. સ્ત્રીસમાજની
એમની વીસ વર્ષની સતત સેવાઓથી હિંદની
બાએ જ મોઢી શિક્ષિત મહિલા અપરિચિત હશે.

બાવવિધના કમલાદેવીએ જાતિબંધનો ને
રૂઢિચિંત્ન રિવાજોને ક્ષમાવી દઇ સ્નેહહર્ષન કબુ-
લ્લું; એમણે મોઢેસ સ્વયંસેવિકા તરીકે ખીલના
કાયદાનો જન્મ કર્યો હતો; એ જેવનિવાસ
એમને સદી ગયેશે છે; એમણે મોઢેસની વ્યાસ-
પીઠ મરથી સમાજવાદી સિદ્ધિતાની 'હિમાયત
કરી છે; એમણે (અંગાજી) એમના પતિ
હરિન ચટ્ટોપાધ્યાય સાથે રંગભૂમિ પર સફળ
પ્રયોગો પણ કર્યો છે; રૂઢિચિંત્ન અને 'માન-
નીય' ગૃહાતા સોઢાને આધાન ઉપજવતાં
'વસંતસેના' અને 'ખીખરે મોતી' સરખાં
ચિત્રપટોમાં અભિનયના અંગાર પાથર્યો છે.
અને કાયદાની કોર્ટમાં હાજર થઈ છૂટાછેડા
શેનાર એ પહેલાં હિંદુ રમણી હતાં.

એમના વિષે વધુ જાણવાનું તો મળે છે
એમના રાજકીય ક્ષેત્રમાંથી. ૧૯૪૦ની એમણે
અમેરિકામાં ખેડેલી વ્યાખ્યાનસહર દરમિયાન,
ન્યારે હોર્ડ હેલીફાક્સ અને ૩૬ કુપર હિંદ-
માંના બ્રિટિશ શાહીનાદ પર ચૂનાનો હાથ
માસ્તાં બાપણો દેવતા હતા ત્યારે, કમલાદેવી
જે એ બાપણોનાળાં ગામેમાં હાજર હોય
ત્યારે, વ્યાખ્યાનો આપીને આ શાહીવાદના

જેવા પ્રત્યે પ્રચારકોને પૂછતા, અને એના
નવાયો આપતાં હોર્ડ હેલીફાક્સ અને ૩૬
કુપર મંજવણમાં સુકાઈ જતા.

એક પ્રસંગે, એમણે એમના વ્યાખ્યાનમાં
૩૬ કુપરની એવી ખબર લીધી હતી કે તેમને
પાછલા બારણે 'ત્યાંથી ભાગી જવું' પડ્યું
હતું. આ બનાવથી અમેરિકન પત્રકારોએ ૩૬
કુપરને 'મદ કુપર'નું ઉપનામ આપ્યું હતું.

ભારતીય દેશમંત્રો અને હૃદયથી ભાણુસો
મોટે, રાજકીય પ્રવૃત્તિ અનિવાર્ય થઈ પડી
છે. અને એટલે જ એકો જીનરાજદ્વારી
માણહું આ રાજકીય ક્ષેત્રની જળમાં ઝડપાઈ
ગયું છે. પચાસ વર્ષ પૂર્વે - જે હિંદુસ્તાન
એક સ્વતંત્ર રાષ્ટ્ર હોત તો, અત્યારના વખતે,
મહાત્માજી નિર્દોષ એવા કંઈક સત્યના પ્રયોગો
અને ખોરાકના અખતરાઓ પાછળ જ લાગ્યા
રહ્યા હોત; જવાહરલાલ નેહરુએ કંઈક સાહિત્ય
(અથવા વૈજ્ઞાનિક) દિશા પકડી હોત; અને
સરોજિની નાયડુએ એક માત્ર કાવ્યો રચવાનું
અને તેમાં જ રાચવાનું સ્વીકાર્યું હોત; ત્યારે
કમલાદેવીએ કંઈક કલામંત્ર પ્રવૃત્તિને ઉપારી
હોત-રંગભૂમિના સંગીતનિયોજનને અપનાવ્યું
હોત અથવા ચિત્રપટતારિકા તરીકે ખ્યાતિ
મેળવી હોત. યા તો કલાવિવેચનને પોતાના
પ્રિય વિષય તરીકે અપનાવ્યો હોત. કારણ કે

એમનું માનસ રાજદારી પ્રવૃત્તિ કરતાં કલાના ક્ષેત્રમાં વિશેષ વિહરે છે. સંગીત એમના જીવનમાં હુપાયેલું પશુ છે. એમના કલા-પ્રિય આત્માએ બળ્યાજબ્યા સર્જદારી ક્ષેત્રમાં ખાલીની સાડીઓના નવનવીન નમૂનાઓ સર્જવામાં તેમ જ કલા પ્રદર્શનો યોજવામાં અને કલાકેન્દ્રો સ્થાપવામાં વિશેષ આનંદ અનુભવ્યો છે.

આમ છતાં તેઓ એક સરસ લેખિકા પણ છે; અને એટલે જ એઓ સરળ ભાષા દ્વારા પોતાને જે કહેવું હોય તે કહી શકે છે.

એમ કહેવાય છે કે, તેમણે આ પુસ્તક લખ્યું છે—“હિંદમાં સ્ત્રીપ્રવૃત્તિ” (Women's Movement in India). યુદ્ધકાળનું ચીન (War-time China), જાપાન-એનાં બળબળો (Japan-Its Weakness and Strength) અને “શામ કાકાનું સામ્રાજ્ય” (Uncles Sam's Empire); અને મને લાગે છે કે હજી બીજાં પણ હશે.

* તા. ૧૧-૪-૪૪ ના “બોમ્બે કોનિફ” ના The Last Page પરથી.

સચ્ચિદાનંદ જોવા દો

[ચંદ્રેત]

પ્રભુના પ્રેમની પ્યાસી, વિભુનું નામ જપવા દો,
મળી હરી નામની નૌકા, મને ભવપાર તરવા દો,
જગત સાગર ભર્યો ખારો, પીતાં એ હરે વ્યાપે છે,
તંછ' બદસ્થાદ ખારાને, મને અમૃત પીવા દો.
જગત મિથ્યા કહે છે સૌ, છતાં એ સત્ય ભાસે છે,
ચરચર છે ભર્યો સૌમાં, બધી પંચાત રહેવા દો,
ગર્ભે ના મહેલ મન્દિરો, ગર્ભે ના મોતીની માળા,
બધી છે સ્વાર્થની જળો, મને હરિ ધ્યાન ધરવા દો.
સગા સ્નેહી સહુ મારા, ઘણા છે દાસ-ને દાસી,
છતાં સાથે ન આવે કોઈ, મને સંસાર તરવા દો.
'કનક' સાચું મળ્યું શરણું, કાળા કૃષ્ણને મળવા,
હૃદય દર્પણ બન્યું મારું, સચ્ચિદાનંદ જોવા દો.

કનકકુંવર

નં. ૨૫. શ્રી રાણીસાહેબ, માલોવા.

● નં. ૨૫. કનકકુંવરબાએ જે સચ્ચિદાનંદના કાવ્યો આજ સુધીમાં અપારનવાર લખ્યાં છે તેમાં આ કાવ્યપી એક જાણીતો વાવ છે, તેઓ આજે અનેક કાવ્યોનો રસવાન શુભસુન્દરીને પીરસતા રહે એમ અને હૃદયને બીજે. —ત.ની.

આદર્શ અર્ધાંગના

લેખિકા : કું. લાલુભત્તી તારાચંદ્ર અડાલજી

‘ધીરજ ધર્મ મિત્ર અર નારી
આપદકાળ પરખિયે ચારી.’

મહાત્માશ્રી તુલસીદાસજીની આ ઉપદેશ-
વાણીની કમેડીએ ચડનાર સ્વ. કર્તુરજ્યા એ
કસોડીમાંથી સાંગોપાંગ પાર ઉતરી હતા,
એટલું જ નહિ, પરંતુ એ કસોડીમાં એ
અંતર શુદ્ધ કુંદન સમા સાખિત થયા હતા.

જગતવંદ્ય મહાત્મા ગાંધીજીના એ
જીવનસખીએ પતિપરાયણ પત્ની તરીકે પતિના
આચારવિચારને અનુકૂળ થઈ, સુખદુઃખના
ભાગીદાર બની, પતિના જીવનઆદર્શો ઝીંકીને
‘આદર્શ અર્ધાંગના’ તુ’ આદરણીય બિરુદ
પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને હિંદુના સમસ્ત નારી-
સમાજને આર્થસન્નારી તરીકે કેવું જીવન
જીવવું જોઈએ તેનું જીવંત દર્શાવતું પુરું
પાઠ્યું છે.

૧૩ વર્ષની વયે તેમનું લગ્ન થયું ત્યારે
જન્મનો જીવો હતો. એ વખતે બાળલગ્ન
પ્રતિષ્ઠક કાયદો નહોતો. નેહાતી એ કાયદાથી
દંડવાની બીક, કે નહોતી પસંદગી કરીને
પરણવાની પદ્ધતિ. કર્તુરજ્યા મહાત્માજી કરતાં
વયમાં ૬ મહિને મોટાં હતા એમ કોઈ કહે
ત્યારે એ દાંપત્યજીવન આંતરું સ્નેહ, સંધ
અને મેવાના સદ્ગુણોથી અંકિત બન્યું એ
જોઈને ખરેખર કોઈપણ ચકિત થાય.

માત્ર ગૃહકર્મ અને નીતિધર્મનું વ્યવહાર
જ્ઞાન મેળવનાર કર્તુરજ્યાએ કેવળ પતિપરાયણ-
તાના સદ્ગુણથી ગાંધીજીને જીવનબર સહકાર
અને સાથ આપ્યો છે.

એમના દાંપત્યજીવનના અનેક કડવા મીઠા
પ્રસંગો ગાંધીજીની આત્મકથામાં અપેક્ષા છે,
પરંતુ એમાં પણ સ્વ. કર્તુરજ્યાની અડગ

પતિપરાયણતા અને અર્ધાંગનાનાં ઉચ્ચ
આદર્શો નજરે પડે છે.

‘હિંદુનારીને પતિ એ જ સાચું શરણુ’
એ ભાવના સિદ્ધ કરતો ડરખનમાં બનેલો પ્રસંગ
ચિરમરણીય બન્યો છે. ડરખનમાં ત્યારે
પાટકાનાં મુત્તવું વાસણ ઉપાડવાનો પ્રસંગ
આપ્યો ત્યારે એ વસ્તુ કર્તુરજ્યાને ભારે પડતી
લાગી. ગાંધીજીએ, રોષ દર્શાવ્યો, “આ
કંકાસ મારા ઘરમાં નહિ ચાલે.” અકળાયલા
કર્તુરજ્યા બોલી ઉઠ્યા, “ત્યારે તમારું
ઘર તમારી પાસે રાખો. હું આ ચાલી,”
ગાંધીજી કર્તુરજ્યાનો હાથ પકડીને દરવાજા
મુઠીએથી ગયો. કર્તુરજ્યાની આંખમાંથી
આવણુ ભાદરવો વહેવા લાગ્યો. તેઓ બોલી
ઉઠ્યા, “તમને તો લાજ નથી, મને છે.
જરા તો શરમાવો. હું બહાર નીકળીને ક્યાં
જવાની હતી ? હવે લગ્નવાર્ષ ને ખારણું બંધ
કરો. કોઈ જોશે તો બેમાંથી એકે નહિ
જોખીયે.” આવા પ્રસંગોમાં પણ પ્રોતાની
અદ્ભુત સદનશક્તિથી ‘બા’ એ સદાય
જીત મેળવી છે.

આફ્રિકામાં તેમજ હિંદુસ્તાનમાં, મુખમાં
કે હુઝૂમાં કર્તુરજ્યા જક્ષેને ચેલી પીંટાઈ રહે
તેમ ગાંધીને વળગી રહ્યાં છે, અને પ્રકાશ
તથા પડછાયાની માફક દરેક કાર્યમાં તેમને
હૃદયપૂર્વક સંગીન સાથ આપ્યો છે. ચાલીસ
કરોડની પ્રજા જેને ‘બા’નું વાત્સલ્યભાવ બધું
બિરુદ આપતી-એમનો પડતો બોલ ઝીંકી
સેવા શુશ્રી બતાવતી તેવાં આ ‘બા’ એ
ધાયું હોત તો પોતે આરામબધું જીવન
ગાળી શકેત. પરંતુ તેઓ તો બીજાની સેવા
કરવામાં જ જીવનની સદ્ગતતા માનતા, બને

રસોઈ કરી બીજાઓને જમાડતાં, અને શરીરની આળસપાળ અળગી કરીને કામમાં જ રમ્યાપર્યા રહેતાં.

‘સંગનો રંગ હાથે’ અથવા ‘સોનત તેવી અસર’ એ કહેવત તેમની બાળતમાં સાચી પડી છે. એણે બધાં હોવા છતાં માંધી-જના સહવાસથી તેમનામાં અન્ય આત્મ-સમર્પણની ભાવના, અગ્ર શૌર્ય, અસીમ સેવાભાવના સહયુગ્યે સંચાર કર્યો, અને પૂ કર્તુરમાં એ સહયુગ્યની છુટા હાથે દ્વાણી કરી. એ સેવાભાવનાને એમણે અનેક બહેનોને રંગ લગાડ્યો છે, અને અનેક સન્નારીઓને એમણે નારીના ઉચ્ચ આદર્શોના પ્રિય પાયાં છે. એમની ધર્મભાવના પણ અન્ય ઉચ્ચ દેરીની હતી. ડરબનમાં તેઓ જીવેલે માંધીમાં સપડ્યા હતાં ત્યારે પણ ઝંકટરના દબાણમાં આગ્રહને પણ નકારીને તેમણે પોતાનો નિશ્ચય જાણ્યો હતો કે “મારે માંસનો સેરનો નથી લેવો. મનબાહેર વારેવારે નથી ભાવતો. બ્રાહ્મણો તમારા બોલામાં હું મરી નહીં પડું મારાથી આ દેહ વટવાવો નહીં.” દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિંદીઓનાં હાથે પણ કાટમાં તોંધાવા બેઠે એવો કાપડો નીકળ્યો. ત્યારે માંધીએ કર્તુરમાં સત્યાગ્રહ કરવા-જેવમાં જવા-જગાહાર ન મળે ત્યાં સુધી વિપ્લાસ કરવા સુચ્યું ત્યારે કર્તુરમાં હતી પડ્યા, અને ટકોર કરી, “તમે પણ ઠીક મને મરવાનો રસ્તો બતાવો છો.” મને લાગે છે કે હું જેવમાં મરી જાઉં.” માંધીએ એ વખતે જે જવાને આપ્યો હતો એ જવાન આજે અમર બનવા પામ્યો છે. તેમણે ખડ-ખડા હારીને કહ્યું હતું, “હું જેવમાં મરી જાઉં તો હું તને જગદંબા માફક પૂછુ.” આજે આપણે સૌ જાણીએ છીએ તેમ કર્તુરમાં જેવમાં મર્યું પામ્યા છે, અને હિંદી જનતાના મુખે તે, ખરૂં જ, પરવ પોતાના

સૌભાગ્યમણિ મહાત્માજીના મુખે પણ ‘જગદંબા’ની મહાન ઉપમા પામી ગયા છે.

એ તેવા નાના કે મોટા, શુદ્ધજનના કે સંમગ ભારતના પ્રજોમાં એકનિષ્ઠાપૂર્વક તેમણે માંધીજીની આગેને શિરસાવધ ગણી છે. દરેક વાતમાં તેમનો પડો ગોળ ઝીલ્યો છે. શારીરિક કે માનસિક ઉપાધીઓ ને કળે તેમણે વેડ્યાં છે. નાની કે-મોટી હડતને ‘માખરે રહીને’ અનેકને પ્રેરણા આપી છે. માંધીજીની માન્યતાને તેમણે સદૈવ પોતાની માન્યતા તરીકે અપનાવી લીધી છે.

માંધીજીએ ત્યારે બ્રહ્મચર્ય પ્રતિજ્ઞા સ્વીકાર કર્યો ત્યારે ‘જરાપણ ક્યવાટ જતાવ્યા કે વાદવિવાદ ક્યાં વગર તેમણે પશુ એ પ્રતિજ્ઞા શ્રદ્ધાપૂર્વક બાદર કરી લીધો હતો, અને એ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકાર પછી બીજાઓની માફક માંધીજી પણ તેમને ‘બા’ના નામથી સંબોધતા એ તેમની મહત્તા મૂલ્ય છે.

શુદ્ધકર્મ અને વ્યવહારમાં કુશળ ‘બા’ પતિસેવા અને પતિભક્તિમાં લીન રહેતા. ‘બા’ વીરતામાં એકે પ્રસંગમાં પાછા પડ્યા નથી. સેવાભાવમાં નમ્રતા સેવનાર ‘બા’માં જોખમો ઉઠાવવાની વીરતા પણ અપૂર્વ હતી. તેઓ એક વીરાંગના તરીકે જાણી ગયા છે અને બીજાને તેવું જીવન જીવનાનો સંદેશ આપતા ગયા છે.

મોટા માણસ ગણાવું એ એક વાત છે, અને મોટા માણસના સહયુગ્ય જીવી જતા વના અને આચરણમાં મૂકના એ જુદી વાત છે. કર્તુરમાં આ બંને વસ્તુઓને દીપાવી છે. પોતાના સાદા આડંબરરહિત સ્નેહાળ અને સૌજન્યભર્યા તથા સેવાપરાપણ જીવનદારા એમણે આજની હિંદી સનારીઓ સમક્ષ સાદાર્થના સિદ્ધાંતો રજૂ કર્યા છે અને સાથે સાથે સેવાનો આદર્શ પણ રજૂ કર્યો છે.

‘આ’ની ખરી મહત્તા તો શ્રી. નિહાલસિંહ-
ના નીચેના ઉદ્દગારોમાં સ્પષ્ટ તરી આવે છે,
“ શ્રીમતી ગાંધી રામાયણમાંથી જ બહુ
ઉત્તરી બાંધેલ છે. એ પ્રાચીન મહાકાવ્યમાં
આપેના વર્ણનને જ એ આદર્શ છે.
મને કદી એવું નહોતું લાગતું કે હું સો વર્ષ
જીવીશ તો પણ આ જમાનામાં આવી આદર્શ
સ્ત્રી હું બેવા પામી શકીશ. ”

કેશનમાં ફસાઈ પડેલી, કૃત્રિમ સ્પર્ધામાં
રાચતી, શારીરિક ક્રોધજનતાને કેળવતી, પોતાનું જ
સુખ સાચવવામાં રમી પચી રહેતી, મિથ્યા
આશ્વર્યને અપનાવતી અને આર્થસભારીનાં

સ્વભાવને ભૂલી જઈ અર્વાચીન અપળા ગણ-
વામાં મોટા માનતી બહેનોએ કસ્તુરબાના
જીવનમાંથી મળેલું ધણું શીખવાનું છે. એ
તેઓ શીખે તો જરૂર તેમની કાયાપત્ત થઈ
ભવ તેમાં સદેહ નથી,

‘સુશુસ્કન્દરી’ વાંચનારાં બહેનો આ
‘આદર્શ અધીંગના’-સ્વ. કસ્તુરબાના આદ-
ર્શોને જોતે અને એ આદર્શો પોતાના જીવનમાં
હિતારે તો તેઓએ સ્વ. ને સાચી માનાન્નતિ
આપી ગણાશે. પ્રભુ સ્વ. કસ્તુરબાએ આદર્શ
અધીંગનાના આત્માને અમર શાંતિ અપે!

તમારા જીવનમાં-આવશ્યક જરૂરીયાત
તમારો જીવગીનો વીમો ઉતારાવો

ધી. કેસન્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

હેડ ઓફીસ : મુંબઈ

સ્થાપના : ૧૯૧૬

: સલામતી અને સફળતા :

ગુજરાતના

[૦] પુણું અને કાપથી અપંગતાના
લાભો.

નાના મોટા મામો અને કરજાઓમાં
એજન્સી બોરડેનાઈઝરો

[૦] અવનવા આકર્ષક પ્લાનો.

સારી દરમ્યાની નિમવાના છે.

[૦] ગેરંટી બોનસની યોજના.

[૦] વાર્ષિક પ્રિમિયમ પર વળતર.

— મનો યા લખો —

મેસર્સ પટેલ એન્ડ સન્સ

ગુજરાતના બોરડેનાઈઝરો સેક્રેટરી,

રાવપુરા :- વડોદરા.

દરેક ઘરમાં વસાવવા 'લાયક' સંસ્કારી પુસ્તકો

કુળરશી ધ. સંપત્તી
અન્ધરતો.

જર્મનીની રા. ૩૧.

આત્મકથા ૪-૪-૦૦

ઘરની રાણી ૧-૧૨-૦૦

સંસ્કારલક્ષ્મી ૧-૧૨-૦૦

જીવનસાથી ૪-૪-૦૦

ભવિષ્યવાણી

૩૧, ૧૩૩ વી. પી. દસ આના

તમારું ને તમારું કુટુંબી-

ઓલું કિસ્મત આ પુસ્તક

દ્વારા ઘેરઘેર જાણી લેવો.

ભારતજનની

કસ્તુરબા

સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર

બા અને બાપુની છ તસ્વીરો

તથા ગાંધીજીના મનોમન્યનને તાદરૂપ કરતાં

શ્રી. કનુ દેસાઈના ચિત્રો અને રવ. પુ. કસ્તુરમા-

ના સંપૂર્ણ જીવનની રૂપરેખા રજૂ કરતી

આ અલગથી પ્રિન્ટ કરેલ બાળ જ વસાવી લેવો.

ભાગ્યોદય

યાને

વ્યાપારી ભવિષ્ય

૩. ૫-૦-૦૦ વી. પી. દસ આ

તમાગ ભાગમાં શું છુપાયું

છે? તે આ પુસ્તક દ્વારા

જાણો. ૧૯૪૪ની સાલનો

માસવાર પરતારો. ર. સોનું,

ચાંદી, શેર, અજીરી, ખીચ

વિગેરે બજારોની તેજમરી

ની સાચી રૂપ ઉપરાંત

વેપારીને ઉપયોગી એવા

જ્યોતિષના દરેક દરેક

વિષયો આ અન્યથા

આપનામાં આવ્યા છે.

છેલ્લાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો

કસ્તુરબા	૧-૮-૦૦	ખાલી જોગો	૨-૮-૦૦	ખંભાળી જીવન અને
સાધના	૨-૦-૦૦	જર્મનીની આત્મકથા ૪-૪-૦૦		સાહિત્ય ૧-૦-૦૦
બાલુન પ્રવાસ	૩-૦-૦૦	ધર્મોત્તું ચિંતન ૫-૦-૦૦		વ્યાપારી ભવિષ્ય
કાલ્પ મંડીત	૩-૦-૦૦	ગાંધીજીને જન્મવંદના ૨-૧૨-૦૦		યાને ભાગ્યોદય ૫-૦-૦૦
ન્યા	૨-૦-૦૦	ભક્તિપ્રભા યાને તે કોણ ૩-૦-૦૦		ભવિષ્યવાણી ૧-૧૨-૦૦
જી	૫-૮-૦૦	શ્રી લક્ષ્મીસાધના ૧-૪-૦૦		હાથની ભાષા ૫-૦-૦૦
	૩-૮-૦૦	શ્રી સક્તિમદિમા ૧-૮-૦૦		શરીર સાધુદોષ ૩-૦-૦૦
પ્રજ્ઞતામાં પગલાં		પ્રજ્ઞતામાં પાસે ૧-૪-૦૦		પ્રમાણો ભાષ ૩-૦-૦૦
અને ખીજ વાતો ૩-૮-૦૦		તારામતી ૧-૪-૦૦		રત્નની અને મીજ વાતો ૧-૪-૦૦
મિલન ૨-૦-૦૦		જીવનસાથી ૪-૪-૦૦		પ્રતોત્સવ ૩-૦-૦૦
વારસદાર ૩-૦-૦૦		ઘરની રાણી ૧-૧૨-૦૦		વનિતા વિનોદ ૩-૮-૦૦
શ્રીમતી સીતા ૩-૮-૦૦		સંસ્કારલક્ષ્મી ૧-૧૨-૦૦		ભાષામહેન ૩-૮-૦૦
અભિમાન ૩-૦-૦૦		ભાતભાતનું ભરતકામ ૧-૦-૦૦		ભાષી ૩-૮-૦૦
ચંદ્રવાણી ૨-૦-૦૦		આત્મચર્ચા, ભા. ૧-૨ ૩-૦-૦૦		એને ચરણે ૧-૪-૦૦
ભારતી ૨-૮-૦૦		માનવદેશ ૧-૮-૦૦		લગ્નનો આનંદ ૩-૧૨-૦૦
				વાતસ્યાયન કામસૂત્ર ૧-૧૨-૦૦

આજના કપરા કાળમાં ત્યારે કાળગતી અતિ દારણ જેવે અને મોતવારી આવી રહી છે ત્યારે પણ આવાં ઉત્તમ ગ્રંથોનાં નવા પ્રકાશનો રજૂ કરવામાં આવે છે તે ખરેખર પ્રશંસા અને અભિનંદનપાત્ર છે.

— આપનો સેર આજે જ વસાવી લેવો. લખો યા મળો —

એન. એમ. ઠક્કર એન્ડ કું.

બુક્સેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ
૧૪૦ મિન્સેસ સ્ટ્રીટ,

કુમુદિની

★

*એવું નામ તો હતું કનુભાઈ, પણ દેખે વાને અને શુભે હતા કથીર સરખા-કહેવાતા કુળવાન એટલે ઉપરા છાપરી કન્યાનાં ભાગાં આવતાં; કન્યાને એ ન ગમતા છતાં કનુભાઈ 'નથી ગમતી' કહી એ ભાગાં પાછાં વાળતા. એવાય કનુભાઈ આખરે કુન્દન સરખી કુમુદને પરણ્યા; એના જીવનપગથારને પહેલે પગથિયેથી જ એના પગ ડગમગવા લાગ્યા, એણે એ જીવનનો ત્યાગ કર્યો અને સ્વયંસ્વીકૃત કૌભાઈ 'અહણુ કયું'; ખાળ-વિહોણી એ અનેક બાળકોની કલાદાતા માતા બની અને આખરે એ ખરી કલિકા-કલાકારિણી બની.

● લેખક : શ્રી. બાળકૃષ્ણ બેરડી

કુમુભાઈનું લગ્ન લગભગ કાચદાગાજ ન થયું હતું ! શીળાના સાઠાથી છવાયેલાં એડેરાં, ભયભીત નગર, કાળા ધોળા મિશ્રણ થયેલા વાળની વધતી જતી દાઢીની હલમત, લાંબી હડપચી, ખેડેલા ગાસ-એ 'બધા પંર કલશની જેમ માથે ગોમતી લાંબી ચોટલી એ બધું તેના લગ્નની વાત મુખી બહાર કાઢી નાખવાને માટે જવાબદાર હતું.

પ્રથમ કેટલીક વાર કન્યાઓનાં ભાગાં આવતાં, કેમકે કુલ ગમે તેનું તોયે કનુભાઈ માસિક અઠાર રૂપિયાનો પગારદાર હોઈ વરમાં ગણાતો. અને હિંદુસ્થાનમાં ગરીબ કન્યાઓ અને તેમનાં ગરજલા માન્યાં જોઈ પડેલાં છે ?

પાડોશમાં જ એક પોસ્ટ માસ્ટર રહેતા હતા. તેની પત્ની મુલબાને આ કનુભાઈની ખાતરમાં કોણ જાણે કેમ-પણ બહુ રસ પડતો. ન્યારે ન્યારે તે ઉપલા માળની બારીમાં બેસી રહેતી ત્યારે ત્યારે કનુભાઈના ઘરમાં થતી દરેક હીલચાલ તેના જોવામાં આવતી.

કોઈ કાળો તો કોઈ લૂચી લંગડી, કોઈ તદ્દન બાધા જેવી દેખાતી-એવી એવી કન્યાઓ

કનુભાઈની પસંદગી માટે આવતી. વખતો-વખત લાલ ચટક ચહા બનતી, મેકી દાટ શેરંછ આપડીને પથરાતી; દરેક વખત પતાસાં, ખારેકો કે ગોળના પડીઆ હાગર થતા. દીકરાનું પર ઊભું રહે એવી આશામાં કનુભાઈની વૃદ્ધ મા હરકોરની આંખમાં આંનંદનાં આંસુ ઉભરાતાં; અને તે પૂરાં ટપકી રહે તે પહેલાં તો 'કન્યા પસંદ નથી' એવો ઉત્તર સાંભળતાં તે જ આંસુ પાંખાં દુઃખનાં બની જતાં. 'હરકોરવડુ યીગઈ જતી ને કહેતી. "ત્યારે છું શું મેરો રૂપનો કટકો છું ? ગરીબ ઘેર તો એવી કાળીકુમડી કન્યા જ સોનાની-ચરીરે સારી, હોય એટલું નેહએ."

હમેશાં સંભળાતા આ શબ્દોથી સુખઆના કાન ટેવાઈ મથા હતાં.

કનુભાઈ પણ લગ્નનું કાંઈ ચોક્કું નહિ પડતું જણાતાં બીજામત્રિત્રા લઈ બેઠા હતા કે મારી બહેન શાંતાનું લગ્ન નક્કી ન થાય ત્યાં મુન્ની મારે લગ્ન જ નથી કરવું અને એ રીતે તે પોતાની ઉણપ ઠાંકવાનો પત્ત કરતો હતો.

મુલબાએ આ વાત સાંભળી ત્યારે તે એકી બેઠી હતી તો પણ તેને હસવું આવ્યું.

“ ગરીબાએ લીધે ગિયારાના લખતું લખાણ જાય છે ! એ વિષય પર તો લેખો લખાવા જોઈએ-વાર્તાઓ, નવલિકાઓ લખાવી જોઈએ ત્યારે સમાજને ખબર પડે કે ગરીબાઈ કેટલી ભયંકર વસ્તુ છે ?-આવા આવા વિચારોથી તેનું મન ભરાઈ જતું છતાં કાગળ લઈ લખવા બેસતી ત્યારે એક અક્ષર પણ લખતો નહિ !

એવામાં સુલભાના પતિ વિનુભાઈની થોડા વખત માટે બદલી થવાની વાત સંભળાઈ. પોસ્ટમાસ્ટરની નોકરીનું શું પૂછ્યું ? દર ત્રણ વરસે નવી નવી ફનીઆ ને નવા નવા પાડોશ જોવાના મળે ! વિનુભાઈનો સ્વભાવ પણ બહુ મનનો હતો. પોતાના ગાંઠના પૈસા ખર્ચાને પણ ચઢાપાણીની મીઠાસ તેને ત્યાં હંમેશાં જામેલી જ રહેતી. તેથી તેને મિત્ર-મંડળની ખોટ ન હતી ! અને વિનુભાઈ બદલી થતાં જવા તૈયાર થાય એટલે સૌને માફ લાગતું.

કનુભાઈની બા હરકોર ગરીબ સ્થિતિની હતી તેથી સર અવસરે સુલભા તેને પોતાને ત્યાં બોલાવતી અને એ પણ તેને આનંદથી કમકામમાં મદદ કરતી આથી તેમની વચ્ચે સારો સંબંધ બંધાયો હતો, એટલે તેણે પણ એ લોકોના જતાં પહેલાં એક દિવસ અગાઉ સુલભાને પોતાને ત્યાં ચઢાપાણી માટે બોલાવી !

તેણે મેલી દાદ શેત્રી જાદગીને પાવરી દીધી અને સુલભા તેના પર ગોઠવાઈ જતાં હરકોર પામે આવી બેસી “ બહુ સાફ થયું, સુલભાએન ! તમે આવ્યાં તે. ”

૨

સુલભાએ રિમત કરી ઉભાં જ રહી આજાર માન્યો પણ હરકોરનું હૃદય ઉજાળા મારી રહ્યું હતું. તે બોલી “ હમણાં જ મારા કનુ માટે એક કન્યા આવવાની છે-તે તમે

તમારી બાબીને જોઈ લેજો બા-કહે છે તો ખરા કે છોકરી સારી ફટકી છે—”

સુલભા હસી. “ પણ કનુભાઈ પસંદ કરશે તો ને ? એમને તો જાણે રંગા-ઉર્વશી જોઈએ. ”

કનુભાઈ પાસે જ ગેઠો હતો. તેના હાથાર મો પર હાથ તરવડું. મોટા મોટા દાંત બહાર દેખાવા લાગ્યા. ‘ભયભીત નજરમાં પણ સહજ આનંદની છાયા મળી. તે બોલ્યો, “ ના, ના, સુલભાએન ! એમાં તમારી સમજદાર છે. હું બહુધા નાપસંદ કોઈને જ કહેતો નથી- ને તે શા પર કહું ? મારી પાસે કાંઈ પૈસો છે ! જમીન જગીર છે કે મોટી અમલદારી છે ! આપણા નસીબમાં તો કારકુનીના ઘસડ-બોરો જ તાણવાનો લખ્યો છે-હાં પણ કહેવાની મતલમ એવી કે ઘણી વાર સામા પક્ષની જ ના આવે છે ! ”

એવામાં દાદર પર, પગરવ સંભળાયો. એક વયોવૃદ્ધ ડોસો એની જુખરી નજરે તેને પ્રથમ અંદર આવ્યો. પછી મોટર ફાઈનર શાઈટો અને મેવાં કપડાં ખહેરેલો ખીંતે એક સ્થામનલુઈ સુવક અંદર દાખલ થયો- અને પાછળ પાછળ એક છોકરી પણ આવી.

સુલભાની નજર આખા સરઘસ પર જવા છતાં તે છોકરી પર ખાસ ચોંટી ગઈ. “ વાહ, ઠેવી સરસ ઉજળીફટક છોકરી છે ! આંખ, નાક, કાળા ચળકતા વાળ-કેટલાં આકર્ષક છે ! શરીરે દાગીના લગલગ નહિ જેવા જ છે તો પણ સાચા સ્ત્રી-દર્શને કાંઈ સમવટની જરૂર હોય ખરી ? ”

સુલભાએ વિચારમાં જ ખીંચ બાબુએ નજર ફેરવી તો કનુભાઈની જુખાળવી નજર કન્યા પર ચોંટી ગયેલી જણાઈ ! સુલભાને મનમાં કાંઈ કાંઈ થયું હતું. તાસકમ્પાથી એક લવંગ લાઈ મોમાં નાખતાં તેણે પૂછ્યું, “ તમારું નામ શું છે ? ”

“કુસુમ-કુસુમિની ?”

“ક્યાં સુધી બપુમાં છે ? નામ તો સરસ છે હેં !”

“‘ગુન્જાતી છઠી ચોપડી.”

“હંમર કેટલી ?”

“સોળ.”

“બાઇબેન છે કે ? ઘરમાં ખીલું કોણ કોણ છે ? આપા શું કામ કરે છે ?”

“આપા અને બાઇ છે. ખીલું તો કોણ નથી. આપાને વીસ રૂપીઆની નોકરી હતી, પણ હમણાં કમી થયા છે—બાઇ મોટર ક્રાઇવર છે—”

“આપા કેમ કમી થયા છે, વાર ?”

તેની નજરમાં તિરકાર અને દુઃખની છાયા તરવરી. તે કાંઈ પણ બોલ્યા આત્યા વિના નીચું જોઇ રહી.

સુલભાને જરા પોતાની જાત પર કોઈ ચડ્યો “વિચારી સકળમાં સપડાઈ એટલે મારાથી તેના પર વાલણની માફક પ્રશ્નપર-પરાની તરાપ મરાય ?—”

તેણે યજુ સરે તે પ્રસંગ દાખતાં પૂછ્યું “વાર જોન, તમને ખાસ જોખ શાનો છે ?”

“ગાવાનો.”

“સાફ ગાતાં આવડે છે ?”

“સાધારણ, પેટી પર ઠીક આવડે છે.”

“ક્યા શીખ્યાં હતાં ?”

“ખાસ શીખી નથી; પણ મારી એક ખડેનપણી સરસાને સાં ફોનોમાફ, રેડીઓ અને વાગની પેટી બધું છે. ત્યાં હું ઘણી વાર જતી. તેથી આવડવા માંડ્યું. અને થોડું સરસાએ શીખવ્યું.”

સુલભાએ કનુભાઇ સાથું જોઇ કહ્યું, “કેમ, પેટી મંગાવું આપણે ત્યાંથી ?”

મનમાં આનંદનાં ગલગલિયાં થતાં હોય એમ કનુભાઇ હસતાં હસતાં બોલ્યા, “હા, હા વળી.”

સુલભાને ચીડ ચડી હતો સ્વરસ જોવા રહી. વાગની પેટી આવી. જોખીને કુખદે શરૂ મીવાવ્યા અને ગાત્રીય પદ્ધતિએ આ-થી શરૂઆત કરી—સ્વર મીઠો હતો.

૩

વીજલડી રે હમાં ને રહો તો,
હરની પૂછ' એક વાતલડી રે—
કાચલડી રે હમાં ને રહો તો
કિતની પૂછ' એક વાતલડી રે—
કીનના કીનનાયે અજવાળાં આપીઆ,
અંધારી કેમ કીધી રાતલડી રે—વીજલડી રે.

x x x

સુલભાનું ચિત્ત આકુળઆકુળ થઇ ગયું ! કેટલીક વાર સુધી તો કુસુમિનીની ગમગીન સ્વરમાળા તેના કાનમાં યજી રહી. કેટલો કેમજ કંઈ ? કેવો સરસ બાય ! આવી સુશુલતી અને રૂપવતી કુસુમનાં કનુભાઇ સાથે લગ્ન—હર, હર ! કાગડાની કેટિ ! દહીંચક ? એ વિચારેજ સુલભાને ચીડ ચડી. કાલે તેમ કરી આ લગ્ન તોડી નાખવાનો સાહસિક વિચાર પણ એક વાર તેના મનમાં આવી ગયો ! તેણે ઉચું જોયું તો, કુસુમિનીની નીચી વજેથી આંખમાંથી અણુ ટપકી તેના ગાન પર ચળકતાં જણાયાં. સુલભાને મનમાં, ઘણો ચાલુચણાદ થયો !

ખીન્ને દિવસે સુલભાએ તે મામ જોડ્યું. કનુભાઇ વિદાય આપવા આવ્યો હતો, પણ તેની ગરીબડી, બેડોળ મુંખસુદાની આંકમાંથી ચરીસાની જેમ સુલભાને કુસુમિનીનું કરમાયવું નિસ્તેજ મુખકમળ ચોખ્ખું જણાવું હતું.

મોટર ઉપડવાની તૈયારી થતાં ક્રાઇવરે મહાન ચાલુ ક્યું. સુલભાએ કનુભાઇ સામે જોઇ કહ્યું. “કનુભાઇ !...”

પણ આમજ તેનાથી કાંઈ જોડણું નહિ, કનુભાઇ પામે આનંદાં બોલ્યા “સુલભા-જેન, લગ્ન પર જરૂર આવજો લો—કીમતી

આવશેજ-કાલવાળી કન્યાનુંજ નક્કી થઈ ગયું છે, આવજો હો-જર-”

મહેશ્વર સુલભાને કુમુદિની સાથે શો સંબંધ હતો છતાં આ વધામણી તેને કુમુદના મ્નાનના સમાચાર સમીજ લાગી ! મનમાં બળે વજ્રપાત થયો, તે જેમ તેમ લાગણીઓ દર્શાવી બોલીઃ “ ઉપરથી પાછી પરબજી લેવાની કે ? તમારો વાંકડો ? ”

“ હં હે—” કનુભાઈ દાંત બહાર કાઢતાં હસ્યો.

“ તે તો ક્યાંથી આપે ? મારા કરતાં તો એ લોકો વધારે ગરીબ છે-આપ બેંકમાં કારકુન હતા ત્યાં પૈસાની અદ્રશતાદરી કરી-પણ થોડામાં પતી ગયું એટલે માત્ર નોકરી ગઈ-ધરમાં જે કાંઈ હતું તે વેચીસારી પૈસા તો ભરવા પડ્યા ! મારો સાથો છે તે કહીતર છે, તેને પંદર રૂપીઆ માંડ મળે છે, પણ તેનામાં અઢાવીસ અવગુણ છે એટલે બને તરફથી બધો ખર્ચ મારે જ ઉપાડવાનો છે-આવજો હો—

મોટરનો ભરૂર અવાજ થયો. મશીન ચાલુ થતાં પૈડાં ચક્કર ચક્કર કરવા લાગ્યાં ને તે સાથે સુલભાનું માથું પણ કરવા લાગ્યું. “ મારો નાનો ભાઈ હોત કે હીઅર હોત તો હું કુમુદિનીને ખાસ મહેનત કરી પરણાવી દેત-પણ આ કનુભાઈ અને ગંદકી કુમુદ-હર, હર ! આ જોડી જિવારાના નમીજમાં વિદાતાએ લખી ?—

બીજાના કે ક્યાં જો રહો તો

હરની પેંથ એક વાતલણ રે.

મોટરના પૈડાંના ચરચરાટમાંથી એ કુમુદના ગાયેલા કરણુ ગીતનાં અદિલનો નીકળતાં સુલભાના કાને ઝુંજવા લાગ્યાં—

“ શો હિંદુ સંસાર—” તે હિંદુ વિચારમાં ઉતરી પડી.

લગભગ સાત આઠ વરસે સુલભાને એજ મીઝાગામમાં બદલી થતાં પાછું આવવાનું થયું. તેનાં એળખાતાં ઘરો અને પરિચિત ચહેરા જોતાં તે પ્રસન્ન થઈ ગઈ ! પહેલાં જે મણુ માળનું મકાન રાખ્યું હતું તેનું તે જ મકાન તેમને આ વખતે પણ મળવાનું હતું, આથી ઘણે દિવસે તેને બળે પોતાના ખીચરમાં જ આવી હોય એમ લાગ્યું. કનુભાઈ હજી તેજ ઘરમાં રહેતો હશે ? ને પેલી કુમુદ ?

તેણે પોતાના મકાનમાં મેડા પર જઈ બેઠાબેઠા આરીઓ ઉધાડી-તો કનુભાઈ એક બાલકને રમાડતો હતો ! એ દૃશ્ય જોઈ સુલભા ચકિત થઈ ગઈ, તેની આગુબાગુ ચારપાંચ છોકરાં કુદાકુદ કરતાં હતાં. બધાંય કાળા કાળાં-સીસમના કકડા-ને ખેડેલાં નાક-ચીખાં ચટકાં-મેલાં ઘેલાં કપડાં-અને કનુભાઈ પર આવી પડેલી જુદાવરણ રમણ દેખાતી હતી ! આ બધું જોતાં સુલભાના મનમાં વિચારોની દોડદોડ થઈ રહીઃ “ શું ? શું ? મોટર કુમુદનાં આ બોગડા જેવાં છોકરાં ? પણ કુમુદ તો કાંઈ દેખાતી નથી—” ડોશીમા તો મરી ગયાં એમ સાંભળ્યું હતું.

પણ કુમુદિની ? એ સુખી થઈ હશે ? કનુભાઈ તો કૃતકૃત્ય થયેલા બહુાય છે, પણ આવો અવ્યવસ્થિત સંસાર ? આવી અવ્યવસ્થા કુમુદ જેવી શ્રદિધુને ગમે ખરી ? ઠેર ઠેર કચરો, છોકરાનાં મેલાં ફાટલાં ટુટલાં કપડાં એ સર્વ અન્તઃઅન્તતાની સાક્ષી પૂરે છે ! વળી સરસામાનયો ખીચોખીચ ભરેલા ખૂણા, ધૂમાડીઆ ચૂસો ! શું કુમુદ જેવી દેખાવડી અને સ્વચ્છ મુઠકા છોકરીએ સંસારની આવી અવકાળા કરી હશે ?—

બારી બંધ કરી સુલભાએ તે કરણુ દૃશ્ય

પર પડેા પાડી દીધો. પણ તેના વિચારપટ પર તો પડેા ન જ પડી શક્યો.

સુલભાને વૃંદા નામે છ વરસની છોકરી હતી. તેના સ્વર બહુ મોડો હતો અને ગાવાની તેને ઘણી હોંશ હતી ! તેથી એક દિવસ સુલભાએ પતિ આગળ વાત છેડી “ કહ્યું છું, આપણી વૃંદાને સંગીતની તાલીમ આપી હોય તો ? ”

“ ઘણું સાહે,” વિનુભાઈએ સંમતિ આપી. સુલભાની સખી સુમિત્રાની દીકરી ખિંદુ સંગીત કલાસમાં જતી હતી એ તે જાણતી હતી. તેથી એક વાર વૃંદાને લઈ સુલભા સુમિત્રાને ત્યાં એક જાડી બોદસ આમળીત્તી બે ત્રણ છોકરાં લઈને બેઠી હતી તેને બતાવતાં સુમિત્રા બોલી : “ આ તમારી પાછળ કનુભાઈ કારકુન રહે છે ને તેમનાં વડુ ચંચળબેન—ને ચંચળબેન ! આ હમણાં નવા પોસ્ટ માસ્ટર સાહેબ આપ્યા છે ને—તમારી બાળમાં જ રહે છે તેમનાં પત્ની સુલભાબેન—”

સુલભાએ ગ્રિમત કહ્યું “ અને નેનો વિકટ રિમત હાસ્યથી ચંચળે જવાબ આપ્યો ! ફેટીક વારે તે તો પોતાનું લાવકરકર લઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ. પરંતુ ત્યાં સુધી મનમાં બળાકારે દબાવી રાખેલો ઉમરો બહાર કાઢતાં લાગતી જ સુલભા બોલી “ કનુભાઈ બીજી વાર પરણ્યા એમ ? ”

“ હા વળી. ”

“ ને પહેલી વારની ? બિચારી મરી ગઈ કે શું ? છૂટી બિચારી—”

સુમિત્રા હસી “ ના રે, એ તો રાં-નહારી નીકળી તે તેને કાઢી મૂકી, કનુભાઈએ ફરીવાર લગ્ન કહ્યું. ”

“ કુમુદિની—નહારી નીકળી ? ” સુલભાને એ વાત અશક્ય લાગી. તે બોલી : “ હમણાં એ ક્યાં છે ? ”

સુમિત્રા મસ્કરીમાં બોલી “ કેમ, તારે

મળ્યું છે ? તો જણે, તપાસ કરીશું, સાંભળવા પ્રમાણે તો તેણે સુખાઈ કે વડોદરા જેવા શહેરમાં જ દુકાન કાઢી છે, પણ તારી વૃંદાને તારે સંગીત કલાસમાં દાખલ કરવી છે ને—તો ચાલ ત્યાં તો જઈ આવીએ ?

કલિકાબેન બહુ બધી અને મુલિયવ બાઈ છે. કેટલું સરસ નામ છે, અને માત્ર છોકરીએને જ શીખવે છે—લગભગ વીસ છોકરીઓ અત્યારે એમના વર્ગમાં છે. ”

“ શી કેટલી રાખી છે ? ”

“ અડી રૂપિયા—એ કાંઈ વધારે કહેવાય ? ”

“ નહિ રતો. એકલી છોકરીઓ પર નબાવવાનું એટલે ? ”

આમ વાતો કરતાં કરતાં ઉભય સખીઓ બહાર નીકળી રોશન રોડ તરફ જવા લાગી.

૫

કેટલુંક ચાલ્યા પછી સુલભા અને સુમિત્રા એક નાનકડા પથુ ધારીલા મકાન આગળ આવી થોભી—ગારણે પાટીઈ લટકતું હતું :

“ કલિકા ” સંગીત વિશાળ

મીઆગામ.

ઉભય સખીઓ અંદર પેઠી, બહારના દીવાનખાનામાં એક બે સાદા બાંકડા તથા બેચાર પુરમીઓ પડી હતી. ત્યાં જઈ તેમણે આસન લીધું અને ટેબલ પર પડેલી ઘંટડી વગાડતાં પેઠીક વારે એક સુવતી બહાર આવી. વર્ણુ ગૌર હતો; આંખો પેરી હતી, મુખમુગ્ધ ચળકતી હતી.

સુલભાની પર્વચ્યુતિ કંઈક તાઝ થવા લાગી—ને આશ્ચર્યચકિત થઈ મનમાં જ બબડી “ ઓ હો, આ તો કમુદ ! સકેદ સાડી અને સુંદર સાદા બ્લાઝિંગમાં પણ કેટલી મનોહર લાગે છે ? ”

સુલભાએ ગભરાઈ જતા પૃથ્વું. “ કલિકા—બેન—ક્યાં છે ? ”

તે બોલી “ હું જ કલિકા, કેમ મુનિના-
બેન ? એમની જ દોકરીને વર્ગમાં દાખલ
કરનાની છે ને ? ”

મુલબા દિગ્મુદ થઈ ગઈ, તેનેઈ કલિકા
બોલી, “ કેમ બેન, બહુ હંડા વિચારમાં
પડી ગયા ? આપણે તો ઝોળખાણુ છે હોં-
યાદ કરી રાખજો-હાથે પાછલી યાદદાસ્ત તાજી
કગવવા હું તમારી પાસે આવીશ. ” એટલું
કહી તે મુગ્ધ મૂકુ હતી.

“ અહા ! તે જ મિત્ર-મધુર હાસ્ય ! ”
મુલબા મનમાં ગણગણી. તેણે મૂળાં મૂળાં
કલિકાની ધમ્મજાને સંમતિ આપી.

બીજો દિવસે બપોરે ખરેખર કલિકા
મુલબાને ત્યાં આવી પહોંચી ! ચહા નાસ્તો
બધુ રીતસર ઉકલી ગયા પછી તે બોલી,
“ મુલબાબેન, આજ મુધીમા મારા પ્રત્યે
સહાનુભૂતિ માત્ર તમારી નજરમાં જ મને
દેખાઈ છે એટલે જ મને એમ થયું કે મારા
સંબંધમાં બીજી કોઈ ગમે તેમ તમને કહે ને
મારા પરથી તમારું મન ઉતરી જાય તે પહેલાં
જ તમને મળી શેવું—”

“ પણ મેં સાંભળી તે વાત સાચી ?
તને કનુભાઈએ કાઢી મૂકી ! કુમુદ ? ”

“ કોણ ? એ કાઢી મૂકે ? ” પાછલી
બારીમાંથી કનુભાઈના ઘર સામે નજર કરતાં
કલિકા ખડખડાટ હસતા બોલી “ અને
કાઢી મૂકે તો પણ મને અહીં શું ગમે એવું
હતું ? વળી ! પતિ એ સ્ત્રીનું સર્વસ્વ-એ
વાત ખરી, પણ તેથી તેના પ્રત્યે પતિનો
કાંઈ પણ પ્રેમ-મમતા તો હોવા જોઈએ ને ?
મારા બાપાએ પોતાના હાથે એમના પાપનો
ખાડો બોલ્યો, મારો ભાઈ ખરાબ બ્રહ્મને
ચડી ગયો પછી મારે કોના મોં સામું જોવાનું
ગળું ? પતિ મારે તો મને એવો તિરસ્કાર
હતો કે તેના સામું જોવાનું પણ મને ગમતું
નહિ. શા એમના દિહાર ને શાં કપડાં ? કેટલો

ગંડવાડ ! વિચારો પણ કેટલા ચઢાત ? મને
તો એમની શિકવ જોતાં જ કમકમાં આવતાં.
હાથ પગ બાંધી બાપ ને ભાઈએ મને આ
ગલીચ માણસના ગળામાં બાંધી હતી !—
એના કરતાં તો હું જિંદગીભર કુંવારી રહી
હોત તો બહેતર હતું એવું મને ધણીવાર થતું.
કોઈવાર કોઈવાર તો કુવો હવાડો કરવાનું
મન થઈ જતું—ગમે તેમ કરીને પણ, આ
પાપી ગણસની નજરમાંથી છટવા મારું મને
તલપી રહ્યું હતું. તેને શ્વાસ ચડી જવાથી
તે સહજ થોભી અને પામે પડેલા ગલાસમાંથી
એક પાણીનો ઘૂંટડો મળે ઉતાર્યો.

૬

મુલબા છક થઈ ગઈ, તેણે કહી કપડાં,
બધો સ્વરે છતાં વ્હાવસોભા બાવથી કહ્યું
“ પણ પતિને મારે આનું હિંદુ-પત્નીથી
બોલાય કે ? ”

કલિકા દાંત પડે હોઠ કચડતાં બોલી:
“ એજ વાત છે ને બેન ! સનાતની હિંદુ
જન એટલેજ સ્ત્રીજીવનેનો વજ્રભેષ ! જીવ-
નમાં તે એકવાર ચોંટી ગયો કે સ્ત્રીજીવનના
ચૂરેચૂરા થઈ જાય તો પણ તે ઔગલિક (૧)
અધીરો ભાવ પ્રદેશમાંથી બહાર પણ બૂરી
ન ગટે ‘—જો એવાં શાં પાપ ક્યો’ હશે તે
દુનોઆએ જાતવ કરેલી આ માપાવી મતિ
સામે જ ધમિરે મારૂં પાનું પાડયું ?—બેન !
એ પહેલું પાનું ‘ ગોવર્ધનરામ ’ની કુમુદ,
બધે સુધારી શકી હોય-પણ હું તો ન જ
સુધારી શકી ! મારા એ કહેવાતા પતિનો
સહવાસ સ્વીકારી કદિ પણ મારા દેહને મે
બ્રષ્ટ ક્યો નથી—એક દિવસ પણ નહિ-પરણી
તેને બીજેજ દિવસે હું મારી માશીને ત્યાં
રહેવા ગઈ ને ત્યાંથી જાનીમાની મુલાકા
નાસી ગઈ. ”

મુલબા આશ્ચર્યથી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. “ શું

આ ગરીબડી દેખાતી કુસુમનું આટલું સાદસ, આટલી હિંમત ? ”

“ પછી મેં મહેનત મજૂરી કર્યા ચાંડી ”
કનિકાએ પોતાની કરણ કથા ચાલુ રાખી.
“ એક શેઠને ત્યાં રમેશભાઈ તરીકે રહી
ત્યાં ત્યાં મારો આ આછાપાતળા રૂપને લીધે
બોડોક ત્રાસ વેઠવો પડતો, પણ મન મગજૂત
હોવાથી મેં જેમ તેમ નબાવ્યું. પછી મને
અબગ પડી કે કનુભાઈએ કરી લગ્ન કર્યું છે.
મને બહુ જ સાડું લાગ્યું કે માફ જગડ્યું
તો બહે, - પણ એમનો સંસાર સુખી થાય
તેમા પણ મને આનંદ છે. ” - એટલું કહી
તેણે હસતાં હસતાં બારીમાંથી આગળી કરી
જતાવ્યું “ નેથોને એમનો આદર્શ સંસાર
પત્ની બૂમો પાડે છે, કનુભાઈ વાચારીથી
છોકરાને વાગદરતી ઉચકે છે અને આખું
ધર જાણે ખાઈ ખાઈ કરી રહ્યું છે. ”

“ ગરીબ લોકોને તું આટલા તુચ્છ માને
છે કુસુમ ? ”

સુલભાના શબ્દોમા ચોખ્ખોડપકો જણાતો
હતો.

“ ગરીબને હું તુચ્છ માનું ? એવું કાણ
કહે છે ? હું મોટે જ કયા ગરીબ નથી ?
પણ છોકરા કન્ધા પસંદ કરે તે વખતે તેની
જ પસંદગીની જગ્યા વલેલ જોડાય અને તેની
નંદે તેવી જોડખાપણ હોય તે કન્યાએ નબાવી
યેવી એમ ? કનુભાઈમાં સદંજ પણ ગસિકતા
જેવું હોત ? દેખાતે ડાળે જગા પણ ઠીક
હોત-રત્તિ અને વિચારો સદંજ પણ આગળ
વધેતા હોત તો હું તેમના ગમે, તેવા ગરીબ
સંસારને પણ નંદનવન સમ જનાવી દેત ?
પણ તેમનામા તમે એવા કયા ગુણ નેચા કે
તેમાં માઝ જિત જરા પણ ચોટે ? મને તે
જરાયે ગમતા નહિ. ” કનિકાએ છેલ્લા
વાક્યની ઠાણ જાણે કેમ પુનરાવૃત્તિ કરી.

“ તો પછી પરણી શું કરવા ? તે જ

વખતે ગમે તેમ કરી નામી છટવું લેવું ને ?
પાછળથી આવું કરવા હગતા ? ” સુલભાએ
સ્વાભાવિક વાત કરી.

“ તે ન જાની શક્યુ, ખેન ? તે વખતે
રહી રહીને મારી આખો સૂઝ ગઈ હતી !
પણ બાપ અને ભાઈ બંને આખમા તેમ
આંજ આ કોર વજલેય મારા કંકુ વિડોણા
કપાળે લખવા ટાપી ન્યા હતા-તે તેમણે
તેમનું ધાર્યું કર્યું. ” કનિકાના છેલ્લા ઉદ્દ-
ગારોમા ચોક્કળી નિગળા જણાતી હતી

સદંજ વિચાર કરી સુલભા બોલી “ પણ
કનુભાઈનો સંસાર તો પાછો ઉમેા થયો,
તને તરછોડીને પણ તે તો અજ નિંદાને
પાત્ર નથી ને ? તું અપડી ગઈ-કેવળ મૂર્ખતા
કરી કાયમનું નિર્માલ્ય જીવન હાથે કરી
વડોરી લીધું. ”

૭

કનિકાએ સુલભાના બંને હાથ પકડી
લીધા અને વ્યાકુળતાથી તે બોલી “ સુલભા-
ખેન ! ખરેખર, તમને એવું જ લાગે છે ?
પરંતુ એમણે મને નથી તરછોડી-મે જ એમને
તરછોડ્યા છે-એ માણસ વચ્ચે એમ કહેનાય
નહિ પણ તમારા આગળ ચોરી છે ? - એટલે
વસ્તુસ્થિતિ આરી છે ? આવી નિર્માલ્ય
સંસાર ચનાવી જીવવા કગતા માફ અત્યારનું
જીવન જગા પણ જોડું નથી ? નિર્માલ્ય જીવન
કયું ? તમે જ કહોને, હું માનપ્રતિજ્ઞાથી
ચારીસ પચાસ રૂપિયા પેદા કરું છું, મારી
લવિતકતા-સગીતની આગધના-મેવા કરી
શકું છું-એમાં માફું શું ? ”

“ પણ સંસારમુખનો, આનંદ-માલત્ય
બાવક કે પતિપ્રેમ એ બધું તો તેં ગુમાવ્યું
જ કહેવાયને ? ” સુલભાએ હવે મુદાની
રગ પકડી.

“ હા, પણ હું એરી એકલી એાળી જ

હું ? ધણીએ બાળવિધવાઓ એવું જીવન નથી ગુન્નરતી ! ધણીએ પ્રોઠ કુમારિકાઓ આજન્મ કુંવારી રહે છે ને ! સંસારની એ દિશા આપણા બાળ્યમાં નહિ ન હોય ! શ્રદ્ધિળીની ભૂમિકા જીવનમાં બળત્વવાનું બાળ્યમાં નહિ લખાયું હોય ! દાપરેગવાળાં માણસો પણ રાગીષ્ટ ફેરસા બંધ કરી જીવન વીતાવે છે ને ! તો પછી જીવનમાંથી આ બર્જારિત દુઃખદાયક ભાગ જુદી જગ્યામાં શી દરકત છે ! તે ગુણની બાળ્ય આપણા માટે પ્રભુએ સરજત નહિ હોય એમ માનવામાં શું દુઃખ છે !

મુલબાની આંખમાંથી અશ્રુ સરી પડ્યાં. તે બોલી : “ કમુદ, કું એક ખાસ વાત પ્રજ્ઞું છું—તે સીઝાલ્ય નહિ—પણ તારા જીવનમાં પ્રેમનું વાષટોળ કદિ ઉત્પત્ત નહિ થાય એમ તું માને છે ? ”

કલિકા ખિન્ન હાસ્ય કરતાં બોલી. “તેવો પ્રસંગ પણ ઉપસ્થિત થયો હતો ! પણ કનુમાર્ક બીજી વાર પરણી શક્યા; પુનઃ સંસાર કરવા મળ્યા, પાણી પર પડતી રેખાની માફક તેમના પવેના જગતની વાત લોકોના મનમાંથી ક્યારનીયે વીસરાઈ ગઈ. તો પણ આ બન્નમાં પહેલાં લગ્નના વચ્ચેખથી મારો તો બચાવ નથી ! એક સુંદર યુવક હતો. કેટલો ગુણવાન, કેટલો મોડક ! અને તે મને આહતો હતો.—પણ હામરથી રંગાયલા પાટીઆ પર બીજું ચિત્ર આલેખવાની આજ્ઞા રાખી શકાય ખરી !—અને તે શક્ય પણ થાય !

નિખુરતાથી મેં તેના હૃદયના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા. બધે તેમ કરવાની અને દરજ પડી. કદાચ એ મારા મનની દુર્બળતા પણ હશે !—”

તેની સુંદર આંખમાંથીયે અશ્રુજિન્દુ નીકળી ગયા પર પડ્યાં. તેનો કંઈ રૂપાર્થ જતાં તે બોલી : “ એનું, એનું જીવન એ કેટલીક

અબાગી સ્ત્રીઓની બાળતમાં વચ્ચાતની ન. ગરજ સારે છે.—તેમાંથી તેમના શેષ જીવનના ચૂરેચૂરા ચર્ક વળે છે. હું પણ તેમાંની ન એક છું ! પણ એક અબાગીની જાંઘેન તરીકે મને તમારા હૃદયમાં કંઈક પણ ધ્યાન આપશો ?—તો એટલી સદાનુમતિ પણ મને અમૃતની ગરજ સારશે ! ” કામ્ય કે તે અપ્રમય છે ! મેં મારી આત્મશ્રદ્ધા અને કાર્યશક્તિથી આ દારાવાસવપ્રસંગસારી જીવનનો છૂટકાને મેળવ્યો તેના મને રૂંદન માર્ક ન મળી શકે ! ”

મુલબાએ તેના પાંચે હાથ ફેરવતાં કહ્યું. “ માર્ક તો મળ્યા ને ! આ ધર તારી મોટી બેનનું છે એમજ માનજે કમુદ, અને કોઈ પણ વખતે બેચેની હાથે તો આવીને તારા મુખદુઃખની વાત કહી જાગે ! હું તને નિઃશીમર ભેદે એ તેવી મદદ કરીશ. તારી મક્કમતા, આત્મજાળ અને કાર્યશક્તિ મને બહુ ન ગમી ગયાં છે !

અશ્રુનું રૂપાંતર હાસ્યમાં થા ગયું. હસતાં હસતાં કલિકાએ કનુમાર્ક તરફની પાટલી ખારી બંધ કરી અને તુતજ ખૂણામાંથી વાગતી પેટી કાઢી ચૂર મિશ્રાવતાં મીંગણું મસ્ત ગાયન શરૂ કર્યું.

“ કરતા કરી રહ્યા દિલગીરી
જદા મનને રહેના રે—”

‘ગુણસુન્દરી’ની છુદક નકલો

આફ્રિકામાં મળવાનું ઠેકાણું—

મેસર્સ જાકર ન્યુઝ સર્વિસ

પો. બો. નં. ૧૨૦

પો. બો. નં. ૨૦૧

ગ્રામ્યાસા

નાઇરોબી

(૫) એ માર્ગ અધઃપતનનો છે !

અમદાવાદના લગ્નગાળાએ જે દુઃખ પરિસ્થિતિ ઉભી કરી છે એ દેશકાળ સાથે સંપૂર્ણ રીતે અસંગત છે એમ સમજનારા વર્ગમાં એણે કેટલાંય વિચાર આંદોલનો પ્રગટાવ્યા છે. લગ્નો અને જ્વોત્ષ્ણના કે ખીજ એવા પ્રસંગોમાં સાદાઈના આદર્શને તરછોડી નાખીને નાણાંને જ જોરે કરાતા ભભકાઓ અને જ્વભણવારોના શુન્હાપાત્ર માર્ગે કેટલાંય નાણાંને જ જોરે કરાતા ભભકાઓ અને જ્વભણવારોના શુન્હાપાત્ર માર્ગે કેટલાંય કુટુંબો ઘટી ચૂક્યા છે. સહુ જાણે છે કે જે બહુ થઈ રહ્યું છે એમાં પ્રગતિ નૈતિક અધઃપતન જ દેખાય છે. અનિચ્છનીય રીતે અને તક શોધતી વ્યક્તિઓના હાથમાં નાણાંના ઢગલા પડવાના બનાવો આવા પ્રસંગોએ જ કંઈક છાને છુણે બન્યા હશે અને એ ચશ્મપોશીનો બેદ તે સહુ મનમાં સમજે છે. ખોટા ભભકા, સમાજમાં વટ પાડવાનું અભિમાન અને નાણાંનું સ્વચ્છંદી જોર, આપણાં કેટલાંય સારાં કુટુંબોને પણ શરમજનક રસ્તે ટસરી જાય છે એ આપણે જોઈ રહ્યા છીએ. આવી સુંદર તકનો ઉપયોગ કરી, ધાર્મિક વિધિ માર્ગે તેટલાંજ સાધનો અને ખર્ચ કરીને સાદાઈમાં પ્રસંગો ઉજવીને અમદાવાદની પ્રતિષ્ઠા જાળવી ચકાઈ હોત. પરંતુ, દુઃખી અને હુંધવાતા હૃદયે ક્ષમા વિના ચાલતું જ નથી કે, નાણાંનો છાકમ-છોળેજ અમદાવાદનું નૈતિક અધઃપતન આપણું છે અને શહેરના ઉજળા મોંને શરમિંદ બનાવ્યું છે.

સામાજિક નિરૂપણ હવા ઉત્પન્ન કરે લગ્ન પ્રસંગોએ ભભકાઓ, ગેરકાયદે મિજબાનીઓ અને એ ખાતર સરકાવાતાં કહેવાતાં નોટાનાં બંડયોની તિરસ્કારપાત્ર અપ્રમાણિકતા અનિવાર્ય નથી જ. કોઈ ધર્મશાસ્ત્રો એવી ફરજ પાડતાં નથી, કોઈ સંજોગો અને મંજૂરી આપતા નથી; લગ્નને માંડવે પોલિસનાં પગલાં અમદાવાદના સ્વમાની સહેરીઓ શા માટે નોતરે છે ? અમદાવાદના રાષ્ટ્રમાતૃનાથી ઉછળતા વિદ્યાર્થીઓ અને યુવાનોને શહેરનું આ કંઈક વાસ કેમ નથી ઉપજવતું ? સાદાઈ, પ્રમાણિકતા, સ્વમાન, એ બધુંય નેવે મુકીને 'પ્રગતિ' અધઃપતન લાવનારા નાણાંના ઢગલાઓ પર સ્થાનત વરસવી જોઈએ છે. ફરવતજોરી આદરીને પણ ભભકા અને ભોજનો પીરસનારા સામે સમાજની અંદરથી જ રોષ અને તિરસ્કારનો પ્રચંડ તાપ લડાઈડવો જોઈએ છે. મહાજનો, પોળોના સંગઠનો, વિદ્યાર્થી મંડળો અને કોંગ્રેસના કાર્યકરો અમદાવાદનું આ નૈતિક અધઃપતન કેમ મુંગા મોટે જોઈ રહ્યા છે એજ અમને તો સમજતું નથી. સામાજિક નિરૂપણ એવી હવા ઉત્પન્ન થવી જોઈએ છે કે કોઈ નાગરિકની મક્કુર ન રહે કે નાણાં વેરીને એ જમાડવાના દહાવા લે. સરકારના કાયદાનાં બંધનોથી ડરવાની શુદ્ધાભિવૃત્તિ એમાં હરગીઝ નથી, એમાં તો નાગરિકના સ્વમાનનો સાચો માર્ગ, સામાજિક વ્યવહાર અને પ્રસંગોમાં સાદાઈની ભાવના રહેલી છે. અમદાવાદના નાગરિકોને આ ગંભીર અને કંટાળ

અધ્યતનને માર્ગેથી પાછા વળવા અમે,
દરીદરીને વિનવીએ છીએ.

(૨) તહાઈ કેર્તવ્ય

ત્યારે સમાજનું નાવ ખરાબે ચડી જઈ
મતભેદના વમળમાં અટવાય છે, ત્યારે સમાજ-
માં ક્ષેમ-કંકાશની આંધીઓ ચડી આવી
સમસ્ત સમાજને આનળી દઈ તિમ અધા-
ધુધી પ્રવર્તીવે છે—ત્યારે સમાજના સુકાનીઓ
મુઝવણમાં પડી જઈ દિશાઓ ભૂલી જાય છે—
ત્યારે હે બન્ધુ, તારે જોઈ ખેસી રહેવાનું
નથી, તારે નિષ્ક્રિયતા સેવવાની નથી; તારું
કર્તવ્ય છે—તારે કોઈની શેઠમા અંજાયા
વગર, કોઈની મોટપમાં તણાયા વગર, કોઈના
પર અનુબંધન રાખ્યા વગર—સત્વર આજસ
તણ દઈ, એ મોડ, એ બીજતા, એ વિશ્વાસ

છોડી દઈ તારા દૃઢ અનુયાયીઓનો ટેકો લઈ
બહાર પડવું, અને સમાજના એ મુકાનને
હસ્તગત કરી દઈ, સમાજનાં નાવને ખરાબેથી
શાંત, સરળ માર્ગે લઈ જઈ તેને સલ માર્ગે
દર્શન કરી, અને આંધીઓમાંથી બચાવી
લઈ, સંપ અને એકતાની ઉજ્જવળ કૌમુદી
પ્રસરાવી શિષ્ટ અને રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ હાથ
ધરવી. એમ કરતાં તારે અનેક આવશ્યકો
સહવાં પડે, અનેક મુશ્કેલીઓના ઝગાવટો-
માંથી પસાર થવું પડે તો પણ તું ડગીશ
ના—તાગ એ સલ માર્ગે તું ચાલ્યો જાશે—
સમાજને દોરજે ! જોજે રખે તું અટકી
પડતો ! તે વેળા તું પાદ રાખજે, અનેક
બન્ધુઓનો તું આધાર છો, તારક છો, ઉદ્ધા-
રક છો ! એ ન વિસરતો.

‘વિમલ’

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, સ્તુતોષ, વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની

અકસીર છે, કિં. શીશી-એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

હરેક સ્થળે વેચાય છે.

બી.આ. હાર્મસી—

સોલ્જેન્ન્ટ : એસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું.
ગાધી રોડ, અમદાવાદ, તથા લક્ષ્મીરોડ, પુના સીટી

૧ હરેક સ્થળે એજન્ટો જોઈએ છીએ—

હરેક ભાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચિપત્ર મફત મંગાવો.

રામી

—હિન્દી ચિત્રપટના ઉદ્યોગના એક માનનીય ઉદ્યોગપતિ સ્વ. રેવાશંકર પંચોળીના સ્મરણાર્થે એમના વતન હળવદમાં એક શ્રી ઉદ્યોગાલય ઉભું કરવા એમના બાઈ શ્રી. દલસુખભાઈ પંચોલીએ રૂ. ૭૫૦૦૦ નું દાન આપ્યું છે. આ દ્રશ્યમાંથી, “ શ્રી. રેવાશંકર પંચોલી પ્રગતિશુદ્ધ ” નામનું ઉદ્યોગાલય ગરૂ થયું છે.

—મુંબઈ, ઠાટ કિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાં ચાલતાં સંસ્કૃત વર્ગની બાળાઓને સંસ્કૃત ભોક્તાં આપડે એ ઉદ્દેશથી ‘ નીતિચતક ’ માંથી પચાસ શ્લોકો શુદ્ધ ઉચ્ચારથી મોઢે ગાવાની તથા અર્થ કરી બતાવવાની દરીદ્રાઈ ગોઠવવામાં આવી હતી.

—અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદના ૧૭ માં અધિવેશન પ્રસંગે તા. ૯ મી એપ્રિલને દિવસે મુંબઈમાં શ્રીમતી સરોજિની નાયડુને અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ તરફથી માનપત્ર અર્પણ થયું હતું, તથા સ્ત્રીઓની પચાસેક સંખ્યાએ તરફથી શ્રીમતી નાયડુને પુષ્પહારો પહેાવવામાં આવ્યા હતા.

તદઉપગંત નેમને સાડીઓ તથા રૂ. ૧૫૬૧ ની ચેવી અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

—અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદના નવા વર્ગોના આધેશો નીચે પ્રમાણે ચૂંટાયા છે.

ઉપપ્રમુખ—લેડી રામરાવ, લેડી પ્રેમલીલા હાકરસી, મીસીસ મેન, શ્રીમતી હંસા મહેતા, મીસીસ મુકરજી અને મીસીસ હુમેન અશીખાન.

ઓનરરી એસેનાઇઝીંગ સેક્રેટરી—કુ. મુદુલા સારાભાઈ

ખજાનચી—શ્રી. માધીનીબાઈ મુખધનકર.

મહામંત્રી—શ્રીમતી કુલસુમ સાયાણી.

—મુંબઈના બાણીતા કોંગ્રેસ નેતા અને આગ્રા મેમ્બર શ્રી. કે. એફ નરીમાન એમ. એલ. એ. નાં લગ્ન સર બમન બેહેરામનાં તળટીકના સગા મીસ માને બમન બેહેરામના બંગલામાં ખાનગી રીતે દરવામાં આવ્યાં હતાં.

—અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદના સામાયે તા. ૮ એપ્રિલને દિવસે શ્રીમતી શાંતાબહેન માધવલાલ બદના પ્રમુખપદે એક મુંદર મનો-મંજન સમારંભ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. જેમાં જૂખ પિ. નાં વૃત્ત ધણી કુશળતાથી રજૂ કરવામાં આવ્યાં હતાં.

—મુંબઈ તા. ૫ એપ્રિલને દિવસે શ્રીમતી કમલાદેવી તેમજ અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદની રેન્ડોંગ કમિટિના સભ્યોના માનમાં મુંબઈ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન તરફથી સત્કાર સમારંભ યોજવામાં આવ્યો હતો.

—અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદના ૧૭મા અધિવેશન અંગે યોજાયેલું ગૃહઉદ્યોગ અને કલા પ્રદર્શનનું ઉદ્ઘાટન તા. ૬ ટી એપ્રિલે શ્રીમતી વિજયાશક્તી પંડીતના હસ્તે થયું હતું.

—અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદનું ૧૭ મું અધિવેશન આ વર્ષે મુંબઈ મુકામે તા.

૭-૮-૬ એપ્રિલ દરમિયાન શ્રીમતી કમના દેવીના પ્રમુખપદે યોગ્ય હતુ; ઉદ્ઘાટન પ્રસંગે મી. એમ. આર મસાણ, શ્રી. ભુનાભાઈ દેસાઈ, મી. બી. જી. નાડીયા મી. જરડીસ ચાગના, તેમજ અર સીતારામ પાટકરના બાપણો યોગ્યતા હતા.

—અખિન હિંદ મહિલા પર્ગિના અધિવેશન મા આવેલા પ્રતિનિધિઓ તથા ગ્રામત સભ્યોને 'ફેન્ડસ ઓફ મોવીયેટ યુનીયન' તંત્રથી તા. ૭ મી એપ્રિલે સવારે 'She defends her Country' નામનું એંગ્રીયન ચિત્રપટ બનાવવામાં આવ્યું હતું.

—મુખ્યમા તાજેતરમાં લાગેલી બધા આગમ સપડાયેના નિર્ગધારોને તાત્કાલીક અને

અસગકાંક રાહત આપવા અખિન હિંદ મહિલા પરીષદના પ્રમુખ શ્રીમતી કમનાદેવીએ મહીનાઓની સભા બોલાવી હતી આશીર્વાદ મહદ આપવાની દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા કરવાને જુદા જુદા ખાતાઓ માટે અવધેવક મંડળ ઉભું કરવામાં આવ્યું હતું જેની દેખરેખ ખાતાવાર રેડી યુનીયન મહેતા, શ્રી હસામેન મહેતા, લેડી નમરાવ, શ્રી જયશ્રી રામણ, શ્રી ડોગરકરી, અને શ્રી મોરીયા ખાનને અનુક્રમે સોંપવામાં આવી હતી.

—શ્રી કમવાદેવી અને શ્રી તાગમેન પ્રેમચંદો સમીતીના પ્રમુખ અને ઉપપ્રમુખ તરીકે જુદા વામાં આવ્યા હતા, શ્રી કમનાદેવીએ શહેની હોરપીટસોની અને સકટમન્ત વિત્તાઈની મુલાકાત લીધી હતી.

કેટલું સુંદર ખાળક ? કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ?

કારણ કે

‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ એના ગળામાં છે;

માથિતામાં રહેવા માટે છે, કારણ કે એના પ્રિય ખાળકને હાંત આવવા માડયા છે— એ હાંત આવવાના સમયે ખાળકને કેટલાયે મંજીર હશે પણ જવાનો સભવ હોય છે— એટલે ‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ ખાળકને પહેગવવાની દરેક માતા બનામણ કરે છે— કારણ કે ‘મીરા દીથીંગ નેકલેસ’ સિવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અમ-કા-ક નથી. દૂધ અમલમાં એ સારીયે દુનિયામાં બેઠકપ્રિય બનવા પામી છે.

ખાળક માટે ચમત્કારી મીરા દીથીંગ નેકલેસ

તમામ ડુકાનદાર પાસે મળશે.

સેલ એજન્ટ—ટી એમ. ઠાકોરની ફાં ૪૭, ચર્ચજેટ રફોટ, ૩૧૮, મુંબઈ

ગાંધી

દિલ્લગીરીભર્યું દરય :

અખિલ હિંદ મહિલા પગિવનું ૧૭મું અધિવેશન મુંબઈ મુકામે શ્રીમતી કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે મળી ગયું.

માછલાં અધિવેશનો કરતાં આ અધિવેશન એક યાદગાર અધિવેશન તરીકે યેખાયે. એના પ્રમુખપદેથી શ્રી. કમલાદેવીએ આપણા દેન અને સમાજનો અનેક બળતા પ્રશ્નોનું નિરીક્ષણ કરાવ્યું છે. તેમાંપ ખાસ કરીને, આપણે ત્યાં જનતા-શ્રીઓ બાળકોની તંદુરસ્તીનો પ્રશ્ન અત્યંત અગત્યનો છે, એ સ્પષ્ટ જણાય આવે છે.

દર મહા૦૦૦ માણસે એકજ સારવાર માટેનું એકમ આપણા દેશમાં હોય એ સાચેજ આપણે માટે સરમજનક લેખાયું છે. તેમાં મણુ શ્રીઓ અને બાળકોની તંદુરસ્તીનો પ્રશ્ન તો તાત્કાલિક વિચાર અને નિર્ણય માગી લે નેવો છે.

આપણા દેશમાં મોટાં મોટાં શહેરોમાં આનાં આરોગ્યકેન્દ્રો અને બાળસંરક્ષણાલયો હશે, પરંતુ હજારો નાનાં નાનાં ગામડાંમાં આ પ્રશ્ને હજી જોઇએ તેવું આપણા કાર્ય-કર્તાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું નથી.

ગામડાંની જનતાને અતુલવવા યજ્ઞારેમો અને તેના કેટલીકવાર અજમાવાતા ઉદ્દેશ્ય જેવા ઉપાયોની બધારે આપણને જાણ થાય છે ત્યારે ખરેજ, એનાથી આપણામાં અંદરેથી ઉત્પન્ન થાય છે. એનાં ગામડાંઓના આગે-ગયેનો પ્રશ્ન સૌ દેશદિલચિતકોએ સત્વ ધ્યાય કરવા જેવો છે.

ત્યાં સુધી ગામડાંનું આરોગ્ય સુધારવા માટેના ગ્રામીય અને વૈજ્ઞાનિક પ્રયત્નો અને ઉપાયો નહિ યોજાય ત્યાં સુધી શહેરોમાં બાળોના ખર્ચે બંધાતા ઇમ્પિતાયો કે પ્રસૂતિ-ગૃહો એ માત્ર સાગરમાં ખોમા જોડણું કાર્ય જામી રાકારી.

બહેનોને તાલીમ લેવા પ્રેરો :

આનાં ઘણાં કારણો પૈકી એક કારણ તો રીના જેવું સ્પષ્ટ જણાય છે કે, આવી સંખ્યાઓમાં કામ કરવા માટે આપણી પામે પૂરના પ્રમાણમાં સેવાભાવી બાધબહેનોના બારે અભાવ છે. એ માટે, મરિયદનાં પ્રમુખે આપેલા આદેશ અનુસાર, મરિયદની શાખા-ઉપશાખાઓએ, સ્થળે સ્થળથી અનેક બહેનો એને લગતી તાલીમ લેવા પ્રેરાય તેવા પ્રયત્નો ગતિમાન કરવા જોઇએ.

નિરક્ષરતા નિવારણ .

મરિયદ ઉપાડી વેવા જેવું આખું જ બહે એથી મણુ વધુ અગત્યનું કાર્ય તે નિરક્ષરતા નિવારણનું છે. આપણે ત્યાં સંખ્યા-બધ બહેનો નિરક્ષરતાની અંધારગર્તામાં સખડ્યા કરે છે, શહેરોમાં વસતી અને કંઈક ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેથી બહેનોની સંખ્યા તો માત્ર વિશાળ સાગરના પ્રમાણમાં અંધ બિંદુઓ સરખી જ છે. પરંતુ તેઓ ધારે તો એ ગણતરીના જ બિંદુઓ ધીમી ગતિએ વહેતા પ્રવાહજળામાંથી વિશાળ સરિતાને સ્ત્રોત નિર્કરિત કરી રાકે.

આપણી બહેલી અને શિક્ષિત બહેનો દ્વારા તો અને અંતઃકરણપૂર્વક ધ્યાન પર લે તો, પરિપક્વતા આદેશ હો કે ન હો તો પણ સ્વયંપ્રેરણાથી પણ તેઓ આ દિશામાં સારાં પરિણામો ઉપજાવી શકે. દરેક શિક્ષિત બહેન પોતાની આસપાસ રહેતાં-દૂર ગોધવા ક્યાં જવું-અરે, પોતાના ઘરનાં અમલુ તોકરો યા પડોળની અંબલુ બહેનોને અક્ષર-જ્ઞાન આપવાની પ્રતિજ્ઞા લે. તેમને લખતાં વાંચતાં શીખવા પ્રેરણા આપે અને એક યા બીજા પ્રકારે તેમને મદદરૂપ થાય.

પરંતુ આપણી શિક્ષિત બહેનોમાં જ્યાં સુધી પોતાની 'ફેવલિટી' ધમક હશે, કે સમાનતાના સિદ્ધાંતોને તેણે અપનાવ્યા નહિ હોય તો પરિપક્વતા હાનર આદેશો છતાં એવી બહેનો કંઈજ કરશે નહિ. જ્યારે સેવાભાવને વરેલી બહેનો તો પોતાની નમ્ર પડેલા આ વિશાળ કાર્યક્ષેત્રમાં થોડુંક પણ કાર્ય કરી બતાવી કૃતકૃપતા અનુભવશે. 'મ.' *

આ વખતે મુંબઈમાં અખિલ મહિલા પરિષદ બરાહ. સત્તર સત્તર અધિવેશનો થયા પરંતુ આ વખતની પરિષદનો સમય અને સ્થળ બન્ને કંઈક વિચિત્રતામય બતાવતાં હતા.

આજ સુધીની પરિષદની ખ્યાતી માત્ર દેશનેમત્ત થઈ મંડળમાં જવું, દરાવો કંવા અને પછી જૂદા પડવું. તે મંડળ માત્ર થોડાક મુડીવાદીઓની સ્ત્રીઓ માટે છે તેમ માનવું, આવી માન્યતાને લઈને પણ ઘણી બહેનો આ પરિષદની મેન્બર થવા ગબરાતી.

વળી એમ પણ મનાવું. આ પરિષદના મેન્બરો બધા પુરૂષો સામે જોલાદ જમાવે છે. તેમની સામે ચુદ કરે છે. અને માત્ર તેમનું અનુકરણ છે. આવી જાતની બે સમજણો આ વખતે પ્રમુખશ્રીએ તેમના સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દૂર ફગાવે છે. આ મંડળો નો

સામાજિક છે. ને દેશની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિમાં તેનો સંપૂર્ણ ફાળો હોવો જોઈએ.

હર વખત કરતાં આ વખતે પરિષદનો જુસ્સો અને સ્વામ્ય જુદાંજુદાં લાગે છે. જે સંમંથાને દેશની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ કરવી છે તે સંમંથાને રાજકિય રંગે રંગાયા વિના રહેવાયજ કેમ? એ સ્ત્રીઓ ધડીબર પણ કેવી રીતે બૂલી શકે કે આપણે શુકામ છીએ. આઝાદીની તમન્ના રાખ્યા વિના કોણ પણ કાર્ય આગળ કેવી રીતે ધાવી શકે.

જ્યારે પરિષદનાં પ્રમુખ રાજકિય પ્રવૃત્તિને એક-અંગ મણી છે ત્યારે તેની જ શાખાઓમાં શ્વેત પણ રાજકિય દરાવ જે કોણ પણ બહેન મુકે તો તે સામે વિરોધ ઉઠાવેલ છે. અને Party Politics કહી તેને બાજુ પર મુકી દેવાય છે. "

અમને ખાતરી છે કે જે માખાઓમાં આવી ગેરસમજૂતિ રહે તે આ પ્રમુખશ્રીના બાપજીથી દૂર થશે અને એનો ધ્યેય બૂલી નહિ જાય.

જે પરિષદને છે તેનાં કરતાં પણ વધુ પ્રગતિશીલ બતાવવી હોય તો તેને છંના બે પ્રમુખોનાં બાવણાને અનુસરવું જોઈએ.

અવખત ગયે વરો 'અંગાળીના' દુકાણમાં તેમ જ આપણી સત્યાગ્રહની ચળવળમાં ઘણી બહેનોએ ભાગ લીધો છે.

તાલીમવર્ગો ઉધાડીને પણ જે શિક્ષણ બહેનોને અપાયું છે તે પ્રશંસનીય છે.

— આ સમાજતંત્રને જ સુધારવાનું કામ જે પગિદે હાથ ધર્યું છે તેને જ આગળ ધપાવી બહેનો તેમાં રસ લે તેવી જાતની અમે પ્રયત્ન પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

કોઈ પણ જાતની ગેરસમજૂતિ આ પગિદે અંગે કોણને ગંધી રંગે નહિ એમ માની જ મુકીએ છીએ.

આ પરિષદને ફોટુ મળી છે તેનો યશ ત્યાંની કાર્ય કરનારી બહેનોને જ થશે.

“ ગુણ સુન્દરી ” ખાલ વિભાગ

તત્ત્વી : નાગરદાસ ઈ. પરેલ, મલાડ

ખાલુડાં

ખાલુડાં, ખા'રણે ફરતાં ફરે,
રમત ગમ્મત એ કરે.....ખાલુડાં

હરવું ફરવું બહાર ખંડુ ગમતું,
ધરમાં ચિત્ત ના કરે.....ખાલુડાં

નવી નવી રમતો રમતાં સધળાં—
ખુશીથી ખેલ્યા કરે.....ખાલુડાં

એક બીજાં ખાલુડાંઓ હળીમળીને—
કલરવથી ધર ભરે.....ખાલુડાં

નાના શા હાથ ને ટચુકડા પગ છે,
નાનાં શાં વસ્ત્રો ધરે.....ખાલુડાં

ગોઝું વદન વળી ભુરિયાં લહુરિયાં,
કાલું કાલું વદતાં ફરે.....ખાલુડાં

દુનિયામાં દેવોનાં દીધેલાં બાળકો,
સો ને વહાલાં ખરે ?.....ખાલુડાં

શ્રી. પ્રજ્ઞાલ ગોરીશંકર પંચા

કૌચિયાદેવ

વડાલીમાં હવાલદારનો ભારે ત્રાસ હતો.

ખિચારા દેડલોક તેનાથી ત્રાહિ-ત્રાહિ પોઠારતા હતા. મૂળ મિયાંભાઈ વળી હવાલદારી મળી એડલે શી મળ્યા રહે ! એમના રૂવાળતું 'પૂછવું જ શું ?

એક દહાડો બહુ જરૂરી કામસર તાલુકાના ગામમાં જવાતું હતું તે હવાલદાર સાહેબ પોતે જ કોઈ દેડને વેઠે પકડવા ગયા.

હીરકીના વરનો વારો હતો, પણ તે બાજરી લણવા ગયો હતો, એટલે હવાલદારે હીરકીને ધમકાવીને વેઠને માટે ભણી કરી. હીરકીએ સહેજ આનાકાં કરી, ત્યાં તો મિયાંભાઈએ અળે-તળે કહીને ધમકાવી. છેકરાને ઘોડિયામાં સૂવાડીં હીરકી પાડોશીને કહેવા ગયું કે પોતાનો વર આવે તો ખબર આપે કે એ વેઠે ગયે છે. આંગણામાં તુલસી વાવી હતી એટલે જતાં જતાં તુલસીને પગે પડીને એ બોલી 'હે ! તુલસી માતા ! મારા ગગાની સંભાળ લેજે.'

હવાલદાર પૂછે : 'કયા કરતી હય ?'

હીરકી કહે : 'તુલસીમાને મારા ગગાની સંભાળ રાખવા કહું છું.'

હવાલદાર કહે 'એસા ! વો કયા સમાલને વાલી હય ! ઉસને કયાં જોર હૈ કે વો સમાલ સકે !'

એમ કહીને મિયાંભાઈએ તુલસીને ફાંસી નાખીને હાથથી મસળી-મચડીં ફેંકી દીધી !

હીરકી તે વખતે બોલી નહિ, પણ એનો ગરાળર બઢયો લેવાની પોતાના મનમાં ગાંઠ વાળી.

હવાલદાર સાથે તે પોટલું લઈ ચાલવા લાગી. ગાઉ દોટક ગયા પછી એ વાડે કૌચના ફાફડા ખૂમ લટકતા હતા તે જોઈ હીરકી પાલવ પાથરવા અને પગે પડવા લગી ને કહેવા લાગી : 'ઓ મારા કૌચિયાદેવ ! મારા ગગાની હંભાળ રાખજો ! એને રડાવથો નહિ.'

મિયાં કહે : 'અળે દેડી ! એ કયા કરતી હય ?'

હીરકી કહે : 'મારા કૌચિયાદેવને લલામણુ કરુ છું કે મારા ગગાને હંભાળે !'

મિયાં કહે: 'કયા દેવ-દેવ કરતી હય ! દેખા તેરા દેવ ! ઉસને તો કુછ નહિ કિયા !'

એમ કહી મિયાંભાઈ કૌચને અડવા ગયા ત્યાં હીરકી બોલી: 'હવાલદાર સા'લ ! એ દેવ બહુ બળરા છે ! એમને ના છેડશો.'

મિયાં કહે: 'દેખા તેરા દેવ ! વો કુછ નહિ કર સકતા હય !'

એમ કહીને મિયાંભાઈએ કૌચના ફાફડા તોડી નાખ્યા ને બે હાથે મસળી નાખ્યા. એટલામાં શરીરે અળ આવી તેથી જરા ખજવાળી લીધું વળી થોડા ફાફડા તોડીને મસળીને નાખી દીધા.

હવે મિયાંભાઈ સપડાયા ! જોતજોતામાં એમને ખૂબ કૌચ લાગી અને ભારે વેદના થવા માંડી. મિયાંભાઈ ઢીલા થઈ ગયા તે હીરકીને કરગરીને કહે: 'અળે ઢેડી ! તેરા દેવકુ મનવા લે ! વો તો બો'ત સતાતા હય ! મેને બ્રહ્મ કીયા, તેરે પાઉં પડું.'

હીરકી કહે: 'મારા દેવ એમ નહિ મનાય. એ તો તમે મને મારે ઘેર જવા દો, મારા ગગાને લેવા દો, ને અમારી તુલસીમાને પાંચ શેર ઘી ધરાવો એટલે મનાશે.'

મિયાં કહે: 'વો મેં અળી કરતા હું, મગર તેરા દેવ બો'ત સતાતા હય ! તું મેરી મા લગે, તેરા દેવકુ મનવા લે.'

તરતજ મિયાંભાઈ વડાલી પાછા ગયા. વાણિયા પાસેથી ઘી લીધું ને હીરકી પાસે તુલસીમાને ઘી ચઢાવી નાકલીટીઓ તાણી.

ઢેડી કહે: 'એમાંથી થોડું પરસાદીતુ ઘી લઈ લીલે આપડો અને પછી શરીરે છાણુ ઘસીને તળાવમાં જઈ ખૂબ ચોળીને નાહી આવો. પછી તુલસીમાને પગે લાગશે તો અમારા કૌચિયાદેવ મનાઈ જશે.'

મિયાંભાઈએ એમ કયું ત્યારે એની પીડા શમી.

કૌચિયાદેવ કંઈ જેવા તેવા છે !

~ મોગરદાસ' પટેલ

રાત્રી સાથે લડત ચલવી,
 ઉગીઉ પ્રભાત રે.
 કીધી પૃથ્વી અવનવી,
 ને ઉઠાડી સૌ જાત રે.

પંખી કરતાં કલરવ કેવા !
 જાતાં સર્વે ચારો લેવા.

ભાનુ આવી હીધાં ફિરણો,
 લીધાં સૃષ્ટિએ આલી.
 'ક્યારે ખીલુ' સુર્યસુખી તો,
 રાહ જોઈ ઉભેલી.

સુર્યસુખીએ ફિરણો ઝીલી
 તરતજ તે નીકળી ખીલી.

સૌ લોકો ઉઠ્યા હર્ષિત થઈ,
 આળસને તો વિસારી જઈ.
 કેવા પ્રભાતના ચાળા !
 ફિરણોની છોડી શાળા !

ઘોતલ્લીનાં ધોળ આગળ ગવાશે

૧ વાણિયા બડા ચતુર ! આંટી ઘુંટી રહી લોકને આંજવાની કળા એમના બાપની, રાતનો ચોર હંઠાઈ ભય પણ એ ધોળા દહાડાના નાખીયા ચોર લહેર કરે.

અમથાશાના ઘરમાં રાતને વખતે એક ચોર પેઠા, ચકોર વાણિયાએ વાત જાણી ને ધીરે રહીને ખૂણામાં પડેલી ડાંગ ઉપાડીને ચોરને મારી.

કાગડાનું બેસવું ને હાલિયાનું ભાગવું એ હિમાળે લોગલોગે ડાંગ આખાદ વાગી, અને ચોર પડી ગયો. અમથાશા આમ બહાદુર, તે પડેલા ચોરને પૂરો કરી દીધો.

પછી ચોટ્ટીએથી ચોકિયાતને બેલાવી લીધો અને ચોરને મારવાનો જશ ચોકિયાત ખાટે એવી ગોઠવણ કરી.

ખીજે દહાડે દરબારમાં વાત ગઈ. ચોકિયાતે જાણીતા ચોરને મારી નાખવાથી સૌ રાજ થયા. દરબારે તેને સેલાં પાઘડીનો શિરપાવ દીધો.

એ સાંભળીને ચંદન શેઠાણી કહે: ‘જુઓ, તમે શિવપાવનો લાગ જવા દીધો. ચોરને તમે ઠાર કરવા છતાં જશ તો ચોકિયાત લઈ ગયો. દરબારે ઘોતલ્લી તેને દીધી.’

શેઠ કહે: ‘જોતે તો ખરી, ઘોતલ્લીનાં ધોળ આગળ ગવાશે.’

થોડા દહાડા પછી ચોરના લાઇએએ ચોકિયાતને મારી નાખીને પોતાના ભાઈનું વેર લીધું.

ચોકિયાતની ખાયડી ચોટી પોકે રડવા લાગી તે જોઈને અમથા શેઠ શેઠાણીને કહે: ‘જેથું ને હવે, ઘોતલ્લીનાં ધોળ ગવાય છે તે ! મેં ઘોતલ્લી લેવાનો લોભ કીધો હોત તો આજે તારે ધોળ ગાવાનો વખત આવત.’

એ સાંભળીને ચંદન શેઠાણી ચૂપ થઈ ગયાં.

નાગરદાસ પટેલ

કેવો ચતુર !

એક હતો વાણિયો. ભારે કંબુસા કંબુસી કરીને તેને ઘણું ધન મેળવ્યું હતું. એક વખત તેના ઘરમાં ચોર પેઠો. વાણિયો તેની હીલવાલથી જાગી ઉઠ્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે જો કાંઈ યુક્તિ નહીં કરીએ તો આ ચોર સર્વ ધન લઈ જશે. એટલામાં તેને એક યુક્તિ સૂઝી આવી, તેથી તેણે ખોટીથી કહ્યું “ હે ભગવાન ! આજે મેં મારા સર્વ પૈસા તો ભૂલથી આ કોઠીમાં મુક્યા છે. જો કોઈ ચોર અથવા લૂટારો આવે તો તેણે તું રક્ષણ કરજે. ” એમ કહી તેણે સુવાનો ઢાગ કર્યો.

ચોર એક ખૂણામાં ચંતાયો હતો. તેણે આ સઘળી હકીકત સાંભળી, તેથી તે ઘણો ખુશી થયો. અને ધીમે ધીમે કોઠી પાસે આવ્યો. પછી તેણે કોઠીનું ઢાંકણ ઉઘાડ્યું અને કોઠીમાં ઉતર્યો. જ્યોતે તે કોઠીમાં ઉતર્યો તેવો જ વાણિયો ઉઠ્યો અને કોઠીનું ઢાંકણ બંધ કરી દીધું. આથી ચોર તો કોઠીમાં પૂરાઈ રહ્યો.

સવાર પડી. વાણિયાએ સિપાઈઓને તેડી મંગાવ્યા અને કોઠીમાંથી ચોરને કાઢી તેઓને હવાલે કરી દીધો. આ પ્રમાણે યુક્તિ કરી વાણિયાએ પોતાનો માલ સાચવ્યો. જોઈ એની કરામત !

અલ્લાહાકા યાકુબભાઈ મંડવી

✽

ચાંદની

મધુરું મધુરું હસતી. ચંદા !

ઉચ્ચે ઉચ્ચે ખસતી, ચંદા !

વા દળ માં છૂપાતી, ચંદા !

તેજ કુંવારા છોડે, ચંદા !

નલ પરચારે દોડે, ચંદા !

રૂપલા જોડણ જોડે, ચંદા !

રૂમઝૂમ આંજર અમકે, ચંદા !

કરનાં કંકણ રણકે, ચંદા !

કલરવ કરતી મલકે, ચંદા !

રાત અધારી થાયે, ચંદા !

સુરજ ડુબી જાયે, ચંદા !

ત્યારે તેજ છપાયે, ચંદા !

સૌ. કાન્તાગૌરી ચંદકાન્તે ભદ્ર

પ્રેમજી પરોતનાં પાંચ કુટુંબી

‘ પ્રાણુશંકર પડિતજીના પિતરાઈ પ્રેમજી પુરોહિત અમારા ગોર થાય. એક દહાડો પરોતનાં જાપને મારા દાદા જોલાવતા હોવાથી હું તેમને ઘેર ગયો અને પૂછ્યું: ‘ ગોરમહારાજ ! નમસ્કાર ! તમારા જાપા ક્યાં છે ? ’

ગોર સમજ્યા કે હું ઘોડી લેવા આવ્યો હઈશ એટલે કહે: બાઈ નહી, ખીંટીએ ચોકડું છે જળવજે: નહિ તો લાત મારશે. ’

એવામાં એમના ડોસીમાં આવ્યાં. એમને ઘરડેરા જાણી મેં કહ્યું: ‘ માજી ! જે શ્રીકૃષ્ણ. સારા તો છો ને ? ’

માજી કહે: ‘ બેટા ! દર્શન કરવા ગયાને ઘણા દહાડા થયા ’

ત્યાં તો પરોતની નાની બેન આવી. તેને એમણે પૂછ્યું: બેટા હળી જાડી ? ’

એ સાબળી તે બોલી: ‘ એવું કેવું બોલે છે ? દિલ્હી લટી તેમાં તારું શું થયું ? જુઓને નટુભાઈ, બા કેવું ગાડુગાંડું બોલે છે ! ’

પ્રેમજી પરોતના નાના બાઈ આવ્યા. એમને મેં કહ્યું ‘ કેમ છો પરોત ! રામરામ. ’

પરોત સમજ્યા કે એમના હાથમાં શું છે તે હું પૂછતો હઈશ એટલે બોલ્યા: ‘ હા નટુભાઈ ! એ તો કાઈ નહિ, -રંગણા છે ! ’

પ્રેમજી પરોતના જાપ લોકડી લઈને એવામાં આવ્યા તેમને માથું નમાવીને મેં કહ્યું: ‘ ગોર મહારાજ, શરીર કેમ ચાલે છે ? બહુ કાઢ્યા ! ’

એ સમજ્યા કે શું લઈ આવ્યા એમ હું પૂછતો હઈશ એટલે બોલી ઉઠ્યા: ‘ ગંગા, કપાસિયા છે. જોટડી વીઆઈ છે તેને સારું. ’

‘ બા સબાજતા હતા, ’ એટલે કહે કે. ‘ સવા રૂપિયે મળ્યું. ’

પછી ઘાંટા પાડીને મેં કહ્યું: 'તમને મારા દાદા બોલાવે છે.'

લોગ લેજે તે સમજ્યા અને કહ્યું: 'બપોરે આવીશ.'

જ્યારે જ્યારે પ્રેમજી પરોતને ઘેર જવાનું થતું ત્યારે-ત્યારે આવાં અનેક કૌતુક જોવાનાં મળતાં.

નાંગરદાસ પટેલ

કક્કાની કરામત

કસ્તુરકાકાએ કાચના કળાટમાંથી કાચી ફેરીનું કચુંબર કાઢવા કમેળ
કાઢીને કહ્યું.

ખાનદાન ખંભાતીએ ખરેડીમાં ખાટુખાટુ ખાધું.

ગાંડાલાલ ગાંભુ ગામે ગાડીમાં ગયો.

ચતુરભાઈ ને ચંદુલાલ ચમારડી ચાલ્યા.

છગનભાઈને છતાભાઈના છોકરાને છોડાવ્યો.

જડાવળેન જંબુસર લય છે.

દાદાભાઈ દરબારમાં દોડ્યા.

નાનાલાલ નદીમાં નાહ્યા નથી,

પુરૂષોત્તમ પાસે પંદર પતંગ પડ્યા છે.

ખાપુલાકે ખંગલામાં ગાગ બતાવ્યો.

ભાઈલાલ ભારતમાતાને બળે છે.

મળીલાલે માલતીને મચુરાં મોકલી.

રામલાલ ને રવીશંકર રાણપુરમાં રાત રહ્યા.

લલ્લુભાઈ લલિતાને લડવા લાગ્યા.

વાડીલાલ વૈદ્ય વાળુ વગાડે છે.

સામળ સાળે સારો સોનાપુર સીધાવ્યો.

શકરીબેન સઘડી સળગાવી શક્યા.

બાલકૃષ્ણ મુગટરામ ઠાકર

દરેક લાયઝેરીમાં ખાસ વસાવવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો

૧ હિંદી ગૃહીય મહાસભાનો	
પ્રતિહાસ બા. ૧-૨-૩	૧૧-૦-૦
૨ રાજ્યોગી યાત્રે	
પરમારક્ષાગી વર્ષાદેવ બા. ૧-૨	૮-૦-૦
૩ જનકજી બા. ૧-૨	૬-૮-૦
૪ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન	૪-૦-૦
૫ વિશ્વભાગતી	૧-૦-૦
૫ પૂનવાડી	૦-૪-૦

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડનું જીવનચરિત્ર	
ભાગ ૧-૨ (સંચિત્ર)	૩-૧૨-૦
૧ ઋગ્વેદ સંહિતા બા. ૧ થી ૫	૧૦-૪-૦
૨ વેપાગની ચાવી	૧-૧૨-૦
૩ વિદ્યુત	૧-૧૨-૦
૪ વિજ્ઞાનના વિધાયકો	૧-૧૨-૦
૫ માઈ જીવન અને કાર્ય ક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦
૬ ઇત્સાંગના સમયનું હિંદ	૧-૧૦-૦
૭ શુદ્ધાતીની ચાવી	૧-૮-૦
૮ કેનેડાનું જગતગદાર રાજતંત્ર	૧-૮-૦
૯ કેળવણી	૧-૮-૦
૧૦ ભારતીય સમાજશાસ્ત્ર	૧-૬-૦
૧૧ આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર	૧-૪-૦
૧૨ ઉદભૂતિની ઉત્ક્રાંતિ	૧-૪-૦
૧૩ ક્ષણ જાણો બગીચો	૧-૨-૦
૧૪ ભાષા વિજ્ઞાન પ્રવેશીકા	૧-૧-૬
૧૫ મહાપતંગમ	૧-૧-૦
૧૬ નેક્સનનું જીવન ચરિત્ર	૧-૦-૦
૧૭ વસ્ત્રભ	૧-૦-૦
૧૮ ઇંગ્લાંડ અને હિંદુસ્તાન	૦-૧૫-૦
૧૯ ખેતીના ઉપદ્રવો	૦-૧૪-૦
૨૦ સરોવરના જીવો	૦-૧૩-૦
૨૧ ગર્ભ વિદ્યા	૦-૧૨-૦
૨૨ સૂર્ય	૦-૧૦-૦

૨૩ મનુષ્ય જન્મ	૦-૧૨-૦
૨૪ પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨-૦
૨૫ હિંદુસ્તાનમાં શુદ્ધ શુદ્ધ શક	૦-૧૨-૦
૨૬ નરસિંહ મહેતા	૦-૧૧-૦
૨૭ સામાજિક સુખરૂપતા	૦-૧૧-૦
૨૮ નીકાળળ	૦-૧૧-૦
૨૯ ધન વિદ્યા	૦-૧૧-૦
૩૦ હિંદની સફર નીકળેલા	
વહાણુવટીઓ	૦-૧૧-૦
૩૧ પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦-૦
૩૨ હિંદુસ્તાનના લોકો	૦-૧૦-૦
૩૩ પ્રાણીઓનાં શબ્દાશુભ લક્ષણો	
તથા વય વિજ્ઞાન	૦-૧૦-૦
૩૪ રચનાત્મક સ્વગત્યની સંસ્થાઓ	૦-૮-૦
૩૫ જમતની ગામનીતી અને હિંદ	૦-૮-૦
૩૬ મેગેસ્ટીનીસના સમયનું હિંદ	૦-૮-૦
૩૭ રેડીઓ અને રેડીયોજન	૦-૮-૦
૩૮ કળા વિષે પ્રવચન	૦-૭-૦
૩૯ તરવાની કળા	૦-૭-૦
૪૦ વડોદરા	૦-૮-૦
૪૧ સૂર્ય (ભાગ ૧-૨)	૧-૬-૦

શ્રી સયાજી બાલજ્ઞાન માળા

૧ પંચતંત્ર વાતો બા. ૧-૨	૧-૦-૦
૨ સૂર્ય નમસ્કાર	૦-૮-૦
૩ સીતા	૦-૬-૦
૪ શુદ્ધ ભગવાનની વાતો	૦-૬-૦
૫ મહામદ ખેગડો	૦-૬-૦
૬ વાલેલાઓનું ગુજરાત	૦-૬-૦
૭ આયોનું આદિ નિવાસ સ્થાન	૦-૬-૦
૮ કરોળીઓનાં કાવત્રા	૦-૬-૦
૯ મીલની મુલાકાત	૦-૬-૦
૧૦ પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬-૦
૧૧ હોડવાનું જીવન	૦-૪-૦

આલેજ લખો:-

ન્યવસ્થાપક : લુહાણામિત્ર પ્રેસ, રાવપુરા-વડોદરા

આ માસિક વડોદરા-રાવપુરામાં થી લુહાણામિત્ર પ્રેસમાં અખાલાલ ચિત્રલખાઈ દક્કરે પોતાને માટે છાપી અને તેજ દક્ષણેથી પ્રસિદ્ધ કથા. વા. ૧-૫-૪૪

યુગ યુગ જુની સંસ્કૃતી ઠેરાં
ઝાઝીયાં છે મહારાજ્ય
સમરાજ્યની આ ભૂમિ પર
નથી ટક્યા સામ્રાજ્ય....

યંગ ઇન્ડિયા

નો નવો કાલ

નવર દવે અને પાટી

મીલમજુર

ભાગ ૧-૨

મારફતે

ડી. એ. ૧૧૩૧૯ રેકર્ડ પર

મજુરોની કરજી લાપત

મજુ કરે છે.

★

★

૧૦૬ મલ

૬ લા મ દિ ર

ચિત્ર

માલી

ના ગાયનોની

રેકર્ડ

"યંગ ઇન્ડિયા"

૫૨ ન સામગ્રી

★

૧ મુ વિગત માટે લખો :

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ

મેન્યુ. ઇંપની લિં

૧૧૦, મેડાલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૧

નવા વરસમાં તમારી નવી
નાચિનાં પુસ્તકો વસાવી દેવો

ગુજરાત અને જોના સીમા પ્રતોના પર
અને સૌહાર્દોના વીરતા અને નેક-ટે.
ઇતિહાસનું મૂર્ત સ્વરૂપ હુણ્ડરીતે
કરતો વાતોનો અનોખો ઐતિહાસિક મ

પૂરમાર ધારાવપાદિવ

ભાગ ૧-૨] ક્ર [મૂલ્ય રૂ. ૮)

બુલહાણકા દેવકા

ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય રૂ. ૬૫

આ ઐતિહાસિક નવલને કહે છે પુસ્તકાલયે
વસાવવી જ પડશે.

★

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ
જાણવા માટે વસાવો

મહાસભાના ઇતિહાસ

ભાગ ૧-૨-૩

મૂલ્ય ત્રણે ભાગના રૂ. ૧૧)

★

ગુજરાતનાં બે મહાનગરો

વડોદરા અને સુરત

મૂલ્ય ૦-૮-૦ ભા. ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૧)

બાળકો અને માટેસને આ બે મહાનગરો
નો પરિચય રસમય શૈલીએ આપે છે.

મગાવવા માટે આજેજ લખો:

હુણ્ડાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ-

રાવપુરા, વડોદરા.

ગુણશુદ્ધિ

અને સીદ્ધિતોપદેશ

જુન : ૧૯૪૪

નંબી : સી. જયવતી દેસાઈ,
સી. વનયાળા દેસાઈ, ૭ એ
સહતંત્રીઓ - સી રમા ઠાકોર, ૫૧ એ.

ૐ અઠવાડીયું

આ આરે મારી આશાની
કુળે ત્યાં છે ચેતન લોભ

ચેતન લોભની
સવેશવ અંખના
કરનારી

ગાંધર્વ કન્યા

★ કાદંબરી

શાંતા આપ્ટે

એની કાશીની નવ્ય જુલિકામાં
વનમાલા, પહાડી સન્યાસ,
જીવન (પ્રકાશના સૌજન્ય)
હરીશ પગે...

સહમી પ્રોડક્શન્સનું
જાજરમાન સર્જન.

દિગ્દર્શક :— નંદલાલ જસવંતલાલ

[સુપ્રીમ પ્રકાશન]

પુનામાં પહેલે અઠવાડીએ રીલીઝ
બારીનો નવો રેકાર્ડ કર્યો છે.

રોકસી ટોકીઝ : મુંબઈ.

નામાંકિત

ડૉક્ટરો

શક્તિ માટે

નામાંકિત

દવા જે

ખતાવે છે

અંડુ નામાંકિત રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ
નબળાં સબળાં બધાંને ઉપયોગી છે. સાત્તા
માણસોની શક્તિ એનાં સેવનથી સચવાઈ રહે
છે, અને માંદાંને, માંદગી પછીની નબળાઈ
નાશુદ્ધ કરી, નવજીવન આપે છે.

અંડુ રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ સ્વાદિષ્ટ અને
તાગિદે નાગ્રગી આપનાર છે. અને તેથી નાના
બાળકો તેમજ મોટાં સૌ
દોષ મહેતાઈથી લઈ ચકે છે
રોગજી આપનાર, રુક્ષિ
આપનાર અને ખાસ કરીને
દોષીની લાલ્લી વખાસનાર—

અંડુ

રકતો-ફોસ્ફો-મોલ્ટ

લેખ વાર અવસ્થા અનુસાર લેવાયો ।

અંડુ ફાર્મા. વર્કસ લી. મુંબઈ-૧૪

વેપારનાં એજન્સી —

(૧) વેદ બેલ્લીશંકર અને દરોશીર ૩,

(૨) મિયાસ બી. એમ. રાજની ૨૧,

રાજ ૫ નં. વોરાળા.

સુંદરતા અને સ્વચ્છતા જાળવવા આ ત્રણ વસ્તુઓનો
નિયમિત ઉપયોગ કરો

ડાહરની કળી જેવા

દાંત માટે

આર્યન ટુથ પેસ્ટ

ફોરમ્યુલા

ડા. પી. ધારમલકર
દિલ્લા ડાહર

ઠંડામાં ચહેરાને

કરમાવા દો નહિ.

વાપરો :

આર્યન

સ્નો

ઠંડામાં વધારો

કરવા માટે

આર્યન

ફેસ પાવડર

અમારી એક સાખા ટુંક સમયમાં
ખીલીશોરા મુકામે ખોલવામાં આવશે
અને

ત્યાંના કારખાનામાં
સ્પીરીટ, ટોનિક્સ

તથા

ઈતર રસાયણો જનાવવામાં આવશે.

ધી ઇન્ડિયા કેમીકલ એન્ડ ફાર્માસ્યુટીકલ

કારખાનું :
પુર્વ બાબુ, વિલેપારલે

ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લીમીટેડ

રજીસ્ટર્ડ ઓફીસ :
લર્ડ, સ્ટોક એક્સચેન્જ
ન્યુ બિલ્ડિંગ્સ, કમ્મોસ રોડ,
કોટ, મુંબઈ

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ
માણેકજી એન્ડ રાહી
કાલબાદેવી રોડ,
મુંબઈ ૨

આગતંત્રી અને સ્થાપક : સ્વ. જયકૃષ્ણ ના. વર્મા.

તંત્રી:

સો જયવતી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહતંત્રી :

સો. વનખાળાદેસાઈ જી. એ.
સો. રમા ઠાકોર બી. એ

અધ્યક્ષ : નટવરલાલ ઠક્કર : હુદાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

કુ. ૪૨ મું]

જુન : ૧૯૪૪

[અંક ૪]

અનુક્રમણિકા

કવર ઉપર : લેડી રંગામ્બવ કૃષ્ણમાચારીઅર	...	...	...	...	...	...
સ્વપ્નો દૂરનાં દૂર : શ્રી. પ્રજોધ દેસાઈ	...	...	...	...	...	૧૨૭
રમેશનાં સંસ્મરણો : શ્રી. અમૃતલાલ લ. પટેલ	...	...	...	...	...	૧૨૮
રંગન : શ્રી. કુંભસી પ્રમત્સી સંપટ	...	...	...	...	...	૧૨૯
વડાલાઈના મહિના : કલ્પનાં કુસુમાલ	...	...	...	...	...	૧૩૦
લિખારણુ : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ ભટ્ટ	...	...	...	...	...	૧૩૧
કુદરતને બોલો : શ્રી. મહિપત ભેષી	...	...	...	...	...	૧૩૨
પુત્રની લંબના : શ્રી. ' તરંગી '	...	...	...	...	...	૧૩૩
કથિય અને આકાંક્ષા : શ્રી. ' ન્યોપિ '	...	...	...	...	...	૧૩૪
સંસ્કાર : શ્રી. ' શશિન્ ' બોશા...	...	...	...	...	...	૧૩૫
બહેનો માટે યોગોપચાર : શ્રી. યોગીરાજ હમેશચંદ્રજી	...	...	...	...	...	૧૩૬
સુદામાનું સ્વાગત : ક. રમાદેવી તારાચંદ્ર અડાલજી	...	...	...	...	...	૧૩૭
શ્રીજગત :	...	...	...	...	...	૧૩૮
નોંધ :	...	...	...	...	...	૧૩૯

ગાલવિભાગ

તંત્રી : નર્મરદાસ ધ. પટેલ

ગોંધવારીની મોઠાણુ : શ્રી. ગગાદાસ જીવરાજ	...	...	...	...	...	૩૩
લાડુ ભટ્ટ : શ્રી. મહિપત ભેષી	...	...	...	...	...	૩૪
ગપ્પીદાસ : શ્રી. રાતીચંદ્ર દામકાડર	...	...	...	...	...	૩૫
દાસ્ય કણીકાઓ : શ્રી. દિનાનાથ જે. મહેતા	...	...	...	...	...	૩૬
મૂર્ખ ઠાકરી : શ્રી. કાંતિવાલ મો. ગાંધી...	...	...	...	...	...	૩૭
જાણુવા જેવું : શ્રી મણીશંકર આ. રાવળ	...	...	...	...	...	૩૮

વાર્ષિક લવાગમ : દિનદ માટે રૂ. ૫-૦-૦ : વિદેશ માટે ચિલ્ડ્રોન દસ ; છુટક નોકલ દસ આના

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય '
બાલકોના સસ્કાર ઘડે છે. તમારું બાલકો માટે

'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય 'વસાવો.

* 'બાલવિનોદ' ના બે સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

૧૫૦૦ પાનનું વાચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

ફરેક સેટના સુદ્ધ બોક્સના રૂ. ૫-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૧૨-૦

બેક સેટના બે બોક્સના રૂ. ૧૧-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૧-૪-૦

* 'અશોક' ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ પાનનું વાચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૮-૦

આઠ સેટના આઠ બોક્સના રૂ. ૨૮-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૨-૮-૦

* બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

એક દરેક બોક્સના રૂ. ૩૯-૮-૦

વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૩-૮-૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજે જ લખો—

બાલવિનોદ ને અશોક

બાલસાહિત્યના સૌથી વધુ

બાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૬, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

વડોદરાના એજન્ટ—બાલજીવન કાર્યાલય, બાળવાડા-વડોદરા.

પુસ્તક ૪૨મું

જુન : ૧૯૪૪

અંક ૪ થો

સ્વપ્નો દૂરનાં દૂર

સ્વપ્નો દૂર ના દૂર

મુસાફીર સ્વપ્નો દૂરનાં દૂર.
માતાને હસ્તે છે બંધન, નયને આંસુ પૂર
આઝાદીની આશ અધુરી, ખોયાં ગોરબ-પૂર
મુસાફીર સ્વપ્નો

સોહન્ટી સોનાની ધરતી, માનવતા ભરપૂર
એ સોનાની રજકણ ક્યાં છે? પૂછે ઉર આતુર
મુસાફીર સ્વપ્નો

ગંગા જમના પાપ ધુએ, પણ ના ધોવાયાં ઉર,
શૂન્ય હૃદયના ભારતખાળો, ગાવામાં ચકચૂર
મુસાફીર સ્વપ્નો

થનગન કરતું યોયન ક્યાં છે? ક્યાં છે નાહ છપૂર ?
ચેતન દીવડામાં કાં ખૂટ્યું, આશાતેજ મધુર ?
મુસાફીર સ્વપ્નો

ના બગે છે જહાં હૃદયાં, સૂણી રણ રણતૂર
હિમાલય પુકાર કરે છે, ક્યાં છે અણનમ સૂર,
મુસાફીર સ્વપ્નો

કર્મચોગના ગીતાગાયક, છે બંસીધર દૂર
ક્યારે અવતરશે ભારતમાં, લઇને ચેતન સૂર...?
મુસાફીર સ્વપ્નો

શ્રી. મણીધ દેસાઈ

સ્નેહનાં સંસ્મરણા

: : હંદ-મંદાકાન્તા : :

આ પૃથ્વીના સકળ સુખને, જિમ્મિઆને વિચારે,
જે સંચારે જીવનનોકા, નાથવંતા જનોની;
દેખાયે તે સકળ સુખને, સ્નેહની સાંકળોને,
તે પોષે છે - અમર હીવડો, પ્રેમનો જે પવિત્ર. ૧

એકાંતે ત્યાં વનગિરિતણા, માર્ગની મધ્યમાંથી,
ખંડેરો જે રમણીય હીસે, રાજવી મહેલના જ્યાં;
બહાલી સામે ઘડી સુખ મહી, ગાળી ત્યાં કૈંક વેળા,
તે સૌ આવે સ્મરણની મહી, ભગતા સ્વપ્ન રૂપે. ૨

સધ્યા કેરા મધુર સમયે, તે સ્થળે એક દિને,
જાંખી જાંખી રમણીય ખીલી, ચાંદની ત્યાં હતી ને;
મારી આશા ! સુખ જીવન ને સ્નેહની જે સરિતા,
બહાલી મારી હૃદય રમણી, મારી સાથે હતી ત્યાં. ૩

રાખાયેલા રણ મહિં શૂરા, ક્ષત્રીની મૂર્તિ આટી,
ત્યાં જાણી છે સ્મરણ તણી એ, અંજલીરૂપ જે આ;
તેને ટેકી નિજ તન થકી, મારી સામે નિહાળી,
મારી બહાલી શ્રવણ કરતી, ગીત માધુર્ય પ્રીતિથી. ૪

હું ગાતો'તો સુખ ખીન લઈ, ગીતકું એમ મીકું,
ને તેમાંથી કરણ રસની, જિમ્મિઆ રેલતી'તી;
સધ્યા કેરા સમય સરણું, શૂન્ય ખંડેર યોગ્ય,
ધીમા સૂરો સુખ ખીન તણા, તે સ્થળે ફેલતા'તા. ૫

નાખી દૃષ્ટિ પૃથિવી બણી ને ભાવ દેખાડતી કૈં,
શરમાઈને કંઈક વદને, બહાલી એ સૂણતી'તી;
આવી રીતે વિવશ થયેલી, સ્નેહરંગે લીંબતી,
બહાલીને હું નિરખી નયનો, સ્નેહથી વૃષ્ટ કરતો. ૬

શ્રી. અમૃતલાલ હ. પટેલ

સત્ય પ્રેમના છતાં કાચા તાંતણે બંધાયેલાં બે કોઠભર્યાં
કૌભારો : વિરેન્દ્ર અને રંજન ! બન્નેને પરસ્પર પ્રીતિ હતી.
લગ્નના દિવસની સુખકરી ઘડીની એ રાહ બેઠા રહ્યાં હતાં-
તૈયારીમાં હતાં, ત્યાં વિરેન્દ્રને પિતાની માંદગીનો તાર મળ્યો.
પિતાને મળવા જતાં સ્ટેશને ટ્રેનમાંથી ઊતરતાં પોલિસે વૉરંટ
બજાવ્યો-લાંગ્ડેઈઝ પ્રવૃત્તિમાં સામેલ હોવાના આરોપસર એને
ગિરફતાર કર્યો અને પછી.....

લેખક : શ્રી. હંગરસી ધરમસી સંપત

“વિરેન્દ્ર ! આમ હવે કેટલા દિવસ
આશ્રય ? પિતાજીએ પણ આ-
પણું લગ્ન માટે છૂટ આપી છે. હવે શું
વાંધો છે ?” એપાટીનાં એક રમણીય રસ્તા
ઉપર ધીરે ધીરે ચાલતાં રંજને વિરેન્દ્રના
ખભા પર હાથ મૂકતાં કહ્યું.

“તું તો બહુ ઉતાવળી, રંજન ! એટલી
બધી ઉતાવળની શી જરૂર છે ?”
વિરેન્દ્રે કહ્યું.

“પરંતુ જેમ અને તેમ જલ્દી થાય તો
સારું.” રંજને કહ્યું.

“પણ પિતાજી બિમાર છે એવો આજે
જ તાર આવ્યો છે. એટલે અમદાવાદ જવા
સિવાય ચાલે તેમ નથી.” વિરેન્દ્રે રંજન
તરફ જોતાં કહ્યું.

“પણ કાંઈ જ પિતાજીનો ડાગળ આવ્યો
તેમાં તો કંઈ બિમારીની વાત પણ લખી
નહોતી અને આવે જ એવિયો તાર કેમ
આવ્યો ?” રંજને ઉત્સુકતાથી પૂછ્યું.

“એ ગમે તેમ હોય પણ ગયા વિના
ચાલે તેમ નથી. રંજન ! તું મારે ખાતર
એટલું ન કરી શકે ? તું તારા પિતાજીને
એક માસ પછી આપણું લગ્ન થાય તો
સારું, એમ ન સમજાવી શકે ?” વિરેન્દ્રે
પૂછ્યું.

“બહે, બે આપ એમ કહેના હો તો
હું સમજાવીશ. પરંતુ એક માસથી વધારે
સમય ન થયો બેઠાએ, પિતાજીનો સ્વાભાવ તો
આપ જાણો જ છે. મનમાં આવ્યું એટલે
પછી એ કરી જ નાખે.” રંજને કહ્યું.

“રંજન ! બે પિતાજીની બિમારીનો
તાર ન આવ્યો હોત તો હું તૈયાર જ હતો.
પરંતુ પિતાજી બિમાર હોય તેવે ટાણે આપણે
લગ્ન કરીએ તો એ કેવું ખરાબ મણાય !
પિતાજીને કેટલું ખોટું લાગે.” વિરેન્દ્રે કહ્યું.

***

ટ્રેનમાં ગીરડોનો પાર નહોતો. ત્રીજા
વર્ગમાં તો માણસો થેટાં ને બકરાંની જેમ
પુરાયાં હતાં. ચારે બાજુ શોરજકાર થઈ
રહ્યો હતો. ગાંસડાં ને પોટલાં, ખિસ્તા ને ફેંક
આમતેમ પડાડતાં હતાં.

ગાર્ડની સીટી વાગી.

“વિરેન્દ્ર ! એક માસથી વધારે એક
દિવસ પણ ન થાય, હોં ! મેં પિતાજીને
મહાચુરકેવીએ એક માસ માટે સમજાવ્યા
છે.” રંજને કહ્યું.

“અરે વીસ દિવસમાં જ, રંજન !”
વિરેન્દ્રે કહ્યું. ગાડી ધીમે ધીમે ચાલુ થઈ.

“વિરેન્દ્ર ! એક માસથી વધારે એક
કલાક પણ ન થયો બેઠાએ.” રંજને કહ્યું.

ગાડી ચાલી ગઇ. રંજન એકી ટશે એને જતી નિરખી રહી. મોતી જેવાં ચળકતાં બે અશ્રુખિન્દુઓ તેણે શ્વાસથી લૂછી નાખ્યાં.

* *

અમદાવાદનું રેશન આન્યું. એક પછી એક ઉતાડ્યો બિતરવા માંડ્યા. વિરેન્દ્ર પણ એક બે માણસો સાથે વાતો કરતાં નીચે બિતર્યો. એક મજૂર પામે સામાન ટ્રેનમાંથી ઉપડાવી તે ફાટક પાસે આવ્યો. તરત જ સામેથી ખૂસ પાડી:

“ મિ. વિરેન્દ્રકુમાર આપનું જ નામ કે ? ” પૂછનાર સમ્બન્ધ-રોકડર હતો.

“ છ, હા. ” વિરેન્દ્રે પોતાના ખાદીના કાટના ખિસ્સામાંથી શ્વાસ વહે મોં લૂછતાં કહ્યું.

“ આપના પર વૉરન્ટ છે. ગઇ તારીખ ૬ મી ઓગસ્ટના બનાવ પછી, આપે ભાંગ-ફેડ પ્રવૃત્તિઓ કરનાર ટોળાઓનાં કાર્યમાં ભાગ લીધો છે તેથી આપને ગિરફતાર કરવામાં આવે છે. ” સમ્બન્ધ-રોકડરે જરા કડકાઈથી કહ્યું.

“ બરે. ” વિરેન્દ્રે જરાય અચકાયા વિના કહ્યું. સમ્બન્ધ-રોકડર તેને લઈને બહાર મોટર બેઠી હતી ત્યાં લઇ ગયા.

* *

“ પણ પિતાજી, એમાં શું થઇ ગયું ? વિરેન્દ્રને બે માસની જેલ મળ્યા છે. જેલમાંથી છૂટતાં જ તે લગ્ન કરી લેશે. ” રંજને પોતાની સામે આરામખુરશી પર બેઠેલ પોતાના પિતાને કહ્યું.

“ બે માસ પછી કે ચાર માસ પછી હું એની સાથે તારાં લગ્ન કરવાનો જ નથી. એ લોકર લઈગા સાથે ફરનારનો વિશ્વાસ શું ? હવે છે કે, તે ભાંગફેડ કરનાર ટોળાઓમાં સામેલ હતો તે માટે તો એને પકડવામાં આવ્યો છે. હું સરકારી વકીલ, મારી જ

પુત્રીને એની સાથે પરણાવું ? એ કદો નહિ બને. ” રમણલાલે ક્રોધ કાલવતાં કહ્યું.

“ પણ એને લોકર શા માટે કહ્યો છે ? એ એવું કૃત્ય કરી કરે જ નહિ. મને એનામાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે.

“ ના, ના. હું એ કશું સાંભળવા માગતો નથી. પેલા ‘ રમેશ મિલ્સ ’વાળા શરદકુમાર આજે જ તને જોવા આવવાના છે. તેની સાથે જ તારું લગ્ન થવાનું છે.

“ પણ પિતાજી ! શરદકુમારની બીજી પત્નીનું હજી એક માસ પહેલાં જ અવસાન થયું છે. હંમર પણ પિસ્તાળીસની છે. આપ સુધારક થઈને આવું કરશો ? ” રંજને પિતા સામે બેતાં પૂછ્યું.

“ શરદકુમાર ત્રીજી વેળા પરણે છે તો શું થઇ ગયું ? આટલી બદલાયેલ હોવા છતાં શા માટે તે વિધુર રહે ? અને હંમર તો હજી બત્રીસ વર્ષનો જ છે. એવાં બુદ્ધિ બદલાતાં મારી પાસે નહિ આવે, રંજન ! ”

“ પરંતુ...”

“ પરંતુ બરંતુ કંઈ નહિ આવે. શરદકુમાર ભણેલગણેલ મુસંસકારી અને શાહુકાર છે, પછી તને શું વાંધો છે ? ” રમણલાલે કહ્યું.

“ મિ. રમણલાલ ઘરમાં છે ? ” બહારથી ખૂસ પડી.

રમણલાલ ઉઠ્યા. બારણું ઉઘાડ્યું. બે પુરુષો અંદર આવ્યા.

“ પધારો, પધારો, મોહનલાલભાઈ ! આ બાઈ મિ. શરદકુમાર જ ને ? ” રમણલાલે મહેમાનોને સત્કારતાં એક સફેદ ટોપીવાળા વૃદ્ધ પુરુષને પૂછ્યું.

“ છ હા. મિ. શરદકુમાર દેવ. ‘ રમેશ મિલ્સ ’વાળા ” રંજન બેઠી હતી તે ખુરશીની બાજુમાં પડેલ એક કોચ પર બેસતાં મોહનલાલે કહ્યું.

“ આ મારી પુત્રી રંજનબાળા, એમ. એ.

માં ગયા વર્ષે જ પાસ થઈ. કલાની ખાસ શોખીન છે. ” રમણલાલે કોયની સામે પુરથી પર ખેસતાં રંજન તરફ જોતાં કહ્યું.

શરદ્કુમાર અને રંજનબાળાએ સામસામા નમસ્તે કર્યો.

“ રંજન, બેટા! જા તો મહેમાનો માટે ચા તો લાવ. ” કહેતાં રમણલાલે રંજન પ્રતિ એક અર્થસૂચક નગર ફેંકી.

રંજન ઊભી થઈ. થોડી વારમાં ચા લઈ આવી. બધાં ચા પીવા લાગ્યાં. થોડી વારે રમણલાલ બોલ્યા:

“ મોહનલાલભાઈ ? આવો, હું તમને મારો અંદરથી લેખનખંડ જતાવું. શરદ્કુમાર ! તમે જરા ખેસજો; અમે આવીએ છીએ. કહેતાં જાને અંદરના ઓરડામાં ગયા. થોડી વાર ઓરડામાં નીરવતા વ્યાપી રહી. છેવટે શરદ્કુમારે એ નીરવતાનો ભંગ કરતાં કહ્યું:

“ રંજનબાળા ! આપને સંગીતનો શોખ ખરો કે નહિ. ”

“ છ, મને સંગીતનો ખાસ શોખ છે. પણ તે ફક્ત શાસ્ત્રીય સંગીતનો જ. દિલ્લી-સંગીતને હું પસંદ કરતી નથી. ” રંજન-બાળાએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“ આપ સંગીત કોની પાસેથી શીખેલાં ? ”

“ વિરેન્દ્રકુમાર જેઓ મારા પરમ મિત્ર છે એમની પાસે હું શાસ્ત્રીય સંગીત શીખી છું, એઓ હાલ જેલમાં છે. ”

“ એમ કે, ” શરદ્કુમારે અણગમે દર્શાવતાં કહ્યું. એક અતિ સ્વરૂપવાન યુવાન સ્ત્રી પોતાની સામે જ કોઈ ખીજા પુરુષનાં વખાણ કરે તે તેને ગમ્યું નહિ. તેણે પૂછ્યું:

“ આપે હજી લગ્ન વિશે વિચાર નથી કર્યો ? ”

“ છ, માફ કરજો મિ. શરદ્કુમાર !

આપ આપના લગ્નની વાત કરો છો કે મારા લગ્નની ?—હું તો કહું છું કે હવે આપે લગ્ન કરવાનો ખ્યાલ છોડી દેવો જોઈએ. અથવા તો પુનર્લગ્ન કરવાં જોઈએ. અને મારું પૂછતા હો તો સાંભળી લો કે હું વિરેન્દ્રકુમાર સિવાય ખીજા કોઈની સાથે લગ્ન કરવા માંગતી જ નથી. મારે મહેરબાની કરી આપ મારા માર્ગમાંથી ખસી જશો. ” રંજને મક્કમતા દાખવતાં કહ્યું.

શરદ્કુમાર ખસિયાણો પડી ગયો. તેટલામાં તો અંદરથી મોહનલાલ અને રમણલાલ આવ્યા.

“ ચાલો મોહનલાલભાઈ ! ” શરદ્કુમારે કોય પરથી ઊભા થતાં કહ્યું.

જાને જાણ્યા સાલવા માંડ્યા. રમણલાલ તેમને જતા જોઈ રહ્યા.

“ આ બધાં તારાં જ કારખાતા છે. ” એક કોથબરી નગર ફેંકતાં રમણલાલે રંજનને ધમકાવી.

* * *

“ રંજન ! તારા જેવી મેં એછે-હડીલી છોકરી જોઈ નથી. બેશરમ, શરદ્કુમારને મેં મહામહેનતે સમજાવી ઘેર બોલાવ્યો ત્યાં તે બધું જાણું વાણું. પણ એનાં ફળ તને જરા-જર મળશે. હવે તો ગમે તેવા હું કોઈ પણ માણસ સાથે તારાં લગ્ન કરી દઈશ. અને તેનો બદોલત આજે જ થઈ જશે...”

રમણલાલ આગળ બોલે તે પહેલાં એક નોકર વર્તમાનપત્ર લાવ્યો અને રમણલાલના હાથમાં આપ્યું. રંજનની નજર એ વર્તમાન-પત્રના એક ખૂણા પર પડી. ત્યાં લખ્યું હતું:

“ ભાંગફોડ પ્રવૃત્તિ કરનાર ટાળાઓમાં સામેલ હોવાના આરોપસર પકડાયેલા મિ. વિરેન્દ્ર નિર્દોષ ઠરાયે છે. અને તેમને મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.

રંજનનું મન નાચી ઊઠ્યું. તેણે રમણ-
લાલને એ બતાવ્યું. રમણલાલે તે વાંચ્યું. અને
તેઓ બોલ્યા:

“ વિરેન્દ્ર નિદોષ હોયો ! ખરેખર, એ
એક સારો સુવાન છે. હું તો પડેપેથી જ
કહેતો હતો કે એ એવો નકારો હોય જ
નહિ.....”

બહારથી બૂટનો ચમચમાટ સંભળાયો.
વિરેન્દ્ર અંદર આવ્યો. રંજન બોલી ઊઠી:

“ આવી ગયા ? કેમ છે પિતાજીને ?”

“ હવે બેસવા તો દે, ” રંજન તરફ
બેતો રમણલાલે કહ્યું. “ કેમ છે આપના
પિતાજીની તબિયત ? ” રમણલાલે પૂછ્યું.

“ પિતાજીની તબિયત હવે બહુ જ સારી
છે. ” વિરેન્દ્રે ખુશી પર બેઠક સેતો કહ્યું.

થોડી વાર બાંધાંએ આમતેમ ટોળટોળા
માંથી થોડીવાર વિરેન્દ્ર જવા માટે બોલો ચર્ચો.

“ ધર્મના કામમાં હવે લીધું ન હોય,
વિરેન્દ્ર ! આજે જ તમારા પિતાજીને તાર કરી
નાખીએ કે લગ્નની તૈયારી કરે. ” રમણલાલે
બારણા તરફ જતા વિરેન્દ્રને કહ્યું.

રંજને વિરેન્દ્ર તરફ મોઢક રિખત કયું.
વિરેન્દ્ર બહાર ગયો.

“ કેવો સુધીલ અને સંસ્કારી સુવાન
છે ! ” રમણલાલે રંજન તરફ બેતો કહ્યું.

રંજન શરમથી નીચું બેઠું મઠ.
***

અને એક શુભ ઘડીએ રંજન અને
વિરેન્દ્ર બન્ને પક્ષનાં વેડીશીની હામરીમાં
સેડમરી લગ્નમંથિથી રંજન સાથે બેઠાઈ ગયો.

રના ઘણા રોગ કાંતના સહામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.

એટલે જ તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય,
મગજ સ્વસ્થ રાખવું હોય,
દીધોયુષ્ય મેળવવું હોય,

તો

દાંત પરની છાંરી,
દાંતનો કુખાવો,
દાંતના નખખા દાંત,
જે હો ના અવાળા,
દાંતમાંથી નીકળતું સોહી અને
દાંતના બીજા સર્વ રોગો પર
રામબાણુ ઉપાય સાખીત ચક્ર મુકેલ

બનાવનાર:-

સેવાશ્રમ, ભરૂચ.

‘થાયમોસીન’

આજેના વાપરવાનું શરૂ કરો.

દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્ટ્સ:- ડી. એમ. ઠાકર એન્ડ કું., ૬૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ,
કોટ-મુંબઈ ૧

વહાલાણના મહિના

(ગરબી)-

કાર્તિકે ઉરનાં કુસુમ ઠરમે વહાલાણ,
રસ-માળીકા સમજો ન મર્મે મહારા વહાલાણ ?
માસાનાં માર્ગશીર્ષ માસ રે વહાલાણ,
ચક્રેરી ઉરે ચન્દ્રની ખ્યાસ, મહારા વહાલાણ....૧

ખોષે પ્રાણે પ્રીતડીનો શોષ રે વહાલાણ,
ઉરે ઉર અંપાયાનો ક્યાં સંતોષ મહારા વહાલાણ !
માઘે ગુલાબી અનિલની લહેરે રે વહાલાણ,
એવડાં શાં આળ, મળવાને આવે-આવો વહાલાણ...૨

ફારે દેહ વસન્તાવતાર રે વહાલાણ,
દો દિને ફાગણને રસ-દાર સૂનાં વહાલાણ;
ચૈત્રે ચિત્ત મહાઈ ચિત્રેલ રે વહાલાણ,
ક્યાં સુખ ઉર કન્દર્પ ? સૂના ઉર મહેલ મારા વહાલાણ. ૩
વૈશાખે કોયલ ટહુકે ઉર કુંજ રે વહાલાણ,
લમરા ! તહારી રી ઉરમહી શુંજ, મહારા વહાલાણ.

x x x x

આવ્યો જાડુગરો આ જોઠ મહારા વહાલાણ
આલી શું, શમણાંના લાવાની ભેટ મહારા વહાલાણ
ધમધોર ગાજે અસાડિલા આજ રે વહાલાણ
જોઠા ક્યાં રે અસાડિલા રાજ મહારા વહાલાણ....૫

શ્રાવણે સરવાન શ્રવણે ધાય રે વહાલાણ,
જીવને રસસરિતા ઉમરાય મહારા વહાલાણ;
ભાદરવે ભરદરિયે સુખ જહાજ રે વહાલાણ,
સુકાની ક્યાં રે ગયો રસરાજ, મહારા વહાલાણ ॥...૬

આસો શબ્દ પૂનેમની રાત રે વહાલાણ,
છોને રઢિયાળી ! ના સગાથ મહારા વહાલાણ !
આવ્યાં આવ્યાં દીપોત્સવી પર્વ રે વહાલાણ,
ઉર પદ્મપાંખડી સજગે સર્વ તું વિષ્ણુ વહાલાણ....૭

કહેને વાદળ ફેરાં વિહંગ ક્યાં રે હંડાલાણ,
 નવ સમજે પ્રસંગલ રંગ મહારા હંડાલાણ;
 શાને મત્ત મનડાંના મથૂર રે હો હંડાલાણ,
 આઘે આઘે ફૂર વિ-ફૂર મહારા હંડાલાણ....૮

ફારે ફારે દિલડાંની ફૂલવાડી રે હો હંડાલાણ,
 ભમરા ક્યાં ઉડયો દિલને દઝાડી મહારા હંડાલાણ.
 સૂનો સૂનો ભવનો પંથ રે હો હંડાલાણ,
 મહારો ક્યાંરે કોઢિલો કંથ રે હો હંડાલાણ....૯

ત્હમને અધરની અડકી મીઝ રે હો હંડાલાણ,
 તેથી ખુદાઈ લીધી ખીજ મહારા હંડાલાણ.

x x x x

શ્રવનાં કુસુમાકર:

✱

ભિખારણુ

ચોટે ચકલે ભટકતી ફરતી,
 પાત્ર કર લંબાવી ધરતી;
 મૃદુ કંઠે ચાચના કરતી.

આપો કંઈ મા-બાપ. (૧)

વાળ એના માથે વિખરેલા,
 વચ્ચે મેલાં ને ફાટેલાં;
 ઢાંકવા મથતી અંગ-ખુલેલા,

કાઈ આંગણેથી ધુતકારે,
 કાઈ વિકારી-ભાવે નિહાળે;
 નાના બાળક પથરા મારે,

હેયે લબળા ભારે. (૨)

ગાડી કહીને. (૩)

વ્યથા-હુઃખથી હેયું ફાટે,
 તોયે પાપી ચેટને માટે;
 રખડી રવડી વાટે-ઘાટે,

હીણી લીલા પામે. (૪)

શ્રી. નરહરિપ્રસાદ ભટ્ટ

“ ગઢ ગરવો ગિરનાર ! ” એનું નિઃસર્ગદર્શન કેને ન ગમે ? અનેક યાત્રાળુઓ-વિદ્યાર્થીઓ અને લાવિક ભક્તો, ભટકતા ખાવાઓ અને ‘ અહોલેક ’ જગાવનારાઓ-સૌ એના દર્શને જાય છે. એવા એક યાત્રાસંઘે કરેલું આ ગિરિવરની નિઃસર્ગલીલાનું અદ્ય નિદર્શન છે-

૨૧ ગંગાજળીઆનાં દરરોજનાં ગંગા-સ્નાનથી પવિત્ર થયેલી, ભક્ત નરસિંહની. નેહનીતરતી પ્રજુભક્તિનાં રસ-પ્રદ ભજનામૃતે ભીંન્નયેલી અને ગિરનારથી ગૌરવાન્વિત થયેલી જુનાગઢ નગરીને લાવ-લીની નજરે નિહાળવા, ગિરનારના યાત્રી જની જીવનને ધન્ય કરવા અમારો સંઘ કોઇ એક મંગલ પ્રભાને કાઢિયાવાડના પર્વતરાજ ગિરનારની તળેટીમાં આવી પહોંચ્યો.

ગિરનારને ચરણે માર્ગમાં : ૧. ગિરનાર તરફ પ્રયાણ કરતાં તળેટીમાં આવી રહેલ જૌદ ધર્મપ્રેમી મહારાજ અગ્રોકની ધર્મભાવનાનાં મૂર્તિમંત સ્વરૂપે અગ્રાપિ સચવાઈ રહેલ શિક્ષાધેનનાં પ્રથમ દર્શને અમારાં હૃદયમાં ધર્મકુરો રહ્યાં. આ શિક્ષાધેન જોળી ધુમ્મટ આકારની છે. અને તેને યાત્રાળુઓના ગિરનાર તરફ જવાના મુખ્ય રસ્તા હિપર જ એક દેવળતા જેવા સ્વરૂપ અને સુંદર મકાનમાં મૂકવામાં આવ્યો છે.

ત્યાંથી આગળ વધતાં દામોદર કુંડનાં દર્શન થયાં. જેને જોતાં જ પવિત્રતાથી પાવનકારી એવી જુની દંતકથાઓ યાદ આવતાં અમે એ સ્નાન કર્યું. આવા ભાવિક સ્નાનથી જે ધડી અંતઃકરણની શુદ્ધિનો અનુભવ થયો. સાથે સાથે મારા એક સુ. શ્રી. લાલજીભાઈ એ ગાયું કે “ ગિરિ તળાટીને કુંડ દામોદર... ” અહોહા ! કેવો દામો કુંડ ! સાન્નિધ્યમાંજ આવી રહેલું ભવ્ય દામોદરલાલજીનું મંદિર, અને મંદિરનાં

ચરણપ્રદક્ષાત્ન કરતો બીજો રેવતી કુંડ !! આ સવળાં રથાનો ” ક્ષણે ક્ષણે યજ્ઞવતામુપેતિ .....મારકે યાત્રાળુઓને સન્માનતાં જોનાં હોય તેવું જણાય છે.

ગિરનારનાં દર્શન : હવે યાત્રાની, અને પર્વટનળી ઉત્કૃષ્ટ ઈચ્છાવાળો અમારો સંઘ ગિરનારનાં ચરણોમાં આવી જો. સઘ-જાંએ ગિરનારની ચરણરજ મસ્તક પર મૂકી વંદન કર્યાં અને જાએ ચડવાની શરૂઆત કરી. પહેલે પગથીએ પગ મૂકતાંજ અમારા શરીરમાં જાએ કોઈ નવું જોમ આવ્યું અને સાંભરી આવ્યું કે

“ યાત્રા હજો શુભ હવે અમ ઉત્કર્ષાશી ”
(ન્હાનાસાન)

ગિરનારરૂપી વૃદ્ધ યોગીના જોળામાં માળાના મણકાઓ જેમ-પાસે પાસે આવી રહેલ પગથીઆંઓને અમે એક પછી એક વટાવતાં વટાવતાં, પરાક્ષ પહેલી પગ-દંડીઓને ધીમે ધીમે પ્રત્યક્ષ નિહાળતાં, રાત્ર ભર્તુહરિની પદાડમાં આવેલી શુદ્ધ પાસે આવી પહોંચ્યાં. અંદર જતાં જોયું તો એક વૃદ્ધ મહર્ષિ ધ્યાનરથ સ્થિતિમાં બેઠા હતા. પામે જ ભર્તુહરિ અને જોપીયંદની આરસની પવિત્ર પ્રતિમાઓનું દર્શન થતું હતું. લીનો એક દીપક અંધારી શુદ્ધમાં મહામુરકેલીએ પ્રકાશ પ્રસરાવતો મહન સ્થિતપ્રત્ન યોગીની જેમ સ્થિર ચર્મ-અંગી રહ્યો હતો.

ત્યાંથી આગળ વધતાં “ સતી રાણકના માપકે મારા આધાર ચોસલ કોણ ચઢાવશે ”

નાં સ્વર્ગીય સ્નેહભર્યાં શાબ્દિક આધારે એક મોટું ગિરનારનું પહાડી ચોસણું ચડતા ઉતરતા યાત્રાળુઓનું ધ્યાન ખેંચતું, પડું પડું થતું માર્ગની ઉપરજ છત્રી માધક તોળાઈ રહ્યું છે. જાણે હમણાંજ પડશે ! કેવી એ સતીના શબ્દોની સચ્ચોટ અસર ! કેવી એ રહેમભરી રૂઝવટ ! કેવી એ આડસો વર્ષપર્વતની અખંડિત અટકાયત ! હવે જોતજોતામાં તાજી હવા લેતાં, સ્વચ્છ મીઠાં પાણી પીતાં પીતાં, કુદરતમાં વિહાર કરતાં કરતાં, રમુજી દુયકાઓની મજા માણતાં માણતાં પડેલું જ શિખર “ઉપરકોટ” નાં પહાડી દાર આવી પહોંચ્યાં, નવું નવું જોવાની ઈચ્છાએ ગાત્રો શ્રમિત થવા છતાં પણ કેમ જાણે તાજાંજ હોય તેમ લાગતું.

ઉપરકોટમાં : ઉપરકોટ એ ગિરનાર : વસતા સધળા સંતો, સાધુઓ અને યાત્રીઓ માટે જરૂરિયાતની તમામ વસ્તુઓ પૂરી પાડનારું કેન્દ્ર છે. તેમ જ ચડતાં ઉતરતાં યાત્રીઓ માટેનું વિશ્રામાશય પણ કહી શકાય, અમોએ પણ થોડાં વિસામો લીધો. પછી ઉપરકોટમાં આવી રહેવાં જોનાના પુણ્ય પવિત્ર દેવાલયોનાં દર્શન પ્રયાણ કર્યું. અહીંનાં નાનાં મોટાં અસંખ્ય દેવાલયો બાંધણીમાં, કરી-ગરીમાં, ભવ્યતામાં એકએકથી ચડીઆર્તા છે. જેમ જેમ જોતાં ગયાં, તેમ તેમ વસ્તુપણ અને તેજપણ અને તેજપણ જેવા પ્રધાનોની કાર્યદક્ષતાનાં, તેમજે કરેલ દ્રવ્યના સફ-પયોગનાં, અને શુદ્ધતાની અદ્ભુત ધનસંપત્તિનાં સ્વપ્નાંઓ નગરે તરવા લાગ્યાં. કેવાં એ સંગેમરમરનાં ચક્રચક્રિત દેવાલયો, કેવાં એનાં ગગનચુંબી રૂપેરી, સોનેરી શિખરો, તેમાં વિરાજિત થયેલી કિંમતી મૂંગારોથી વિશ્લિષ્ટ ભાવનાપ્રેરક મૂર્તિઓ ! આ સપ્ત યાત્રાળુઓનાં પવિત્ર માનસમાં અનેરી ભાત પડે છે. આ દેવજગતની મધ્યમાં લીના રંગનાં મણિ જેવું “હાથીપય” સુદન્તામાં વધારો કરતું હતું “કેમ જાણે ગિરિગજે

મોતીનો મણિજડિત હાર મિવા પર ધારણ કર્યો ન હોય !”

જટાશંકરની ધર્મશાળામાં : હવે ઉપરકોટથી આગળ યાત્રતાં જટાશંકરની હિંદુ ધર્મશાળામાં અમોએ મુકામ કર્યો. અહીં એકાદ ગત્રિ રોકાયો. અહીંની નમુનેદાર સંગવક્તા યાત્રીઓને આશીર્વાદ સમાન છે.

બુદ્ધાં બુદ્ધાં તીર્થસ્થળો : ધર્મશાળામાં બોજનવિધિ પતાવી લઈ અમો સમી સાંજે કેટલાંક સ્થળો જોવા નીકળ્યા પડ્યા, જેનું વર્ણન દ્રેકમાં આપી શકું છું.

નાગ ગંગા : પથ્થરના નાગના મુખમાંથી પાણી આવે છે. આ પાણીને એક કરવામાં આવે છે. ભાવિક યાત્રાળુઓ અહીંના જળનું આચમન લે છે.”

ગોમુખી ગંગા : પથ્થરની ગાંધનાં મુખમાંથી અહીં પાણી આવે છે. આ પાણી કમર : બે કુંડમાં એકકું ઘાય છે. શ્રદ્ધાળુઓ આચમન લઈ પવિત્ર ઘાય છે અને કંવચિત્ સ્નાન પણ કરે છે.

સેવાદાસની જગો : આ જગો યાત્રાળુઓને ઉતરવાને સારો ગણાય છે. ત્યાં પાણી વગેરેની સગવડ સારી છે. એકંદરે સ્થળ સ્થળ છે.

પથ્થર ચટ્ટી : પાસે જ આવી રહેલ શુભદાયણી આરડીઓ યાત્રાળુઓનું પ્રાચીન નિવાસસ્થાન હોવાનો દાવો કરતી એકલી અડુલી બેસી રહી છે.

સેવાવન : ગિરનારની તળેરી તરફ ઉતરતાં ઉત્તર દિશાએ. કરમદો, વાંસ, આંખા ને બીજી પનચાંચોથી ભરચક સૌંદર્યથી ભરપૂર આ સ્થળ સધળા યાત્રીઓને આકર્ષી રાખે છે અને સાંતી ગાંતિનો બોક્તા થકા ગ્રેર છે. અમો પણ આ સ્થળે શાંતિ અનુભવી માનુગો કહે છે કે સતી સીતા માતાનો વાસ અહીં હતો અને છે.

હવેમાનવારા : સેવાવનથી સાંકડી કેડી દૂર પેરી પટાઓ વીધી ત્યાં જવાય છે.

યાત્રી આ સ્થળે પહોંચવહેયો ભૂતો પડ્યા સંભવ ખરો. આ સ્થળ પણ કુદરતનું પ્યારું સંતાન હોય તેવું જ જણાય છે.

ભરતવન : ત્યાંથી આગળ ચાનતા ભરતવનની જગો આવે છે. અહીં પણ એવી જ વનસ્પતિઓ ચોમેર છવાય રહી છે. આ માધુર્યતા ભરેલી જગોએ દૃઢ વૈરાગી, ત્યાગી, ભરતમુનિ મહેતા હતા. તેવી દંતકથા છે.

“ આ અને આવાં બીજાં રમણીય સ્થળો ખરેખર, ગિરનારનું સાચું ઘરેણું છે. ”

ગિરનારનાં શિખરો પર

અંબિકાનાં દર્શને ઉપરનાં સ્થળો જેવા પછી ગિરિશૃંગોની સમૃદ્ધિ નિહાળવા બીજો દિવસે પ્રભાતે અમોએ ઊઠે જવાનું શરૂ કર્યું, પ્રભુની મહેગ્યાની માગતાં અમે આગળ વધ્યાં. દુરત જ એક દેવાલય નજરે પડ્યું. કેમ જાણે નવી હબનો બંગ્લો ન હોય ! આ સ્થળ “ સમ્યાકાકાની જગો ” ના નામથી જાણીતું છે. તેમના મોં પર નરી સમ્યાઈ તરી આવતી હતી. આ જગોમાંથી કાયમને માટે, ખજૂર દાળીઆનું સદાગ્રત અપાય છે. આગળ વધી અમોએ, જગતજનની અંબિકાનું સ્વેતરંગી ભવ્ય દેવાલય પોતાની રક્તવર્ણી ધમ્મ કરકાવતું અમોને આમંત્રણ આપતું જોયું. દેવળના ધુમ્મટમાં મહેલી દેવીની જ્ય ત્રેતી પ્રતિમા સર્વ કોઈનાં હૃદયમાં સળંગ છાપ પાડે છે. એને અમોએ વહાવભયાં વંદન કર્યાં. અહીંથી જુનાગઢ પર આચ્છાદિત થયેલ ધુમ્મસના ગોટાઓ કોઈ ગર્વિત સાગરનાં મોજાનો ખ્યાલ આપતા હતા. સર્વ સ્થળે જળજળાકાર જ જણાતું હતું. શહેરનો અણુમાત્ર ભાગ પણ નજરે પડતો ન હતો. કેમ જાણે રૂપેરી ચર ને પથરાયો હોય !

શ્રી ગુરુ ગોરખને રસ્તે : આ સઘળા અવર્ણનીય દર્યો જેમી જેમી સહર્ષ ઊભી નીચી પગદંડીઓ દ્વારા ગુરુ ગોરખના છત્ર નીચે આવી પડોઆં. અહીં તેમની ધવિત્ર

પાદુકાઓને એક નાનકડી દહેરીમાં પધારવામાં આવી છે. આ દહેરી યાત્રાળુઓથી જ્યારે ને ત્યારે છવાયેલી જ હોય છે. દહેરીની પાસે જ “ પાપપુણ્યની ગરકારી ” આવેલી છે. યાત્રાળુઓ, પોતે પુણ્યાત્મા સમજી આ ખારીની આરપાર નીકળે છે. આ ખારીનાં પ્રદેશદ્વાર પર ગુરુ ગોરખનાં અસંખ્ય આદર્શ શિષ્યોની સખ્યાનું ભાન કરાવતા ચીપીઆઓ ધૂછા-મુછી કરતા સંગ્રાહાઈ સ્થિર જોવા. જણાય છે. આ દશ્યથી આનંદિત થતાં છેનટની મોટી દુક (શિખર) તરફ અમો સઘળાં ચડ્યા લાગ્યા.

દત્તાત્રયનાં દર્શને : આ સ્થળ ગુરુ દત્તના શાશ્વત સ્થળ તરીકે જાણીતું છે. અહિં પણ તેમની પાદુકાઓ છે, અને દહેરી છે અમો સૌ થી ગુરુ દત્તના ચરણારવિંદમાં નમી પડ્યા અને વારંવાર વંદન કરી અમોને નિરાસગ્ધાન તરફ પહોંચાડ્યા પ્રાર્થના કરી. સૌએ સાનંદ જિતરવાનું શરૂ કર્યું. દ્વાર પર લટકતો પેટ્રીનના ધંટના ભાઈ જેવા ધંટ અમોએ વગાડ્યો અને જ્ય ગુરુદત્તનો જયધોષ કરી સફર શરૂ કરી. (અહિં સુધી માત્ર ગણ્યાં-ગાંડ્યા જ સાહસિક યાત્રીઓ આવે છે.)

સ્વસ્થાને : જોતજોતામાં ગુરુ દત્તની રજા વાઈ અમો રસ્તામાં આવેલા કમંડવ કુંડનું જળ આયમન કરી અમારે સ્થાને આવી પડોઆ. જમનાનો વખત થયો હોવાથી તેમ જ હુધાદેવીનું સામ્રાજ્ય અમારા શરીરમાં સર્વોગે પ્રસરી જવાથી સ્પષ્ટ સાદુ ભોજન વેના એક પકિતમાં ખેસી ગયા. કોઈ ગાતા જય, કોઈ ખાતા જય, કોઈ કુદરતની લીનાને જોતા જય, કોઈ ગિરનારની જય ખોનાનતા જય, અહાહા ! કેવું એ મધુરું અમરણ ! કેવી એ મજા !

ભોજનવિધિ આટોપી ધોમે ધોમે ક્ષણ-કરને ક્ષિતિજને મેટવા જતો જોતાં જોતાં અમો પણ ગિરનારને ચરણે આવી પડોઆ. અસ્તુ.

દરેક ઘરમાં વસાવવા લાયક સંસ્કારી પુસ્તકો

કુળરશી ધ. સંપન્ના
અન્ધરનો.
જર્મનીની રા.
આત્મકથા ૪-૪-૦૦
ઘરની રાણી ૧-૧૨-૦૦
સંસ્કારલક્ષ્મી ૧-૧૨-૦૦
જીવનસખી ૪-૪-૦૦
ભવિષ્યવાણી

રૂ. ૬૧૧૧ વી. પી. દસ આના
તમારું ને તમારા કુટુંબી
ઓનું કિસ્મત આ પુસ્તક
દ્વારા ઘેરમેઠા બાણી થયો.
આકુતિક વ્યાપાર મિત્ર
૩, ૬-૦-૦૦

ભારતજનની
કસ્તુરબા

સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર
બા અને બાપુની છ તસ્વીરો
તથા માધીજના મનોમન્યને લાક્ષ્ય કરતા
શ્રી કનુ દેસાઈના ચિત્રો અને ૨૫ કસ્તુરબા-
ના સંપૂર્ણ જીવનની રૂપરેખા રજૂ કરતી
આ અત્યંત પુસ્તિકા આજે જ વસાવી લે
કિન્મત રૂ. ૧૧૧ વી. પી. ૦૧

ભાગ્યોદય
વાને
વ્યાપારી ભવિષ્ય
રૂ. ૫-૦-૦૦ વી. પી. દસ આ
તમારા ભાગ્યમાં શું કુખ્યા
છે તે આ પુસ્તક દ્વારા
બાણી. ૧૯૪૪ની સાલનો
માસવાર વરતારો ૩, સેન,
ગાદી, ગેઝ, બજારી, ખીસા
નિગેરે જાનરોની તેજમદી
ની સાચી રૂપ રૂપગત
વેપારીને હાથેગી એના
જ્યોતિષના દરેક દરેક
વિષયો આ મન્થમાં
આપણમાં આપ્યા છે.

છેલ્લા બહાર પડેલાં પુસ્તકો

પુનિક વ્યાપાર મિત્ર	૬-૦-૦૦
કુરમા	૧-૮-૦૦
ધનના	૨-૦-૦૦
૫ પ્રવાસ	૩-૦-૦૦
દારૂ મઝીન	૩-૦-૦૦
પ્રેમકળા	૨-૦-૦૦
નર્તકી	૫-૮-૦૦
ચિત્રદેખા	૩-૮-૦૦
પ્રજ્ઞતામા પમલાં	૩-૮-૦૦
અને બીજી વાતો	૩-૮-૦૦
મિત્રન	૩-૦-૦૦
વારસદાર	૩-૦-૦૦
શ્રીમતી રતિતા	૩-૮-૦૦
અભિમાન	૩-૦-૦૦
ચરદનાણી	૨-૧-૦૦
કારતી	૨-૮-૦૦

ખાની ઓળો	૦-૮-૦૦
જર્મનીની આત્મકથા	૪-૧-૦૦
ધર્મેનુ મિત્ર	૫-૦-૦૦
ગામીજીને જન્મવર્ષના	૨-૧૨-૦૦
શક્તિપ્રભા વાને તે કાણુ	૩-૦-૦૦
શ્રી વક્ષીસાધના	૧-૪-૦૦
શ્રી સકિતગદિયા	૧-૮-૦૦
પ્રજ્ઞના પ્યાગ	૧-૪-૦૦
તારામતી	૧-૪-૦૦
જીવનસખી	૪-૪-૦૦
ધરની રાણી	૧-૧૨-૦૦
સંસ્કારલક્ષ્મી	૧-૧૨-૦૦
જાતભાવનું જન્મકાવ	૧-૦-૦૦
આશિષા ૧ બા	૧-૨-૧-૦-૦૦
માનવદેશ	૧-૮-૦૦

બંગાળી જીવન અને	૧-૮-૦૦
માહિત	૧-૮-૦૦
વ્યાપારી ભવિષ્ય	૫-૦-૦૦
વાને ભાગ્યોદય	૫-૦-૦૦
ભવિષ્યવાણી	૫-૦-૦૦
દાયી ભાષા	૩-૦-૦૦
શરીર સામુદાયક	૩-૦-૦૦
પ્રમાનો ભાષ	૩-૦-૦૦
રતની અને બીજી વાતો	૧-૪-૦૦
પ્રતોતસર	૩-૦-૦૦
વનિતા વિનોદ	૩-૮-૦૦
ભાષમકેન	૩-૮-૦૦
જાગી	૧-૪-૦૦
એને ચગમે	૩-૦-૦૦
જગનો અનંદ	૧-૧૨-૦૦
વાત્સલ્યન મમમુત	૧-૧૨-૦૦

આજના કપરા મામલા ત્યારે કાળગતી જનિ દારૂ જેવ અને મોતવાગી ચારી રહી છે તાર પશુ
આવાં કિતમ મોતના નવા પ્રકાશનો મળુ કરનામાં આવેન કે તે ખરેખર પ્રશ્ન આ અને અભિન દન માત્ર છે.
— આપનો સેટ આવે જ વસાવી લેવો લખો પા મળો —

એન. એમ. ઠક્કર એન્ડ કું. પુસ્તકેલર્મ એન્ડ પબ્લીશર્સ
૧૪૦ પ્રિન્સેમ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ

પુત્રની ઝંખના

—માતા થવાની ઇચ્છા હરકોઇ સ્ત્રીને હોય છે, પરંતુ તે પુત્રની, પુત્રીની તો ક્ષયિત જ. એવી પુત્રઝંખતી અનેક પુત્રીઓની માતાના અંતરમાં જલતાં જ્વાલાને ઠારવા એલે શું કહ્યું ? પોતાનો પતિ અન્યને શોધ્યો, અને પછી ?

● લેખક ! શ્રી. 'તરંગી'

ઓ ક્યાં મંડપ રોપાયો હતો. ચેરી બધાજ હતી. સાઝનિયા અને માંડવિયા બધા મંડપમાં ખીચેખીચ આસપાસ ગોઠવાયા હતા. મંડપમાંથી બેસંઓના ગીતોનાં અવાજ આવતા હતા.

"એક હથો તે વર નો ગોતરો રે વહુના હો દાદા જથો તે નત નેવાં ભગિરો રે"

વહુ અને વર ચેરીમાં આવ્યાં. કન્યાની ઉંમર આસરે પંદરેક વર્ષની હતી. વરની ઉંમર પોસતાશીસ વર્ષની હતી. વાળ સફેદ થવા આવ્યા હતા. ભપકો બહુ નહોતો કયો-કયો વગર તો નહોતો રહી શક્યો. ગોર મહારાજે વરથોડિયાંને પરણાવી લીધાં. સામુદ્ધી પોખાયા અને પછી ચોરડામાં રૂપીએ રમવા ગયા.

મહેમાનો અને ખીજ માણસો આનંદથી રમત જોતાં હતાં અને કિલકિલાટ કરતાં હતાં. આ જ વખતે પાસેના ચોરડામાં એક સ્ત્રી રડતી હતી; જે કે ઉતાવળું રડતી નહોતી. દુઃસ્કં બરતી હતી. કોણ સાંભળી ગકે એવાં રુદન ! કોઈ બાણી પણ ન શકે એવાં ! તે બહાર જઈને હસવાનું થયું હતું, પણ વખતે રહી પડાય તો ? તેની આસપાસ ચારપાંચ છોકરીઓ ભરઉંધમાં સૂતી હતી તેણે તે બધાંની સાથે જોયું—માતૃત્વની આર્દ્ર-વતાથી—અને તેમને કહેતી હોય એમ મનમાં જ ઓઝી : "હવે તમારો વીરકો આવશે !"

તે રડતી સ્ત્રીનું નામ હતું ઉજ્જમ અને પેસા પતિનું નામ હતું મેઘજી. તેમના પરિણીત જીવનની શરૂઆતમાં જ ને વચ્ચે અગાધ પ્રેમ હતો. મેઘજી સાંતીએથી સહેજ મોડો આવ્યો હોય તો ઉજ્જમનું હૃદય બળી ઉડતું. તે સવારમાં વહેલી ઉઠતી. પતિને માટે ભરના શેટલા કરી નાખતી, પછી ગાય દોદતી અને મેઘજીને જગાડતી. મેઘજી ભરના શેટલા ને દૂધ ખાઈને સાંતી હાંકવા જતો.

ભગવાન રોડરરિમનો પ્રતાપ વધતો જતો. મેઘજી સાંતી હાંકવું શરૂ કરી દેતો અને પૃથ્વી માતાને જોયા લાગતો. વખત થયે ઉજ્જમ ભાત દેવા ઉપડતી. મેઘજી તેને છેટેથી આવતી જોઈ રહેતો. તે બળદને વિદ્યામ આપતો. શેડે આગીને ખેસતો અને શીંગમણુ કરતો. ઉજ્જમ બતાણું લઈને પાંચી જતી.

ધીમે ધીમે સૂર્ય ભગવાન માથા ઉપર આવતા. તાપ અસહ્ય બનતો, અને ઉજ્જમ મેઘજીની રોડ જોઈને ઓસરીમાં ખેસતી. તેના બળદની ટોકરીનો અગ્રાજ સાંભળી તે બહાર આવતી. મેઘજીને હાથપગ ધોવાનું કહી પોતે બળદ ખાંધતી, ચાર નીરતી અને સાંતીને એક બાનુ મૂકી દેતી. પતિપત્ની સાથે મંડા કરતાં. થોડી આડીઅવળી વાતો કયાં પછી મેઘજી બહાર જતો. ખેતરોમાં ચાંદો મારી આવતો. વાડીએ જતો ને કાંસ હાંકતો. સૂર્યનારાયણ 'મેર ખેસતા' અને મેવજી ઘેર

પાછો આવતો. બન્ને વાળુ કરતાં. પછી જમ-
તના એ સુખી આત્માઓ નિદ્રામાં લીન થતા.

વરસ પણ સારા આવતાં. એટલે જીવન
સુખી હતું. તેમનાં સુખી જીવનનાં પાંચ પાંચ
વર્ષો વહી ગયાં. પાંચ પાંચ ચોમાસાએ
એમના જીવનને ભર્યું. બરું રાખ્યું. હજી
તેમને 'બીજું' કાંઈ દુઃખ તો ન હતું, પરંતુ
શેર માટીની ખોટ તેમને બહુ સાક્ષતી. ઉજમ
મેઘજીને કહેતી, " હવે, એકજી તો ગમતું
નથી. છોકરાં રમાડવાને જીવ તલમે છે. બગ-
વાન સાચુ નહિ જોવે ? " અને રડવા લાગતી
મેઘજી તેને સાંત્વન આપવા કહેતો, " સાચુ
તો જોડેજાને, પણ તે રોવા શું મંડી એમાં '
સે હાથ વાડીએ. "

મેઘજીને પુત્રની ધચ્છા ન હતી એમ તો
ન જ કહેવાય, પણ તે ઉજમને દુખી કરવા
નહોતો માગતો. આથી આત્માસન આપતો.
" કહત એક જ છોકરો હોયને તો બસ !
શ્વર્ગનીયે મખનાં ન કહે. "—આવી લાભણી
એને-સતત થયા જ કરતી.

થોડાક દિવસોથી તે પણ ગમગીનીમાં
રહેતો, તેને કયાય એન પડતું નહિ. ખેતર
ખેડવાય ગમતાં નહિ. તેને પુત્ર જોઈતો હતો.
પણ કોણ આપે ?

***

સધ્યાની સુરખીભરી લાલિમા પ્રસરી
ગઈ હતી. મેઘજી ધોળિયામા હાથ પગ ધોતો
હતો, પામે જ બળદો. પાણી પીતા હતા.
તેના મુખમાંથી એક નિઃશ્વાસ સરી પડ્યો.
તે ધીરે ડગલે ઘેર આવ્યો. તેણે ઘર તરફ
જોયું. આજે તેને ઉજમમા ફેર માન્ય પડ્યો.
આજે, તે વધારે હસમુખી, વધારે ચપળ,
વધારે સૌન્દર્યવાન અને પૂજ્યભાવ પ્રેરે એવી
જાણતી હતી.

મેઘજી વાળુ કરના બેઠો અને ઉજમે
શરમાતાં શરમાતાં કહ્યું, " બગવાને સાચુ
જોયું..." આટીનું બધું મેઘજી સમજી ગયો.

તેનું હૈયુ નાચી બિહયું. તે ગત દંપતીએ
પ્રથમના જોવી જ આનંદમાં-ગીરી ઉધમાં ગાળી.

બન્નેના જીવનમાં હવે પ્રફુલ્લતા આવી
હતી. મેઘજીને ઉજમ બહુ કામ કરે એ ગમતું
નહોતું; કારણ કે તે માતા થવાની હતી. આ
વખતે તેને એમ થયું કે ઘરમાં કોઈ ઘરકું
કામ કરવાવાળું હોય તો સારું થાત. તેને
એક વિચાર આવ્યો તે તેના કાકાની પાસે
ગયો-અને તેને બધી હાજીકતથી વારંદા કર્યો.
કાકાએ પ્રસૂતિકાળ દરમિયાન કામ કરવાની
હા પાડી. તે ઘેર આવ્યો. તેના હૃદયમાં આજે
પિતૃત્વનો આનંદ હતો. ' એક બાળક આવશે.
તે તેને પિતા કહીને બોલાવશે અને પછી પોતે
છોકરાનું નામ પાડશે અને છોકરાની કાંધી
કાંધી બોલી સાંભળશે ' આવું આવું કર-
વામાં તેણે બહુ મજા અનુભવી.

***

મેઘજીના ઘરની એસરીમાં તેવતી હોવા
બળતો હતો. ફાનસ ધરમાં હતું-ઉજમ ત્યારેક;
ક્યારેક 'ઉંહ'કારા કરતી-હતી. મેઘજી
સમજી ગયો. તેની કાકાએ આવીને તેને વાળુ
આપ્યું અને કહ્યું, " વહુને પીકા થાય રો. "
વાળુ કયાં બધી તેણે તેની કાકાને બોલાવીને
કહ્યું, " કાકી, હું બહાર જ સું. મને ખગર
આપજો હો ! "

કાકાએ જવાબ આપ્યો, " છોકરો
આવશે તો ચાળી વગાડીશ. "

મેઘજી ઘરના ઝોટવે બેઠો. શેરીના બધા
અનાજે રમી ગયા હતા. ફતરાઓએ
પણ ભસવું છોડી દીધું હતું. તે પણ શાંત
બેઠો હતો. પવન જરાય ન હતો. તે બેઠો જ
ગજો. પસાર થતી દરેક પળ તેને જુગ જુગ
જોવી લાગી. પરંતુ તે તો બેઠો જ ગજો.
આકાશમા પરાક થનાનાં ચિહ્ન દેખાયાં.
હજી ઉજમના હૃદયકાગળા અવાજ આવતા.
ગતક ફરી પણ તેણે એક મટકું માધું-અતુ.
છેરે તેની આતુરતાનો અંત આવ્યો. તે

બાળકના રૂડાનો અવાજ સાંભળ્યો. તેનું હૃદય ત્રાસી બહુ. તે પિતા થયો હતો. પણ આ શું ? ચાળા કેમ ન વાગી ? તેના હૃદયનો સંઘર્ષો ચનગનાટ નાશ પામ્યો ! ક્યાં ચાલ્યો ગયો એજ એને ખબર ન પડી. તે ઉઠીસ ચિતે ચાલ્યો ગયો.

આ પ્રસંગ પછી ઉજ્જમ અને મેઘજીના જીવનમાં બહુ રસ ન રહ્યો, પરંતુ હજી એને પુત્રની આશા હતી. હજી અવરથા થઈ નહોતી ! ઉજ્જમને ખીજ વાર ત્રીજ વાર એમ છોકરીઓ જ આવ્યા કરી. દરેક વખતે મેઘજીએ, બહાર ચાળી વાગવાની વાટ ભેષા જ કરી, પણ ક્યારેય ન વાગી.

તેની કાકીએ તેને બોલાવ્યો અને શિખામણ આપવા લાગી, “ આ ગંડને તો બંધી છોડિયું જ આવે સે ! રાંડ કાળા પગલાની લાગે એ ! હવે તો ખીજ કર તો સારું. ”

મેઘજીએ કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. કાકી ચાલી ગઈ. મેઘજીનું કુટુંબ મોડું થયું હતું. એને બદલે પાંચ થયાં હતાં. ખર્ચ વધ્યું હતું. વરસ પણ સારાં ન આવતાં. એટલે મેઘજીને જીવનમાં મજા ન હતી. હવે તે કામ કરતો પરંતુ કોઈ પણ જાતના ઉત્થાસ વગર. હવે તે ઉજ્જમને ભાત દેવા આવતી નીરખવા તકપતો નહિ. છોકરીઓને જ જન્મ આપે એની રાહ શી ! એમ એના મનમાં ક્યારેક થતું. ઉજ્જમને પણ જીવન અકારૂં લાગતું હતું. છોકરા વગરનું જીવન કેને સારું લાગે ? એને મેઘ ટાળવાની ધ્રુષ્ઠા હતી. તે અંતરમાં બળતી. પોતાના પતિને સુખ ન આપી શકી એ માટે સંતાપ કરતી. હવે તો બાન દેવા પણ તે મોટી છોકરીને મેઘજીતી.

ઉજ્જમ કોઈનો નાના છોકરાઓને જોતી ત્યારે તેનું હૃદય બળતું. તે એક પુત્ર માટે તકસતી હતી. પણ ક્યાં હતો એ પુત્ર ? તે ખીજતી અને ખીજ ઉતારવા છોકરીઓને

મારતી. મેઘજી તેમ કરવા બદલ તેને વહોતો અને કહેતો “ કાચે સવારે છોકરો આવશે. બાપડી છોકરીયુને શીદ મારસ ? ”

ઉજ્જમ છાત્રીમાર્ગે બીજી રહેતી; કાંઈ બોલતી નહિ. ઉજ્જમને ચોથી વખત પણ છોકરી આવતરી. મેઘજીની રડીસહી આશા નષ્ટ થઈ ગઈ લાગી. પરંતુ ગામની સવાહ પ્રમાણે તેને ખીજ લાવવી ન હતી. તે હજી ઉજ્જમને આડતો હતો, ઉજ્જમ તેની જીવન-સંગાથિની હતી.

પરંતુ ઉજ્જમને આ ધા અસહ્ય લાગ્યો. ચાર ચાર છોકરીઓ અને એક છોકરો નહિ ! તે મેઘજીની પામે ભેડી અને કહેવા લાગી; “ બધું આ જીવતર ! આ રાંડ પાકી છના કરતાં પેટે પાણી પાક્યાં હત તો સારું હતું. ખીજના કામમાં તો આવત ! મેં મુઠ્ઠાએ આવીને તમારો વંશ વેશે રે’ એવુંય ન રાખ્યું. ” આમ કહેતાં કહેતાં તે રડી પડી.

મેઘજીએ તેને છાત્રી રાખવા પ્રયત્ન કર્યો પણ તે ન રહી. મેઘજીએ તેને સાંત્વન આપ્યું, “ હજી ક્યાં ઘડપણ આવ્યું સે ! ” પણ ઉજ્જમને સાંત્વન ન જ મળ્યું. તે આગળ કહેવા લાગી, “ તમે માઠં કીધું નો’ કરો ? મારી સાડુ એક બોન લાવો ને ! બગવાન સાચું ભોગે ને મોકરો આવશે તો હું બહુ જ રાજ થઈશ. હું સાચુ કંઈ સું. હું કોઈ દિ’ કાંઈ બોલીશ નહિ, બાધીશ નહિ, રાખદ સરખોય નહિ બોલું. પણ મારી બોન લાવો. મને મોકરાનું મોડું લેવા દો. આપ્યું નહિ માનો ? હું કોઈ દિ’ કંઈ નહિ કંઈ. છ કેએ હમ કરીશ, ઈ દોરશે હમ દોરાધસ, ધનો પડ્યો બોલ નહિ ઉઘાપું...પણ...આટલું તો કરો ! ”

“ એમ તે ખીજ લવાનાં હશે ” કહી મેઘજીએ વાતને આટોપી લીધી.

એ તથા વર્ષ પસાર થયાં. ઉત્તમને બાળકની આશા છે. તેણે બાળવાનને પ્રાર્થના કરી: “ હે નાથ, મારી આગા પૂરજો, હાં મોત દેજો. ” પરંતુ એની આશાએ પૂરી ન થઈ અને મોત પણ ન આવ્યું. છોકરીની સંખ્યામાં એકનો વધારો થયો.

હવે તો તેને ખાવું-પીવું નહિ. ત્યારે હોય ત્યારે છોકરીએને મારતી તે પીટતી, ક્રોધ ક્રોધ કરેતું તો ચિકાઈ જતી. કારણ, એના હૃદયમાં ઉની ધબધબતી જ્વાળા બળતી હતી. એ જ્વાળાના તાપને કોણ પિછાને ? કોણ શાંત કરે ? કોણ ઓસરે ?

એકજીને હવે બહુ ચિંતા થવા લાગી. વાગ ઘોળા થવા આવ્યા હતા ને વંશવેળો

નહિ રહે તો ! તે પણ બળવા લાગ્યો. છતાં ઉત્તમની માગણી-ફરીથી પરણવાની માગણી-તેણે સ્વીકારી નહિ. હવે તો ઉત્તમ રડ રડ જ કરતી અને મેડજીને હમેસા ફરીથી પરણવાનો આગ્રહ કરતી. કેટલીએ આજીજીઓ પછી, કાલાવાના પછી તેણે પરણવાનું કબૂલ કર્યું અને તે પરણ્યો.

... ..ઉત્તમને પોતાનો સ્વામી અન્યતો થયો લાગ્યો. અને આંખમાં આંસુ આવ્યાં. તે તેણે મદામહેનતે ખાળ્યાં અને ધુતપ્રાપ્તિની આશાએ સુકાઈ ગયાં. પોતાનાં ‘ દુઃખીયાં ’ બાળકોને વીરયો મળશે એ આશાએ તે રોત્તિ પથારીમાં આમથી તેમ પડખા ધસવામાં એણે પૂરી કરી.

કેટલું સુંદર બાળક ? કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ?-

કારણ કે

‘ મીરા દીર્ઘાંગ નેકલેસ ’ એના ગળામાં છે;

મા ચિંતામાં રહેવા ગાડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને હાંન આવવા માંડ્યા છે- એ હાંન આવવાના મગધે બાળકને કેટલાંયે મેંબીર દહોં થઈ જવાનો સંભવ હોય છે- એટલે ‘ મીરા દીર્ઘાંગ નેકલેસ ’ બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા બહામણ કરે છે- કારણ કે ‘ મીરા દીર્ઘાંગ નેકલેસ ’ સિવાય કોઈ પણ દવા કે વાત આટલી અસરદારક નથી. દૂંધ સમયમાં એ સારીયે દુનિયામાં લોકપ્રિય બનવા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કોરી મીરા દીર્ઘાંગ નેકલેસ

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

રોજ એન્ટરપ્રાઇઝ-ટી. એમ. ઠાકોરની ક્રાંતિ ૪૩, ચર્ચગેટ રોડ, ગાંધી, મુંબઈ

ધ્યેય અને આકાંક્ષા

લેખક ! શ્રી. “જ્યોતિ”

—“ ધ્યેય અને આકાંક્ષા ” સૌ શિક્ષિત સ્ત્રી-પુરુષોમાં હોય છે. પરંતુ એ શિક્ષિત પરિણીતોમાં પણ માનવ સુલભ લાગણીઓ કયાં નથી હોતી ! ગજુને પિતા બનવાના કોઈ હતા; ગોકુળને ‘માતા’ બનવું નહોતું. પરંતુ આખરે, ગજુ ‘પિતા’ બન્યો અને ‘ગોકુળ’ માતા બની.

એક સુખ મુહૂર્તે તેઓએ પ્રભુતામા પગલાં માડ્યા !

ગોકુળ સ્વરૂપે સુન્દર હતી એટલું જ નહિ પણ અભ્યાસમાં પણ એકેકો હતી, રકોબર હતી. તેના સૌન્દર્ય અને વિદ્વતાના મોઝા સંયોગથી સર્વ કોઈ મુગ્ધ બનતું. ઊંચો ડોળદાર શારીરિક બાધો, કમાનદાર નાણુક બમરો, ચહેરા પર દેખાતું ગાભીર્ય અને ચચળતાનું અપૂર્વ સંમેલન, પાતળા પરનાળા જેવાં નાણુક ‘હોઠ’ એ સર્વ તેના આદર્શ સૌન્દર્યની સાક્ષી પૂરતાં હતાં !

તેના મોંમાંથી બહાર નીકળતો એકેક સ્વદ આત્મશ્રદ્ધાથી ભરેલો જણાતો. તેને ખાતી જેતાં કે સાધારણ વાત કરતાં પણ જાણે કોઈક દિવ્ય સંગીતનું બાન થતું. તેની દરેક હિંચત્વાત્રિ ત્રિચાર અને હેતુપૂર્વક ચત્રી; તેનું મુગ્ધ હાસ્ય કિંવા ગજુની તીવ્રતા પણ નિશ્ચય અને અડગતાનું જ પ્રદર્શન કરતા. કોપેજની વક્રત્વ સમાપ્ત થતા તેનાં બાપણેનો એકજ સુર રહેતો. માતૃશ્રમિતી સેવા, ગરીબો પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને સાદું જીવન એ એના ધ્યેય હતાં ! દૂકમાં, ગોકુળ એટલે સૌન્દર્ય, વિદ્યા, નિશ્ચય અને આત્મશ્રદ્ધા ઇસાદિ હિન્નત ગુણોથી ઇન્દ્રિયોનો ત્ર્યુદાય જ હતા. તેનું નામ સાર્યક હતું !

ગજુને સંસ્કૃતનો પ્રેક્ષક હતો. તેના

મોં સામે જેતા કોઈક સામગ્રીની ગળાગતો ખ્યાલ આવતો ! એકમેકને સજડ ચપરી ગહેલા હોઈ તેના નિશ્ચયો અને મક્કમ સ્વભાવની સાક્ષી પૂરતા હતા; તેમ છતાં સમયોચિત હોઠમાથી ઝરી આવતાં હાસ્યઝરણાથી તેના અતિ ગભીર સ્વભાવનું કંઈક ટળી જતું ? તેના ધ્યેયમા સરળતા હતી—ગૂચવણ ન હતી; નિરતર વિદ્યાગ્યામ ગમા પરાવાહ, સંતોષી, પ્રામાણિક જીવન ગુજારવું એમા જ એના ધ્યેયની સમાપ્તિ હતી !

ગુરુગિર્યા ભાવે કોતેજમાં રહેલ અને સખ્યાના પરિણામે ઉભય પરસ્પર આકર્ષણ ! ઉભયને પ્રેમના આવેશમા પરસ્પર શીત-વભાન અને આદર્શ-ધ્યેય સરખાં લાગેલાં ! સમાન ઇષ્ટા-અને આકાંક્ષાઓ દેખાઈ-પડી શા માટે તે કાઈની પરવાનગી કે સનાહની ગદ્દ હતું ? પ્રેક્ષક ગજુને પોતાની ઇષ્ટા આગળ પિતાની આસને પણ અગણી અને ગોકુળને પોતાની કરી.

ગોકુળ અને ગજુને આર્ત અને ધ્યેયથી પરિચિત શોકોની તેમના પર હવે ખાસ નજર જવા લાગી ! ઘણાને આશ્વાસ ઉપજતું. કેટલાકને ગોકુળના ધ્યેય માટે ચિંતા ઉપજતી. કેટલાકને ગજુને સુખી જીવન માટે આશંકા ઉપજતી ! પરંતુ જેમ કોઈ પણ પ્રયોગના પરિણામ માટે નૈશાનિકો થોભી

જાય છે, તેમ સૌ લોકો આ ખાખતમાં પણ થ'લી ગયા. તેમને આ લગ્ન નહિ પણ કોઈક અપૂર્વ પ્રયોગ જ લાગ્યો.

લગ્ન પછી શરૂઆતના કેટલાક દિવસોનું તો જેટલું વર્ણન થાય એટલું આપું ! ગજેન્દ્રને ગોકુળ અને ગોકુળને ગજેન્દ્ર-એથી આગળ કોઈ દુનીઆ જ જણાતી ન હતી. પોતાનું ઇલાયદા સ્વતંત્ર કાંઈ પણ દુનીઆમાં હજે-એમ ઉભયમાંથી કોઈને લાગતું નહિ. બંને એકમેકને મારે ફાવે તે સાહસ કરવા તૈયાર રહેતાં; પરંતુ તેમને તેમ કરવાનો ખાસ પ્રસંગ જ આવ્યો નહિ. કારણ કે જીવનના પ્રાયમિક આનંદવિનાશમાં તેમને વખત જ ક્યાં મળતો હતો ? ગોકુળનાં ધ્યેય ઘણાંખરાં નષ્ટપ્રાય થઈ ગયા હતાં. ગજેન્દ્રની ગંભીરતા સાગરના ઉર્ગા જળમાં દટાઈ ગઈ હતી. તેમને એકમેકના ગુણો જ દેખાતા. બંને જાણે આ દુનીયાને બદલે પોતે વસાવેલી ખીજી કોઈ નવી જ દુનિઆમાં જ ગહેતાં લાગતાં.

પણ ઋતુરાજ વસંતને પણ અંત તો ખરો જ ને ? ને ક્યાં અવિનાશી છે ? પ્રેમનો નશો ઊતરવા લાગ્યો, આકર્ષણનાં ઉભરણુ ઓસરવા માંડ્યાં.

(૨)

“ ગજુ, ” ગોકુળે હાંક મારી “ હવે તો બિલકુલ કંટાળો આવે છે; કાંઈ પણ કાર્મ તો જોઈએ જ. તે વિના જીવનમાં મજા નથી આવતી. ”

“ કંટાળો આવે છે ? મજા નથી આવતી ? ત્યારે જાને નિશાળમાં મહેતી થઈને ભણાવવા ! ” ગજેન્દ્રે વિનોદમાં જ જવાબ આપ્યો. તેને પણ તે વખતે અચાનક તેના કર્તવ્યનું ભાન થયું; પોતાનું કાર્મ શું હતું, પોતે હમણાં કેટલા વખતથી વાચન-વ્યવસાય અને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ નેવે મૂક્યા હતાં તેનો ખ્યાલ આવ્યો અને પોતે કેવા પ્રવાહમાં

ધસડાતો હતો તે જોઈને તેને હસવું આવ્યું ! તેની ગંભીરતા પાછી શરૂ થઈ. તેની જ્ઞાન-પ્રાપ્તિની લામસા પાછી તાજી થઈ. ઉભય વિચારોમાં તો પાર્શ્વ વાસ્તવિક દુનીઆમાં વિચરવા લાગ્યાં ! ગોકુળને તેનું ધ્યેય સાંભરે. ગજેન્દ્ર પાછો અસહનો પ્રેરેસર ગજેન્દ્ર બન્યો-અને ગોકુળ પણ પૂર્વવત્ ધ્યેયવાદી ગોકુળ બની રહી !

એક વાર ગજેન્દ્ર શાકુન્તલ વાંચતો હતો. વાંચતાં વાંચતાં સાતમો અંક આવ્યો. અહા ! તેમાં કાલિદાસે પિતૃહંદયની ભૂખનું કેટલું સુંદર વર્ણન કર્યું છે ! તે વિચારમાં પડ્યો. “ કાલિદાસની આ એક ખુબી જ છે ! બીજા અનેક કવિઓએ માતૃહંદયનાં યશોભાન ગાયાં હશે, પણ કોઈને પિતૃહંદયની કંદયના રહુરી નહિ. ખરેખર ! મારે ત્યાં પણ એકાદ મીઠું મધુરું બૂલકું રમાડવાનું હોય તો ? ” ઇચ્છુવાર તે ગંભીર બન્યો. તેની બમરો જાંચી ચડી. અને છેવટે હોઠ ખુલ્યા.

“ ગોકુ, તેં શાકુન્તલ વાંચ્યું છે ને ? ”

ગજેન્દ્રે પત્નીને પૂછ્યું.

“ કેમ વાર ? ” ગોકુળે પ્રશ્નનો હેતુ નહિ સમજતાં સામે પ્રશ્ન કર્યો.

“ એટલે કે તને સાતમો અંક યાદ આવે છે ? તેમાં ખાલકનું કેટલું સુંદર વર્ણન કરેલું છે, નહિ ? ” ગજેન્દ્ર આજે બહુ જ નરમાશથી બોલતો હતો.

“ ખરેખર, કાલિદાસ વાંચતાં તો ખાવા-પીવાનું સર્વ ભૂલી જવાય છે ! ” ગોકુળે સ્વાભાવિક ઉત્તર આપ્યો.

“ અને ગોકુ, એવું એકાદ બાળક તને હોય તો કેવું સાદું-એમ તને નથી લાગતું ? ” ગજેન્દ્રે ગોકુળનું મસ્તક ખોળામાં લેતાં કહ્યું.

“ જાવ, જાવ, ” ગોકુળે હાંસાઈ બોલી બોમ્બી, તેના મોં પર લગ્ન અને બચતું, મિશ્રણ દેખાડ્યું.

દિવસો વીતવા લાગ્યા તેમ તેમ ગજેન્દ્રને

આત્મક વિષે વધારે ને વધારે વિચાર આવવા લાગ્યા. કેમકે કોઈ પણ આત્મનો અંત ક્ષેત્ર એ તેનો સ્વભાવ જ હતો ! તેણે પુનઃ એક વાર એ પ્રશ્ન ઉપાડ્યો.

“ ગજુ, તમે આ કેવો પ્રશ્ન કરો છો તેનો તમને ખ્યાલ છે ? ” ગોકુળની ચંચળતા આજે તો આખા ઉછળી આવી; તેના મોં પરથી હાસ્ય ઊડી ગયું ! તેને જાહેર ઉદ્દેગની ઊંચા પ્રસરી.

“ કેમ વાર, શું થયું ! ” ગજુને પૂછ્યું.

“ ગજુ, તમે ધારતા હશો કે મારા માટે તે શક્ય છે કે કેમ ? પણ એમ ચતાં મારા જીવનનું ધ્યેય હું કેમ પાર પાડી શકું ? ” ગોકુળના અવાજમાં ચોક્કસ આત્મ-વતા હતી.

“ શા માટે ન પાર પાડી શકાય ? ગોકુ અને એવાં એવાં ધ્યેયનું ધર્તિંગ તું ક્યાંથી લઈ બેઠો છું ? ” ગજુને તેના નકારબધી જવાબથી આઘાત થયો.

(૩)

ગજુને અત્યાર સુધીના જીવનમાં ‘ નકાર ’ સાંભળવાનો કદી પ્રસંગ આવ્યો ન હતો ! તેને પત્નીના જવાબમાં કાંઈક અકુદરતી ક્ષણે, ગોકુળને પણ પતિના પ્રશ્નનો આગળ શો ઉત્તર આપવો તેની ગમ પડી નહિ.

“ મારાં ધ્યેય એટલે ધર્તિંગ ? ” તેના ધ્યેયની આવી વિડંબણા તેણે આજે પહેલી વાર જ સાંભળી હતી ! પ્રેરિસર ગજુનેના સત્ત્વ સ્વરૂપનો આજે જ તેને પ્રથમ ખ્યાલ આવ્યો.

“ ગજુ, મારી આકાંક્ષાઓને તમે જ પોષી, સમાજસેવા-જનસેવાનું કેટલું બધું મદદરૂપ તમે તથાવનાર-તો પછી મારાથી બેઉ બામુતું ધ્યેય કેવી રીતે સાચવી શકાય ? હું જહારનો સેવક થઈ જઈશું કે બાળકોની હિલેલ કરું ? કહેવો ? ગજુ ! વિચાર કરીને બોલો. ” ગોકુળની આંખમાં

આંશુ આવી ગયાં. તેનો એકેએક શબ્દ અંતરની વેદના અનુભવી નીકળતો હતો.

“ ચોકુ, તું કેવી પ્રિયિય વાત કરે છે ? પોતાને સંતાન થાય-એમ ક્યાં સ્ત્રી આશા નથી કરતી ? અને તારા વિચાર કેટલા સ્વાર્થી ? પોતાના ધ્યેયને ખાતર, આકાંક્ષાને ખાતર તું કુદરતના અમૂલ્ય આનંદનો ભોગ આપવા તૈયાર થાય છે ?—કેટલી અસ્વાભાવિક વાત કહેવાય ? ” ગજુને બારે ગંભીર-તાથી જવાબ આપ્યો.

“ આનંદનો ભોગ ? ” ગોકુળના શબ્દોમાં ચોખ્ખો તિરસ્કાર દેખાયો. “ શુદ્ધકર્મીના ઓઠા ઉડળ સ્ત્રીને પ્રાચીનકાળમાં પુરુષોએ મુક્તિ બનાવી ! દેવી તરીકે ગણતાં તેને પાષાણની મૂર્તિનું સ્વરૂપ આપ્યું ! જહારીસ કહ્યું ! દેવતાની પૂજા પુષ્પથી નહિ પણ ચામડાની દેવી ગણતા તેની આસડાંથી પૂજા કરી ! તેવી જ જાતનું કવિએ માનુષકેવળના આનંદનું પણ બણ્યું કુંક્યું છે ! તે સમયના સમાજ-વાદી પુરુષો અકાળે વાસ્તવિક વેદના અને દુઃખનું વર્ણન કવિએએ સ્વર્ગપુષ્પ આનંદમાં ફેરવી નાખ્યું ! તે વેદના સ્ત્રીઓ વારંવાર ઉમંગથી વેદના રાજ થાય તે નગરનો તેમને આનંદરૂપી અરીજનો અમલ ચડાવે ! પોતાની વાસના તૃપ્ત થાય તે માટે હુચ્ચાથી એ આનંદ પુરુષોએ સ્ત્રીઓને માથે માર્યો છે ! અમારા પુનર્ન્ન-એટલો જ અમારો આનંદ ને ? ” ગોકુળને બોલતાં બોલતાં શ્વાસ ચડી ગયો.

આ બધું પૂર્વની પ્રેમચેત્રી ગોકુળ જ બોલતી હતી કે બીજું કોઈ-એવી ગજુને પગવાર ચંકા પડી. પણ આખરે તે ચંકાનો ખુલાસો થયો-તે ગોકુળ જ હતી.

ગજુની આંખમાં તેજ આગળું, ઘોડીપું નેહ કળું “ દેવતાની કિંમત જોઈ આ બધું શીખી લાવી ખરું ? નહિ ? તેમ છતાં આ બધા પુરુષોના જ મૂળ વડાયાં છે !

તેઓ ન સ્વીચિત્તવ્યનાં નામ-હેળ સ્વી-
ઓનાં મોજમાં આવાં આવાં વિવેકજી
વિચારો દાંડી દે છે ને પછી સ્વીઓ-તેનો
ઉપયોગ કરવા માંડતાં નાહક જુઓ મારે છે!"
ગજેન્દ્રની ગંભીરતાનું સ્થાન હવે શુભસુન્દરી
લેવા માંડ્યું હતું. તેને તો એટલી જ વાત
સત્ય લાગતી હતી કે માણસને સંતાન
હોવાં એ નૈસર્ગિક બાબત છે.

(૪)

ગજેન્દ્રના વિચાર જૂલકાળ તરફ વળ્યા.
તેને પોતાનું ગત જીવન યાદ આવ્યું તે એક
નવલકથા જ હતી ! તેની ખાત્રી થઇ કે
જીવનરૂપી નવલકથાની લખણમાં માંડમાંડ
શરૂઆત થઇ છે ! તેમાં આવા વિતંડાવાદ
અને વૈમનસ્ય ! અરેરે ! આ બધી બાબતોના
મે. પહેલેથી જ કેમ વિચાર ન કર્યો ? લગ્ન
પહેલાં જ આ સંબંધમાં મે. કેમ ખ્યાન ન
આવ્યું ? તેનું મન તેને કહેવા લાગ્યું : "તું
તો નવલકથાનો નાયક ને ? તો પછી આમ
કેમ ?" પ્રશ્ન તેનો ઉત્તર તેને પોતાને જ
ન જાણ્યો.

દિવસો પર દિવસ જવા લાગ્યા. વસંત
મોઠું બદલાઇ શરૂઆતની શરૂઆત થઇ.
પાંદરાં ખરી પડવા લાગ્યાં ! ઘરમાં પ્રભુ જ્યાં
સુધી હાથવિનોદ અને આનંદકરકોલ હોય ત્યાં
સુધી જ ઘરની ખરી મળ ! અને ખરેખર,
ઉપરુક્ત પ્રસંગ પછી પ્રોફેસરના ઘરનું સ્વરૂપ
પલટાઈ ગયું ! જ્યાં સંગીતનાં તાન સાંભળ-
વામાં આવતાં, ત્યાં બીજી સાંતેતા અને
ઉદારીનતા જાણવા લાગી. ઘરમાં રહેતાં
માણસો-માણસ જ હશે કે કેમ એવો આવતા
જતાં સંકેતો પ્રશ્ન પૂછવા લાગ્યો. દોઢાડી
હુનીઆ કહેવા લાગી : આપણે તો કહેવા જ
હતા ને ? કે આ સંઘ કદિ કદી પહેલેથી જ
નથી ! " અને એવા ઉદ્ગાર કાઢી સ્વાભાવિક
રીતે તેઓ સંવેપના નિઃશ્વાસ છોડતા.

અચોક્ષા, મનમાં ઉત્તરતાં વાદળ વિચા-
રની દોડદોડ અને માનસિક ગડતાનાં કારણે
ગોઠળ ગજેન્દ્રના મન એકમેકથી નિરંતર ફર
થતાં હતાં !- બેમાંથી કાંઈ પોતાની હાર
કળૂટ કરતું નહિ !

આખરે એક દિવસ મોઝાનો ધડાકો થયો.

"ગોઠુ, મને લાગે છે કે એક વાર
બધી ચોખવંટ કરી નાખવી સારી ! આખું
કેટલા દિવસ ચાલશે ? મને તારું કહેવું જરૂર
પ્રશ્ન વાજીબી લાગતું નથી-સંતાન હોવા છતાં
તારી આકાંક્ષા અને. ધ્યેય પૂરાં પડતાં શી-
વાંશિ આવવાનો છે ?" ગજેન્દ્રે બહુ જ ધીર
ગંભીરતાથી વાત છેડી.

"ગજુ, મણુ, જરા મારી દષ્ટિએ વિચાર
કરો— સંતાન થાય તો તેની કેટલી જવાબદારી
હોય છે તે તમને પુરુષોને શી રીતે સમજાવું
પડે ? સંતાન થયા પછી તેની બેદરકારી જ
કરવાની ને ? અને એવી બેદરકારી જ કરવી
હોય તો પછી સંતાન જોઈએ જ શા માટે ?
બાળક એટલે તો કૂત્ર ને ? તેને ને કૂત્રનાં
જેમ ઉછેરાય તો જ કામનું ! હું બહાર
જઈ અને બાલકને આપા પાસે રાખું-પછી
તે કેમ કરીને સાચું ઉછેરે ? બાલકમાનસ-
શાસ્ત્રનું બોફુતી આશાઓને શાનું ખાત
હોય ? તે બાલક પર સારા સંસ્કારનું વસણ
કેવી રીતે પાડી શકે ? એ બાલકનો માનસિક
વિકાસ કેમ કરીને થાય ? પોતાની આકાં-
ક્ષાની ખાતર બિચારા બાલકની શી મુશ્કે-
લારી ? એમ કરવામાં અમે સ્વીઓ એક
અશુભ જીવનો જારે અપરાધ નથી કરતાં ?
અમે જન્મ આપીએ, તેને ફુનીઆનું દર્શન
કરાવીએ, અમારે ખાતર તે જીવ-દળત્રજે-
અને આખરે ગમે તેમ ઉછરી ગોટા થતાં
કહે "હું આને પેટ જન્મ્યો એ મારી જુલ
જ થયું" એવું સાંભળતાં અમને કેવો
આનંદ આવે, નહિ ?"

ગોઠુનું આવેશમાં ધણું ધણું ગોઠી ગઇ.

(૫)

— ગળેન્દ્ર આગાદ છ'છેડાઈ ગયા. “ પણ ધ્યેય અને આકાંક્ષા—એ બધું તોફાન ભેંસે એ શું કરવા ? ” તેના મગજ પરનો કાણુ હવે જવા માંડ્યો હતો.

“ ધ્યેય અને આકાંક્ષા—” ગોકુળે તેના તેજ શબ્દો ફરીથી ઉચ્ચાર્યા, “ એ બધું તોફાન ? એટલે અમારે અમારી બચપણથી પરિપુષ્ટ થયેલી કલ્પના, આશા, આકાંક્ષા અને ધ્યેય માત્ર એક પુરુષની હાથે ખાતર છોડી દેવાં એમ ? પુરુષોને પિતૃપદનો આનંદ આપવા માટે સ્ત્રીઓએ પ્રસૂતિની વેદનાનો આનંદ ભોગવવો, એમ ને ! ફૂનીઆ કેટલી દારંગી છે ! કેટલી સ્વાર્થી, કેટલી વિચિત્ર છે ! જે વખતે અમને મરણનો જય લાગે છે, વેદનાથી પશુની જેમ બરાડા પાડીએ છીએ તે વખતે અમને તમે આનંદમાં જ જુઓ. એમ ને ? તે વખતે અમારુ પણ તમારા આનંદમાં ઉમેરો કરવાને હસવાનો પ્રયત્ન કરવો, ખરું ને ? કેાઈ પુરુષને તેવું બધુ છોડવાનું કહીએ—તે કદી જનશે જ નહિ. તેનાથી એ વિચાર જ સહન નહિ થઈ શકે ! અને આટલો આટલો જુલમ કરના છતાં પણ પાછા ઉપરથી સમાનતાના ટેબા મારવાનું પુરુષો ચૂકતા નથી ! ” ગોકુળના ગળેદોમાં કડુતા હતી, છતાં આ શ્રેણી પરનાથુ ફાટી જતા સુધી તેણે વિચાર કર્યો હોય એમ સાગતું હતું. તેની આંખોની આસપાસ કાળા ચકરડાં જણાવા લાગ્યાં હતાં—તેની ચંચળતા ઘણી ખરી નહતી થઈ હતી. “ એ નહિ અને ! ગળુ, માફું ન લગાડશો. પણ મને લાગે છે હવે પછી આપણે દૂર રહીને મિત્રતા જાળવીએ એ જ જરૂર છે ! તમારા પિતૃપદની આડે હું નહિ આવું. ” ગોકુળે મક્કમપણે ઉત્તર આપ્યો. એટલા થોડા સમય પૂરતું

તેણે અસલ તેજ પાંદડું આંખમાં ચમકી ઉઠ્યું. અને કાણુવાર પછી આખો પૂર્વવત નિસ્તેજ થઈ.

“ તારી ઇચ્છા ! ” ગળેન્દ્રે ટૂંકો ઉત્તર આપ્યો. તેણે સ્વાભાવિક સ્વમાન જન્યત થયું. તેણે હૃદય તેને સચોટ ગીતે કહેતું હતું કે “ ગ્રેડિસર, એક સ્ત્રીથી દારી નહય ? પિતાના કહેવાની અવગણના કરી ન એક ગળાના શબ્દોથી દબાઈ નહય ? ”

તાત્કાલિક વાત વિચારે પડી, પણ કુદરત એણે કાર્ય કયે જ જગી હતી. ચારેક ભાસ ચીત્યા બાદ ગોકુળના શરીરના રંગેંગ જાદવાઈ ગયા. તે સગર્ભા થઈ હતી—દવે તે પતિ સાથે ત્રિચિન્મા રતનરતી ન હતી—નાતને વિષય નીકળતા જ તેના ગાયે શમ્ભના શેરડા પડી જતા હતા.

તે વાતને બીજા આડેક ભાસ લીતી ગયા ! ગોકુળના ખોળામાં એક ગૌરવંશુ ગમકાળાજક ઉઠાના મારણ હતું ! ગળેન્દ્રે તે ઉપાડી લીધું. પૂર્ણિમાની રાતે દપતી અગાસીમાં આસક-ચંદ્રની સાથે રમત કરતા હતાં એવામાં ગળેન્દ્રના ખોળામાં કંઈક શીશું લાગ્યું—તે ખોલી ઉઠ્યો, “ અરરર ! ગોકુળ ! આ હુઆને એ તો ! એણે તો મારા પોલીઆનું પકેપડ ભાંગવી નાખ્યું—”

ગોકુળ તેને લપંથી ઉપાડી લેતાં ખોલી “ તેમાં શું થઈ ગયું ? સતત સંગૃહીત બણાવવા છતાં ઘન્યાસ્તદગ રજસા મલિની મવન્તિ એ કાવિદાસની અમરપંક્તિ જૂલી ગયા.

ગળેન્દ્ર આનંદથી ઉછળ્યો અને ગોકુળના બંને હાથ તેના ગળાની આસપાસ વીંટળાઈ વળ્યા ને ઉપર આકાશમાં તેમજ નીચે ખોળામાં ચંદ્રનું મુખ મંત્રકયું.

દેશ-દેશાન્તરમા પ્રખ્યાત !

- પ્રદર્શનોમાં પ્રભાવશીલ !

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાહસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્કસ

સુટકેસ, એટેચકેસ, સ્કુલબેગ, સાઇકલબેગ, હોટડલ, હેન્ડબેગ, કીટબેગ, બુવેલ બેગ,
ટ્રેસીંગ કેમ્સ, થરમોસ કેમ, પાકીટ, પટા, ફેન્સી ચ પલ, શુઝ, સ્લીપર્સ-ટુ'કામા
તમામ જાતનો ને લાતલાતનો સુમાફરી માટે તેમજ હરકોઇ
સુખસગવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ
તૈયાર અથવા ઓર્ડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—ચત્રબૂજ બીલ્ડીંગ ૧૧૬/૨ ગાંધીરોડ, કોઠારી પોળતા નાકે.

હુંડ ઓફીસ તથા શો રૂમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

સુખર્ષની શાખાઓ:—

- (૧) ધી રીઅલ લેધર વર્કસ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
- (૨) ૧૭૨, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ટ. નં. ૨૩૮૬૭
- (૩) પીરમાધ મેન્શન, સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, ટ. નં ૪૨૫૬૨
(ચ પલ અને શુઝ ડીપાર્ટમેન્ટ)

કારખાનાંઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

સંસ્કાર

—ગામડે બિછરેલી, ઘસીરસાઇવ અને તંદુરસ્તી છતાં શહેરી ટાપટીપથી વંચિત સુરેખાએ એના પરિણીત પતિ વિનયને પ્રથમ દૃષ્ટે અણુગમે ઉત્પન્ન દરાવ્યો. એને તો રૂપ સાંદર્યને સમારતી અને સાહિત્યકલામાં રાયતી હવનસખી બેઠતી હતી સુરેખાએ એ પદ શી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું ? વિનય શાધો સંતોષ પામ્યો ?

લેખક : શ્રી. ‘ શશિન્ ’ એમ્.એ.

સુરેખાને સાસરે આવ્યા પછી પોતાના પતિ વિનય તરફથી ત્રણ વિશેષણો મળી ચૂક્યા હતાં. અસંસ્કારી, જડ અને ગભાર ! અને તેમાં વિનયનો હોપ દાઢવા બેઠ્યું જાણું શું હતું ! ક્યાં કોસેજમાં સીનિયર બી. એ. ના વર્ગમાં અભ્યાસ કરતો અપળ, રસિક ને સ્વપ્નિત સૃષ્ટિમાં રાયતો. જ્યાં, કુમુદ અને કોકિલાની અમર આદર્શ રસસૃષ્ટિમાં વિહરતો અદ્યતન (upto-date) યુવક વિનય ! અને ક્યાં આ ગામડાંની અરધુ-પરધુ બહેલી, રૂઢ માનસવાળી, માત્ર સંકુચિત ગૃહસંસારના જ ભોગોપભોગમાં સર્વસ્વ સમાઈ ગયું સમજતી સુરેખા ! ક્યાં કોસેજનું આનંદ-રમણીય વાતાવરણ, નિત્ય વિનોદી મિત્રોનો સહવાસ, તરત્તા, વિદ્યુદ્ગતતા અને સુકેશીતા રૂપરસિક વદનસૌંદર્ય, મુગ્ધકર વાદ્યાપદ્ય અને હૃદયમાં પ્રસન્નમધુર અમૃત પાછું જવું ચિત્તહર કંઈ-માધુર્ય ?

સુરેખામાં આમાંનું કશું ન હતું. તેનામાં હતી માત્ર ગામડાની આરોગ્યપ્રદ તાજી હવાએ ગંઠેલી ગુન્નાથી તંદુરસ્તી, અદોષ રમણીય સરળતા અને પ્રેમાળ હૃદયની ઉષ્મા ! પણ આમાંથી એકેય અત્યારે વિનયને મુગ્ધ કરવાને શક્તિમાન ન હતાં.

બીજો દિવસે વિનય વૈકશન પૂરું કરી મુંઝા ઉપડી જવાનો હતો. તે સુરેખા પાસે વિદાય લેવા પણ ન આવ્યો ને ચાલ્યો ગયો. સુરેખાનું હૃદય વ્યથાથી ભરાઈ ગયું. કંઈ ભૂમો ભરાયાં. અકથ્ય વેદનામાં તેણે આંસું વૂછ્યાં.

થોડા દિવસ પછી સુરેખા પણ પિયર મઠ્ઠ. આ અપમાનને ભૂંસવા તેણે દડ નિશ્ચય કર્યો.

***

સુરેખાના પિતા શ્રીમંત ગૃહસ્થ હતા. અને આવી સંપત્તિ અને સર્વ પ્રકારની અનુ-કૂળતા છતાં સુરેખાએ શ્રી અને સરસ્વતીનો સંયોગ સાધવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો એટલે જ વિનયને ભારે દુઃખ થયેલું.

પોતાના પિતાને ત્યાં આવતાં સુરેખાની પ્રથમ દૃષ્ટિ આ દિશામાં જ વળી. સુરેખાએ પોતાના પિતા પાસે વધુ અભ્યાસ કરવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. સુરેખાના પિતા આશ્ચર્યમાં પડ્યા; પણ પોતાની પુત્રીની ઈચ્છા ચર્મ છે જાણી એક રનાતક થએલ શિક્ષકને અધ્યાપન માટે રોટી લીધો.

શિષ્યને બહુવાની તાલાવેલી હોય તો ગુરૂને આપમેળે ઉચ્ચ દક્ષાનું જ્ઞાન આપવાનો

કેસાદ પ્રક્ટ છે. સુરેખાના તનમનાદથી શિ-
સકનો ઉત્સાહ પણ વધ્યો. થોડા દિવસોમાં
તે સંસ્કૃત અને અંગ્રેજી બંને પ્રાથમિક જ્ઞાન
તેને થઈ ગયું; અને એ પછી તે એને ધીમે
ધીમે અંગ્રેજીમાં સુદર રીતે લખવા બોલવાની
શરૂત પણ આપતી ગઈ.

પોતાને પૂરતો સંતોષ થયા પછી શિક્ષકની
અગત્ય ન લાગતાં તેને રેળ આપી; અને
સ્વપ્રવર્તે વડે જ હવે અભ્યાસ આગળ
ધપાવ્યો એમ નિર્ણય કર્યો.

આટલો વિકાસ થતાં વાચનપિપાસા પૂર-
ણદારમાં જાગી બેઠી હતી. ગામની લાઘવિરી-
માં નબળ ફેરવી; પણ તે સંતોષકારક ન
જણાઈ. તેથી પોતે જ પોતાને ઘેરે અમુક
અમુક શિષ્યતમ લેખકોના ઉત્કૃષ્ટ નવલકથાના
ગ્રંથો, મહાવિત્તમો ઉચ્ચવિચારપ્રેરક સાહિત્ય,
જન જાગ્રત પોતાની જ ભાષાના સાહિત્યમાં
નાચી સુષ્ટિવર્ણને સંકુચિત નહિ કરી દેતાં
વિશ્વસાસ્થિતો ઉત્તમ અર્ક આપતી હોય
એવી અધ્યાપનાનાં પુસ્તકો પોતાને ત્યાં મંગા-
વવાની વ્યવસ્થા કરી.

આ બધા માટે તેના પિતાએ ઉદાર હૃદય-
થી ને પૂરા ઉમળકાથી તેને ટકા આપ્યો.

***

પોતાની સંતોષકારક પ્રગતિ થએલી જોઈ
તેને એક દિવસ વિનયને પત્ર લખવાની જામિ
ફૂરી નીકળી; પણ સુરેખાએ મહામહેનતે એ
છત્તા દબાવી. ને પોતાને ઘેર આવે ત્યારે જ
આ બધું છતું થાય તો વધુ સારું! એવી
છત્તા તેના મનમાં રમ્યા કરી.

આ જ અરસામાં તેના ઘર સામે કોઇ
પારસી કુટુંબ રહેવા આવ્યું હતું. સુરેખાએ
તેની સાથે પણ પ્રિય સાધ્યો. તે એટલો
ધનિષ્ઠ કે મોટો ભાગે તે ત્યાં જ ગાળવામાં
તેમાં ફરીતો આનંદી સ્વભાવે તેને ખૂબ ગમી
ગયો. ફરી પીઆનો વગાડતી, ને સુરેખા

આનંદથી તફતીન થઇ શ્રવણ કરતી. સાંચે
બધાં દેનીસ રમતાં. સુરેખા પણ તેમાં ફૂટી
પડતી. અને આ કુટુંબે તેને સુદર રીતે જાત
મીઠી વિનયી વાણી અને આનંદી સ્વભાવની
બેટ કરી. પરિણામે એક વખતની જડ,
મગાર ગણાતી સુરેખા અત્યારે સુસરકારી,
અંગાંગ સૌષ્ણ્યમરી, સરળ સન્માનપ્રેરક વાણી
વાળી અને નેત્રાની દિવ્ય બલકથી સૌને
આનંદી હોય તેવી બની ગઈ હતી. બીજે તેવું
અંતર પોકારી બેઠું હોય કે અથવા
સફળ વનમ, અથવા સફળા ક્રિયા.

***

અત્યારે સુરેખા પોતાને સાચરે હતી.
કાલે વિનય આવવાનો છે તેવા સંભારે કતા
સુરેખાના અંતરમાં આનંદની જામિઓ નાચ-
ફ ફેર રહી હતી. અંગે અંગે આનંદ
જનકો હતા. યોવનદેવી નૃત્ય કરી રહી હતી.

ઠેકીયે વાર દર્પણમાં જોઈ તેણે સૌંદર્યને
સમાધાન. સુખના અનેક વિવિધતાઓમાં
બિનયો એકલાં એકલાં કરી જોવા ને બારીએ
જોવી કામડેળે રાહ જોવા માંડી. પણ કાલે
બીજે વિનય આવ્યો જ નહિ.

બીજે દિવસે વિનય આવ્યો.

સુરેખા, ઉપર બારીએ જોવી હતી.
વિનયની દષ્ટિ અરપણે પડતાં જ તે આત્માથી
પૂર્વક એકદમ ખસી ગઈ.

વિનયે મધુર ચમક અંતરમાં. કાલે
સુરેખા ! સુરેખા તો હોય જ નહિ. આ ?
ચૂંતી તો ઉઘાડે મરતક લાખી હતી. મનોહર
કેશકલાપ ગૂંથ્યો હતો. તેમાં નેત્રને વૃષ્ટિ થય
એવા રતુળમાં શુશ્રાવ મૂક્યાં હતાં, સોહામણી
બાલપ્રદેશમાં તેજસ્વી શુક તારા જેવી મનોરમ
કુંકેમ દીપ્તી કરી હતી ! નારે ના, આ તો
બીજું જ. એવી કંઈ કંઈ વિવિધ તકોવિધ
કરતો તે ઘરમાં પ્રવેશ્યો.

સુરેખા હશે તો હમણાં નીચે આવશે.

પણ એવું કંઈ બન્યું નહિ. તેનો છવ આ યાગત ખુલાસો મેળવવા ખૂબ તકવાપક થઈ રહ્યો હતો. સૌ સાથે ઔપચારિક વાતો કરી તે ધીમે પગલે, કાંઈક બીતિવશ દિમે ઉપર આવ્યો. પણ...

. ઉપરનો આખો દમામ ફરી ગયો હતો. એક તરફ કાચના બારણાવાળા કચ્છાટમાં એક ખાનામાં મુનશી, રમણલાલ ને ધૂમકેતુના 'સેટ' કલાત્મક રીતે ગોઠવાયલા દેખાતા હતા, નીચેના ખાનામાં નવજીવન કાર્યાલયનું ચિંતનપદ સાહિત્ય દેખાતું હતું. નીચે દો, ટાંગોર, લુગો ને શેક્સપિયર જેવા સાહિત્ય-સ્વામીઓની આંગણ ફૂનિઓ નજરે ચડતી હતી/ટેબલ પર વિવિધ સામયિકો પડ્યાં હતાં. અને—

આરામખુરશી પર ઢળીને એક યુવતી આનંદપૂર્વક એક પુસ્તક વાંચી રહી હતી.

તે સહેજ દબિ ફેરવ્યા ન ફેરવ્યા જેવું કરી-ફરી વાચનમાં જ લીન થઈ ગઈ. વિનય આશ્ચર્યથી ખંચાઈ બેઠો. ખરેખર, આ એ જ સુરેખા હતી. પોતે સ્વપ્ન જુએ છે કે સત્ય ?

તે નજીક આવ્યો.

સુરેખા એકદમ પુરતક મૂંઝી ઉભી થઈ ગઈ. ને વિનયના પગમા પડી ગઈ.

વિનયે પ્રેમભર્યા હસ્તે ખૂબ કામળતાથી તેને બાંધી કરીને હૃદય સાથે ચાંપી.

'સુરેખા ! Your progress is marvellous.'

'All honour goes to you' કહેતી સુરેખા હસી પડી.

કોઈ પરમોન્નત ધ્યેય સફળ થયું હોય તેના વિશ્વધેનમાં પરસ્પર ક્યાંય સુધી અન્યોન્યને ભેટી રહ્યાં.

વાંચો અને સમૃદ્ધ બનો

હજાર પ્રકાશનોમાંથી સુદી કાઢેલા બે સર્વોત્તમ પ્રકાશનો

આંતર ધ્વનિ

સફળતાનો રાજમાર્ગ

(કર્મિત રૂપિયા ત્રણ રૂપા)

- * કોઈ પણ સ્ત્રી આ પુસ્તકોના વાચનથી જીવનને ઉન્નત અને ગૃહસંસારને સુખી બનાવી શકે તેવી શક્તિ સંપાદન કરે છે.
- * કોઈ પણ પુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી સુખ સમૃદ્ધિ અને સન્માન પ્રાપ્ત કરી જીવનને હોય તેથી વધુ યશસ્વી બનાવી શકે છે.
- * કોઈ પણ યુવાન સ્ત્રીપુરુષ આ પુસ્તકના વાચનથી પોતાની અનેક ગુણ શક્તિઓને જાગૃત કરી પ્રેમ, પૈસા અને પ્રતિષ્ઠા જમાવી શકે છે.

જીવનને સફળ બનાવવા અને
જગતે જીતવનો નફો જાણી લેવા
જેલી તકે વાંચો : દ્વિત મંગાવો

મળવાનું એકજ સ્થળ—

ગુર્જર સાહિત્ય કાંડાર : લાઠી (કાઠિયાવાડ)

ઉત્સાહ પ્રતે છે સુરેખાના તનમનાટવી ગિ-
હકનો ઉત્સાહ પણ વધ્યો થોડા દિસોમા
તો સમૃત અને અચેછતુ પ્રાથમિક જ્ઞાન
તેને થઈ ગયું, અને એ પછી તો એને ધીમે
ધીમે અચેછમા સુંદરીતે નખવા બોનવાની
કાનટ પણ આનતી ગઈ

પોતાને પૂરતો સતોષ થયા પછી શિક્ષકની
અગત્ય ન લાગતા તેને ગ્લ આપી, અને
અપ્રપનો વડે જ હવે અભ્યાસ આગળ
ધવાવશે એમ નિર્ણય કર્યો

આપ્તો વિકાસ થતા પાચનપિપાસા પૂર-
બડાગમા જંગી બીડી હતી ગામની લાઇબ્રેરી-
મા નજર ફેરવી, પણ તે સતોષકારક ન
જણાઈ તેથી પોતે જ પોતાને પેસે અમુક
અમુક ગિજ્જતમ લેખકોના ઉત્કૃષ્ટ નૃનકથાના
થો, મહાચિંતકોનું ઉચ્ચવિચારગ્રંથક સાહિત્ય,
તમ જ માન પોતાની જ ભાષાના સાહિત્યમા
ગમી સૃષ્ટિવર્ણનને સતુચિત નહિ કરી દેતા
વિશ્વસાહિત્યનો ઉચ્ચ અર્ક આપતી હોય
એવી અથમાળાના પુસ્તકો પોતાને ત્યાં મળ્યા
વાની વ્યવસ્થા કરી

આ બધા મટિ તેના પિતાએ ઉદાર હૃદય
થી ને પૂરા ઉમળકાથી તેને ટેકો આપ્યો

***

પોતાની સતોષકારક પ્રગતિ થએની જોઈ
તેને એક દિવસ વિનમ્રે પદ લખવાની જોઈ
ફૂલી નીકળી પણ સુરેખાએ મદામહેનતે એ
છઠ્ઠા દમાની ને પોતાનો ઘેર આવે ત્યાર જ
આ બધું છતુ થાય તો નધુ સાડુ ' એવી
છઠ્ઠા તેના મનમા રચાઈ કરી

આ જ અરસામા તેના ઘર સળે પ્રથ
પારસી કુટુંબ ગૃહેષ્ઠી આ યુ હતું સુરેખાએ
તેની સાથે પણ પરિચય સાધ્યો તે એટલે
ધનિક કે મોટા ભાગે તે લા જ ગામવામા
તેમા ફૂલીને આનંદી અંભાવ તેને ખૂબ ગમી
ગયો ફૂલી પીઆનો વગાડતી, ને સુરેખા

આનંદી તનીન થઈ થનણ કગતી સામે
બધા ટેનીસ ગ્રમતા. સુરેખા પણ તેમા ફૂલી
પડતી, અને આ કુટુંબે તેને સુંદર રીતભાત
મીડી વિનયી વાણી અને આનંદી ગ્રભાવતી
મેટ કરી. પગિણીએ એક વખતની જડ,
ગમાર ગણાતી સુરેખા અત્યારે સુસન્કારી,
અગાગ સૌષ્ઠવમરી, સરળ સન્માનપ્રેરક વાણી
વાળી અને નેત્રાની દ્વિવ ભભકથી સૌને
આનંદી હોય તેવી બની ગઈ હતી બધે તેનું
અતઃ પોકારી બોલુ હોય કે ' અથ મે
સફલ વસ્ત્ર, અથ મે સફલા ક્રિયા '

***

અત્યારે સુરેખા પોતાને સાસરે હતી
કાને વિનય આનવાનો છે તેમા સમાચાર હતા.
સુરેખાના અતઃમા આનંદી જોઈએ નામ-
કૂદ કરી ગઈ હતી અંજે અગ આનંદ
બનકાતો હતો ધૈવનદેવી નૃત્ય કરી રહી હતી
ઠેકીયે વાઢ ઘણામા જોઈ તેણે સૌંદર્યને
સમાર્પ્ય સુખતા અનેક વિવિધતાભર્યા ભાવા
ભિનયો એટલા એકના કરી જોવા ને બારીએ
જોખી કાગડોળે રાહ જોના માડી, પણ કોણ
બળે વિનમ આપ્યો જ નહિ

બીજા દિવસે વિનય આપ્યો

સુરેખા ઉપર બારીએ જોખી હતી
વિનમની દષ્ટિ અરપણ પડતા જ તે ચાનાકી
પૂરક એકદમ ખરી ગઈ.

વિનયે મધુર ચમક અનુભવી કોણ,
સુરેખા ' સુરેખા તો હોય જ નહિ આ ?
ચુસ્તી તો ઉવાડે મરતકે બિબી હતી મનોહર
કેમકાપ ગૂંથ્યા હતા તેમા નેમને તૃપ્તિ થય
એના ગુબાડા ચુનામ મૂક્યા હતા, મોહામણ
ભાનપ્રદેશમા તેજમ્બી શુક તાગ જેવી મનોરમ
કુકુમ દીનડી કરી હતી ' નારે ના, આ તો
બીજું જ ન- ' એવી કંઈ કંઈ વિવિધ તર્કવનિ
કગતો તે ઘરમા પ્રવેશ્યો

સુરેખા હશે તો હમણા નીચે આનંદી,

પણ એવું કંઈ બન્યું નહિ. તેનો છવ આ બાળત ખુલાસો મેળવવા ખૂબ તલપાપડ થઈ રહ્યો હતો. સૌ સાથે ઔપચારિક વાતો કરી તે ધીમે પગથે, કાંઈક બીતિવશ દિને ઉપર આવ્યો. પણ...

ઉપરનો આખો દમામ ફરી ગયો હતો. એક તરફ કાચના બારણાવાળા કબાટમાં એક ખાનામાં એનશી, રમણવાસ ને ધૂમકેતુના 'સેટ' કલાત્મક રીતે ગોઠવાયલા દેખાતા હતા, નીચેના ખાનામાં નવજીવન કાર્યોદયનું ચિંતનપદ સાહિત્ય દેખાતું હતું. નીચે ઝાં, ટાલોર, હુગો ને એક્સપિયર જેવા સાહિત્ય-સ્વામીઓની આંખ કૃતિઓ નજરે ચડતી હતી. ટેબલ પર વિવિધ સામયિકો પડ્યા હતાં. અને—

—આરામખુરશી પર ટાળીને એક યુવતી આનંદપૂર્વક એક પુસ્તક વાંચી રહી હતી.

તે સહેજ દૃષ્ટિ ફેરવ્યા ન ફેરવ્યા જેવું કગી-ફરી વાચનમાં જ લીન થઈ ગઈ. વિનય આશ્ચર્યથી ખંચાઈ બેઠો. ખરેખર, આ એ જ સુરેખા હતી. પોતે સ્વપ્ન જુઓ છે કે સત્ય ?

તે નહીં આવ્યો.

સુરેખા એકદમ પુસ્તક મૂકી ઉભી થઈ ગઈ ને વિનયના પગમાં પડી ગઈ.

વિનય પ્રેમભર્યા હસ્તે ખૂબ કામળતાથી તેને બીભી કરીને હૃદય સાથે ચાંપી.

'સુરેખા ! Your progress is marvellous.'

'All honour goes to you' કહેતી સુરેખા હસી પડી.

કોઈ પરમેશ્વરના ધ્યેય સફળ થયું હોય તેના વિનયોનેમાં પરસ્પર ક્યાંય સુધી અન્યોન્યને ભેટી રહ્યાં.

વાંચો અને સમૃદ્ધ બનો

હજારો પ્રકાશનોમાંથી ચુંટી કાઢેલા બે સર્વોત્તમ પ્રકાશનો

આંતર ધ્વનિ

સફળતાનો રાજમાર્ગ

(કોમલ રૂપિયા ત્રણ રૂકા)

- * કોઈ પણ સ્ત્રી આ પુસ્તકોના વાચનથી જીવનને ઉન્નત અને શ્રદ્ધાસંસ્કારને સુખી બનાવી શકે તેવી શક્તિ સંપાદન કરે છે.
- * કોઈ પણ પુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી સુખ સમૃદ્ધિ અને સન્માન પ્રાપ્ત કરી જીવનને હોય તેથી વધુ યશસ્વી બનાવી શકે છે.
- * કોઈ પણ યુવાન સ્ત્રીપુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી પોતાની અનેક ગુણ શક્તિઓને જાગૃત કરી પ્રેમ, પૈસા અને પ્રતિષ્ઠા જમાવી શકે છે.

જીવનને સફળ બનાવવા અને
જગતે જીતવાનો જાદુ જાણી લેવા
જેલો તમે વાંચો : પ્રથમ અંગ્રાવો

મળવાનું એકજ સ્થળ—

ગુજરાત સાહિત્ય સંકાર : લાઠી (કાઠિયાવાડ)

: : : બહેનો માટે યોગોપચાર : : :

લેખક : ડી. વાગીશાન ઉચેસમ્પદ

મનુરવર્મ સિવાય મધ્યમ અને થીમંત વર્ગોની બહેનોને શહેરમાં શારીરિક મહેનત ઘણી જ ઓછી હોય છે. ગ્રામ્ય જીવનમાં બહેનોને ઘંટી ફેરવવી, કુવાનું પાણી ખેંચવું, વિગેરે અનેક કામ કરવા પડે છે. તેથી જોઈએ તેટલી મહેનત મળી રહે છે. શહેરમાં વસનાર બહેનોને રસોઈ કરવા સિવાય બીજું કામ જવલ્લે જ હોય છે. ટેટલાક ઘરમાં રસોઈ કરવા માટે રસોયો પણ રાખેલો હોય છે. એટલે શરીરને જે કાંઈ પણ ઓછું વસ્તુ કામ મળતું હોય તે પણ ખંધ ચાલ જાય છે. અર્થાત શારીરિક મહેનત જરા પણ મલતી નથી. તેને લીધે શરીરમાં ચરબી વધે છે. અપચન, અનિદ્રા, ફેફસાનું દરદ, કબજિઆત, માથાનો દુઃખાવો, ગલીશ્વપ્તો રોગ, સુવા-વડમાં ત્રાસ, સંતાન નહિ થવું, અશક્તિ, માનસિક ચિંતા, વાયુરોગ, કફ તથા પિત્ત-રોગ, આળસ અને એવાં બીજાં ટેટલાક રોગો શારીરિક શ્રમના અભાવને લીધે બહેનોને પેદા થાય છે.

હવે તો દિવસે દિવસે બહેનો કંઈક અંશે કુદરતી માર્ગનાં પથીક બન્યા છે. અર્થાત સવારે અથવા સાંજે ખુલ્લી હવામાં, નદી કિનારે, સમુદ્ર કિનારે, ખાગ બગીચા જેવા રમ્ય સ્થાને ફરવા જાય છે. આનાથી કાયદો જરૂર છે પરંતુ જોઈએ તેટલો ફાયદો મળવાનો સંભવ ઓછો છે. તેનું કારણ એ છે કે સાક્ષી વખતે પગ વગેરે અમુક અવયવોને વધારે પરિશ્રમ મળે છે અને પેટ વગેરે અમુક અવયવોને પરિશ્રમ મળતો નથી. તેથી કરીને અપચન, કબજિઆત, ચરબીને ધટાડવા માટે ફરવા જવામાં આવે છે. છતાં જોઈએ તેટલો

ફાયદો મળતો નથી અને ઉપરોક્ત રોગો મટતા નથી.

આસનોથી ખાતીપૂર્વક રોગો મટે છે. આસનોથી દરેક અવયવોને જોઈએ તેટલો પ્રમાણમાં જ મહેનત મળી રહે છે. આસનો રોગીઓ તથા નીરાગીઓને ફાયદાકારક છે. મુખ્ય જ્યાં શહેરમાં વસનારાં બહેનોમાં લગભગ સેંકડે ટક બહેનો કોઈ ને કોઈ રોગથી પીડાય છે. તેમાં કબજિઆતના રોગવાળા ઘણા કોવામાં આવશે. તેના મુખ્ય કારણો, નળનું પાણી, ખારી હવા, શારીરિક મહેનતની ખામી અને જીભને સ્વાદ આપનાર અવનવી વાનીઓ.

ઉપરોક્ત ચાર કારણો હોવા છતાં છેલ્લાં બે કારણો દુર કરવાથી પહેલાં બે કારણો (નળનું પાણી અને ખારી હવા) ના કોષોને ટાળી શકાય એમ છે. ત્રીજે દર્શાવેલા આસનો વડે બહેનોને ઘણું જ ફાયદો થશે. આસનોમાં વિશેષતા એ છે કે સ્વીર્માંગ ખાચ, ટેનીસ રમવું વિગેરે અન્ય શારીરિક મહેનત માટે દરેકના ઘરમાં સગવડ ન થઈ શકે પરંતુ આસનો તો પોતાના ઘરમાં જ પોતાને અનુકુળ (સવારે અથવા સાંજે) સમયમાં કરી શકે છે. એમાં ખરચ નથી, સાધનોની જરૂર નથી, અને ખાસ પથ્ય પાળવાની જરૂર નથી. ફાયદો થોડા દિવસમાં જ મળે છે. તે ફાયદો હંમેશાને માટે ટકી રહે છે. દવાથી કદાચ અલ્પ સમયને માટે ફાયદો દેખાશે. પરંતુ થોડા વખત પછી તે રોગ વધી જશે અથવા તો રોગનું રૂપાંતર થઈને બીજો રોગ પેદા થશે. એના કારણે સહેલા અને વધારે ફાયદો આપનાર આસનોનો આશ્રય લઈએ તો શું ખોટું ? રોગ

આસનોના અભ્યાસ માટે કક્ત અર્ધો કક્ત-
કની જ જરૂર પડે છે. અને અર્ધો કલાક
જેવો નહોવો સમય આપણે ગમે તેટલા
કામના યોગ નીચે હોવા છતાં, કાલ્પ પાડી
શકીએ એમ ધીએ. સવારના દાતણ કરતાં
દશથી વીસ મિનિટ લાગે છે, તે પછી જીવ-
નનો ઉદ્ધાર કરનાર, રોગને જડબુજથી કાઢી
નાખનાર, સર્વોગ સૌંદર્યતા બક્ષનાર, સાત
ધાતુઓને શુદ્ધ કરનાર, બુદ્ધી શક્તિ વધાર-
નાર, આયુષ્યને લંબાવનાર, ખોટા વિચારોનો
નાશ કરનાર, કુવ્યસનોથી મુક્ત કરનાર,
વેપારધંધામાં મદદ કરનાર, યોગાભ્યાસ
(નેતી, ધોતી, બસ્તી, મોલીકર્મ, કપાણભાતી,
આસનો, પ્રાણાયમ, મુદ્રા) ને માટે રોજ
અર્ધો કલાક જેટલો સમય ફાળવ ન પાડી
શકીએ તે આપણા જેવા અભાગીઓ
કુનિયામાં ખીમ કાણ હોઈ શકે ?

એક પાદ ઉત્થાન પાદાસન કરવાની રીત

જમીન ઉપર કંબલ, કિનનું કપડું,
સાદી, કે સ્વચ્છ ખાદીનું જાડું કપડું પાચ-
રીને તેના ઉપર ચત્તા મુક જવું. બંને હાથ
કમરની બાજુમાં સીધા રાખવા. આંખ
ઉઘાડી રાખવી. શરીરને સાધારણ કડક
રાખવું. પગને સહેજ વધારે કડક રાખવા.
ત્યાર પછી બંને નસકોરાં સુટે સ્વાસ ફેફસાંમાં
બરીને સીધા પછી જમણા પગને જમીનથી
અદર ઉપાડવો. સ્વાસ રોકાય તેટલીવાર
પગને અદર રાખવો. ત્યાર પછી પગને જમીન
ઉપર મુટ્ટીને ધીમે ધીમે નસકોરાંમાંથી સ્વાસ
કાઢી નાંખવો, અને તરત જ ફરીથી બંને
નસકોરાં વાટે સ્વાસ બરીને ગળો પગ જમી-
નથી ઉપર ઉપાડવો: સ્વાસ રોકાય તેટલી
વાર પગ અદર રાખ્યા બાદ, ધીમે ધીમે પગ
નીચે (જમીન ઉપર) રાખીને ઘર્ને ઘર્ને
બંને નસકોરાં વાટે કાઢી નાંખવો. આરી
રીને એક પગ જમીનથી અદર ઉપાડવામાં

આવે તેને એક પાદ ઉત્થાન પાદાસન કહે-
વામાં આવે છે.

એક પાદ ઉત્થાન પાદાસનનું પ્રમાણ

ત્રણ દિવસ મુધી ત્રણ વખત, ત્રણથી ૬
દિવસ મુધી ૪ વખત, ૬ થી ૧૨ દિવસ
મુધી ૫ વખત, ૧૨ થી ૧૮ દિવસ મુધી
૭ વખત, ૧૮ થી ૨૫ દિવસ મુધી ૮ વખત,
ત્યાર પછી શક્તિ અને કાયદા પ્રમાણે દસથી
બાર વખત મુધી વધારવું.

ઉત્થાન પાદાસન

(દ્વિપાદ ઉત્થાન પાદાસનની રીત)

આ આસનમાં એક પાદ ઉત્થાન પાદા-
સનની જેમ જમીન ઉપર મુક જવું. ત્યાર
પછી એક પગ ઉપાડવાને બદલે બંને પગ
સાથે ઉપાડવા. સ્વાસ રોકાય તેટલીવાર મુધી
પગ અદર રાખ્યા બાદ પગ ધીમે ધીમે જમીન
ઉપર ઉતારવા. અને બંને નસકોરાં વાટે સ્વાસ
શર્ને: શર્ને: બહાર કાઢી નાંખવો. આ રીતને
ઉત્થાન પાદાસન અથવા દ્વિપાદ ઉત્થાન પાદા-
સન કહેવામાં આવે છે.

ઉત્થાન પાદાસનનું પ્રમાણ

૪ દિવસ મુધી ૨ વખત, ૪ થી ૧૦
દિવસ મુધી ૪ વખત, ૧૦ થી ૨૨ દિવસ
મુધી ૫ વખત, ૨૨ થી ૩૨ દિવસ મુધી
૬ વખત, ત્યાર પછી પોતાની અનુકૂળતા
પ્રમાણે ૫ થી ૮ વખત મુધી વધારવું.
આગળ ઉપર લખી જાણ્યા એક પાદ ઉત્થાન
પાદાસન કર્યા પછી તરત જ ઉત્થાન પાદાસન
(દ્વિપાદ ઉત્થાન પાદાસન) કરવું.

ઉપરોક્ત આસનોના લાભ

ફેફસાં મજબુત બને છે, અશુદ્ધ રક્ત-
વાહીની નાડીઓમાંથી ત્રપાટાનંધ કોઢી ફેફ-
સાંમાં આપીને શુદ્ધ થાય છે. ને શુદ્ધ લોહિ
શરીરના દરેક અવયવોને પહોંચે છે. હાથ
પગની કળતર બંધ થાય છે. હાથીપથ

(પગમાં એક પ્રકારનો કુષીત રસ ભેગો થાય છે અને સોજે આવે છે.) નો રોગ મટે છે. મોટા આંતરડા અને સફળનાં ભાગનો અપાન વાયુનો ત્રાસ નાબુદ થાય છે. મૂત્રપીંડ ને ગર્ભાશયની આશુબાજુમાં રહેલી વધારાની ચરબી ધટે છે. માસીક ધર્મ નીવારણ થાય છે. કબજિયાતના રોગવાળા બહેનોએ ૧૦ થી ૧૨ ઔંસ ગરમ પાણી પીધા પછી આ આસનો કરવાથી થોડા જ દિવસોમાં તેમની કબજિયાત મટી જશે. કબજિયાતનો ત્રાસ જુનો હોય તો આસનોના અભ્યાસ સાથે જલદી પચે, લોહી વધે, ઉધ સારી આવે અને ઝાડો સાફ આવે એવા સાતીક ખોરાકની પણ જરૂર છે. વાત, પિત્ત વથા કફ પ્રકૃતિવાળાને બિન બિન પ્રકારના ખોરાકની જરૂર પડે છે. તેથી કરીને ખોરાક વિષે આ લેખ-

માં ઉલ્લેખ કર્યો નથી. તેનો ખુલાસો થોડા અ્યાસ શીખવાડનારને પુછવાથી થઈ જશે. ઉધ સારી આવશે. પેટ જમ્યા પછી પણ હલકું લાગશે. શરીરમાં રક્તિ જણાશે. મોઢાના ખીલ બંધ થશે. કમરનો કુખાવો નીકળી જશે. માસિક ધર્મ વખતે પેટમાં જે કુખાવો થાય છે તે ઓછો થઈને મટી જશે. અન્ન અને પાણીને જુદા પાડનાર સમાન વાયુ (નાભીમાં રહે છે) તે પોતાનું કામ સારી રીતે કરશે. થોડા જ દિવસમાં 'મોઢા પા લાકાર (શરીરમાં લોહી વધ્યાના ચીન્હો) દેખાશે ધરતુ કે પીજી કોષ પરિશ્રમનું કામ કરવા છંતા શરીરને થાક લાગશે નહિ. મન હમેશ - સંતોષી રહેશે. મોટા વિચારો કુ થશે સાવતી વખતે મન અને શરીરમાં જુદા જ ઉમંગ દેખાશે.

તમારા જીવનમાં-આવશ્યક જરૂરીયાત
તમારો જંદગીનો વીરો ઉતરાવો

ધી. કેસન્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કું. લી.

હેડ ઓફીસ : મુંબઈ

સ્થાપના : ૧૯૧૯

: સલામતી અને સફળતા :

ગુજરાતના

[૦] પૂર્ણ અને કાપમી અપંગતાના લાભો.

નાના મોટા ગામો અને કર્યાઓમાં એજન્સી ઓરગેનાઇઝેરો

[૦] અવનવા આકર્ષક પ્લાનો.

સારી ટર્મ્સથી નિમવાના છે.

[૦] ગેરંટી બોનસની યોજના.

[૦] વાર્ષિક પ્રિમિયમ પર વળતર.

—: મળો યા લખો :—

મેસર્સ પટેલ એન્ડ સન્સ

ગુજરાતના ઓરગેનાઇઝીંગ સેક્રેટરી,

રાવપુરા : વડોદરા.

ૐ

અઠવાડીયું

અંતરને
હારતી અને બાળતી
ઉર્મિને
અવાડી
આપે છે

કોઈની આંખમાંથી
અમી નીતરે છે
કોઈની આંખમાંથી
આગ ઝરે છે !

લાખો આંખમાંથી
જેની ચમકે શોધી
નહીં જડે એવી

પાર ઑ ખે

જામજ ટૉકીઝનું બહુમુદય સર્જન

સુમિકા :

લીલા ચીટણીસ,
જયરાજ,
આશાલતા,
પી. એફ. પીઠાવાલા,
નંદકિશોર, જગન્નાથ,
પાલ મહેન્દ્ર
વગેરે કલાકારો

ચિત્રશૈલ :

મુશીલ મહુમદાર

ઇમ્પીરીયલ સીનેમા
મુંબઇ

સુદામાનું સ્વાગત : : દ્વિતીય : : કુ. રમાદેવી તારાચંદ્ર અડાલજી

પત્નીના અતિ આગ્રહને લીધે, અને પોતાના મનમોહને સહુણા બાળ-સખાતી અનુપમ કાંતિના દર્શનથી નયનો વૃષ્ટ કરવાની તીવ્ર ઇચ્છાથી, - સુદામા જે સુદી તાંદુલની પોટલી લઇને દારિકા પહોંચ્યા. તેમના મિત્ર સર્વેશ્વર હોવા છતાં દીનબંધુ હતા. કૃષ્ણ તેમને ખૂબ હેંશથી બેટ્યા, અંતપુરમાં લઇ ગયા, અને પોતાનાજ પલંગ ઉપર તેને આરામ થવાની સગવડ કરી આપી.

દારિકાના વૈભવની તે શી વાત કરતી ? ત્યાં સર્વ સોકપામેની વિશ્રુતિ એકત્ર થઇ હતી. એ વૈભવવાળી નગરીમાં દારિકાધિશનો મહેલ, તેમાં તેમની પટરાણી રૂકમણિજીતું, તંત્રપુર અને તેમાં વળા સ્યામસુંદરની સખા ! એમાં તે શી મળ્યા હોય ?

સુદામાના ચરણ ઉપર જમશેદો મેલનો શર અને તળિયામાં પડેલા અસંખ્ય ચીરા ! છુટણથી પણ ઉપર રહે તેવું ઢુંકું ધોતીયું ! એ ધોતિયામાં કેકેકાણે થીંગડાં અને માંકો મારેલી તોય શરીરને પુરું ઢાંકી શકતું નહોતું. ધોતિયાના એ હીરા વચ્ચેથી પગની ચીમળાઇ ગંગેશી ચામડો ડોકિયું કરી રહી હતી. એ ધોતિયાના મોટા બાઇ જેવો ઉપરણો તો પોતાની દશા પર રડી રહ્યો હતો. માયા પર તો તેવું પણ એકે વસ્ત્ર નહોતું. હાડકાના માળખા ઉપર જાણે ચામડું મઢી લીધું હતું. નમેા જાણે ઉપરથી ચોંટાડી દીધી હોય એવી કુસી ગઇ હતી. માંસ કે ચોઢીનું નામનિશાન નહોતું, જાણે દુર્ગંધતા, દરિદ્રતા, અને કરુણાની સાક્ષાત પ્રતિમા !

— તે નટખટે શું કયું ? દરિદ્રતા અર્થાત કષ્ટતા અને કરુણાની એ ભૂતિને તેમણે વિભૂતિ તથા સૌન્દર્યના આચરન ઉપર સ્થાપિત

કરી દીધી. એટલા માટેજ એ દીનબંધુ ગરીબના જેલી અને સર્વશક્તિમાન ગણાય છે !

આ તે કંઈ જેવી તેવી મસ્કરી કહેવાય ? સાંત બેસી રહે તો અને નટખટની ઉપમા કેાણુ આપે ? સુદામાને ખબર નહોતી કે હજુ સોળ હજાર એકસો આઠ રાણીઓનું ચક્કર બાકી છે !

એ સમયે હોળી હતી કે નહિ એ તો કેાણુ જાણે, પરંતુ ઘણા દિવસો બે બાળમિત્રો મળ્યા હતા, એ વસ્તુજ તેમને માટે. પૂરતી હતી. આજે કંઈ આનંદ અને કૌતુક ન થાય તો પછી કયારે થાય ? સ્યામસુંદર ધ્યાં રાજના લહેરી જીવ ! એમણે રૂકમણિજીને કંઈક સંકેત કર્યો, અને નાટકની રાજઆત ધર્મ ગઇ.

સુદામા પલંગપર બેઠા હતા. તેમણે સ્નાન-જોગજન કરી લીધું હતું. રસ્તાનો શ્રમ દૂર ચર્ષ ગયો હતો. હવે રૂકમણિજીએ આવીને તેમનાં ચરણોમાં મસ્તક નમાવ્યું. અત્યાર સુધીમાં સુદામાને તેમની ઝાળખાણુ થઈ ગઈ હતી. હાથ લંબારીને તેણે આશીર્વાદ આપ્યો, ‘સૌભાગ્યવતી, પુત્રવતી, પતિપ્રિયા થાવ.’ રૂકમણિજી એક બાજુ ખસી ગયા, એટલે સત્યબામાજી આવ્યા. તેમણે પણ એજ રીતે પ્રણામ કર્યો. સુદામાએ ઝાળખાણુ માટે મિત્રની સામે નજર કરી.

સ્યામસુંદરે હસતાં હસતાં કહ્યું ‘આ આજના મિત્રની...’

‘સૌભાગ્યવતી, પુત્રવતી પતિપ્રિયા થાવ’ બ્રાહ્મણે આશીર્વાદ દીધો, અને સત્યબામા પણ હડી ગયા. હવે જનશુવતીએ સુદામાના ચરણોમાં મસ્તક નમાવ્યું. વળી બાહજે મિત્ર તરફ નજર કરીને પરિચય માગ્યો.

‘આ પણ’ મિત્રે મંદહાસ્ય સાથે ઢુંકામાં પરિચય આપ્યો. ફરી એજ આશીર્વાદ

મળ્યે. વળી સત્યાજી આગળ આન્યા. આ વખતે મિત્રની તરફ દષ્ટિ કરતાં ફક્ત સંકેતથી દૂર જાણી જાયો. ‘હા!’ ગરીબ બિચારો બ્રાહ્મણ! એને પણ તેણે આશીર્વાદ આપી દીધો.

‘એ, ચાર, છ-અડિયા તો પ્રણામ કરવાવાળાને તૂટી જ નથી! કેણુ બાણે આને તે કેટલી રાણીઓ?’ બ્રાહ્મણે મનમાં જ વિચાર્યું. પરિચય પૂછ્યા બાદ જાણ્યામાં ફક્ત ‘હા’ મળવાથી સુદામાએ પરિચય માટે મિત્રની સામે જોવાનું છોડી દીધું અને ધમધમ આશીર્વાદ આપવાનું ચાલુ રાખ્યું.

એકાદ કોડી જેટલા પ્રમાણુ પૂરા થતાં તો આ જૂદેવને લાગ્યું કે આશીર્વાદ બહુ લાંબા છે અને રાણીઓની લંગાર ખુટતીજ નથી. આથી તેણે પોતાના આશીર્વાદ દુકો કરીને કહેવા માંડ્યું ‘પુત્રવતી, પતિપ્રિયા થાને.’

વળી બીજા વીસ પચીસ પ્રણામ થયા. જૂદેવ અકળાયા. વળી તેણે આશીર્વાદને દુકાવ્યો. ‘પતિપ્રિયા થાને.’ પરંતુ અડિયા તો રાણીઓને તૂટી નહોતો. જ્યારે આશીર્વાદ આપતા તે ચાકી ગયા ત્યારે ફક્ત ‘તયારુ’ કહેવા લાગ્યા, અને જ્યારે જાહે સલામત કર્યો ત્યારે તો ફક્ત હાથ હલાવીને આશીર્વાદ આપીને સંતોષ માનવો પડ્યો. બિચારો તે દુર્બલ હાથ પણ કેટલો સાચ આપે! હાથ પણ ચાકી ગયા. જોવડે તેણે માથું હલાવીને, આખના સંકેતથી આશીર્વાદ આપવો શરૂ કર્યો.

પરંતુ એમ ક્યાં પાર આવે તેમ હતું? હવે તો બેસી પણ શકાતું નહોતું. જૂદેવ ધુંવાપુંવા ચલાવ્યા.

‘ભાઈ! તમારી રાણીઓની સંખ્યાનો કંઈ અંત છે કે નહિ? કે તમારી માથાં કે પણ અંત છે?’ સુદામાએ વ્યંગ કર્યો.

‘નાના’, મિત્ર હસ્યા, ‘હવે જો હજાર સાતસો તેર રાણીઓએ જ પ્રણામ કર્યા છે. રાણીઓની સંખ્યા તો ફક્ત સોળ હજાર એક સો આઠ છે!’

‘બાપ રે!’ સુદામા ચમકી ઉઠ્યા. ‘હવે આ આશીર્વાદની લપ ક્યારે છુટશે?’ તેણે કહ્યું ‘સંખ્યા બંધેને વધારે હોય તેમાં મને કંઈ વાંધો નથી. હજી પણ બંધે તે વધ્યા જ કરે, પરંતુ આ બધાને આશીર્વાદ આપવાનું કામ..’ તેણે પોતાની મુંઝવણ પ્રકટ કરી.

મિત્ર જોરથી હસી પડ્યા. રાણીઓ પણ હસી. દેવાધિદેવને બ્રાહ્મણ પર દયા આવી. તેમણે જટ ઉડીને વિપ્રના ચરણો પર પોતાનું મસ્તક મુકી દીધું. સુદામા ડઘી, ‘આણે વળી એક-સંખ્યા વધારી!’ પરંતુ તેના અંતરમાં ખનિ થયો, ‘પતિ પોતાની બધી પત્નિઓને પ્રતિનિધિ હોય છે.’ સુદામા જટ પ્રસન્નતાથી ખીલી ઉઠ્યા, તેણે મિત્રને આશીર્વાદ આપ્યો, ‘તમારી સર્વ પત્નિઓ સૌભાગ્યવતી, પુત્રવતી અને તમને પ્રિય થાવ.’ આ રીતે આશીર્વાદની લપમાંથી સુદામા છૂટ્યા. બધી રાણીઓએ એકસાથે હાથ જોડીને મસ્તક નમાવ્યું.

‘કાચે તો વખત ન મળ્યો. આજે તારી બધી બાળીઓ તારી સેવા કરવા ઇચ્છે છે.’ નટખટ મિત્રે પ્રસ્તાવના રચી.

સુદામાને રનાન કરવું હતું. તે પોતાના બાહ્યમિત્રો હાથ પકડીને વિશાળ ચોકમાં ગયા. મધ્યમાં સોનાનો બાળેદ મુક્યો હતો. સુદામાએ તેના ઉપર પગ મૂક્યો કે તરત આખો ચોક તથા ચારે બાજુના ચોરડા સોળ હજાર એક સો આઠ રાણીઓ રૂપી જીવંત સુવર્ણલત્તાઓથી ઉભરાવા લાગ્યા. સૌન્દર્ય અને સુગંધને બાણે ધોધ વહેવા લાગ્યો. કોઈના હાથમાં ‘ઉખટન’* તો કોઈના હાથમાં ચંદન, કોઈના હાથમાં તેલ તો કોઈના હાથમાં સુવાસિત જલથી ભરેલા સુવર્ણકળશ! વિપ્રના દર્શન ચૂકવાની ધૃષ્ટતા કોઈએ કરી નહોતી!

* રનાન કરતી વખતે શરીરે ચાળવાની સુગંધી વસ્તુ અથવા લેપન.

બ્રાહ્મણે એકવાર ચોમેર નજર ફેરવી,
 'ઓહ ! આટલી બધી ભીડ ! આ બધાં જો
 એક દીધું' પાણી પણ મારા ઉપર નાખશે
 તો મારું શું થશે ?' તે મુંઝાઈ ગયા. તેના
 મિત્ર તો હસી રહ્યા હતા ! અત્યંત નમ્રતા-
 પૂર્વક સુદામાએ કહ્યું 'આખા વિશ્વની શ્રદ્ધા-
 નો વિપુલ ઉપહાર ગ્રહણ કરવાની ક્ષમતા
 આપ સર્વશક્તિમાનમાં જ છે. આ મુઠ્ઠી
 હાડકોના કંગાળ માણસ પૂજના આ પિરાટ
 સમારભને સહી લેવા સમર્થ નથી.'

મિત્ર ઉત્તર જ શા માટે આપે ? એ તો
 એક બાળુ ખરી ગયા. એ સુંદરીઓએ
 સ્તુતિગાન શરૂ કર્યું, અને સાથે સાથે વિપ્રા-
 બિષેક પણ ! જેવા દેટલાક કેમલ હાથો
 બ્રાહ્મણના શરીરને 'ઉમટન'નો સ્પર્શ કરા-
 વવા મંડી પડ્યા, તેવા જ સુદામા આખો
 બધ કરીને ઘેમી ગયા, અને પોતાના નટ-
 ખટ ગિતનું ધ્યાન ધરવા લાગ્યા. તેમને આશા
 નહોતી કે તે આ ચંદન, તેલ અને જલના
 પ્રવાહમાંથી મુક્ત બનીને તે ફરી ઉભા
 થવા પામે.

તેને કંઈ દુઃખ ન થયું. આખો બધ
 રાખીને જ તેણે માની લીધું કે મુગધી
 'ઉજટન'ના લેપથી આખું શરીર લપેટાઈ
 ગયું છે ! હાથ પણ હલાવી શકાય તેમ નથી !
 તેને બધ લાગ્યો કે 'ક્યાંક હજી વધારે
 'ઉજટન' ચઢશે તો નાક આંખ પણ...
 તો તો પોતાને 'ઉજટન સમાધિ' લેવી
 પડશે. 'પરંતુ એવું કંઈ ન થયું. તેમના
 માથા ઉપર મુગધિત તેલની ધારા પડવા
 લાગી. ચિરંજીવના મસ્તક ઉપર તો બધાંય
 પાણીની ધાર ચડાવે છે અને અડિયા તો
 અમૂલ્ય તેલ અને અત્તર ! ભૂદેવે સફેજ
 આંખ ઉઘાડી, ચોટમાં અતરના રેલા વહેતા
 હતા ! 'ક્યાંક આંખમાં ન ભય' એવી
 બીટથી તેણે આંખો બંધ કરી દીધી. એના
 મુખમાંથી ઉદ્ગાર નીકળી પડ્યા, 'ને આવી
 અખંડ ધારા ચડાવવી હોય તો સિવજીને પકડી

લાવો !' પરંતુ એ કલબલાટમાં તેનું કાણ
 સાંભળે ?

તેન અત્તર બંધ થયું અને કેસરિયા
 ચંદન ચડવા લાગ્યું. ઉજટને તો તેને ગળા
 સુધી જકડ્યા હતા, તેમાં વળી ચંદનની
 બે ચાર ધારા મસ્તક પર ચડી ગઈ.
 એટલું સારું થયું કે નાક અને મોઢું તેનાથી
 ખરડાય તે પહેલાં માથો ઉપર જલની ધારા
 પડી. મુવાસિત અને ઠાકવરણા પાણીની
 ઠાંઈ પાતળી તો ઠાંઈ ભીડી ધારા મસ્તકથી
 ચરણો સુધી પડી રહી હતી. શરીર થોડીવા-
 રમાં ઢૂંછી ઉઠ્યું. શરીરમાં રોમાંચ થયો ત્યારે
 જલધારા અને સ્તુતિગાન બંધ પડ્યાં. કાં
 શાંતિ છવાઈ ગઈ.

'આમ આપન ધર્મો કરશો કે કપડાં પણ
 બદલશો ?' પોતાના હાથમાં મુદ્દાચમ વચ્ચેને
 લઈને તેમનું શરીર લૂંછતા લૂંછતા તેના મિત્ર
 બોલ્યા. રખેને હજી બીજી કંઈ વસ્તુનો અભિ-
 શેક થાય એ બધથી ભૂદેવે આંખ જ ઉઘાડી
 ન હતી !

આ શું ? જાદુગરના એક જેવું આ શું
 ચઈ ગયું ? આખો એક મુમસામ હતો.
 મિત્ર સિવાય કેઈ ત્યાં નહોતું ! સુદામાને
 ખરેખર હસવું આવ્યું. તેણે કપડાં બદલ્યાં
 અને પુષ્પકુંજમાં બીજા આસન ઉપર સંધ્યા-
 પૂજા કરવા બેસી ગયા.

ઉપર કસબી વચ્ચેનો મંડપ હતો. નીચે
 દૂધ જેવી સફેદ ચાદરો ખિંચાવી હતી. મધ્યમાં
 એક મુંદર નાણુક રત્નજડિત બાન્નેડ રાખ્યો
 હતો. રૂપાના બાન્નેડો ઉપર સોનાની ઘાળા-
 ઓમાં વિવિધ જાતના ભોજનો અને ઠંજપાત્ર
 ગળ્યા હતા. આખા મંડપમાં યાળીઓની
 હાર લાગી ગઈ હતી. બે પકિતઓ વચ્ચે
 અચરજનર માટે જળ્યા હતી. સ્થાન સુંદર
 પોતે હાથમાં ચમર લઈને વાણુ દોળી રહ્યા
 હતા. સુદામા ભોજન રચાવના આ દિવ્ય
 મંડપમાં આવ્યા.

‘ તરે રાણીએ પોતાની યોગ્યતા અનુસાર પોતાનો યાજ સમજ્યો છે, આ જુદી જુદી જાતના ભોજનો બનાવવામાં તેમણે કોઈ સેવકની મદદ પણ લીધી નથી. ’ મિત્રે માહિતિ આપી.

બ્રાહ્મણના ચરણ દ્વાર પર ચંબી ગયા. ‘ દારિકાધીશની પ્રિયાઓએ પોતાના નાનુક હાથથી અગ્નિ (દેવતા) પામે બેસીને મારા બેવા કંગાળ માટે આ કંઈ ઉઠાવ્યું છે. ’ સુદામા મોટા ધર્મસંકટમાં પડ્યા, ‘ જગદાધાર જગન્નાથની કુસુમ જેની કેમળ રાણીઓ, કે જે પોતે કુલ-તોડવામાં પણ કંઈ પામતી હશે, મહેન્દ્ર પણ જેની કઠોર બકુલિથી મુજબ છે, અને સચરાંચર જેની ચરણ-ચળ મસ્તક-પર રાખીને પવિત્ર થાય છે, તેઓએ અગ્નિની ઉષ્ણતા અને ધુમાડાની નેત્રોને પીડા આપનારી કટુતાની પરવા ન કરતાં આ પ્રસાદ જાતે તૈયાર કર્યો છે! બ્રાહ્મણને માટે આટલી કંઈ સહિષ્ણુતા ! આટલો આદર ! ’ તે ગદ્ગદ થઈ ગયા.

રાણીઓની શ્રદ્ધા અને કંઈને જોતાં તે પ્રસાદ જેટલો મહાન હતો, તેટલીજ યાજો-સંખ્યા પણ વિપુલ હતી. બ્રાહ્મણની છાતી બેસી જતી હતી, એ આમાંથી શું છોડી દે ? આટલી યાજોઓમાંથી એક એક કાળિયે તો શું પણ એક એક કણુ લેવાની શક્તિ પણ તેનામાં હોત તો તે કેટલા પ્રસન્ન થાત ?

બારણા ઉપર જ હુંટણીએ પડીને તેમણે મસ્તક જમીન તરફ નમાવ્યું.

‘ આપ’આ શું કરી રહ્યા છો ? ’ મિત્રે હસતાં હસતાં પૂછ્યું.

‘ મહેન ! વિપ્રના નેત્ર અનુથી હલકાયા. આ દુર્બલ શરીરમાં એટલી પણ શક્તિ નથી કે તે આ બધી યાજોઓને પહોંચી વળે. આમાં જે રાણીઓની શ્રદ્ધા અને કંઈનું પ્રતિક છે તેને હું પ્રણામ કરી ગયો છું. ’

‘ તમે આસન ઉપર પધારશો કે નહિ ? ’ મિત્રે હમીને કહ્યું.

‘ ત્યાં જઈને શું કરું ? ’ બ્રાહ્મણે આ મસ્કરીથી મુંઝાઈ રહ્યો હતો.

‘ આ તે કંઈ બોજનનો ડોળ છે ? આટલી લાખી યાજોઓની હારમાં હું દોહું કે ભોજન કરું ? હું કુંભકણું નથી, તેમજ અમરત્ય નથી. હું કાળ નથી કે સમુદ્ર નથી. આપની દોહીના પુત્ર ભીમએન હોત તો વાત જુદી હતી. મારું દુર્બલ શરીર તો એટલું ફરી પણ નહિ રોકે કે જ્યોત્તી હું આમાંથી એક એક દાણો ઉપાડી સકું ! ’

‘ આપ વ્યાખ્યાન આપશો કે આસન ઉપર બેસશો ? ’ આગે વાત ઉઠાવી. સુપચાપ સુદામા આસન ઉપર જઈને બેઠો.

‘ આ પ્રસાદના પાત્રોને ફેનાઈ કરો. ’ બે હાથ બેઠીને બનાવવી ગાંભીર્ય દેખાડીને મિત્રે કહ્યું.

‘ બસ કૃપા કરો. ’ બ્રાહ્મણે બે હાથો ભેડ્યા અને નેત્રો બધ કર્યાં. હવે નટખટને દયા આવી. પવન માત્રમાં વિપ્રની સામે એક યાજ આવી ગયો—બધાથી મોટો, બધાથી સુંદર સર્વથી કિમતી, આમાં સર્વ યાજોઓમાંથી એક—એક, બધે કણુ યોગમાયાએ મુદ્રી દીધા. રાણીઓને સંતોષ થયો. તેઓ ઝટપટ પ્રેતપોતાનો યાજ ‘પ્રસાદ’ સમજીને ઉપાડી ગઈ. બ્રાહ્મણે આંખો ઉઘાડી અને પેટ ભરીને ભોજન કર્યું.

આચમન કર્યા પછી એક પાનનો ઢગલો તેમને દેખાયો. ઝટ તેમણે નેત્ર બંધ કરીને એક પાન લીધું અને મુખમાં મુકી દીધું. આ વખતે તેમણે મિત્રને છેતર્યો હતા ! બંને ખડખડાટ હસી પડ્યાં.

x x x

ઉચ્ચ આસન પર બંને બ્રાહ્મણોની હામરકરી ચાલી રહી હતી. એટલામાં ઝક-મણિછ આવ્યા અને હાથ બેઠીને સામે ઉભા રહ્યા. ‘ મારું પરમ સૌભાગ્ય કે આપ મારા મહેલને તમારી ચરણરજથી પાવન કરો છો, ’ તેમણે સ્તુતિ કરી,

‘પરંતુ મને ખબર પડતી નથી કે મારા કયા જન્મના પાપનો ઉદય થયો છે કે જેથી મારો મહેલ આપના ચરણોથી વંચિત છે. સત્યભામાજીએ પાને ઉભા રહીને પ્રાર્થના કરી.

‘મારી બહેનો મારા સૌભાગ્ય પર ધ્યા કરે છે.’ રૂકમણિજી હસ્યા.

‘બરાબર છે.’ સ્વામસુંદર હસતાં હસતાં બોલ્યાં, ‘તમારે ઓછામાં ઓછી એક-એક દિવસની સેવા કરવાનું સૌભાગ્ય બધાને આપવું જોઈએ.’

‘બધાને એક એક દિવસ ?’ સુદામાએ યોગીને પૂછ્યું.

‘એમાં આપને સગવડ થશે. જલ્દના કળશો નહિ ચડે અને ચાળાઓની પ્રદક્ષિણા નહિ કરવી પડે. એક-એક દિવસમાં બધાને સર્વ પ્રકારની મેવા પ્રાપ્ત થઈ જશે; અને આપને પણ કંઈ નહિ થાય.’ નટનાગર હસી પડ્યા.

‘સોળહજાર એકસો આઠ દિવસ ! ચુંભાવીસ વર્ષથી પણ વધારે !’ બ્રાહ્મણે યોગીને ગભરાતાં-ગભરાતાં કહ્યું, ‘સ્વામસુંદર ! આટલા દિવસમાં બિચારી બ્રાહ્મણી પ્રતિદા કરતી કરતી મરી જશે, અને મેમંચિત છે કે આ ફક્ત એક એક દિવસના સત્કારને વચમાં જોડીને જ આ દુર્બલ બ્રાહ્મણ પણ...!’

‘ત્યારે જવા દો !’ દારિકાધિરો ગંભીર મોહું કરીને કહ્યું.

‘અમારા મહેલ ચરણરજથી પણ વંચિત ન રહેશે ?’ સત્યભામાજીએ કુરુણ સ્વરથી પૂછ્યું.

‘હા, એક વખત આપ બધા મહેલોમાં જઈ આવો.’ સખાએ સૂચના કરી.

‘બધા મહેલોમાં જઈ આવું ! જાણે બચ્ચનો ખેલ ! મહેલો પાણ પાછા સંખ્યામાં ગોઠાજ છે ને !’ વિષ્ણે ગુસ્સે થઈને કહ્યું.

‘ના, ના આપને પગે દોડવું નહિ પડે !’ મિત્રે આશ્વાસન આપ્યું, ‘કેમ છે ? સારથીને કહો કે મારો રથ તૈયાર કરે.’ અવરજા થવા લાગી.

‘અને હું સોળ હજાર એકસો આઠવાર રથમાંથી ચઢ ઉતર કરું ? સુદામાનો ક્રોધ હજી શમ્યો નહોતો !

અંતે ગરૂડને બોલાવીને સુદામા પક્ષિ-રાજની પીઠ પર, આગળ સ્વામસુંદરને બેસાડીને પાછળ તેમને જોરથી પકડીને બેઠા; તે પણ એ ચર્તે કે તે કેઈના આંગણમાં પક્ષિરાજની પીઠ પરથી નીચે નહિ ઉતરે.

બહેવને માટે આ પક્ષીવાહન નવીન જ હતું. તે ડરતા હતા. પોતાની આગળ બેઠેલા મિત્રને જોરથી બે હાથોથી તેણે પકડ્યા હતા. ગરૂડ દરેક રાણીના ચોકમાં ઉતરતો હતો. ત્યાં સુદામાની અર્ધ, પાદ, ધૂપ અને દીપથી પુજા થતી હતી. તે નૈવેદ્ય મહેલ કરતા નહોતા. ફક્ત તે લઈને ગરૂડની આગળ મુકી દેતા. અને ગરૂડ આ પ્રસાદને શા માટે છોડે ? માળાઓ પણ સુદામા ગરૂડના ગળામાં જ દેતા. તે અધિક થઈ જતાં ગરૂડ ઉડતાં ઉડતાં સમુદ્રમાં ફેંકી આવતા હતા. આ પ્રકારે સર્વના મહેલ પવિત્ર કરતાં કરતાં સુદામાને કેટલાંય અકવાડિયા બાહ છુટી મળ્યા.

અંતે તેમના નટખટ મિત્રે તેમને દારિકા-થી પિંદાય કર્યા-એજ તેમની ફારીશ્ચરી ધોતી અને ઉપરણા સાથે ! તેણે ત્યાંના કસબી વત્તો કાઢીને પોતાની ફાટલી ધોતી પહેરી લીધી હતી, અને તેમાં મિત્રે જરા પણ આશ્વદ કે વિવેક કયો નહોતો. સ્વાગત સત્કાર તો સરસ કયો ! જતી વખતે દક્ષિણા પણ ન આપી. ઉલટું જ બે મુઠ્ઠી તાંદુલ પોતે લઈ આવ્યા હતા, તે પણ છીનવીને નટવર બાહ ગયા ! પોતાને ખાલી હાથેજ પાછા ફરતું પડ્યું.

x

બ્રાહ્મણે રોકકળ કરતાં પોતાની કુંપડીની જગ્યા પર બનેલા વિરાટ રાજમહેલમાં પ્રવેશ કયો. એ તો દાર આગળથી જ પાછા આવેલ, પરંતુ તેની પત્નિએ તેને જોઈ લીધા અને

દાર સુધી આવીને પોતાના પતિદિવને અંદર લઈ ગઈ. અંદર દારીઓનો મેળો જામ્યો હતો. બ્રાહ્મણે પૂછ્યું, 'આ કેટલી છે ?' પત્નિએ હસીને કહ્યું 'સોળ હજાર એકસોને આઠ !'

તેજ વખતે તેની દષ્ટિ મહેલની પાછળના ભોગમાં વિશાળ જગ્યામાં બાંધેલી ગાયો ઉપર પડી. બધાની ખરી તથા શિંગડા સોનાથી મઢેલા હતા ! બધી ગાયો ઉપર રત્નવર્ણિત ઝુલો નાખેલી હતી ! બધાની પાસે બે-ત્રણ મહીનાના સુંદર વાછગ હતા ! સર્વ રુદ્ર-પુષ્ટ હતી !

બ્રાહ્મણે ઉદ્ઘાસમાં આવીને કહ્યું 'કેટલી સુંદર ગાયો છે ?' પત્નિએ હસીને કહ્યું 'એ પણ સોળહજાર એકસો આઠ છે !'

વિગ્ર સમજી ગયો કે આ પોતાના સખાની પત્નીઓની સંખ્યા છે. આ તેનીજ આપેલી

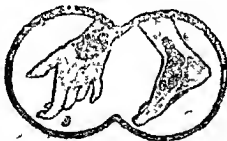
દક્ષિણા છે. જ્યારે મિત્રે તેને આપ્યો બધો વૈભવ આપ્યો ત્યારે તેમની પત્નીઓ બ્રાહ્મણીને એક એક ગાય અને એક એક દાસી કેમ ન આપે ?

તેણે જોયું-તેના ઘરમાં સોળહજાર એકસો આઠનું સામાન્ય છે ! યાળી, લોટા, છત્રી, ચાખડી વગેરે સર્વ વસ્તુઓ એજ સંખ્યામાં આવી પહોંચી છે.

'તો પણ દારકાની એ શણગારેલી મોળહજાર એકસો આઠ યાળીયો, સ્નાનનો એ સમારંભ, અથવા પ્રણામની એ વિધિને હું કેમ ભૂલી શકીશ ?' સુદામા મનમાં જ વિચારવા લાગ્યા, 'અહિંયાની સંખ્યા તો ત્યાનું પ્રતિક છે !' બક્ષાધિન ભગવાન 'દેવેવાય છે તે કંઈ ખોટું નથી !'

● 'કલ્યાણ' ઉપરથી

ખરજવા માટેનો સચોટ ઉપાય

સ્માટનું

'ઝીમેકસ'

શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઓપધ

—: સોલ એજન્ટસ :—

જેઓ ઇલેક્ટ્રીક, એક્સ-રે અને

ઇન્જેક્શનો લઈ શક્યા હોય

તેવા દરવીશો માટે

છેવટેનો ઉપાય.

ખરજવા

(સુકા તેમ જ લીલા)

તથા

ખીજાં ચામડીનાં દરદો

માટેનો એકમાત્ર ઇલાજ.

ટી. એમ. હાકાર એન્ડ કું. ૪૩ અથંગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

સમાચાર

—અ. દિ. મ. પરિવહનાં વરાપલા પ્રમુખ શ્રી. ક. ચ. તથા નિવૃત્ત પ્રમુખ શ્રી. વિ. પં. ના માનમાં મ. પરિવહની મધ્યસ્થ કમિટિની મુખ્ય શાખા તરફથી દાદર બગીચી સમાજ હોલમાં તા. ૩-૩-૪૪ ને સ્થાન શ્રીમતિ માસીનીબાઈ સુખમન કહેનાર પ્રમુખપદે મેળાવડો થયો હતો.

આ સમારંભમાં લેડી રામરાવે બીજવપૂર્માં રાહત કાર્ય અંગે કેટલોક પ્રકાશ પાડ્યો હતો. શ્રી. વિ. પંડીતના માનમાં બીજે મેળાવડો મુખ્ય ખંભાળ મહિલા સમિતિ તરફથી નાથરામ ખાતે થયો હતો.

—બોમ્બે એડવકેટ એન્ડ્યુકેશન કમિટિના આચારા હેકળ તા. ૪-૪-૪૪ ને સ્થાનના મુસ્લીમ વિગેન્સ કક્ષાસીકના મળેલા છનામી મેળાવડાને પ્રમુખસ્થાનેથી ભાષણ કરતાં આવીપરના સીધીયા મહારાણીએ જણાવ્યું હતું કે હિન્દમાં જુદી જુદી પ્રજા, ધર્મ અને કોમ વસે છે. છતાં મૂળ ધર્મ તો એક જ છે. પ્રેમભાવથી વિશ્વમધુલની ભાવના ણવણી એ ઉત્તમ છે. આપણી શાળાઓમાં કોમી તેમજ વાર્ષિક અંતરાયોને દહવાવી દે એવું શિદ્ધાણુ અપાવું જોઈએ, જેથી આપણામાંથી જુદાઈ ચાલી નવ.

—સરકારે મીસીસ અસદઅલીનું જે મળવાનું મકાન જાત કયું હતું. આ ઘરની કોમતનો અડસટો રૂ. ૪૫૦૦૦ જેટલો છે.

—કુ. મણીજીને પટેલ અને શ્રી. હજીજીને દેસાઈને અનુક્રમે ૧૦ માસ અને ૬ માસની સખત કેદની મળ મુરત સીડી મેજરટ્ટે કરી છે.

—બદ્ધ જીવા મુલ વોર્ડમાં શ્રી. કેસરજીને દિમતસીદ બીનહરીશ ચૂંટાયાં છે.

—ગીહાર સરકારે પદનામાં સ્ત્રીઓ મટેની ખાસ જેલ માર્ચ માસના અંતથી શરૂ કરી છે. અહાર સુધીમાં તેમાં લગભગ ૫૦ સ્ત્રીઓ રાખવામાં આવેલી છે. ગિહારપ્રાંતમાં આ જાતની જેલ આ એક જ છે.

—વડોદરામાં કરતુરખાના સમારક કાળા માટે શ્રી. કુમુમબેન દેસાઈ, શ્રી. કનૈયાલાલ મળસુદાર, શ્રી. છોટાલાલ સુતરીયા, શ્રી. જગજીવનદાસ મહેતા અને શ્રી. છોટુભાઈ પંડિતની સમિતિ નિમાઈ છે.

—જુહુમાં શ્રી. સરોજીની નાથકુ મહાત્માજીની શિબિર પાસે એક અડીયમ ચોકીદાર તરીકે હિંમત રહે છે. કાંઈ માનવીને તેઓ ગાંધીજીની શિબિરમાં જવા દેતાં નથી.

—લંડનમાં બીટનપાસી હિંદી સ્ત્રીઓની એક સભાએ શ્રીમતિ ઈદા મહમદીના પ્રમુખપદે કરતુરખાના સમારક કંડ માટે એક સમિતિની મા તેના પ્રમુખ તરીકે મીસીસ જવેરીને ચૂંટી કાઢ્યાં છે.

—શ્રીમતિ આઈ કુર્ગપ્રસાદ લાહોર કોર્પોરેશન કન્યાશાળાઓના મહિલા સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટને દરીથી પાછાં તેમની જીની નોકરીએ પંજાબ સરકારના હુકમથી અદાવવામાં આવ્યાં છે.

—એક મારવાડી જહેને ગાંધી ગ્રામ ની મુલાકાત લઈ ૫૦ ગાંધીજીને સોનાની તકલી જેટ આપી છે.

—ચુણ્ડીપુરની સહતંત્રી શ્રી. વનખાળા દેસાઈનાં લગ્ન ગઈ તા. ૧૬મીએ અમદાવાદમાં સાદાઈથી થયાં છે.

—સેરી રંગામલ દુષ્યુમારીઅને વડોદરાની તમામ સ્ત્રીસંસ્થાઓએ ગઈ તા. ૫મીએ માનવ આપ્યું છે.

રજું 'કુહુ' અઠવાડિયું

“કુહુ”થી બેથી વાત થર
કરી અને પુરી કરી દુનિયાને
બનાવવા નીકળેલા

ચાલીની સાથે “કુહુ” કરતી પીસ્ટોન ધરવામાં
આવે છે ત્યારે તેનો

ચિત્ર અને પાઘડીનો વિચાર કેવો હશે?

રાણજીતનું સર્વોગ રમુજરગી ચિત્ર...

ખંડરી

—: દિગ્દર્શક :—

જયંત દેસાઈ

જુનિકા:—

ચાલી — ઇશ્વરલાલ

દીક્ષીત — ઉર્મીલા

કેશરી

★ મુખ્ય પ્રકાશન ★

ઓપેરા હાઉસ.....મુંબઈ.

ગાંધી

પૂ. ગાંધીજીની મુક્તિ અર્થે પછી— :

ગઈ તા. 'પમી મેના રોજ હિંદી સરકારે, તા. ફરીના રોજ ગાંધીજીની તેમની તબિયતના કારણે ખીનશરતી મુક્તિ કરવાને લગતી બહેરાત બહાર પાડી તા. ફરીના રોજ તેમને મુક્ત કર્યા છે.

પૂ. ગાંધીજીની તબિયત બિલકુલ નાજુક છતાં તેઓ એવું દૃઢ મનોબળ ધરાવે છે કે શારીરિક ક્ષીણતા છતાં પોતાના મનોબળના આધાર પર તેઓ પોતાના શરીરને ટકાવે બળ છે. છતાં સ્વ. મહાદેવ દેસાઈ અને કરતુરબાના અવસાને, એવા સ્થિતપ્રજ પુરુષના મનોબળને પણ હવાળો મૂક્યું અને બાળે નિંદાગીના આરે આવી ઊભા. એવા કપરા કાળે, સરકારને એમને ખીનશરતે મુક્ત કરવાની સહુલિત સૂઝી તે માટે ઈશ્વરનો હિપકાર.

સાચેજ, ભારતભરના માનવસમુદાયની પ્રાર્થનાઓ કળા છે અને ગાંધીજી કારાવાસ મુક્ત થઈ હવે કમેકમે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરતા બળ છે તે માટે તે પરમેશ્વરની દયા જ ગણાવી નેંધઓ.

પ્રભો ! અમારા રાષ્ટ્રધનને દીર્ઘાયુ બોલો.

ગાંધીજીની મુક્તિ પછી સારું સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરવા અર્થે તેઓથીએ પખવાડીક મૌન પાળવાનો નિર્ણય કર્યો હતો અને હવે તે પૂરો પણ થઈ ગયો છે. દરમિયાન દેશમાં પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિનો તેઓ અભ્યાસ કરી રહ્યા છે, દેશનેતાઓ એ અર્થે એઓથીની મુલાકાતો માટે તત્પરતા દાખવી રહ્યા છે

અને તેના પરિણામે, દેશમાં અત્યારે જે બધુંકર પરિસ્થિતિ પ્રવર્તી રહી છે તેનો એક યા બીજો ઉકેલ પ્રાપ્ત કરવામાં સફળ થશે.

દેશનેતાઓના આ દિશાના ગમે તેટલા પ્રયત્નો છતાં, સરકારની એ તરફ સહાનુભૂતિ નહિ હશે અને એવું અછકડ વસણુ કાપમ જ મહેશે તો તો પછી ફરી પાછા બ્યાંના ત્યાં જેવી જ સ્થિતિ આવીને ઊભી રહે તો ના ન કહેવાય.

આ બાબતમાં, પોતા તરફનું શું વસણુ છે તે પરત્વે સરકાર-કંઈ જ ચિદ બહાર દેખાવા દેતી નથી, છતાં ને એની લાંબે લાંબે પણ ને મહાગાંધના ઉદ્દેશની ઈચ્છા હશે તો એક યા બીજો બદાને અત્યારે હજી પણ જેલમાં રાખેલા મહાસમાવાદીઓને મુક્ત કરી કંઈક સકીય પગયું ભરશે. (ને કે આ નીતિ કમે કમે અનુસરાતી જાણાય છે અમે જેલના સળિયા પાછળના ફેદીઓને એક પછી એક મુક્ત કરવામાં આવતા હોવાના સમાચાર મળે છે.)

આ રાજકીય મહાગાંધના ઉદ્દેશમાં અત્યારે તો મુશ્કેલીમ લીગના સરનસાન મિ. નિન્દા આડે આવતા પથ્થર જેવા, રાજદ્વારીઓને મન ચઇ પડ્યા છે, અને તેવું ખરું પણ ખરું; કારણ કે ખુદ એમના પોતાના પક્ષમાં જ જે ભંગાણુ પડતું બળ છે તે પરથી બાણી સકાય છે; ન્યારે ગાંધીજી તો મિ. નિન્દાને મળવા દરકોઈ પણ તૈયાર જ હોવાનું બહાર આવ્યું છે.

આશા નાખીએ જિંદગી મનુકૂળ એવું
ગમદારી વાનાવળું, ટૂંક મમયમા ન સર્જ

શ્રીમતિ સરોજિની નાયક :

અખિલ હિંદ મહિના પરિષદ મુલાકાત
નીય સભ્ય અને દેશના આગેવાન શ્રીમતિ
શ્રી સરોજિનીદેવીએ, સ્ત્રીઓ અમળા નદિ
પર મુલાકાત છે તેનું સંગ્રહ દર્શાવે શ્રી સરો
જિનીદેવીએ પૂરું પાડ્યું છે ગાંધીજીના જુદા
કિનારાના ગાંધી આમનિવાસ દર્શાવ્યા તેમજ
ચોકીદારીપદ તેમણે સ્વીકારી લીધું છે અને
ગાંધીજીની મુલાકાતે આનંદાગમો સામે તેઓ
ગાંધીજીના આગ્રહનું જે સરક્ષણ કરી ગયા
છે તે ખરે જ અત્યંત છે કોઈને પણ ખાસ
કામ વગર તેઓ ગાંધીજી પાસે જના દેતા
નથી, અરે ખુદ ગાંધીજીને પણ તેમણે ધમ-
કાવીને કહેયું કે “ જુઓ, તમે જો અત્યારે
મારા પુત્ર હોત તો હું તમને તમારા (અમુક)
સ્વભાવ માટે ચપ્પડ યગાવી દેતુ ”

આનું નામ ખરી ચોકીદારી નામ
છે, અમારા જે સતત દેખરેખ ગળનાગ
લગ્નરી માનસદાર નેતાને

અમારાં સહતંત્રીનાં સાદાર્થભર્યાં લગ્ન :

“ શુશ્રુષ્ટંગે ” ના વાયકો જલ્પીને હર્ષ
પામશે, કે એના એક સહન તો જડેન શ્રી
વનનારા દેસાઈ, તે અમ ના ના મહાસજા
નાદી શહેર સુધગાઈ નિષ્ણાત રો હનિનાદ
દેસાઈના પુત્રીના લગ્ન ગઈ તા ૧૯-૫-૪૪
ના રોજ અમદાવાદ મુખે પ્રોત્તમ નગરમા
શ્રી હનિનાદ કિંગપાગમ દેસાઈના મુખે ની
સાથે જિનકુન સાદાર્થથી વૈદિક ધર્મવિધિથી
ચલા છે અમે એ નવપરિણિત દંપતીને
અભિનંદન અર્પણે છીએ

શ્રી વનમાળાપતેન ધર્મે પુનિર્વાસીના
છ મે પાસ છે અને એમ એ નો અભ્યાસ
કરતા હતા અરે તેમના પતિ શ્રી દેસાઈ
એક સુસજ્જારી માતાપિતાના રે ત્યુએટ પુત્ર
છે જન્મે તિહાત વગરવૂને અમે મુખી દાપત્ય-

જીવન વાગ્દેહીએ છીએ અને તેનના સચ્ચાર
પ્રચારમા પરચરને સદાયશ્રુત થાઓ એવી
મહાભિલાસા મેરીએ છીએ

લગ્નમંડપ, જિનકુન માટે જતા મુખ
ગતના નિષ્ણાન કનામર શ્રી રસિનાપ નવગ
અને શ્રી રસિકનાન પરીએ એને કનાતમ
રીને મુખાર્થી હતો ૫-૫૦ સપ્તપત્નીની
પ્રતિષ્ઠા ત્વાતા વિધિ મિનાવના દર ગિવાતેને
અર્ધી ત્યાન નડોતુ, એ આ સાદા છતા
લગ્નની પવિત્રતાને મમનવાતા લગ્નની
વિશિષ્ટતા હતી

અમારા આ સહતંત્રીને તેમના રંગ
પ્રસંગે અભિનંદન પાડીએ છીએ

લેડી રંગમ્મલને વડોદરાનું નિવાસમાન :

લેડી રંગમ્મલ વડોદરામા ન્દી રંગમ્મ
સત્તર વર્ષ દરમિયાં શ્રીગાતની વિવિધ
પ્રવૃત્તિઓને ઉત્તેજન આપતા મહો દેરીમા
તો પોતે સક્રિય ફાગે આપતા હતા ચિમના
ગાઈ શ્રી સમાજ, ચિમનામામ આ ઉદ્યોગ
લય તેમ જ ઈતર શ્રી પ્રવૃત્તિઓન તઓળીની
સારી સદાય અનારનવાર મળતી હતી

હવે તેઓશ્રીના વડોદરા છોડી ત્વાથી
રાત્નની વિવિધ શ્રી પ્રવૃત્તિઓને પોતા પ્રત્યે
સદાનુશ્રુતિ ધરાવનાર એક સમજાવિક મુખાવ
છે છતા તેઓશ્રીએ પોતાના વડો રાના
નિવાસ દર્શાવ્યાન જે જે પ્રવૃત્તિઓને પોતાની
કરી તેને પ્રગતિશીન બનાવી હતી તેને એમની
દોરનણી પામેન બહેનો હવે એમના અનુગામી
થઈ એને ચોખ્ખું માર્ગે દો તા મહેને, એવી
આગા અગ્ર્યને નાદિ નેખાય

લેડી રંગમ્મલની નડો ગતી આ નિવાસ
વેળાએ તેમને મુખી આયુષ્ય દર્શીએ છીએ
અને ને ના દીરાન મા શ્રી કૃષ્ણમાચારી
તેમ જ લેડી રંગમ્મલ દેવેશનાના મિત્રા
વર્તુનમા પોતાની વધુ મેસાઓ અર્પતા રને
એવી મહેન્ટ મેવી વિગમીએ છીએ

હનુગાની જીવનકથા :

ભાગતનની મનુગાની પ્રનાનુભવ
નનક્યાની એ ઉણપ અત્યારે તો છે જ,
જો કે મુજબના એન એમ દહરની મપની
અને અન્ય પુસ્તક પ્રમાણે તંદયી નવ “આ”

ના જીવનની ગાંધી કાવત્રાં પ્રાપ્ત ગિરિ પુસ્તકો આપણે ત્યાં પકડ થયાં છે, છતાં એમના પ્રમાણભૂત જીવનચરિત્રના પુસ્તકની ખામી હોવાનું સહેજે કહી શકાય. અત્યાર સુધીના પ્રકટ થયેલાં 'બા'ના જીવનનાં પુસ્તકોમાંથી આપણને એમના જાહેર પ્રસંગો અને ગાંધીજીએ કવચિત્ કરાવિત પોતાના જીવન અંગે કહેલાં એમના જીવનપ્રસંગો આપણને મળે છે; પરંતુ તેમના સર્વાંગ સત્તાત્મક પ્રમાણભૂત જીવન ચરિત્રની ખોટ તો છે જ.

આવું પ્રમાણભૂત પુસ્તક તૈયાર કરાવવાની યોજના અમદાવાદ ખાતેથી નવજીવન પ્રકાશન મંદિર દ્વારા થતી હોવાનું જાણવા મળે છે.

એનાં લખનાર છે, સામરમતી હર્ગિજન આશ્રમનાં એક અતિ રામી જડેન વનલીલા પરીખ; અને એમને એ જીવનકથા લખવામાં પૂ. ગાંધીજીની સહાય મળનાર છે, એમ સાંભળ્યું છે, આપણે હજીએ એ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ એ 'જગદેશ' નું બિરદાવું : 'બા'નું સર્વાંગ જીવનચરિત્ર આપણને પ્રાપ્ત થાય.

શ્રી. નવજીવનમતુ' સૌક્યનક અવસાન.

શ્રી. નવજીવન ત્રિવેદી, ગુજરાતી શિક્ષિત જડેનોમાં ભાગ્યેજ અમલપડ્યા હશે. એઓએ અમદાવાદની લા. ઉ. મહિલા પાઠશાળામાં અધ્યાપકપદે રહીને ઉચ્ચ અભ્યાસ કરતી આપણી ગુજરાતી વિદ્યાર્થીનીઓનાં, તેમનાં શિક્ષણ તૈલીને કારણે સારો ચાહ મેળવ્યો હતો. સહ. સ્વભાવે મિલનસાર હોઈને વિતોરી પણ હતા. એમના કટાક્ષેથી હમણાં આપણાં સામયિકોમાં ઠીક આકર્ષણરૂપ નીવડ્યા હતા.

સહ. ગુજરાતી સાહિત્યના અત્યારના ઉત્તમ કોટીના વિવેચકોમાંના એક હતા. ઉપરાંત, તેઓએ કેટલાંક સ્વતંત્ર અને કેટલાંક અનુવાદ ગ્રંથો પણ લખી પ્રસિદ્ધ કર્યાં કરાવ્યા હતા. આવા એક વિશિષ્ટ શિક્ષણશાસ્ત્રી, ઉત્તમ વિવેચક અને શ્રેષ્ઠ કટાક્ષકોરના અવસાનથી જડેનોની ઝળવણીમાં રસ લેનાર એક વિશિષ્ટ વ્યક્તિ, અને સાહિત્યકારની ખોટ આપણને અનુભવથી પડશે.

પ્રભુ સહજતા આત્માને પરમ શાંતિ અર્પો.

—શ્રીઓના—

પ્રદર, લોડીવા, મનુદોષ, વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની

પ્રતિષ્ઠા ધમ.

અકમીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ડી.આ. હાર્મસી—

બોલબોલ : મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, તથા લક્ષ્મીરોડ, પુના મીટી

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો એકએ છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચિયત મફત મંગાવો.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલ વિભાગ

ત-ત્રી : નાગરદાસ ઈ. પટેલ, મલાડ

મોંઘવારીની મોકાણ

કેમ જીવન જીવાય-હાલમાં જીવન કેમ જીવાય.
 નોકરીની તો ખરી બેકરી મોંઘવારીની હાય
 દુધ ધીના ભાવ વધ્યા તે ખાતાં ભુલી જાય
 હાલમાં કેમ જીવવું ભાધ
 હાલમાં જીવન કેમ જીવાય.
 જ્યાં જોયે ત્યાં મોંઘું મોંઘું કેમ ખરીદવું ભાધ
 કરકસર કરી, કરીને થાક્યા તોય પુરું નવ થાય.
 હાલમાં કેમ જીવવું ભાધ
 હાલમાં જીવન કેમ જીવાય.
 ભણવાનું તો ભુલી જવું ને ધંધે વળગવું ભાધ
 વેપારીને તો ફાવડીયા છે બેના ચારજ થાય.
 હાલમાં કેમ જીવવું ભાધ
 હાલમાં જીવન કેમ જીવાય.
 ભણવાનું સૌ મોકુફ રાખો વિનવું તમને ભાય
 બી.એ.એલએલ. બી.આ-સની વાત છે નહીતર એજે જાય.
 હાલમાં કેમ જીવવું ભાધ
 હાલમાં જીવન કેમ જીવાય.
 છેવટે મારો વિચાર એવો કરવો મોટો વેપાર
 બેના ચારને ચારના આઠ હાં કરવા એ નિરધાર.
 હાલમાં જીવવું એ રીતે આ વાર
 હાલમાં જીવનનો એ સાર.

શ્રી. ગંગાદાસ જીવરાજ

લાડુભટ્ટ

○

મારું નામ લાડુભટ્ટ
મારી વાત સીધી સટ-મારું ૦

ગોળ ગોળ લાડુની ગોળી
ગળતો હું ઝંટપટ
ગોળ ફાંદ પર હાથ ફેરવી.
ઘોંટું ઘરરર ઘટ્ટ-મારું ૧

દાળશાકની સામે ન જોઉં
લાડુ કરતો ચટ
ભાત અથાણું આવે વચ્ચે.
તો કહું કે લા હટ-મારું ૨

લચપચતા લાડુ જમવાની
મને પડી છે લત.
ભલે દુનિયા દુઃખી સુખી
ખસ મારે શી નિરખત-મારું ૩

ગોળગોળીઓ ગળીગળીને
થયો શરીરે લટ.
ઘટ્ટ અંગને ઘટ્ટ અવયવો
પાડે મારો લટ-મારું ૪

સૂરજ ચાંદો સુજને ભોતાં
છુપાય વાદળ પટ
ભુલથી ભટજી ગળી જશે તો
થશે હાનિ હરકત-મારું ૫

શ્રી મહાપત્ર ભાષા

ગપ્પીદાસ

નાનકડું એક ગામ હતું, તેમાં એક કુંભાર રહે, તેનું નામ વિકુલદાસ.

વિકુલદાસ ખોટી ખોટી ગપો ફેંકવામાં ધણો જ હોંશિયાર, ગામના લોક આગળ તે મોટી મોટી ગપો ફેંકે અને બધાને બતાવે. આથી લોકોએ તેનું નામ ગપ્પીદાસ પાડ્યું.

એક વખત ગામના કેટલાક લોકોએ વિકુલદાસ (ગપ્પીદાસ) ને કહ્યું. “અલ્યા, ગપ્પીદાસ ! તું તારી બધી ગપો આજે જંગલમાં જઈ ખાડો ખોદી ખુબ હુંડે દાટી આવ !”

“હા, કયુલ ! પણ એક શરત” ગપ્પીદાસ બોલ્યો.

“કઈ ?” લોકોએ પુછ્યું.

“—કે પ્રછી તમારે મને ગપ્પીદાસ કહેવો નહિ, પણ વિકુલદાસ કહેવો, બોલો કયુલ છે ?” ગપ્પીદાસે જવાબ દીધો.

“હા, હા, કયુલ છે ! જી.”

ગપ્પીદાસ ત્યારે બોલ્યો, “સારું ત્યારે ! અત્યારે જ જંગલમાં જઈ હું બધી ગપો દાટી આવું છું !”

એમ કહી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

***

સાંજ પડી. ગામના સૌ લોક પોતપોતાના ઘંઘામાંથી ગામના મુખ્ય ‘ચોરા’ પર એકઠા થવા લાગ્યા, અને વાતોના તડાકા મારવા લાગ્યા.

ત્યાં થોડી વારે ગપ્પીદાસ આવ્યો, તેને જોઈ કેટલાક લોકોએ પુછ્યું “કેમ અલ્યા ! ગપો દાટી આવ્યો ?”

જાણુવા જેવું

*ફુનિયાના બધા પક્ષીઓમાં શાહમૃગનું ઇંડું સૌથી મોટું હોય છે. તેના ખાલી કોચલાના ૪ થી ૫ શર મુધી પાણી અને દૂધ માથ છે. આફ્રિકાના જંગલીઓ તે ઇંડાઓનો વાસણ તરીકે ઉપયોગ કરે છે.

*અંબર એ દરિયાઈ જીવડાંઓએ પોતાના મોઢામાંથી કઢેલો એક પ્રકારનો ચીકણો પદાર્થ માત્ર છે. આફ્રિકાના પશ્ચિમ કિનારે તે વધુ પ્રમાણમાં માલમ પડે છે.

*જંગલમાં સૌથી મોટું પક્ષી શાહમૃગ નહિ પણ યુઆનો છે. તે ફક્ત દક્ષિણ, અમેરિકાના પેરેગોનિઆના પ્રદેશમાં જ કોઈક જગાએ માલમ પડે છે. તે પક્ષી ગણાતું હોવા છતાં ઇંડાં મૂકતું નથી. તેની પાંખોની લાંબાઈ ૮ થી ૯ ફૂટ હોય છે. તે હિંસક છે અને શિકાર કરવા માટે રાત્રે વેનેઝુલાના પ્રદેશ તરફ ઉપડી જાય છે. તે પક્ષીની હગાર ખાતર તરીકે ઘણી ઉપયોગી માલમ પડી છે.

*ફુનિયામાં સૌથી ઉંચામાં ઉંચો ટાવર પારીસનો ફેઇન ટાવર છે. તેની ઉંચાઈ જમીનના તળાવોથી ઉપરની રોય મુધી ૯૯૫ ફૂટ છે. રાત્રે ત્યારે તેને વીજળીથી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે ત્યારે તે ધણો સુંદર અને ભવ્ય દેખાય છે.

*ફુનિયાનું સૌથી મોટું રેલ્વે જંકશન શિકાગો છે. તેને કુલ ૧૦૫ પ્લેટફોર્મ છે અને દર મિનિટે ૧૧ ટ્રેનોની અવગત જવાય છે.

*જંગલમાં સૌથી લાંબામાં લાંબો છુગદો (ટનપ) સેન્ટ ગોથાર્ડનો છે. તેની લાંબાઈ ૬૫ માઈલ છે, અને આલ્પ્સની ગિરિમાળાઓને વીંધી ક્રાન્સ અને રિવટ્ઝરૅન્ડને જોડે છે.

*જંગલનું સૌથી મોટામાં મોટું દરિયાઈ પ્રાણી બ્લેક છે. પ્રાણીશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ કહે છે કે-તેનું પ્રજનન નરમાદાના સયોગ વગર થાય છે. તેની ધાણુન્દ્રિય અતિ તિક્ષણ હોય છે.

*ફુનિયામાં ખારામાં ખાદ્ય સરોવર મૃત સરોવર છે. તેના પાણીમાં ૫૫ ટકા ક્ષાર છે. ક્ષાર તત્વ વિશેષ હોવાથી તેના પાણીનું ઘનત્વ ઘણું વધારે હોય છે અને મનુષ્ય તથા ખીંગ પ્રાણીઓ તેના પાણીમાં વગર પ્રયત્ને છુયત્તી માફક તથા કરે છે.

*આફ્રિકાના ક્વેલરીનાં રણમાં વસતા જંગલી શુશ્કેનોને ચામાચીડીયાનો ખડુ બધ હોય છે-જેટલો બધ સેટ્સે માખીનો પણ નથી હોતો.

*હાથીઓનું મૂળ નિવાસસ્થાન સૈમિરિઆ છે. નાર્થ કે ૧ નજીકથી હાથીનાં ધણાં હાથપિંજરો ખરફ ખોદતાં મળી આવ્યા છે.

*મુંડાંમાં સૌથી પહેલપહેલું દૈનિક Daily Courant ઇ. સ. ૧૬૧૨ માં પ્રગટ થયું હતું. તેના આઠ તંત્રી લેમેક એડીસન હતા. એડીસનના ઉત્તમ નિમધો સૌથી પ્રથમ તેમાં જ પ્રગટ થતા હતા.

*મીસ્ટરે ત્યારે “પ્રેડાઇઝ લૉસ્ટ” જાપાનામાં જાપવા માટે આપ્યું ત્યારે તેની ઉંમર ૫૮ વર્ષની હતી.

શ્રી. મણીશંકર અ. રાવળ

વડોદરામાં રજતજ્યંતિ ઉજાની
તા. ૩-૬-૪૪ થી સત્તાવીસમા
શાનદાર અઠવાડિયામાં પ્રવેશે છે !

હિંદી ચિત્રાના ગૌરવ સમુ—
ભારતની સંસ્કૃતિના પ્રતિબિંબ સમુ—
કર્તવ્યના ઉજ્જવળ ભોધપાઠ સમુ—
પ્રેરણાના અતુલ્ય પ્રદાશ સમુ—

પ્રકાશ પીકચર્સનું દિગ્વિજયી ચિત્ર રામ રાજ્ય

જે

કુટુમ્બોનાં કુટુમ્બો બેઠા ગયાં અને છતાં ફરી ફરીને ભેલા
આવે છે, જે ચિત્ર કદિ જૂનું થતું નથી, જે ચિત્રે હિંદુભાષામાં
વિજયકંઠો વગાડ્યો છે તે ભેલા વિના કેમ આવશે ?

દિગ્દર્શક

શ્રી. વિજય ભટ્ટ

કલાનિયોગક

શ્રી. કનુ દેસાઈ

પ્રભાત ટૉકીઝ

લ હેરી પુરા, વડોદરા

આ માસિક વડોદરા-રાવપુરામાં થી હુદાણાચિત્ર પ્રિ. પ્રેક્ષકો અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કરે
ચોતાને માદ છાપી અને તેજ દેશભેષી પ્રસિદ્ધ કનુ. તા. ૧-૬-૪૪

તારી માડીનું દૂધ લગતના
રંગ લય ના જીવાન રંગ લય ના

આઝાદીનો રંગ
કદી ધોષતો નથી
તેથી

સ્વાતંત્ર્ય ખાતર
મેસરીયા કપો પછી
પાછું પગલુ ન ખરતો
ઉપરના ભાવો
હી એ ૧૧૩૭૬
૩૬૬ ૫૭

આવિનાશ વ્યાસ
સખાવે કે.

★

એક વાર-
મારવાડ જાગે
અને

સુતાસ્વાડે ગાઈતી
સોઝગીતો

રમીકલાલ વીણુ
હી એ. ૧૧૩૭૭
૩૬૬ ૫૭
૨૭૬ ૬૭ છે

★

રાજકેમલ કલામદિર ચિત્ર -

“ માલી ” ના ગાયમોની રેકર્ડ સાંખજો.

: વધુ વિગત માટે લખો :

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ

મેન્યુ. કંપની લિં

૧૧૦, મેટાલ સ્ટ્રીટ, સુબધ, ૧

યંગ ઇન્ડિયા

રેકર્ડજના

સંચાલકો રમૂ કરે છે

★

ગોહરલાઈ

અને

ખાટી મોઝાઈ

હારા આવેવી

માંદગી

દર મનાનો ઇનામ જાણુરા
હી એ. ૧૧૩૭૮
૩૬૬ ૫૭

હરિશંકર જાની પાર્ટીઓ

રમૂ કરેત

મધુરીની માંદગી

સાંખજો.

★

નવા વરસમાં તમારી સાયબેરીમાં
નોથેનાં પુસ્તકો વસાવી દેજો

ગુજરાત અને જોના સ્ત્રીમાપ્રાતોના
અને ચોહાણોના વીરતા અને નેહ-ટેકના
ઇતિહાસનું મૂર્ત સ્વરૂપ હુમલુરોતે
કરતો વાતાનો અનોખો ઐતિહાસિક ખં

પૂરમાર ધારાવધ

ભાગ ૧-૨] ક્ર [મૂલ્ય રૂ. ૮]

બુલહઠખંડા દેવડા

ભાગ ૧-૨ મૂલ્ય રૂ. ૧૫

આ ઐતિહાસિક નવલને દરેક પુસ્તકાલયે
વસાવખી જ પડશે.

★

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહારાજાનો ઇતિહ.

જાણુવા માટે વસાવો

મહાસબાનો ઇતિહા

ભાગ ૧-૨-૩

મૂલ્ય ત્રણે ભાગના રૂ. ૧૧)

★

ગુજરાતનાં બે મહાનગરો

વડોદરા અને સુર

મૂલ્ય ૦-૮-૦ ભા. ૧-૨ મૂલ્ય રૂ.

બાળકો અને ગોટરોને આ બે

નો સરિચ્છ રસમય શૈલીએ આપે કે

મંગાવવા માટે આજેજ લખો:

હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ-

રાવપુરા, વ

ગુણસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

: : : : : જુલાઈ : ૧૯૪૪

તા. ૩-૭-૪૪
ક

માનવભક્તિમંત્રથી રંગ્યાં, નિજનાં ઉર ને અંગ;
એવો અનોખો જીવનભોગી, છતિયો જીવનભંગ.
દેવભૂમિથી દેવ પધાર્યો, માનવસેવા કાજ,
ચિત્તન ચિત્તે, દેશનું નિત્યે, સન્નિયો સાધુ-સાજ.
શેવના કેરાં પીચૂપ પાતાં, વેરિયાં જીવન ફૂલ;
ઉત્કર્ષ કાળે લોકના જેણે, દાખવી શક્તિ અતૂલ.
રંગની છાલક આજ છંદાયે, ફૂલકાં નાંજે સૂર;
આજ થો ઉત્સવ ઉરઉમંગે, ઉજવે લોક આતુર.
માનવતાની દિવ્ય પ્રતિમા, પૂજન એનાં ધાય;
ભાવનો સિંધુ ઉછળે આને, પ્રાણનાં પુષ્પ વેરાય.

—શ્રી. મૂળજીભાઈ પી. સાલ

વંચી : સી. જયવતી દેસાઈ,
સહતંત્રીઓ : સી. વનખાળા દેસાઈ, પી. એ.
સી. રમા ઠાકોર, બી. એ.

દરેક લાયકેરીમાં ખાસ વસાવવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો

૧ હિંદી ગાંધીય મહાસમાનો	
કલિદાસ ભા. ૧-૨-૩	૧૧-૦-૦
૨ રાજ્યોગી યાને	
પરમાર ધારા વર્ષાદિવ ભા. ૧-૨	૮-૦-૦
૩ બલદે બંકા દેવડા ભા. ૧-૨	૧-૮-૦
૪ મહાત્મા ગાંધીજીનું જીવન	૪-૦-૦
૫ વિશ્વભારતી	૧-૦-૦
૫ ફૂલવાડી	૦-૪-૦

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

શ્રી. સયાજીરાવ ગાયકવાડનું જીવનચરિત્ર ૧)	
ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર)	૩-૧૨-૦
૧ અગવેદ સંહિતા ભા. ૧ થી ૫	૧૦-૪-૦
૨ વેપારનો ચાવી	૧-૧૨-૦
૩ વિદ્યુત	૧-૧૨-૦
૪ વિદ્યાનના વિધાયોગ	૧-૧૨-૦
૫ માઈ જીવન અને કાર્ય ક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦
૬ પ્રત્યક્ષિનનાં સમયનું હિંદ	૧-૧૦-૦
૭ જુદાવાનીની ચાવી	૧-૮-૦
૮ કેનેડાનું જવાબદાર રાજતંત્ર	૧-૮-૦
૯ કેળવણી	૧-૮-૦
૧૦ ભારતીય સમાજશાસ્ત્ર	૧-૬-૦
૧૧ આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર	૧-૪-૦
૧૨ ઉદબોધનની ઉત્ક્રાંતિ	૧-૪-૦
૧૩ રૂબ આપનો બગીચો	૧-૨-૦
૧૪ ભાષા વિજ્ઞાન પ્રવેશીકા	૧-૧-૬
૧૫ મહીપતરામ	૧-૧-૦
૧૬ નેલસનનું જીવન ચરિત્ર	૧-૦-૦
૧૭ વલ્લભ	૧-૦-૦
૧૮ છત્રચાંડ અને હિંદુસ્તાન	૦-૧૫-૦
૧૯ ખેતીના ઉપદ્રવો	૦-૧૪-૦
૨૦ સરોવરના જીવો	૦-૧૩-૦
૨૧ ગર્ભ વિદ્યા	૦-૧૨-૦
૨૨ સુધ	૦-૧૨-૦

૨૩ મનુષ્ય ક્ષમણ	૦-૧૨-૦
૨૪ પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨-૦
૨૫ હિંદુસ્તાનના જુદા જુદા રાંક	૦-૧૨-૦
૨૬ નરસિંહ મહેતા	૦-૧૧-૦
૨૭ સામાજિક સુખરૂપતા	૦-૧૧-૦
૨૮ નોકાખળ	૦-૧૧-૦
૨૯ ધન વિદ્યા	૦-૧૧-૦
૩૦ દિંદની સફર નીકળેલા	
વહાણવટીઓ	૦-૧૧-૦
૩૧ પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦-૦
૩૨ હિંદુસ્તાનના લોકો	૦-૧૦-૦
૩૩ પ્રાણીઓનાં શબ્દાશુભ લક્ષણો	
તથા વય વિજ્ઞાન	૦-૧૦-૦
૩૪ સ્થાનીક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ	૦-૯-૦
૩૫ જંગલની રાજનીતી અને હિંદ	૦-૮-૦
૩૬ ગેરેસ્ટ્રીનીસના સમયનું હિંદ	૦-૮-૦
૩૭ રેડીઓ અને ટેલીવીઝન	૦-૮-૦
૩૮ કેળા વિષે પ્રવચન	૦-૭-૦
૩૯ તરવાની કળા	૦-૭-૦
૪૦ વડોદરા	૦-૬-૦
૪૧ સૂરત (ભાગ ૧-૨)	૧-૬-૬

શ્રી સયાજી ખાલફાન માળા

૧ પંચતંત્ર વાતો ભા. ૧-૨	૧-૦-૦
૨ સુધ નમસ્કાર	૦-૮-૦
૩ મીતા	૦-૬-૦
૪ જુદ બચવાનની વાતો	૦-૬-૦
૫ મહમદ બેગડો	૦-૬-૦
૬ વાવેલાઓનું મુજરાલ	૦-૬-૦
૭ આયોનું આદિ નિવાસ સ્થાન	૦-૬-૦
૮ કરોળીઓના કાવતરા	૦-૬-૦
૯ મીલની સુવાકાત	૦-૬-૦
૧૦ પત્યાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬-૦
૧૧ હાડવાનું જીવન	૦-૪-૦

આજેજ લખો:-

ન્યવસ્થાપક : હુહાણામિત્ર પ્રેસ, રાયપુરા-વડોદરા

ના માંકિત
ડૉક્ટરો
શક્તિ માટે
ના માંકિત
દવા જ
ખતાવે છે

‘ડુંડું’ ના માંકિત રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ
બધાં સબળાં બધાંને ઉપયોગી છે. સાબં
ખસોની શક્તિ એનાં સેવનથી સચવાઈ રહે
, અને માંકાંને, માંકગી પછીની નબળાઈ
ખુદ કરી, નવજીવન આપે છે.

‘ડુંડું’ રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ સ્વાદિષ્ટ અને
ક્રિડે તાઝગી આપનાર છે. અને તેથી નાનાં
ખજકો તેમજ મોટાં સો
ખ સહેલાઈથી લઈ શકે છે
ખખ આપનાર, રકુતિ
ખપનાર અને ખામ કરીને
ક્રિડાની લાલી વધારનાર—

ડુંડું રકતો
ફોસ્ફો-મૉલ્ટ

ડુંડું
રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ

એક વાર અવસ્થા બજાવો ।

ડુંડું ફાર્મા. વર્કસ લી. મુંબઈ-૧૪

વડોદરાના એજન્ટો :—

- (૧) વેદ ભવાનીશંકર અને હરીશંકર ડં,
- (૨) મેસર્સ બી. એમ. ટાઉનની ફા.

રાતર પાસે, વડોદરા.

સુંદર વાળનું છુપું રહસ્ય

ખીજા કોઈ પણ જમાના કરતાં ગુપ્ત જમાનો વાળ ઓળવાની અનેકવિધ સુંદર રીતો માટે મશહૂર હતો; કારણકે માથા ઉપરના સુંદર અને ભરાવદાર વાળ સૌન્દર્યમાં હમેશાં કરતા હતા. એવા એ જમાનાના લોકોની ગાન્યતા હતી.

અજાંટા અને પામની ગુફાઓની ચિત્રકળાની મૂર્તિઓ, પાકા સુનાની કલાકૃતિઓ અને જ્વાના ચિત્રકામો આ જાતના સૌન્દર્ય અને સંસ્કારની સાક્ષી પૂરે છે.

એજ પ્રમાણે આજે પણ નિરાશી ચળકતા અને ભરાવદાર વાળ આકર્ષણ અને સૌન્દર્યમાં હમેશાં કરે છે.

ટૅમ્પિકો કોકોનેટ
હૅર ઓઇલ અને શેમ્પુ

ધિ તા તા ઓઇલ મી ફસ કુ; લી૦

તંત્રી :
શ્રી. જયવર્તી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહતંત્રી :
શ્રી. વનખાળાદેસાઈપી.એ
શ્રી. રમ્યા ઠાકોર બી. એ

જયસ્થાપક : નંદવરલાલ ઠાકર : હુડાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

૫. ૪૨ મું]

જુલાઈ : ૧૯૪૪

[અંક ૫]

અનુક્રમણિકા

અવનજોગી (કવર કપર) : શ્રી. મુળજીભાઈ પી સાહ	...	...	...	...
ચિખૂટે : શ્રી. પ્રતાપ રાવડ	...	...	...	૧૧૭
કવિને : શ્રી. મહીપત એચ જોશી	...	...	...	૧૧૮
વીરવી : શ્રી. ઇન્દર ચેલોર	...	...	...	૧૧૯
દક્ષિણ તિલના સંગીતરાસો શ્રી. ગુણલક્ષ્મી : શ્રી. કાન્તિ કપાધ્યાય	...	...	...	૧૭૭
ચેલછા : શ્રી. પુષ્કર ચંદ્રનાથ	...	...	...	૧૭૮
નાની વૃંદુ : ક. ભાનુમતી તારાચંદ્ર અડાલજ	...	...	...	૧૮૧
તફૂંકતા મોર : શ્રી પ્રજલાલ ગોરીચંદ્ર પંડ્યા	...	...	...	૧૮૧
તમારી પાસે શું છે ? શ્રી. કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય	...	...	...	૧૮૭
અવેશ ચોગ્ધ અવનના ઉપયોગી સૂત્રો : શ્રી મોધીબેન ઠાકોર	...	...	...	૧૯૭
૬-૫૫ : શ્રી ભાવકૃષ્ણ જોશી	...	...	...	૧૯૪
કુલવેણી :	...	...	...	૧૯૫
શ્રીજગત :	...	...	...	૨૦૫
નોંધ :	...	...	...	૨૦૬

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય ?
બાલકોના સંસ્કાર ઘડે છે. તમારાં બાલકો માટે

'બાલવિનોદનું' બાલસાહિત્ય 'વસાવો.'

* 'બાલવિનોદ' ના બે સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

૧૫૦૦ પાનનું વાંચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના સુંદર બોક્સના રૂ. ૫-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૧૨-૦

બેઠે સેટના બે બોક્સના રૂ. ૧૧-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૧-૪-૦

* 'અશોક' ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ પાનનું વાંચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રૂ. ૩-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૮-૦

આઠ સેટનાં આઠ બોક્સના રૂ. ૨૮-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૨-૮-૦

* બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

એકંદરે દસ બોક્સનાં રૂ. ૩૯-૮-૦

વી. પી. ખર્ચ રૂ. ૩-૮-૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજેન લખો—

બાલવિનોદ ને અશોક ના

બાલસાહિત્યના ચોર વોર્ષે

બાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબધ.

વડોદરાના એજન્ટ—બાલજીવન કાર્યાલય, બાલવાડા-વડોદરા.

પુસ્તક ૪૨મું

બુધવાર : ૧૯૪૪

અંક ૫ ગો

વિખૂટી

: શિખરિણી :

વિખૂટી આને સૌ પ્રિયજન થકી એકલ અહીં
અવસ્થા એકાકી અસહ નવ રે! હું શકું સહી!
ઘણી વેળા લાંબો સમય પ્રિયથી દૂર હું પડ્યો;
નથી ઠેકા ઠિ' આવો પ્રસહ વિરહાગ્નિ ચડભડયો!

કહે લોલો 'વસતી કંઈ અભજની પૃથ્વી પર આ'
મને લાગે પૃથ્વી ગાંધી વસી ગઈ કે'ક જનમાં!
ન એ આંહીં! લાગે જગત થકી હું દૂર કયલિ'યે
વસું જોળા જેવું 'જગત અહિં' જોડું ફરી રહે!
મનાવી ના મારૂં હૃદય શકું હું ફિરિયુશી થકી.

કહું 'સારૂં વિશ્વ સ્વજન', પણ એ માનત નહીં!
ન જોલે કે; કિન્તુ પ્રતિધનકર્મા અંતરતણી
મીઠી કે' મૂર્તિ'ઓ પ્રિયની ઉછળતી અલુગણી!
રહે દોડી કયાં કયાં હૃદય, નવ જ્યાં હું જઈ શકું!
વસું સૌની સાથે અહિં-નવ પણ ટોનેય નિરખું!

કવિને*

મુખ દર્શ ભરું વળી મ્હાન છળી,
ઉનાં આંસુડાં સારતી આંખલડી,
રડતી દિનરાત એ માવડલી.
રડતી રડતી ધ્રુસકે ધ્રુસકે માત ભારતિ અંતર સ્વાસ ભરે.
ત્યારે હાય કવિ લઘ કાં કર લેખણ કાવ્ય કિલ્લોલભર્યાં છું કરે ? ૧

આજ આદત માત શિરે ઉતરે
ભારી લીપણ ભૂખમરે પ્રસરે,
હા ઇ પિંજર રાજ પથે રવડે.
રવડી રડળી અતિ આયડતાં મૂકી રોટી વિના જન કોટી મરે
ત્યારે હાય કવિ લઘ કાં કર લેખણ કાવ્ય કિલ્લોલભર્યાં છું કરે ? ૨

કૂર કાળ કરાળની ચક્કી ફરે,
ભૂખ્યાં માનવ બાલ ધિરાઈ મરે,
એનાં આકંઠ હુમમર આલ ભરે,
ભરતાં મરતાં મુઠી અન્ન વિના રેખી ચક્ષુ તારાં ક્યમ ના નીતરે ?
ત્યારે હાય કવિ લઘ કાં કર લેખણ કાવ્ય કિલ્લોલભર્યાં છું કરે ? ૩

છોડી જાય પતિવ્રતા નારી પતિ,
માત તાત તજે છોડે રેમ રતિ,
આહા શી પશુતા ભરી ભ્રષ્ટ મતિ,
મતિ ભ્રષ્ટ થતાં પ્યારાં માતપિતા હણવા તનયો છુરી હાથ ધરે.
ત્યારે હાય કવિ લઘ કાં કર લેખણ કાવ્ય કિલ્લોલભર્યાં છું કરે ? ૪

ગંઠાં ગામનાં ખાતર ખૂબ, ફીંદી,
અજાઠાં એકવાડ પગેથી છુંદી,
છુંદતાં છુંદતાં ઘૂળ સાથ જૂંદી,
જૂંદી ગંધ ભર્યાં ગોતી ધાન્યકલ્પો ખાતાં હાથ જેની વજ હર ચીરે,
ત્યારે હાય કવિ લઘ કાં કર લેખણ કાવ્ય કિલ્લોલભર્યાં છું કરે ? ૫

*

કરે છું કવિ આ વખતે કવિતા,
ઝડ શીખવ પ્રેમભરી પ્રભુતા,
પ્રભુતા મૃડતા વળી માનવતા,
જેથી કેંક ધનાઢ્ય સુરાજવીઓ જન દુર્બળમાં નવો પ્રાણ પૂરે,
માત ભારતિ વિદ્યે વિખ્યાત થય લઘ અંક છુંને સ્મિત હાસ્ય કરે. ૬

શ્રી મહાપત ગોચ જોષી

વીરકી

જેણે

એ વૃષભોને

નાથ્યા

આખા ગામને હેરાન કરતા માતેલા સાંકડને નાથવા માટે કોઈ આગળ આવતું નહિ. એ હસાયો ઢોર આખા ગામને એક યા બીજી રીતે નુકસાન કરતો. એને નાથવા કોઈ આગળ ન આવતાં એ કામ માટે વીરકીએ હાથ ભીડી. એ માતેલો આખલો આખરે વીરકી સામે પકડી લેવો બની ગયો; વીરકીએ એને નાથ્યો; અને કમળે ક્યો. દહેવાતી અગળા છતાં એ સાચી વીરશ્રી હતી. એને નાથવા (1) ગામમાંથી કોઈ આગળ આવતું નહિ. આખરે એક જુવાન સાથે પરભી; અને પછી.....

લેખક : શ્રી. કન્ધર ચેટલીકર

વી

રકી એ જુલનાં સંતાનોમાં છેત્રી હતી. એનામાં જુલની જુવાનીનો જુસ્સો ને જેમ બંને બેઠાં હતાં. એની અણીઆળી આંખ, બમ્બર ચડાવેલા શુભાની ચહેરા, અભિમાનથી ફૂલેલાં નાક, રુઆબમાં પીમેલાં આંધ, અકાદમાં રહેલી જાંબી રોડ, હાથ વીંઝતાં ખડકની માફક અણનમ રહેતા ખભા, કાપડાની કસથી તસતગીને ઝાંધવા સ્તન, ફલગો ભરી ચાકતાં ' છટક છટક ' થતો એનો ધાધરો ને એ સર્વમાં ગતા રંગની આટણીમાં શામતો એનો યજ્ઞવર્ણનો દેવ દરેક બીજને હૃદય મેંસરવો નીકળી ગતો.

પણ બીજનું મન વીરકીને પરચુવા તજે-ઉપર થતું, પણ એક વાત યાદ આવતાં એ દરેકનું ' ડોકું ' નકારમાં નમી પડતું.

પેલી વાત: એક વખત તોફાની-મદમસ્ત સાંઠ રખડો રખડો જુલપુર આવી પડેલો. એને લેઈ સીમામાં જતાં ઢોર પાછાં ફરતાં-ફરતાં નહિ પણ જીવ લઈને દોડતાં. ગીમ જતા બીજો પણ એ રંગે ન જતાં આડકેટ જતા. સાંકડો કેર વધતો ગયો. એ સીમો પાક

બેચાડે પણ કોણથી ચૂં કે ચાં પણ ન ચાપ.

આનો ઉપાય કરવા એક વખત જુલપુરના બીજો બેગા થવા.

એકે કહ્યું: ' એક વખત ને પગે ડડકવો નાખીએ તો પછી આપણે છીએ ને એ છે. '

' ત્યારે તો પકડી જ જાની નાથ. '

બીજે બોલ્યો: ' અત્યારે તીર નથી ચડતાં પણ પછી દોડીના ધા પડશે ત્યારે એની વડે લેવા જેવી થશે. '

ખૂણામાં બેઠેલો એક વજી આનંદમાં ચાલી ગયો: ' સગ્ગ ઉત્તમી ધાય ! '

જીનએ રોકો આપ્યો. ' આટલું દુઃખ ભોગવ્યા પછે જોગ આપણે એને છોડવાના છીએ. '

એ વાતને વધતી અટકાતો એક બાંહે કહ્યું: ' પણ ડડકવો નાખવા કેવું જશે ? ' દરેક એકબીજા સામે તાણી રહ્યા.

દૂર ગંધી રવી વાત સાંભળતી વીરકી બોલી: ' નમાવ નેવા ડડકો એક વખત બેગા થવા જતા. ગિવાડી લેને પકડી જાની દની તેનો ઉપાય કરવા. એક જુલિયા ડડકો કહ્યું

‘ બિલાડીને કોણે ઘંટ બાંધ્યો હોય તો ? ’ તે આવે તે પહેલાં બધા દરમાં સંતાઈ જાય. ને ડહકડો નાખવાનું તમે કહ્યું તેમ ઉદરોએ ‘ હા...હા...હા ’ કરી મૂકી. પણ બિલાડીને ઘંટ બાંધવા કોણે જાય ? એ મહાપ્રશ્ન ઉપરિથિત થયો-ડહકડો નાખવા જવો. એ પૂછડાવાળા ઉદર ને તમે વગર પૂછડાના. ’

એમ કટાક્ષ કરી બધાંની હાંસી કરતું એણે હાસ્ય કર્યું.

‘ મરવું હોય તે જાય. ’ એકે શરમાતાં શરમાતાં કહ્યું.

‘ જનવરની જનત એનો શો ભરોસો ? ’ બીજો બોલ્યો.

‘ મને તમારી દયા આવે છે, નહિ તો હમણાં હું ડહકડાં નાખી દઉં. ’ વીરકીએ કહ્યું.

‘ અમારી ! ’ બધા એકસામટા બોલી જોડ્યા.

‘ તમારી નહિ પણ તમારી મૂછોની. ’ મૂછો ખતાવતાં વીરકીએ કહ્યું : ‘ ને એક વખત મૂછો મૂકાવાનું કહેતા હો તો મારે એ કામ કરી આપવું. ’

એની શબ્દ સાંભળી બધા વિચારમાં પડ્યા. ને કંઈક વિચાર કર્યો હોય તેમ સર્વેએ કહ્યું : ‘ કબૂલ ! ’

‘ કબૂલ ? ’ વીરકીએ ખાતરી માટે સામો પ્રશ્ન કર્યો.

‘ કબૂલ ! કબૂલ ! ’

‘ ત્યારે જેવું હોય તો ઉગતા. સૂરજ આવજો એ હોય ત્યાં. ’ આમ બોલી એની હમેસની છટાપી વીરકી પાણીના રેલાની માફક આલી ગઈ. પાણી જતાં બીનાશ રહે તેમ તેનાં ધૂળમાં પડેલાં પગનાં રેલાં.

જુલુએ આ વાત જાણી ત્યારે એણે પુત્રીને ઘણી સમજાવી. પણ એ એકની બે રાય તો પછી વીરકી શાની ?

‘ બાપા ! છવથી નર્મદા તો ય એછી

તમારો વંશ જવાનો છે ? ’ એ છેલ્લું વાક્ય બોલી એણે પ્રિતા સાથે આગળ દલીલ ન કરી તેમ ન તો વિચાર ફેરવ્યો.

* * *

સૂર્યનારાયણે ઉધા ખખેરી આંખ ઉઘાડી, ને ઉઘડેલી આંખમાંથી તેજના પુંજ પૂર્વમાં છંટાયા. એ પ્રકાશનું પરાવર્તન પૃથ્વી ઉપર પડી અજવાળુ થયું ત્યારે વીરકી નવો પાથરો-એઢણી ને કાપડ પહેરી હાથમાં ડહકડો લઈ નીકળી હતી. સૂર્ય તેનું પરાક્રમ નીરખવા ઉતાવળો ઉતાવળો જામે ચડતો હતો. સારું ય મામ કુતુહલ વૃત્તિથી જોવા ઉમટ્યું હતું. નિરાશ થએલો જુલુ બાલોડાં લઈ નીકળ્યો.

અજિત મનાતો આખરો જુલુપુરંધી થોડે દૂર રેલવેના રસ્તા આગળ આખી રાત હરાયો માત્ર-ચરી-સાંભા પગ કરી પડ્યો હતો. શુભાન તો બનેને હતું-આખસાને એના બળનું; વીરકીને એની જુવાનીનું. વીરકીએ આખસાને દૂરથી જોયો, પણ તેની ગતિમાં કંઈ મંદતા ન આવી. પ્રેક્ષક તરોડે થોડો દૂર સંતાઈને જોતા હતા. ને શુભાન સાથે એનો છવ ન જાય માટે કામઠાં ઉપર તીર-પસાણેના અશ્વની માફક કેટલાકના હાથમાં તૈયાર હતાં, વીરકીએ કમરમાં ખેંચતાં ફાવે તેમ છરો ખેંચ્યો હતો. ને હાથમાંનો ડહકડો મોટી પેઠે ઝુલાવતી ઝુલાવતી તે નજીક જતી હતી.

બર્જના અભિમાનમાં મસ્ત વૃષભરાજ દષ્ટિ જામી કરી, આવતી વીરકીને જોઈ રહ્યો. પુરુષને આંજળી એની અણીઆળા આંખે તે અજાયબો હોય તેમ એ પડ્યો પડ્યો તાકી રહ્યો. વીરકીએ તેની આંખમાં આંખ પડેલી ત્રાટક રમ્યું. દૂરથી જ મનુષ્ય કે પશુને જોઈ તરૂકતો આખરો કાણે જાયે હતું હિંચી ડોક કરી તાકી રહ્યો હતો. શું એને આ કુદરતક લાગતી હતી ? કે પછી

વીરકીના તેજમાં અંગ્રામ ગયો હતો ? અને તેમ પણ આજે તેની પ્રકૃતિમાં પરિવર્તન થયું હતું.

એક રાસ-વાર અંતર રહ્યું ત્યારે ત્વરિત પગલાં ઉપાડતી વીરકીના પગ થંભી ગયા- એક વાગતાં મોટર થંભે તેમ દૂર દૂરથી બેતા લોકોના ટોળમાં ગણગણાટ થઈ રહ્યો.

‘આખરે બહી ગઈ.’

‘એ તો મોંઝે બોલે એટલું જ, ગદા હતા એટલે શુભાનમાં ને શુભાનમાં ત્યાં સુધી ગઈ.’

‘એની વિકરાળ આંખ બેઠા ભલ્લ-ભલ્લાના હાંવન ગમડી વ્વય તો પછી એનું શું ગણ ?’

જુલુનો જીવ તો પડીકે બંધાયેલ હતો. એની નજર વીરકી અને આખલા સિવાય કશું જ દેખતી ન હતી-જેમ અર્જુન લક્ષ્મી પદ્મીનું માયું જ દેખતો હતો તેમ.

વીરકી બેઠી હતી, પણ હટા એની એ જ. ચમરાગ મરણપયારી ઉપર સુતેલા પ્રાણીનો આત્મા આંખમાંથી ખેંચે તેમ-તે ત્રાટક રચી-પોતાની દષ્ટિની દોરી બનાવી-પડેલા આખલાના નેત્રમાંથી તેની શક્તિ ખેંચતી હતી. તેનું સૌંદર્ય પીતો હોય તેમ આખલો સર્વ અવયવોનું એતન નેત્રમાં લાવી એની સામે તાકી રહ્યો હતો.

સંપૂર્ણ શક્તિ ખેંચાઈ રહી માનીને વીરકીએ આગળ ઝગ દીધું. સ્પર્શ વાગ્છ્યો હોય તેમ આખલો દયામયું ચહેરો તાકી રહ્યો. એક.....ખે.....ને ત્રીજે ઝગલે એ તેની પાસે પહોંચી ગઈ. ને નીચી નખી તેના ઉપર હાથ ફેરવવા લાગી.

‘આ હલંગ મારી...હમણાં બેઠો’ એમ માનતાં દરેકનાં હૃદય થંભી ગયાં. અશક્ય માનેલા દરયને શક્ય બોતાં ધણાએ દષ્ટિની ખાતરી કરવા આંખ ઉપર હાથ ફેરવી

લેયો. ને આંખનું સદાય રક્ષણ કરતી પાંપણો હાલી ગઈ.

તે નીચે બેઠી-પાણલા પશુ આગળ મલિક બેસે તેમ ને એટલી જ હિંમતથી તેના કપાળ-આંખ-ગોં ઉપર હાથ ફેરવી તેની સાથે વેસ કરવા લાગી. ને એ કુમળા હાથનો સ્પર્શ સતત ચામુ રાખવા-હિંમતી કરેલી ડોઢ જગીન ઉપર નાખી આખલો નિગંતે મૂકે. વીરકીનો રહ્યો સજી ગય જતો રહ્યો. તેણે માથે-પગે હાથ ફેરતાં ચારે પગે વારાફરતી હંચા કરી બેધા.

‘આટલો ગરીબ !’ વીરકીને દયા આવી. પણ વધતો પિત્ત, બગતી દયાને ગળી ગયો. ને ધીમે રહી તેણે વારાફરતી ગાળો બેરવી દીધી. પંપાળતા હસતો સ્પર્શ બંધ થતાં આખલે આંખ ઊંચી કરી. વીરકી બેઠી થઈ હતી-મથે મપિના તપનો બંગ કરારી સ્વર્ગમાંથી ઊતરેલી અપ્સરા બધા તૈયાર ન થઈ હોય ! આખલા તરફ દષ્ટિ રાખી તે પાછા પગે ધીમે ધીમે ખસવા લાગી.

દૂર જતી વીરકીને નીરખવા આખલો ઊંચો થવા ગયો ત્યારે પગનાં બંધન એણે આગળમાં. ને પછી તો પાંતરામાંથી ફાંદ તારૂં તેમ બરાડયો. પણ બંધનમાં પડ્યા પછીનું એ વીરત્વ શા ખપતું ? ઉધામા મારી એ બેઠો થયો, પણ છોડવા જતાં એના સામસામા પગ ખેંચાયા. એણે ખીલે બરાડો નાખ્યો. અર્ધે આવેલી વીરકીએ તેના તરફ દષ્ટિ કરી વિજળી દારૂ કયું. હાંરેલો-હેત-સએલો જુપબરાજ શરમનો માંયો નીચું બેઠો ગયો.

લોહો નહકે આવતાં વીરકીએ કયું : ‘કાંઈએ એને મારવાનો નથી.’ તેનો ટુકમ ફરેકને ચંદ્ર હોય તેમ સર્વેએ મીન સેનું. જુલુ પુત્રીને બેઠી પડતાં બોલ્યો : ‘તેરા ! પુત્રપત્ની ન થાય તે કામ તેં કયું !’

‘બાપા ! આ શું બોલો છો ? પુરુષથી ન બને એ કેમ મનાય ?’

‘આ નજરે જોયું એ બોલું ? આટલાં પુરુષોમાંથી કોઈની હિંમત ન આવી.’

‘તમે આમને પુરુષ દેખતા હો તો—હું તો કોઈને પુરુષ દેખતી નથી.’ એના કટાક્ષ સાંભળી દરેકને ભોંયમાં પેસી જવાનું મન થયું.

એ પછી તેણે કોઈ દિવસ આ વાત સાંભળી પુરુષોને શરમાવ્યા નથી. પણ આવો બનાવ કંઈ હાંક્યો રહે ? ફરતાં ગામડાંમાં તેની વાતો થતી. ને બીજાની નાતમાં તો એ રામાયણ-મહાભારત જેવી કથા થઈ પડી.

આખલાને નાથો તે પુરુષને શું ન કરે ? એમ માની તેને પરણવા આતુર બીજો મનમાં ગાંઠ વાળી ગયા.

જુહુ એના લગ્ન માટે કોઈને પૂછતો ત્યારે સામે જવાજ તરત મળતો : ‘ના, ના, સાંકડે નાથો એને નાથે એવું મારા છોકરાનું મનુ નહિ. કોઈ બીજો ગોતી કાઢજો.’

ને એ વાત ‘વીરકી ગણતી ત્યારે જુહુને કહેતી : ‘બાપા ! અમસ્તા તમે મારી ચિંતા કરો છો. એક છોકરો વધારે છે એમ માનજો.’

વીરકીનો હાથ જાણવા તો દરેકના હૃદયમાં ગલગલિયાં થતા, પણ નિર્મળ મન ચરચરી નવું ને કોઈ હિંમત કરવું નહિ. એમ ને એમ એ વીસ વર્ષની ઘઈ. એવામાં ચોરીના શુન્દામાં સંડોવાઈ પાંચે વર્ષની જેલમાં ગએલો જેમણે છૂટીને આવ્યો. વીરકીની વાત સાંભળીને તે હસ્યો. એ હાસ્યમાં પૌરુષત્વ તરફ અભિમાન અને ખીલત તરફ તુચ્છવૃત્તિ હતાં. એણે હા પાડી, પ્રેતાવી ભાગતા પુરુષોમાંથી એની હિંમત સાંભળી વીરકી અંગ્રામ. ને બનેનાં લગ્ન થયાં.

***

જેમણે મૂળથી દારુણિયો ખરો, પપ્પ એને જેલમાં ફરજિયાત એ હત મૂકવી પડી. ને

કંઈક સંસ્કારનો પાતળો પાશ બેસવાથી ફરીથી એના પંખમાં ન ફસાવાનો વિચાર કરેલો. પણ ઘેર આવ્યો ત્યારે એનું એ મંદુ પાતાવરણ !

‘જેમણ ! થોડો.’

‘ટીપું થ નહિ.’ તે આનાકાની કરતો.

‘આ હો હો ! મોટો ભગત ન જોયો હોય તો !’ ને પરાણે પરાણે એના મોં આગળ પાકી ધરી. એની દુર્ગંધે સંસ્કારનો બેઠેલો પંખતો પટ ઊતરી ગયો. તેમાંય એ પાકી ગળામાં ગઈ એટલે એ રાહસ વણ્ટે ખરો ?

પછી તો દારુનું નામ પડતાં રાત્રીપીળી થઈ જાય એવી વીરકી આવી. જેમણ એની સુગ જણતો એટલે પધેલ હાલતમાં કોઈ વાર ઘેર ન આવતો, પણ પાપ હાંક્યું રહ્યું છે તે રહે ?

એક વાર પ્રણયરસ પીતાં જેમણે કહ્યું : ‘વીરકી ! આખસો હાથો એ બેઠું આજે સમજ્યો.’

‘સે, કહે જોઈ.’

‘નહિ માનું તો ?’

‘ત્યારની વાત ત્યારે.’

‘એ તારી અણીઆળી આંખોથી અંગ્રામ ગયો.’

મુખ ઉપર હાસ્યની છાજ ઉઠાવતી વીરકી બોલી : ‘ને તુંય આખલાની જેમ અંગ્રામ ન જાય, એ જોજો.’

‘અંગ્રામ ગયો જ છું ને.’

‘હું ના માનું.’

‘કેમ ?’ નાપાસ થતો વિદ્યાર્થી મુંઝાપ તેમ જેમણ મુંઝાવો.

‘આખસો અંગ્રામો ને ઘડીબર એની મારજી વૃત્તિ વીસરી ગયો. ને તું...’

‘શું ?’ જેમણ સાંભળવા અધીરો થયો.

‘ગોખાણું કહું ? હા...’ જેમણ સમજી નીચું જોઈ ગયો.

‘કેમ હાથો ને ?’ એની હાડપણી ઊંચી કરતાં વીરકીએ પૂછ્યું.

જેમણે મનમાં વિચાર કરી દીધો કે હવે કદી દારુને નહિ અડે. એનું મીન એમાં સાક્ષી પૂરવું હતું.

થોડા મહિના અણુનમ ચોદાની માફક જેમણ અડગ રહ્યો. પણ એવામાં જુલુની માંદગી પ્રસંગે વીરકી પિંચર ગઈ તેનો લાભ લેવાનું એના સોજતીઓ ચૂક્યા નહિ.

‘જેમણ ! જરા થોડો.’

‘દીપું તો શું પણ’ એની મંથ પણ એય નહિ.’

જેમણનો એ જવાબ સાંભળી બધા તેનો ઉપહાસ કરવા કૃત્રિમ હસ્યા.

તે એકે કહ્યું : ‘બધા શું કહેતાંતા ? સાંકેને નાંથે એ પુરુષને શું ન કરે ?’

બીજો જેમણને બતાવતાં બોલ્યો : ‘એ આ મૂછારા કહેતાંતા કે હું નાથું.’

ત્રીજો : ‘ને એને નાથવા જતાં સાંકેની પેટે એ નથાઈ ગયો કે દારુની મંથ લેતાં ય પાંચ ગાઉથી એની બીક લાગે છે.’

તારેકું નિશાન પડ્યું. જેમણ બોલી બહોળો : ‘એની બીક લાગે છે તેમાં નથી ખોતો ?’

‘ત્યારે બીજું શું ?’ એકે કહ્યું.

તે પોને અણુનથાએલો છે એમ જાહેર કરવા જેમણ ફરીથી ચાલ્યો. એણે દારુ પીધો. સોજતીઓ આટલેથી ન અટક્યા. વીરકીનું અભિમાન ઉતારવા જરૂરીને શોધી કાઢી. જરૂરી એ ગામમાં કેટલાકો માટે વિષયનુપ્તિ સાધન મનાતી. એના ઘણી અરીણી હોવાથી કુટુંબની આજીવિકા મેળવવાની જવાબદારી જરૂરી ઉપર હતી. મૂળે થોડી ઘણી દેખાવડી-થોડો વખત મોટા ગામમાં રહેલી ને સામા-

ન્યોના ધંધા લઈ બેઠેલી એટલે અનુભવે સીખવેલી કુનેહથી એ એની પાતળી ચર્મ હતી કે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા એ ધારે એને પંખમાં સપાડાવતી.

એનો ઉપયોગ કરવા એકે કહ્યું : ‘જરૂરી ! જેમણને પાડું ત્યારે તું વીરકીના માર્યાની ખરી.’

જરૂરી બોલી : ‘વીરકીએ તો એક સાંક નાથ્યો. ને મેં તો એવા કેટલાયને નાંથ્યા ને નવાંચ્યા છે.’

‘એ કેટલાય તો જુદા. આ તો વીરકીના પેંગડામાં પગ ધાલવાનો છે.’

‘એટલું જ ને ?’ જરૂરી ફૂંદડી કરતી અદસ્ત ધઈ.

બીજો દિવસ ડાગ્યો. જેમણ ખેતરમાં જવા તૈયાર થઈ. મનની હાથેલી ખાટલીમાં બેઠો બેઠો, ચૂંગી ચૂસતો હતો, ને જરૂરી એનાં અંગ મરોડતી આવી.

‘કેમ આવી ?’ જરૂરીને ચૂંપડામાં પેસતાં જેમણે પૂછ્યું.

નયન નગાવતાં નચાવતાં એ બોલી : ‘અમરતાં તો નહિ આપ્યાં હોય.’

તે જેમણ બીજો પ્રશ્ન પૂછે તે પહેલાં એ એની સાથે અડોઅડ ખાટલી ઉપર બેગી ગઈ : પુરુષમિત્ર એમે તેમ સંભાલ્ય વિના. જેમણ તો સડક થઈ ગયો.

બીજા થતાં તે બોલ્યો : ‘ઠાઠ ! બહ ! કાઈ દેખાશે.’

‘દેખાશે તોય કોના આપતી દરકાર છે’

જેમણ ફરી બોલ્યો : ‘બહ ! બહ !’

‘મોટા મર્દ ના જોયો હોય તો. પોતાના ઘરમાં ફેડી જાય છે તો પારકા ઘરમાં જઈને શું ધાડ મારવાનો હતો ?’ ને જરૂરીએ, એનો રોગ નૈતિક નહિ પણ સામાજિક છે માની દાંડુ પકડ્યું. જરૂરી એના ધંધામાં છતી. કાલિક પગ વીરકી વિનાના અભય

જુ'પડામાં એ રાત-દિવસ પડી ને પાથરી રહેવા લાગી. પત્નીને બેટવા આતુર રહેતો જેમણે હવે કલ્પનામાં પણ એની મર્તિ બેઠાને ડરવા લાગ્યો.

વીરકી ઘેર આવી ત્યારે એની ચંદાર આંખે જેમણના વિદૂત ચઢેલા બાવ પારખ્યા. જેમણને જોતાંજ એનું હૃદય ખોલી બેઠ્યું:

‘આ મારો જેમણ ન હોય. નહીં એને ઢાઢ ચોરી ગયું.’

વાત બાણી ત્યારે એણે કહ્યું: ‘જેમણ ! વીરકીનો ધણી સિંહ હોય.....’ સહેજ અટકી એ આગળ ખોલી: ‘સિંહે કદી કૂતરીને સંગ કર્યો બાણ્યો છે? એને તો સિંહણ પણ એક જ હોય.’

જેમણને તેનો બોધ ન રુચ્યો. હોય તેમ તેના ચહેરા ઉપરના બાવ કહેતા હતા. વીરકીએ એ અદૃશ્ય બાવ વાંચ્યા ને ખોલી: ‘સિંહણને પણ એક જ સિંહ હોય. ને પોતાના સિંહને ખીજની શોડમાં મૂકે એ ન સાંખે. જા-આટલો વખત તારો ગુન્હો બૂલી જાઉં છું.’

‘તું ગુન્હેગાર ? ને તેય તારો ?’ જેમણ એ નહોતો બોલ્યો. એનું ધણીપણું અંદરથી ખોલતું હતું.

હા. કેમ ? ન ડરતાં-ન ડારતા વીરકીએ કહ્યું.

‘તું મને નથી લાગી, પણ મેં તને આણી છે. જરકીતું ચઢાવેલું પાણી જેમણના મોંમાંથી નીકળતું હતું.’

‘હું કંઈ ગોંધ કે ભેંસ નથી કે તું વેચાતો લાગ્યો હોઈ.’

‘તેં સાંઠ નાખ્યો હોય એ શુભાન તારા બાપને ઘેર. અહીં તો તું બાપડી છે ને બાપડી તરીકે રેવું પડશે.’ ને હિંમતનાં પાણી વધતાં ચાલ્યાં: ‘બાપડીનો ગુન્હેગાર બાપડો કદી સાંખ્યો છે ?’

‘એટલે તું મને લાં કરે ને હું બેથા કું ?’

‘સુષ્ટિ મંડાઈ ત્યારથી બાપડીઓ બેથા કરે છે.....’

‘ને બાપડા ક્યાં કરે છે.’ જેમણનું અધુરું વાક્ય ઉપાડી લઈ વીરકી આગળ ખોલી: ‘સિંહણ ન બેથા કરે. વીરકી સિંહણ છે ને ફરી એ નહિ સાંખે એટલું યાદ રાખજે.’

એ પછી એ બંનેનો પતિપત્નીનો સંબંધ ગળાતો ગળાતો ઉંદરબિલાડીનો ચઢ મચે. સિંહણથી વીરકીએ એને પોતાના પાશમાં ખેંચવા પુશ્યમત ન કરી. ને એનાથી દૂર ભાગતા જેમણને જરકીએ એના ઝેરી પાશમાં વીંટળેજ રાખ્યો.

આમ મૂતરને કાચે તાંતણે ટકી રહેયો એ સંબંધ એક નવા આંચકાનો ભાર ન ઝીલી શક્યો. રોટલા ઘડી વીરકી ઉતાવળી ઉતાવળી ખેતરમાં ગઈ ત્યારે ધણીને જોઈ ખેતરમાં પેડેલો ચોર લપાતો-છુપાતો નાસે તેમ-એણે જરકીને બતી બોઈ.

જેમણ તો બાણે કથું બાણતો જ ન હોય તેમ ગોઠણમાં પયરો લઈ ચક્કર ચક્કર ફેરવવા લાગ્યો. અસાર મુધી નિરાંતે ચણતાં પડીઓ ગોઠણમાંથી ગોળો છૂટે તે પહેલાં ‘હે...એ...એ...ડે’ના સુખમાંથી નીકળતા અવાજે પાંખો ફફડાવતાં બેચે ચડી ગયાં.

‘જેમણ !’ વીરકીનો અવાજ આગ્યો. ને બાણે હમણાં જ એને દીડી હોય તેમ એણે પૂંદ ફેરવી.

જેમણ ન બોલ્યો. એને શું બોલવાનું હતું ?

વીરકી ખોલી: ‘જેમણ ! કુતરા સાથે સિંહણ ન રહી શકે. રહે તો એની બાત લાગે. વીરકી સિંહણ છે, એ કદી કૂતરી નહિ ચાય. ને કૂતરો સમજા બેડેલો સિંહ એની બાત ઓળખશે ને પછી સિંહણ શોધશે તો જરૂર મળશે.’

ને રાટલા નીચે મૂકી, સહેજ પલ્લુ પાછું
વાળા જોયા વિના એ ચારી હતી એ રસ્તે
પાછી વળી. સાંજે જેમણે ઘેર આવ્યો ત્યારે
એને ખબર પડી કે એ છુલ્લુપુર પડેલી
ગઇ હતી.

એકાદ વરસમાં ઘેર ઘેર બટકતી જગદીના
સંબંધથી જેમણે કંટાળી ગયો. ને પછી
તે એ સંબંધ કાયમનો તૂટી ગયો. જેમ
લગ્ન મન ફરીથી વીરકીનું જ બળન કરી
રહ્યું. વીરકીના જતી વખતના શબ્દો યાદ
આવ્યા:

‘ વીરકી સિંદુલુ છે. એ કદી ફૂતરી
નહિ થાય. ને ફૂતરો સમગ્ર બેડેયો સિંદ

એની જાત જોળખશે ને પછી સિંદુલુ ગાંધણે
તો જરૂર મળશે. ’

એ શ્રદ્ધાએ જેમણે એને તેડવા ગયો.
વીરકી સહેજ પલ્લુ આનાકાની કર્યા વિના એની
માથે આની નીકળી પલ્લુ એ દિવસથી જેમ-
લગ્ન થીન તફત પદવાઈ ગયું. નવરાતના
વખતમાં એ બજન ગાતો અને રાત્રે વાળુ ફરી
ફળિયાના છોકરાને અવકમતકની વાતો કહેતો.

નાનાં છોકરાં એને બગત કહેતાં, પલ્લુ
એના જૂના મોગતીઓ રસ્તે જતો હોય ત્યારે
કહેતા ‘ જેમણ ! સાંઠ નથાઈ ગયો ને ? ’

તેનો પ્રતીકાર ન કરતાં જેમણે કાંઈ કાંઈ
વાર કહેતો ‘ સાંઠને તો નાથ જ ગમે. ’

કેટલું સુંદર બાળક ? કેવી સરસ નિદ્રા લે છે ?

કારણ કે

‘ મીરા ટીથંગ નેકલેસ ’ એના ગળામાં છે;

આ ચિંતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડ્યા છે—
એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાય ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે—
એટલે ‘ મીરા ટીથંગ નેકલેસ ’ બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભક્ષામણુ કરે છે—
કારણ કે ‘ મીરા ટીથંગ નેકલેસ ’ મિવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અસરકારક
નથી. દૂધ સમયમાં એ સારીયે ફુનિયામાં લોકપ્રિય બનવા પામી છે.

બાળક માટે અમત્કારી મીરા ટીથંગ નેકલેસ

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટ્સ—ડી. એમ. ઠાકોરની ફાંં ૪૪, ચર્ચગેટ રોડ, કોટ, મુંબઈ

દેશ-દેશાન્તરમાં પ્રખ્યાત !

પ્રદર્શનોમાં પ્રભાવશીલ !

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાહસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્કસ

સુટકેસ, એટેચકેસ, સ્કલબેગ, સાઈકલબેગ, હોલ્ડલ, હેન્ડબેગ, કીટબેગ, બુવેલ બોક્સ,
ટ્રેસીંગ કેષસ, થરમોસ કેસ, પાકીટ, પટા, ફેન્ની ચંપલ, શુઝ, સ્લીપર્સ-ટુ'માં
તમામ વ્યવસ્થાને ભાતભાતનો સુમાફરી માટે તેમજ હરકોઈ
સુખમગવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ
તૈયાર અથવા ઓર્ડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—અગ્રભૂજ બીલ્ડીંગ ૬૬૬/૨ ગાંધીરાંડ, કોઠારી પોળના નાકે.

હેડ ઓફીસ તથા શો રૂમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

સુખર્ષની શાખાઓ—

- (૧) બી રીઅન લેધર વર્કસ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ
- (૨) ૧૭૨, અમદાવાદ રહેવાન સ્ટ્રીટ ૨ નં. ૨૩૮૬૭
- (૩) ગીરભાઈ મેન્ચન, સેન્ટરલ રોડ, ૨ નં. ૪૨૫૬૨
(ચંપલ અને શુઝ ડીપાર્ટમેન્ટ)

કારખાનાઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

દક્ષિણહિંદના સંગીતરાણી

શ્રી. શુભલક્ષ્મી

પરિચયકાર :

શ્રી. કાન્તિ ઉપાધ્યાય

દક્ષિણહિંદનાં સ્વરક્રિતરોમાં શ્રી. શુભલક્ષ્મીનું વિશિષ્ટ સ્થાન છે. આજે દિલ્લીદુનિયાનાં જુલો રમતાં ગીતોની સરખામણીમાં આ સ્વરસંભાષીના કંઠદારા પહેલા સંગીત રસસુધાનું પાન કરી એમની એ કલા પ્રત્યે અનેકોએ 'ધન્ય, ધન્ય'ના ઉદ્ગારો ઉચ્ચાર્યા છે, એમનો સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય એ કલા રસિકો માટે યોગ્ય યથા પડશે.

શ્રી મતિ શુભલક્ષ્મીને જોતાં જ આપણા મન ઉપર એની પ્રતિભાની ઊંડી છાપ પડી આવે છે અને એની કલાની ઝાંખી એના ચહેરા ઉપરથી જ થઈ જાય છે.

એ નાનપણથી જ કીર્તિ અને કામિસાળી મેળવતાં આવ્યાં છે અને ત્યારે એ હિન્દ માર્સર્સ વૉઇસની રેકર્ડો ઉતારી જતાં ત્યારથી જ મોકેલું ધ્યાન એમના તરફ દોરાયેલું છે.

એમની કાળી ઘેરી આંખો, કેઇ સિલ્કી કે કલાકારનું ધ્યાન આકર્ષે તેવી છે અને એમાં બાળપણથી જ કેઇ જગ્યા નારી-રત્નની સાંત છબિનો ખ્યાલ આપતી ધણીને દેખાઈ છે. એમનું હાસ્ય ચહેરા ઉપરની સઘળી દિલ-સોજને આવરી દઈ આપણને માત્ર પ્રસન્નતા અનુભવાવે છે.

બાળપણથી નામના મેળવવાની મહેલમાં સાથે સ્વમાન અને થોડા દહાડાને પરિણામે એ અત્યારે આટલી ઊંચી કક્ષાએ પહોંચી સક્યાં છે. ઘણી ઘણી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી એમણે પ્રગતિ સાધી છે અને ભવિષ્યમાં કલાની આત્મ એમના તરફ ખીટ માંડી બેઠી રહી છે.

સંગીતપ્રિય માતાની દૂબે જન્મ લઈ સંગીતના જ પાતાવરણમાં મહાત્મી તેઓએ

સંગીતને જ જીવનસર્વસ્વ બનાવી મૂક્યું છે અને એમની રોજગમાં એ કલાનો પ્રાણ પુરવેલો છે. હતાં એ સંજોગોનું સંતાન છે એમ માનવાને કંઈ કારણ નથી. ખરેખર એમનામાં અનોખું વ્યક્તિત્વ મોજૂદ છે અને એ સંગીતને માટે નિર્માણ થઈ જન્મેલાં છે એમ માનવાને અનેક કારણો છે.

સિનેઆત્રમમાં ત્યારે ગમે તેવા માણસો કલાકારનું લેખક લગાવી ફરતાં હોય છે ત્યારે દુનિયામાં સાચા અને સંપૂર્ણ કલાકાર તરીકે ટકી રહી માત્ર પોતાના શક્તિ અને સામર્થ્યથી જ નામના મેળવી અનેક કલાકાર બની રહેવું એ કંઈ સહેલું તે નથી જ. તત્વ, ગાન, રંગિયો, આગેદાન કે રંગભૂમિ ઉપર હાથ અજમાવી જવાથી કંઈ મહત્તા મળી જતી નથી કે પછી માત્ર બહેરખળારથી પાતતા સાળિત થતું નથી; એમાં તો સાચું કૌવત જોઈએ છે. અને એ શ્રી. શુભલક્ષ્મીમાં નિઃસર્ગદત છે એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી.

ત્યારે એ સોળ વર્ષનાં હતાં ત્યારે આખા પડતાં સંગીતકાર તરીકેની તેમની કીર્તિ યોગે પ્રસરી ચૂકી હતી અને, હિંદ કે સિલેન વગેરે રજાએ ગોડી ગોડી સંગીત સભાઓમાં પ્રથમપંક્તિમાં એમનું નામ રહેતું.

શ્રી. શુભલક્ષ્મીને શરૂઆતથી જ યશ મળવા માંડ્યો છે અને એમની મોહક આકૃતિ ઉપરાંત એમનામાં અનેખી સંસ્કૃતશક્તિ ભરેલી છે, જે એમની મહત્તાનો સાચો ખગ્ગનો છે. ગમે તેવું ગીત એક વાર સાંભળ્યા પછી એ તરત જ પોતાની કલામાં એને સમાવી લે છે અને એને પોતાના કંઠમાંથી પસાર કરી મધુરતા સાથે પાછું આપી શકે છે, જાણે એક પેણીમાંથી તળાઇને જલેથી આસણીની કઠાઈમાંથી મિષ્ટ બનીને ન ઓવતી હોય ! બીજી બાપાઓ કે પ્રદેશનાં સુંદર ગીતોને એ પકડી શકે છે અને સુંદર રીતે ગાઇ શકે છે અને તે પણ સંપૂર્ણ વાદ્યોના દૃષ્ટિ સાચવીને. આ રીતે કલા અને વૈવિધ્યનો સંબંધ એ સરસ રીતે કરી સાધી છે અને આખા હિંદને એક જ કંઠ ઉપરથી વહેવડાવવાની અજબ શક્તિને કેળવતાં કેળવતાં એ અનેખી સિદ્ધિ મેળવી રહ્યાં છે. ટાંગોર, ગાંધી કે અરવિન્દને એમની કલામાં સ્થાન આપી સંગીતની દૃષ્ટિએ એમના તરફ આપણે ભાવ જગાવે છે. આ રીતે એમનામાં નવીનતા પણ છે. નર-સિંહ કે ગાંધી સુધી એ સરસ લખાણ કરી શકે છે; અરે વેદકાળની ઝગમગ પણ એ ગાઈ શકે છે અને એ રીતે આપણી સંગીત-સમૃદ્ધિને સારી ન્યોજાવર કરી દે છે.

દક્ષિણમાં એમને સાંભળવા લોકોનો મનવ મહાસાગર બિલકે છે અને કૌમુદી સુંદરજ્ઞાની માફક સંગીત જનસાઓમાં એમણે રેડડાં તોંધાવેલો છે. એમના સંગીતને એકતાન યજ્ઞ સાંભળનાર લોકો એમની સાચી મહત્તા પૂર-વાર કરી આપતા હોય છે.

યુવાન વયે અને નાની ઉંમરથી આટલી કીર્તિ કમાનાર બહુ જ ઓછાં હોય છે. એમના કંઠમાં સઘળા ભાવ અને બધા તરંગો એકીસાથે ભરેલા છે. એ ઘોષ સાથે ગાઇ શકે છે અને વીણાની મધુર સૂરાવધિ માફક

પણ ગાઇ શકે છે. એમના સંગીતમાં ધૈર્ય-નયું દૂર અને આત્માની અગ્નિવત્તા છે અને એ એમના કંઠમાં વૈવિધ્ય પૂરી કુમાશ અને ધ્વનિની અજબ મિલાવટ કરી અવનવા રંગ મેળવી જીવંત સંગીતની સ્વતંત્ર છબીવટ સાથે અનંત પ્રતિભા દાખવે છે. ઊંચામાં ઊંચો સૂર એ સરળતાથી એંચી લઇ બુદ્ધ-શુદ્ધતા ઉડવનની માફક એ વળાંક લઇ ચડાવી કે ઉતારી શકે છે. અને આને જ કલા કહી શકાય. ભક્ષભક્ષા ઉત્સાહો પણ આવી જનતા પક્ષાઓમાં ક્યાંક યાપ ખાઇ જતા હોય છે, ન્યારે શ્રી. શુભલક્ષ્મી સ્વાભાવિક રીતે જ આ બધું કરી શકે છે અને એ જ એમની મહત્તાનું કારણ છે.

• Classical ગાયિકાનરીકેતીનામનાઉપરાંત એમની પ્રાસાદિકતા એમને વધારે લોકપ્રિય બનાવે છે અને એટલેજ એમનું સંગીત જનતાને ખૂબ ગમી જાય છે. કારણ, સંગીતને કાન કરતાં હૃદય જોડે વધારે સંબંધ હોય છે. અને એમની દૃષ્ટિ સંગીતના શાસ્ત્ર કરતાં વધારે તો કલા ઉપરજ નિર્ભર છે-જોડે શાસ્ત્રીયતાને એ કદીય ચૂક્યાં નથી અને એ દૃષ્ટિએ જોતાં એ શાસ્ત્રીય ગાયિકા જ છે.

આ બધું હોવા છતાં એમને દિલ્લમની દુનિયાનું આકર્ષણ જલકી લાગી ગયું છે. પ્રથમ પ્રયત્ને એમને જોઇએ તેવી પ્રશંસા પ્રાપ્ત થઇ શકી નથી, જેવી બીજી અભિનેત્રી-એમને મળી ગઇ છે. છતાં આર્થિક લાભ થયો છે અને આજે એમની માસિક આવક હિંદમાં સૌથી વધારે છે, પણ આનું કારણ તો હિંદના દરેક કલાકારની અગણ હોય છે તેમ ધનપ્રાપ્તિનું જ છે. કલા કરતાં પૈસાનું મંદસ્ત્ર વધી પડવાથી કલા ગૌણ રહ્યોને રહી જતી હોય છે અને એવું એમને માટે બને એ સંજોગોને આધીન છે, સમયનું કારણ છે. કારણ, એમની આર્થિક સ્થિતિ તદ્દન નાજીમ હતી અને એ

મુશ્કેલી દૂર કરવા માટે એમણે એને પ્રાધાન્ય આપેલું. છતાં એ કલાપ્રવૃત્તિના વેગને બળથી રહ્યાં છે એ ખરેખર પ્રશંસનીય તો છે જ.

આપણી સિનેમટ્રી કંઈ બહુ ગૌરવ લેવા લાયક નથી અને તેમાં પણ સંસ્કારને નામે તો મીઠું જ છે. ન્યુ થિયેટર્સ કે પ્રભાતના પ્રયત્નો પણ આ દિશામાં ગોઠ્યાં ખાસ છે. કિલ્લીની જેમ તામિલ બોલપટ્ટ પણ ખરાબ છે અને એમને કલાત્મક અધોગતિ કરતાં જ આવડે છે. એમના દેવોની પણ એ વિડિયોના કરી શકે છે. ઉપરાન્ત સ્વતંત્ર સર્જનશક્તિ અને કલ્પનાશક્તિની ખોટ તો છે જ, આવા આવા કારણોને લઈને આ ક્ષેત્રમાં માણસની જોઈએ તેવી કિંમત અંકાતી નથી. પૈસા એકલાથી કંઈ કિંમત ન કરી શકાય.

વળી કૌટુંબિક સંલોચાને કારણે શ્રી. શુભવક્ત્રીને સ્વતંત્ર કારકિર્દિ બિંબી કરવાની જરૂર પડી. આમ કરતાં એમને ઘર, માતા અને સર્વસ્વ છોડવું પડેલું. એમાં વળી મોંઘળી અને માનસિક લાગણીએ સાચા પુરાવો. છતાં એ આગળ માર્ગ શોધી શક્યા છે અને આજે એ બધાને દૂર કરી સ્વસ્થ થઈ શક્યાં છે ત્યારે એમને કુવાન વયમાં કંઈક કરી જવાની તાત્કાલિકી લાગી છે.

આ રીતે સામનો કરવામાં અને સંકલ્પ કરવામાં ધન્ય ધન્ય વેલુ પડે છે, એ બરાબર સમજીને એમણે એમના સ્ત્રીત્વને વીધાવો કલાત્મક ઝગતી વ્યોતને અન્યાય અન્યાય જ માંડ્યો છે. થોડા વખત પહેલાં સુનદમાં બરાબેરી સંગીત પરિષદમાં તેમણે પોતાનું સ્થાન કેવી અન્યાયી રીતે આગળ ગણાવી વીધું છે એ તો સૌને વિદિત છે, અને દક્ષિણ દિલ્લા 'લ્હા' ગાયકોમાં એમનું સ્થાન પડેલું છે.

ઉસ્તાદો અને મિકાનો દિશામાં ધગા જે, પણ એ બેનો મુશ્કેલ સાદી કલામાં બાન કે લાગણીને હુલારી મૂકે, માનુષોનાં ટોળે ટોળાંને મૂક જનારી સમીતના મધુર રસે તરબોળ કરી નાખે એવાં તો લોકો જ છે અને થોડાકમાં તો. શુભવક્ત્રીનું સ્થાન આવી શકે છે. માનનાં બાળને શાસ્ત્રીય રીતે કે બારની રીતે એ સરસ બાળીમાં ખોરવી શકે છે. 'મારુ' અને 'મા' બ્યારે' કે 'એ મારુ મળોછ' અથવા તો 'દરિ આપનની અવાજ', જેણે એક વાર એમના કંઠે મનાવું સાંભળ્યું હોય તે એમને કંઈ બૂની ચકન જ નહિ.

શ્રી. કનુભાઈ જેવાની હજી એમની મૃત્યુ કંઈ પ્રશંસા કરે છે તો એમની પોંછી શું ન કરી શકે ?

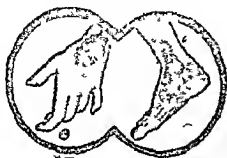
★

ઘેલછા

તારાં હેયાનો સાદ હું સૂણી,	કે કેમ આજ ઘેલી જાની
ફાં દીલના દીલાવર સાથી,	કે કેમ આજ ઘેલી જાની
તારાં હેયાનો રંગ નો માણ્યો,	કે કેમ આજ ઘેલી જાની.
મારાં મનહાનો રંગ તે પૂર્ણ,	કે કેમ હું ઘેલી જાની ?
મારાં હવનના ભેતરે બૂલ્યો,	કે હું આજ ઘેલી જાની.
મારાં હવનસંગાય તે સાધ્યો,	કે હું આજ ઘેલી જાની
મારાં તથણાતું નૂર તે પીધું,	કે હું આજ ઘેલી જાની.
મારાં પથે તે જોડ સૌ પૂરી,	કે હું આજ ઘેલી જાની.
લાગ્યો તારા દીલહાનો આજ મને નેડો,	કે હું આજ ઘેલી જાની.
આપી ભેડો મારા હૈયાની ટોચે,	કે હું આજ ઘેલી જાની

શ્રી. ખુદર ચંદ્રચાંદર

ખરજવા માટેના સચોટ ઉપાય

સ્માર્ટનું

‘ઝીમેકસ’

શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઔષધ

—: સોલ એજન્ટસ :—

ટી. જી.મ. કાકાર એન્ડ કું. ૪૩ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, જાતુદોષ, વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

હરેક સ્થળે વેચાય છે.

ડી.આ. ફાર્મસી—

સોલએજન્ટ : એસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું.

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, તથા લક્ષ્મીરોડ, પુના સીટી

૬ હરેક સ્થળે એજન્ટો લેઈએ છીએ—

હરેક ભતની દેશી દવાઓ માટે સૂચિપત્ર મફત મંગાવો.

નાની વહુ

▲ સીઓના કલ્યાણનો એક ધરગથ્ય પ્રયોગ ▲

એક સંયુક્ત કુટુંબ હતું. પતિપત્નીને પાંચ પુત્રો અને બે પુત્રીઓનો પરિવાર હતો.

પુત્રો - પરણેલા હતા અને તેમાંના ચારને ઘેર તે બાળખત્ત્યાં પણ હતા. પુત્રીઓ બંને કુંવારી હતી. ચોથી નાના પુત્રનું જન્મ થોડા સમય પહેલાં જ થયું હતું. તેની સ્ત્રી હતી તેને પિયર જ હતી. જાને પુત્રીઓ સાથે ઘરમાં કુલ સાત સ્ત્રીઓ હતી. તેઓ ધારત તે સૌ ધરનું કામકાજ સલાહ-સંપ ને શાંતિથી કરી શકત. પણ દુર્ભાગ્યે એકબીજાને બનવું નહોતું. તેઓ એકબીજાની ઈર્ષ્યા અને ધરકામમાં ચોરી કરતી હતી. સૌને મનમાં એમ હતું કે મને ઓછામાં ઓછું કામ ને વધારેમાં વધારે આરામ મળે. આખો દિવસ આ મેં કયું ને તેં ન કયું એવો ચક્કાવટ ચાલ્યા કરેતો. ઘરમાં અશાંતિ ને કલહનું સામ્રાજ્ય છવાતું હતું.

આ અરસામાં ચોથી નાના પુત્રની વહુ પિયરથી આવી. તે બાળદાન કુટુંબની પુત્રી હતી. નાનપણથી જ તેને સારા સંસ્કાર મળ્યા હતા. આવા અશાંતિના વાતાવરણમાં આવીને તે ગભરાઇ ગઇ. પોતાની સાસુ અને નેહાણી-એને આમ અંદર અંદર જાણી નેહીને તે એક દિવસ રડી પડી, અને અલંત આર્દ્રતાથી મનમાં ને મનમાં પ્રભુને પ્રાર્થના લાગી- 'હે પ્રભુ! તું આવું નેવા ને સાંભળવા જ તેં મને આ ઘરમાં મોકલી છે? અહીં તો હું એક દિવસ પણ નહિ રહી શકું. રાત્રિદિવસ થોડા આ કંકાસ મને તથી ગમતો. કોણ જાણે પાછલા

: લેખિકા:

કે. ભાલુમતી વારાચંદ અકાલન

જન્મમાં મેં તું મેં પાપ કર્યો હશે કે નેના પરિણામે મારું જન્મ આ ઘરે થયું. એને લાગ્યું કે

જાણે કોઇતેને શાંતન

આવી રહ્યું છે, 'ખેટા, તું' ગભરા નહિ. આ ઘરને સુધારવા મારે જ તને અહીં મોકલવામાં આવી છે. તારા જેવી સંસ્કારી સ્ત્રીની અહીં જ આવશ્યકતા છે.'

આવા વચનોથી નાની વહુને પ્રોત્સાહન મળ્યું. તેની ગમરામણ હડી મઠ. મનમાં ને મનમાં તેણે પોતાના કર્તવ્યનો નિશ્ચય કરી લીધો.

પ્રથમ તો આ કલાકનું મૂળ જાણવા તેણે પ્રયાસ કર્યો. તેને જાણ્યું કે તેની સાસુ, નેહાણી તથા નણદોએ અંદરોઅંદર ધરનું કામ વહેંચી લીધું છે. સાસુ તથા નણદો ઉપર ઉપરનું કામ કરતી હતી, અને વહુઓ વારા પ્રમાણે રસોઇ બનાવતી હતી. ખીજા નાના મોટા કામો માટે પણ વારા બાંધેલા હતા. પરંતુ આમાંથી દૈવશેષે કોઇ માંદું પડે તો તેનું કામ કરવા બીજા વહુઓ આનાકાની કરતી, અને એ તો ખોટું બદાનું કાદે છે એવી ટીકા કરતી. જણાવું ખીજું કારણ ખાવાપીવાની વાતમાંથી ઉપસ્થિત થતું. ઘરમાં કોઇ વાર જાડારથી સારી વસ્તુ આવે. તો દરેકને એમ થતું કે સારામાં સારી ચીજ વધારેમાં વધારે પ્રમાણમાં પોતાને મળે. બસ એમાંથી જ ઝઘડો શરૂ થતો, અને ગાળાગાળી પર વાત આવી જતી. કોઇ કોઇ વાર નહીં બાળતને મોટું સ્વરૂપ અપાતું. એકાદ બાઇનું આગક ખીજા માઇના આગક સાથે લડી પડે

તો તે બનેની માતા એક બીજાને કહી વાતો સંભળાવતી.

આ બધું જોઈને નાની વહુને બહુ દુઃખ થતું. અત્યારથી એણે ધન્યવરી આદેશ સાંભળ્યો ત્યારથી આ કમડાનો નિકાલ આણવાનો ઉપાય તે શોધવા લાગી. એને લાગ્યું કે ધન્યવરી આ રીતે તેને સેવા કરવાનો સુંદર અવસર આપ્યો છે.

એક દિવસ તે કોઈ ન જાણે તેમ તેની સૌથી મોટી જોડાણી પામે ગઈ. તે દિવસે સવારની ગોઠ જતાવવાનો વારો એ જોડાણીનો હતો. નાની વહુએ જોડાણીને કહ્યું, 'ભાભીજી ! હું તમો બધાથી નાની છું. હું હોઈ છતાં આપ ગોઠ જતાવો એ થોડું ન ગણાય વળી આપને તો બાળમર્યાદાની સંભાળ પણ રાખવી પડે છે. મારે બીજું કંઈ કામ નથી એટલે તમારો ગોઠ કરવાનો વારો મને સોંપી દ્યો તો સાહે.'

જોડાણીએ પહેલાં તો આનાકાની કરી; 'વહુ, હમણાં તો તમારે ખાવાપીવા અને પહેરવા એકવાના દિનમો છે. હમણાં તો લહેર કરો, સંસારના મુખો ભોગવી લ્યો. પછી અમારા જેવું ચૈતરૂં તો કરવાનું જ છે ને !'

નાની વહુ કચરવા લાગી, 'ભાભીજી ! હું તમારા પગે પડું છું. મને નિરાશ ન કરો. અત્યારે તો મારે કામ કરવાના દિવસો છે. અત્યારથી તમે મને એકાચારામી કરી મૂકશો તો આગળ સાહે શું થશે ? જરૂર મારાથી કોઈ અપગ્રાહ થયો છે તેથી આપ મને આ અધિકાર નથી સોંપતા.'

નાની વહુ રડવા જેવી થઈ ગઈ તે જોઈ જોડાણી તેની વાત નકારી ન શકી. તેણે પોતાની વારી તેને-સોંપી દીધી. આવી રીતે નાની વહુએ વિનયપૂર્વક ધીરધીરે દરેક જોડા-

ણીની વારી લઈ લીધી. બધાંબની રસોઈ કરવાની વારી પોતાના માથે લઈને તે ખૂબ ખુશ થઈ. રાંજ સવારે તે કાળજીપૂર્વક રસોઈ બનાવતી ને બધાને ખવડાવી પીવડાવો પછીજ પોતે જાતી. આમ કરવામાં તેને થક કે કંટાળો નહિ પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ સુખ લાગતું હતું. દિવસે દિવસે તે બધાંબા ઉત્સાહથી કામ કરવા લાગી. તે સ્ફુર્તિથી સુંદર અને સ્વાદિષ્ટ રસોઈ બનાવતી. વાતવાતમાં મધી સામગ્રી તૈયાર કરી લેતી. કોઈ વાર કોઈ મહેમાન અચાનક આવી ચડે, તો પણ તે અકબાતી નહિ. તેને મોટે પણ તાબડોલ રસોઈ બનાવીને તેને ભંજવપૂર્વક જમાડતી. કારણ કે એ કામ પોતાનુંજ સમજતી. તેના આ અદ્ભુત સેવાભાવ જોઈને સૌ કોઈ તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

એક દિવસ તેની સાસુએ તેને પોતાની પાસે બોલાવી અને હેતુપૂર્વક કહ્યું, 'બેટા, તેં આ શું કર્યું ? બધાના વારા તેં તારા માથે કેમ લઈ લીધા ?' તેણે નમ્રતાથી જવાબ આપ્યો, 'માતાજી.' મારા માથાપે અને એવી શિખામણ દીધી હતી કે આ શરીર તો એક દિવસ માટીમાં મળી જવાનું છે. જેમ જાને તેમ બીજાની સેવા કરવામાંજ તેનો ઉપયોગ થવો જોઈએ. એવા એજ સાચું ધન છે. એટલે આપને પણ મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે કે તમે આ કામ કરતાં મને ન અટકાવશો. સાસુ તો આવો જવાબ સાંભળીને દિગ્ધ થઈ ગઈ. તેને લાગ્યું કે મનુષ્યના રૂપમાં આ કોઈ દેવી છે. કોઈ મનુષ્યનો આવો અને આદર્શો સદ્ભાવ હોઈ શકે નહિ.

બીજો દિવસે તેના સસરા વહુઓ મોટે ખુબ સાડીઓ લઈ આવ્યા. દરેક વહુને એક એક વર્ષ સટે બાર બાર સાડીઓ આપી. નાની વહુ પોતાના ભાગની સાડીમાંથી એ સાડી લઈને પોતાની સૌથી મોટી જોડાણી

પાસે આવીને વિનયપૂર્વક બોલી, “ બાબીજી ! હું અહીં આવી ત્યારે મારા પિતાશ્રીએ મને ઘણી સાડીઓ આપી છે. એટલી તો મારા માટે પૂરતી છે, માટે આપ કૃપા કરી આ બે સાડીઓ તમારા માટે રાખો. મને તેથી આનંદ થશે, અને હું તમારા ઉપકાર માનીશ.” જેઠાણીએ આનાકાની તો ઘણી કરી, પણ તેના આગ્રહ લેઈ સાડીઓનો અસ્વીકાર ન કરી શકી. એ જ પ્રમાણે આગ્રહ કરી કરીને તેણે બે સાડીઓ પોતાની દરેક જેઠાણીને અને સાસુને તથા એક સાડી પોતાની નણંદાને આપી. તેના આવા ઉદારતામયી વ્યવહારની બધા ઉપર ખૂબ હિંદી અસર થઈ.

સાસુએ આમ કરવાનું કારણ તેને પુછ્યું તો તેણે જણાવ્યું કે ‘ સાતાજી ! હું આમાં આપના તરફથી જ પ્રેતસાદન જ માયું છું. શરીરની માફક આ વસ્ત્રો વિગેરે પણ હાથ-બંધુર છે. એનો સંગ્રહ તો આત્મકલ્યાણના અંતરાયરૂપ છે. જીવતો જીવ મોદ, આસક્તિ વિગેરે કારણથી તેમાં ફસાય છે, અને મરતી વખતે પણ લે એમાં ધ્યાન રહે તો પ્રેત વિગેરે યોનીઓમાં તેને બટકવું પડે છે. આ આ બધાને મેવામાં અર્પવું એ જ એનો સર્વોત્તમ ઉપયોગ છે. નહિતર એક દિવસ આ પણ એ જ પ્રમાણે નષ્ટ થઈ જશે. ’ સાસુ આ જવાબ સાંભળી ખુશ ખુશ થઈ ને તેના ખુશ વખાણ કરવા લાગી.

આ તરફ ઘરમાં લકઠી પણ વધવા લાગી. સસરાજીએ દરેક વડુને ૭ ૭ ધરેણાં કરાવી આપ્યા. નાની વડુએ પોતાના ભાગના બધા ધરેણાં પોતાની ચારે જેઠાણી અને બે નણંદાને વહેંચી દીધા. પોતાને માટે એક પણ ન રાખ્યું. આમ કરવાનું કારણ પૂછતાં તેણે જણાવ્યું, ‘ મારી પાસે મારા પિતાજીએ આપેલાં ધણાં દાગીના પડ્યા છે. મારા માટે એ પૂરતાં છે. ’ આમ પોતાના સદ્ગુણન

અને ઉદારતાથી તેણે બધાના હૃદય જીતી લીધા. બધા એના ઉપર પ્રસન્ન રહેતા.

વળી એક દિવસ તક લેઈને તેણે પોતાની મોટી જેઠાણી પાસે સાંજની રસોઈ કરવાની પણ આજ્ઞા માગી. તેણે કહ્યું, ‘ મારી દાનવી છતાં આપ રસોઈ બનાવવાની મહેનત કરો. તે મારે માટે શરમાવા જેવી વસ્તુ છે. આમ વાત ચાલતી હતી એટલામાં તેની સાસુ ત્યાં આવી પહોંચી અને જિજ્ઞાસાપૂર્વક મોટી વડુને પૂછવા લાગી, ‘ નાની વડુ વળી શાનો આગ્રહ કરે છે ? ’ નાની વડુ સાંજની રસોઈ પણ પોતાને માથે લેવા માગે છે એ જાણીને તે દસતાં દસતાં બોલી, ‘ તમે બધા આ નાની દેરાણીથી સંબાળજો. તે પોતાના લાભની વસ્તુ તમારી પામેથી લૂંટી લેવા માગે છે. ’ મોટી વડુ સાસુના વચનેનો મર્મ ન સમજી શકી. આશ્ચર્યચકિત થઈ તે બોલી, ‘ સાસુજી ! આપ આ શું બોલો છો ? તમારી આ નાની વડુ તો ખરેખર સાધ્વી સ્ત્રી છે. તે દરેક રીતે પ્રયત્નસાધન છે. એના સંબંધમાં આપ આતા શબ્દો કેમ ઉચ્ચારો છો ? ’ સાસુએ કહ્યું, ‘ તું ન સમજ. આ આપણી બધાની મેવા કરી, દરેક ધરેણાં તથા સારિરીક આરામ વિગેરે તુજી વસ્તુઓ દઈને આત્મોદારમાં સદાચર અને એવી મેવા, તપશ્વળી વિગેરે આધ્યાત્મિક કમાણી આપણી પામેથી છીનવી લે છે. આનાથી વધારે હાથ ખીજ કંઈ યોગ ? એજેન મને એક દિવસ જણાવ્યું હતું કે ખીનજોની મેવા કરવાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થઈ આત્મકલ્યાણમાં મદદરૂપ બને છે. એણે એમ પણ કહ્યું હતું કે શુદ્ધબાવથી રમોદારા ધરના માખુંમેલી સેવા કરવાથી એક જ વર્ષમાં કલ્યાણ થાય છે. એટલા માટે વડુ ! સાંજની રસોઈનું કામ તો હું મારા માથે જ લઉં. મારે પણ આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે.

સાસુની આ વાત સાંભળીને બધાની આંખો ખૂલી ગઈ. પછી તો સૌને પોતપોતાના કલ્યાણની ચિંતા પેડી. એકવાર જેઓ કામના ચોર બનીને નાની વહુએ સવારની રમેછ માથે લીધાથી આનંદ પામતાં હતાં તેઓએ હવે પોતપોતાની સવારની રમેછની વારી પાછી પોતાને માથે લીધી. ન્યાં થોડા દિવસ પહેલાં કામને લીધે અંદરે અંદરે કસકસ થતો હતો ત્યાં હવે સૌ પોતપોતાના ઠાંગણું કાન ઉત્સાહપૂર્વક દિલ દબને કરવા લાગ્યા. નાની વહુના ઉપાયે ધારી અસર ઉપજાવી.

નાની વહુને ત્યારે લાગ્યું કે હવે કોઈ પોતાને રસોઈનું કામ મોંપશે નહિ ત્યારે સેવાનો ખીન્ને ભાગ તેણે શોધ્યો. એણે વિચાર્યું, ‘ ઘરમાં રોજ આઠ દસ શેર શોટ જોઈએ છીએ અને તે બધો સંચે દળાવવામાં આવે છે. એના કરતાં રોજ પહેલી ઉડીને હું જ દળા લઉં તો કેવું સાફ ? એમાં ઘણા લાભ છે. સંચા (યાંત્રિક ચક્ષો)મા દળવા આપીએ તે અનાજ ઘણીવાર બદલાય જાય છે અથવા ભેળસેળ થાય છે. વળી યંત્રમાં દળાય એ અનાજનું હીર (સત્ય) પણ બળી જાય છે. એટલે એ શોટ જોઈએ તેટલો પોષક બનતો નથી અને તબીબને હાનીકારક નિવડે છે. મારી જેઠાણીઓએ રસોઈનું કામ તો મારી પાસેથી લઈ લીધું. હવે આત્મ-કલ્યાણ માટે મારે આજ કામ કરવું જોઈએ. નાની વહુએ તે દિવસે પોતાની જાતે જ ઘઉં સાફ કરી રાખ્યા ને ખીન્ને દિવસે સવારના પહેરમાં હાથની ઘંટીએ દળવા બેસી ગઈ. શરીર નિરોગી ને બળવાન હતું અને મનમાં ખુબ ઉત્સાહ હતો, એટલે કપાટાખંધ આઠ દસ શેર ઘઉં તેણે દળા નાંખ્યા.

સાસુને ત્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તે નાની વહુ પાસે આવી અને હસતાં હસતાં બોલી, ‘ વહુ આ વળી આત્મકલ્યાણની

કોઈ નવી ચાવી શોધી કાઢી કે શું ? ’ વહુએ ગદગદ કંઠે કહ્યું, ‘ માતાજી ! જેઠાણીઓએ રસોઈનું કામ તો મારી પાસેથી લઈ લીધું એટલે મારે આત્મકલ્યાણનો આ ખીન્ને ભાગ શોધવો પડ્યો. આમાં શારીરિક શ્રમ વધારે છે એટલે રસોઈના કામથી એક વર્ષમાં આત્મકલ્યાણ થાય તેને બદલે હાથે શોટ દળવાથી માત્ર છઠ્ઠ મહિનામાં એ લાભ મેળવી શકાય. વળી એમાં ખીન્ને પણ ફાયદો છે. આત્મકલ્યાણ સધાવા સાથે શારીરિક વ્યાયામ પણ મળે છે અને શરીરમાં શુદ્ધિ અને જળ આવે છે. ઘરના માણસોને શુદ્ધ શોટ મળવાથી તેમની શારીરિક અને માનસિક સંપત્તિ પણ સુધરશે. આ બધા કારણોથી મારે માટે આ કામ ખુબ શ્રેયસ્કર છે. આશા છે કે આપ મારા આ કામમાં સહાય કરજો. ’

હવે તો સાસુ પોતાની નાની વહુને શરૂ સમાન માનવા લાગી. તેની એક એક વાત એને અર્થપૂર્ણ લાગવા માંડી; તેના દરેક કાર્યને ઔરવમરી દૃષ્ટિએ તે જોવા લાગી ને જાતે તેનું અનુકરણ કરવા લાગી. નાની વહુએ સવારે છ વાગે શોટ દળવાનું શરૂ કર્યું હતું તેથી સાસુ ખીન્ને દિવસે પાંચ વાગે દળવાના કામમાં વળગી ગઈ. એ જોઈને ત્રીજે દિવસે ખીજી વહુઓએ ચાર વાગ્યામાં એ કામ શરૂ કરી દીધું. આમ ન્યાં કામની ચોરી થતી હતી ત્યાં કામ કરવાની શરૂતો શરૂ થઈ ગઈ. બધાને થયું કે મને સૌથી વધારે કામ મળે, કારણ સૌને તેમાં આત્મ-કલ્યાણના દર્શન થતાં. નાની વહુનો આ ખીન્ને વિજય.

હવે નાની વહુએ ચોરડા સાફ કરવાનું તથા કુવેથી પાણી લાવવાનું કામ ઉપાડી લીધું. સવારે તોફર કચરો વાળવા તથા પાણી ભરવા આવે તે પહેલાં જ તે બધું કામ કરી લેતી. સાસુએ તેને ફરી પૂછ્યું, ‘ બેટા, આ કામ

કરવામાં વળી શો હેતુ છે ? ' નાની વહુએ અત્યંત મીઠાશથી કહ્યું, ' માતાજી ! આ બધી વાતો કહી દેવાથી સેવાયું રહસ્ય નષ્ટ થાય છે. એટલા માટે હવે હું આતું રહસ્ય આપને જણાવવા માગતી નથી આપ મને આ અવિનય માટે ક્ષમા આપજો. '

સાસુએ કહ્યું, ' બેટા ! હવે હું તારા કામમાં વિશેષ નહિ નાખું. તું મને આતું આધ્યાત્મિક રહસ્ય સમજાવ. ' વહુએ ખુશસો કર્યો, ' સાસુજી ! જ્યારે રમેશ કામ કરવાથી એક વર્ષે અને થોડા દળવાથી છ મહિને આતમકથાણુ થાય ત્યારે પાણી ભરવાની સેવાથી ત્રણ જ મહિનામાં એ થઈ જાય, કારણ કે આ કામ બોજ બધા કામોથી વધારે અથગ છે. તેમાં થ્રમ પણ વધારે છે ને જનનું પણ લેખમ છે. '

પછી તો પૂછ્યું જ શું ? સાસુએ પણ એ કામ આદરી દીધું. બીજી વહુએએ આ લેખને સાસુને કહ્યું, ' આપની હિંમત હવે પાણી ભરવા લાયક નથી, માટે આપે આ કામ ન કરવું લેખએ. ' સાસુએ જવાબ આપ્યો, ' શું મારે આતમાતું કથાણુ ન કરવું ? હું જુદા છું તેથી તો મારે આતમાતું કથાણુ જલદી સાધવું લેખએ. ' આ ઉપરથી બીજી વહુએ પણ તેમાં સામેલ થઈ.

નાની વહુએ હવે વાસણ માંજવાતું કામ શરૂ કર્યું. સાસુજીએ આ સામે વિરોધ ઉઠાવ્યો. તેણે કહ્યું ' આનાથી તમારા કપડાં બગડશે ને ઘરેણાં પણ ઘસાઈ જશે. નોકરના પાંચ રૂપીયા જયાવવા જતાં આમ તમને દસતું નુકસાન થશે. ' વહુએ પ્રત્યુત્તર વાજ્યો, ' જાહે આમ કરવાથી આર્થિક લાભને બદલે હાનિ થાય. મારા કપડાં ભણે મેલાં થાય પરંતુ મારું અંતઃકરણ તો આનાથી બહુ જ જલદી શુદ્ધ થશે. ખરી વસ્તુ એ છે કે જે

કામ જેટલું કઠિન ને લેહલેટિએ નીચું જણાય છે તે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ તેટલું ઉંચું ને કથાણુકારક હોય છે. મને વિશ્વાસ છે કે વાસણ માંજવાથી માત્ર એ જ મહિનામાં મારું કથાણુ થશે. અને કદાચ કોઈ વાર પ્રભુ એવા સંભોળે આપે કે જેથી કોઈ રોગીનું મળ-મૂત્ર ઉપાધ્યું પડે તો તો એક જ મહિનામાં કથાણુ થાય એમાં જરાય શંક નથી. અલગત એ બધામાં આપણે નિષ્કામ-ભાવ હોવો લેખએ. '

સાસુજીને તો હવે વહુના વચનોમાં વેદવાક્ય જેવી અદ્વા બંધાઈ ગઈ હતી, એ પણ વાસણ માંજવામાં મદદ કરવા લાગી. બીજી વહુએએ તેને તેમ કરતાં રોકી. સાસુએ કહ્યું, ' મારા છોકરાઓના વાસણુ તો હું જરૂર માંજી મૂકું. વળી જુદાવચ્ચને લીધે આતમકથાણુ સાધવાનો મારો ધૌથી વધારે અધિકાર છે. માટે આ વિષયમાં તમારો આશ્રય હું નહિ માતું. પછી તો બધી વહુએ એ કામમાં મૂકી ગઈ. બહુ કામ જટજટ થવા લાગ્યું. કામકાજમાં વારા અધિકાર તે પણ ભૂટી ગયા. જેને તક મળતી તે વહેલાં વહેલાં કામ આરોપી ભેગી. બધામાં પરસ્પર પ્રેમ ને સહભાવ વધ્યો. જે ઘરમાં કલ્લ ને અશાંતિનું સાક્ષાત્કાર હતું ને ઘર સુખશાંતિનું ધામ બની રહ્યું. જે કોઈ આ લોકોને લગતા કષ્ટતા જેવું દલતા દતા તેજ લોકો આવા આદર્શવ્યવહારને લેખ આશ્વસનુકથ થવા લાગ્યા. '

સોએના આ આદર્શોના પ્રભાવ પુરો ઉપર પણ પડ્યા વગર રહેવા નહિ. એમની દેખાદેખીથી એ લોકો પણ આગમ્ન બની ગયા હતા, તે હવે આવા આદર્શવ્યવહાર લેખને કર્તવ્યપરાયણ બન્યા. ત્યાં પહેલાં કુકોનોનું કામ કેટલુંય ચલી જતું ત્યાં અત્યારે કામને બદલે કામ કરનારા વધી પડ્યા. ત્યાં પહેલી લગાઈ નફની પ્રાપ્તિ કરાવે તેવી દની ત્યાં

આ બીજી હરીશાઈ-કામ કરવાની રપર્ધા-
કલ્યાણની સહાયક બનતી હતી. આ બધી
રૂડી પ્રતાપ નાની વડુના સહબાવ, સહવિચાર,
ને સારકર્મોનો હતો. એકજ મહાન પવિત્ર
આત્મા માત્ર ધરને જ નહિ પણ મહોદ્ધાને
તેમજ ગામને સુધારે છે. સોગતના અસર
આવીજ હોય છે. બધી માતા તથા બહેનોએ

આ દર્શાતમાંથી સાર ગૃહણ કરીને આત્માના
કલ્યાણ અર્થે નિષ્કામભાવથી બીજાની સેવા
કરવાનું મત લેવું જોઈએ.

‘ નાની વડુ ’ જેવી આદર્શ ગૃહિણી જે
ધરમાં હોય તે ધરમાં ‘ સંસારમાં સ્વર્ગ ’
બને તેમાં શું આશ્ચર્ય ! *

• દિગ્દેશ ‘ કલ્યાણ ’ ૭૫૨થી.

૫૭

ટહૂકંતા મોર

ટહૂકંતા મોર જહેની ? ટહૂકંતા મોર;
કેને આંગણિયે ટહૂકંતા મોર ? ટહૂકંતા.

આંધી આકાશે છાયું અંધારું ઘોર;
કેને આંગણિયે ટહૂકંતા મોર ?

વીજ ચમકે ને મીઠાં અમૃત વરસે;
ધરતી એ વૃષ્ટિથી યાતી તરંગોળ;
કેને આંગણિયે ટહૂકંતા મોર ? ટહૂકંતા.

કળા કરંતા ને ચનચન નાચંતા,
ઝીણા, છુલંદ એના ટહૂંગ છે ઔર;
કેને આંગણિયે ટહૂકંતા મોર ?

ટહૂકંતા મોર એવા ટહૂકંતા મોર;
યથોદ્દાને આંગણે ટહૂકંતા મોર. ટહૂકંતા.

નાનેડું બાળ કિંતુ ચિત્તકોનો ચોર;
ઝૂલે પારણિયે ન દ - કિ શોર :-
તેજ આંગણિયે ટહૂકંતા મોર ? ટહૂકંતા.

શ્રી. પ્રજાસાલ ગૌરીશંકર પંડ્યા

તમારી પાસે શું છે ?

- આંખો હોય તો નજરે નિહાંખજો;
- કાન હોય તો તેના પડદા ખોલી નાંખીને સાંભળી લેજો;
- હૃદય હોય તો કંઈક પણ હૃમદર્દી દાખવજો;

શ્રીસમાજને લગતા સંજ્ઞાબંધ પ્રશ્નોથી પથરાયેલો વિશાળ પટ તમારી સામે અહીં આવી ખડો છે. એના પરનાં વિવિધ દ્રશ્યોનો ડૂબાડું ચિતાર રજૂ કરે :

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદનાં પ્રમુખ :

શ્રી. કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાય

મણી ગણીને શું કરશો ?

મા. રા જાહેર જીવનમાં જેણે મને સૌથી વધુ વિસ્મય પમાડી છે-ખરું કહું તો મારું માથું બમાવી દીધું છે-એવાં રહ-સ્થોમાંનું એક એ છે કે હાઇસ્કૂલો અને કોલેજોમાંથી નીકળેલી આ બધી શિક્ષિત છોકરીઓ ક્યાં જઈ રહી છે ? જાણે સ્વાસો હું એમને આલીસાન દરવાજાઓમાંથી પસાર થતી જોઈ રહું છું.

હિંદી જીવનના એકએક વિભાગમાં કોલે-જની ડિગ્રીધારિણી યુવતીઓની શોધ થયે અંશે નિષ્ફળ નીવડે છે. કદાચ થોડી બણી દેખાય છે એ તો માત્ર અપવાદરૂપ થોડી છોકરીઓ શિક્ષણખાતાની નોકરી બળવણ નિશાળો અને કોલેજોમાં જાય છે, હમણું થોડી વળા દાકતરી ધંધામાં પડેલી પણ દેખાય છે, પણ એ તો આંગળીને વેઠે ગણાય એટલી બાકીની બધી મણી-જીતરીને એવી જોવાઈ જાય છે કે જાણે ધરતી ગળી ગઈ. વિસ્મૃતિની સ્થામલ ચાદર છવાઈ જવી એ કંઈ એછા દુર્ભાગ્યની વાત નથી.

અંધારાં ઉલેચવાનું આમંત્રણ

એ વિસ્મૃતિની ચાદર ચીરીને હું મારી બેનોને આમંત્રણ આપું છું. ન્યાં સામસામા

રાહદારીઓ બટકાપ એવી સાંકડી ગલીઓ લાગી પડી છે, ન્યાં સૂર્યનાં દર્શન દુર્લભ બને છે, ન્યાં બંને બાજુએ અંધારાં મકા-નોની કતાર આવી રહી છે, ન્યાં હજારો માણસો એ કીચડ અને ગંદકીને બરદાસ્ત કરીને જ જીવી શકે છે, જેના ઉપર દૈત્ય જેવાં આમ-જીવાં વિકરાળ ભૂંખણાં તોળાઈ રહ્યાં છે, જે પોતાની ડાયામાં વસતાં અને કામ કરતાં હજારો જીવતાં મુડદાંઓ માટે જ સદૈવ ચિતાઓ જલાન્યે રાખે છે-બૂલેચૂકે પણ તમે એનાંના કોષ્ટના ધરમાં દાખલ થશો કે તરત એનાં બાળકો આશ્ચર્યચિંતિત ગભરાટથી તમારી સામે-તમારી તરફ-તાકી રહેશે. એની એ કંગાળ નજરમાં કંઈ દિનોની ભૂખ ભરી, હસે, પણ એ ભૂખને સમાવવાનો કોઈ માર્ગ નહિ હોય.

મારું સાચું સ્વરૂપ

પાનખરનાં પાંદડાંહીન વૃક્ષોની નાગી ડાળાઓ જેવાં એ બાળકોનાં બદન ઉઝરડાઈ ગયેલાં હશે, દુઃખ, પરેશાની અને નિરાશાથી ત્રાસેલા એમના બાપ તાડીઓનાં હુંડમાં તાડી-રસની શોધમાં માર્યાં માર્યાં ફરતા હશે અને એનાં ભૂખ્યાં બચ્ચાં તો લાવ લાવ

આખોથી નવાજતાં હશે. હાડકાંના માળખા જેવાં એ બાળકોની મા ભૂતના ઓળા જેવી અહીંતહીં ઘઘરવઘર ક્ષયા કરતી દેખાશે. ઘરની એકેએક જરૂરિયાતની ચીજના અભાવથી એની આંખો કશુંક શોધ્યા કરતી વિકળ બની બેસી હશે. પણ ખાલી રામપંતર સિવાય એના હાથમાં કશું જ નથી આવતું.

જમીન પર પડ્યાં પડ્યાં રખા કરતાં આ બાળકોને બચાવક પિશાય જેવું ધૂંધળું ભવિષ્ય આરો લાઇ ગયેલું દેખાશે. એમનાં જીવનમાં નહિ હોય કોઇ આશા, નહિ હોય કોઇ આશાક્ષા-હશે માત્ર વાતચાલીન અસ્તિત્વની અનંત નિરાશા. એ જીવન કરતા મૃત્યુ જેવું વિગ્રેષ હશે.

સાચું મગપણ મૃત્યુનું

આ દુ.ખ, દારિદ્ર્ય અને આ બચાવક ચિત્રને ચારી શિક્ષિત બહેનોએ કદી નજર ભરીને નીરખ્યું છે ? જ્ઞાનને શિખરેથી જિત રીને આ અટવી દેતી ખીણોમાં એ આવી છે ? કદી હમદર્દી ખતાવવાની ધરના થઇ છે ? કંગાલિયતનું ભાન કગલીને એ મહામારી સામે ઝૂઝવા મારે કદી એમને ઉત્સાહ આપ્યો છે ? મહામારી-જીવનની શાંતિ અને સુંદરતા હરી વેતી મહામારી-એ તો અમર્યાદ અપમાન જ છે.

તમારાં લાખો બહેનો અને ભાઈઓ જે શરમજનક જીવન જીવી રહ્યાં છે એની તમે કદી કલ્પના કરી છે ? જ્યાં સૂર્યનો જીવનપ્રદ પ્રકાશ અને તાજ હવાનો સુખદ સ્પર્શ મેળવનાર ભાગ્યશાળી ગણાય છે એવી સ્વાસ્થ્યથી ખૂંપેલીઓમાં રહેતાં તમારાં લાખો ભાઈબહેનો તરફ કદી નજર માંડી છે ? જેનાં જીવનનો પ્રથમ ઉચ્ચાર મૃત્યુની યંત્રણાના ચિત્કારસભો છે એવાં બાળકો તરફ કદી હેતુભરી આંખે જોયું છે ? એ બાળકો સાચ મૃત્યુની દયાને જ ઓળખે છે, જે એને

જીવનનો વેદનાઓ ભૂતવાનો અવકાશ આપીને પોતાની ગોદમાં ખેંચી લે છે.

વેશ્યાવૃત્તિની જનક

૬૬ ટકા કુટુંબો આવી એક એક ઓરડીમાં પોતાનો નિંદગી ખેંચી રહ્યાં છે. આવી એક એક ઓરડીમાં ૨ માણસથી માંડીને ૬-૮ કે ૧૦ માણસો એક સાથે રહેતાં હોય છે. વધુ મુશ્કેલી એ હોય છે કે સ્વચ્છતાની સગવડ ક્યારેક મળે છે ને ક્યારેક નથી મળતી. આ બધી ગલીઓ કેમ જાણે મ્યુનિ. નિસ્પાલિટીની હદ બહાર હોય ! નાંગમાં પાણી અવારનવાર બંધ થઈ જાય છે. પાણીનાં ટાંકાં ને હોજ એટલા દુર્ગંધ મારતા હોય છે કે એનો કશો ઉપયોગ નથી રહેતો. પાંચમો માણસો સારું નાહના-પોવાની બે નળવાળાં ચોકડી ભાગે જ મળે છે. ત્યારે બનાં, ૮૦ ટકા બાળમરણમાં આવશ્ય જેવું પણ થું છે ? આવી દર્દનાક હાલત અને અસહ્ય ગંદકી ઓછોને વેશ્યાવૃત્તિ તરફ ખેંચી જાય છે ને જે બાળકો મોતનો ચપાટોમાંથી બચી જાય છે તેઓ પેલા અરીજીના બંધાણીઓની જેમ ઢસઢા કરીને તેની નિંદગી પૂરી કરે છે.

હવે ચાલો ગામડાંઓમાં

શહેરની લાચી દીવાલો છોડીને બેકાર ગામડાંઓમાં પેલી બોવાઈ ગયેલી શિક્ષિત કુમારિકાઓને ગાંધવાનો પ્રયાસ નિષ્ફળ જાય છે-જે ગામડાંઓમાં પોતાનો લાભ લાવ લોહકંડ ધુમાળીને ભૂખમરો કંઈકને દઝાડી રહ્યો છે. અહીં બચાવક વિવાદના મહાકાવ્ય સ્વરૂપે પસાર થતી માનવતા તમે જોશો, અને તમે કદી આંખે જોઈ રહેશો કે ગરીબી કેવી કેવી મુખીજતને પેદા કરે છે ? પીળાં પડી ગયેલાં કક્ષેપરોમાંથી એવી આંખો તમારી સામે તાકી રહેશે, જેના દેવતા ઘડી હમણાં ઓલવાઈ જવાની રાહ જોતા હશે, જેનાં તેજને પ્રાણહીનતાની દંડીએ હરી લીધાં હશે.

ધરતીના સ્વામી બેયો ?

હરિયાણાં ખેતરોનો રાજ કહેવાતો ખેડુ બ્રૂખમરના સામ્રાજ્યની છાયામાં જ સદા જસતો દેખાશે. તાપ, ધૂળ અને ઠંડીથી બચવા જોને પૂરું ઘાસ પણ નથી મળ્યું એવી તૂટી-ફૂટી-ઝૂંપડી એનો મહેલ છે. જો હોય તો વીખેલ-ચૂંથેલ ચટાઈ એનું રાજસિંહાસન છે. પણ આ સિંહાસન ઝૂંપડીનાં બાકારાં આડે દેવાથી ખેડુ રાજ ધરતીની પથારી પર પોઠે છે. હરિયાણાં ખેતરોના ૬ કમ્પો ખેડુ રાજ્યો વધુ ભાગે તો વા બરખીને જ શ્રવે છે, કારણકે હજી હવા એ એના વિશ્વાસનું અપ્રાપ્ય સાધન નથી બની. ૬૫ થી ૮૫ ટકા ખેડુ રાજ એટલા દેવાળિયા બની ગયા છે કે જીવનની અનિવાર્ય જરૂરિયાતો ખરીદી શકતા નથી. અને આ ખેડુ બાદ-શાહોમાં ઘણાને તો જે અન્ન તેઓ પેદા કરે છે તે એક વિશ્વાસનું સાધન બની ગયેલ છે. આ ખેડુ અમીરો ઘાસ, પાંદડાં અને જંગલી કંદમૂળોને સૂકવી-ખાંડીને એની ત્યાજ્ય ઉડાવે છે. આ રાજ્યકુટુંબ સામાન્ય રીતે એકઠું-એકઠું રાજ્ય દ્યારેક ધરાવે છે ને ક્યારેક તો વગર ધરતીના સ્વામી હોય છે.

ધરતીનો બાળ હજી શા માટે શ્રવે ?

દર વર્ષે આ ખેડુ રાજના લાખો પરિવારો કોલેરિયા નામનો સંઘાડિયો પોતાની મરજી મુજબના ઘાટ ઉતારે છે. પ્લેગ અને કોલેરા એ આ ખેડુ રાજ્યોના જની દોસ્ત છે. કૃમિ, ક્ષય અને ખોરાકનો અભાવ ખેડુ રાજને પોતાના ઉદરમાં દિવોજનીથી આવ-કારે છે. કાળે હજી ખેડવાને 'કારણે એની' જીવન-ધરતી ઉપર જે આસ પાડ્યા છે, એમાં વેદના, વ્યથા અને હરેક સીજના અભાવનો જે સંભાર ભર્યો છે, તેને વ્યક્ત કરવાની તાકાત કોઈ કસમમાં નથી.

અર્થશાસ્ત્ર, શિક્ષણશાસ્ત્ર અને દર્શન-શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ એવી યુવતીઓ ! તમે આ

ગંદકી, આ મહામારી, આ ગરીબીને દૂર કરવા શું કરી રહી છો ? રોજની બે આના કમાઈ પર એને છોડી દેવાનો તમે સંતોષ લ્યો છો ? એ વેરાન ધરતી પર તમારા ઉચ્ચ વિચારો અને જ્ઞાનના બંડારમાંથી આશા અને સાધન-સંગવડનાં થોડાં બીજ વેરવાની ક્ષમ્બા નથી કરતી, જેથી એમાં પણ કંઠી લીધેતરી દેખા દે ?

મંદ્રજળ સમા નહિ, પણ હૃદયવિદારક

ત્યારે તમારી ૯૮ ટકા બહેનો નિરક્ષર હોય, માનવીના જન્મસિદ્ધ અધિકાર જેવા જ્ઞાનના આનંદથી હંમેશ માટે વંચિત હોય, ત્યારે કોલેરની માત્ર બે અક્ષરની ડિઝી તમારાં નામ સાથે જોડાય એથી તમે સંતોષ મનો છો ? અનેક દુઃખોનું મૂળ અજ્ઞાનમાં પડ્યું હોય છે, એ અજ્ઞાનની સાથે ત્યારે નિર્જાળતાઓ બળે છે ત્યારે તો વેદના અમીમ બને છે. યાદ રાખો કે જેનું નિવારણ જ્ઞાનથી થઈ શકે એવાં ૫૦ થી ૬૦ લાખ મૃત્યુ માત્ર અજ્ઞાનતાને કારણે જ થાય છે ! ૫૦ ટકાથી વધુ બાળકોને બગીને બિલાં થઈ કમાવા લાગે તે પહેલાં જ કરમાઈ જાય છે. પરદામાં રહેવાવાળી હજાર સ્ત્રીઓમાં ૧૪ થી ૧૭ ટકા સ્ત્રીઓ માત્ર બેદરકારી, ખોટી સારવાર અને સાધારણ નળજાઈને કારણે અપંગ બને છે. ૧૨ કરોડ સ્ત્રીઓમાં માત્ર ૪૦૦ જેટલી સ્ત્રી-ડોક્ટર છે, જે વધુમાં વધુ ત્રણેક લાખ સ્ત્રીઓની સારવાર કરી શકે.

રાષ્ટ્રીય કંગાલિયત

મેવા-શુગ્રયા (નર્સિંગ)નું કામ કરવા-વાળી સ્ત્રીઓની સંખ્યા પણ ઘણી નજીવી કહી શકાય. ૩૯ કરોડની વસ્તી માટે કુલ ૭ હજાર નર્સ છે, એને ફાળે પડતી ગણી નાખીએ તો ૫૫૫૭૦ માણસો દીઠ એક નર્સ આવે, અને માઈક્રના હિસાબે ૨૨૬ ચોરસ માઈલ દીઠ એક નર્સ ભાગે આવે. એકલા લંડન શહેરમાં જેટલી નર્સ છે એટલી

પણ હિંદુઓમાં યજ્ઞને નથી. સ્વાસ્થ્ય-નિરીક્ષક કુલ ૭૫૦ થી ૮૦૦ ગણી શકાય, - જે ૩ લાખ ને ૫૦ હજાર આદમીના બાજે એક એક માંડ આવે, જ્યારે ઓછામાં ઓછા ૫૦ હજાર સ્વાસ્થ્ય-નિરીક્ષક-એટલે કે પ્રજાની જાહેર સુખાકારીની તપાસ રાખનારા દાકતરો જોઈએ. જાહેર સુખાકારી માટે નહિ જેવો જ પ્રયત્ન થયેલો છે. એક બાજુ સરકારે આ પ્રજાની ઉપેક્ષા જ કરી છે ત્યારે બીજી બાજુ પ્રજા પોતે પણ એ પ્રત્યે એટલી જ ઉદાસીન રહે છે. આ કાર્યનાં શરૂઆત અને વિદ્યાત્મક વધુ કેળવણેથી સન્નારીઓ દ્વારા થવા જોઈતાં હતાં. એમ અને તો નસિંગનું કામ કરવાવાળી સ્ત્રીઓ માટે સારાં મકાન, સારું વેતન, વગેરે મળી શકત અને આ વિશિષ્ટ કાર્ય માટે દેશ-વ્યાપી ક્ષેત્ર તૈયાર કરવા કેળવણીની મંથનાઓ અભ્યાસક્રમમાં જ એને દાખલ કરાવી દેવાનું આદેશન જગાવી શકત.

ધર્મો રચના-પદ્ય !

માઠા સમયમાં-કાળદુકળમાં-સુખકેલીઓનો સામનો કરવા માટે સ્ત્રીઓની તૈયારી નથી હોતી. દુષ્કાળ, અનાદૃષ્ટિ કે અતિવૃષ્ટિ ને મહામારીઓ અવારનવાર આવી પડીને પ્રજાનો સંહાર કર્યે જાય છે. એટલે આપણે આપત્તિ-કાળની સહાયતાઓની કામચલાઉ વ્યવસ્થાને બદલે કાયમી વ્યવસ્થા ઊભી કરવાની જરૂર છે.

એવી જ રીતે બરતગૂંથણ અને એવી બીજી કલા-કારીગરીનો વારસો નષ્ટપ્રાય થવા બેઠો છે. આજે જ્યારે દેશનું ઉત્પાદન જરૂરિયાતોને પૂરું પડતું નથી ત્યારે એ કારીગરોને નવેસરથી હાથ ધરવાની જરૂર છે. આ કામને સ્ત્રીઓએ સંગઠિત સ્વરૂપે ઉપાડી શેવું જોઈએ. હિંદી ડીઝાઇનના અનેક સુંદર નમૂના, વેલણદાર, ઝોટાપદાર, સુંદર રંગકામ ને હાથ-કામ, માટીનાં સુંદર વાસણો, રોપડીઓ અને વાંસ, તાડપત્રીનાં રમકડાં વગેરેનું જે કામ સૌક્યોથી હિંદી કલાગોષ્ઠ્યને લીધાવતું

આવું છે તેને પુનર્જીવન આપી શકાય. આ કામથી અનેક અસહાય સ્ત્રીઓને સહાયતા મળી રહેશે, કેટલીય સ્ત્રીઓને ધંધાનું જ્ઞાન અને સાધન મળશે અને એથી વધુ તો એનાં હૃદયમાં સ્વામિયાન અને સાદસની પ્રેરણા પેદા થશે. નિરાશ અને ભંગેલાં દેશમાં આત્મવિશ્વાસનો સંચાર થશે. જેને પોતાની જાતનું કશું મહત્ત્વ નહિ લાગતું હોય એવી કંઈક સ્ત્રીઓ સમાજનાં કામને ઉપયોગી બનીને, પોતાનું મહત્ત્વ પણ છે, પોતે પણ સમાજનું એક ઉપયોગી અંગ છે, અને પોતા પાસે પણ સમાજને કંઈક આપવા જેવું છે, એવા આનંદથી વધુ ઉત્સાહિત બનશે. પણ આ બધા માટે તો સેવાની ભેખધારિણી કુમારિકાઓની જરૂર છે. ક્યાં છે એ બધી સુંદરતા અને કામજોગતાની ઉપાસક કુમારિકાઓ ! દુકાડાં રોડીને કાજ, વેચે વનિતાઓ લાજ તમે સંસ્કૃતિના નિર્મળ જળમાં ધોઈ

રનાવ ક્યું છે, પણ કંગાલિયત, અજ્ઞાનતા અને હતાશાના આ યર ઉપર એ સંસ્કારનાં થોડાં છાંટણું નાખવાની તમને કદી ઇચ્છા થઈ છે કુમારિકાઓ ? આ અસહ અને હિંનતાથી પરથર જેવા જડ બનેલ વાતાવરણને તમારી કામજોગતાના સ્પર્શથી કદી ચેતનવંતું બનાવવા પ્રયાસ કર્યો છે કુમારિકાઓ !

સંસારના પરિતાપોથી ત્રાસી જોડેલી આ માતાઓનાં આંસુ લૂછવા તમારી કામજોગ કંગાલિઓ એ કરમલીલાળા આંખો મુઠી પહેંચી છે કદી ?

કારાગાર ભોગવતી એ માતાઓને મુક્તિ અપાવવા તમારા બળવાન હાથોમાં કદી ચળ આવી છે ?

તાંબાના ઘોઠાક દુકાડાઓ ખાતર ફિનિયા ઉપરનો પોતાનો સૌથી પ્રિય એવો અધિકાર વેચતી સ્ત્રીઓને ભાળીને તમારું સ્વત્ત્વ ધરાઈ નથી લેતું ? તમારું સ્વામિયાન-સ્વમાન-સંગમી નથી લેતું ?

જેનાં તળિયામાં ચિરહો પડીને લોહી વહે જાય છે એવા એના ધાપણ ને દમનને

પણે જોઈને એને વધુ મારા માર્ગે દોરી
જ્યાનું મન તમને નથી થતું ?

કાચી માટીના તકલાદી ઘડા

માની છાતીએ વળગેલાં કાળપૂખ્યાં
બાળકોને કંઈને અભાવે લોહી ચૂસતા લાળીને,
ધાવી ધાવીને ધાન્યા પછી પેટનો ખાડો
એટલો ને એટલો પુરાયા ઘરનો ગહેતાં શુષ્ક
ને નિમ્નસાના કરુણ ચીસો પાડતાં બાળકોને
જોઈ ને, તમને બધું જ કરી છુટવાનું મન
નથી થતું ? એ ચીસો તમારા કોમળ હૈયામાં
સ્પર્શને જગાડીને અંદર પડેલી કેષ ગંધિતને
ક્રિયાવત્ત બનાવવા નથી પ્રેરતી ?

પરંતુ દુષ્પૂર્વક કહેવું પડે છે કે વિશ્વ-
વિલાસિણી વિશાળ ને ગગનચુંબી પ્રમાણ-
તોમાં માટીના એવા હલકા ઘડા તૈયાર થાય
છે, જે પ્રજ્ઞાતના ઉલ્લસવળ-નિર્મળ જળને
ગ્રીલવાની તાકાત ધરાવતા નથી. ગંધિત, તેજ
અને આત્મપ્રેરણાના પ્રત્યેક બિંદુથી એ ઘડાને

વંચિત રાખવામાં આવે છે. એ એક એવી
ખોખરી ભૂંગળા છે, જે બળનું સંગીત જીન-
વાની તેવડ ધરાવતી નથી.

તમારી આસપાસ બિડી રહેલા અનેકવિધ
ચિત્કારો અને શકિતઓના ઉલ્લાટ વચ્ચે
તમે સાવ નિરુદ્ધ અને મુંઝીમંતર બની ક્યાં
સુધી હિદયની એમી રહેશો ? માનવતાના
એકધાર પોષક સામે તમે ક્યાં સુધી બહેરી
બનીને બેસશો ?

આજ બ્યારે દેશ નવજાવનના પ્રથમ
સ્વામેશ્વવાસથી ઉત્તરસિત થઈ ગયો છે, એક
મહાન બગૃતિથી આદિલિત થઈ ગયો છે,
એક મહાન ઉદ્દેશની તરફ બેઠવા માટે બ્યારે
એને નાની નાની પાંખો જોગી નહીં છે—
ત્યારે દેશ તમારી બચકતી આવ, તમારી
સરકારિતાનું ખર્ચાળ અને બોલાવપ શુમાન;
વગેરે જોઈને પ્રશ્ન કરે કે, 'કુમારીઓ !
ક્યાં જઈ ગઈ છો ?' ['બગિચા']

તમારા જીવનમાં—આવશ્યક જરૂરીયાત
તમારો જાંઘળીનો વીમો ઉતરાયો

ધી કેસન્ટ ઇન્ટર્યુરન્સ કું. લી.

હેડ ઓફીસ : સુંબઈ

સ્થાપના : ૧૯૧૯

સહાયતા અને સહનતા :

ગુજરાતના

[૦] પૂણે અને કાયમી અપંગતાના
લાભો.

નાના મોટા ગામો અને કરજાઓમાં
એજન્સી ઓરગેનાઇઝરો

[૦] અવનવા આકર્ષક પ્લાનો.

મારી ટ્રસ્ટથી નિમ્નસાના છે.

[૦] ગેરંટી બોનસની યોજના.

[૦] વાર્ષિક પ્રિમિયમ પર વળતર.

—: મજો થા લખો :—

એસર્સ પટેલ ઓફ સન્સ

ગુજરાતના ઓરગેનાઇઝિંગ સેક્રેટરી,

રાવપુરા : વડોદરા.

:: જીવવા યોગ્ય જીવનનાં ઉપયોગી સૂત્રો ::

મનુષ્યે પોતાના નિત્યજીવનમાં વાણી, વિચાર અને વર્તનને કેવાં રાખવાં જોઈએ; તેની અદ્યતા કે અતિરેકતાથી નિત્યજીવન જીવવામાં શા શા અનુભવો અનુભવવા પડે છે તેને લગતી એક લેખિકા બહેને રજૂ કરી છે તે આ નિબંધિકા દર્શાવે છે

લેખિકા :

વાણી, વિચાર ને વર્તનનો સમન્વય

શ્રી. મોંઘીબેન ઠાકોર

મનુષ્યે પોતાની વાણી વિચાર અને વર્તન એવાં પવિત્ર ગુણવત્તાં જોઈએ કે જેથી તેનાં કરેલાં ઉપયોગી અને સાગં કાર્યોની કીર્તિ તેની જીવંતીના અંત પછી પણ કાયમ રહે તથા ખીન્નને દયાંતરૂપ નિવડી શકે.

ઉચ્ચ જીવન ભોગવનાર મનુષ્યને ઘણી ફરજો અદા કરવાની હોય છે તે અદા કરવામાં આવતી અડચણો પાર પાડી ને પોતાનું કાર્ય આગળ અને આગળ ચલાવે છે તે પોતાના જીવનનો વિકાસ કરી શકે છે. ઉત્તમ કાર્યોના પ્રકાર ઘણા છે અને તે કાર્યોને અંગે ફરજો પણ જુદી જુદી હોય છે. જે જે મનુષ્યો જે જે લાઇનના હોય છે તેમને તેવાં કામ વધારે પસંદ પડે છે. પરંતુ જે કામ આખા કુટુંબને, ગામને અને સમાજને અથવા દેશને સામાન્ય રીતે ઉપયોગી થાય તેવા કાર્યો ઉપયોગી ગણી ગણાય છે. દાખલા તરીકે સમાજ પ્રત્યે પોતાની નાગરિક તરીકેની ફરજ. આવી ફરજો બજાવનારને વિવેક, વિચાર, વાણી અને વર્તન ઉત્તમ ગુણવત્તાં જોઈએ. આ વિષયને માટે આપણા દેશમાં એક કહેવત ચાલે છે કે “ મન પ્રમાણે બોલવું, વાણી તેવું કામ, સાધન એ સાધે, ગણે સાતુ તેવું નામ ” આમાં સાધુ શબ્દ તે કંઈ ભગવા વસ્ત્ર પહેરી, જંગલમાં રહેવું એવો અર્થ નથી પરંતુ પોતાનું ખરું કર્તવ્ય શું છે પોતાને શું કરવું જોઈએ પોતાની કુટુંબ પ્રત્યેની, સમાજ પ્રત્યેની અને દેશ પ્રત્યેની ફરજો કઈ કઈ છે અને તે શી રીતે અદા

શક થકે તે માટેનો વિચાર, તેમજ તે પ્રમાણેનાં કાર્યો શુદ્ધ મનથી કરવાં એવો અર્થ સાધુ શબ્દમાં સમાયેલો છે.

બોલવા ચાલવામાં અને રીતભાનમાં વિવેકની જરૂર છે જે વિવેક ન હોય તો કોઈ પણ કાર્ય શામતું નથી. વિવેક ઘણી જાતનો છે વિચારમાં, વાણીમાં અને બહારના વર્તનમાં પણ વિવેક જોઈએ છે. કોઈ કામ કહણ હોવા છતાં પણ તે જે વિવેકથી કરવામાં આવે તો કહણમાં કહણ કામ પણ સહેલામાં સહેલું થઈ પડે છે. જેમકે કોઈને કંઈ પણ ખામત સમજાવવાની હોય, પરંતુ તે સમજાવવામાં વિવેકની ખામી હોય તો તેની ઉચ્ચ રીતે સમજાવનાર માણસ પોતેજ સામાની બોલીથી ખંધાઈ જાય છે.

વિચાર પણ એવી જાતના હોવા જોઈએ કે પોતાને શું કરવું જોઈએ અને શું કરવાથી સમાજનો, દેશનો અને કુટુંબનો વિકાસ થઈ શકે. તથા શું કરવાથી અથવા કેટલા વર્તનથી, તેઓની રીતચાતસમાં અને વર્તનમાં ઉચ્ચતા લાવી શકાય. કોઈ ગરીબ હોય તેને અન્ન વસ્ત્ર મારેનો વિચાર, વિદ્યાર્થીને માટે અભ્યાસના નિર્વાહ મારેનો વિચાર, કોઈ જુની પદ્ધતિના અગ્રાન મનુષ્યને જ્ઞાન આપી સત્ય એટલે શું ? અને અસત્ય કોને કહેવાય ? એ બંનેમાંનો બેદ સમજાવવાનો પ્રયત્ન, તથા કેટલાક કાળથી ચાલી આવેલી નકામી રીતો એ કે જે ગરઘ ધાલીને બેસી છે, તેને કાઢી નાખી સમયને અનુસરી મુદ્દારો દાખલ કરવાની

યોગ્યતા કરવી તેમજ બીજા સત્ત્વને તેમાં ભાગ લેતા કરવા, અને તેઓ પણ તે પ્રમાણે સમજે એટલું જ નહિ પરંતુ વર્તન પણ તેવું જ રાખે, તે પ્રમાણે ધ્યેય. પોતાના આત્માનું કલ્યાણ બીજાનું કલ્યાણ ધ્યેયવાથી, અને બીજાને મદદ કરવાથી થશે, તથા તેમ કરવામાં સશક્ત થવાય એટલું જ નહિ, પરંતુ તેવાં કાર્યો વગર હરકતે પાર પડે તેમ આવના કરવી.

વાણીમાં પણ મીઠાશ અને નમ્રતાની જરૂર છે જે બોલવામાં મીઠાશ ન હોય તો તેની સાથે વાત કરવાથી પણ કોઈને પસંદ પડશે નહિ. અને એવા માણસો સાથે ભાષણ કોઈ પ્રસંગ રાખે છે. જેની વાણીમાં મીઠાશ છે તેની સાથે વધુ પ્રસંગ રાખવા સૌ કોઈની અભિલાષા હોય છે અને એવાં માણસની વાતથી આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલું જ નહિ પરંતુ સૌ કોઈ તેને ચાહે છે કોઈ માણસે ગુનહો કશો હોય તો પણ તેને મીઠાશથી કહેવામાં આવે તો તેને ખોટું લાગતું નથી અને ફરીથી તે ગુનહો નહિ કરવાને તેનું અંતઃકરણ પ્રેરાય છે. પરંતુ તેજ માણસને એ ચાર ગાળો કે કહુ આપણથી વધારી લઈ તેનો ગુનહો તેના નયન સમક્ષ ચુકવામાં આવે તો, તેને તે સાંભળવા તરફ અભાવ હોત્ત્વન થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ ઉંચે તે માણસ પોતાનો ગુનહો કણુલ ન કરતા સામે થઈ જાય છે. મીઠાગ એટલે તેનો અર્થ એવો નથી કે જુદું બોલીને બીજાને ખુશી કરવાં. પરંતુ તેનો અર્થ એવો છે કે સત્ય હોય અને સામને પ્રિય હોય તો જ તે કરવું. વળી સત્ય હોય, સામાને પ્રિય હોય પણ જરૂર ન હોય તો તે પણ તેને કહેવાનો અર્થ નથી. વાણીમાં પણ હદ હોવી જોઈએ થોડું બોલવું પણ તે બીજાને ઉપયોગી થઈ પડે તો વધારે સારું! કેટલાક માણસો વગર ખુબે એટલું બધું બોલે છે કે તેથી સાંભળનારને કંટાળો આવે છે. નમ્રતા પણ વાણીમાં જરૂરની છે. નમ્રતાથી કોઈ વખત કડવા શબ્દો બીજાને કહેવામાં આવે તો તેથી પણ બીજાને ખોટું લાગતું નથી એમ નમ્રતા વ્યવસ્થા

શબ્દો ખરા હોય, તો પણ ને ઉદ્ધતામાં ગણાય છે.

વર્તન પણ એવી ભાવનું હોવું જોઈએ કે તે પોતાને સુખદર અને બીજાને દુઃખોત માટે ઉપયોગી થઈ પડે. શરીર સ્વચ્છ અને તંદુરસ્ત રહે તેમ કરવું. આરોગ્યને માટે ખોરાકમાં કાળજી રાખવી તથા કપડાં લગતામાં પણ સંભાળ રાખવી, કેટલાક માણસો ખોરાકની સંભાળના અભાવે માંદા પડે છે, નવાની વખતેના બેદરકારપણાથી યુવકો વિગેરે ગેંગોને ઉપદ્રવ થાય છે, માટે એવી ભાષણો પર ખાસ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. કપડાં પણ ઋતુના પ્રમાણે, અને ખર્ચ પુરતાં વાપરવાં. શરીર ઉપર ઘરેણાં પણ આછા અને શોભાનાં પહેરવાં, તેમજ ચાલતી વખતે દાય કે પગના ચાળા કરવા અથવા ચાલવામાં દલકાપડાં દેખાય અથવા બીજા રીકા કરે તેમ કરવું નહિ. આપણા વર્તનથી બીજાને સારી અસર થાય તેમજ બીજા પણ તેમ કરવાને આકે તેમ થવું જોઈએ. આપણું વર્તન એવું ન હોવું જોઈએ કે જેથી આપણે બીજાને બોળ થઈ થઈ પડીએ, અથવા તેમની લાગણી દુઃખાપ.

આવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા માટે મનુષ્યને ઘણું અનુષ્ઠન જોઈએ છે અને કેટલીક વખત કુટુંબ અથવા સમાજ તરફથી પણ સદન કરવું પડે છે. છતાં પણ જે માણસો કોઈના પણ કહેવાની દરકાર ગમ્યા વગર પોતાના કર્તવ્ય તરફ લક્ષ ગમી પોતાનું કાર્ય કશું જ નથી. તેજ પોતાનું ધાર્યું કાર્ય પાર પાડી શકે છે. અને આખરે તે જે કુટુંબમાં અને સમાજમાં નિદાતા દેતો તેજ કુટુંબમાં અને તેજ સમાજમાં તે વગ પ્રાપ્ત કરે છે અને માન પામે છે. આવા માણસો દુનિયામાં ઘણાજ થઈ ગયા છે. તે આપણને ધર્મ પુરાણો, ઇતિહાસો વિગેરેમાંથી મળી આવે છે. તથા હાલમાં પણ તેવાં મહાન કાર્યો કરનાર સ્ત્રીપુરો છે કે જેઓ ગરીબિય પોતાના તેમજ બીજાના કલ્યાણને માટે તેમજ સમાજને તથા આખા દેશને ઉત્તમ જીવન યોગ્યતાને યોગ્ય બનાવવા માટે સતત પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે.

—મુબઈની ૯ ૫૫ ની લોકલ ટ્રેન ! સાથે જ, ભારતની એ મહાનગરીની આસપાસના ઉપનગરોમાંથી સખ્યાબધ માનવીઓ આવી એના હૃદયપટ પર ઊભરાય છે. એ લોકલ ટ્રેન ૯-૫૫ માં ઊતારેલાં માયબંધી ખાતાનાં ખાતુકાય કરોને લગતી હળવી રેખા અહીં ભેગા મળશે.

રેખક . શ્રી. બાળકૃષ્ણ જોષી

મું બાળની લોકનૃત્યોમાં લીડો પાઠ ન હતો દરેક ટ્રેનમાં ઊભા રહેવાની પણ જગ્યા જગ્યાને જગડતી છતાં એક યુવતી ઉતાવળે પગને આવડતા અદર બેઠેના ઉતાડ્યોના કચકચાટની ફરકા કયાં વિના ટ્રેનના એક ગ્રીન્ડ વર્ગના ડેમાંમાં ચઢી ગઈ હાથુનાર ચોમેર નજર ની, અને ઊભા રહેના પૂગતી જગ્યા મળી જતા પાછી તેણે એકનાર ફરીથી ચોતરફ નજર ફેરવી, તો ટપાળે એક બે વાળની બેટા પવનથી ઉડી આવેલી, વિવિધ ગંગતી ઝાપેલી સાડીઓ પકેરેલી છાત્રીઓનું એક ટોણું દેખાયું.

યુવતીને કંઈક આશ્ચર્ય ઉપજ્યું “ શું આટલી બધી છાત્રીઓ રોડની કોઈક કોને-જમાં જતી હશે ? ” એવામાં તે તરુણી અમુદાયમાં તેની પૂર્વપરિચિત બ કે સહાધ્યાયી સખી કુમુમ તેના જોડામાં આવી ઉભયની નગરોનગર એક થતા તે ખોલી “ ઓહો, ગંગમી, તું ક્યાંગતી આવી છું ? ” એટલું કહેતા તે નજીક આવી

“ પણ કુમુમ ? તું અત્યારે ક્યા જવા નીકળી ? ” ગંગમીએ સામો પ્રશ્ન કર્યો.

“ હું કે ? ” કુમુમે મને બાગુએ નરીને અનુભવીતે લચક આવડતા કહ્યું “ રેશનિંગ ઓફિસમાં—”

ગંગમી કુમુમના એ લચકભર્યા અભિ નયથી થરીજ બની ગઈ ‘ પણ હાથુનાર તેણે ચોમેર નજર નાખી તો ‘ ફેટે વાક્યે વાક્યે એવો વિચિત્ર અભિનય કરવાની એ સર્વ તરુણીઓમાં લગભગ ફેશનજ પરી ગયેલી દેખાઈ ‘

“ કેમ વારુ ? રેશનિંગ કાઉની કામગીરી તારે માથે આવી છે કે શું ? ” રાજ્નીએ આભાવિત પૂછ્યું.

“ નહિ કે, હું કાંઈ રેશનિંગ કાઉં કે સામાન, લેવા નથી જતી હું ત્યાં નોકરી કરુ છું ” કુમુમે જપગ્નો કોનર અગમ્ય પ્રતા કહ્યું, અને પાસે બેઠેલી તેજ ટ્રેનમાં જતી એક ખીજ યુવતી ક્યાંક તરફ નજર ફેરવી-તેની નજરમાં ચોકખો એવોજ ભાન દેખાયો કે “ તું એકવીજ પસા કમાતી હશે એમ ન ધારતી-અમે પણ કમાઈએ છીએ.”

“ રાજ્ની ! ” કુમુમે એના ભણતર વખતનું લાડકું નામ અભારતા કહ્યું આપણી પ્રવેશની ઘણીખરી સાહેલીઓ પણ સાજ નોખી ને છે, અને અત્યાર નોકરી મળતી પણ એટલી સરસી થઈ ગઈ છે કે કાંઈ વાત જ ન પૂછીય ! મેટ્રીક પાસ હોય કે લાયસેન્સ માફ રૂપીઆ પગાર-ને મામ જોઈએ

તો—” વગેરે વગેરે તેની કટકટ ચાલુ હતી એવામાં ટ્રેન ચર્ચગેટ આવી પહોંચી. સૌ ઉતરવા તત્પર થઇ ગયાં.

“ ચાલને અમારી એક્સિસમાં, ગાંઠી ? આપણી બધી જૂની સદાધ્યાયી સખીઓનો મેળાપ થશે, અને ત્યાંની બધી મળ્લ જોવાની પણ મળશે ” એમ કહેતાં કુસુમે તેને પોતાની સાથે જોડી.

(૨)

“ હાં, આવી અત્યા ૯-૫૫ ” કોઈક બડબડાટ સંભળાયું.

“ અરે યાર, છતો રહેને ! એ ઝવઝી-ઓના હાથમાં તો આપણાં પેટનો છવારો છે ” બીજો અવાજ આવ્યો.

“ ખરેખર, અસારે તો આ છોકરીઓ સાક્ષાત્ અન્નપૂર્ણાઓ ન બની ગઇ છે હોં.” ત્રીજો એક જણ બોલ્યો. અને આ બધા વાર્તાલાપ એક્સિસનો દાદર ચડતાં સંભળાતો હતો.

એટલામાં કોઈનો પરિચિત અવાજ આવ્યો હોય એમ લાગ્યું. “ અત્યા યાર, હવે ૯-૫૫ આવી નહિ ખરું ? ”

રાગ્નીઓ પાછું ભાગી જોયું તો તેના જોળખીતા સુમંતલાલ નાયક ઉમેસા જણાયા.

“ કેમ, સુમંતલાલ, ક્યા ટ્રેનની રાહ જુઓ છો ? ” રાગ્નીઓ પૂછ્યું.

“ ઓહો, કોણ રાગ્નીઓને ! તમે અર્ધી ક્યાંથી ? ક્યારનાં આવ્યાં છો ? ક્યારે પાછાં ફરવું છે ? ” સુમંતે પ્રશ્નનો સામટો ન બોલ્યો.

“ હાં ! હાં, આરતે. કેટલા સવાલ એક મામટા પૂછી નાખો છો ? બધા તે “તમારા ઘરમાં જીઓ કેટલી, છોકરાં કેટલાં—” એવું તેવું પણ બેયું પૂછતા નથી. ” રાગ્નીઓ હસનાં હસતાં કહ્યું.

એટલામાં તેની પામે ઉમા રહેલા તેના

એક મિત્રે તેનો હાથ દબાવી કહ્યું “ સુમંત ૯-૫૫ હોં કે. ”

સુમંતે ખડાવરી નગરે જોયું. રાગ્નીઓ તે જાણુ નગર કરી રાખી તો શોભના ધીમે ધીમે દાદર ચડતી જણાઇ ! અને ત્યાં ૯-૫૫ કોણ તે તેના બાનમાં આવ્યું.

“ કેમ શોભના, તું પણ અર્ધી ન છું કે ? આ તમને બધીઓને કોણ જાણે શું થેલું લાગ્યું છે કે જે તે સાગલી રેશનિંગ એક્સિસમાં ન નોકરીએ રહી જાય છે !

શોભનાએ તીરછી નગરે જાણુમાં જોઇ કહ્યું “ એ બધી વાત જ્યાં દે ને, પણ તું ક્યારે આવી રાગ્ની ? ”

(૩)

આટલી વાર સુધીમાં સુમંત અને તેનો મિત્ર નવીન ગુમુપુસ વાનો ફરવામાં રોકાયા હતા.

“ યાર સુમંત, હવે તારે નયનદાર તો ૯-૫૫ની મુજાકાત ધણી થઇ ગઇ—તે હવે એકાદ ડગળું આગળ વધેને—ત્રેમપાત્ર તારે મેળવવું ને ગજબ મારે—” નવીને આંખોનાં બવાં ચક્રવર્તી કહ્યું.

“ થાય છે, મારે—ઉતારજો આંખા ન પાડે. ” એવામાં ઉભય સખીઓની નગર આ બે મિત્રો પર પડી ને અચાનક રાગ્નીઓ કહ્યું : “ અરે હાં, પણ ઉભી રહે, હું આમની સાથે તારો પરિચય કરાવવાનું તો બૂધી ન ગઇ. ”

“ આ સુમંતલાલ નાયક, રાવજદાદર નાયક સારંગ દીટાપડ દીવાન સાદેજના ચિરંજીવી એ મારા બાઇ સાથે કોસ્ટમાં દતા ને વચમાં છંદરથીજ ન ખાનગી અવસાય સાચવવા ખાનર અબ્યાન પડતો મુક્યો દતો. ને સુમંતલાલ, આ મારી શોભના—૯-૫૫—”

સુમંતલાલ ખડીઆણે પડી ગયો. “ ને

મનમાં બચડ્યો " માયા હાર—" આ તો સંકેત શબ્દ પૂરો સમજી ગઈ.

" હા—પપ ? " શાભનાએ રાજમી સાથે જોઈ કહ્યું: " તેને એના બેઠવાનો કાંઈ જ અર્થ સમજાયો નહિ. "

" જવા દેને, એ તો ગમે તેમ કાંઈક બચડી જવાયું. " રાજસીએ તેને પટાવવા માંડતાં વાત ઉઠાવી.

પછી તે, શાભના અને કુસુમ સાથે જ એફિસમાં ગયા, અને ખરી મળ તો તેને ત્યાં જ જોવાની મળી.

એક એક છોકરી સામે એક એક ટેબલ અને તેના પર થોડાક કાગળો પડેલા હતા ! પોતાની જગ્યાએ બેસતા પહેલાં દરેક જણ પાસેની ખોલીમાં જઈ ચહેરા સાફસુધ કરતી, ગળામાં પહેરેલી એઈન, હાથમાં પહેરેલી પાતળા સોનાની અંગડીઓ, અને ડાળા હાથનું કાંડાનું ધડીઆળ એ સર્વ દીક દીક છે કે નહિ તેની ખાતરી કરી લેતી; કપાળે જવનને લીધે વાળની લેટા જરાજર હોં એવી છે કે નહિ તેની પણ ખાસ કાળજી રાખતી.

રાજસીને બેસવા ખુરમી મળી. ચહાતો ખટરાગ તો અવાર નવાર ચાલુ જ હતો, આટલી ભાંજગડોમાંથી છૂટાં થયા પછી કામની શરૂઆત થઈ.

(૪)

થોડીવારમાં એક ઉંચી જગ્યાએ જોડેલા ટેબલ આગળ મોટાસાહેબ આવી બેઠા; તેને સાહેબ કહેવાને, પાટલૂત, ટાઇ, જૂટ મોજા વગેરે સાહેબી પોશાક પહેરેલો હતો—તે વિના ખીલું કાંઈ જ કારણ જડે એમ નહતું !

એફિસના સાહેબ આવ્યા જોઈ રાજમી ઉઠીને ઉભી થયા લાગી એટલે કુસુમ તેનો હાથ ખેંચતાં ખોલી, " બેસી રહેને હવે ! કોઈએ પૂછવાનું નથી કે તું કેમ બેઠી છું ? કોઈકવાર ખાસી બેસી રહેવાનો પણ તને અહીં પગાર મળી જાય એવો તો છે ! "

" અહિં, પણ આ મોટા સાહેબ કોણ તે ? કાંઈ ઓળખવામાં ન આવ્યા. " રાજસીએ પૂછ્યું.

" શેના મોટા સાહેબ, ને ત્રી વાત ? એમનું નામ મહેન્દ્રલાલ મુનશી; હમણાં એમની મળ જોવી હોય તો જોજો. એમના ખાસક પગથી જ એમને સાહેબ કહેવાના છે ! એટલામાં જ સમજી જાતો. "

" અરે, તમે— " સાહેબે નીચી નજર ઉઠાવે કહ્યા.

તે સાંભળતાં જ દરેક યુવતીએ ઉંચું જોયું; પણ ' અરે, તમે ' તે કાણ તેનો, કાંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ ! આખરે સાહેબે ઉંચું જોયું અને આંગળીથી ઇશારત કરતાં કહ્યું " અરે, તમે—જરા આમ આવોને. " તે ઇશારત કુસુમ સામે જ થઈ હતી. એથી તે ઉઠીને સાહેબના ટેબલ સામે જઈ ઉભી રહી.

" હાં, પેલાં તમે નામો લખેલાં છે તે ક્યાં છે ? "

સાહેબ, કુસુમના શરીર સામે જોઈ પૂછવા લાગ્યા. તેમની નજર હજી મુઠ્ઠા યુવતીઓના મોં સામે જોવાને-ટેવાયલી ન હતી.

કુસુમે કંઈક બચડતાં એક કાષ્ઠ પેતાના ટેબલ પરથી આણી આપી.

થોડીવારમાં તો હાંચ-ટાઈમ અને ટી-ટાઈમ, ને પછી પાંચની લોકલ પકડવાની ધાકધાક.

રાજસી તો સુમંતલાલની વાતો શ્રી ગઈ હતી; તે સાહેબી સાથે હસતી હસતી દાદર ઉતરતી હતી; પણ સુમંતલાલ હજી લાંબા ત્યાંજ ઉભો હતો. અને શાભનાનાં પુનિત પગલાં ત્યાંથી પસાર થયા પછી જ તેણે ત્યાંથી પોતાનો અડી ઉઠાવ્યો.

સુમંતલાલ શાભનાના પ્રેમનો પિપાસુ હતો. શ્રીમંત પિતાના લાડમાં ઉછરેલા એ

સુવકને કોનેજ છોડ્યા પછી આરાં કામ વિના ખીન્ને ધંધો જ સૂઝતો ન હતો.

(૫)

તે પ્રસંગ પછી રાજસી અવારનવાર રેશનિંગ ઓફિસમાં જવા લાગી; પણ તે સાંજે ચારેક વાગ્યાના અરસામાં જ જતી. ત્યાં ચલા પાણી લઈ પોતાની સખીઓ સાથે પાછી ફરતી.

શોભના વખતો વખત સુમતની વાત કાઢી રાજસીને પેટ પકડીને હસાવતી ! “ બાઈસાહેબ, હવે કાંઈક વધારે હિંમતવાન બનવા લાગ્યા છે; ગમે તે બહાને એકાદ વાઙ્ગ્ય મારી સાથે ખોલી નાખે છે. ”

એક દિવસની વાત. તે દિવસે શોભના એના કામના આંકડા મેળવવા રોકાતાં સૌ સખી મંડળની પાછળ રહી ગઈ હતી; અને લોકક્ષ્ત ઉપડવાનો ટાઈમ થતાં માંડમાંડ પહોંચી. એક ડગ્લામાં સુમંત ખારણા આગળ જ ઉભો હતો તેણે એને બેઠા અને સુંદર તક મળતાં હાથ લંબાવ્યો.

ટૂંક ઉપડી જવાની ધાસ્તીમાં શોભના એ તરફ દોડી અને અંદર ચડી જતાં સુમંતે હાથ પકડી લીધો.

વચક્ષા રેશને તેણે આગ્રહપૂર્વક બે ખાસ ચલા મંગાવી; અને એ ટૂંકા સમયના શોભનાના સહવાસથી પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યો.

“ હાં, તમે રાજ લોકલમાં આવો છો ? કાંઈ કામે જતા હશો ? ”

“ નહિ, નહિ, કામ તો શું ? fatherની ઓફિસમાં મારી નિમણૂક કરેલી છે, ત્યાં એકાદવાર આંટો મારી આવી ટાઈમ-ખૂકમાં હાનરી પૂરાઈ એટલે ખલાસ, ખંદા નવરા—” સુમંતે ગોહકથેક સીગારેટનો ગઝ ટચ્છી આંગળી વડે ખંખેરતાં કહ્યું.

“ ત્યારે તમને કાંઈ વાંચવાનો શોખ નથી ? ” શોભના હતી.

પણ તે હાસ્યના વિરોધમાં કટાણું મોં કરી મુમંત ખોલ્યો “ છટ્ટ, કોપેન્હામ હતો ત્યાં મુખીમાં વાંચી વાંચીને બેચુડા ખાલી થઈ જવા આવ્યું હતું એટલે ચોપડી વસ્તુ બેતાં જ મને હવે કમકમાં આવે છે. ”

શોભના ખૂબ જ હસી. “ હા, એ તો ખરાબ—અને તેનો લાભ ખાસો તમને એટલો મળશે કે તમારી વાંખો વધારે ખરાબ નહિ થાય. ”

એટલામાં સેન્ટ્રલ રેશન આવ્યું અને ચાહ પીઓના સમુદાયમાં શોભના અદસ્ત થઈ ગઈ.

(૬)

કેટલાક દિવસ બાદ રાજસી સવારના જ રેશનિંગ ઓફિસમાં ગઈ તો મુમંત તેની હરેલી જમ્બાએ મોંમાં સિગારેટ રાખી ઉભો હતો ! તેનો ચહેરો કંઈક ચીમળાયેલો લાગ્યો.

“ કેમ સુમંતબાઈ, શા સમાચાર છે ? કાંઈ બહુ વિચારમસ્ત-નિરાશામાં ઉભા છો ? રાજસીએ પૂછ્યું. ”

“ ના, ના કાંઈ નહિ, અમમ્યું જ, રાજસીએન, હમણાં જ નરા મને બેચેન જ લાગે છે. ” સુમંતે સીગારેટ ફેંકી દેતા કહ્યું.

“ કેમ વારુ ? ” રાજસીએ જિજ્ઞાસાથી પૂછ્યું.

સુમંતને રાજસીના લાઈ શિશિર સાથે ગાઢ દોસ્તી હતી; તેઓ કોલેજમાં હતા ત્યારે સુમંત વારંવાર ત્યાં જતો અને રાજસીના હુદિયાતુર્ય પર તે આકર્ષીત બની જતાં પોતાને એની બેન હોય તો કેવો બાગ્યશાળી કહેવાય—એવા વિચાર તેને આવતાં, અને ખરેખર તે પોતાની નાની બહેનની જેમ તેની સાથે ખૂબ જ રસથી અને છૂટથી વાતચીત કરતો. કોપેન્હાગન છૂટી ગયા પછી તેનું ચાનસ રાજસીએ બેતાં તેને ખારે અભયથી લાગતી હતી ! તે તેને બદલાઈ ગયેલો જ

લાગતો હતો પણ સુમતનો હતો પૂર્વવતઃ
તેની સાથે પોતાની બેનની માફક વાડ બગી
વાવો કરતો

તેણે ગજનીના “ કેમ વારુ ? ” પ્રશ્નનો
જવાબ આપતા કહ્યું, “ તમે તો બહુ પગલો
છો, બાહસાળ ! તમને કાણુ ખગર છે,
મારી દુ-પપ ના હમણાના માર્ગ દર્શન
થતા નથી.

તેને રાજસી પામેથી કાઠક પતો મેળ-
વવાની આશા લાગી

“ હા-ખરેખર, મારી ગોબતાને ? પણ
સુમતભાઈ, તમને મારે બહુ નિગમ કર્યા
પડશે ! ”

“ રાજસી અવૂરુ જોતી ”

“ એટલે ? મને કાંઈ સમજણ ન
પડી ” સુમતની ઉત્કૃષ્ટતા વધી

“ સુમતભાઈ, એ દુ-પપ ની લોખ-
તો કાચમ મારે બધજ પડી ગઈ છે-તેને ઉધ્ધરીએ
શરુ થઈ છે-ને પડી તો પ્રસૂતીકાળ—

“ હે-શુ ? ગોબતા વિનાહિત છે ? ”

“ જરૂર-કરતા રાજસી દાઢરે ચડી ગઈ,
પણ બાલે તેના મોમાથી અરુદ ઉચ્ચા
નીકળતા હોય એવો પાલળથી સુમતને
બાસ થયેન

“ સુમતભાઈ, હવે તો બીજી કાંઈ
દુ-પપ ની તજની-મા ગઢેને-પણ બેને,
કુમારિન હોય તેને પત્ની કરજો-નહિ તો
ગોબતા જેવો ટેખતો ન થાય !—”

અને સુમતની દષ્ટિપથ પર ખરેખર
કાચમનો ટેખતો પડી ગયો

વાંચો અને સમૃદ્ધ બનો

હંતરો પ્રકાશનોમાથી ચુટી કાઢેવા બે સર્વોત્તમ પ્રકાશનો

આંતર ધ્વનિ

સફળતાના રાજમાર્ગ

(કોમલ રૂપિયા ત્રણ રૂપિયા)

- * કોઈ પણ સ્ત્રી આ પુસ્તકોના વાચનથી જીવનને ઉન્નત અને શ્રદ્ધાસંસારને સુખી બનાવી શકે તેવી શક્તિ સપાદન કરે છે.
- * કોઈ પણ પુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી સુખ સમૃદ્ધિ અને સન્માન પ્રાપ્ત કરી જીવનને હોય તેથી વધુ યશસ્વી બનાવી શકે છે.
- * કોઈ પણ યુવાન સ્ત્રીપુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી પોતાની અનેક ગુણ શક્તિઓને જાગૃત કરી પ્રેમ, પૈસા અને પ્રતિષ્ઠા જમાવી શકે છે.

જીવનને સમૃદ્ધ બનાવવા અને
જમત જીતવાનો બહુ જાણી લેવા
જેથી તમે વાચો ઘરત મંગાવો

મળવાનું એકજ સ્થળ—

ગુર્જર સાહિત્ય બંડાર : લાડી (કાકિયાવાડ)

(૧) 'સ્વં કસ્તુરખાની યાદગીરીમાં આધારગૃહો ઉભાં કરો

આજે હિંદના રાષ્ટ્રિય જીવનમાં સૌથી અગત્યની વસ્તુ કરવાની હોય તો તે સ્ત્રીઓના સ્થાનની વિચારણા કરવાની છે, અને એમ કરતાં જાણીએ કે પ્રજાના સમગ્ર જીવનને એમાં સમાવેશ થયો છે. પરદેશી શાસન અને પશ્ચિમના સંસર્ગથી આવેલી અધોગતિ સાથે સ્ત્રીઓને રક્ષણ આપનારાં સામાજિક સહી-સક્ષામતી અને સામાજિક ખાત્રીના ધણીયે તત્વો નષ્ટ થયાં છે. ટેવો, માનવતાની સારી પ્રથાઓ અને માનવતાને ઓળખનારાં તત્વો, દયા, સહનશીલતા નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વગેરે નષ્ટ થયાં છે. આને કારણે સ્ત્રીઓને નિરાધાર દશામાં તેમને તેમનું રક્ષણ કરવાને હોડી મુકવામાં આવી છે. બેશક, સામાન્ય સંજોગોમાં તેમની શક્તિ ધણી ઉઠી છે-ગમે તેવી પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવાને સમર્થ છે, પણ અસાધારણ સંજોગોમાં સ્ત્રી ગમે તેમ તોયે નિર્બળ છે. એ સંજોગોમાં એને કાયદો અને સમાજ એ બંનેનાં રક્ષણની આવશ્યકતા છે. ભૂમર્મની ખાણોમાં સ્ત્રીઓને કામ કરાવવાની મનાઈ કરતાં કાયદો જેવા કેટલાક કાયદાઓ કરવામાં આવ્યા છે, પણ આજે તો લડાઈના ઓહા નીચે સુધરેલી સરકારે પણ એ કાયદાને બાજુએ મુક્યો છે ! જે દેશની રાષ્ટ્રસંધમાં ગણના થતી હોય અને તે દેશની સ્ત્રીની આ નિરાધાર દશા હોય, કાયદાની બહાર જે સ્ત્રીને નહિવત જેવું જ રક્ષણ અપાતું હોય તે દશા તે દેશ માટે શરમજનક છે !

આ કારણસર જ “ આધારગૃહો ” ની સ્થાપના થવી જોઈએ કે ન્યાં કોષપણ સ્ત્રીને કોષપણ પ્રકારની તપાસ કર્યા વિના દાખલ કરવામાં આવે. જેમાં તેને ખોરાક મળે, આશરો મળે અને ત્રાસમાંથી બચવાનું રક્ષણ મળે ! એવાં આધારગૃહો સ્થાપવાં જોઈએ કે જે નિરાધાર સ્ત્રીઓને આધાર આપે ! આવાં આધારગૃહો માત્ર શહેરી વિસ્તારોમાં જ નહીં પણ ગ્રામવિસ્તારોમાં પણ થવાં જોઈએ. જે જે વિસ્તારોમાં આવાં “ આધારગૃહો ” હોય તેના શક્ય તેટલાં સાધનો મારફત જાહેરાત કરવી, જેથી સમગ્ર સ્ત્રી જાતિમાં એક પ્રકારની લાગણી પેદા થાય કે જે તેમના તેમને ધરમાં રહેવાનું ભારે થઈ પડે એવી સ્થિતિ ઉભી થાય તો ગમે તે પણ તેને આવકાર આપવાને “ આધારગૃહ ” તેના વિસ્તારમાં છે. આ દુનિયામાં તેના ધર સિવાય બીજો એક ખુલ્લો છે કે ન્યાં તેને સ્થાન મળશે, આવકાર મળશે એ પ્રકારની લાગણી તેના અંતરમાં થાય. નિરાધાર સ્ત્રીને વેસ્થાવાડાની વાટે જવું પડે કે આત્મહત્યાનો આખરી માર્ગ લેવો પડે તેને બદલે આવું બાળખી માનવતામયું અને સ્વમાની જીવન જીવવાનું સાધન તેને આપવામાં આવે એ પ્રકારનું આ આધારગૃહ થાય ! આપણી આંખ આગળ આવાં કરણ પ્રસંગો રોજ-ખરોજ બનતા રહે છે અને આપણે નિર્દય રીતે, શરમજનક રીતે જોવા છતાં એની

અવગણના કરીએ છીએ એ હિંદની સામાજિક જનશ્રુતિ માટે તો ઘણું હીન દેખાય છે.

આવાં આશ્ચર્યસ્થાનેા કરીને આશ્ચરેા આપતાં અટકાવવાના વ્યવસ્થિત પ્રયત્નો આધુનિક હિંદી જીવનની અપુર્ણતાઓ પર પ્રકાશ ફેંકે છે. આ પ્રકારનાં 'આધારગૃહો' કોમી ધોરણ પર ન હોવાં જોઈએ. સૌ સ્ત્રીઓ માટે આ પ્રકારનાં આધારગૃહોનાં કમાડ ખુલ્લાં રહેવાં જોઈએ, સૌને ત્યાં આવકાર અને માયાળુ વર્તન મળવું જોઈએ. માનવજાતિ તરફની તેની ધૂણા ત્યાં નષ્ટ થવી જોઈએ. અને વધુ એકવાર ભય અને પશ્ચાત્તરહિત જીવન તેને પાછું મળવું જોઈએ. પતીત જીવનના પંથે જતી અટકાવી તેને આધાર-ગૃહના આંગણે એકથી આવકાર મળવો જોઈએ.

આવા આધારગૃહોની વ્યવસ્થા પણ સ્ત્રીઓના કાયમાં જ રહેવા દેવી જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ આજે આ કરુણ દશાનો ભોગ નથી બતી. જે સ્ત્રીઓની દશા આજે વધારે સારી છે એવી સ્ત્રીઓને આ ગૃહોનું વ્યવસ્થા તંત્ર સોંપવું જોઈએ. બેશક-દશા પળે પળે પડે છે-કોણે જાણી આવતી કાલ કે જ્યારે આત્મની એજ નમીબદાર સ્ત્રીઓ જીવનના દુઃખદર્દમાંથી સ્વમાન સાથે ઉગરવાને આધારગૃહના આંગણે આશરો ન શોધે ? જે સ્ત્રીઓ આજે વધુ સારી દશામાં છે, વધુ સારી રીતે સલામત છે તેમનામાં આ પ્રકારનાં ગૃહોમાં પોતાનો કાળો આપવાની ભાવના, જગાડવી જોઈએ. આવી સંસ્થાના વહીવટમાં તેણે મદદ કરવી જોઈએ એ પ્રકારની લાગણી તેનામાં ઉત્પન્ન કરવી જોઈએ. પરદુઃખભંજન માણસોએ સલાહની દૃષ્ટિએ તેમજ નાણાંકીય દૃષ્ટિએ આવી સંસ્થાની વ્યવસ્થાપક સમિતિને મદદ કરવી જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ આજે સારી દશામાં છે તેમનામાં તેમની કમનસીબ બહેનો પ્રત્યેની સહાનુભૂતિ કેળવાય, સંભાળ, સ્નેહ

અને પરમાર્થની દૃષ્ટિએ તેઓ આવી સંસ્થાનું સંચાલન કરે એ પ્રકારની ભાવના એ સ્ત્રીઓમાં જન્યત થાય એ જ મુખ્ય ધ્યેય છે.

આર્થિક દૃષ્ટિએ આવી સંસ્થાનું સંચાલન બહુ મૂશ્કેલ નથી એમ સહેજે કહી શકાય. આજના અસામાન્ય સંયોગોને બાદ કરીએ તો "આધારગૃહ"માંની પ્રત્યેક સ્ત્રીનો સરેરાશ માસિક ખર્ચ દસ રૂપિયાથી વધારે નહીં થાય. આમાં ખોરાક, કપડાં અને આશ્રય-સ્થાન એમ ત્રણ જ ખર્ચનો સમાવેશ થઈ જાય. એમ છતાં મુખ્ય સિદ્ધાંત એ હોવો જોઈએ કે એમાંની સ્ત્રીઓએ તેમનું બધું કામ તેમની જાતે જ કરવું જોઈએ અને એ ઉપરાંત પોતાપોતાના શારીરિક શક્તિ મર્યાદા પ્રમાણે બીજા ઉપયોગી કામમાં તેમણે તેમનો સમય પસાર કરવો જોઈએ: દાખલા તરીકે, તેઓ મસાલા, અથાણા, તેમ જ બીજા વેચી શકાય એવી ખાદ્યસામગ્રી તૈયાર કરી શકે. તેઓ ભરત, શીવણ તેમ જ એવાં બીજા કામો પણ કરી શકે. એટલું જ નહીં પણ તેઓ સ્વચ્છ અને સારી રીતે તૈયાર કરેલા ખોરાક સહેજ મોંઘા ભાવે બહારના બ્રાહ્મણને પહોંચાડી શકે. લોકો પણ આ મોંઘા ભાવ આપી એક સારા કાર્યમાં સહાય કરી રહ્યા છે એમ સમજી જન્યર કરતાં પણ મોંઘા ભાવ આપવામાં આનાકાની નહીં કરે. હુંકમાં જે સ્ત્રીને આ ગૃહ નમાવે છે તે જ ગૃહના ખર્ચમાં એ પોતાની મહેનતથી પોતાનો કાળો આપી શકશે અને એની જ સાથે એ સ્ત્રીને પણ લાગણી કે એ દયા પર નથી જીવતી પણ પોતા મહેનત કરીને જ સંસ્થાના કાર્યમાં પોતાનો કાળો આપે છે અને જીવે છે. તે એકસ પોતાની મહેનત પર જ જીવે છે અને તે કોઈને બારણ નથી એમ તેને લાગશે. આશ્રિતામાં આ પ્રકારની જ ભાવના હોવી જોઈએ, થવી જોઈએ અને તેઓ એ ભાવનાના

બળે. માનસિક આરોગ્ય તેમ જ આનંદ મેળવે એ સૌથી અગત્યની વસ્તુ છે. ઘણા માણસો આવી સંસ્થાઓને ખોરાક, કપડાં કે બીજી જરૂરિયાતો ખુશીથી આપશે, એટલું નહીં પણ તેઓ આ સંસ્થાને પગભર કરવાને સાધનો, હાથે સીવવાના સંચાઓ વગેરે પણ આપશે જ.

હિંદમાં સ્ત્રીઓની જરૂરિયાતો ઘણી છે. જેઓ કેળવણીથી છે તેમજ કુટુંબોમાં સુખી છે તેમને માટે પણ ઘણી વસ્તુઓ કરવાની છે. પણ પ્રથમ તબક્કે તો જેઓ કંઈ સ્થિતિમાં મુકાયેલી છે તેમને જ આ લાભ આપવો જોઈએ. જે સ્ત્રીઓ ગમે તે કારણે જીવનની યાતનાઓ વેડી રહી છે. તેમને જ આ સંસ્થા દ્વારા પ્રથમ તબક્કે રાહત આપવાની જરૂર છે. એવી સ્ત્રીઓ પણ હશે કે જેમને નથી માળાપનો ટેકો, નથી પોતાના પતિનો ટેકો ! એવી સ્ત્રીઓ જોઈએ તેટલી નજરે પડશે. એ સિવાય એવા પણ લાખલાઓ જેવા મળશે કે જેમાં મદદ કરનારા સ્વજનો છે, પણ તેઓ મદદ કરતા નથી અને જે મદદ કરે છે, તો તે એવી શરમજનક શરતે મદદ કરે છે કે કોઈ પણ સ્વમાની સ્ત્રી તે મદદ સ્વીકારી શકે નહીં. જે સંભાળપૂર્વક સમાજની બીતરમાં ડેકિયું કરશે તેને આ જીવનની સામુદાયિક કંઈ યાતનાઓ દેખાશે, પણ હિંદમાં સામાજિક ભાન નહિવત છે. તેઓ કશું કરવા માંગતા નથી. કેટલીક વાર શું કરવું તે પણ તેઓ નથી જાણતા. તેમની પાસે કરવાનાં સાધનો પણ નથી હોતાં. અને એટલા જ માટે પ્રત્યેક જીલ્લામાં ત્યાં આવી સેંકડો સ્ત્રીઓ મુરકેલીઓમાં મૂકાયેલી છે તેમને આ પ્રકારની યોજના અમલમાં મુકીને મદદ કરવી જોઈએ. હિંદમાં સામાજિક ઉદ્ધારિત માટે જે પ્રયત્નો થવાના છે, તેમાં સ્ત્રીઓને લાગેવળે છે ત્યાં સુધી તો બીજા કોઈ પણ

પ્રયત્ન કરતાં આ પ્રયત્ન પ્રથમ તકે થવો જ જોઈએ.

અને એટલાજ માટે જો “ કરતુરયા સ્મારકનિધિ ”ના ત્રસ્ટીઓ પ્રથમ શહેરના વિસ્તારોમાં અને પછી ગ્રામવિસ્તારોમાં ઉપર જણાવેલી યોજનાનુસારનાં આધારગૃહો ખોલવાનું નક્કી કરે તો તદ્દન થોડા લેખાશે. આવાં આધારગૃહો દ્વારા ચરખા કે હાથ કરીગીરી પણ સ્ત્રીઓને શીખવી ગણશે. થોડીક સ્ત્રીઓ આવાં આધારગૃહોનો આશરો લેશે અને હળવે સ્ત્રીઓને હિંમત આપશે. તેમના જીવનને યાતનાઓથી ભરી દેનાર જીવનમારોને તેઓ હિંમતપૂર્વક કહેશે, કે જો તેને જીવવાનું કપડું કરશે તો ઘર છોડીને આધારગૃહોમાં આવી જશે ! એ નૈતિક હિંમત હળવે સ્ત્રીઓના અન્તરમાં જાગશે. તેની યાતનાઓને ઓછી કરવાને તે જીવનમારોને ફરજ પાડશે—અને એ ફરજ પાડવાની હિંમત આ આધારગૃહ આપશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો જેઓ દિલને સજગાવતાં ઘરો છોડી સ્વમાની જીવન જીવવાને આધારગૃહની છાયામાં આવશે તેમને નવજીવનનો લાભ મળશે અને બીજી રીતે લાખજો સ્ત્રીઓને યાતનાઓ ઓછી કરવાની ધમકા પેરવાનો લાભ આપશે. જે આદર્શ અને જે ભાવનાથી મહાપુરુષો જીવ્યાં છે તેવાં જ આદર્શો અને તેવી જ ભાવનાનાં તેમનાં સ્મારકો થવાં જોઈએ.

આ મહાન સ્ત્રીની યાદગીરીમાં હિંદમાં, કોઈપણ સ્ત્રીને આશરો મળે, એકબીજાં આપકાર મળે, કોઈ પણ પ્રકારની પુછપરછ વિના તેની યાતનામાંથી મુક્ત કરવું તેને શિક્ષણ મળે એ પ્રકારનાં, આશ્રયસ્થાનો ઠેકઠેકાણે ઉભાં કરવાં જોઈએ. આ મહાન સ્ત્રીતા દિલની ઉદારતાને, માનવતાને, પ્રેમજ્વાલાને, સૌજન્યને, દેશાભિમાનને આથી વધારે યોગ્ય અંગદિ કઈ હોઈ શકે !

આવાં આશ્રીતા ત્યાં રહેવાનું પસંદ કરે અથવા બહાર જઈને તેઓ પોતાનું સામાજિક જીવન જીવવાનું પસંદ કરી શકે. જ્યારે તેઓ શાંતિ મેળવીને આધારગૃહના આગણાં છોડશે—યાતનાની આગ જુઝાવનારી આધારગૃહની શીતલ છાયા છોડશે ત્યારે તેઓ બહાર જઈને એની વાતો કરશે, પ્રશંસા કરશે, આરામગૃહે કરેલા કૃપાણુનો મહિમા ગાશે. અન્યને મદદ કરવી એ તેમના અંતરનો ભાવના રહેશે અને એજ તેમને જીવનપરદેશ બનશે. તેમની મારફત અન્યને પણ એની ગ્રેરણા મળશે. જે ભાવના અને આદર્શ આ ગૃહોનો છે તે જ ભાવના અને આદર્શ તેમના જીવનમાં રહેશે.

કદાચ કેટલાક માણસોને લાગશે કે આ કામ ધણું મુશ્કેલ છે. ખીળ કેટલાક એમ પણ કહેશે કે આજે આવાં ખીળ કેટલાંક સ્થાનો છે. ખીળ એવા પણ કેટલાક હશે કે જે ઉપર કરેલા સુચનોમાં ખામીઓ જોશે. તાંતરો, વિઙ્ગ અને મિથ્યા ચર્ચાઓ, હિંદની કમનસીબી છે. પુન્ય કસ્તુરયા ન સ્મારકને લગતા સારા કાર્યમાં વાધા. વતારાઓ મૌન રાખેન્મિથ્યા ચર્ચાઓ

ન કરે અને હિંદની સ્ત્રીઓના હિતમાં આ મોદામાં મોટું જરૂરી અને અત્યંત અગત્યનું કામ વહેલામાં વહેલી તકે થવા દે એવી આશા છે.

જ્યારે આ સેવા માટે અપીલ કરવામાં આવશે ત્યારે મદદ કરવામાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઘણી મોટી દેખાશે. જે જોઈએ છે તે તો આ સ્મારક નિધિના દ્રશ્યોની આ કાર્યમાં સત્તાવાર સંમતિની હું આશા રાખું છું કે એ સંમતિ અપાશે જ.

જે આ પ્રકારની સ્ત્રીઓની કમનસીબી ચાલુ જ રહેવાની હોય અને એને સુધારવા કંઈ પ્રયત્ન થતો ન હોય તો “રાષ્ટ્ર” શબ્દોમાં કરો અર્થ જ નથી. જે બહેનો વધારે સારી રીતે જીવી રહી છે તેમને હું હું અપીલ કરું છું કે તેઓ આ યુગના સૌથી મહાન માનવી અને મહાન હિંદના જીવનસાથીના કાયમની પાલખીમાં ખીળ ડાખવું કાર્યમાં ખરચવા કરતાં એ સ્મારક નિધિના આ કાર્યમાં ઉપયોગ કરવા આમંત્ર કરે !
(પ્રવાસીમાંથી) —શ્રી. મણુ સુએદાર

[૨]

જગતને એકચીપદે વિરાજનારી પહેડી નારી : એકમ એલેકઝાન્ડ્રા કોલેન્ટાઇન

રશિયાના રાજકારણમાં ક્રાન્તિ આણનાર પ્રથમ હરોળના રાજપુરોમાં આ મહિલાનું નામ પ્રતિભાશાળી કાર્યકર્તા તરીકે એના જીવાનીના કાળથી ચમકતું હતું. કવિ એસી-નીન અને માયકોવસ્કીની માફક રશિયામાં પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિત્વ અને ઝનોપ્પી વિચાર-સરણી ધરાવવા માટે એ જાણીતી હતી. એણે એક નવલકથા પણ એ દિવસોમાં લખી હતી અને એનું નામ હતું: “મુક્ત સહચાર” લેનીને એની આ નવલકથાની આકરા શબ્દો-

માં ખજરેલઈ નાખી હતી. લેનીને કોલેન્ટાઇનના આ પુસ્તકની મુક્ત સહચારની દીકા કરતાં જાણીતું હતું કે જ્યારે માણસ તરસે ત્યારે ત્યારે એ કાંઈ જે તે ગટરના પાણી પીતો નથી. કે અનેકના હોઠથી અમડાવવા પામ્યાને એ અડકતો નથી.

૧૯૨૦ માં એલેકઝાન્ડ્રા કોલેન્ટાઇનની મોરોમાં અચાનક જરૂર પડી, પણ એ તો દક્ષિણ રશિયામાં એના મિત્રો સાથે પર્યટન અર્થે ઉપડી મઘ હતી, એની ગેરહાજરી

દરમીયાન કરજ પરથી ગેરકાનૂન રહેવા માટે એના પર કેસ ચાલ્યો અને એને મોતની સજા કરવાનું સુચન પણ થયું. પરંતુ મેનીને આ સજા સામે જાંધો લીધો અને કોલેન્ટાઇનને એક વર્ષ સુધી કોઇ પણ પુરુષથી દુર રહેવાની સજા કરવાનું સુચન કર્યું.

પણ ગુલામી મીઝબર્ગની એવેકાન્ડરા કોલેન્ટાઇન હિમ્મત સ્વભાવની હોવા છતાં સાહસિક અને વ્યવહારુ માનસ ધરાવતી હતી. મોવિયેટ સરકારમાં સામાજિક ઉત્કર્ષના ખાતાનો સૌ પહેલો માનવર્યો હોદ્દો ધરાવનાર એ હતી. એના જ પ્રયત્નોથી મીસો અને કારખાનાઓમાં આગની ધોડીયાં ખાતાની પદ્ધતિ અમલમાં આવી છે. જેમાં કારખાનાઓમાં કામ કરતી સ્ત્રી કામદારોનાં બાળકોની સંભાળ લેવા માટે ખાસ યોજના થઈ. ૧૯૧૭ નો ક્રાન્તી પછી એદ્વાનમેદાન બનેલા રશિયાના અદ્યતન, આર્થિક જીવન અને સામાજિક જીવનને વ્યવસ્થિત વિધાનની યોજના અમલમાં આણી. સંયુક્ત ભોજનાશયો, આરામમહે અને અનાયાસ્યોને એણે ચાલતાં કર્યો. સામાજિક જીવનમાં બહુજ આશીર્વાદનક એવું કામ-લેસા સ્ત્રીઓને એમને દેહવિક્ષણો ધધો છોડાવીને કપો લગાવાનું હવું.

૧૯૨૩માં એની રાજકીય કારકીર્દીના આરંભ થયો હતો.

એ વર્ષમાં કોલેન્ટાઇન સોવીએટ સરકારની વેપાર પ્રતિનિધિ અને રાજકીય પ્રતિનિધિ તરીકે નોર્વે ગઇ હતી. અને એ કામમાં એને સફળતા સંપાદી હતી. આ ક્ષેત્રમાં એણે જે નવસંત સફળતા પ્રાપ્ત કરી એ બાએજ કોઇ સ્ત્રીએ મેળવી હશે. નોર્વેમાં એને સખ્ત કામમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું. પણ અનેક સુકેલીઓ છતાં એને નોર્વેમાં સફળતા મળી. ૧૯૨૭માં રશિયાના એકઝી તરીકે એ

એક્સીકા ગઇ હતી અને ત્યાં થોડા મહિના રહી હતી.

પણ એની રાજકીય કારકીર્દીને વધુ નવસંત બનાવે એવા પ્રસંગ-એવી તક તો એ ન્યારે ૧૯૩૦ માં રશિયાના એકઝી તરીકે સ્વીડનમાં નીમાઇ ત્યારે એને મળી ગઇ. ત્યાર પછી એ સ્વીડનમાં જ રહી છે.

એની રાજકીય કારકીર્દીના આરંભ સમયે ડેટલાક એના ટીકાકારોએ એના કામ અને પદ્ધતિ માટે સખ્ત ટીકાઓની ઝડીઓ વરસાવી હતી અને એની નિષ્ફળતાની આગાહી કરી હતી, પણ એનામાં એવી પ્રતિભા અને વ્યક્તિત્વ છે જે એ ન્યાં નય છે ત્યાં એને સફળતા અપાવે છે.

ઝારના એક ઉચ્ચ અધીકારી જનરલ ડીમોન્ડોવીશની એ પુત્રી યાચ એ કારણે એના ઘણા સાથીઓએ વીસ વર્ષ પહેલાં આગાહી કરી હતી કે આગેવાન સામ્યવાદી તરીકે એ સફળ પુરવાર નહિ થાય. એ બહુ વેગથી હાલતમાં રહે છે એ જોઇને એના પીગાધીઓએ કોલેન્ટાઇનનો વર્તવ અને રહેણી-કરણી માફકસવાદી ન હોવાનું જણાવી સારો ઉદાપોહ કર્યો હતો. આ બધી ટીકાઓને અને વિરોધીઓની ચચોને એણે પોતાના પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિત્વ અને એથી ય વધુ કાર્ય પ્રતિભાથી મુગી બનાવી દીધી.

સામ્યવાદી તરીકે મોલીએટના ડેટલાક બહુ જ પ્રગતિશીલ કાયદાકાનુનો માટે એ જવાબદાર હતી. પશ્ચિમના દેશોના એના ગાન અને અનુભવે, અગ્રેજ, ફ્રેન્ચ, જર્મન, સ્વીડીશ વગેરે ભાષાઓ પઠના એના પ્રભુત્વને કારણે એક રાજકીય વ્યક્તિ તરીકે એને ખુબ સફળતા મળી. આ દેશોમાં એ વખતે બોલ્શેવીકો વિરુદ્ધ ખુબ અવળો પ્રચાર થોડો

હતો. કેલેન્ડાઇને પોતાના કાર્યથી આ વીરો-
ધને તો પીગળાવ્યો. પણ ઉશ્કડું પશ્ચિમના
દેશોમાં રશિયા માટે માન જન્માવ્યું.

સોવિયેટ સરકારે એની આ મેવાઓની
કદર એને “ ઓર્ડર ઓફ ધી રેડ બેનર ”
અને “ ઓર્ડર ઓફ લેનીન ” ના ચન્દ્રકો
આપીને કરી છે.

આટલા વર્ષોની સતત મહેનત બાદ એની
તખીયત બાંગી પડી છે. સામાન્ય રીતે એ

રોડકોમમાં સ્વીડન ખાતે ન્દે છે. પણ
હમણાં ભારે માંદગીને કારણે એ મોન્ટ્રસ
બ્રેબેડન ખાતે ગઈ છે.

સ્ત્રી રાજકાવ્યમાં સફળ થઈ શકે ? એનો
જવાબ કેલેન્ડાઇન શીન્ડના રાજપુત્રો સાથે
જે મંત્રણાઓ કરી ચૂકી છે એમાંથી મળે છે.
એની સમગ્ર રાજકીય અને સામાજિક મેવાની
કારકિર્દિમાંથી આનો જવાબ મળી ગયે છે.

[‘નવી સારાની’]

શરીરના ઘણા રોગ દાંતના સડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે !

ટેલે જો તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય,
મગજ રાગ્ય ગાખવું હોય,
દીર્ઘાયુષ્ય મેળવવું હોય,
તો

બનાવનાર:-

સેવાશ્રમ, બદ્દય

દાંત પરની હાડી,
દાંતનો દુખાવો,
દાંતના નખાણ દાંત,
પે દાંતના અવાળા,
દાંતમાંથી નીકળતું સોડી અને
દાંતના બોળ સર્વ રોગો પર
ગમખાળ ઉપાય સાબીત થઈ ચુકેલ

‘થાયમોસીન’

આજેના વાપરવાતું શરૂ કરો.
દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્ટ્સ:- ટી. એમ. હાકાર એન્ડ કું. ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ,
કોલમ્બો ૧

—અમદાવાદના રેગનીંગ મથકના વડા અધી-
કારીએ કાપડના બાવો નક્કી કર્યા હોવા છતાં
સાડીઓ પર વધુ ભાવનો સીકો મારી વેચાતી
જ્યુપિટર મિલની સાડીઓ કચ્છે કરી છે.

—સુબાઇમાં ગોપાટીથી ગરૂ થઈ રાઉન્ડ ટેમ્પલ
‘સુધીના મેન્ડરેટ’ ગેડ હવેથી “શ્રીમતિ
કસ્તુરબા ગેડ” તરીકે ઓળખાશે.

—બાવનગમ્ના બોદાણુ ગામે બે આખલાઓની
સાદુમારી અંગે ચાર પતિવારીઓનાં મરણ
નિપજ્યાં છે.

—સિંધ ધારાસભાના ડેપુટી સ્પીકર કુમારી
જેડી સીપાહીમજાનીને કરાચી જેલમાંથી બીન-
શરતી મુક્તી મળી છે.

—મુખ્ય મુનિત્રસિદ્ધીની મેટ્રિક્યુલેશન પરિક્ષામાં
સર્વથી ત્રિશેષ માર્ક્સ પ્રાપ્ત કરનાર અને
કોલેજમાં આગળ અભ્યાસ ચલાવવાની કબુલત
આપનાર સ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન વિદ્યાર્થીનીને
શ્રીમતિ લીલાવંતી બોળાભાઈ મોહનલાલ
ઝવેરી વિદ્યાર્થીની જૈન સેક્રેટરીશીપ આપવામાં
આવશે. અરજપત્રકો તા. પત્ની જુલાઇ ૧૯૪૪
સુધીમાં શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય, ગોવા-
ળીયા ટેક ગેડ, મુંબાઇ ૬ એ સરનામે
મોકલી આપવાં.

—લંડનના આર્ટ સર્કલમાં સૌથી માનીતિ
લેખાતી હોઝી મીસ હાયા બટાયાઈ (ઉમર
વર્ષ ૧૨) નીએ ઉત્તર લંડનમાં થયેલી સંગી-
તની દરીકાઇમાં પહેલું ઇનામ તથા ચાંદીનો
ચંદ્રક મેળવ્યો છે.

—ગયા માસમાં સોવિયેટ મિત્રમંડળનું પ્રથમ

અધિવેશન શ્રી. વિન્યાસકમી
પડિતના પ્રમુખપદે મુંબાઇમાં મળ્યું હતું.

—રાજકોટની જનાના હોરપીટલના લેડી ડૉક્ટર
તેમજ મહિલા મંડળના માનદમંત્રી શ્રી.
વસંતભેનને વિદાયમાન આપવા મહિલા મંડળે
એક સભા ભરી હતી.

—નવસારીમાં સૌ. મહારાણી શાંતાદેવી મહિલા
પુસ્તકાલયનું તથા મંદાન તૈયાર કરવા શ્રી.
બાઇમાઇ દાબુએ ઉદાર સખાવત કરી છે.

—આ વર્ષે મેટ્રીકમાં પાસ થનાર બહેનોમાંથી
આજુબંદા શ્રી. ઇન્દોરા નાનુભાઇ દેસાઇને
દેસાઇ મળ્યું અને શ્રી, શાંતા નારાયણ
ભાગવતને સોલરશીપ મળી છે.

—શ્રી. કળાવતી નટવરલાલ નામની એક બહેને
અમદાવાદ સેન્ટરમાં મુંબાઇ મુનીવરશીપ
મેટ્રીકની પરીક્ષામાં વધુ માર્ક મેળવનાર
પાંચમાંના એક છે.

—સૂરતના પ્રમુતિયદમાંથી બહેન અરવિંદા
મગનલાલના ઝેગીઆર દિવસનો છોકરો
ઇયેક્ટ્રીક રૂપમાંથી ગૂમ થયો છે.

—કસ્તુરબા રમારક ફંડમાં તાતા કંપનીએ
રૂ. દોઢ લાખ, બરિલા બ્રધર્સ રૂ. એક લાખ,
ઝોરીએન્ટલ વીમા કંપનીએ રૂ. પંદર હજાર
અને મેટ્રીક બેંક એફ ઇડીયાએ રૂ. દસ
હજાર ભર્યા છે.

—સૂરતના મુવાન પત્રકાર ‘પ્રતાપ’ ના
હવેતંત્રી શ્રી. કુંદનલાલ શેઠનાં પત્ની શકું-
તલાબહેનનું ગઇ તા. ૨૪ મીએ દાંડી
જવાથી અવસાન થયું છે.

ગોંડ

દેશભરમાં આધારસ્થાનો સ્થાપે:

આ અંકમાં અન્યત્ર અમે “ કૂલવેણી ” વિભાગમાં સ્વ. કસ્તુરબા સ્મારક નિધિના સહ-વ્યય અંગેનું જાણીતા અર્થારિસારદ અને દેશહિતીથી શ્રી. મનુ સુબેદારનું મંતવ્ય રજૂ કર્યું છે.

એમાં લેખકે, એ નિધિનો વ્યય કરવા ઇ એક સરસ દિશાસૂચન કર્યું છે.

હિંદી નારીનું, ત્મજયેલી હિંદી નારીનું આજે કોઇ સમાજમાં આમરુબેર અને સન્માનપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરી શકે તેવું સ્થાન કોઇ આજે ચિંધી શકે તેમ નથી.

ત્મજયેલી, દુ ખી અને આપત્તમસ્ત બહેનો માટે આજે આપણા દેશમાં કોઇ નિર્ભય બાળ્યે જ હશે; કદાચ હશે તો માત્ર આંગણના એકાદ વેદે ગણાય તેવું હશે. એવી પાંગળા પરિસ્થિતિમાં હજારો બહેનો એક યા ખીજ પ્રકારે અવનતિના ગર્તમાં બળાટકારે, ધમ્લા-અનિચ્છાએ ધસડાઇ જાય છે.

આના પુરાવારૂપ બંગાળના છેલ્લા બૂખ-મરા પખતે સ્ત્રીઓએ વેશ્યાગારનો આશ્રય

લીધાના દાખલા વર્તમાનપત્રોનાં પાનાં પર અંકિત થયેલા છે.

આવી નિ સહાય અમળાઓ માટે વ્યવસ્થિત અને નિર્ભયપણે રહી શકાય તેવું જો કોઇ આશ્રયસ્થાન હોય તો એ તેને માટે આશીર્વાદરૂપ નીવડે.

શ્રી. સુબેદારે, તેમના ઉપયુક્ત નિવેદનમાં, હિંદભરનાં શહેરો તેમ જ ગામડે ગામડે આવાં આધારસ્થાનો અપાય તેવી ધમ્લા વ્યક્ત કરી છે. અને સ્વ. કસ્તુરબા સ્મારક નિધિનો એ કાર્યમાં વિનિયોગ થાય તો સાચે જ, એ એક યોગ્ય દિશામાં યોગ્ય પાત્રને અર્થે એનો વિનિયોગ થયેલો, લેખાગે.

સ્વ. કસ્તુરબા નારી જાતિના આદર્શ પ્રતીકસમા હતાં. તેમના સ્મારક નિધિ દ્વારા એમનો જેવા આદર્શ સન્મારીના આદર્શો પતિત દુ ખી બહેનો શીખે એથી વધુ રૂં થું હોઈ શકે !

અમે ધમ્લાએ છીએ કે, એ સ્મારક-નિધિના દરદીઓનું ધ્યાન શ્રી. સુબેદારના નિવેદન પ્રતિ દોરારો.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો સાચો
ઇતિહાસ યુગરાતીમાં રચ્ય કરવું
અનેક પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ

[દરેક મહાસભાના પ્રમુખના હાતાસહિત]

ભાગ ૧-૨-૩

મૂલ્ય રૂ. ૧૧-૦-૦

આશુતોષ-ચંદ્રાવતીની અસલ અતિ-
હાસિક વીર સુમાર અને કર્ણવરસથી
બરપુર નવલકથા

રાજયોગી

અને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય રૂ. ૮-૦-૦

આ પુસ્તકો

તમે

વસાવ્યા છે?

તે વસાવ્યા હોય તો

આજેજ લખો—

હુહાણુમિત્ર પ્રેસ,

રાવપુરા

વડોદરા

શિરોહીના ઇતિહાસના

સાથા હૃદયગ્રેહક બનાવે

રચ્ય કરતી પ્રેમ-શીર્ષથી બરપુર નવલ.

બલહઠ બકાદેવડા,

યાને

મહારાય સૂરતાણુ

ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય રૂ. ૬-૮-૦

સાદિત્યસંદિનું એક

અમૂલ્ય પુસ્તક

ઋગ્વેદ સંહિતા

હું યુગરાતી ભાષામાં

ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫

અ. રા. મોતીલાલ ર. ઘોડા
બી. એ. એલએલ. બી.

મૂલ્ય રૂ. ૧૦-૪-૦

આ મોસિક પેટાદરા-રાવપુરામાં ધો હુહાણુમિત્ર પ્રિ. પ્રેસમાં અંબાલાલ વિહલબોધ ઠક્કર
પોતાને માટે બાપી અને તેજ ઠક્કરોથી પ્રસિદ્ધ થયું. તા. ૧-૭-૪૪

જીનું તો થયું રે ! દેવળ જીનું તો થયું,
મારે હંસલો નહાનો ને દેવળ જીનું તો થયું.

રતિકુમાર વ્યાસ
ડી. એ. ૧૧૪૧૯

રેકર્ડ પર
'જાવિદ પધારી
મારે આગિયે'
સંભાળે છે.

★

ગ્રેમરાગી
એમ. એમ. ૭૨૪૦

નીમાલ પાઠ છે,
ધુન્નાઈની કોરનોએ.

★

મનોરમા' ચિત્રનાં ગાયનોની રેકર્ડ
'યંગઈન્ડિયા' પર સંભાળવા તૈયાર રહો.

વધુ વિગત માટે લખો :

ધી નેશનલ આમોફીન રેકર્ડ

મેન્યુ. કંપની લિં

૧૧૦, મેડાલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૧

લાવ લાયુ બચત
મીઠી હલકે દારા

ડી. એ. ૧૧૪૨૧

રેકર્ડ પર

શ્રીમતી લ્યોસ્ના મહેતા
રજુ કરે છે.

★

સંતનો મહિમા
કમલેશ કાકર પાટો

ડી. એ. ૧૧૪૨૦

રેકર્ડ પર

સંત પીપાળ

દારા રજુ કરે છે.

★

નવા વરસમાં તમારી લાયબ્રેરી!
નીચેનાં પુસ્તકો વસાવી લ્યો

ગુજરાત અને એના સીમાપ્રતોના
અને ચોક્કાણોના વીરતા અને ને
ઈતિહાસનું મૂર્ત સ્વરૂપ હૂબહૂ રીતે
કરતો વાતાવેશ અને એ જ ઐતિહાસિક

પરમાર ધારાવધ

ભાગ ૧-૨]

[મૂલ્ય રૂ.

બુલહઠખંડા દેવડા

ભાગ ૧-૨

મૂલ્ય રૂ.

આ ઐતિહાસિક નવલને કદરૂકું
વસાવવી જ પડશે.

★

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો ઇતિહાસ
નાંણવા માટે વસાવો

મહાસભાના ઇ

ભાગ ૧-૨-૩

મૂલ્ય ત્રણે ભાગના રૂ. ૧૧)

★

ગુજરાતનાં બે મહાનગરો

વડોદરા અને સૂર

મૂલ્ય ૦-૮-૦ વા. ૧-૨ મૂલ્ય રૂ.
બાળકો અને મોટેરાને આ બે પ્રકારના
નો યદિયથ વસમથ શીલીએ આપે

મંગાવવા માટે આજેજ લખો.

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ-

રાવપુરા, વડોદરા.

ગુણગુજ્જરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

ઑગસ્ટ : ૧૯૪૪

સદુપયોગ કરો*

ધનવાન હોઈએ પણ ધન વાપરતા ન
આપડે
તો ધન યૌલકરૂપ છે
જ્ઞાનવાન હોઈએ પણ જ્ઞાનને મેંદુપયોગ
કરી ન બતાવીએ
તો તે શાપરૂપ છે
શક્તિવાન હોઈએ પણ તેનો સંયોગ કરી
મેવાઈ ન વાપરાયે
તો તે શક્તિ કલકરૂપ છે
બ્રાહ્મવાન હોઈએ પણ મેંદુપયોગ નિહા
તરબ પાછળ વેઠી નાખીએ
તો તે બ્રાહ્મનું અપમાન કરીએ છીએ
બધી વસ્તુઓ સદુપયોગ માટે છે
— શ્રી જગન્નાથ મહિન

* મેંદુપયોગ નામના પુસ્તકમાંથી

તરી સ્ત્રી જગન્નાથ દેવાન,
મહતરીઓ સ્ત્રી, જગન્નાથ દેવાન, પો એ
સો રમા શકિત, ને એ

દરેક લાયબ્રેરીમાં ખાસ વસાવવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તકો

૧ હિંદી ગૃહીય મહાસમાનો	
૨ દિલ્હીના ભા ૧-૨-૩	૧-૦-૦
૩ ગાંધીજી યાત્રે	
૪ ગાંધીજીના વાણિજ્યના ભા ૧-૨	૮-૦-૦
૫ ગાંધીજીના દેવડા ભા ૧-૨	૧-૮-૦
૬ મહાત્મા ગાંધીજીના જીવન	૪-૦-૦
૭ વિશ્વમાળતી	૧-૦-૦
૮ કલ્પવૃક્ષ	૦-૪-૦

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

શ્રી સયાજીના ગ્રામ્યકવિતાનું અન્યથાગિત	
ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર)	૩-૧૨-૦
૧ ગાંધી સહિતી ભા ૧ થી ૫	૧૦-૪-૦
૨ વેપારની ગાત્રી	૧-૧૨-૦
૩ વિદ્યુત	૧-૧૨-૦
૪ રિનાનના વિધાયકો	૧-૧૦-૦
૫ માઝ જીવન અને કાર્ય ક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦
૬ દરેકગિતા સમયનું હિંદ	૧-૧૦-૦
૭ જીવનની ગાત્રી	૧-૮-૦
૮ દેનેકાનું જીવનના રાજકર્મ	૧-૮-૦
૯ કેળવણી	૧-૮-૦
૧૦ ભારતીય મહામાળા	૧-૬-૦
૧૧ આપણું પ્રાચીન રાજકર્મ	૧-૪-૦
૧૨ ઉદ્યોગોની ઉત્પત્તિ	૧-૪-૦
૧૩ કૃષિ ક્ષેત્રો બગીચો	૧-૨-૦
૧૪ ભાગ રિનાન પ્રવેશકો	૧-૧-૬
૧૫ મહાપતંગમ	૧-૧-૦
૧૬ નેત્રસનનું જીવન ચર્ચા	૧-૦-૦
૧૭ વન્યમ	૧-૦-૦
૧૮ રંગ અને હિંદુસ્તાન	૦-૧૫-૦
૧૯ ખેતીના ઉપદેશો	૦-૧૪-૦
૨૦ સરોવરના જીવો	૦-૧૩-૦
૨૧ ગાંધી વિદ્યા	૦-૧૨-૦
૨૨ ગાંધી	૦-૧૨-૦

૨૩ મનુષ્ય બ્રમણ	૦-૧૨-૦
૨૪ પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨-૦
૨૫ હિંદુસ્તાનના જુના જુના શાસકો	૦-૧૨-૦
૨૬ નગરોના મહેતા	૦-૧૧-૦
૨૭ મામાજી સુખરૂપના	૦-૧૧-૦
૨૮ તોમનગ	૦-૧૧-૦
૨૯ ધન વિદ્યા	૦-૧૧-૦
૩૦ હિંદી સદેશ નીકળેલા	
વડાજીના	૦-૧૧-૦
૩૧ પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦-૦
૩૨ હિંદુસ્તાનના લોકો	૦-૧૦-૦
૩૩ પ્રાચીનના રામાયણ નકલો	
તથા ૫૫ પિંચાન	૦-૧૦-૦
૩૪ રાજાનીક સ્વરાજ્યની સચાઓ	૦-૮-૦
૩૫ જગતની રાજનીતી અને હિંદ	૦-૮-૦
૩૬ મેગેસ્ટીનીસના સમયનું હિંદ	૦-૮-૦
૩૭ રેડીઓ અને ટેલીવીઝન	૦-૮-૦
૩૮ કળા વિશે પ્રશ્નચર્ચા	૦-૭-૦
૩૯ તંત્રની કળા	૦-૭-૦
૪૦ વડોદરા	૦-૮-૦
૪૧ મુરત (ભાગ ૧ ૨)	૧-૬-૦

શ્રી સયાજી બાલકાન માળા

૧ પચત્ર વાર્તા ભા ૧ ૨	૧-૦-૦
૨ સુધ નમકાર	૦-૮-૦
૩ સીતા	૦-૬-૦
૪ જીવ બ્રમણની વાર્તા	૦-૬-૦
૫ મહામ બેગડો	૦-૬-૦
૬ નારેસાઓનું જીવન	૦-૬-૦
૭ આપણું આદિ નિવાસ સ્થાન	૦-૬-૦
૮ કરોગીઆના મર્ત્ય	૦-૬-૦
૯ ખીલતી મુશામલ	૦-૬-૦
૧૦ પચાસ પ્રેર પ્રસંગો	૦-૬-૦
૧૧ જોડવાનું જીવન	૦-૬-૦

આજેજ લખો -

વ્યવસ્થાપક : હુલાણામિત્ર પ્રેસ, રાવપુરા-વડોદરા

ના માંકિત
ડૉક્ટરો
શક્તિ માટે

ના માંકિત
દવા જ
ખતાવે છે

ઝંડુ ના માંકિત રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ
નખખાં સળખા બધાને ઉપયોગી છે. સાબ
માણસોની શક્તિ એના સેવનથી સચવાઈ રહે
છે, અને માદાને, માદગી પછીની નબળાઈ
નાબુદ કરી, નવજીવન આપે છે

ઝંડુ રકતો ફોસ્ફો-મૉલ્ટ સ્વાદિષ્ટ અને
તાકીદે લાગતી આપનાર છે. અને તેથી નાના
બાળકો તેમજ મોટા સો
કોઈ સહેલાઈથી લઈ શકે છે
પોષણ આપનાર, રક્તિ
આપનાર અને ખાસ કરીને
વૌદ્ધીની લાલી વધારનાર—

ઝંડુ રકતો
ફોસ્ફોમૉલ્ટ

ઝંડુ

રકતો-ફોસ્ફો-મૉલ્ટ

એક વાર અવશ્ય અજમાવો !

ઝંડુ ફાર્મા. વર્કસ લી. સુંબઈ-૧૪

વડોદરાના એજન્ટો —

- (૧) વેદ લવાનીશંકર અને હરીશંકર કે,
  - (૨) એસ.સ. બી. એમ. ઠક્કરની ફા.
- ઢાંચર પાસે, વડોદરા.

લોકપ્રિય અને સ્વદેશી સાદસ

ધી ગોલ્ડ ફીલ્ડ લેધર વર્કસ

સુટકેસ, એટેચકેસ, સ્કુલબેગ, સાયકલબેગ, હોલ્ડલ, હેન્ડબેગ, ફીટબેગ, બુવેલ બોક્સ,
ટ્રેસીંગ ક્લેમ્સ, થર્મોસ કેસ, પાકીટ, પટા, ફેન્સી ચેપલ, શુઝ, સ્ટીપર્સ-ટુકામાં

તમામ જાતનો ને ભાતભાતનો મુસાફરી માટે તેમજ હરકોઈ

સુખસજવડ માટેનો માલ નીચે જણાવેલાં સ્થળોએ

તેવાર અથવા જોઈડર આપવાથી મળી શકશે:—

અમદાવાદ—ચન્નભૂલ ખીડડીંગ ૬૬૬/૨ ગાંધીરાંડ, કોઠારી પાળના નાકે.

હેલ ઓફીસ તથા શો રૂમ

૧૫૭-૧૬૧ પ્રિન્સિપ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

મુંબઈની શાખાઓ:—

(૧) ધી રીઅલ લેધર વર્કસ. પ્રીન્સિપ સ્ટ્રીટ

(૨) ૧૭૨, અબદુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, ટે. નં. ૨૩૮૬૭

(૩) પીરખાઈ ગેન્સન, મેન્ડલરટ રોડ, ટે. નં. ૪૨૫૬૨

(ચેપલ અને શુઝ રીપાર્ડમેન્ટ)

કારખાનાંઓ:—ધારાવી અને ભાંગવાડી

આધ્યત્મી અને સ્થાપક : સ્વ. જયકૃષ્ણ ના. વર્મા.

તંત્રી :
સરે જયવતી દેસાઈ

ગુણસુન્દરી

સહતંત્રી :
સો. વનખાળા દેસાઈ પી. એ.
સો. રમા ઠાકોર બો. એ.

વ્યવસ્થાપક : નટવરલાલ ઠાકર : હુડાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

પ્ર ૪૨ મું]

આગષ્ટ : ૧૯૪૪

[અંક ૬]

અનુક્રમણિકા

શ્રાવણ સરવડીઓ : શ્રી. બાઈલાલ પ. બક્ષી	...	...	...	...	...	૨૦૭
ખાણીઆરી : શ્રી. ગંગપતવાવ ભેશી	...	...	...	...	...	૨૦૮
નવાયુગની નારીના ભાવિ ભવસ્થાન પ્રત્યે લાલખતી : શ્રી. તમીનદાસ શાહ	...	...	...	...	...	૨૦૯
જીવનસાંને : શ્રી. હિરાલાલ ત્રિવેદી	...	...	...	...	...	૨૧૨
નકુલ નિર્દોષ : શ્રી. હર્ષભાઈ સંઘવી	...	...	...	...	...	૨૧૩
એવાનો ધર્મ ત્યાગકો ના : શ્રી હમિયાસંકર ઠાકર	...	...	...	...	...	૨૧૫
રશિયાની રણચંડી : (વંદેમાતરમ)	...	...	...	...	...	૨૧૬
નરી દુનિયામાં સ્ત્રી શુ કાળો આપી શકે : સો વનખાળા દેસાઈ	...	...	...	...	...	૨૧૮
નિ.શ્વાસ : શ્રી. હમજી સ. બોચા	...	...	...	...	...	૨૨૪
ધીરક્ષત્રાણી : શ્રી. મંગળલાલ બજમદ	...	...	...	...	...	૨૨૬
તાંબુરાની ભેટ : શ્રી ગોવિંદભાઈ ભેશી	...	...	...	...	...	૨૨૮
કળાર્થ મૃત્યુ : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ ચંદ્રશંકર ભટ્ટ	...	...	...	...	...	૨૩૫
વિધવા : શ્રી. મોહનલાલ ધનેશ્વર દવે	...	...	...	...	...	૨૩૬
કુલવેણી :	...	...	...	...	...	૨૪૦
નોંધ :	...	...	...	...	...	૨૪૫

વાર્ષિક લવાજમ : હિન્દ માટે રૂ. ૫-૦-૦ : વિદેશ માટે સિત્તોમ દસ : છુટકે નકલ દશ આના

સોનાના સુંદર અલંકાર

સોની ઘડે છે તેવી જ રીતે 'ખાલવિનોદ' ખાલસાહિત્ય
ખાલકોના સંસ્કાર ઘડે છે. તમારાં ખાલકો મોટે

'ખાલવિનોદ' ખાલસાહિત્ય 'વસાવો.

* 'ખાલવિનોદ' ના એ સેટમાં ૭૦૦ ચિત્રો,

- ૧૫૦૦ પાનનું વાંચન ને ૪૨ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના સુંદર બોક્સના રા. ૫-૧૨-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૧૨-૦

બેઠ સેટનાં એ બોક્સના રા. ૧૧-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૧- ૪-૦

* 'અશોક'ના આઠ સેટમાં ૧૦૦૦ ચિત્રો,

૩૭૦૦ પાનનું વાંચન ને ૮૩ પુસ્તકો છે.

દરેક સેટના મનોહર બોક્સના રા. ૩-૮-૦ વી. પી. ખર્ચ ૦-૮-૦

આઠ સેટના આઠ બોક્સના રા. ૨૮-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૨-૮-૦

* ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય સર્વોત્તમ છે.

અંક ૬૨ હસ બોક્સના રા. ૩૬-૮-૦

વી. પી. ખર્ચ રા. ૩-૮-૦

+ તમારા બુકસેલર પાસે માગો

અથવા આજે જ લખો—

ખાલવિનોદ ને અશોકના

ખાલસાહિત્યના ચૌદ કોષો

ખાલવિનોદ કાર્યાલય

૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાહ.

વડોદરાના એજન્ટ—ખાલજીવન કાર્યાલય, ખાલવાડા-વડોદરા.

પુસ્તક ૪૨મું

આગટ : ૧૯૪૪

અંક ૧ થી

શ્રાવણ સરવડીઓ

આવ્યો મુંદર શ્રાવણ માસ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
વેરે આછી મધુરી યાણી છાંટ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

ખીલ્યાં તરુલતા ને ઝાઝ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
શ્લોકે ડેવા ગિરિ ને ઘાટ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

ખાગે ખહેડી રહ્યાં કંઈ કૂલ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
કૂલ સૌરભે દિલડાં ફૂલ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

નીલાં શોભે ખેતર-વન-વાટ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
કરતી કુદરત કિલકીલાટ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

શે સહિએ ધર્યો મુકામ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
નિરખું ત્યાં લીલું કુંભર;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

શીળી આવે સમિરની લહેર;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
જાણે અમૃત વાયુની સેર;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

મોર પંખી કરે ટફકાર;
શ્રાવણ સરવડીઓ.
વસિયાં જાણે સ્વર્ગ મોઝાર;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

આ તુ મોં સે શ્રાવણ શ્રેષ્ઠ,
શ્રાવણ સરવડીઓ.
જગે જાણી "કનૈયા"ની લોટ;
શ્રાવણ સરવડીઓ.

શ્રી. ભાઈલાલ વ. ખડી

[ગુર્જર-મારવાડી લોકગીત]

[પાણીઆરી એટલે પનિહારી, આ એક ગુર્જર-મારવાડી લોકગીત છે. ગીત ગુજરાતી બાષામાં છે, પણ એમાં મારવાડી શબ્દોની છાંદ છે. દર દેશથી આવેલ પુરુષને પોતાની વડાલ-સોઇ પત્ની દર્દમય બાષામાં વીતકથા કહી સંભળાવે છે એ વસ્તુ આ ગીતમાં વર્ણવી છે.]

આ ગીતનો ટાળ ઘણો જ સુંદર છે. વાદી લોકો (Harjo oharjors) આ ગીતને ગર્જને ખુશ કરી રોલાવવા મોરલીમાં બજાવે છે એ લોકો આ ગીતને પોતાના “ જ્ઞાતિગીત ” તરીકે સન્માને છે અને નાનાં મોટા સર્વ આ ગીતથી તથા તેના સૂરથી વારંક દોષ છે. એમનામાં લગ્ન નેવા મંત્રણ પ્રસંગે પણ ધૂધરા બાંધી આ ગીતના સૂર સાથે તાલ મિલાવી નૃત્ય થાય છે આ પ્રમાણે કાળા નામને પણ રોલાવનાર આ ગીતનું સ્થાન એ લોકોમાં અનેક છે]

હોડો ગાળ્યો રે, તોડો ગહકીઓ રે ! પાણીઆરી રે લોલ !

કંકડે વરસેલા ઝરમર મેહ ! મારા વહાલાજી હો — ૧

આણુડે ઘાટ ગહકીઓ રે ! પાણીઆરી રે લોલ !

સિંગેહી વરસેલા ઝરમર મેહ, મારા વહાલાજી હો !— ૨

ભરીઆં નાંડાં રે ! જેણાં નાંડાં રે, પાણીઆરી રે લોલ !

ભરીયાં ભરીયાં ભીમ તળાવ ! મારા વહાલાજી હો !— ૩

સરખી સાહેલી પાણી સંચર્યાં રે, પાણીઆરી રે લોલ !

ભાંધે વીરા ઘહકીઓ ઉપડાવ ! મારા વહાલાજી હો !— ૪

કુખુ રે દેશેથી તમે આવીઆં રે, પાણીઆરી રે લોલ !

કુખુ રે મલક ઘર નાર ! મારા વહાલાજી હો !— ૫

ફટ રે ગોઝારા ફટ પાપીઆ રે ! પાણીઆરી રે લોલ !

છલસડીએ કરડે કાળો નાગ ! મારા વહાલાજી હો !— ૬

નવા યુગની નારીના સાવિ ભયસ્થાન પ્રત્યે લાલ બત્તી

લેખક : શ્રી. નગીનદાસ શાહ

[પુરુષ સમોવડી નારી સંસારનાં સાધનાં ક્ષેત્રોમાં જોની હરિકાષ્ઠમાં ઉતરવા પ્રયત્ન કરે છે, એના માર્ગમાં કેટલાંક ભયસ્થાનો પછુ છે એમાંનાં કેટલાંકનો અહીં નિર્દેશ છે]

જતા જમાનાની રૂઢિવાદી જનતા કે જેણે સ્ત્રીઓને લાંબા વખત થયાં સંકુચિત વાતાવરણમાં ગોંધી રાખી હતી તે પુરાણી પ્રજા ચાલુ જમાનાની સ્ત્રીઓ ને ગતિથી આગળ વધી રહી છે તે જોઈને આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગઈ છે.

સમયના પ્રવાહે તેઓની સાંકડી મનોવૃત્તિને છિન્નભિન્ન કરી નાખી છે અને આજની સ્ત્રીઓએ ઘરસંસારમાં અને સમાજમાં ક્રાંતિ જાણી છે. રૂઢિવાદી પુરુષોની રસાર્થી સૂચનાઓ તથા ધર્મનાં ઓળાં નીચે ઠોકરા ખેસાડેલા નિયમોને તેમણે ઠોકરે માર્યાં છે. તેઓની મિથ્યા ધારણાઓ અને દુરાકાંક્ષાઓને માટીમાં મેળવી દીધી છે અને આજનું નારીજગત રૂઢિવાદના બંધનમાંથી છૂટવાને યત્ન કરી રહ્યું છે.

નવા યુગમાં પુરુષનું તથા સ્ત્રીનું સ્થાન ક્યાં હશે તે નક્કી કરવા માટે કોઈ સાધુ, મહાત્મા યા એકાદ બે માની લીધેલા અગ્રેસરો નહિ હોય પણ આજની સ્ત્રી તથા પુરુષ જનતા બંને સાથે મળીને જૂની અને નવી રીતિઓનો અભ્યાસ કરી આજના જમાનાને અનુકૂળ સર્વમાન્ય નીતિ ધારણ કરી પોતાનું યોગ્ય સ્થાન નક્કી કરશે, કારણ કે પુરુષની જેમ આજનો સ્ત્રીસમાજ પણ પોતાની જવાબદારી સમજે છે, અને સંસારના અનેક કાર્યોમાં પુરુષોને સાથ આપી સ્ત્રીઓ કામ કરી રહી છે, માટે પુરુષોએ પણ તેઓના કામમાં ઉત્તેજન આપી સહાયતા કરવી જેથી બંનેનું જીવન રસમય બની એક અનૌકિક નવીન સૃષ્ટિનું સર્જન થાય.

જો આપણે આધુનિક જમાનામાં સ્ત્રી, પુરુષ તથા સમાજનું બંધનું કંઈક અંદાજ લોકોએ તો આપણે લાંબી દૃષ્ટિએ જોવું પડશે, અને નારીજગતના વિકાસ, ઉન્નતિ તથા સમાન અધિકારના માર્ગમાં નડતા વિઘ્નો દૂર કરી તેના પ્રયત્ન પ્રવાહને ન રોકતાં માત્ર ભયભ્રમ (paranoia) તરફ ધ્યાન ખેંચી યોગ્ય માર્ગ બતાવવો જોઈશે. તે સાથે ઉદ્યમ વિચારની સ્ત્રીઓએ વિચાર કરવો જોઈશે કે તેઓ ને જનતાની સ્વતંત્રતા માટે છે તે સ્વચ્છંદતાનું રૂપ ના પડે. જેમકે એક ખિમાર માણસ સાંજે થયા પછી ને શક્તિ અને ઉત્સાહ અનુભવે છે તેનો જો દુરુપયોગ કરે તો જીવંતું નુકસાન થાય છે, તેમ જ આજનો નારીસમાજ કંઈ સહીઓનાં બંધનમાંથી છૂટતાં ને ઝડપથી કૂચદમ કરે છે તેમને સીધા અને સરલ રસ્તા બતાવવાની જરૂર છે. ને સ્ત્રીઓને રૂઢિવાદીઓએ શુનામીમાં જકડી રાખી, પોતાનું સ્વચ્છંદ ગંભીર ધરની ચાર દિવાલની દુનિયામાં ગોંધી રાખી હતી તે સ્ત્રીઓને આજે ઘર બહારનું વાતાવરણ જાહેર મોડું લાગે છે, અને જાણે એક નવી દુનિયા તેઓ માટે ખરી થઈ હોય તેમ તેમાં રસપૂર્વક ભાગ લે છે. તેઓને ખાસ થાય છે કે દુનિયાના દરેક ક્ષેત્રમાં તેમની વરદિશાત બની થઈ છે તેથી જાણેજાણે પોતાના મનગમતા ક્ષેત્રોમાં તેઓ ગ્રંથાવે છે, અને સંસાર બધું કે એક લાઘવનું મેદાન હોય તેમ પુરુષોની દૃષ્ટિ જનતા મધ્યે છે અને જડે મોઢ કહે છે કે જે કામ પુરુષો કરે છે તે કામ

સ્ત્રીઓ શા માટે ન કરી શકે ? પરંતુ નવા યુગની નારીએ આંખ મીંચીને આગળ વધવા કરતાં ખૂંટ વિચાર કરી પગલાં ભરવાં જોઈએ કે જેથી પાછળ હંકવાનો વખત ન આવે. હવે આપણી નવા યુગની નારી કયા ક્ષેત્રોમાં ઉપયોગી નીવડી શકે તેનું અવલોકન કરીશું.

કેળવણીના વિષયમાં સ્ત્રીઓએ પોતાની શક્તિ બતાવી આપી છે. તેઓ પુરુષો કરતાં જલદી શીખી શકે છે અને કેટલીક વાર હરીફ બને છે. બી. એ., એમ. એ., બેરીસ્ટરશીપ, ડોક્ટરી લાઇન, નર્સ મીડિકલ વગેરે ડીગ્રીઓ પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેઓએ પોતાની આજીવિકા માટે નવી દિશાઓ શોધી કાઢી છે. સરકારી નોકરીઓમાં તેઓને જતલી ગ્લાન મળે છે ને કેટલેક દરજ્જે સ્ત્રીઓ સ્વાવનંતી બની છે.

પણ તેમાંની કેટલીક નોકરી મેળવ્યા પછી પુરુષોની જેમ ધરસંસાર પ્રત્યે પણ બેદરકાર બની છે, ને ઘર બહુ કે એક ખાવાપીવાનું ને માત્ર મુલા બેસવાનું સ્થાન હોય તેમ સમજે છે અને પુરસદનો વખત હરવા દરવામાં, નાટક સિનેમા જોવામાં, ટેનીસ-ક્રિકેટ તથા અન્ય રમત-ગમતનાં સ્થળોમાં મુખ્યત્વે ગાળે છે જેને કાણે કેટલીક સ્ત્રીત્વ તથા માતૃત્વથી પણ દૂર ગઈ છે. મોગન પકાવે નોકરો, જમાડે નોકરો, છોકરાં-છાંયાં સંભાળે આપાઓ અને ઘમ્ની દેખરેખ પગારદાર સ્ત્રી (housekeeper) કરે, પછી તેઓ ધરની ચિતા શા માટે કરે ? એટલું સારું છે કે અહીં યુરોપની જેમ સ્ત્રીઓ માટે નાઇટ ક્લબો (રાત્રિ-સ્થળો) નથી કે જેમાં તેઓ રાત્રિ પણ ગાળા ગકે અને પતિરાજ ઘેર વાટ જોઈ પડી ગઈ. આ સ્થિતિ કેટલીક જિંદગી કામની જિંદગી કેળવણી પ્રાપ્ત કરીને સ્ત્રીઓની છે, ને તે માત્ર ગ્રામ્ય વર્ગમાં જોવામાં આવે છે, જેનો એક ધીમે ધીમે મધ્યમ વર્ગની સ્ત્રીઓમાં

ફેલાતો જાય છે, પણ ઓછી કમાણીને લીધે મંદ ગતિએ આવે છે.

આ ઉપરથી એમ નથી માનવાનું કે દરેક બહેલી સ્ત્રીનું જીવન-ખરાબ છે તો બહુતર ખરાબ છે, પણ આગની કેળવણી કેટલે અંશે સંસારમાં સહાયકતી છે અને ડીગ્રીઓ મેળવ્યા પછી જે સ્ત્રીઓમાં સ્ત્રીત્વ તથા માતૃત્વના ગુણોનો અભાવ હોય તો તેવા બહુતરથી યુ' લાભ ! કેળવણીથી સંસ્કારો ધરાય છે કે જેથી તેઓ ઉપયોગી નીવડે અને પોતાની જવાબદારી સમજી શકે. માટે આપણા કુશળ કેળવણીકારો જે સ્ત્રીઓના બહુતરમાં યોગ્ય સુધારા વધારા કરે તો એટલું તો ચોક્કસ છે કે બહેલી સ્ત્રીઓ સંસારમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડે, એટલું જ નહિ પણ સમાજસુધારાના વિષયોમાં અમત્યનો ભાગ ભજવી શકે અને સુધારકોનાં મુકેશ કાર્યો સરસ બનાવી અણધારેલાં વેગથી આગળ વધી શકે.

બીજું, આપણા દેશમાં કેવી સ્ત્રીઓએ કેવા સંજોગોમાં કમાવા માટે બહાર પડવું જોઈએ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. ખાસ કરીને જે કુટુંબોમાં પુરુષોની કમાણી કમતી હોય અને ઝાઝા જીવનું પોષણ કરવાનું હોય તથા જેમાં નિરાધાર, સાધનહીન સ્ત્રીઓ હોય તેઓએ જ કમાવા માટે બહાર પડવાની જરૂર છે, કે જેથી પુરુષો પરનો ધરસંસારનો અનુભવ બોળે હવેકા થઈ શકે ને તેઓ સ્વમય, મુખી ને સતોષી જીવન ગાળી શકે. પણ કેટલીક બહેલી સ્ત્રીઓને કમાવાની જ લાલસા જગી છે ને કમાણીનો મુખ્ય ભાગ ઉપર જીવવાના મોજાઓનાં સાધનોમાં ખર્ચે છે, જેની પણ હદ હોવી જોઈએ. કારણ કે જેમ મુખ્યત્વે દેશમાં બેકારીનું એક કારણ કુવારી જીવ્યાંઓનું મોટા પ્રમાણમાં પુરુષોના દરેક

ક્ષેત્રોમા દુષ્કળગીરી ગણાય છે, તેમ અહીંઆ ન ચલું જોઈએ. કારણ કે ત્યારે પુરોનો ખેડારોની સંખ્યા વધે છે ત્યારે સુધરેલા દેરોની જેમ ચોરી, ખૂન, લુટરો અને અમાનુષી અત્યાચારો વધી પડે છે. માટે સ્ત્રીઓએ માત્ર ઉપર જણાવેલી કેટલીક લાઇનને જ પોતાનું મુખ્ય કાર્યક્ષેત્ર બનાવવું યોગ્ય છે. સ્ત્રીઓ માટે ડાકટર, તથા નર્સનું કામ બિનકુન અનુકૂળ છે. નર્સ થામીડ વાર્ષિક તરીકે તેઓ કેટલું ઉપયોગી છે તે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું અને હજી પણ ડાક્ટરી લાઇનમાં ખામ કરીને બાળકો તથા સ્ત્રીઓના રોગો માટે ખાસ સ્ત્રી ડાકટરોની જરૂર છે, જેથી સ્ત્રીઓના શુભ દરદો માટે વિના સંકોચે જતદી ઉપાય ચક્ર શકે, તથા નર્સ અને દાખીઓને આધુનિક જમાનાની સરળ રીતિએ સુવાવડમાં તથા અન્ય દરદોમાં ઉપયોગી નીવડે તેવી તાલીમ આપવાની જરૂર છે.

બીજી ગિજુજીનાં કાર્યોમાં ખાસ કરીને પ્રાથમિક શાળાઓમાં જે સ્ત્રીશિક્ષિકાઓ રોકવામાં આવે તે “ મહેતાજી મારગે ”ની જે બીકે આજના બાળકોમાં છે તે નીકળી જશે ને સ્ત્રીશિક્ષિકાઓની પ્રેમાગ-ગમતી શૈલીથી બાળકો જની શીખશે ને કોઈથી શાળાઓમાં જશે. ખાસ કરીને ગામડાઓમાં સ્ત્રીશિક્ષિકાઓ ઝડપી કામ કરી શકશે. તેનું એક ઉદાહરણ પૂ મહાત્માજી “ આત્મ-કથા ”માંથી મળી શકે છે, કે આફ્રીકામાં પૂ-માતૃશ્રી કર્તુરમાં મળીએ, પોને પૂરતા જીવવાયના ન હોવા છતાં, બાળકોને પ્રાથમિક જીવણી આપવામાં તથા તેઓને મૈત્રિક જાન આપવામાં સફળ નીવડ્યા હતા, જે ઉપરથી પૂરવાર થાય છે કે જે બાળકોને પ્રેમથી ઉત્સાદપુર્વક બણાવવામાં આવે તે તેઓ આર્ગ મનુષ્યો બની શકે, અને તે કારણે સ્ત્રીઓ સારા કારો આપી શકે.

તે ઉપરાંત કેટલાક ધર્મગુ ઉદ્યોગો જેવા કે ભગત, ગૂદ, રીસા, ગિરમાઇ, નાના પ્રકારના ઉદ્યોગો પર જોએ ત્યાં આર્થિક થોડાં ખોનવે તો કદાચ બેકાર અન્યોને મદદદર છદ્ધ પડે, જેના પ્રત્યક્ષ નાજનાઓ આપણી ભણેલી - નેક કોમ્પ્રાઇ મળી શકે છે તેનાની કેટલીક જીભારની મીતે પર-દેનના બનવા વેવાર છે.

જે સ્ત્રીઓ કમાનાને મદદ પડી છે તેઓએ ધર્મ-સાગ્ર પ્રત્યે જેવડાની ન દેખાડી તથા નોકરોને ધર ન મોપના બની શકે તેટલાં કાર્યો વગેરે કરવા જેથી મીતે સારી બનશે, સ્વાસ્થ્ય સાગ્ર મહેતે, નોકરો પમાત નર્સ આપતા હકકમથી પાય પેસા સવિધ માટે ગયાવી શકાય એટલે કે જે સ્ત્રીઓ કમાય છે તેઓએ માત્ર ધન કમાવા માટે જ નિદેશી ન ગાળવી પડે. જીવનના ઉચ્ચ આત્મો ખ્યાલમાં મળી પોતાનો જીવન તથા સતતિને ઉપયોગી બનાવી સંસારના બના માટે પ્રયાસ કરવા જોઈએ.

પાત નાત, જાત, ધર્મગોત્ર, વર્ણ ઇ. ને
તિર્થાંજલિ આપી પોતાનો જીવનસાથી ચોખ્ખતા —
થી શોધી કાઢી નવી કુનીયા બનાવવી પડશે.

તે ઉપરાત બહેલી સ્ત્રીઓએ ખ્યાય
રાખવાની જરૂર છે કે તેઓની સ્વતંત્રતા
સ્વચ્છંદતાના રૂપમાં ન ફેરવાય અને મુધરેલા
સમાજની સ્વાર્થી વ્યક્તિઓ તેનો લાભ જુદી
રીતે ન ઉઠાવે; કારણ કે જે સમાજ સ્ત્રીઓને
સદીઓ મુધી પોતાનું રમકડું સમજી દુર્વ્યવહાર

ક્યો છે તે સમાજ તેઓને જતદીથી સર્વથા
ધુપસાગરમાં તરભોળ કરે તે માનવું સ્વપ્નવત્
છે. માટે જો નવા યુગની નારીએ આગળ
વધવું હોય તો પોતાની જાતિનું સંગઠન
કરી, નવું દૃષ્ટિકોણ, અસંખ્ય ઉત્સાહ, અપાર
સાહસ તથા સાચી મહત્વાકાંક્ષાઓ પ્રાપ્ત
કરી સમજી વિચારોને એકએક પગે આગળ
વધવું જોઈએ. હું આશા રાખું છું કે ઉપર
જણાવેના મારા વિચારોનો નવા યુગની નારી
સવળો અર્થ કરી અમલમાં મુકશે.

જીવન સાંજે

ધૂળ ઢસડતી ગારજ, કરતી, —
ગાધી ભાતી ફાડી સાંજે;
ધણમાં ધસતી ગામ જળવતી,
જળમદ કરતી આવે સાંજે.

ધં ટા ર વ ના નાદ જળવતાં,
દેવ સ્થાનો ઝોપે સાંજે,
ધૂપ દિપકથી વાયુ સુગંધે,
કષ્ટસ્થાનો ભભકે સાંજે.

કાચ કરીને લોચ બનેલાં,
કારીગર સૌ ઠરતાં સાંજે,
ગણિત ગોખી પાઠ બણીને,
બાળકજણ સૌ એલે સાંજે.

વાહજ રંગો કણ કણ બદલી,
સોનેરી બનવાના સાંજે,
પરકુચ કાંજે સંધ્યા રચીને,
શીતળ રશ્મિ રેલે સાંજે.

દઈ પીડાતાં દિન ભર સોતાં,
આભરી જન ધુમતાં સાંજે,
સાંજ બહી પછ સાંજ સુની ગણ,
મૃત્યુ બધાનાં જીવન સાંજે.

શ્રી. હિરાલાલ નરભેશંકર ત્રિવેદી

નર્યુ નિર્દોષ

★

સંપાદક :

શ્રી. લક્ષ્મીચંદ છ. સંઘવી

—બાળકાં દેટલાં નિર્દોષ હોય છે । તેમને જાણે જાણે આકાશનું નિરીક્ષણ કરવું ગમે છે, ટમકતા તારાઓને અનિમેષ ભેદ રહેવામાં અત્યંત ચાતુર આવે છે. એ નક્ષત્રોને ઓળખવા મળે છે, એને પણ પોતાના જેવા 'બાપુ' હોયે, એમ દ્રષ્ટે છે અને એ ક્યારે જન્મે કે મરે છે તેનો ક્યાસ કાઢવા પણ મળે છે.

“ બાપુ ! શું તારાઓને પણ બાપુ હોય છે ? ”

“ હા, બેટા. ”

“ તેમણે શું તામ છે, બાપુ ? ”

“ હાંકરછ. ”

“ હાંકરછ ? એ તમારા જેવા જ હશે ને, બાપુ ? તારાઓ ખૂબ સુંદર છે. એમ જ બાપુ પણ ખૂબ સુંદર હશે, ખરું ને ? ”

“ હા, બેટા ! હાંકરછ જેવી સુંદર વ્યક્તિ સારી દુનિયામાં તથી. ”

“ હાંકરછ તમારા જેવા બધા હશે, ખરું ને ? ”

“ હા. ”

“ હા, હા. મને પણ ખબર છે. હાંકરછ ખૂબ ખૂબ બસા છે. આ બધા તારા આકાશમાં દેવા સુંદર જગમગી રતા છે, બાપુ ! એમના બાપુ દેવા હશે ? ”

“ એ બધું જ જાણ છે. આપણા બધાથી જોતા હોય. ”

“ બાપુ ? ”

“ શું છે, બેટા ? ”

“ આપણા મામમાં જેટલા લોકો છે— જેટલાં જાણી છે એ જ્યાં સારું બેઠે તેા જેટલા બધા તારા જાણે ! આટલા બધા (જોને જાણ પડેગા દરી) તારા પેતા કાન ખરું ને ! ”

“ હા બેટા ! ”

આ સાંભળી રેહિણી ધાંધ ન બોલી. એ જાણે ગંભીર ચિંતનમાં દૂબી મઠી, એના અપરિપક્વ મનમાં હાંકરછ, તેમના નમ્ર-આગેમી સંદર્ભ ને માનવમાત્ર સત્ય પ્રત્યક્ષ વિશ્વમાં દ્રષ્યમાના તરંગો ઊભા થાયા. ને આ સ્વર્ગની તપાસ કરતા એ પર બહાર નિકળી આવી.

ઔરવ અનુભવવા મળતું ને તે આનંદમાં આવી જતા.

* * *

સાંજ થઇ નાહી ધોઇ કપડાં પહેરી મા સાથે રાહિણી બહાર આવી. ઘરના દાર પામે બન્ને બાજુ બદામનાં ઝાડ હતા, એ ત્યાં બેઠી રહી ગઇ. સૂર્યાસ્ત થઇ રહ્યો હતો. આકાશ-વીથીમાં સત્ય ને પ્રકાશ મૌન મુગ્ધ થઇ હસી રહ્યો હતો. રાહિણી પશ્ચિમમાં થતી ઈન્દ્ર-બળને નિહાળી રહી હતી.

“કાણુ છે ? આકાશમાં ચિત્રો દોરી રમનાર એ આકાશલોકની રાહિણી કેવીક છે ?”

રાહિણી પાડી પર ચિત્રો દોરી (લીટા) કાઢતી. પ્રથમ એક ચિત્ર દોરતી. “છી: આ સાઈ નથી” કહી, તે બૂંસી નાખી બીજું ચિત્ર દોરતી. એ કંઈક સાઈ થતું, પણ તે પણ બૂંસી નાખી, ફરી એક તરસીર ચિતરતી. વળા તેને નામશેષ કરી બીજું ચિત્ર દોરતી ને એ ક્રમ ચાલ્યા જ કરતો.

આકાશની રાહિણી પણ તેવી જ રીતે અવનવાં ચિત્રો દોરતી હતી, પણ એ બૂંસી બૂંસીને નથી દોરતી. એ તો ચિત્રોને બદલ્યા જ કરે છે ને બધા રંગીન ચિત્રો નવ-નવા રંગના પળે પળે અનંદ આનંદ અર્પ-નારા, એકના બેબું બીજું ચિત્ર નહિ. એ આકાશલોકની રાહિણીને કેટલો બધો આનંદ થતો હતો. રાહિણી પણ આનંદો હતી-આકાશની રાહિણીના આનંદનો વિચાર કરતી.

* * *

“મા ! એ મા ! હકારજીને એક નક્ષત્રશિશુ પેદા થયો.” રાહિણીએ બૂમ મારી, ને તાળીઓ પાડી નાયવા મંડી તેની આંખો હુમી રહી હતી, તે આનંદમગ્ન હતી.

રાહિણીની મા બારણે અઢેલી બેઠી હતી, તેનું ધ્યાન રસ્તાની અવરજવર પર હતું. તેઓ તો સડક પરથી પસાર થતી એક છોક-રીનો પહેરવેશ નોંધ રહ્યાં હતાં. તેમણે રાહિણીની બુમ ન સાંભળી, પણ રાહિણીને

નાચતી ફરતી જોતાં તેમનું ધ્યાન તેના શરદ મયું. પ્રેમ-બસ પ્રેમભરી આંખે મા દિકરીને નોંધ રહી.

આકાશમાં અંધાર છાઇ ગયું, અંધાર પણ કેટલો સુંદર છે ! એમાં પણ કેટલું માધુર્ય છે ! માતાના દિનગ્ધ પ્રેમ બેબું માધુર્ય ! એક પછી એક તારાઓ ભગતા જ ગયા. બાપ રે ! કેટલા બધા તારા છે ! રાહિણીનું બાલમન, એટલી ઝડપે ન દોડી શક્યું.

“ચાલ, બેટી ! અંદર ચાલ. અંધાર થઇ ગયું છે.” મા બોલી.

“થોડી વાર બેઠી રહેને, મા ! આકાશ જોને, બેબું સુંદર છે ?” રાહિણીએ માને ત્યાં જ બોલી જવા કહ્યું.

“હા, હા, ખૂબ સુંદર છે. પણ અંધાર થઇ ગયું છે ને ! હવે એકલું શું કામ બેબું રહેવું નોંધએ ? ચાલ, અંદર આવ નોંધ.” માએ ફરીથી કહ્યું.

“મા.”

“હં.”

“આકાશ કેવું છે, કહું ?”

“કહે, નોંધ !”

“બરાબર તારા અઢેરા બેબું. તું મને બચ્ચી કરે છે તે, તારે મારું મોહું આ આકાશ બેબું થઇ નામ છે.”

મા આ કાંઇ ન સમજી શકી. એને આ કીક ન લાગ્યું. પણ એ વક્તવ્યમાં કંઈક એવું હતું, જેથી તેને લાગતું હતું કે “એ સત્ય છે.”

માએ રાહિણીને છાતી સરસી આંખો, બોલી કરી.

ફરી એક વાર “અંદર ચાલ, બેટી !” કહી, મા ઘરમાં ચાલી ગઇ.

બહારથી આવતાં નિરંજને બેબું રે, રાહિણી દાર પર બેઠી બેઠી આકાશનો સૌંદર્ય પર મુગ્ધ બની રહી છે.

“રાહિણી ! શું જુએ છે, બેટી ! ચાલ, ચાલ”-કહેતાં ઘરમાં ચાલ્યા ગયા.

'...ને બીજી જ પળે એક તારો ખરી
...તો...થોડી પળો ઝબકારા મારી ગયો !

...ને રોહિણીની આંખો બીની બની.
એની આંખમાંથી બે મોટાં મોટાં મોતી સરી
પડ્યાં. એ નાનાથા હૃદયમાં અવર્ણનીય
દુઃખ થયું. રોહિણી દૂરકાં બરવા લાગી.
રોતાં રોતાં, ગમે તેવા હૃદયને પીમળાવે તેવા
સ્વરમાં " બાપુજી ! " ...બોલતી બૂમો મારતી,
એ ધરમાં દોડી ગઇ.

એ વખતે, નિરંજન આરામખુરશી પર
પડ્યા પડ્યા, પાસેના મેજ પરથી એક પુસ્તક
વાંચવા માટે લઇ રહ્યા હતા. રોહિણીની બૂમ
સાંભળતાંજ પુસ્તક હાથમાંથી પડી ગયું.
સાફે શરીર શિથિલ રહ્યું ગયું.

" શું થયું બેટા ! શું થયું મારી
રોહિણીને ? તને કોણે માયું ? ...એમ પૂછતાં
પૂછતાં તેમણે રોહિણીને ઊંચકી લીધી.

" બાપુજી ! મને ખબર પડી ગઇ. " ...
રોહિણી દૂરકાં બરતી બરતી બોલી.

" શું ખબર પડી ગઇ, બેટા ? "

" બાપુજી ! બાપુજી ગામમાં કોઇ
જૂઠું બોલ્યું છે. "

હસકાં, હસકાં ને " હું " કાર સાથે કુદન.

" તને એ કેવી રીતે ખબર પડી,
બેટા ? "

તમે કહ્યું હતું ને...બાપુજી ! કે આપણે
એક...એક સાચું બોલ્યું તો એક...એક
તારો પેદા થશે. ત્યારે...તેનો અર્થ...એજ ને
કે એક તારો ત્યારે ખરી પડે...ત્યારે કોઇ
જૂઠું બોલે ! ...કોરજની મરજી...બાપુજી ! ...
ત્યારે મને પણ...આટલું રોગ...આવે છે
ત્યારે... " કહેતી એ બોળી બાળા વધુ ને વધુ
રોવા લાગી.

હરિયાળા લીલા કામળ મનમાં ને દુઃખ,
ને પીડા થઇ એતું વળું કરવું શક્ય નથી.
એ એક એવું પ્રયયમય દુઃખ છે, જેને એક
હૃદય અને બીજા હૃદયને પોતાની બાળામાં જ
સમજાવી શકે. *

* તામીષ ત્રવલિકા ઉપરથી.

સેવાનો ધર્મ ત્યાગરો ના.

ત્યાગરો ના, કોઈ ત્યાગરો ના;

જગે સેવાનો ધર્મ કોઈ ત્યાગરો ના. (૨૪)

સેવાના પંથીજનો સુકિતને પામીઆ,

પરકાલે મનને ઠગાવરો ના.....જગે

સેવાનો ધર્મ યોગી-સુનિઓ શું જાણે ?

અંતર-હરાને કોઈ ત્યાગરો ના.....જગે

જેવા વિચાર તેવાં ફળને સૌ પામરો,

દુર્ગુણના દોષ કોઈ છોલરો ના.....જગે

અપકારીનો પજુ ઉપકાર સાધલે,

દેશકાલે દોષ ભાવ રાખરો ના.....જગે

સર્વમાંથી એક ઈશ માનીને ચાલલે,

મનમાં દંધ બેસાવ રાખમે ના...

જગે સેવાનો ધર્મ કોઈ ત્યાગરો ના.

શ્રી. ઉમિયાશંકર દાસર

આજના જગતયુદ્ધનો ત્યારે અંત આવશે ત્યારે એ યુદ્ધમાં
ખપી ગયેલાં અનેક વીર માનવરત્નોની પરાક્રમગાથાઓ
આપણને સાંભળવા મળશે. પુરુષસમોવડી નારીઓ પણ
આ વિશ્વયુદ્ધમાં રણચંડી બનીને પુરુષોની હરોળમાં રહી
શાં શાં કામ કર્યાં છે તેની વીરત્વદર્શક એક ગાથા.

રણચંડી

કા રખાનાના વ્યવસ્થાપકે કારખાનાના
આકરા અનુભવને નજરમાં રાખી
એ યુવતી સામે જોયું.

“ તારે લોહાના કારખાનામાં કામ
કરવું છે ? તને ખબર તો હશે કે આ
કારખાનામાં પોલાદનો પણ રસ થઈ નય
છે અને એવા બળબળતા લાવા સાથે અમારે
સંબંધ રાખવો પડે છે. ”

“ એ હકીકત હું બરાબર જાણું છું. ”
યુવતીએ જવાબ દીધો.

વ્યવસ્થાપકે યુવતીની કારખાનામાં કામ
કરવાની હોંશ ચારખી, તોયે એ બોલ્યો:

“ અરે પણ બીજે કામ કર્યો નથી ?
લોહા સાથે પરસેવો રેલાવવાની તારે કાંઈ
જરૂર ખરી ? તારી વય સામું તો જરા જો. ”

યુવતીના મુખ પર સ્મિત ફરકી ગયું.
એ બોલી:

“ અમે છોકરીઓ તમોને એમ જણા-
વવા માગીએ છીએ કે લોહું પણ અમે
સહન કરી શકીએ છીએ; પોલાદ ઘડવાનો
અમને સ્ત્રીઓનેય જ્ઞાન છે. ”

*

વ્યવસ્થાપકે સામું સ્મિત કરી યુવતીની
કામ કરવાની માગણીનો સ્વીકાર કર્યો, પણ
તરત જ વ્યવસ્થાપકની કંપના કારખાનામાં
આવી ગઈ.

આગના તણખા ઊડતા હતા, આગના
શંભલા ઊભા ચતા હતા. ધગધગતી ધાતુ
ઉપર ધણુ પડતા હતા, લોહાના રસની
કડાઈઓ ફળફળતી હતી, આમડીના ખેળ
ઊતરી નય એવી ગરમ દવા હતી. લોહું
ઘડવા માટે લોહની છાંતી કેળવતી પડતી હતી.
કારખાનાના વ્યવસ્થાપકની આ કંપના પૂરી
થઈ અને ફરી એની નજર લોહાના કારખા-
નામાં કામ કરવા આવેલી પેલી બોલ્યા
છોકરી પર પડી.

બોલ્યા કારખાનામાં ગઈ, હોશે હોંશે
કામ કરવા લાગી. પણ પહેલાં તો એ એવી
થાકીને લોધ થઈ ગઈ કે ઘરમાં જઈને એ
સતપત્ન પડી રહી, ખાવાનું ધ એને મળતું
નહોતું. થોડા દિવસો પછી બોલ્યાને એ કામ
છોડી દેવાની મરજી થઈ આવી. એક વાર
તો હિંમત કરી એ વ્યવસ્થાપકને આંગણે
એ વાત કહેવા ગઈ પણ ખરી.

*

પણ એ દિવસે એ અટકી અને પછી
તો લોહાને પીગળાવતી ચૂલ પાસે એ ઊભી
રહી કામ કરવા લાગી.

લોહું પીગળતું ગયું, ઘાટમાં ઘડાતું ગયું,
કારખાનું ગાજતું રહ્યું. દિવસો ગયા,
મહિનાઓ સરી ગયા. ૧૯૪૨ નો જમાનો
આવી ગયો.

‘ઑક્ટોબરની એક સાંજે રેલિનગ્રાડમાં ભયની ભૂંગળ વાગી: વાહરડાં માટે ગાય બાંભળે એવી જાતનો ધ્વનિ જાગ્યો.

અતે આકાશમાં સેંકડો જર્મન વિમાનો ધુરડી રહ્યાં સડતા હાંત પર સોયો ફરે ને નસ પર જેવો અવાજ થાય એવો અવાજ થઈ રહ્યો.

સાંજે એ વિમાનોએ મોત ઢોળ્યું, રાતે વિમાનોએ વિનાશ ઢોળ્યો.

હાહક એમની વર્ષા વરસી રહી. એ દેન વંજનવાળા બોમ્બગોળા નીચે ઊતરી સારે કોઈ ઝડપી આગગાડી ધરી આવતી હોય, એવો દુનિયો થયો આકાશમાંથી સળગતા પીળા ‘કરા’ પડવા લાગ્યા.

રણના તોફાનમાં તંજુ હલે એમ કારખાનાની ભીંતો હાલવા લાગી. મકાનનાં ડાપરાં પવનની અંદર ટોપી જીડે એમ જોડવા લાગ્યાં, સળગવા લાગ્યાં. કાળી રાતનું અંધારું ભાગી ગયું. મોતની સળગેલી મસાલાએ હબરો મશાલોનું પીળું અન્યાળું પાથરી દીધું.

એ ચાર ઝોલાં ખાઈને ધમારતો જમીન પર ઉથલી પડ્યા માંડી. ધમારતના પછાડે વિચિત્ર અવાજ કરી મૂક્યો. બોમ્બગોળાની ઉપડેલી ચીસ ચાલુ જ રહી.

પિડાતો છવ જેમ ઉંહકારા કરે, એમ આખી રાત છવ હેવા આવનાર સામગ્રી પિડાતી રહી, અને પોકારતી રહી.

ડાકડમડું વાગતું હોય એવો અવાજ લઈ આગ પીળો નાચ કરવા લાગી. ત્રણ ચાર માળની ધમારત જેવડી જિંચી ઊભા લઈ આગ જિંચી નીચી થઈ રહી. આગના જડખામાં ધમારતના પથ્થર, ધાતુ કડકડ થવા લાગ્યો. કુચ્ચા થવા લાગ્યા. આગનો એક છુકડો અને અનેક ધમારતો સાદ !!

*

ઑક્ટોબરના કારખાનું વારંવાર હાથનું હતું, ઑક્ટોબરના એક સવાલને જવાબ મળ્યો.

“ ઑક્ટોબર ! ભાંગેલી રણગાડીઓ અને બજડેલી તોપો આવી પડ્યાં છે. આપણે એ બધાને દુરસ્ત કરવાં પડશે. રેલિનગ્રાડ ઘેરાયું છે. આ હથિયારો માટેની ફાક પડી છે. ”

ઑક્ટોબર બોલી: “ સાંભળો, મારી પાળી પૂરી થઈ છે, પણ હું બીજી પાળી માટે પણ રહેવાની છું. ”

“ નહિ, ઑક્ટોબર. તં તો ઘણું કામ થયું. તું ભોંયરામાં પડેલી જા. આ આપણું કારખાનું તો મોરચા પર જ આવેલું છે. જા, આશરો લઈ લે, મોત વરસી રહ્યું છે. ”

“ આશરો લઉં ? તમે શું બોલો છો ? હજુ તમે એમ માનો છો કે હું એક સ્ત્રી છું એટલે મારે વધુ કામ કરવું નહિ ? મારે સલામતી શોધવી ? ”

“ ઑક્ટોબર, તારી પાળી પૂરી થાય છે એટલે હું તને આમ કહું છું. જા, માંડી થા મા. ”

*

ફૂધની માફક ફળફળતી ધાતુ ઑક્ટોબરની નજર સામે ફળફળતી રહી. ઑક્ટોબરના ખખા પર કોઈનો હાથ પડ્યો. ઑક્ટોબરે તરત જ કહી દીધું:

“ હું કામમાં છું. ”

હાથ મૂકનાર કારખાનાનો વ્યવસ્થાપક હતો. એણે ઑક્ટોબરને સમજાવ્યું:

“ મારી સાથે જરા બદાર આત્મ આપણે ને રણગાડીઓ સમારી રવાા છીએ એ રણગાડીના સરદાર સાથે હું તારી ઓળખાણ કરાવું. ”

રણગાડીના સરદારે ઑક્ટોબરને કહ્યું.

“ અમારી ભાંગેલી રણગાડીઓને સમી કરી દેતાં નરનારીઓને હું મળવા માગતો જ હતો. ને મારે જાણવું હતું કે એ કામ કરનારાં મેણે હતાં ? ”

ઓહ્યાએ જવાબ દીધો:

“ અમે કામ કરનારાં ? અમે તો સામાન્ય લોક છીએ; એથી વધુ અમે કાંઈ નથી. ”

*

પછી તો ઓહ્યાને તોપચીઓની ટાળા આગળ લઈ જવામાં આવી. તોપચીઓએ ઓહ્યાને આભાર માન્યો:

“ તમે અમારી તોપોને પાછી સરસ કરો દીધી. આજ રાતના જ તમને તમારી સમો કરેલી તોપોના ગડગડાટ સાંભળવાની તક મળશે. ”

ઓહ્યા બોલી: “ આજ રાતે જ ? ”

“ હા, પુશ્કીન શેરી મુઠ્ઠી લડાઈ આવી ગઈ છે. ”

ઓહ્યાથી બોલાઈ જવાયું, “ એ શેરી-માંથી તો હું પહેલાં જાણે ખરી હતી. ”

ઘોડાને પાણી પીવડાવવા માટે અવેડા પર લઈ જવામાં આવે અને પાણી પીને ઘોડો ચાલી નીકળે એમ ટોચાએલી રણુગાડી કારખાનામાં આવવા માંડી, અને સારો જની બહાર નીકળવા માંડી.

*

ઓહ્યાની નજર રણુગાડી ચલાવતા એક આદમી પર પડી. ઓહો ! એને તો એ ખરાબર જોગખતી હતી.

“ એલા વાસીલી, તું ક્યાંથી ? ”

“ માડં કામ પૂરું કરું ને ચડી બેઠો આ રણુગાડીમાં. ઝાંપે લડાઈ આવી પૂરી છે. ”

“ ઓહ્યાએ તોપચીઓને જણાવ્યું: ”

“ બાઈએ, તમારી નાની બહેનની એક વાત સાંભળશો ? સાંજના વર્ગોમાં મેં પણ લશ્કરી તાલીમ લીધી છે. મને તોપ ચલાવતાં ખરાબર આવડે છે. મને પુશ્કીન શેરી પર તમારી સાથે લઈ જશો ? ”

“ અરે પણ આવી વાત થાય ? તારાથી આવી હશે થાય ? ”

ઓહ્યા હિંમત સાથે બોલી.

“ તમારું તોપો અમે સ્ત્રીઓએ સરખી કરી આપી તો અમે સ્ત્રીઓ એ તોપો કેમ ચલાવીએ નહિ ? ”

*

અને ઓહ્યા પણ જલ્દાગે મારી રણુગાડી ઉપર પહોંચી ગઈ.

‘રણુગાડીઓએ દોડ મૂરી. રસ્તાઓ પર અજવાળાઓ બિલટી કરી રહ્યા હતાં. ગલીઓ સળગી હતી, પગથીઓ બળતી હતી.

રણુગાડીઓ પુશ્કીન શેરી પર આવી અંધ ! સરદારે ઓહ્યાને કહેવા લાગ્યો.

“ ઓહ્યા, આની પુત્રી પુશ્કીન સડક પર. એક દિવસ અહીં રશિયાને ઉત્તળો કવિ પુશ્કીન ફરતો હતો. હું જ્યારે જ્યારે આ રસ્તા પર આવું છું ત્યારે ત્યારે મારી બહેન મને પુશ્કીનની કવિતા સંભળાવતી, એ કહીઓ યાદ આવે છે. ઓહ્યા ! આ બડકામાં, આ મોતના ચારકામાં, આવા વાતાવરણમાં તને પુશ્કીનનો મુંવાળો ફાળો આપા યાદ આવે છે ખરો ? ”

*

અવાજ નીકળ્યો હુકમ છૂટ્યો.

“ દરેક માણસની સાંકળ બનાવી લી. દરેકદરેક જોગાને પસાર કરતા રહો: એક હાથ પરથી બીજા હાથ પર. ચાલો, શરૂ કરો. ”

ઓહ્યા પણ એ માનવસાંકળના મણકા તરીકે બિલી રહી. રેસિનબ્રાડની શેરી પર જીવન અને મોતની જખરી રંગદોળામણ ચઢ.

ઓહ્યાએ તર અને નારીના બેઢને ટાળા દીધો. સ્ત્રી પોવાદ પકડી હતી અને પોવાદ ફેંકતી હતી.

કામ કરતી કરતી રેસિનબ્રાડની શેરી પર ઓહ્યા ટાળા પડી મૃત્યુની પાંખમાં એ લપાઈ ગઈ.

મરેલા કવિ પુશ્કીનની શેરીમાં આ એક કવિતા જીવતી-અમર થઈ ગઈ.

નવી દુનિયામાં સ્ત્રી શું ફાળો આપી શકે ?

લેખિકા : સૌ. વનખાળા દેસાઈ

(માર્ચ ૧૯૪૪ ના જ. ૨૬ થી શરૂ)

આ જનો યુગ નારીયુગ તરીકે ખ્યાતિ પામી ચૂક્યો છે. એવા યુગમાં શું ? સ્ત્રીઓની સેવા ગૃહમાં જ પૂર્ણ થશે ? તેમનું કામળ હૃદય આ ઘેર સંહારને જોઈને દ્રવી કેમ ન જાય ? આજની સંસ્કૃતિનું ચિત્ર જોઈ કંઈક હૃદયનાં માનવીનું હૈયું પણ હાથ ન રહે તો સ્ત્રીઓનાં કામળ હૃદયની તુલા વાત જ શી ? આજની સંસ્કૃતિ એટલે પ્રાણ વિતાવું ખોળિયું, જેનું માત્ર હાડપિંજરનું દેખાય તેવીજ નિસ્તેજ બની ગઈ છે. મોટા મોટા શાસ્ત્રીઓ ને ધુરંધર રાજદારી પુરૂષો આને ચેતન નથી આપી શક્યા.

જે ' સ્ત્રી પ્રેરણાતી મૂર્તિ ' છે, ને આજદિન સુધી જોયે પુરુષને પ્રેરણા આપી છે ને તેવી જ પ્રેરણાથી પુરુષ જીવનસંપ્રાપ્તિમાં યશસ્વીનીવડ્યો છે, ને તેનાં પ્રેમનાં સિંચનથી જ સંસ્કૃતિની વૈભવ પ્રુષ્ઠિ પામી છે, આજે એ જ મનુષ્યો અને મનિષ્ઠીઓ તરફ જવાબ આશાની મોટ માંડી રહ્યું છે, અને તેમના જુગાતા દીપકમાં પ્રકાશ અર્પવાનું આઈ હૃદયે સૂચન થઈ રહ્યું છે. આજે સમસ્ત જગત એ જ પોકારી રહ્યું છે કે " Oh woman, thy face is thy future " ખરેખર આપણા ગુજરાતી કવિએ આ પહેલાં પણ " જનનીની જોડ સખી નહિ જડે રે સોલ " એ કાવ્યમાં " જગનો આધાર એની અગ્રીકીરે " પુરોવાનું સાહિત્ય પણ આજ બતાવે છે કે " જે યુગાવે પાણી તે શાસન કરે રાજ ધરે. "

કળા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, તત્વજ્ઞાન એ બધાં ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રીઓ કંઈક પુરુષાર્થ કરી બતા-

વશે તેવી આશા સેવાઈ રહી છે, ત્યારે સ્ત્રીની જવાબદારી વધુ ને વધુ મદાત બનતી જાય છે. આજની કહેવાતી દુનિયામાં જે અધાણધી ચાલી રહી છે તેની પાછળ ક્યાં મૂળ તત્ત્વો કામ કરી રહ્યાં છે તેનો તાગ કાઢી વિચાર કરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. યુદ્ધ કંઈ અણધાર્યું આવતું નથી, કેટલીક રાજનીતિ-ઓનાં કારણે યુદ્ધ અનિવાર્ય બને છે, એ રાજનીતિનાં દુષ્ટો દૂર કરવાનું કાર્ય સ્ત્રીને શિર છે. આ કાર્ય માટે તે પાર્લામેન્ટમાં જાય અને ફાલ તો રાજનીતિ સામે સખત પ્રકાર કરે અને રાજનીતિનું પુરુષોને માનવ-તાનું બાન કરાવે, યુદ્ધ એ અનિષ્ટમાં અનિષ્ટ વસ્તુ છે એ પૂરવાર કરે, અને નિઃશસ્ત્રીકરણ પર વધુ બાદ મૂકે, તથા એ જ મંત્રોચ્ચાર અર્થે કે દિસેલો ખરેલો તે દિસા નહિ પણ અહિંસા છે. આ પ્રમાણે સમસ્ત જગતની મહેનોનાં મંડળો એકત્રિત થઈને શાન્તિના સંદેશ પાઠવે અને નવી દુનિયા રચાવ તેમાં આમદપૂર્વક પોતાનો ફાળો અપાને એમ ફરારશે કે " ત્યારે મનુષ્ય-જીવન અને મનુષ્યની રવતંત્રતાને માન આપવામાં આરંભ, ત્યાં બ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય પ્રગતિ પામશે ત્યાં જ સંસ્કૃતિઓ સિંધર બનશે. "

સદિનાં મંડાણ ક્યાં ત્યારથી જ આપણે જોતા આવ્યા છોએ કે સ્ત્રીઓનાં પ્રેમ અને સૌન્દર્યે પુરુષો આકર્ષાયા છે અને ધારણું કાર્ય સ્ત્રીઓ પાસે પાડી શકી છે. મરણ અધિઓનાં નયોજનો પણ સ્ત્રીઓનાં આ વ્યવસાયો આમજ નીચાં નમી પડ્યાં છે. અને અધિઓ તો શું ? પણ દેવોને પણ દુર્લભ

એવા યમરાજ પાસેથી પણ એક જ સ્ત્રીએ જીવતદાન માગ્યું હતું. અને તેનું સૌભાગ્ય અખંડ રહ્યું હતું.

પ્રેમ અને સૌન્દર્ય વિશેષણ રાષ્ટ્રોમાં પ્રેમનું સિચન કરવાનું કાર્ય સ્ત્રીનું છે. એ બાન ભૂલેલાં રાષ્ટ્રવીરોને સુંદર પ્રેરણા અર્પવી, એમનાં જીવનમાં જે અંદાજાપી વિષ ફેલાઈ ગયું છે, તે ચૂમી લઈ તેમાં અગ્નિસચન કરનાર છે. યુગ પર યુગોનાં વારસાદાર મનુષ્યનાં શુભો ખોવાઈ ગયા છે. તે શુભરત્નો પાછાં લાવવાનું કાર્ય સ્ત્રીનું છે. સમાજ એ જીવનનાં બજો સાથે છે કે મરણનાં આહવાન કરનાર સાથે છે તેનો નિર્ણય સ્ત્રીઓએ કરવાનો છે. આવતી કાલ તે માત્ર સ્ત્રીઓને જ માટે નહિ પરંતુ સમસ્ત માનવજાત માટે પણ આજે જે જે પગલું સ્ત્રીઓ બરશે તેના પર અવલંબે છે.

ત્યારે જગતમાં રાજકીય અસંતોષ વધે છે ત્યારે સમાજની અંદર નાની નાની ક્રાન્તિઓ થાય છે, ને તેને પરિશુભે દેશમાં અરાજકતા ફેલાય છે; કારણ કે જ્યાં રાષ્ટ્ર-વિધાયકો બાન ભૂલેલાં વિચારી પ્રજાઓનું શું ? માટે જ આજે રાજકીય ક્ષેત્રની ગતિ માટે પૂ. ગાંધીજી જેવા મહાન પુરુષો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે; પણ સમાજનાં યુદ્ધો ક્યાં ઓછાં છે ? નરી આંખે જોઈ શકાતાં નથી તેથી તેની મહત્તા કંઈ ઓછી નથી થતી. આજે કોમ કોમ વચ્ચે, મૂડીવાદીઓ અને શ્રમજીવીઓ વચ્ચે, વૃદ્ધો અને યુવાનો વચ્ચે, બાળક અને વડીલ વચ્ચે યુદ્ધો ચાલી જ રહ્યાં છે. તેમાંથી સ્ત્રીઓ પણ કંઈ મુક્ત નથી. આગકેને પોકાર આજે કોઈ સાંભળતું નથી. યુવક યુવતીની ભાવનાઓ, તેમના આદર્શો, તેમની કલ્પનાઓ અનેક શૃંખલાઓને લઈને મૂર્તિમંત થઈ શકતી નથી. પશ્ચિમના વિચારો અને રહેણીકરણી તે યુવકોનાં જીવનમાં એટલાં બધાં ઓતપ્રેત થઈ ગયાં છે કે તેનો ત્યાગ

કરવા યુવક તૈયાર નથી, અને તેને અપનાવવા વૃદ્ધો તૈયાર નથી; એટલે તેમની બડ-બડાઈ હંમેશાં ચાલુ જ રહી છે. રશિયાના ક્રાંતિકારી વિચારોએ જગતમાં એટલી બધી અસર કરી છે ને ખાસ કરીને યુવક માનસ ઉપર કે તેઓ શાહીવાદ મૂડીવાદ એ બધાનો નાશ કરવા તૈયાર રહી છે. તેમનામાં ઉત્સાહ છે, કાર્યની ધગશ છે, પરંતુ સમાજને લીધે તેમની પ્રતિભા જોઈએ તેવી ખોલી શકતી નથી. યુવતીની પણ આ દશા ! તેને તો જે પ્રકારની ગ્રામી સહન કરવાની. એક સમાજની રૂઢિ અને બીજી આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ અતંત્ર નથી. એટલે તેણે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં મેવેલાં સ્વપ્નાં અકાળે દરમ્યાન જ જાગે છે, અને ગૃહની જવાબદારીમાં તેનું સારું જીવન સમાપ્ત જાય છે.

આજે ધર્મ પણ એક ખૂણે જામીને બેઠો છે. કહેવાતા ધર્મશુરુઓ અર્થાત્ ભક્તોમાંનો મોટો ભાગ ભગવાનને નામે ધર્તીગા ઉભા કરે છે. તેથી કેટલીએ સ્ત્રીઓ તેમાં ફસાય છે ને અધ્યક્ષા મેવે છે. આ પ્રમાણે જે ધર્મ દેખાય છે તે વસ્તુતઃ ધર્મ નથી, પણ તેની ઘેલછા જ માને છે. આમ સંસ્કૃતિનું એક પણ ક્ષેત્ર જીર્ણ થયા વિના રહ્યું નથી.

છતાંએ આજનાં યુવકયુવતીમાં અજેય આશાવાદ છે. યુવક આજે શું માગી રહ્યો છે. સ્ત્રી માત્ર જીવનું ફર્નિચર બનીતે પ્રધાન ખંડની શોભા વધારે કે રાતદિવસ લનતોડ મહેનત કરીને વગર પગારનો મજૂર થઈને રહે એટલેથી એ નહિ સંતોષાય. આ ઉપરાંત સામાજિક ભાવનાઓથી રંગાએલો યુવકવર્ગ સ્ત્રીને માત્ર શણગારવાંરૂઢી ડીંગલી બની રહેતી પળવાર પણ સાંખી શકે તેમ નથી. એને તો જોઈએ છે જીવનસંગ્રામમાં સાથ આપનારી સહચરી. એને તો જીવનનાં દરેક અનુભવમાં એ પત્નીનું તો ઉચ્ચ પ્રકારનું મહત્ત્વ જોઈએ છે “Co-operation

for mutual and common experience of life." તેવી જ રીતે યુવતીને પણ એના આદર્શ અને ભાવનાનાં ઉત્થનમાં સાથે ઉડનાર જીવનનો ખેલાડી જોઈએ છે. માત્ર એને શરૂગારીને એસી રહે અર્થાત્ મરજીમાં આવે ત્યાં મુખી એ જીવનનાં રમકડાં સાથે એ પાર્થિવ પતિ એ નથી વાંચતી. આવી રીતે ન્યાં ઉભયની ભાવનાઓ ઉચ્ચ બનતી જાય છે, અને કોઈ સ્વર્ગીય મુખને જાંખે છે ત્યાં દુનિયાના ઘડતરમાં યુવતી અગગી કેમ રહી શકે ? એનાં હૃદયમાં તો અપૂર્વ ઉત્સાહ છે અને એ તો એના કલ્પનાના રંગે રંગાયેલી દુનિયા એવા અધીરી બની છે.

હવે સહેજ ઊંચાં ઊતરીને જોઈશું તો માનસ પડશે કે વ્યક્તિગત અને સામાજિક મુખનો આધાર 'મુખી ગૃહજીવન' પર છે. તેમાંથી ગૃહજીવનનો મુખનો આધાર મુખ્યત્વે સ્ત્રી પર જ આવડ્યો છે.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થશે કે સ્ત્રી જીવનમાં જોડ્ય વિકાસ વિના આ અસંભવિત બને છે. માટે સ્ત્રીઓએ પોતાની ઉન્નતિ કરી ગૃહ-જીવનને ઉચ્ચ અને આદર્શમય બનાવવા બગીરથ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. આજે ઘણીએ યુવતાઓ આવા મુખી જીવન જીવવાનાં કોડે સમાજના અનેક ક્ષેત્રોનાં કાર્ય કરે છે. પણ તે કાર્યને હજી સુવ્યવસ્થિત સદર બનાવવાની જરૂર છે; જેથી કરીને નવી દુનિયાના ઘડતરમાં તે કાર્યોનાં અંગે અંગે સંપૂર્ણ ફાળો અર્પી શકે.

આજે હિન્દમાં જે અખિલ મહિલા પરિષદ કાર્ય કરે છે તે પ્રશંસનીય છે. યુગ પ્રમાણે તે પોતાના વિચારો ફેરવે છે અને સાથે સાથે ખીમ દેશોની સ્ત્રીઓને પણ આમંત્રી તેમના જાનને લાભ છે, અને તે રીતે તેમના કાર્યમાં સુધારો વધારો થાય છે. આજે યુદ્ધકાળે તાલીમ વગેરે ખોટા છે, પ્રૌઢ શિક્ષણનું

કાર્ય માથે લીધું છે, અને તે ઉપરાંત ગ્રામ-મુધારણાનું કાર્ય પણ સાથે સાથે ચાલે છે. પ્રૌઢ શિક્ષણની જરૂરીઆત છે પરંતુ આખોએ કેળવણીનો પ્રશ્ન સ્ત્રીઓએ જ હાથ ધરવાનો છે. ગર્ભ કાતની કેળવણીના પરિણામે તો આજે મુદ્દો થયાં ને અરસપરસ મમતા તથા સ્નેહને બદલે ઈર્ષ્યા અને દ્રેષે ધર લાગ્યાં. ઉત્તમ વૈજ્ઞાનિક સાધનો જે મનુષ્યનાં વિકાસાર્થે યોજનામાં આપ્યા હતા તેનો દુરુપયોગ થઈ રહ્યો છે. અને પરિણામે જ્ઞાન ઉપરની પ્રીતિ ઘટવા માંડી. આવી સડી ગએલી કેળવણીનો પાયો નવે નામે નાખાવો જ જોઈએ, અને કેળવણીનું ધોરણ સ્ત્રીઓએ નક્કી કરી પ્રત્યેક વિષયની જતાબદારી તેમણે ઉપાડી લેવી જોઈએ, જેથી જ્ઞાન પ્રત્યેની પ્રીતિ વધે અને મનુષ્યની અંદર જે ઉદ્ધન ગુણો રહેલા છે તે આ કેળવણી દ્વારા બહાર આવી શકે.

આ ગુણોથી ભાવી સંસ્કૃતિનું સર્જન સારી રીતે થઈ શકશે, કારણ દરેકને યોગ્ય માર્ગ જરૂર. આજની કેળવણીમાં ધર્મને સ્થાન નથી; એના અભાવે જ એનેક અનર્થો ઉપન્યા છે. આપણું મનોબળ, આપણો સ્વાર્થત્યાગ, આપણી આગ્રાઓ એ સર્વ શિથિલ અને મન્દ થઈ ગયા છે. જેવી રીતે આત્મા એ સરીરથી બિન્ન હોવા છતાં સરીરનાં અણુઓ અણુમાં વ્યાપી રહ્યો છે, તેવી જ રીતે ધર્મ એ મનુષ્યની સર્વ ઐદિક પ્રવૃત્તિઓથી દૂર હોવા છતાં સર્વના અંતરમાં પ્રવેશ કરીને મનુષ્યને ચિત્તન્ય અર્પે છે. એટલે કે મનુષ્યમાં જ્ઞાન, રસ, રિચરતા અને ગતિ પૂરે છે. મરિ દરેક વ્યક્તિને એમ સમજ પાડવી જોઈએ કે બધા જ જીવનનાં કાર્યો ધર્મની રીતે સમજાએ તો મુખની મદદા એની મેદા બહાર આવશે. અને તે કાર્ય પરત્વે મમત થશે એના પરિણામે ધર્મી ધીમે સમજાઈ. કે આપણું કન્યા શું છે કે શામાં રહેવું છે ?

આ પ્રમાણે કેળવણીમાં સ્ત્રીઓ ધર્મને સ્થાન આપે તો તે વધુ ઉન્નત બનશે. પ્રત્યેક વ્યક્તિનો સાચો ધર્મ એ માનવધર્મ છે, એ ધોષણા ભાવિ યુવતી કરશે. ગયા વિશ્વયુદ્ધની વર્મેલ્સની સંધિ તે આ યુદ્ધનું કારણ બની, તેવું ન થતાં સર્વકાળ માટે શાન્તિ સ્થપાય, અને શુદ્ધ ભગવાને જે સૂત્રો કહ્યાં છે કે “ હિંસાનો બદલો તે હિંસા નથી, વેર વેગથી સમતા નથી પણ પ્રેમથી શમે છે. ” એવી ઉચ્ચ બાવનાવાળું જીવન ચાલે તો ભાવિ સંસ્કૃતિઓ ખરેખર શાન્તિ અને સિદ્ધિ પામે.

આ ઉપરાંત વેપારી કરારો, સામાજિક શક્તિઓ વગેરેમાં અનેક સુધારા થઈ શકે. જે વેપારીઓ પોતાના રાજના સ્વાર્થને ખાતર મોટા બનશે અને ગણને તુકશાન થઈ જાય તો તે સ્વાર્થ બાળુ પર મૂકીને રાજના હિતનો જ વિચાર કરે તો અનેક આર્થિક પ્રશ્નોનો નિવેડો આવી જાય.

દક્ષિતવર્ગ કે જેઓ આજે કચડાઈ અને પુંદાઈ ગયા છે તેઓ પણ આવી જાતના કરારથી પુતજીવન પામે અને તેમના વિકાસનો માર્ગ મોકલે બને. હિન્દનાં અસંખ્ય માણસોને અસ્પૃશ્ય કહીને ધૂતકારવામાં આવે છે તેમને પણ અપનાવીને વિકાસની યોગ્ય તકો આપવામાં આવે તો તેમાંથી પણ કેા વિકાસ પાડે અને ગણને ઉપયોગી નીવડે. ઘણાં વર્ષોથી લોકો એક એવા યુગને જાંખે છે કે જેને આપણા ઋષિમુનિઓએ સત્યયુગ કહ્યો છે. જેમાં વ્યક્તિમાત્રનું સ્વમાન જળવાય. સમાનતા, બંધુભાવ, ને દેશપ્રેમ એવા ઉન્નત ગુણોથી જ સમષ્ટિઓનો વ્યવહાર ચાલે. પ્રત્યેક વ્યક્તિને જ્ઞાન માટે પ્રોત્તિ થાય અને તે જ્ઞાન તેમને પ્રજામાર્ગે જ લઈ જાય અને જીવનને ધન્ય બનાવે. આવા યુગને લાવવા માટે સ્ત્રીઓએ જ બગીચ પ્રયત્નો કરવા પડશે.

બાળકેળવણીનો પ્રશ્ન સ્ત્રીઓ ઉપાડી લે તો ઉત્તમ પરિણામ આવે, કારણ બાળકનું માનસ બેટલું સ્ત્રી સમજી શકે છે તેટલું પુરૂષ નહિ સમજી શકે. તેમનામાં રહેલા દૈવી અંશનો સાક્ષાત્કાર કરવા તેમને જ્ઞાન અપાય. આજે ‘પ્રજામાર્ગે’ જતાં જ્ઞાનની ઉણપે જ સંસ્કૃતિઓનો નાશ થઈ રહ્યો છે. સંસ્કૃતિના નવધડતરની વખતે ભાવિ નાગરિક તરફ દુર્લ્ભ ન જ રખાય. કારણ, ભાવિ સંસ્કૃતિના આજ બાળકો સ્તંભો યશે. સ્ત્રી-કેળવણી તરફ સ્ત્રીઓ દુર્લ્ભ ન જ સેવી શકે, કારણ સ્ત્રી પોતે સમજે છે કે આજની બાળા તે આવની કાલના નાગરિકની માતા છે. કેળવણી અર્થે, વ્યાપાર અર્થે અને સામાજિક શક્તિ અર્થે રચે રચે સંસ્કૃતિઓ સ્થાપી. અને તેનું એક મધ્યવર્તી કેન્દ્ર રાખવું કે જેની ઊપા નીચે આવી અનેક સ્ત્રીસંસ્કૃતિઓ કાર્ય કરે અને સધાજને સ્વમાર્ગે વાળે. સારી ય હુનિયાની સંસ્કૃતિના પાયા એક જ ઉદ્દેશ માટે રચાય, તે માટે બધા રાષ્ટ્રોની બહેનો વર્ષમાં એક વખત મળે અને વિચારોની આપ-લે કરે, તથા કરેલાં કાર્ય પરત્વે વિચાર કરે, જ્ઞાનનો વિનિમય કરે તો ભવિષ્યમાં કહો આવા હત્યારા દિવસો પુનઃ ઉપરિચિત થાય નહિ. જે આ પ્રમાણે પ્રચાર-કાર્ય કરે તો સ્ત્રીઓનું કાર્ય વધુ ને વધુ દૃઢ બનશે.

આપણા દેશનો યુવતીની જવાબદારી અધિકતર છે. કારણ, આજે ખિટન નાના નાના દેશોનાં સ્વાતંત્ર્ય માટે લડી રહ્યું છે, ત્યાં હિન્દને સ્વાતંત્ર્યનો નકાર સંભળાવવામાં આવે છે. આ ગાંઠિય ગુલામી ફગાવી દેવા તેને સસ અને અહિંસાનું કડક પાલન કરવું પડશે. સ્નેહ અને સેવા તેનો મુદ્દાબેષ યશે. તેની માનુષ્યમિ અર્થે સર્વસ્વનો ભોગ આપશે ને તેની રંગેગમમાં સ્વદેશભિમાન બાપી જશે

એટલે અંતે સત્યનો જય થશે. અને સ્વતંત્રતાની દેવી આપણાં મોંઘા એવા દેશને સર્વકાળ માટે તેની માળા પહેરાવશે. આ રાજકિય સંતોષે સમાજ પણ જરૂર ઉત્થિતિને દેખે પહોંચશે, કારણ તેની અંતિનો મુખ્ય આધાર રાજકિય પરિસ્થિતિ પર અવલંબે છે.

મહાભારતના યુદ્ધ પછી હારેલાં પણ રડેલાં અને ઘટેલાં પણ રડેલાં, તે જ પ્રમાણે આ યુદ્ધ પછી બધા જ રડશે. અને એવા સમ્પત્તિ પથાતપ થશે કે તે રુદ્ધ મન અને શરીરનો મેદા ઘોષ નાખશે; તેથી બધામાં આંતરદષ્ટિ આવશે. તે સમયે સ્ત્રીઓએ જે સુંદર સંગઠન કયું હશે, અને વિવિધ ક્ષેત્રોમાં સંજીન કાર્ય થયું હશે તેા પુરૂષોને કેા અનેરી

પ્રેમણા સમુ જનશે. અને સંસ્કૃતિનો પાયો ઉદાત્ત શુષ્ણે પર રચાશે. આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ બન્યાં ' યા હોમ ' કરીને પડશે ત્યાં જગતનાં દરેક ક્ષેત્રમાં શુભાતા દિપકો એકએક પ્રકારના માન થશે, ને મહર્ષિઓ તથા કળાકારોનાં સ્વપ્નાં મૂર્તિમંત થશે. રાષ્ટ્રો કોઇ અનેરી શ્રુતિઓ બની જશે. અને સર્વસ્થળે પ્રેમનાંજ સામ્રાજ્યો સ્થપાશે.

દૂંકમાં, કોઇ પણ મુગે નહિ બનેલી એવી અસંસ્કારી સંસ્કૃતિને સંસ્કૃત કરવાનું કાર્ય તેને મુદ્દાયમ કરવાનું કાર્ય સ્ત્રીનું જ છે. આ નવીન ભાવનાવાળા પ્રજાજીવનને સુવર્તી જ માર્ગદર્શન કરશે; અને જગતને સૌન્દર્યથી શણગારી નંદનવન સમુ બનાવી દેશે.

શરીરના ઘણા રોગ કાંતના સડામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે !

એટલે જે તમારે

સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત રહેવું હોય,
મગજ સ્વચ્છ રાખવું હોય,
દીર્ઘાયુષ્ય મેળવવું હોય,

તો

બનાવનાર:—

સેવાશ્રમ, ભરૂચ

કાંત પરની છારી,
કાંતનો દુખાવો,
હાલતા નબળા કાંત,
પે હાં ના અવાળા,
કાંતમાથી નીકળતું શોહી અને
કાંતના ઓળા-સર્વ રોગો પર
રામબાણ ઉપાય સાબીત યથા મુકેશ

‘થાયમોસીન’

આજેના વાપરવાનું શરૂ કરો.
દરેક દવાવાળા વેચે છે

સોલ એજન્ડસ:—ટી. એમ. ઠાકોર એન્ડ કું. ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોલ-સુઅર્થ ૧

—સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના અવતાર સૂરીજાડી સ્ત્રી જાતિના પવિત્ર પતિવ્રત્ય પાલન છતાં જે ઘેર એની અવગણ ૧ થાય છે ત્યાં આખરે એ અવગણનારને અધરાં જ ઉલ્લેચનાનાં રહે છે. એવી જ અધસૂચક કથની લેખક અહીં કહી જાય છે.

ધનજીના ઘરમાં અજવાળીનાં પગલાં થયાં અને સામે જ અધે અજવાળું થઈ ગયું. એના આગળ ચારે બાજુ ધનજીની કીર્તિનાં ગાન ગવાઈ રહ્યાં. પોતાના શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને ઉચ્ચ કુળસાગરથી અજવાળીએ ન્યાતમાં અને ગામમાં વાકવાહ બોલાવગવી નીધી. એ સમેજી અને ગાહી હતી. પતિની ખરાબર ખાતરખરાસ્ત કરીને પોતાનું પતિ-વ્રતાપણું સિદ્ધ કરવાના કોડ એ પૂરા કમ્યા લાગી. ધનજી પણ પોતાની જીવનસખી સાથે રેતુમાં સમય વીતાવવા લાગ્યો. ધનજીની આંધમાં અજવાળી હરેક વાતે સુખી હતી. પણ વજુ તરીકે એને ગોમતી ડોશી શબ્દ મારેકે કેનડતાં. આમેય સાધારણ રીતે હિંદુ સમાજમાં સાસરે સાસુનો સીતમ વહને સહન કરવો જ પડે છે, પણ અજવાળીને માથે જરા વજુ પડતો સીતમ ગુજરતો. હાલતાં ને ચાલતાં ગોમતી ડોશી એના માવતરની નિંદા કર્યે રાખતાં અને બીજી દરેક ગુજ્ય એવી પજરણી કરતાં, છતાં પણ અજવાળી સાસુ સામે એક શબ્દ પણ ન બોલતી. “સાસુ એટલે બીજી માતા” એ પાઠ અજવાળી એનાં માવતર પામેથી સારી પેઠે શીખીને આવી હતી.

પરંતુ.....

આજની અસહ્ય ગાંઠોની રમઝટ અને માવતરની કુચથી અજવાળીના હૃદયમાં એક કારી ધાલવારી ગયા. તોયે એ ડોશી સામે એ કશું જ ન બોલી. આખો દહાડો એણે રેષા ના ક્યું. બિચારી અજવાળી ! પોતાની પામે એક જ શબ્દ, રડીને ગઈ રહેવાનું. ૧

સાંજના ધનજી કામેથી આવ્યો અને સૂવા વખતે અજવાળીએ સહેજ ખમચાકને કહ્યું,

“માએ આજ મને કેટલીય માળો ભાંડી.”

“હશે.” ધનજીએ કહ્યું.

“પણ મારાં માવતરને સુદાં ખૂબ નીંઝાડી નાખ્યાં.”

“હશે, હશે. ધરમાં કોઈ દહાડો ખીજાય પણ ખરા,” ધનજીએ આશ્વાસન આપતાં કહ્યું. એ બિચારો મુંઝવે રોગનાં રમખાણુ? એણે તો એ વાતને સહેજ ભાંતી અને ‘રામ વુંધી’ કરેના માથે રમખાણુ એટલીને એ મૂકી ગયો.

***

“એટા, ધનજી ! બાપડી માણસ બહુ જુદું હો. એની વાત તો જરાય ન માનવી.” બીજો દહાડો ધનજી કામે જતો હતો ત્યારે ગોમતી ડોશીએ કહ્યું.

“હો, મા,” ધનજીએ ટૂંકો ટુચ જવાબ વાળ્યો છતાંયે એમાં માળા કહેણ ઉપર શ્રદ્ધા હતી.

ધનજી બિચારી બોળો હતો. મા ઉપર એને અસીમ વિશ્વાસ હતો. એને મન મા કહે એ જાલવાકય. ધનજીના આ ભોળપણુનો લાભ લઈને ગોમતી ડોશીએ ધનજીને અજવાળીની વિરુદ્ધ કેટલીયે વાતો કહી. ધનજીના અંતરમાં અજવાળીનું ‘રચાન ફૂટીકોડીતું’ જનારી નીધું અને પોતાનું પાસું મજબૂત કર્યું.

આમ દરે અજવાળીને બંને બાજુથી ગાપટાં મજવા લાગ્યાં. સાસુ તો કાંઈ કાઢતી, પણ હવે તો ધનજી પણ પેળપણમાં એના શબ્દોને ધૂતકારી કાઢતો. અજવાળીને

એક જ આશય રહ્યો: રડી રડીને દૈશ્વનો ભાર હલકો કરવાનો.

દિન પર દિન અન્નવાણીની સ્થિતિ કૃતરાં કરતાં પણ અદતર થતી ચાલી. વાતવાતમાં ગોમતી ડોશી અન્નવાણી પર વજનર જેવા શબ્દોથી તૂટી પડતી.

“ તારા બાપ ચોરટો, એનું આ રતન તે કેવું કે પાકે ? અને મા તો આખા ગામમાં બટકતી. ”

હવે અન્નવાણીની સહનશક્તિનું પૂર્ણ વિશ્રમ આવી ગયું. અને એ પતિવ્રતાપણું સિદ્ધ થઈ બાદ એનું કળ ન મળવાની નિરાશ હૃદયે પીઅર ચામી નીકળી. ડોશી ‘ કાશ ગઇ ’ કહી નિરાંત ધરી બેઠાં.

***

અન્નવાણી ગઇ, મુખ વધારનારી ગઇ અને ધનછને આંગણે દુઃખના કુંજર ખડકાવા લાગ્યા. ધરમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ગેરવ્યવસ્થા ફેસાઇ ગઇ, વ્રદમીદેહીએ ગીસામણાં માંડ્યાં અને દેણું કરી એ પૂરું કરવા લાગ્યો. અધૂરામાં પૂરું, ધનછ શરીરે માંદો રહેવા લાગ્યો.

તો યે ગોમતી ડોશી ‘ સંદેશી બજે પણ વળ ન મૂકે ’ એ કહેવનની માફક રાત્રિદિન અન્નવાણીની જ નિંદા કર્યે રાખતાં. જ્યાં ય જાણી ગયા દના કે ડોશી જ આ બવાનું મૂળ કારણ છે. આડોશી પાડોશી તો કરેતા કે,

“ મા, વહુને તેડાવી લ્યો. લદમીછ રમ-જૂમ ચાલ્યાં આવશે અને ધનછમાફતે પણ સાજું થઈ જશે. ”

“ રાંડ ડાકણના આખ્યેથી તો અમારા ઘરનું નખખેદ નીકળી ગયું. હવે મું ગોડું લઇને તેડાવીએ ? ” ડોશી તાલ્લી ઉઠતી અને બિચારા કહેનારાનાં મોઢાં સિવાઇ જતાં.

અતે ધનછની સ્થિતિ એકદમ ગંભીર બની ગઈ. “ આજ મરે, કાલ મરે ” એવાં ચિદ્દ દેખાવા માંડ્યાં. ધનછને લાગ્યું કે “ આમ ને આમ મરી જઈશ. અન્નવાણીને એક વાર મળી લઈ. ” એમ ધારી એણે ગોમતી ડોશીને કહ્યું,

“ મા, હવે તો નહિ છલું હો. અન્ન-વાણીને બોલાવને. ”

“ એટા, એ અમાગણીના પાપે તું આટલું દુઃખ બોગવે છે અને મૃત્યુ ટાલે પણ એનું રટણ કરી શું કામ મોત બગાડે છે ? ” ગોમતી ડોશીએ કહ્યું.

“ મા, મા. જો એનું ગોડું જેવા નહિ મળે તો મારો છવ અવગતે જશે. ” ધનછના અંતઃકળણના ઉંડાણમાંથી આ શબ્દો આપ્યા અને ફર ડોશીનું હૃદય પીગળી ગયું. એણે અન્નવાણીને તેડું મોકલ્યું, પણ એમાં પોતાનું રવમાન ધવાતું હોય એમ લાગ્યું. પુત્રની જિંદગીના સવાન આગળ રવમાન ! !

અન્નવાણી તેડું આવતાં તરત જ રવાના થઇ. એને માનાપમાનનો કાંઈ ભેદ જ ન લાગ્યો. પતિની જિંદગી બચે તો અપમાન એને મીઠાં સાદર જેવાં લાગે. ડોશીની પણ વણીનો વિચાર આવ્યો, પણ એની અવગણના કરી એ પતિશુદ્ધે પડોંચી ગઇ.

આપતાં વેંત જ એ ધનછની પધારીએ જઈ પડોંચી. અસજાત, એ મૃત્યુપધારી જ હતી. ધનછ એને જોઇને રડી પડ્યો. અન્નવાણી પણ રડી પડી. ઉભયે કપાંચ મુખી રડ્યા જ મૃત્યું. ધનછ કશુંકે કહેવા ઇચ્છતો હતો, પણ એનાથી નડોત બોલાતું. એની આંખો જાણે કહી રહી હતી:

“ અન્નવાણી, તને હું મુખી નથી રાખી શક્યો; તારો મારો માણું છું. ”

કાલોકે વીતી ગયો. ધનછને હવે મોત નજીક લાગ્યું. એણે મહામહેનતે અન્નવાણીના બેડે હાથ પોતાના હાથમાં લીધા અને બોલ્યો:

“ અન્નવાણી, તારા આત્માના નિઃશ્વાસ..... ”

અને એ પૂરું બોલી રહે એ પહેલાં તો એનો આત્મા પરલોકયાત્રાનો પ્રવાણી બની ચૂક્યો હતો.

રાત પડી રડી હતી, ચોમેર અંધકાર છવાઇ રહ્યો હતો, ત્યાં અન્નવાણીના છવનને વધુ અંધકારે આવરી લીધું.

વી રક્ષ ત્રાણી

લેખક : શ્રી. મગનલાલ બાપુલભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ

રજપૂતાણીને અંગે આજે આનંદ માતો નહોતો. તેના સાસરેથી આજે તેને તેડુ આવ્યું હતું. પોતે પહેલાં આજે જતી હોઈ પોતાના ભરથારને રીઝવવા માટે ખાત ખાતની ચીજો બાંધવામાં તે પડી હતી. તેણી માથાથી માંડીને અંબોડે બાંધવાના બિનના દોગ અને કાપડાની કસો સુધાં તેણે પોતાની પેડીમાં ભરી; બિડતા પંતગિયાની માફક તે અદિથી તરિધી ધુમી રહી હતી.

તેના ગામથી તેડું સાસરું લગભગ છએક માઈલ દૂર હતું. રસ્તા જરા ડુંગરાળ હતો, છતાં ખાસ ભમ જેવું નહોતું. એટલે તેડવા આવનાર પણ કંડે કસેજે બેસી રહ્યો હતો. રજપૂતાણીની માતાએ જટપટ કંસાર રાધી નાખ્યો. અને સાસરવાસો સજાતી દિકરીને સાદ દીધો: "બેટા! આ બે કેળિયા લાવ્યો ખાઈ લે, નાહક મોકુ થશે."

માતાના શબ્દો સાંભળી કાળ ભરતી હરણીની માફક તે દોડી આવીને જટપટ બે કેળિયા ખાઈ તેણે હાથ ધોઈ નાખ્યા. તેને આજે ભૂખ નહોતી. તેડું મન તો ક્યારનુંય તેના પતિને એરડે પહેંચી ગયું હતું.

વેલડાવાળાએ પણ જાની લીધું. અને તેણે વેલડું સામદુ કરી સાદ દીધો

સોજે-ગણુગાર સહ આંખમાં કાળજા આંજેલી રજપૂતાણીએ પોતાના બેરડેથી નીચે પગ દીધો. અને જેવી તે વેલડા તરફ જાય છે ત્યાં એક-ખિવાડી આડી બેતરી.

તેની માતાએ આ જોયું. અને તેણે રજ-

પૂતાણીને કહ્યું: "બેટા! આ અપશુકન થયા, મારે હવે તો કાચે જ જાજો."

"માડી! તું પણ રજપૂતાણીની કૃષ્ણે ઉત્પન્ન થઈ છે. તું આવી કાચર કયાંથી? આપણને રજપૂતને વળી મુકન અપશુકન સા! હું તો યસ અતારે જ જાજી."

પુત્રીના શબ્દો સાંભળી એ વિધવા માતા વધુ કંઈ ન બોલી તેના આ એકની એક લીઝવાઈ પુત્રી હતી અને તેનું આ પહેલું આણુ હોઈ તેને તે વધુ કંઈ કહી શકે તેમ નહોતું એટલું તે મૌન રહી.

એક હવંગ માગીને રજપૂતાણી વેલડામાં બેઠી. તેની માતા સાસરે જતી પુત્રીને સજા નેત્રે નેત્ર રહી. "બેટા! કાસે જાજો." એટલા જ શબ્દો તે બોલી શકી.

"માડી! માગે દિલ ન કરીશ. હું હમણાં જ પોદી જઇશ અને તને કાસે બેપીમા બેડે સમાચાર મોકલીશ." આટલું કહી તેણે ગાડાબેડને વેલડું હાંકવાની આદો કરી.

આ વખતે સુરજ મદારાત મેળ બેસવાની તૈયારીમાં હતો. સફેદ ઈડા જેના બે વધિયારા બળદોએ ધુવરમાળ રણકારી માર્ગે દોડ દીધી.

બરોમર ડુંગરાની ગાળીમાં વેલડું આવ્યું અને એ ચાંગ જુકાનીદારો જૂતાવળની માફક ફરી નિકળ્યા

માર્ગે ઉત્તર હતો. ગાડાબેડે જુકાનીદારોને બાળ્યા. અને તેણે વેલડામાં બેઠેલી રજપૂતાણીને કહ્યું "બેનયા! આપણા માર્ગે વચ્ચે બેકાનીદારો બેભા છે."

‘તે તું શાનો ગમરાય છે ! તું તારે વેલડાને હાંક્યે રાખ.’

ગાડાબેડૂએ વેલડાને હાંક્યે રાખ્યું. મારગ વચ્ચે ઊભેલા બેઠાનીદારેભાંના એકે પકકાર કર્યો “ અત્યા વેલડુ ઉણું રાખ્ય ” ગાડા-બેડૂએ બળદોલી રાથને ખેંચી. વેલડુ ઉણુ રહ્યું. ત્યાં તો “ ટાણુ છે વેલડાને ઉણુ રાખનાર ! માદી યાગે ” કહી રજપૂતાણી વેલડામાંથી નીચે ફૂંદી પડી. વેલડાના ખંડા-રિયામાંથી તલવાર કાઢી રણચંડી સમી તે બંધી રહી.

બેઠાનીદારે આ રણચંડીના તેજે ઝંખ-વાઇ ગયા. તેમણે માર્ગ મોકળો કર્યો. અને કહ્યું “ ભોત ! અમે તો એમ ધાયું કે વેલડામાં કોઇ કાચુ પોચુ બાઇ માણસ હશે. પણ ‘તું’ તો ખરેખર દત્તાત્રી છો. ધન્ય છે તારી જનેતાને ! જ તારા મારગ મોકળો છે.”

કહી બહારવટીઆએ બાજુએ ખસી ગયા. રજપૂતાણી ગૌરવભર્યે વઢને વેલડામાં બેસી અને વેલડુ આગળ બેઠું થયું.

વાણુ ટાણે તો બાઇ પોતાના સાસરે પહોંચી ગઇ. સર્ગાવદાક્ષાં બધાં ખચર પૂછવા ટાળે મળ્યાં. જર્મી પરવારી મોડી રાતે રજ-પૂતાણી આરડે ગઇ.

આતુર નયને રાહ જોતા રજપૂત ઢોની-આગાં બેઠો બેઠો માર્ગપ્રતિક્ષા કરી રહ્યો હતો ત્યાં રજપૂતાણીએ પ્રવેશ કર્યો.

પતિપત્ની બંને મળ્યાં. રજપૂતાણીએ ન્યારે મારગની વાત કહી ત્યારે રજપૂતને ઠેવે અનેરો આનંદ છવાયો. તેણે રજપૂતાણીને કહ્યું ‘ પહેલું આણું તો તે સફળ થયું.’

મરક મરક હસતે સુખડે રજપૂતાણીએ પતિના આ પ્રશંસાશબ્દો સાંભળ્યા. અને તેણે કામણગારી આંખે રજપૂત તરફ જોયું. આ વખતે રાત્રિ શાંત અને નીચવપણે પેતિને યથે પગી રહી હતી.

૨૭ અઠવાડિયું

*

દરરોજ : ટાા-ગા અને ૧૦ાા
શનિ, રવિ, રજએ ૧-૪૫

*

સ્વ. રાઘવજીએ

કરણાને

કતમ દારા

કાગળ પર

પાયરી દોધી

કચકડાએ

એને

જીવતી જગતી

આખ સામે

હાજર કરી છે.

*

એડવાન્સ

સુક્રીંગ

ચાલુ છે.

આંબુને

આવી સમ્માઈ

કયાંય

સાંપડી નથી-

આણું દીલ

કયાંય

જડયું નથી.

‘ઇન્કાર’

લક્ષ્મી પ્રોડક્શન ટ્રીટ

દિગ્દર્શક : સુધીર સેન

: જુમિકા :

લીલા દેસાઈ, પહાડી સન્યાસ, સુવર્ણલતા,

જગદીશ, આગા, સુનાલિની, શુભાબ

વગેરે

તા. જા. રો. કી. ઝ. મુંબઈ

જુકીંગ માટે લખો :

કિ ર. છુ. ફિ. લમ. એ. ફે. જી.

લાલ દરવાજા : અમદાવાદ

૧૫. નોબલ ચેમ્બર્સ, કોટ, મુંબઈ

તંપુરાની ભેટ

લેખક :
શ્રી ગોવિંદભાઈ એ ભેર્યા,
બી. એ

ધનશ્યામદાસની ત્રીજી પગથેતર નાની કુસુમને મૂકી પ્રસૂતિ બાદ ખરાબર ત્રણ મહિને સુવારોગનો ભોગ થઈ ચૂક્યો પાળી. કુસુમને તેની કાઠીએ ઉછેરી મોટી કરી. કુસુમને એક બીજો મોટો ભાઈ હતો નેનાથી દક્ષ બે વર્ષે જ મોટો. કસ્યપ અને કુસુમના શરીરનો દેખાવ બિલકુલ મુદ્દ, પ્રમાણસર ધારીતો અને કાલિવાળો હોવાથી પ્રથમ જોનારને, કાણુ મોઢું હતું, એ એળખવું મુશ્કેલ પડતું; છતાં કુસુમની મસ્તી અને ખાળકમાં ખપાતી દેતી. ધનશ્યામદાસે કેપુટી કમેસ્ટર સરખી ઊંચી અમલદારીએ પડોંચ્યા પછી પેન્શન વ્યવસ્થા હતું. નોકરી દરમિયાન ગ્રેવડથી ગ્રેસ એટલે ઠીક ઠીક પૈસા સંપાદન થઈ હતો. ગળમથેવા અને પ્રળમથા એકનિશાથી કરી ચૂક્યા હતા. તેમના બાઈ નિ સનાન ચુગરી જવાથી તેમની બધી મિલકત વર્માચતનામાનો કલમ પ્રમાણે કસ્યપ તથા કુસુમને વડેથી આપવામાં આવી હતી. આ રીતે કસ્યપની સંપત્તિનાં કેખાં લાખે ગણાતા વળી ધનશ્યામદાસે પુત્ર-પુત્રીમાં બેદ જાણ્યો ન હતો. સરખું શિક્ષણ, માગી લે તેટલી સ્વતંત્રતા અને હિન્દુ સંસ્કાર આપવામાં અધર્મ સમજતા-લેમાં સ્નાતાન પ્રત્યેની પોતાની કસ્યપની ઇતિશ્રી ગણતાં પરિણામે “ આ બે છોકરાં ધનશ્યામદાસનું નામ કાઢે એવાં છે, એમ સર્વત્ર બોલાઈ રહેતું. ” કુસુમ પ્રીતિ-અસમાં પાસ થઈ હતી અને કસ્યપ બી. એ. ના છેલ્લા વર્ષમાં હતો. તેવામાં જ ધનશ્યામદાસ દેવગરણ થયા. કુસુમનું જન્મ તે જ વર્ષે હતી નાખવાનો નિશ્ચય ધનશ્યામદાસે મરતાં પહેલાં કસ્યપને જાણાવી દીધો હતો. અને પિતાની આજ્ઞાનું અક્ષરશ ધાવન કરનાર

આજ્ઞાકિત પુત્રે જન્મસમારંભની સમગ્ર તૈયારીઓ કરવા માંડી. થીકતી પ્રેક્ટીસ ધરાવતા અધ્યયન વધીસ અરવિંદરાવનો એકનો એક પુત્ર ધનશ્યામદાસના મનમાં વસી ગયો હતો. વેવિગાળ પછી કરી જ દીધું હતું. એટલે કસ્યપે સાનાઇથી તેમ જ મીઠતથી જન્મ સમારંભ સમેટી લીધો. કુસુમને, બાઈએ અનુપૂર્ણ ચક્ષુએ, બારે હૈથે સાસરે વળાવી. જુવાનીમાં પ્રવેગલા કસ્યપે પિતાની સંસ્કારી હુકમમાં માનવિયોગ સદન કરી લીધો, જેનના જન્મની ધામધૂનમાં પિતૃવિયોગને પછી વિસાથી, પરંતુ હંથે તેનાથી કુસુમનો વિયોગ કેમે થયો સદન ન થયો. આજિજ્ઞાન બંગલામાં તે, તેનો એક જાઈ નોકર અને રસોઇઓ, એમ ત્રણ જાણુ રહેતા હતા. કુસુમની હાજરીને લીધે બંગલાની આસપાસ વીંટળાએતો નાનો બગીચો પછી સજીવ દેખાતો; તો પછી આખા બંગલાનું વાતાવરણ તેના મૃદુ સંગીત, અને પછે પછે ચંદનતર કરતી પગબીઓ વડે ગાજી ગે તેમાં શુ આશ્ચર્ય ?

*

સંગીત મનુષ્યહૃદયને શીતળતા અર્પે છે. વખતે કવખતે જવાળાનો પછી અનુભવ કરાવે છે. જેવું વાતાવરણ અને જેવું મંગીત. થોડાક જ મનુષ્યોને મુમધુર કંઠની બક્સિસ હોય છે, થોડાક પશિષીવન અને તાલીમ લઈને સુંદર રીતે ગાઈ શકે છે. પરંતુ મધુર સંગીત સાંભળવાનું દીસ તે હરેકને હોય છે. ન થાય તો તે દિવ નહિ પણ દગડ.

બાઈ બેઠેનો સંગીતની તૈસર્ગિક બક્સિસ હતી તેને વિકસાવવાને પૂરતાં સાધનો હતાં, સ્વતંત્રતા હતી. કુસુમનો કેકિય કંઠ જેણે જેણે સાંભળ્યો છે તેણે મુઝ - હૈથે પ્રસંસા

કરી છે. કશ્ચ પણ તેવો જ ઉસ્તાદ. કુસુમનો હાર્મોનીયમ પર ફરતી દશ આંગળાઓ કરતાં કશ્ચપની તંબુરા પર નાચતી એ આંગળાઓ ઓરડામાં પવિત્ર અને પ્રાણુવંત વક્તાવરણ ખડું કરી દેતી.

“કુસુમ, મેં તો તને હંઆમાં હંઆ જાતનું હાર્મોનીયમ લગનબેટ તરીકે આપ્યું, પણ તું મને શું આપશે ?” એક દિવસ કશ્ચે પૂછ્યું.

“તું પરણવાની તો ‘ના’ કહેતો હતો ને ? તો પછી ભેટ શાની ?”

પણ માની લે કે કોઈ સંગીતજ્ઞાન કુશળ છોકરી મળી આવે તો ?”

“તો ! તો તને ઇંદગી સુધી પાદ રહી જાય તેવી સમજદ ધોત્ત લગાવી દઉં. અને પેશીને એવો તો સરસ તંબુરો આપું કે જિંદગી સુધી પાદ કરે.”

“વાહ, વાહ, તારી પસંદગી, જાણે દુનિયામાંથી ખડું નાશ પામ્યું હોય નેમ ધોત્ત ને તંબુરો આપવા નીકળી પડી ! પણ હેં કુસુમ ! તું બોલે છે તે પ્રમાણે કરી બતાવીશ ખરી ?”

“એ તો વખત આવ્યો જોઈ લેવાશે, પણ તું “નથી પગલુવું, નથી પરણવું” એમ ગાથ ગાઇને બોલતો હતો એટલે ધોત્ત તો લગાવી દઈશ, એ વાત સાચી, બીજું તો થઈ પડશે.”

કુસુમે લગનબેટની ખાતરી આપી એટલામાં મહાગાજે જન્મવાનો વખત થયો એમ સંભળાવી સંવાદભંગ કર્યો.

*

કશ્ચને તોફારી કરવી ન હતી. સંગીતની ઘેઘઘા પાછળ ખર્ચાય તેટલું ધન વગર સંકોચે વાપરવું એ જ એનો નિત્ય નિયમ હતો. સંગીતરસિયા મિત્રોની ટોળી જમાવતો, તેમાંના કેટલાકને તે અભીગદિત લાગતો, કેટલાક

તેની ઘેઘઘાને હાડાઉપણું ગણી હસી કાઢતા. કેટલાક મિત્રો એનો આવા કુદરતક ઉપયોગ દેખી દાઝતા, અને સન્માર્ગે વાપરવા વણમાગી સત્તાદ આપતા. કેટલાકને તેમાં કંઈ બેદની સુગંધ આવતી. પરંતુ દરેક મિત્રને જરૂરી વસ્તુ લાવી આપી કશ્ચ અપરોક્ષ રીતે પોતાની સુવાસ કેલાવતો. આવશ્યક ચીજો મળી રહેવાથી કોઈને પણ કશ્ચ વિશે અજ્ઞાતાનું કે માફું લગાડવાનું પ્રયોજન જડતું નહિ. મિત્રોની ગિજ્જાસ બગાઈ હોય લારે તે ચખરાક અને હસમુખો ખતી જતો. પછી તો તે બલો અને તેનો તંબુરો બગો. દરેક કક્ષા તન્મયતા માગી લે છે. એકતાન થયા સિવાય કક્ષા સાધ્ય થઈ શકતી નથી. અને એવી તક્ષીન અવસ્થામાં અન્ય ઇન્દ્રિયોની ક્રિયા સામાન્યતઃ શિથિલ થઈ જાય છે. ખરેખર, એવી તન્મયતા સાધેલી બેવી અને અનુભવવી એ પણ એક સુભગ પ્રસંગ છે.

કશ્ચ કોઈ દિવસ બંગલો છોડી અન્ય સ્થળે વધારે સમય રખડતો નહિ, વખતો-વખત સ્નેહીજનને સડપરિવાર નિમંત્રણ આપી અંતરની કેટલીક અણુવિક્રમી વૃત્તિ-એને મોકળો કરી દેતો. કશ્ચની ઉદારતાએ મર્ષાદા ચૂક્યા માંડી. પાત્ર-અપાત્રનો બેદ રજો જ નહિ અને ગરીબ હોવા છતાં ગરબુ નથી એવો દંબ રાખનાર મિત્રોની સંખ્યા વધી. કોઈએ પિતાનું જનું એળખાણ કાઢી અયોગ્ય લાભ લીધો, તો કોઈએ માનુષ્યે લીધા રહીને તેને છેતરવા માંડ્યો. કશ્ચની અણુછાજતી ઘેઘઘાએ તેનામાં માનવનાનો અંશ દાખલ થવા દીધો. રડતાની સાથે તેનું હૃદય રડતું. પીડિતોની અકથ્ય કથની સાંભળવામાં તે રસ લેતો ને નેમને સલાહ આપી તે કુનાર્થ થતો. જેનામાં માનવતા વમેલી છે તેને ‘માઝ તાક’ એવો બેદદેખાનો જ નથી. કશ્ચની મિલકત આમ ખૂટી જતા આવી.

જાર મહિને ત્યારે દિસાળ હરે ત્યારે
ઉડાઉપણાનું પાસુ વધારે જ રક્ષ મતાવે.
એના જેવાને ફાલી ખાનારા તમાવા મારી
મોં લાઘ રાખનાર સજ્જનો ખૂબ જ મળી
આવતા. કેટલીક વખત અનુભવી વૃદ્ધ નોકર
નાથુ કચ્છપને ચેતવણી આપી શિખામણના
એ બોલ કહી દેતો. પણ તેનું સાંભળે કાણ ?

જેમ જેમ મિલકત ઘટવા માંડી, તેમ તેમ
તેના કહેવાતા હિતચ્છુઓની સંખ્યા પણ
ઓછી થઈ, છતાં તેની સંગીતપ્રવૃત્તિ તો
વિશેષ કરીને વિકાસ પામી. કથુપ્રિય સંગીત
હોય ત્યાં કચ્છપ લાગર ના હોય એવું બને
જ નહિ. રચાન કે પ્રસંગ, સ્થિતિ કે વ્યવસાય
બધું જ વિસરી ગય. ખાવાનું પીવાનું પણ
જૂસી ગય, કોઈને ત્યાં મળવા ગય તો ત્યાં
થોડી વારમાં સા-સા-સા-સા-સા કરવા
લાગી ગય.

* *

એક દિવસ કચ્છપને રમથાને જવું પડ્યું.
ગય ઊંચકી લઈ જનારા 'રામ-બોલો
બાઈ-રામ' બોલે જ જતા હતા. કચ્છપને
લાગ્યું કે તે સારી રીતે ગવડાવી ચકશે. તેણે
હાજબંધ પ્રકંઠ આદાપ શરૂ કર્યો ને તે ઠેક
રમથાન પહોંચતા સુધી નમાવી રાખ્યો.
રમથાનમાં અસાર સંસારના ગપાટા સાબ-
ળવાથી કચ્છપના હૃદયમાં ઊંડી અસર થઈ.
ત્યાં પળી કોકે સંબળાવ્યું,

“ માટીના માનવી માટીમાં મળશે
ને કાવા જશે રે દોઢ બાઈ ”

આ પંક્તિએ કચ્છપના મનમાં અનેક
અવનવા બાવ ઉત્પન્ન થયાં, અનેક કલ્પનાઓ
આવીને અદશ્ય થઈ. શું દોઢત નકામી ? સમાં
સ્વાર્થી ? મિત્રોને સોહીઓ ગરજ ને દંબી ?
ને મારું મધુરું સંગીત ? તે પેલું કલ્પિક ?
કચ્છપ જેને પૂછતો હતો, તેણે જવાબ આપ્યો-

હુનિયા ક્યા ગુમાતા- હરતાર, *

એક દિન મિટીસે મિલ મના,
એક દિન પંખીસે ઉડ મના.

દંભેશની માફક રૂપાની ઘંટડીશો રણકાર
સંબળાવો. ગંગા નિયમ મુજબ ભગવન લવ-
કારતી પસાર થઈ. હરદોશ તે એના એ
રસ્તેથી નીકળતી છતાં, કચ્છપને તેના સંગીતની
રજૂકા નહોતી આજે ફરીથી તે સ્વર સાંભળ્યો.
અને વિદ્યવળતા અનુભવી. આનંદસુધી તો
કુસુમના સંગીતગૂળ સિવાય બીજા કોઈના
પણ જ્ઞાન કે કંઈ વિશે તેણે સારો અભિપ્રાય
નહોતો બાંધ્યો. તેને ગંગાના સંગીતમાં રસ
પડ્યો. ચોવીસ કલાક તે બાળાનું સંગીત
સાંભળીને એસી રહેવામાં છવન ધન્ય માન્યું.
ગંગા તો કપારની મઠી પટાવી દૂર નીકળી
ગઈ હતી. કચ્છપના અંગનામાંથી કંઈ પણ
મળતું ન હતું, એટલે ત્યાં રોકાવાનું પ્રયોગન
પણ શું હોય ? બીજે દિવસે કચ્છપ તે જ
સમયે દ્વાર આગળ અડી જમાવીને બેઠો.
બહો શિવજી તપ કરવા બેઠા ! એ બાળા
કાણ હશે ? એને આવું સરસ સંગીતગૂળ
કોણે આપ્યું હશે ? અડી તે રોજ ગાવા
આવે તો ? એવા ઘેના વિચારોમાં કચ્છપે
કલાક ગુમાવ્યો, એની ધીરજ ખૂટી, ચાકીને
ઉપર ગયો, સાંથી પણ ધડીમાં બહાર અને
ધડીમાં અંદર એમ ચારે દિશાએ નિહાળતો.
એ પણ ફોકટ. કાલે તો જરૂર આવશે એટલે
નામહામ પૂછી લાંછા એવું આશ્વાસન લઈ
લાયાર બન્યો.

* *

વૈરાગીઓને ક્યાં કોઈની પરવા છે ?

આજે હાડિરમાં તો કાલે દ્વારકામાં, પરમ
દિવસે નર્મદાકિનારે તો ચોથે દિવસે તાપી
તટે એમ તીર્થધામમાં ભટકી ભટકીને
છવન પૂરું કરવાનું. એ લોકો નથી સ્વ-
કથાણુ સાધતા કે પરકથાણુની ભાવના મેલતા.

તેમનામાંય, સુસાસ, ગોરખપંથી, અખાડા-
વાળા, મહંત, સત્પંથી, દાકુપંથી, કપીરપંથી
પીરાણા એવી અનેક ભતો હોય છે. વિગળ
વૃક્ષની ઘટામાં ધર્મશાળાઓના એકમાં મંદિરમાં
કે સરિતા તટે આ મંડળીનું (તાત્કાલ સંગીત
સાથે) ભજન સાંભળવું એ પણ અનેરો
લ્હાસુ છે.

આવી એક મંડળીના નાયકની એકની
એક પુત્રી તે દિવસથી કસ્યપના હૃદયને ઘેરો
રહી હતી.

સાગરમતીને કાંઈ પંદર દિવસથી હેમંત-
ગિરિની મંડળીએ પડાય નાખ્યો હતો.
હેમંતગિરિ મંડળના નાયક શ્રી રીતે જન્મ
એ એક ભેદપૂર્ણ કચની છે, છતાં છેલ્લાં
બાર વર્ષથી તેની મંડળીના સભ્યો તેને
ગુરુવસ્ત્ર પૂરો છે એ નિઃસંક છે. વાત એમ
હતી કે ગંગાની મા તેને ત્રણ વર્ષની મૂકી
ગુજરી ગઈ હતી. હેમંતગીરીને આવકનાં
સાધન તો હતાં જ નહિ. એટલે આ પુત્રી
તથા પોતાનું પેટ ક્યાંથી બરડું એ પ્રશ્ન
સુંઝવા લાગ્યો. ગંગાને કાંઈ દૂરના સગાને
સોંપીને હેમંતગીરી મહંત સ્થુનાથગીરીની
મંડળીમાં ભેગા થોડો વખત બાદ તે
ટાળમાં કાટકુટ થઈ તેનો લાભ લઈ હેમંત-
ગીરીએ નવેસરથી પોતાની ટાળી જમાવી
અને આમ છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોથી તે પોતાની
સ્વતંત્ર મંડળી નભાવી રહ્યા છે.

ગંગાને બારમું વર્ષ બેઠું કે તેના પાંદકે
તેને તેના પિતા પાસે મોકલી દીધી. પિતાની
સોડમાં રહી ગંગાએ ભક્તિના સ્વાંગ સજવા
માંડ્યા. ધર્મ અને નીતિની વાતો સાંભળવી
શરુ કરી. મંડળીમાં ભજન અને પદ હાગ
પોતાના કંઠેના વિકાસ સાધવા માંડ્યા.
ભાવવાહી શબ્દોમાં તેનું મધુર સંગીત સૌને
આકર્ષતું. ધડીભરમાં ભકિતરસમાં તરબોળ
કરી હતું.

મંડળીનો કાર્યક્રમ શરૂ જ હતો. તેના

કેટલાક સભ્યો સવારથી શહેરમાં બેઠકવા
નીકળી પડતા; આવશ્યક વસ્તુઓ ભીખી
લાવતા. ઇચ્છિત વસ્તુ ન મળે તો ત્રણ
કરતા; પણ લીધા વિના ખસતા નહિ.
થોડાક સભ્યો રમેઘનું કામ પરવારી લેતા.
યગભગ એક વાગે સૌ જમી લેતા. સાંજના
થોડુંક ફરીથી રખડી આવે. કયા પંચના
સાધુઓ આવ્યા, કયે સ્થળે સદાવતનું અન્ન
વધારે પ્રમાણમાં મળે છે, કયા મંદિરમાં
ભાવિક ભક્તોની ભીડ વધારે છે, ક્યાં
હગિક્યા વંચાય છે ઇત્યાદિ બાબતોની
ખબર લાવે અને ગુરૂને સંભળાવે. સાંજે
આગતી થાય અને ત્યારબાદ બે કલાક
ભજન-પ્રવચનમાં પસાર થાય. ત્યારથી ગંગા
આવી ત્યારથી ભજન ગાવાનો ઇખરો તેને જ
શરૂ હતો. એક હાથમાં તંબુરો ને બીજા
હાથમાં કરતાક લઈ જ્યારે ગંગા લયબંધ
ભજન ગાતી ત્યારે સર્વ સભ્યો એકબીજાને
પ્રભુભક્તિમાં લીન થઈ જતા તેણે જ
માર્મિક અને બોધદાયક ઉપદેશ ગુરુમુખની
પ્રસાદીરેખા મળી રહેતો.

ઋતુના રંગ બદલાય તેમ ગંગાની દેહદ્ર-
તાએ પણ પલટો લીધો. ટોળામાંના બે ત્રણ
વિષયેચ્છુ સભ્યોની નજર ખગડવા પામી.
પરંતુ ગુરૂની ધાકે આગળ પગથું ભરવાની
કોઈનો હામ નહોતી. માન દર્શન-આનંદ માની
લેતા. વખત આવ્યે ગંગાને બગાડી નાખી
જવાની સુક્તિઓ પણ રચતા. ગંગા શહેરમાં
તંબુરો લઈ ભજનો લલકારતી શેરીએ શેરીએ
ઘુમતી. જે કંઈ મળે તે રવીકારી લેતી. જ્યારે
તે નીકળે સારે પેલા શક સાધુઓ બાંધે બીજો
રસ્તે જાય છે એમ નજર ચુકાવી ગંગાની
પૂઠે પડતા. પરંતુ ગંગા પણ એટલી જ
સાવધ અને ચક્રાર હતી કે તેમને ભ્રમમાં
નાખી દેતી. આમ છતાં કોઈ દિવસ પિતા
આગળ ફરીઆદનો અશ્વરેખ ઉચ્ચાર્યો ન હતો.

એ દિવસ ખાદ ગંગા પાણી એના એ રસ્તેથી પસાર થઈ. કશ્યપ બંગલાની બહાર આવ્યો, સંગીત સાંભળ્યું. ગંગાને પાસે ખેડાવીને ફરીથી ગાવાને આગ્રહપૂર્વક દીન-ભાવે યાચના કરી. ગંગાએ બીજું પદ લલકાર્યું. કંઈક વધારે મળવાની લાલસાએ કશ્યપે ચાર આના આપવા માંડ્યા. ગંગા તે લીધા વિના ચાલી ગઈ. કશ્યપ અનિમેશ નજરે જોઈ રહ્યો. ગંગા દૂર દૂર નીકળી ગઈ હતી.

સાંજે નદીકિનારે કશ્યપ દરવા જતો હતો. આમ તેમ કલાક આથડી ધૂનમાં ને ધૂનમાં પાછો આવતો હતો ત્યાં દૂરથી તેણે ધંદારવ સાંભળ્યો.

કશ્યપે તે દિશા તરફ આગળ વધવા માંડ્યું. અને સાધુઓની ટોળા વચ્ચે આવી પહોંચ્યો. આરતી સમાપ્ત થઈ હતી. પ્રસાદ વહેંચાતો હતો. એએક સાધુઓએ તેને ખેસવા કહ્યું. સંગીતની વાત સાંભળી ત્યાં કશ્યપને બીજું કંઈ સુગ્રવાતું નહિ ?

શુરૂએ ઉચ્ચ આસન પર બેઠક લીધી ને તરત ગંગાએ બજન શરૂ કર્યું. કશ્યપે બજન તો જોતું તેવું સાંભળ્યું, પણ આખો વખત ગંગા સામે જોયા કર્યું. પરંતુ ગંગા તેના સાધુ જેવા નવરી ન હતી. એ તો નીચી દ્રષ્ટિએ તંજુરા પર અંધારીએ નચાવતી પ્રભુ-બજનમાં લીને હતી જાણે બીજી મીરાંંગાઈ !

હંમેશ સાંજે મંડળમાં ગયા વિના કશ્યપને એન પડતું નહોતું. તટસ્થ વૃત્તિ રાખવી તેને મન અશક્ય વસ્તુ નીવડી. કોઈવાર શુરૂઆત માન્ય રાખી કશ્યપ પણ પડે ગાતો. તેનો મીઠો સ્વર સાંભળી દેહતાક સાધુઓને એમ થઈ આવતું કે આ નવનુવોન આપણી ટોળામાં બળી નવ તો સારું. હેમંતગીરી પ્રતિદિન તેના તરફ અમી-દૃષ્ટી નાખતા અને કશ્યપ પણ જાણે તેમની

કૃપાનો અભિલાષી હોય તેમ માનસિક અને કાષ્ઠિક નમન કરી લેતો.

અગિયારમ હોવાથી બજન તથા ધૂન મોડા સમય સુધી ચાલુ રહી. અને-ગંગા તો તનમય બની તંજુરા પર અદ્ભુત રીતે આંગળાઓ ફેરવે જતી. તેવામાં તંજુરાના તાર તૂટ્યા. વાતાવરણ ખેસુરુ બન્યું. પીણાના તાર તૂટવાની સાથે સાધુ હેઠળના તાર તૂટ્યા. વાતાવરણ ખેસુરુ બન્યું. કશ્યપ એકદમ ઊભો થઈ ગયો. બંગલે જઈ પોતાનો તંજુરા લઈ આવ્યો. ગંગાના હાથમાં તંજુરા ચૂક્યો કે, “વાહ ભક્ત, વાહ દાનેશ્વરી,” એમ શુરૂ અને એલાઓએ શાળારીના શબ્દ પોકાર્યા.

ગંગાએ તંજુરા આપનારની સામે ક્ષણ-વાર દૃષ્ટિ રિથર કરી. અલખત, એ નજર તદ્દન સ્વાભાવિક હતી, પણ મદલામાં કશ્યપે ગંગાની રમ્ય-મનોહર આકૃતિ તરફ ઝીણી આંખે જોઈ લીધું.

બીજા દિવસનું પ્રભાત ઊઘ્યું. કશ્યપ વાહ-જેતો બેઠો છે. સામેથી ઉતાવળે પગે ગંગા આવતી જાણાય છે. કશ્યપની નજર ગંગા પર ફરી ને ગંગા બંગલાનાં પગથિયાં ચઢી, રવેશીમાં જઈ ઊભી. એક બીજાને નજીક આવેલાં જોઈ બેઠે સ્તબ્ધ ઊભાં રહ્યાં. પાસે આવતાં કંઈ પણ શરમ રાખ્યા સિવાય કશ્યપે પૂછ્યું, “કેમ, તંજુરા ગમ્યો ને ? શવે છે ને ?”

“હા, ઠીક છે; પણ જૂનો હોય તેવો લાગે છે. નવો મળી રહે તો સારું.”

“એટલું જ ને, મળી રહેશે. ચિંતા ન કરો. વગાડનાર છે તો વાજાંબની ક્યાં ખોટ છે ? પણ તમને આવું સરસ વગાડતાં કોણે શિખવ્યું ?”

“એ તો રાજ રાજ વગાડીએ એટલે

હાથ જોસી જાય, અમારે ચાં માહતર રાખી બજુવું. ઈ તો તમ પઠ્ઠાદારનાં કામ. ”

“ પથુ ગંગા, તું આગળ ન જતાં અહીં જ જોસીને એક જો બજન ગાય તો ખૂબ જ આનંદ આવે. ”

“ ઈમ, મી જનું કે તમ જેવા સામને, ધનવાન લોકને બજનમાં ચંઈ મજો ન પડે. જ્યો, તો કાલથી તમે કહો છો તે-મી આંચ જ ગાવા આરંભું. ”

વચન આપી ગંગા ચાલતી થઈ. કચ્ચપ પોતાના જોરડામાં ગયો. હૃદયમાં અવનવો ઉમરો ચઢ્યો. પ્રીતિની ભીમિઓ ફરીફરીને તેના વદનને મઝકાયા લાગી.

બપોરના શહેરમાંથી કચ્ચપ એક નવો તુંદર આકર્ષક કિંમતી તંજુરા ખરીદી લાવ્યો.

આ તંજુરા તેને ગમશે, તે રોજ અહીં આવશે ને મારી સમક્ષ વગાડશે. કેવી મઝા પડશે ? હું પથુ તેની સાથેજ ગાવા લાગીશ. એક હાથ તેના તંજુરા પર ફરશે ત્યારે બીજો હાથ મારા હાથમાં મિલાવી દઈશ. પંજીથી તો લગનની વાત પુછાશે ને ? મારા ઉપર તેને સ્નેહ તો છે જ. આવા મિથ્યા તરંગોમાં કચ્ચપ રાચવા લાગ્યો.

પોસ્ટમેને આવી કચ્ચપના હાથમાં તાર મૂક્યો: “ સાંજની ગાડીમાં અગે આવીએ છીએ. સ્ટેશન પર હાજર રહેજો. ” એવી મતાલજનો તાર કુસુમ તરફથી હતો.

સાંજે બજનમાં જવાશે નહિ. જવાશે નહિ તેથી કાલે ગંગાને ના આવવાનું પથુ શી રીતે કહેવાશે ? કચ્ચપ જોયેન થતો ગયો.

પડશે તેવા દેવાશે, એમ મન વાગી કચ્ચપ સ્ટેશને જવા માટે કપડાં બદલવા લાગ્યો. નાથુને ઘર સાફસુદ રાખવાની સૂચના આપતો ગયો. જાહેન બનેલીને લઈ કચ્ચપ ઘેર આવ્યો. એવારપેદારની વાતો કરી સૌ સુઈ ગયાં.

બીજો દિવસે સવારમાં ગંગા આવી પહોંચી. સ્વેત વસ્ત્રો, અનુપમ સૌંદર્ય, નૈસર્ગિક નિર્દોષતા, અંગેશગમાં બકિની તન્મયતા, ચક્રમાં ચેતન, એવું એવું નાનીશી દેહલતામાં ગંગા હુપાવવા પ્રયત્ન કરતી.

કુસુમે તેનું નખશિખ નિરીક્ષણ કરી લીધું. ગભરાતા હૃદયે કચ્ચપ આપકાર આપ્યો. કચ્ચપની સ્થિતિ ગંગા તો સમજી ગઈ. એકાદ બજન ગાયું ને ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. કુસુમે આમ્રદ કરી ઘોડો વખત રોકાવા કહ્યું. ફરીથી ગંગાએ સંગીન લદરિઓ ઉરાડવા માંડી. કુસુમને પોતાના સંગીનથી આલ્સ્યમુગ્ધ કરી નાખી. તેનું અશિમાન એસરતું ચાલ્યું. ને પ્રશંસાના શબ્દોને સ્થાને આંગળાં કરવા માંડ્યાં. સદજ નારીસ્વભાવ.

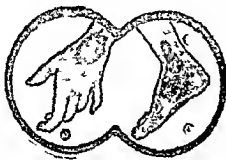
ગંગા જેવી સંગીતવિશાળા મિત્ર ગાંધી કાઢવા બદલ કુસુમે કચ્ચપને વ્યંગ વાણીમાં વધારી લીધા. એની પામેથી નવા તંજુરાની પાત બપ્પી લીધી.

સ્વદરતે એ તંજુરા ગંગાને આપવાનો એણે નિશ્ચય કર્યો. ગંગાને પાસે જોનારી, તંજુરા હાથમાં આપવા જતી હતી, તેવામાં વેડેના રમમાંથી સ્પષ્ટ સ્વર સંભળાયો.

“ તકલી તારે તારે મિંક તણો ઉદાર ”

અને તેના પ્રતિભાવ રૂપે કુસુમે લવકાપુ: “ તંજુરા તારે તારે કચ્ચપનો ઉદાર. ”

ખરજવા માટેના સચોટ ઉપાય

સ્માટું

‘ઝીમેકસ’

શુદ્ધ વતસ્પતિમાંથી બનાવેલ ઔષધ

— : સોલ એજન્ટ : —

ટી. એમ ઠાકોર એન્ડ કું. ૪૩ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

— સ્ત્રીઓના —

પ્રદર, લોહીવા, મલુદોષ, વંધ્યત્વ તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બા.આ. હાર્મસી— મોલએજન્ટ : મેમર્મ એન્ડ. રમણુ એન્ડ કું.
ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, તથા નવસારી, પુના ગીટી

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેખે લીએ—

દરેક નાતની દેગી દવાઓ માટે ગૃહિણ : મકન માંગવો

લેખક : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ ત્રિવેદી

સ રિતાના તીરે આવેલી એ નાનકડી કુટિરમાં એક નાનકડો કલાકાર રહેતો હતો. એના જીવનમાંથી ઉત્સાહના નત ન ને ઉત્સાહના ઓળા યે અદ્રશ્ય થઈ ગયા હતા. એની નાનકડી કુટિરમાં એને ઘડીક આશ્વાસન લેવા જેવું જે હતું તે એની પોઈથીઓ-રંગની ખાલીઓ અને આઠ વર્ષની નાનકડી રેખા.

કલાકાર કલા સાથે આત્માનું તાદાત્મ્ય સાધતો એટલે એના દરેક ચિત્રો સજીવન થતા-આસ લેતા. પરંતુ કદર વિદ્યાળી દુનિયાને કલાની કિંમત કોડીનીયે ન હતી જ્યોતે જેને ન્યાયો આપ્યો એનાથ કહી દૂર કર્યો હતો, એ જગતથી દૂર રહેવાનું જાણતો હતો. વિશ્વના વિશાળ પટ પર કંઈક દુઢવા એની દષ્ટિ એમરે દરતી, પણ આખરે આવીને દરતી નાનકડી રેખા પર, તેના જળેલા જળેલા દીકરને રેખા આશ્વાસન રૂપ હતી. વઢાલ વરસતી નાનો વાદળો હતી. રેખા અનામીનું વિશ્વ હતી, અનામી રેખાનું.

એક દિવસ અનામી પ્રાતઃકાળે ગગનપથે કંકુ પગલીઓ પાગલી ઉપારાણીને કાળજના જડ હુંકડા પર ચેતનવંતી બનાવતો હતો. રંગમિશ્રણની કળામયતાથી ઉપા સાજાત ત્યાંજ ઉતરેલે રેખાતી હતી. ઓચિંતે જ અનામી જાગડો: “જીવન એટલે મૃત્યુનો પડછાઓ; મારી કલા એ મારું જીવન: મારી કલા એજ મૃત્યુનો પડછાઓ.”

“જીવન એટલે શું, અનામીભાઈ ?” નિર્દોષ રેખાએ સદળ પ્રશ્ન પછયો.

“જીવન એટલે...રેખા...જીવન એટલે

મૃ..રેખા, મોટી થા, પછી સમજાવીશ, કે જીવન એટલે શું ?” ઉગતી કળીને જીવન એટલે શું ? ની શીઘ્રશુશી સમજાવી, ઉગતીજ કરમાવી દેવી અનામીએ હસિત ન ધાર્યું. ઉપારાણીની પગમીઓ નીચે અનામીએ મૃત્યુના પડછાઓનું જ એક ઘેરું ને આમ વાદળ દોહું. થોડીક પછે મુખી રસધાન શાન્તિ પચરાઈ ગઈ.

અનામીએ વિશેષ કર્યો. “માત પિતાના મૃત્યુ બાદ હું કુ.ખી બન્યો. પરંતુ જગત પરતો કોઈ પણ માણસ કુ.ખી હોય તો તે પોતાના વાંકને લીધે જ હોવો જોઈએ. પરમાત્માએ તો સોને મુખી થવા જ સમજાવે છે.” અનામીએ એક ઉંડો નિશ્વાસ નાંખ્યો.

દરિયાંર અણુસંગત રેખાના કપાસે મદન વિચારોની કરચલીઓ વળી ગઈ; એની બાજુમાં બેઠેલી કાળી ગિલાડીએ અનામીનો દિલસુરીનો મ્માંઉ મ્માંડેથી જવાબ વાળ્યો.....“ હનાંથ હું કુ.ખી છું, મારો જીવન નિર્વોદ અલાવના પૂરતા સાધનો મારી પાસે નથી, અને મૂળ એકદમ્યુ મિશ્રકત.....”

“તે તમે એ મિશ્રકત એકદમ્યુ કેમ નથી કરતા, જાણ ?”

“તે તો એકે દમ્યુ જ છે રેખા. મારે મન તો સારીએ દુનિયાની દોષન તું છે. તું હમે છે ને મોતો પર છે-તું બોલે છે મને કોઈકોની મિશ્રકત મળી રહે છે. રેખા, જાહેન, મારી પ્રેરણામાં તારી કલા છે...મારી કલામાં તારા પ્રતિબિંબ છે.....” રેખા અને કલાની એક કપના બનાવતાં, વિનાશતર કરી અનામીએ પતાનું.

“ તો પછી તમે આજે ઉદાસ કેમ છો ? ”
અનામી નિરુત્તર રહ્યો.

કરી પાછી શાંતિ પથરાઇ ગઇ. ગંભિર
અનામીની પ્રતિત્તિ કરાવતું. આ શાંતિનું
વાતાવરણ બેઠાં બિસાડી બીબેને બહાર આવી
ગઇ. માત્ર એના પગલાનો અવાજ, દેવ
મંદિરની અખંડ શાંતિમાં શ્રદ્ધાનું બક્તની
પ્રાર્થનાના સૂર જેવો લાગતો હતો. અનામીનો
આંખ ઘેરી બનતી હતી હતી. રેખા તેનું
ભાવિ નિષ્પણ ન કરી શકી; તે પણ
શુભચાર્ય ગઇ તેણે પૂછ્યું—કરી પૂછ્યું
“અનામીભાઈ, તમે આજે ઉદાસ કેમ છો ?”

“ મને કાંઈ ન પૂછીશ, રેખાની પેલી
ત્રણ રંગની પ્યાલીઓ અને આ બે પીંછીઓ
બહાર જઈ ધોઈ આવ બહેન. ”

કલાગરી રેખા ઉઠીને બહાર ગઈ એટલે
ફૂસકે ફૂસકે રહી પડ્યો. એક બે પળોમાં એના
મસ્તકમાં કંઈક કંઈપનાઓ આવી ગઈ.
“ શુભચાર્યમાં ખીલતું સુરેખ અને લાલિમા
ભર્યું શુભ આવતી કાંયે મૃત્યુના ઠંડા વાળ-
રાથી કરમાવાનું હોય; ઉપારાણીના આ
નયનરંજક રંગ નિશાના ગાઢ તિમિરમાં લલ
ચાના હોય તો જીવનનો સાર જો ? ”
વાળમાં હાથ ભેરવી શુભા પાડતા અનામીએ
વિચાર્યું. રેખા પાછી આવી પાછળ બિસાડી
પણ આવી. “ રેખા ! તું કોઈ કાળ ચોધ-
ડીએ જ માગ જેવા એક ભિખારી ભાઈની
બહેન બની. આવ, આવ, મારી બાથમાં
આવ. બહેન તારી, ત્રણ દિવસના ઉપવાસથી
હડી ઉતરી મયેલી આંખોમાં મારા પ્રત્યેનો
પ્રેમ કેવો નિતરી રહ્યો છે ! પણ હું...આદ ?
વારા માટે મુઠીભર ચણા મેળવવા નેટલું
સામર્થ્ય પણ આ હાથમાં નથી રહ્યું. ” અનામી
એકદમ ઉઠ્યો, વર્ષો પહેલા જે ચિત્ર મટે
એને પ્રથમ ધનામ મળ્યું હતું તે લઇ એ
કુટિરની બહાર નિકળી ગયો. પેલી કાળી

બિલાડી પણ એકદમ પચાસ કદમ પૂડે
દોડી ગઇ.

*

બપોરના બળના તડકામાં અનામી કોઇ
દિવાનો માફક દરેક મકાનના દાદરા ચડી
જતો અને પાંચ સાત મિનિટમાં પાછો ઉતરી
આવતો. દરેક વેળા એના મુખ પર વિવાદ
અને ધિક્કારની મિથ લાગણીઓ દૃષ્ટિગોચર
થતી. સંધ્યા થવા આવી તોય એની “કવા”
નો કેઇ ખરીદનાર ના મળ્યો. છેવટે અનામી
સમાજની શરમદાર વારાંગનાઓના રસ્તા પર
આવી પહોંચ્યો. દરેક બારી તરફ તે ઉંચી
દૃષ્ટિ કરી જતો. છેવટે એક બારીમાંથી કોઇએ
જૂમ પાડી “ એઇ, છોકરા, ઉપર આવજે. ”

“ આવું હો ” કહી ખુશ થતો અનામી
તુરત ઉપર ગયો. પેલી સ્ત્રીએ એને માડી
તકાપે બેસાડ્યો. પોતે એની બાજુમાં બેઠી.
અનામીને ક્ષોભ થયો. અને પછી તો સ્ત્રી
જત-વિરતાગતી ચાકી, શીશો આવ્યો,
પ્યારો આવ્યો, શીશામાંનો લાલ પ્રવાંલો
પ્યાલામાં ફવચ્યો, પ્યાલો ઉપાડાયો, તે
અનામીના મુખ સમીપ લંબાયો.

“ હં...હં...મને તરસ નથી લાગી. હું
તો એક અદનો કવાકાર છું. લૂખના દુએ
આ ચિત્ર વેચવા જ આવ્યો છું. આપને
પસંદ પડે તો ચોગ્ય-રકમ આપી ખરીદી
શકો છો. ”

“ શું આપું ? આઠ આના ? ”

“ હં...આપો ” તુરત તે સ્ત્રીએ એક
આઠ આની એના હાથમાં મુકી પણ અના-
મીના હૃદયની ઉની પેરાળનો ભાર દમાયેલો
“ હં ” તે સ્ત્રી ન સમજી શકી. અનામી
તુરત દાદર ઉતરી પડ્યો. આ વિચિત્ર વ્ય-
ક્તિનું જીવન બાજુવાને પણ ધીરે કદમે એની
પાછળ આવી. તે થીજ ગયીમા કંટાળે. ત્યાં
એના મગજમાં વિચાર આવ્યો “ મારી

‘કલા’ની કિંમત આના આઠ. ત્રણ દિવસની જુખી બહેનને એક વફાદાર ગ્રામીનું પેટ ભરવાને માટે આના આઠ અને એ આઠ આનીની પાછળ લોકોનો ઇતિહાસ.....ન નેહએ...ન નેહએ. આ રીતે પેટ ભરવું, અનામી ?...ના...ના...” એણે એ આઠ આની હવામાં ઉછાળી, દૂર ફેંકી દીધી ને ઉતાવળે પગે તે કુટિર તરફ ચાલ્યો.

*

‘બિચારી રેખા તો ગાઢ નેહ જેસી જ રહી હતી. બાઇને આવતો નેહ તેણે પૂછ્યું: “બાઈ, શું લાગ્યા ?”

“પુટેનું નશીલ. દુનિયામાં ગરીબ જન્મેલા, ગરીબીમાં જ મરવા સરખા છે.”

“એટલે ?”

“એટલે એ કે તારો અભાગી બાઈ ચિન વેચી આવ્યો અને બદલામાં કાંઈ નહિ. ખેટા, આજની રાત કાઠી નાખ હો...લો, કાલે સવારે તો તારા માટે એવું સાડું સાડું આવતું લાવીશ કે તું તો પછી કુદરો...હો...” ત્રણ દિવસની જુખી બહેનને એણે દિવસે પણ જુખી સુવાનું કહેતાં અનામીના હૃદયના મો મો ટુકડા થતા હતા.

કુટિર બહારથી પેલી સ્ત્રીએ વાર્તાલાપ સાંભળ્યો...વેરવાના હૃદયમાં ધડિક હરિ વર્યા. તેણે નિર્ધાર કરી લીધી અને ચાલી ગઈ.

*

બીજા એક દુઃખી દિવસનું પ્રભાત હતું. બહેન માટે ‘સાડું સાડું’ ખાસતું મેળવવા તે ફરી બહાર નીકળ્યો. રોજ માલક આખી બપોર રખડ્યો-પણ નિરાશા. સંજે ઘેર પાછો ફર્યો-રેખા ખુશ થતી દોડતી દોડતી એની પાસે આવી લાડ કરતાં કહ્યું “ત્યા આ રૂપિયો, મોટાભાઈ !”

“ક્યાંથી લાવી રેખા ?”

“એક બાઈ આપી ગઈ.”

“કોણ બાઈ ?” અનામીના પ્રશ્નમાં ઉત્તર હતો.

“હ.” અનામીની આંખો લાલ બની ગઈ. માનસિક ઉત્તરમાં રેખાના કોમળ ગાલ

પર એણે એક નેરથી થપકાક લગાવી દીધી. રૂપિયો ઝૂંટવીને નદીમાં ફેંકી દીધો.

રેખા થપકાકનું કારણ ન સમજી શકી. એની આંખોમાંથી મોંઘા મોતી જેવું આંસુ ખરી પડ્યું. અનામીની નજરે એક હજી મિસ્કત ઓગળી જતી હતી. અનામી કુટિરમાં એક ખુણે બેસી ગયો. રેખા બીજી ખુણે જઈ આડી પડી. શોક દર્શાવતી બિચારી બિલાડી પણ એની પાસે આવી લોડી ગઈ. અનામીનું હૃદય નેરથી ધબકી ઉઠ્યું.

“બિચારી, નિર્દોષ, જુખી, રેખા. એને શી ખબર કે એ રૂપિયો વ્યભિચારના ઇલામનો હતો ?” અનામી ઉઠ્યો. હડી રેખા પામે આવ્યો. હજી એ રાત્રી હતી.

“ન રો-રેખા-ન રો, મારી બૂલ થઈ.”

પણ એટલા શબ્દ બોલતાં તો અનામી જ રડી પડ્યો. અને એના અન્યથામાં બહાર પ્રકૃતિ પણ રડી રહી હતી. વરસાદના એ ચાર છાંટલા કુટિર પર પડતાં થોડા ખખડાટ થયો. અનામીએ નેહું તો રેખાનું શરીર ગરમ થતું જતું હતું. એની દષ્ટિ સગિપથી એક ભયાનક સ્વપ્ન આવી સરી ગયું. રેખાને તાવ વધતો ગયો. આખરે તે લવરી પર ચડી. “મોટાભાઈ હવે એની પાસેથી રૂપિયો નહિ લઈ હો...ન મારતા. હવે નહિ લઈ...”

“રેખા, રેખા” અનામીના સ્વરમાં કંપાંત હતું.

તાવ ઝડપથી વધતો જતો હતો. ઓચિંતો બહારથી પવનના ઝપાટો આવ્યો અને ટગમગ થતો દીવો છુટાઈ ગયો. રેખાએ એક ઉડી આહ નાંખી. અનામીએ દીવો ફરી સળગાવ્યો ને રેખા પામે આવીને બેઠો. પણ એનો છુટાએવો દીવો એ ન સળગાવી શક્યો.

આઠ વર્ષની રેખા નવ વર્ષની કદી ન થઈ. અનામીની કલા સદાકાળ માટે મૃત્યુ પામી. બહાર જઈ અનામીએ નેહું તો જુખીની ગાગી-રેખા સાથે સહાનુભૂતિ દર્શાવતી-પેલી કાળી બિલાડી છેડા મ્વાસ લઈ રહી હતી.

કેટલું સુંદર બાળક ? કેવી સરસ નદ્રા લે છે ?

કારણ કે

‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ એના ગળામાં છે ;

માથિતામાં રહેવા માટે છે ; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડ્યા છે— એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે મંભીર દર્દો થઈ જવાને સંભવ હોય છે— એટલે ‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ બાળકને પદસરવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે— કારણ કે ‘ મીરા ટીથીંગ નેકલેસ ’ સિવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ આટલી અસરકારક નથી. દરેક સમયે એ સારીયે દુનિયામાં યોગ્યિય બનવા પામી છે.

બાળક માટે અમલકારી મીરા ટીથીંગ નેકલેસ

તમામ દુકાનદાર પાસે મળશે.

સોમ એજન્ડમ્—ટી. એમ. ઠાકોરની દુકાન ૪૪, ચર્ચગેટ રોડ, મદ, મુંબઈ

વાંચો અને સમૃદ્ધ બનો

હજારો પ્રકાશનોર્મથી ચુંદી કાઢેલા જે સર્વોત્તમ પ્રકાશનો

આંતર ધ્વનિ

સંકળતાના રાજમાર્ગ

(કોમલ રૂપિયા ત્રણ રૂપા)

- * કોઈ પણ સ્ત્રી આ પુસ્તકોના વાચનથી જીવનને ઉન્નત અને શુદ્ધસંસારને સુખી બનાવી શકે તેવી શક્તિ સંપાદન કરે છે.
- * કોઈ પણ પુરુષ આ પુસ્તકોના વાચનથી સુખ મમૃદ્ધિ અને સન્માન પ્રાપ્ત કરી જીવનને હોય તેથી વધુ યશસ્વી બનાવી શકે છે.
- * કોઈ પણ યુવાન સીપુરુષ આ પુસ્તકના વાચનથી પોતાની અનેક ગુણ શક્તિઓને ભગૃત કરી પ્રેમ, પૈસા અને પ્રતિષ્ઠા જમાવી શકે છે.

જીવનને સફળ બનાવવા અને
જન્મત જીવનનો જાડુ બંધોડો
બંધી તો વચો : દરત મુગાવો

મળવાનું એકજ સ્થળ—

ગુર્જર સાહિત્ય લાંકાર : લાઠી (કાઠિયાવાડ)

શુ જકમુખે તે ખેડી હતી. નયનોમાં ન સમગ્રય તેવું તેજ હતું ! હૃદયમાં ન સહેવાય તેવી વેદના હતી ! ચહેરાની મોહકતા પર ઉદાસીનતાની પીંછી કરી હતી ! અંગેઅંગમાંથી ચીવન ફોરવું. દેવના અણુએ અણુમાંથી સૌંદર્ય નીતરવું ! ગૌરવણીએ વિશાળ લગ્ન પર વાળની એક લટ જાગીરની લહેરમાં નાચતી. પારદર્શક શ્વેત પટકૂળમાં ઢંકાયેલી એ કુમળી કળી જેવી સુંદર, આકર્ષક દેહલતા જાણે સરજનહારની અંગેડ સર્જનશક્તિના પ્રતિકરુપ હતી ! કોમળ કમળ-દંડ જેવો નાજુક હાથ લમણે ટેકવેલો હતો. મુકોમળ અંશુજિઓ પર અનિલના જોરે નર્તન કરતાં મૃદુ કં-તલો તેને ચૂમી ચૂમી દૂર જતાં રહેતાં ! આશ્ચર્યમાં સૂર્યનાં લાલ તેજ પાસેની બારીમાંથી આવતાં. ચોપાસ શાંતિ હતી. ફક્ત તેનું હૈયું અશાંત હતું !

દિનકર પોતાનાં લાલ કિરણોને સમેટીને પૃથ્વીના પડમાં જાણે કે ઉતરી ગયો ! સંધ્યાએ એ દિશામાં રંગીન સાથીઆ પૂર્યાં ! જગતમાં ચોમેર ધૂમીધૂમીને કંઈક શોધવા મથતી તેની તૃપ્તાતુર આંખો સંધ્યાનાં એ પલટાતા રંગને જોઈ રહી ! હૃદયમાં ભણકતી અભિ-જ્ઞાલા-ઓ કંઈક શાંત થતી લાગી !

જગત તેને 'વિંધવા' કહેવું. રૂઢિચુસ્ત વૃદ્ધો તેનામાં વહેલપણું નિહાળતાં ! સમાજને-સ્વાર્થી સમાજને તેનામાં અપવિત્રતા જણાતી ! કામાસક્ત યુવકોને તેનામાં પોતાની વિષય-તૃપ્તિ માટેનાં સર્વ સાધનો દેખાતાં ! નૂતન યુગના રંગે રંગાયેલાં કેટલાંક માનવીઓ તેની દયા ખાતાં ! પુનર્જન્મનો હિમાયતી રસ્યો-ખડ્યો કોઈ નવયોહીયો યુવક તેના તરફ માનભરી દષ્ટિએ જોતો !

કોઈનામાં નહોતી ! રૂઢિની વેદિ પર તેનું અલિદાન દેવાયું હતું ! તેને સગાં હતાં, વહાલાયે હતાં ! ઉછેરી હતી-માતાપિતાએ. લગ્ન-અનિયતી જોડી હતી-માતાપિતાએ. હિતચ્છુઓએ તેમાં સંમતિ આપી હતી. સમાજે તે સંબંધ માન્ય રાખ્યો હતો ! એ એક જ અગ્નિપ્રયો માનવ-દેહ પડતાં દુનિયાએ તેને વિંધના કહી ! માતા-પિતાએ તેને ભારુપ માની ! હિતચ્છુઓએ તેનાં સૌભાગ્ય-ચિકી ખૂચવી લીધાં ! સગાં-વહાલાંને તે શાપરુપ લાગી ! સમાજે તેને હસેલી દીધી !

લગ્નની પસંદગી વાલીઓની હતી ! સંમતિ હિતચ્છુઓની હતી ! હવે વૈધવ્ય તેને પાળવાનું હતું ! દેહ વૈધવ્યના સ્થાંગમાં હતો. હૃદય વૈધવ્યનો ઇન્કાર કરતું હતું ! જગતની તેને પરવા નહોતી. રૂઢિચુસ્ત વૃદ્ધોની કરડી નજરને એ દસી કાઢતી ! સમાજને તે અભિ-શાપતી ! વિષય-સોદુષ યુવકોની તેને દયા આવતી ! દુનિયાનાં વ્યવહારકુશળ ગણાતાં માનવીઓને તે ક્ષુદ્ર લેખતી ! સમાજ સાથે તેને વેર હતું. રૂઢિચુસ્તો સામે તેણે બળવો ઉઠાવ્યો હતો ! જગતની દષ્ટિએ તે ખંડખેર હતી ! સમાજમાં થતાં દેહ-લગ્નો જોઈ તેની આંખમાં કારમી કિન્નાખોરી ચમકતી ! તેનામાં જ્ઞાન હતું, સયમ હતો, હિમ્મત હતી, યુદ્ધિ હતી, સારાસાર સમજવાની શક્તિ હતી, દહતા અને મનોખળ હતાં ! તેના વિચારો જગતથી વિરુદ્ધ જતા ! તેના ઉચ્ચ આદર્શો સમજવાની શક્તિ પામર માનવીઓમાં નહોતી ! સોહનીની લગ્ન-સંસ્થા સામે તેણે જોડાઈ પોકારી હતી ! તેના લોહીનું ખૂદખૂદ ઉકળી રહ્યું હતું !

ચળકાટભર્યાં એ નયનોમાંથી એ ચળકતા અશુ-બિન્દુ ટપક્યાં ! અને રજનીરાણીએ સ્થામવસ્ત્ર જગતના મોં પર ઢાંચી દીધું !

[૧] સુધારો કરવા માંગે છે : એક પત્નીત્વના કાયદામાં

ત્યારે વડોદરા રાજ્ય સામાજિક સુધારામાં આગળ પડતું રહેવા માંગે છે અને એક પત્ની એક સુધારા થતા જાય છે ત્યારે અમારા રાજ્યમાં એવા પણ ધારાસભાના સભાસદો છે કે જેઓ રાજ્યની પ્રતિષ્ઠાને પાણીમાં ઝોળવા માંગે છે-વડોદરાની સામાજિક સુધારાની પ્રવૃત્તિને રૂંધવા માંગે છે.

આજનો સુસંગૃહીત સમાજ એક પત્નીત્વનો કાયદો માંગે છે. એવો કાયદો ન હારણે પદેશમાં દિંદા ધુતકાગય છે. જીએને ઉતરતી ગણીને, તેમના હક્કોને યુક્તાન કરીને તેમના તરફ યુવાન જેવું વર્તન ગમવામાં આજના સમાજની શોભા નથી. પુરુષ પોતાની સ્ત્રી પ્રત્યે સદા અદેખો ગ્રહે છે. પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને કોઈ પરપુરુષ બેઠે વાતો કરતો જુએ છે અને તેનામાં અદેખાઈ-શંકાના, બીજા ઉત્પન્ન થાય છે. પુરુષથી આ સહન થતું નથી. તે તો પોતાની પત્નિને કુપમાલિક થવા અને ગ્રહેવા માંગે છે અને પ્રતાપ પત્ની જીવતી હોવા છતાં જીજી સ્ત્રી પ્રથમ પત્ની ઉપર લાવવામાં તેને જગણે અરેરાટી ઉપજતી નથી. પુરુષ પત્નીની બાબતમાં સહેજે વ્યભિચાર કે બદચાલની શંકા પડતાં પત્નીનું ખુન કરવા મુખીની હદે પહોંચતા પણ જરાયે આંચકો ખાતો નથી. અને આજે જો યુગગતના ખુનીઓના

હતિહાસ જોઈએ તો મોટા બાજે તેની પાછળ પુરુષની જી ઉપરના સંપૂર્ણ સ્વામીત્વની મનોદ્વંદ્વાએ-પત્નીઓનાં ખુન કર્યાનું જણાઈ આવશે.

પુરુષ પોતાની જાતે સતી ગીતા હોય પ્રેમ હિંમતે છે પણ તે ત્યારે પુરુષે રામ બનવાની રજા છે એ જ્યાં રાખવામાં તો તે આંખ આડા કાન જ રહે છે. પોતાની જી પોતાના તરફ પ્રેમ રાખે એવું ક્યારેય પતિ બીજા જીએ સાથે પ્રેમ કરવામાં પોતાની બાંહેધરી માને છે. અને પત્ની સહેજ પણ જો કોઈ પરપુરુષ સાથે નિર્દોષ વાતચીત કરે તોયે પતિને ખુંચે છે અને આંખ લાવ થાય છે. આ વસ્તુ કદાચ રોતે બધેસતી થઈ શકે ?

આજે તો વડોદરાનો સમાજ ધીમે પણ મક્કમ પગે આગળ ધપતો જાય છે અને એક પત્નીત્વનો કાયદો કરી રાજ્યે યોગેશી પ્રસંગ અને ધન્યવાદ પ્રાપ્ત કર્યા છે ત્યારે વડોદરાની એ ઝળદળતી ડીલિને કદાંક લગાડવા અમારા જોશી સહેજ તૈયાર થયા છે એ જાણી અમને ખુબ દુઃખ થાય છે.

જો જોશી હિંદુ નિયમમાં જે સુધારા કરવા માંગે છે તે સુસદો નીચે પ્રમાણે છે.
(૧) પતિ-પત્નીનો સંબંધ સરૂ થયા પછી દશ વર્ષ સુધી પુરુષ સંતતિ ન થાય.
(૨) પત્ની અને પતિ વચ્ચે ન્યાય વિનંતનું દુક્રમનાસુ થયું હોય

(૩) પથમ પત્નીએ પતિને બીજી સ્ત્રી કરવા રમ આપી હોય અગર આંખ આડા કાન કર્યા હોય.

તો પતિ એક છવતી પત્ની પર બીજી સ્ત્રી કરી શકે.

હિંદુ સ્ત્રીઓનાં—સુધારક હિંદુ સ્ત્રીઓમાં પણ ઉંડે ઉંડે આર્થસંસ્કાર રહેલા છે. બીજી સ્ત્રી કરવા માટે પત્નીની પરવાનગી લેવી કે પત્ની આંખ આડા કાન કરે એ દલીલ જ હંમેશાં આગળ ધરાય છે પણ એ પરવાનગી કેવી રીતે લેવાય છે તે તો હિંદુ સમાજ સારી રીતે જાણે છે. આંખ આડા કાનનો અર્થ શું છે ? ત્યારે પતિ બીજી સ્ત્રી સાથે સંબંધ રાખતો હોય, આડો વ્યવહાર સમાવતો હોય, ત્યારે પત્ની આંખ આડા કાન ન કરે તો શું ભલામ કરે ? શું તે તંત્રીઓ પાસે દોડી જઈને પતિની અદ્યાયક જાહેર કરવાનું જણાવે ? શું તે પતિની માનીતી સ્ત્રીને ત્યાં જઈને છાછ્યાં ભે ? શું તે ન્યાયમંદિરના પગથીએ બેસી રહી શાળી વગાડી પતિની ગેરવર્તણૂક માટે દાદ માગે છે ? કે પછી ધારાસભાગૃહમાં આવી જોડી સાહેબને પોતાની દૈયા વરાળ કાઢે ?

આવા પ્રસંગે—સમાજ, સુધારા અને સ્ત્રીના હિતવિધના પ્રશ્નોનો અર્થ જ્યોત ધારાસભામાં સ્ત્રીઓના પ્રતિનિધિત્વની હાજરી હાજરી ફેટકો જરૂરી અને છે તે જણાઈ આવ્યા વગર રહેતું નથી. વડોદરાની જાણત સ્ત્રીશક્તિ આ મુસદ્દાને પરવાનગી ન મળે તે માટે ધારાસભાગૃહમાં જઈને પોતાની ધા નાખે અને અમે આશા રાખીએ છીએ કે ત્યારે હાજની ધારાસભામાં સ્ત્રીઓનું પ્રતિનિધિત્વ નથી તેવે પ્રસંગે સ્ત્રીઓના કલ્યાણ અને હિતને નુકસાનકર્તા આ મુસદ્દાને પરવાનગી આપી ધારાસભ્યો સ્ત્રીઓને અન્યાય કરવાનું કામ તો નહિ જ કરે.

[૨] નાક ક્યારે કપાય ?

ઉપા બ્રાહ્મણ કન્યા છે. ઉચ્ચ કેળવણી તેણે લીધેલી છે. પિતાની સાક્ષી પુત્રી છે. તેની માતા યુગ્મરી જવાથી માત્રી પામે રહે છે. માતાના મરણ પછી વિધવા માત્રી તેમને ઘેર આવીને પોતાની ગણેનાં સંતાનની સંભાળ લે છે. ઉપાને માટે જાતિમાં સારો લાયક વર જણાતો નથી. પિતા અને માત્રી બન્ધ શોચ કરે છે પણ કોઈ વર તેમની નજરમાં આવતો નથી. છેવટે એક વલ્લિય યુવક જે ઉપાનો સદાધ્યાય અને કાવેજનો મિત્ર હતો, તેની સાથે ઉપા સ્ત્રી કરવાનું નક્કી કરે છે. જૂના વિચારના પિતા તે બાગતનો તીવ્ર વિરોધ કરે છે. માત્રી ઉપાને ખૂબ સમજાવે છે, ધમકાવે છે, બીક બતાવે છે, પણ ઉપા દડ રહે છે. પિતા આપવાન કરવાની ધમકી આપે છે. ઉપાએ પસંદ કરેલા યુવક રજુગિત વિરુદ્ધ કાઢીને કાંઈ ખાસ કહેવાનું નથી. એ રી આર્થિક રિયતિ બહુ સાધારણ છે અને વલ્લિય છે, બ્રાહ્મણ નથી, એ એનો મોટો અપગ્રાહ છે. પિતાની ધમકી અને માત્રીની સમજાવટને ન ગાંધી ઉપા ધર છોડી બદારગામ ચાલી જાય છે અને ત્યાં શાળામાં નોકરીએ જોડાય છે. પાંચ માસ પછી ઉપાનો સ્ત્રી કરવા સંબંધે માત્રી ઉપર કાળજી આવે છે, માત્રી જવાબમાં લખે છે: “ તું કાઢી છે, સમજી છે, તને વિગત શું લખવું ? પણ આ સ્ત્રી કરીને તું આપણા કુટુંબનું નાક કપાવવા બેઠી છું એમ મને લાગે છે. તારા બાપના દોષનો તો પાર નથી. આપણા કુટુંબની આજર સાચવવાનું કામ તારા હાથમાં છે. હું તને ખાસ ખાનગી સલાહ આપું છું. તને રજુગિતને છોડવો ન જ મંત્રો દોષ તો એક ઉપાય છે. આપણી જાતિના દરેક સાથે તું સ્ત્રી કરી દે અને પછી રજુગિત સાથે તારો વ્યવહાર અને

સંબંધ ચાહુ રાખજો. હવે તો ઘણી બે ભણેલી છોકરીઓ એ પ્રમાણે પોતાની જૂની દોસ્તી કાયમ રાખે છે. એમ કરીશ તો કોઈ માણવાનું નથી અને આપણા કુટુંબનું નાક તો નહિ કપાય ? ” [આ આખી સત્ય હતીકત છે. નામ, હામ અને બીજો જૂજ જરૂરી ફેરફાર માત્ર કરવામાં આવ્યો છે. પ્રતિષ્ઠાની આપણી ભાવના કેવી વિકૃત અનેકી છે તેના દષ્ટાંત તરીકે આ હતીકત પ્રગટ કરવામાં આવી છે.]

[ન્યોતિધર]

[૩] જાહેર જીવન અને ચારિત્ર

બનાઈ શોતું એક વિધાન છે કે કંઈ તો દર પાંચ વર્ગે એક વાર માણુમે પોતાની ... પ્રશ્ન કરવો જોઈએ કે આ પૃથ્વીની ... પર હયાતી ધગવ્યે જવાને માટે પોતે લાયક છે કે કેમ; પણ ગિચાગ સામાન્ય માણુસો, જેઓ જીવનનું મહત્ત્વ કે મહત્ત્વ સમજવાનો જરાકે પ્રયત્ન કર્યા વિના જેમતેમ જીવી કાઢે છે તેમની પામેથી આવડી મોટી આશા કરવી ન જોઈએ. છતાં જેઓ જીવન, જીવનસૌંદર્ય, ભાવના, ઉચ્ચ હેતુ, મેવા વગેરેને નામે વારંવાર સમાજને ઉદ્દેશ્યોથી ઉચે આસને વિરાજતા હોય છે તેઓએ પોતાની વડતને આ પ્રશ્ન વાગંવાગ કરવો જોઈએ.

આજથી ત્રણચાર દાયકા પહેલાં જે કોઈ માણુસને કોઈ સંસ્થા કે સમાજના પ્રમુખ થવાનું નિમંત્રણ મળતું તો તેને ખૂબ સંકોચ થતો; પોતે લાયક છે કે કેમ અને બીજાઓ પોતાને લાયક સમજે છે કે કેમ તેની એને જે ચિન્તા થતી તેનું જ પ્રતિબિંબ એના સંકોચમાં પડતું હતું. હજુ પણ એક રિવાજ તરીકે પ્રમુખો ઘણીવાર જાહેરમાં પોતાની શાષકાત વિશે શંકા તો પ્રગટ કરતા હોય છે જ. છતાં જીવનસંસ્થાઓ સંકેતને જીવન

વેગીકું બનતું મન્ય છે ત્યારે પુરાણી સમ્મિતા માત્ર શિરસ્તા તરીકે ટકી રહી છે ને વગથી, સત્તાથી, શ્રીમંતાઈથી, કે સમાજથી માણુસો આગળ આવવાની ખટપટ કરી રહ્યા હોય છે. ત્રણચાર દાયકા પહેલાં આવું નહોતું જ એમ તો નથી જ કહેવું; પણ પરિસ્થિતિ હતી તે કરતાં મુઘરો નથી એનો જ માત્ર ધારો કરવો છે.

જાહેર જવાબદારીભર્યાં સ્થાનોમાં ટકી રહેવા માટે સ્થાનગત કુશળતાને જાદ કરતાં જે મોટામાં મોટી કોઈ લાયકાત હોય તો તે ચારિત્ર્ય છે. આ ચારિત્ર્ય વિશે જુદે જુદે રહેણે જુદા જુદા મતો પ્રાપ્ત છે. વિક્ટોરિયન યુગના ઇંગ્લેન્ડમાં જે કોઈ અકિત પ્રતિનિધ્ય કે એકપત્નીપ્રત્નો બંગ કરતી તો સમાજ એનો તિરસ્કાર કરતો અને ધુન્નિતો એની સાથે ભગવાનું પણ મોંઢી પાળાના. પરંતુ ત્યારપછી પશ્ચિમમાં ખાનગી ને જાહેર ચારિત્ર્યનો ભેદ થતો જેવામાં આવે છે. આપર્યે-ન્ડો પાર્નેસ રખાતો રાખતો હોય તેથી એના નેતૃત્વને આંચ આપતી જણાતી નથી. કાર્ટિ-નસ ન્યુમેન ચારિત્ર્યની બ્યાખ્યા એવી આપે છે કે ચારિત્ર્યશીલ માણુસ કોઈને પોતાને કાગળે જરાસરખી વેદનાનો પણ ભાગીદાર બનાવે નહિ. આમાંથી એટલું ક્ષિત થાય છે કે પોતાની આસપાસ વિસ્તરેલી માનવતા માટે એને પ્રેમ અને સમભાવ હોવો જોઈએ; એ નક્કુ, સેવાતત્પર, ને પ્રામાણિક હોવો જોઈએ. આગેવાન જે બે છાંટા દારૂ લેતો હોય કે શારીરિક કે માનસિક સુખ પામવા માટે પ્રિયતમા વસાવતો હોય તો પશ્ચિમના પ્રગમતને એનો વાંધો નથી. પણ એ જ દારૂ કે એ જ પ્રિયતમા જે એને અપ્રામાણિક કે અગિવેશી બનાવે તો એમ કહી લકાય કે એ માણુમે પોતાનું ચારિત્ર્ય ગુમાવ્યું છે.

[૪] નિષ્ક્રિય સાહિત્યસેવન

પત્રકારો અને રાજદારી આગેવાનો બે પ્રગ્નતા ચિત્તવૃત્તિ વેળા-કવેળા ઉત્તેજિત કર્યા ન કરે, અને ઉત્તેજનને તોડે આવે એવું કાર્ય પ્રગ્ન આગળ રચ્ચુ ન કરે, તો પ્રગ્ન વેવશી અને ક્ષીણવીર્ય થવાની. સારા સારા વિચારો પીરસતું સાહિત્ય બોધને કેટલાક લોકો એના પર આકર્ષીત થઈ જાય છે અને પછી એવું પારાપણુ કરવા ઉપરાંત એમને કશું મૂઠવું નથી. સારું સાહિત્ય ફરી ફરી વાંચવું, એની ચોપડીઓ ખરીદી ઘણા લોકોને વાંચવા આપવી, તૈયાર ચોપડી ન મળતી હોય તે છાપવા માટે પૈસા આપવા, એ ચોપડીની સારી સારી સમાલોચના છપાવ એવી ગોઠવણ કરવી અને એવા સાહિત્યનું અભિમાન ધરાવવું એટલે ક્યું એટલે જાણે કૃતાર્થ થયા.

કેટલાક વર્તમાનપત્રકારો અને જૂતચિવે-ચકો કેવળ સારા સારા લેખો લખી સમાજના આગેવાન ખની જાય છે. સરકારની બદલાવત લોકો આગળ ઉઘાડી પાડવી, લોકોને જૂના ઇતિહાસના પોકો પહોરી એમને શાન્દિષ્ઠ ચર ચકાવવું, મદાન મદાન કાર્યકર્તાઓનાં પરા-ક્રમોનાં વર્ણન લોકો આગળ રચ્ચુ કરવાં અને આપણે પણ એવું જ કરવું બોધ્યે, એવું જ થવું બોધ્યે, એવો ઉપદેશ કરવો; લોકોને તેજસ્વિતાનું મદત્વ સમજાવવું અને એજ કામ હંમેશા કર્યા કરવું એટલું જ જાણે છે. પ્રથમ પ્રથમ આવી પ્રવૃત્તિનાં સારાં પરિણામ દેખાઈ આવે છે, ઘણી ઘણી પ્રગતિ યાય છે એમ મનાવા લાગે છે. લોકોની એવા આગે-વાનો પ્રત્યે ભક્તિ પણ વધે છે. પણ બે તેઓ એથી આગળ વધે નહિ, લોકોને કર્મની દીક્ષા કર્મ વાટે આપે નહિ, પોતે દાખલો બેસાડી મરણિયા થવાનો માર્ગ ખતાવે નહિ

તો અખંડ ચલાવેલી નિષ્ક્રિય ઉત્તેજનાથી લોકો રીકા થઈ જાય છે.

x

x

x

માણસના દેહમાં કાચપ્રભાવ વધે અને તે કેવળ કાચમાં જ પરિણમે તો તે દુર્લેવ મણાય. કાચો, નાટકો અને સાહિત્ય લખીને પડેલી પ્રગ્નને જરૂર જાગત કરી ચકાસ પણ બે સાહિત્યનો જ ખોરાક ચાકુ રાખ્યો અને પુરુષાર્થને દર વખતે ગોઠું રાખ્યો તો એ અનુપ્ત ભાવના વેર વાળ્યા વગર રહેતી નથી. એના કરતાં સમાજમાં જડતા રહે, મુડતા રહે અને સામાન્ય કોટિની પ્રવૃત્તિ રહે તો તે સુખાવસ્થા ઘણી વધારી દેવા જેવી છે. કેટલેક વખતે તો એમાંથી સક્રિય જન્યતિ આવી જશે ! લોકો એકને કે એવા જ ખીચ કોણ લેખકે એક ઠેકાણે લખ્યું છે કે અમુક દેશમાં જ્યારે લોકો ગુલામીમાં સમજતા હતા અને આદિઅમાં અત્યંત અવનત દશાએ પડેલા હતા, ત્યારે તે દેશના લેખકો સ્વાતંત્ર્યને વખણવું તેજસ્વીમાં તેજસ્વી સાહિત્ય પેદા કરતા હતા. સાહિત્યનો અસર માણસને અમુક હદ સુધી ચડાવે છે અને એમાંથી બે પુરુષાર્થ ન સમજીને બેઠે તો એજ સાહિત્ય માણસને અમુક પાડે પણ છે.

સારા સિનેમા મારફતે લોકોનું ચાગ્રિય ખીચરી ચકાશે એમ માનનારા લોકોની બનણા બે દશ ન બાંધો દોષ તો એ વાંક સિને-માનો નથી. ' ધર્મોત્તમા ', ' સંત તુકોગમ ' કે ' નાનેશ્વર 'નાં બોલપટ બોધ મિતેમાના ઝોખીનો બાક રવાનો વખતે એકે દાખલો ન મળે; પણ બમવદ્બક્ષિત તરફ વલેણ લોકો આવાં બોલપટો બોધ સિનેમાના ઝોખીન બનનાના દગજાઈથી દાખલો બનાવી ચકાસ. સારું સારું મંત્રીત સાંભળવું પણ એકે ગમ ફેજવો નહિ, તોરકર્મના અને ઉદાત્ત મારિયાના પસંબો રસિક જનિયાં માફક અને પોતાનું

જીવન પામરનું પામર જ રહેવા દેવું એ આ યુગનો એક મોટો ગાંઠ છે. એ રોગનો ઇલાજ ન કરીએ તો આપણે સુરક્ષિત રહેવાની નથી.

સમાજના આગેવાનોએ આ નિયતિનો વિચાર કર્યો જ છૂટકો

['પ્રધાન' નાંખી] કાકા કાલેલકર

[૫] નવયુગમાં નારીઓનું કર્તવ્ય

ડૉ. અનુ નાથીબાઇ મહિલા વિદ્યાપીઠનાં પદવીદાન સમારંભ પ્રસંગનું બાપણુ:—

તેમને બાપણુ કરતાં જન્માવ્યું હતું કે સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર પુરુષો કરતાં જુદું હશે પણ ઉત્તરુનું તો નથી જ. તેમને માટે પુરુષો કરતાં જુદા ખાસ અભ્યાસક્રમનો પ્રબંધ હોવો જોઈએ. અને તેમને તેમનાં જીવનક્રમ માટે જરૂરી એવું શિક્ષણ અપાવું જોઈએ કે જેથી તેમને શૃંગાર્યમાં પણ ઉપયોગી થઈ પડે. આ દેશમાં સ્ત્રીતબીબો અને તાક્ષીમજ્જ નમો અને સ્ત્રી શિક્ષિકાઓની સંખ્યા ઘણી ઓછી છે. આની ખોટ પુરાવી જોઈએ.

આ યુતી. એ માનુષ્યાવા દ્વારા શિક્ષણ આપવાનો ડાહ્યપણુભર્યો માર્ગ લીધો છે. હિન્દમાં વિદેશી ભાષા દ્વારા શિક્ષણ આપવાની પ્રયાત્ન ટીકા કરી તેને અવ્યવહાર ગણી કાઢી હતી. ત્યારબાદ સ્ત્રી. અએ યુતી. ધર્મને અગત્યનું ઝ્યાન આપવાની સૂચના કરી હતી અને જન્માવ્યું હતું કે આપણા સઘળા શિક્ષણનો પાયો ધર્મ છે. પણ સ્ત્રીશ્રી રાજમાં શિક્ષણ સંખ્યાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણને જરા પણ સ્થાન અપાતું નથી. પરંતુ હવે તો ખુદ પશ્ચિમનાં દેશોમાં પણ ધર્મની અગત્યતા અને મહત્વને સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. તે પછી તેમને નવા પદીધરોને કહ્યું હતું કે તમારે હંમેશા નવું નવું ગિળ્પવાનું છે ને આગળ ધપવાનું છે. અને જ્ઞાન

વધારવાનું છે. વળી સહનશીલ, ચારિત્રવાન અને સંયમી બની જીવન દિપાવવાનું છે. પ્રેમ, દયા, ન્યાય અને નવી નવી શક્તિઓ સંપાદન કરવાનો શુભ બિઘવવાનો તેમને આજે આજે હશે.

નવયુગની નારીઓનું કર્તવ્ય જીવનમાં શીઘ્ર લાવવાનું છે. જ્યાં કસલ હોય ત્યાં શાંતિ સ્થાપવાનું, દુઃખીઓને રાહત આપવાનું, ગુસ્સે થયેલાંઓને શાન્ત પાડવાનું અને સાચી જ્ઞાનની ભ્યોતિ પ્રગટાવવાનું કાર્ય એ આ મહિલાઓને શીર છે. એકતા લાવવાનું કાર્ય સ્ત્રીઓ જ કરી શકશે. સ્ત્રીઓમાં આ શુભ વ્યાભાવિક રીતે જ રહેશે છે, આ ઐક્યની ભાવનાને ફેળવણી થી જળનાં છાટણથી વધારે ને વધારે ભવ્ય બનાવવાની જરૂર છે.

આજે જગતમાં ધોર સંત્રામ ચાલી રહ્યો છે. પણ તે સંત્રામને અંતે શાંતિનું કાર્ય, એ દેવની જગ્યાએ પ્રેમ ફેલાવવાનું કાર્ય નવયુગની નારીનાં હાથમાં છે.

[૬] સાચાં મોતી

નીરાશી જીવન જીવવું એ આપણાત કરતાં પણ વધારે ભયંકર છે. મનુષ્યે કરી નિરાશ ન થવું જોઈએ. આશાવાદી માણસને ધમ્મર નિરાશ કરતો નથી.

જળમાં થતા ને પુટના પાણીના પરપોટાવાથી આપણે સમજવાનું છે કે માનવજીવન પાણીના પરપોટા જેવું છે.

જેને મરતાં આવડ્યું એને જીવતાં પણ આવડ્યું એમ સમજવું.

ગર્વ એ અધકાર છે. અધકારમાં રસા-ચેલા માણસને જેમ રસ્તો મળતો નથી, તેમ ગર્વમાં રસાચેલાને પણ રસ્તો મળતો નથી.

સ્રી જ્યુરરો

આપણા સ્ત્રીસમાજ દિનપ્રતિદિન ઉત્તરે-
તર શિક્ષિત થતો જઈને પુરુષાની હરોળમાં
દરેક ક્ષેત્રોમાં કામ કરતો થઈ ગયો છે
જગાળ સકટ નિવાળુનું કાર્ય હશે તો ત્યાં
આપણા સ્ત્રી આગેવાનો દોરી જઈ પુરુષોની
સાથે સાથ એ સકોટ દૂર કરવામાં સક્રિય
કામે લાગી જાય છે, કે સમાજ સુધારા
અથવા પગના ભરવાના હોય તો તેમાં પણ
તેમનો સહાવૃત્તિ ગ્રેરક સાથ મળી રહે છે
અને ગળકીય ક્ષેત્રમાં પણ સ્ત્રીઓએ આગ
પડતો આપવા માડ્યો છે, એ વાત પણ
હવે અછતી રહી નથી

આપણે ત્યાં કેટલીક ધાગશાસ્ત્રજ્ઞ બહેનો
પણ છે અને ન્યાયની અદાનતોમાં પુરુષોની
લગાણમાં જીભી ને ન્યાયની છણાવટને લગતી
દલીલો પણ કરતી આપણે સાબળીએ ટીએ,
પરંતુ બંને પક્ષોની દલીલો સાબળી ન્યાયનું
ત્રાજુ કંઈ તરફ તેના ગુનાકાર્યથી આગસુધી
આપણી બહેનો વચિત નહીં છે

આ બાબત આ વિષે અગાઉ કેટલીક
ચર્ચાઓ થઈ હતી અને હવે મુખ્ય સરકારે
સ્ત્રી જ્યુરરોનો નિમજૂકને યદાની પણ
આપી છે અને આપણી કેટલીક મુગિમિત
સન્તારીઓ ન્યાયની અદાનતમાં જ્યુરરો
તરીકે નીમાવા લાગી છે સ્ત્રીઓની આ
દિશામાં થયેની પ્રગતિ માટે એ બહેનોને
અમારા હાર્દિક અભિનંદન

માત્ર મુખ્ય ઈનામમાં નહિ પરંતુ
વડોદરા રાજ્યે પણ આ દિશામાં પગનું ભરી
પોતાની પ્રગતિશીલતાનો એક વધુ પુરાવો
આપણી સમક્ષ મ્યે છે.

વડોદરા મળ્યની ધારાસભાની છેલ્લી
બેઠકમાં સ્ત્રી જ્યુરરો નીમવાને નગતો બગડો
નણે વાચનોમાંથી પત્તાર થઈ ગયો છે અને
હવે તેને અમની વ્યવસ્થા આપશે એવી આના
સંજોગે ગાંધી શકાય

વડોદરા રાજ્યે આ દિશામાં યોગ્ય પગનું
ભરી આપણા સ્ત્રી સમાજના એ ક્ષેત્રના
હક્કને અપનાવવા બદલ શ્રીમત સરકારે
સાથેજ સ્તુતિપાત્ર પગનું બધું છે, એ માટે
અમારા અનેકશ વન્યનાદ

***

એક પત્નીત્વનો કાયદો અને વડોદરા
રાજ્ય

ઉપરની નોંધમાં અમે વડોદરા રાજ્યે
ભરેલા પ્રગતિશીલ પગના પરત્વે અભિનંદન
અર્પ્યો પડી, એજ ધાગમબામાં, મળ્યમાં
અગ્નિત્વ ધગવતા એક પત્નીત્વધાગતા પસ
તર નહ જતા એક મુસદ્દો જૂઠું કરા માટે
માગવામાં આવેની પગનાગી માટે અમારે
બેઠ દર્શાવવાનો ખડો થાય છે, ને કે એ
ખરડાને જૂઠું કરવાની તક એના નિર્માતાને
મળી નથી તેટલું પણ સદ્બાળ્ય !

આમ છતાં ખરડાની જુગુબાન મે
માગવામાં આવેની પગનાગી ઉપર ને